Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Vinayapiṭake

Pācityādiyojanā

Pācittiyayojanā

Mahākāruṇikaṃ nāthaṃ, abhinatvā samāsato;
Pācityādivaṇṇanāya, karissāmatthayojanaṃ.

5. Pācittiyakaṇḍaṃ

1. Musāvādasikkhāpada-atthayojanā

Khuddakānanti sukhumāpattipakāsakattā appakānaṃ, gaṇanato vā pacurattā bahukānaṃ. Yesaṃ sikkhāpadānanti sambandho. ‘‘Yesa’’nti padaṃ ‘‘saṅgaho’’ti pade sāmyatthachaṭṭhī. Saṅgahīyate **saṅgaho**. ‘‘Navahi vaggehī’’tipadaṃ ‘‘saṅgaho, suppatiṭṭhito’’ti padadvaye karaṇaṃ. **Dānī**ti kālavācako sattamyantanipāto idāni-pariyāyo, imasmiṃ kāleti attho. **Tesa**nti khuddakānaṃ, ayaṃ vaṇṇanāti sambandho. **Bhavatī**ti ettha ti-saddo ekaṃsatthe anāgatakāliko hoti ‘‘nirayaṃ nūna gacchāmi, ettha me natthi saṃsayo’’tiādīsu (jā. 2.22.331) viya. Kiñcāpettha hi yathā ekaṃsavācako nūnasaddo atthi, na evaṃ ‘‘bhavatī’’ti pade, atthato pana ayaṃ vaṇṇanā nūna bhavissatīti attho gahetabbo. Atha vā avassambhāviyatthe anāgatakālavācako hoti ‘‘dhuvaṃ buddho bhavāmaha’’ntiādīsu (bu. vaṃ. 2.109-114) viya. Kāmañhettha yathā avassambhāviyatthavācako dhuvasaddo atthi, na evaṃ ‘‘bhavatī’’ti pade, atthato pana dhuvaṃ bhavissati ayaṃ vaṇṇanāti attho gahetabboti daṭṭhabbaṃ.

1. **‘‘Tatthā’’**ti padaṃ ‘‘musāvādavaggassā’’ti pade niddhāraṇasamudāyo, tesu navasu vaggesūti attho. Paṭhamasikkhāpadeti vā, tesu khuddakesu sikkhāpadesūti attho. **Sakyānaṃ putto**ti bhaginīhi saṃvāsakaraṇato lokamariyādaṃ chinditum, jātisambhedato vā rakkhituṃ sakkuṇantīti **sakyā**. Sākavanasaṇḍe nagaraṃ māpentīti vā sakyā, pubbarājāno. Tesaṃ vaṃse bhūtattā etarahipi rājāno sakyā nāma, tesaṃ puttoti attho. ‘‘Buddhakāle’’ti padaṃ ‘‘pabbajiṃsū’’ti pade ādhāro. Sakyakulato nikkhamitvāti sambandho. **‘‘Vādakkhitto’’**tyādinā vādena khitto, vādamhi vāti atthaṃ dasseti. **Yatra yatrā**ti yassaṃ yassaṃ diṭṭhiyaṃ pavattatīti sambandho. **Avajānitvā**ti paṭissavena viyogaṃ katvā. Avasaddo hi viyogatthavācako. ‘‘Apajānitvā’’tipi pāṭho, paṭiññātaṃ apanītaṃ katvāti attho. **Dosa**nti ayuttidosaṃ, sallakkhento hutvāti sambandho. **Kathento kathento**ti antasaddo mānasaddakāriyo. Kathiyamāno kathiyamānoti hi attho. **Paṭijānitvā**ti paṭiññātaṃ katvā. **Ānisaṃsa**nti niddosaṃ guṇaṃ. Paṭipubbo carasaddo paṭicchādanatthoti āha ‘‘paṭicarati paṭicchādetī’’ti. ‘‘Kiṃ pana rūpaṃ niccaṃ vā aniccaṃ vā’’ti vutte ‘‘anicca’’nti vadati. Kasmāti vutte ‘‘jānitabbato’’ti vadati. Yadi evaṃ nibbānampi jānitabbattā aniccaṃ nāma siyāti vutte attano hetumhi dosaṃ disvā ahaṃ ‘‘jānitabbato’’ti hetuṃ na vadāmi, ‘‘jātidhammato’’ti pana vadāmi. Tayā pana dussutattā evaṃ vuttanti vatvā aññenaññaṃ paṭicarati. ‘‘Kurundiya’’nti padaṃ ‘‘vutta’’nti pade ādhāro. **Etassā**ti ‘‘rūpaṃ aniccaṃ jānitabbato’’ti vacanassa. **Tatrā**ti kurundiyaṃ. **Tassā**ti paṭijānanāvajānanassa. ‘‘Paṭicchādanattha’’nti padaṃ ‘‘bhāsatī’’tipade sampadānaṃ. ‘‘Mahāaṭṭhakathāya’’ntipadaṃ ‘‘vutta’’nti pade ādhāro. ‘‘Divāṭṭhānādīsū’’ti padaṃ upanetabbaṃ. Idaṃ ‘‘asukasmiṃ nāmapadese’’ti pade niddhāraṇasamudāyo.

3. Sammā vadati anenāti **saṃvādanaṃ,** ujujātikacittaṃ, na saṃvādanaṃ **visaṃvādanaṃ,** vañcanādhippāyavasappavattaṃ cittanti dassento āha ‘‘visaṃvādanacitta’’nti. ‘‘Vācā’’tyādinā vacati etāyāti **vācā**ti atthaṃ dasseti. **Hī**ti daḷhīkaraṇajotakaṃ, tadaminā saccanti attho. ‘‘Vācāyevā’’ti padaṃ

‘‘byappatho’’ti pade tulyatthaṃ, ‘‘vuccatī’’ti pade kammaṃ. Pathasaddaparattā vācāsaddassa byādeso kato. Suddhacetanā kathitāti sambandho. **Taṃsamuṭṭhitasaddasahitā**ti tāya cetanāya samuṭṭhitena saddena saha pavattā cetanā kathitāti yojanā.

‘‘Eva’’nti padaṃ ‘‘dassetvā’’ti pade nidassanaṃ, karaṇaṃ vā. ‘‘Dassetvā’’ti padaṃ ‘‘dassento āhā’’ti padadvaye pubbakālakiriyā. **Ante**ti ‘‘vācā’’tiādīnaṃ pañcannaṃ padānaṃ avasāne. **‘‘Āhā’’**ti ettha vattamāna-tivacanassa akāro paccuppannakālavācakena ‘‘idānī’’ti padena yojitattā. ‘‘Tatthā’’ti padaṃ ‘‘attho veditabbo’’ti pade ādhāro. **Etthā**ti ‘‘adiṭṭhaṃ diṭṭhaṃ me’’tiādīsu. ‘‘Pāḷiya’’nti padaṃ ‘‘desanā katā’’ti pade ādhāro. Nissitaviññāṇavasena avatvā nissayapasādavasena ‘‘cakkhunā diṭṭha’’nti vuttanti āha ‘‘oḷārikenevā’’ti.

4. **Tassā**ti ‘‘tīhākārehī’’tiādivacanassa. ‘‘Attho’’ti padaṃ ‘‘veditabbo’’ti pade kammaṃ. **Hī**ti visesajotakaṃ, visesaṃ kathayissāmīti attho. **Tatthā**ti catutthapārājike. **Idhā**ti imasmiṃ sikkhāpade.

9. **Ādīnampī**ti pisaddo sampiṇḍanattho.

11. Mandasaddo jaḷatthavācakoti āha ‘‘mandattā jaḷattā’’ti. Yo pana aññaṃ bhaṇatīti sambandho. ‘‘Sāmaṇerenā’’ti padaṃ ‘‘vutto’’ti pade kattā. Apisaddo pucchāvācako, ‘‘passitthā’’ti padena yojetabbo, api passitthāti attho. ‘‘Adiṭṭhaṃ diṭṭhaṃ me’’tiādivacanato aññā pūraṇakathāpi tāva atthīti dassento āha ‘‘aññā pūraṇakathā nāma hotī’’ti. Appatāya ūnassa atthassa pūraṇavasena pavattā kathā **pūraṇakathā**. Esā pūraṇakathā nāma kāti āha ‘‘eko’’tiādi. Esā hi gāme appakampi telaṃ vā pūvakhaṇḍaṃ vā passitvā vā labhitvā vā bahukaṃ katvā pūraṇavasena kathitattā pūraṇakathā nāma. Bahukāni telāni vā pūve vā passantopi labhantopi appakaṃ katvā ūnavasena kathitattā ūnakathāpi atthīti sakkā vattuṃ. Aṭṭhakathāsu pana avuttattā vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Bahukāya pūraṇassa atthassa ūnavasena pavattā kathā **ūnakathā**ti viggaho kātabboti. Paṭhamaṃ.

2. Omasavāda sikkhāpadaṃ

12. Dutiye masadhātu vijjhanatthe pavattati ‘‘omaṭṭhaṃ ummaṭṭha’’ntiādīsu (saṃ. ni. aṭṭha. 1.1.21) viyāti dassento āha ‘‘omasantīti ovijjhantī’’ti.

13. ‘‘Idaṃ vatthu’’nti padaṃ ‘‘āharī’’ti pade kammaṃ. Nanditabboti **nando** vaṇṇabalādi, so etassatthīti nandī. Visālāni mahantāni visāṇāni etassatthīti **visālo,** nandī ca so visālo ceti **nandivisālo**ti vacanatthaṃ dasseti ‘‘nandivisālo nāmā’’tiādinā. **So**ti nandivisālo, ‘‘āhā’’ti pade kattā. **Tatthevā**ti yuñjitaṭṭhāneyeva. **Ahetukapaṭisandhikālepī**ti pi-saddo anuggahatthavācako, pageva dvihetuka tihetuka paṭisandhikāleti attho. ‘‘Tena cā’’ti cakārassa avuttasampiṇḍanatthattā ‘‘attano kammena cā’’ti atthaṃ sampiṇḍetīti āha ‘‘attano kammena cā’’ti. **Attano**ti nandivisālassa.

15. **Etthā**ti etissaṃ padabhājaniyaṃ, ‘‘āhā’’ti pade ādhāro. ‘‘Yasmā’’ti padaṃ vibhajitukāmo’’ti pade hetu. Aṭṭhuppattiyaṃyeva ‘‘hīnenāpī’’ti vatvā padabhājaniyaṃ avuttattā idaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Veṇukārajātī**ti vilīvakārajāti. **Nesādajātī**ti ettha kevaṭṭajātipi saṅgahitā.

Pu vuccati karīsaṃ, taṃ kusati apanetīti **pukkuso**. Pupphaṃ vuccati karīsaṃ, kusumaṃ vā, taṃ chaḍḍetīti **pupphachaḍḍako**.

Kuṭati chindatīti **koṭṭho,** soyeva **koṭṭhako**. Yakārabhakāre ekato yojetvā ‘‘yabhā’’ti yo akkoso atthi, eso hīno nāma akkosoti yojanā.

16. **Sabbapadesū**ti nāmādīsu sabbapadesu. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade. **Alika**nti asaccaṃ, micchāvācanti sambandho. Yopi vadatīti yojanā.

26. **Pariharitvā**ti parimukhaṃ kathanaṃ apanetvā. Davaṃ parihāsaṃ kāmetīti **davakāmo,** tassa bhāvo **davakamyaṃ,** taṃyeva **davakamyatā**. Anupasampannanti ettha akārassa sadisatthamaggahetvā aññatthova gahetabboti āha ‘‘ṭhapetvā bhikkhu’’ntiādi. Yadi hi sadisattho bhaveyya, sāmaṇerova anupasampanno nāma siyā saṇṭhānena ca purisabhāvena ca sadisattā, tasmā aññatthova gahetabboti daṭṭhabbaṃ. **Sabbasattā**ti ettha **sabba**saddo anavasesattho manusse upādāya vacanatthajānanājānanapakatikānaṃ sabbasattānampi gahitattā.

35. Atthapurekkhāro nāmāti veditabboti sambandho. Sikkhāpadamapekkhiya napuṃsakaliṅgavasena ‘‘kiriya’’ntiādi vuttaṃ. Āpattimapekkhiya itthiliṅgavasena ‘‘kiriyā’’tiādi vuttaṃ. Vajjakammasaddā sikkhāpadamapekkhantāpi āpatti, mapekkhantāpi niyatanapuṃsakaliṅgattā napuṃsakāyeva, tasmā te dve āpattiṭṭhāne na vuttāti daṭṭhabbanti. Dutiyaṃ.

3. Pesuññasikkhāpadaṃ

36. Tatiye ‘‘jātabhaṇḍanāna’’nti vattabbe agyāhitotiādīsu viya visesanaparanipātavasena ‘‘bhaṇḍanajātāna’’nti vuttanti āha ‘‘sañjātabhaṇḍanāna’’nti. ‘‘Pubbabhāgo’’ti vatvā tassa sarūpaṃ dasseti ‘‘iminā ca iminā cā’’tiādinā. Viruddhaṃ vadati etenāti **vivādo,** viggāhikakathā, taṃ āpannāti **vivādāpannā,** tesaṃ. Pisati sañcuṇṇetīti **pisuṇo,** puggalo, tassa idanti **pesuññaṃ,** vacananti atthaṃ dassento āha ‘‘pesuññanti pisuṇavāca’’nti.

37. **Bhikkhupesuññe**ti bhikkhūnaṃ santikaṃ upasaṃhaṭe pesuññavacaneti chaṭṭhīsamāso.

38. ‘‘Disvā’’ti padaṃ ‘‘bhaṇantassā’’ti pade pubbakālakiriyā, dassanaṃ hutvāti attho. Tatiyaṃ.

4. Padasodhammasikkhāpadaṃ

44. Catutthe paṭimukhaṃ ādarena suṇantīti **patissā,** na patissā **appatissā**ti dassento āha ‘‘appatissavā’’ti.

45. ‘‘Padaso’’ti ettha so-paccayo vicchatthavācakoti āha ‘‘padaṃ pada’’nti. **Tatthā**ti tesu catubbidhesu. Padaṃ nāma idha atthajotakaṃ vā vibhatyantaṃ vā na hoti, atha kho lokiyehi lakkhito gāthāya catutthaṃso pādova adhippetoti āha ‘‘padanti eko gāthāpādo’’ti. Anu pacchā vuttapadattā dutiyapādo **anupadaṃ** nāma. Anu sadisaṃ byañjanaṃ **anubyañjana**nti atthaṃ dasseti ‘‘anubyañjana’’ntiādinā. Byañjanasaddo pada-pariyāyo. Yaṃkiñci padaṃ anubyañjanaṃ nāma na hoti, purimapadena pana sadisaṃ pacchimapadameva anubyañjanaṃ nāma.

Vācento hutvā niṭṭhāpetīti yojanā. ‘‘Ekamekaṃ pada’’nti padaṃ ‘‘niṭṭhāpetī’’ti pade kāritakammaṃ. ‘‘Therenā’’ti padaṃ ‘‘vutte’’ti pade kattā, ‘‘ekato’’ti pade sahattho. Sāmaṇero apāpuṇitvā bhaṇatīti sambandho. **Mattamevā**ti ettha evasaddo mattasaddassa avadhāraṇatthaṃ dasseti, tena pakāraṃ paṭikkhipati. ‘‘Anicca’’nti ca ‘‘aniccā’’ti ca dvinnaṃ padānaṃ satipi liṅgavisesatte anubyañjanattā āpattimokkho natthīti āha ‘‘anubyañjanagaṇanāya pācittiyā’’ti.

Brahmajālādīnīti ettha ādisaddena sāmaññaphalasuttādīni dīghasuttāni (dī. ni. 1.150 ādayo) saṅgahitāni. Casaddena oghataraṇasuttādīni saṃyuttasuttāni (saṃ. ni. 1.1) ca cittapariyādānasuttādīni aṅguttarasuttāni (a. ni. 1.2 ādayo) ca saṅgahitāni. **So**ti devatābhāsito veditabboti yojanā.

Kiñcāpi vadatīti sambandho. Ettha ca kiñcāpisaddo garahatthavācako, panasaddo anuggahatthavācako. **Meṇḍakamilindapañhesū**ti meṇḍakapañhe ca milindapañhe ca. **Ya**nti suttaṃ vuttanti sambandho. Ārammaṇakathā buddhikakathā daṇḍakakathā ñāṇavatthukathāti yojetabbaṃ peyyālavasena vuttattā. Imāyo pakaraṇāni nāmāti vadanti. Mahāpaccariyādīsu vatvā pariggahitoti yojanā. **Ya**nti suttaṃ.

48. **Tatrā**ti ''ekato uddisāpento''ti vacane. **Uddisāpentī**ti ācariyaṃ desāpenti bahukattāramapekkhiya bahuvacanavasena vuttaṃ. **Tehī**ti upasampannānupasampannehi. **Dvepī**ti upasampanno ca anupasampanno ca.

Upacāranti dvādasahatthūpacāraṃ. **Yesa**nti bhikkhūnaṃ. **Palāyanakagantha**nti parivajjetvā gacchantaṃ pakaraṇaṃ. Sāmaṇero gaṇhātīti yojanā.

Opātetīti avapāteti, gaḷitāpetīti attho. **Suttepī**ti veyyākaraṇasuttepi. **Ta**nti yebhuyyena paguṇaganthaṃ. **Parisaṅkamāna**nti sārajjamānaṃ. Yaṃ pana vacanaṃ vuttanti sambandho. **Kiriyasamuṭṭhānattā**ti imassa sikkhāpadassa kiriyasamuṭṭhānattāti. Catutthaṃ.

5. Sahaseyyasikkhāpadaṃ

49. Pañcame muṭṭhā sati etesanti **muṭṭhassatī**. Natthi sampajānaṃ etesanti **asampajānā. Bhavaṅgotiṇṇakāle**ti niddokkamanakāle.

50. ''Pakatiyā''ti padaṃ ''dentī''ti pade visesanaṃ. Te bhikkhū dentīti sambandho. ''Gāravenā''ti padañca ''sikkhākāmatāyā''ti padañca ''dentī''ti pade hetu. Sīsassa upadhānaṃ **ussīsaṃ,** tassa karīyate **ussīsakaraṇaṃ**, taṃyeva attho payojanaṃ **ussīsakaraṇattho,** tadatthāya. **Tatrā**ti purimavacanāpekkhaṃ, ''sikkhākāmatāyā''ti vacaneti attho. Nidassananti seso. Atha vā **sikkhākāmatāyā**ti paccatte bhummavacanaṃ. ''Idampissa hoti sīlasmi''ntiādīsu (dī. ni. 1.195 ādayo) viya. Idampi sikkhākāmatāya ayaṃ sikkhākāmatā sikkhākāmabhāvo hotīti yojanā. Esa nayo ''tatridaṃ samantapāsādikāya samantapāsādikattasmi''ntiādīsupi. Bhikkhū khipantīti yojanā. **Ta**nti āyasmantaṃ rāhulaṃ. **Athā**ti khipanato pacchā. **Ida**nti vatthu. Sammuñcanikacavarachaḍḍanakāni sandhāya vuttaṃ. Tenāyasmatā rāhulena pātitaṃ nu khoti yojanā. So panāyasmā gacchatīti sambandho. **Aparibhogā aññesa**nti aññehi na paribhuñjitabbā.

51. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Sayanaṃ **seyyā,** kāyapasāraṇakiriyā, sayanti etthāti **seyyā,** mañcapīṭhādi. Tadubhayampi ekasesena vā sāmaññaniddesena vā ekato katvā ''sahaseyya''nti vuttanti dassento āha ''seyyā''tiādi. **Tatthā**ti dvīsu seyyāsu. **Tasmā**ti yasmā dve seyyā dassitā, tasmā. ''Sabbacchannā''tiādinā lakkhaṇaṃ vuttanti yojanā. **Pākaṭavohāra**nti loke viditaṃ vacanaṃ. **Dussakuṭiya**nti dussena chāditakuṭiyaṃ. Aṭṭhakathāsu yathāvutte pañcavidhacchadaneyeva gayhamāne ko dosoti āha ''pañcavidhacchadaneyevā''tiādi. Yaṃ pana senāsanaṃ parikkhittanti sambandho. **Pākārena vā**ti iṭṭhakasilādārunā vā. **Aññena vā**ti kilañjādinā vā. **Vatthenapī**ti pisaddo pageva iṭṭhakādināti dasseti. **Yassā**ti senāsanasaṅkhātāya seyyāya. Uparīti vā samantatoti vā yojanā. Ekena dvārena pavisitvā sabbapāsādassa vaḷañjitabbataṃ sandhāya vuttaṃ ''ekūpacāro''ti. Satagabbhaṃ vā catussālaṃ ekūpacāraṃ hotīti sambandho. **Ta**nti senāsanasaṅkhātaṃ seyyaṃ.

Tatthāti senāsanasaṅkhātāyaṃ seyyāyaṃ. Sambahulā sāmaṇerā sace honti, eko bhikkhu sace hotīti yojanā. ''Sāmaṇerā''ti idaṃ paccāsannavasena vuttaṃ, upalakkhaṇavasena vā aññehipi sahaseyyānaṃ āpattisambhavato. Teti sāmaṇerā. **Sabbesa**nti bhikkhūnaṃ. **Tassā**ti sāmaṇerassa. **Eseva nayo**ti eso eva nayo, na añño nayoti attho. Atha vā **eseva nayo**ti eso iva nayo, eso etādiso nayo iva ayaṃ nayo daṭṭhabboti attho.

Api cāti ekaṃsena. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade. **Catukka**nti ekāvāsaekānupasampannaṃ, ekāvāsanānupasampannaṃ, nānāvāsaekānupasampannaṃ, nānāvāsanānupasampannanti catusamūhaṃ, catuparimāṇaṃ vā. **Yo**ti bhikkhu. **Hi**saddo vitthārajotako, taṃ vacanaṃ vitthārayissāmīti attho, vitthāro mayā vuccateti vā. **Devasika**nti divase divase. **Ṇika**paccayo hi vicchatthavācako. Yopi sahaseyyaṃ kappeti, tassāpi āpattīti yojetabbo. **Tatrā**ti ''tiracchānagatenāpī''ti vacane.

''Apadānaṃ ahimacchā, dvipadānañca kukkuṭī;

Catuppadānaṃ majjārī, vatthu pārājikassimā''ti. (pārā. aṭṭha. 1.55);

Imaṃ gāthaṃ sandhāya vuttaṃ ''vuttanayenevā''ti. **Tasmā**ti yasmā veditabbo, tasmā. **Godhā**ti kuṇḍo. **Biḷālo**ti ākhubhujo. **Maṅguso**ti nakulo.

Asambaddhabhittikassa katapāsādassāti yojanā. **Tulā**ti ettha tulā nāma thambhāna, mupari dakkhiṇuttaravitthāravasena ṭhapito dāruviseso thalati thambhesu patiṭṭhātīti katvā. Tā pana heṭṭhimaparicchedato tisso, ukkaṭṭhaparicchedena pana pañcasattanavādayo. Nānūpacāre pāsādeti sambandho.

Vāḷasaṅghāṭādīsūti vāḷarūpaṃ dassetvā katesu saṅghāṭādīsu. Ādisaddena tulaṃ saṅgaṇhāti. Ettha ca **saṅghāṭo** nāma tulāna, mupari pubbapacchimāyāmavasena ṭhapito kaṭṭhaviseso sammā ghaṭenti ettha gopānasyādayoti katvā. Te pana tayo honti. **Nibbakosabbhantare**ti chadanakoṭiabbhantare. Parimaṇḍalaṃ vā caturassaṃ vā senāsanaṃ hotīti sambandho. **Tatrā**ti tasmiṃ senāsane. Aparicchinno gabbhassa upacāro etesanti **aparicchinnagabbhūpacārā** sabbagabbhā, te pavisantīti attho. Nipannānaṃ bhikkhūnanti yojanā. **Tatrā**ti tasmiṃ pamukhe. Pamukhassa sabbacchannattā, sabbaparicchannattā ca āpattiṃ karotīti yojanā. Nanu pamukhe channameva atthi, no paricchannanti āha ''gabbhaparikkhepo''tiādi. **Hī**ti saccaṃ.

Yaṃ pana andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttanti sambandho. **Jagatī**ti pathaviyā ca mandirālindavatthussa ca nāmametaṃ. Idha pana mandirālindavatthusaṅkhātā bhūbhedā gahitā. **Tatthā**ti andhakaṭṭhakathāyaṃ. Kasmā pāḷiyā na sametīti āha ''dasahatthubbedhāpī''tiādi. **Hī**ti yasmā. **Tatthā**ti andhakaṭṭhakathāyaṃ. Yepi mahāpāsādā hontīti yojanā. **Tesupī**ti mahāpāsādesupi.

Sudhāchadanamaṇḍapassāti ettha **''sudhā''**ti idaṃ upalakkhaṇavasena vuttaṃ yena kenaci chadanamaṇḍapassāpi adhippetattā. Maṇḍaṃ vuccati sūriyarasmi, taṃ pāti rakkhati, tato vā jananti **maṇḍapaṃ**. Nanu ekūpacāraṃ hoti pākārassa chiddattāti āha ''na hī''tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Vaḷañjanatthāya evāti evakāro yojetabbo. Tenāha ''na vaḷañjanūpacchedanatthāyā''ti. Atha vā ''saddantaratthāpohanena saddo atthaṃ vadatī''ti (udā. aṭṭha. 1; dī. ni. ṭi. 1.1; ma. ni. ṭī. 1.mūlapariyāyasuttavaṇṇanā; saṃ. ni. ṭī. 1.1.oghataraṇasuttavaṇṇanā; a. ni. ṭī. 1.1.rupādivaggavaṇṇanā) vuttattā ''na vaḷañjanūpacchedanatthāyā''ti vuttaṃ. **Kavāṭa**nti ettha dvārameva adhippetaṃ pariyāyena vuttattā, asati ca dvāre kavāṭassābhāvato. Saṃvaraṇavivaraṇakāle kavati saddaṃ karotīti **kavāṭaṃ**.

Tatrāti ''ekūpacārattā''ti vacane. **Yassā**ti paravādino. Anuyogo siyāti yojanā. **Idhā**ti imasmiṃ sahaseyyasikkhāpade, vuttanti sambandho. **Tatthā**ti pihitadvāre gabbhe. **So**ti paravādī. Sabbacchannattā āpatti iti vutteti yojanā. Eseva nayo ''sabbaparicchannatā na hotī''ti etthāpi. **Paccāgamissatī**ti pati āgamissati, puna āgamissatīti attho.

Byañjanamattenevāti ''sabbacchannā''tiādiakkharapadamatteneva, na atthavasena. ''Evañca satī''ti iminā abyāpitadosaṃ dasseti. **Tato**ti anāpattito, parihāyeyyāti sambandho. **Tasmā**ti yasmā aniyatesu vuttaṃ, tasmā. **Tatthā**ti aniyatesu. **Idhāpī**ti imasmiṃ sikkhāpadepi. **Yaṃ ya**nti senāsanaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu senāsanesu, sahaseyyāpatti hotīti sambandho.

53. Dvīsu aṭṭhakathāvādesu mahāaṭṭhakathāvādova yuttoti so pacchā vutto.

Imināpīti senambamaṇḍapenāpi. **Eta**nti jagatiyā aparikkhittataṃ. **Yathā**ti yaṃsaddattho tatiyantanipāto, yena senambamaṇḍapenāti atthoti. Pañcamaṃ.

6. Dutiyasahaseyyasikkhāpadaṃ

55. Chaṭṭhe āgantukā vasanti etthāti **āvasatho,** āvasatho ca so agārañceti **āvasathāgāra**nti dassento āha ‘‘āgantukānaṃ vasanāgāra’’nti. Manussānaṃ santikā vacanaṃ sutvāti vacanaseso yojetabbo. **Sāṭaka**nti uttarasāṭakaṃ, nivatthavatthantipi vadanti. **Accāgammā**ti tvāpaccayantapadassa sambandhaṃ dassetumāha ‘‘pavatto’’ti. Yathā omasavādasikkhāpade akkosetukāmatāya khattiyaṃ ‘‘caṇḍālo’’ti vadato alikaṃ bhaṇatopi musāvādasikkhāpadena anāpatti, omasavādasikkhāpadeneva āpatti, evamidhāpi mātugāmena saha sayato paṭhamasahaseyyasikkhāpadena anāpatti, imināva āpattīti daṭṭhabbanti. Chaṭṭhaṃ.

7. Dhammadesanāsikkhāpadaṃ

60. Sattame **mahādvāre**ti bahi ṭhite mahādvāre. Āgamma, pavisitvā vā vasanaṭṭhānattā ovarako āvasatho nāmāti āha ‘‘ovarakadvāre’’ti. **Suniggatenā**ti suṭṭhu bahi nikkhamitvā gatena saddena. ‘‘Aññātu’’nti padassa ‘‘na ñātu’’nti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘ājānitu’’nti. Iminā nakāravikāro aiti nipāto na hoti, āiti upasaggoti pana dasseti. ‘‘Viññunā purisenā’’ti ettakameva avatvā ‘‘purisaviggahenā’’ti vadanto manussapurisaviggahaṃ gahetvā ṭhitena yakkhena petena tiracchānagatena saddhiṃ ṭhitāya mātugāmassa desetuṃ na vaṭṭatīti dasseti. **Na yakkhenā**ti yakkhena saddhiṃ ṭhitāya mātugāmassa desetuṃ na vaṭṭatīti yojanā. Esa nayo ‘‘na petena, na tiracchānagatenā’’ti etthāpi.

66. **Chappañcavācāhī**ti ettha ‘‘pañcā’’ti vācāsiliṭṭhavasena vuttaṃ kassaci payojanassābhāvā. **Tatthā**ti ‘‘chappañcavācāhī’’ti pade. Eko gāthāpādo ekā vācāti vadanto cuṇṇiye vibhatyantaṃ ekaṃ padaṃ ekā vācā nāmāti dasseti, atthajotakapadaṃ vā vākyapadaṃ vā na gahetabbaṃ. ‘‘Ekaṃ padaṃ pāḷito, pañca aṭṭhakathāto’’ti iminā ‘‘dve padāni pāḷito, cattāri aṭṭhakathāto’’tiādinayopi gahetabbo. Chapadānatikkamoyeva hi pamāṇaṃ. **Tasmi**nti ettha sati vibhattivipallāse liṅgassāpi vipallāso hoti ‘‘tasmi’’nti pulliṅgena vuttattā. Sati ca vibhattivipallāse ‘‘tassā’’ti itthiliṅgabhāvena pavattā. ‘‘Mātugāmassā’’ti niyatapulliṅgāpekkhanassa asambhavato atthavasena ‘‘ekissā’’ti itthiliṅgabhāvena vuttaṃ. Iminā bhedaliṅganissito visesanavisesyopi atthīti dasseti. **Tumhāka**nti niddhāraṇasamudāyo. ‘‘Suṇāthā’’ti avatvā ābhogopi vaṭṭatīti āha ‘‘paṭhama’’ntiādi. **Paṭhama**nti ca paṭhamameva. Tena vuttaṃ ‘‘na pacchā’’ti. Puṭṭho hutvā bhikkhu kathetīti yojanāti. Sattamaṃ.

8. Bhūtārocanasikkhāpadaṃ

67. Aṭṭhame **tatthā**ti catutthapārājikasikkhāpade. **Idhā**ti bhūtārocanasikkhāpade. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Payuttavācā**ti paccayehi yuttā vācā. **Tathā**ti tato guṇārocanakāraṇā, ariyā sādiyiṃsūti yojanā.

Yatasaddānaṃ niccasambandhattā vuttaṃ ‘‘ye’’tiādi. **Sabbepī**ti puthujjanāriyāpi. **Bhūta**nti vijjamānaṃ. Kasmā sabbepi paṭijāniṃsu, nanu ariyehi attano guṇānaṃ anārocitattā na paṭijānitabbanti āha ‘‘ariyānampī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Ariyānampi abbhantare uttarimanussadhammo yasmā bhūto hoti, tasmā sabbepi ‘‘bhūtaṃ bhagavā’’ti paṭijāniṃsūti yojanā. Yasmā bhāsito viya hoti, tasmāti yojanā. Ariyā paṭijāniṃsūti sambandho. **Anādīnavadassino**ti dosassa adassanadhammā. **Tehī**ti ariyehi, bhāsitoti sambandho. Yaṃ piṇḍapātaṃ uppādesunti yojanā. **Aññe**ti puthujjanā. **Sabbasaṅgāhikenevā**ti sabbesaṃ puthujjanāriyānaṃ saṅgahaṇe pavatteneva. **Sikkhāpadavibhaṅgepī**ti sikkhāpadassa padabhājaniyepi. **Tatthā**ti catutthapārājike. **Idhā**ti imasmiṃ sikkhāpade.

77. Uttarimanussadhammameva sandhāya vuttaṃ, na sutādiguṇanti attho. **Antarā vā**ti parinibbānakālato aññasmiṃ kāle vā. **Atikaḍḍhiyamānenā**ti atinippīḷiyamānena. **Ummattakassāti idaṃ panā**ti ettha iti-saddo ādyattho. Tena ‘‘khittacittassā’’tiādiṃ saṅgaṇhāti. **Diṭṭhisampannāna**nti maggapaññāya, phalapaññāya ca sampannānaṃ. **Anāpattī**ti pācittiyāpattiyā anāpatti na vattabbā, āpattiyeva hoti, tasmā ‘‘ummattakassa anāpattī’’ti na vattabbanti adhippāyoti. Aṭṭhamaṃ.

9. Duṭṭhullārocanasikkhāpadaṃ

78. Navame **tatrā**ti tassaṃ ''duṭṭhullā nāmā''tiādipāḷiyaṃ, tāsu vā pāḷiaṭṭhakathāsu. **Vicāraṇā**ti vīmaṃsanā. **Upasampannasadde**ti upasampannasaddatthabhāve. Ettha hi sadde vuccamāne avinābhāvato saddena atthopi vutto, vināpi bhāvapaccayena bhāvatthassa ñātabbattā bhāvopi gahetabbo, tasmā vuttaṃ ''upasampannasaddatthabhāve''ti. Eseva nayo ''duṭṭhullasadde''ti etthāpi. Etaṃ parimāṇaṃ yassāti **etaṃ,** ''terasa saṅghādisesā''ti vacanaṃ. Etaṃ eva vattabbaṃ, na ''cattāri ca pārājikānī''ti idanti attho. **Tatthā**ti pāḷiyaṃ. Kassaci vimati bhaveyya, kiṃ bhaveyyāti yojanā. Āpattiṃ ārocentena akkosantassa samānattā vuttaṃ ''evaṃ satī''tiādi. **Pācittiyameva cā**ti casaddo byatirekattho, na dukkaṭaṃ āpajjatīti attho. **Hī**ti saccaṃ. **Eta**nti pācittiyāpajjanataṃ, ''asuddho hoti…pe… omasavādassā''ti vacanaṃ vā, vuttanti sambandho. **Etthā**ti pāḷiyaṃ. **Aṭṭhakathācariyāve**ti ettha evakāro aṭṭhānayogo, pamāṇanti ettha yojetabbo, kāraṇamevāti attho. Tena vuttaṃ ''na aññā vicāraṇā''ti. Atha vā **aññā**ti sāmyatthe paccattavacanametaṃ, na aññesaṃ vicāraṇā pamāṇanti attho. Evañhi sati evakāro ṭhānayogova. **Pubbepi cā**ti ganthārambhakālepi ca.

Etanti aṭṭhakathācariyānaṃ pamāṇataṃ. Saṃvaratthāya eva, anāpajjanatthāya eva ca anuññātanti yojanā. Tenāha ''na tassa''tyādi. **Tasmā**ti yasmā bhikkhubhāvo nāma na atthi, tasmā suvuttamevāti sambandho.

80. **Sā**ti bhikkhusammuti, saṅghena kātabbāti yojanā. **Katthacī**ti kismiñci ṭhāne. **Idhā**ti imasmiṃ sikkhāpade. ''Vuttattā''ti padaṃ ''kātabbā''ti pade hetu. **Esā**ti eso bhikkhu. **Hitesitāyā**ti hitassa esitāya, atthassa icchatāyāti attho.

82. **Sesānī**ti ādimhi pañcasikkhāpadato sesāni upari pañca sikkhāpadāni. **Assā**ti anupasampannassa. **Ghaṭetvā**ti sambandhaṃ katvāti. Navamaṃ.

10. Pathavīkhaṇanasikkhāpadaṃ

86. Dasame bhagavā dassetīti yojanā. **Etthā**ti pathaviyaṃ. **Tatthā**ti tesu pāsāṇādīsu. **Muṭṭhippamāṇato**ti khaṭakapamāṇato. **Sā**ti adaḍḍhapathavī. **Hatthikucchiya**nti evaṃnāmake ṭhāne. Ekapacchipūraṃ pathavinti sambandho. **Tesaṃyevā**ti appapaṃsuappamattikāpadānaṃ eva. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Eta**nti yebhuyyenapāsāṇādipañcakaṃ. **Ta**nti kusītaṃ. **Āṇāpetvā**ti ettha ''āṇa pesane''ti dhātupāṭhesu vuttattā āṇadhātuyeva pesanasaṅkhātaṃ hetvatthaṃ vadati, na ṇāpepaccayo, so pana dhātvattheyeva vattati. Na hi tassa visuṃ vutto abhidheyyo atthi dhātvatthato aññassa abhidheyyassābhāvā. **Tāvā**ti paṭhamaṃ pāḷimuttakavinicchayassa, tato vā.

Pokkharaṃ padumaṃ netīti **pokkharaṇī**. ''Sodhentehī''ti padaṃ ''ussiñcituṃ apanetu''nti padesu bhāvakattā. **Yo**ti ''tanukaddamo''ti padena yojetabbo. Yo tanukaddamoti hi attho. **Kuṭehī**ti ghaṭehi. **Ussiñcitu**nti ukkhipitvā, uddharitvā vā siñcituṃ. **Tatrā**ti sukkhakaddame, ''yo''ti pade avayavīādhāro. **Yo**ti sukkhakaddamo.

Taṭanti kūlaṃ. **Udakasāmantā**ti udakassa samīpe. **Omakacatumāsa**nti catumāsato ūnakaṃ. **Ovaṭṭha**nti devena ovassitaṃ hoti saceti yojanā. **Patatī**ti taṭaṃ patati. **Udakeyevā**ti pakatiudakeyeva. **Udakassā**ti vassodakassa. **Tatthā**ti pāsāṇapiṭṭhiyaṃ. **Paṭhamamevā**ti soṇḍikhaṇanato paṭhamaṃ eva. **Udake pariyādiṇṇe**ti udake sukkhe. **Pacchā**ti udakapūrato pacchā. **Tatthā**ti soṇḍiyaṃ. **Udakeyevā**ti mūlaudakeyeva. **Udaka**nti āgantukaudakaṃ. **Allīyatī**ti piṭṭhipāsāṇe laggati. **Tampī**ti sukhumarajampi. **Akatapabbhāre**ti vaḷañjena akate pabbhāre. Upacikāhi vamīyati, gharagoḷikādayo vā satte vamatīti **vammiko**.

Gāvīnaṃ khuro kaṇṭakasadisattā **gokaṇṭako** nāma, tena chinno kaddamo ''gokaṇṭako''ti vuccati.

Acchadanaṃ vā vinaṭṭhacchadanaṃ vā purāṇasenāsanaṃ hotīti yojanā. **Tato**ti purāṇasenāsanato, gaṇhituṃ vaṭṭatīti sambandho. **Avasesa**nti vinaṭṭhacchadanato. Avasesaṃ iṭṭhakaṃ gaṇhāmi iti saññāyāti yojetabbo. **Tenā**ti iṭṭhakādinā. **Yā yā**ti mattikā. **Atintā**ti anallā, akilinnāti attho.

Tasminti mattikāpuñje. **Sabbo**ti sakalo mattikāpuñjo. **Assā**ti mattikāpuñjassa. ‘‘Kappiyakārakehī’’ti padaṃ ‘‘apanāmetvā’’ti pade kāritakammaṃ. Kasmā vaṭṭatīti āha ‘‘udakenā’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

Tatthāti mattikāpākāre. **Aññampī**ti maṇḍapathambhato aññampi. **Tena apadesenā**ti tena pāsāṇādipavaṭṭanalesena.

Passāvadhārāyāti muttasotāya. **Kattarayaṭṭhiyā**ti kattaradaṇḍena. Ettha hi kattarayati aṅgapaccaṅgānaṃ sithilabhāvena sithilo hutvā bhavatīti katvā **kattaro** vuccati jiṇṇamanusso, tena ekantato gahetabbattā kattarena gahitā yaṭṭhi, kattarassa yaṭṭhīti vā katvā kattarayaṭṭhi vuccati kattaradaṇḍo. Dantajapaṭhamakkharena sajjhāyitabbo. **Vīriyasampaggahaṇattha**nti vīriyassa suṭṭhu paggaṇhanatthaṃ, vīriyassa ukkhipanatthanti attho. Keci bhikkhūti yojanā.

87. **Tatrāpī**ti iṭṭhakakapālādīsupi. **Hī**ti saccaṃ. **Tesaṃ anupādānattā**ti tesaṃ iṭṭhakādīnaṃ aggissa anindhanattā. **Hī**ti saccaṃ, yasmāvā. **Tānī**ti iṭṭhakādīni. **Avisayattā**ti āpattiyā anokāsattā. **Tiṇukka**nti tiṇamayaṃ ukkaṃ. **Tatthevā**ti mahāpaccariyaṃ eva. Arīyati agginipphādanatthaṃ ghaṃsīyati etthāti **araṇī,** heṭṭhā nimanthanīyadāru. Saha dhanunā eti pavattatīti **sahito,** upari nimanthanadāru. Araṇī ca sahito ca araṇīsahito, tena aggiṃ nibbattetvāti yojanā. Yathā kariyamāne na ḍayhati, tathā karohīti sambandho.

88. **Āvāṭaṃ jānā**ti āvāṭaṃ kātuṃ, khaṇituṃ vā jānāhīti attho. ‘‘Evaṃ mahāmattikaṃ jāna, thusamattikaṃ jānā’’ti etthāpi yathālābhaṃ sampadānavācakapadaṃ ajjhāharitvā yojanā kātabbā. **Sā**ti pathavī. **Tenā**ti pavaṭṭanādināti. Dasamaṃ.

Musāvādavaggo paṭhamo.

2. Bhūtagāmavaggo

1. Bhūtagāmasikkhāpada-atthayojanā

89. Dutiyavaggassa paṭhame **tassā**ti devatāya. **Ukkhittaṃ pharasu**nti uddhaṃ khittaṃ kuṭhāriṃ. **Niggahetu**nti saṇṭhātuṃ, nivattetuṃ vā. **Cakkhuvisayātīte**ti pasādacakkhussa gocarātikkante. **Mahārājasantikā**ti vessavaṇamahārājassa santikā. **Thanamūleyevā**ti thanasamīpeyeva. **Himavante**ti himauggiraṇe vane, himayutte vā. **Tatthā**ti himavante, devatāsannipāte vā. **Rukkhadhammo**ti rukkhasabhāvo. Rukkhadhammo ca nāma chedanabhedanādīsu rukkhānaṃ acetanattā kopassa akaraṇaṃ, tasmiṃ rukkhadhamme ṭhitā devatā rukkhadhamme ṭhitā nāma, chedanabhedanādīsu rukkhassa viya rukkhaṭṭhakadevatāya akopanaṃ rukkhadhamme ṭhitā nāmāti adhippāyo. **Tatthā**ti tāsu sannipātadevatāsu. **Itī**ti imassa alabhanassa, imasmiṃ alabhane vā, ādīnavanti sambandho. **Bhagavato cā**ti ca-saddo ‘‘pubbacarita’’nti ettha yojetabbo. Imañca ādīnavaṃ addasa, bhagavato pubbacaritañca anussarīti vākyasampiṇḍanavasena yojanā kātabbā. **Tenā**ti dassanānussaraṇakāraṇena. **Assā**ti devatāya. Saṃvijjati pitā assāti **sapitiko,** putto. (**Tāvā**ti ativiya, paṭisañcikkhantiyāti sambandho) ‘‘mariyādaṃ bandhissatī’’ti vatvā tassa atthaṃ dassento āha ‘‘sikkhāpadaṃ paññapessatī’’ti. Iti paṭisañcikkhantiyā assā devatāya etadahosīti yojanā.

Yoti yo koci jano. **Ve**ti ekantena. **Uppatita**nti uppajjanavasena attano upari patitaṃ. **Bhanta**nti bhamantaṃ dhāvantaṃ, **vāraye**ti nivāreyya niggaṇheyyāti attho. **Ta**nti janaṃ. Ayaṃ panettha yojanā –

sārathi bhantaṃ rathaṃ vāraye iva, tathā yo ve uppatitaṃ kodhaṃ vāraye, taṃ ahaṃ sārathiṃ iti brūmi. Itaro kodhanivārakato añño rājauparājādīnaṃ sārathibhūto jano rasmiggāho rajjuggāho nāmāti.

Dutiyagāthāya vejjo **visaṭaṃ** vitthataṃ **sappavisaṃ** sappassa āsīvisassa visaṃ garaḷaṃ **osadhehi** bhesajjena, mantena ca vineti iva, tathā yo bhikkhave uppatitaṃ kodhaṃ mettāya vineti, so bhikkhu **urago** bhujago **purāṇaṃ** pure bhavaṃ **jiṇṇaṃ** purāṇattā jiṇṇaṃ tacaṃ jahāti iva, tathā **orapāraṃ** apārasaṅkhātaṃ pañcorambhāgiyasaṃyojanaṃ jahātīti yojanā kātabbā.

Tatrāti dvīsu gāthāsu. Vatthu pana vinaye ārūḷhanti yojanā. **Athā**ti pacchā. **Yassa devaputtassā**ti yena devaputtena. **Pariggaho**ti paricchinditvā gahito. **So**ti devaputto. **Tato**ti upagamanato. Yadā hoti, tadāti yojanā. **Mahesakkhadevatāsū**ti mahāparivārāsu devatāsu, mahātejāsu vā. **Paṭikkamantī**ti apenti. Devatā yampi pañhaṃ pucchantīti yojanā. **Tatthevā**ti attano vasanaṭṭhāneyeva. **Upaṭṭhāna**nti upaṭṭhānatthāya, sampadānatthe cetaṃ upayogavacanaṃ. Atha vā upagantvā tiṭṭhati etthāti **upaṭṭhānaṃ,** bhagavato samīpaṭṭhānaṃ, taṃ āgantvāti attho. Nanti taṃ, ayameva vā pāṭho.

90. ‘‘Bhavantī’’ti iminā virūḷhe mūle nīlabhāvaṃ āpajjitvā vaḍḍhamānake taruṇarukkhagacchādike dasseti. ‘‘Ahuvatthu’’nti iminā pana vaḍḍhitvā ṭhite mahantarukkhagacchādike dasseti. ‘‘Ahuvatthu’’nti ca hiyyattanisaṅkhātāya tthuṃ-vibhattiyā hū-dhātussa ūkārassa uvādeso hoti. Potthakesu pana ‘‘ahuvatī’’ti pāṭho dissati, so apāṭhoti daṭṭhabbo. ‘‘Jāyantī’’ti iminā bhū-dhātussa sattatthabhāvaṃ dasseti, ‘‘vaḍḍhantī’’ti iminā vaḍḍhanatthabhāvaṃ. **Eta**nti ‘‘bhūtagāmo’’ti nāmaṃ. Pīyate yathākāmaṃ paribhuñjīyate, pātabbaṃ paribhuñjitabbanti vā **pātabyaṃ,** pāsaddo yathākāmaparibhuñjanattho. Tenāha – ‘‘chedanabhedanādīhi yathāruci paribhuñjitabbatāti attho’’ti.

91. ‘‘Idānī’’ti padaṃ ‘‘āhā’’ti pade kālasattamī. **Yasmi**nti bīje. **Ta**nti bījaṃ. **Pañca bījajātānī**ti ettha jātasaddassa tabbhāvatthataṃ sandhāya aṭṭhakathāsu evaṃ vuttaṃ. Tabbhāvatthassa ‘‘mūle jāyantī’’ti imāya pāḷiyā asaṃsandanataṃ sandhāya vuttaṃ saṅgahakārena ‘‘na samentī’’ti. Aṭṭhakathācariyānaṃ matena sati jātasaddassa tabbhāvatthabhāve ‘‘mūle jāyantī’’tiādīsu mūle mūlāni jāyantīti doso bhaveyyāti manasi katvā āha ‘‘na hī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tānī**ti rukkhādīni. **Tassā**ti ‘‘bhūtagāmo nāma pañca bījajātānī’’ti padassa. **Eta**nti ‘‘bījajātānī’’ti nāmaṃ. Bījesu jātāni **bījajātānī**ti vutte ‘‘mūle jāyantī’’tiādinā sameti. **Etenā**ti ‘‘bījato’’tiādinā saṅgahoti sambandho.

‘‘Yehī’’ti padaṃ ‘‘jātattā’’ti pade apādānaṃ, hetu vā ‘‘vuttānī’’ti pade karaṇaṃ, kattā vā. **Tesa**nti bījānaṃ. Rukkhādīnaṃ viruhanaṃ janetīti **bījaṃ**. ‘‘Bījato’’tiādinā kāriyopacārena kāraṇassa dassitattā kāraṇūpacāraṃ padīpeti. Aññānipi yāni vā pana gacchavallirukkhādīni **atthi** saṃvijjanti, tāni gacchavallirukkhādīni jāyanti sañjāyantīti yojanā. **Tānī**ti gacchavallirukkhādīni. **Tañca** mūlaṃ, pāḷiyaṃ vuttahaliddādi ca atthi, sabbampi etaṃ mūlabījaṃ nāmāti sambandho. **Etthā**ti bījesu, khandhabījesu vā.

92. **Saññāvasenā**ti ‘‘bīja’’nti saññāvasena. ‘‘Tatthā’’ti padaṃ ‘‘veditabbo’’ti pade ādhāro. ‘‘Yathā’’tiādinā kāraṇopacārena kāriyassa vuttattā phalūpacāraṃ dasseti. Yaṃ bījaṃ vuttaṃ, taṃ dukkaṭavatthūti yojanā. Yadetaṃ ādipadanti yojetabbaṃ. **Tenā**ti ādipadena. Ravīyati bhagavatā kathīyatīti **rutaṃ,** pāḷi, tassa anurūpaṃ **yathārutaṃ,** pāḷianatikkantanti attho.

Etthāti ‘‘bīje bījasaññī’’tiādipade, imasmiṃ sikkhāpade vā. Udake ṭhāti pavattatīti **udakaṭṭho,** evaṃ thalaṭṭhopi. **Tatthā**ti udakaṭṭhathalaṭṭhesu. Sāsapassa mattaṃ pamāṇaṃ assa sevālassāti **sāsapamattiko**. Tilassa bījapamāṇaṃ assa sevālassāti **tilabījako**. Pamāṇatthe ko. Ādisaddena saṅkhapaṇakādayo sevāle saṅgaṇhāti. Tattha tilabījapamāṇo jalasaṇṭhito nīlādivaṇṇayutto sevālo **tilabījaṃ** nāma, sapatto appakaṇḍo ukkhalipidhānādipamāṇo samūlo eko sevālaviseso **saṅkho** nāma, bhamarasaṇṭhāno nīlavaṇṇo eko sevālaviseso **paṇako** nāma. Udakaṃ sevatīti **sevālo. Tatthā**ti sevālesu. **Yo**ti sevālo. Patiṭṭhitaṃ sevālanti sambandho. **Yattha katthacī**ti mūle vā naḷe vā patte vā. **Uddharitvā**ti uppāṭetvā. ‘‘Hatthehī’’ti padaṃ ‘‘viyūhitvā’’ti pade karaṇaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tassā**ti sevālassa. **Ettāvatā**ti ito cito ca viyūhanamattena. Yo sevālo nikkhamati, taṃ sevālanti yojanā.

Parissāvanantarenāti parissāvanachiddena. Uppalāni asmiṃ gaccheti **uppalinī**. Padumāni asmiṃ gaccheti **paduminī,** ino, itthiliṅgajotako ī. **Tatthevā**ti udakeyeva. **Tānī**ti vallītiṇāni. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Anantako**ti sāsapamattiko sevālo. So hi natthi attato anto lāmako sevālo etassāti katvā ''anantako''ti vuccati. Attanāyeva hi sukhumo, tato sukhumo sevālo natthīti adhippāyo. **Tatthā**ti dukkaṭavatthubhāve. **Tampī**ti ''sampuṇṇabhūtagāmaṃ na hotī''ti vacanampi. Pisaddo mahāpaccariādiaṭṭhakathācariyānaṃ vacanāpekkho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Na āgato, tasmā na sametīti yojanā. **Athā**ti tasmiṃ anāgate. **Eta**nti anantakasevālādiṃ. Gacchissatīti vadeyyāti sambandho. **Tampī**ti ''gacchissatī''ti vacanampi. Pisaddo purimaṭṭhakathācariyānaṃ vacanāpekkho.

Abhūtagāmamūlattā tādisassa bījagāmassāti ettha bījagāmo tividho hoti – yo sayaṃ bhūtagāmato hutvā aññampi bhūtagāmaṃ janeti, ambaṭṭhiādiko. Yo pana sayaṃ bhūtagāmato hutvā aññaṃ pana bhūtagāmaṃ na janeti, tālanāḷikerādikhāṇu. Yo pana sayampi bhūtagāmato ahutvā aññampi bhūtagāmaṃ na janeti. Pānīyaghaṭādīnaṃ bahi sevāloti. Bhūtagāmo pana catubbidho hoti – yo sayaṃ bījagāmato hutvā aññampi bījagāmaṃ janeti, etarahi ambarukkhādiko. Yo pana sayaṃ bījagāmato ahutvāva aññaṃ bījagāmaṃ janeti, ādikappakāle ambarukkhādiko. Yo pana sayaṃ bījagāmato hutvā aññaṃ pana bījagāmaṃ na janeti, nīlavaṇṇo phalitakadalīrukkhādiko. Yo pana sayampi bījagāmato ahutvā aññampi bījagāmaṃ na janeti, idha vutto anantakasevālādikoti. Tattha catutthaṃ bhūtagāmaṃ sandhāya vuttaṃ ''abhūtagāmamūlakattā tādisassa bījassā''ti. Ayaṃ pana tatiyabījagāmassa ca catutthabhūtagāmassa ca viseso – tatiyabījagāme mūlapaṇṇāni na paññāyanti, catutthabhūtagāme tāni paññāyantīti. Mūlapaṇṇānaṃ apaññāyanattā bījagāmoti vutto, tesaṃ paññāyanattā bhūtagāmoti vutto. Itarathā hi virodho bhaveyyāti. Attano vāde pācittiyabhāvato garukaṃ, mahāpaccariādīnaṃ vāde dukkaṭamattabhāvato lahukaṃ. **Eta**nti ṭhānaṃ.

Evaṃ udakaṭṭhaṃ dassetvā thalaṭṭhaṃ dassento āha ''thalaṭṭhe''tiādi. Thalaṭṭhe vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. **Tatthā**ti haritakhāṇūsu. **Uddhaṃ vaḍḍhatī**ti navasākhāniggamanena chinnato upari vaḍḍhati. **So**ti khāṇu. Phalitāya kadaliyā khāṇu bījagāmena saṅgahitoti yojanā. Phalaṃ sañjātaṃ etissāti **phalitā. Tathā**ti ''bhūtagāmeneva saṅgahitā''ti padāni ākaḍḍhati. **Yadā**ti yasmiṃ kāle. **Ratanappamāṇāpī**ti hatthappamāṇāpi. **Athā**ti apādānattho, tato rāsikaraṇato aññanti attho. Bhūmiyaṃ nikhaṇantīti sambandho. ''Mūlesu ceva paṇṇesu cā''ti ettha casaddo samuccayatthova, na vikappatthoti āha ''mūlamattesu panā''tiādi.

Bījānīti mūlādibījāni. Ṭhapitāni hontīti sambandho. ''Uparī''ti padena heṭṭhā mūlāni cāti atthaṃ nayena ñāpeti. Na aṅkure niggatamatteyeva, atha kho harite nīlapaṇṇavaṇṇe jāteyeva bhūtagāmasaṅgaho kātabboti āha ''harite''tiādi. Tālaṭṭhīnaṃ mūlanti sambandho. **Dantasūci viyā**ti hatthidantasūci viya. Yathā asampuṇṇabhūtagāmo tatiyo koṭṭhāso na āgato, na evaṃ amūlakabhūtagāmo. So pana āgatoyevāti āha ''amūlakabhūtagāme''ti. Amūlikalatā viya amūlakabhūtagāme saṅgahaṃ gacchatīti attho.

Vandākāti rukkhādanī. Sā hi sayaṃ rukkhaṃ nissāya jāyantīpi attano nissayānaṃ rukkhānaṃ adanattā bhakkhanattā vadīyati thutīyatīti ''vandākā''ti vuccati. **Aññā vā**ti vandākāya aññā vā. **Ta**nti vandākādiṃ. **Tato**ti rukkhato. **Vana**nti khuddako gaccho. **Pagumbo**ti mahāgaccho. **Daṇḍako**ti rukkho daṇḍayogato. **Tassāpī**ti amūlikalatāyapi. **Ayameva vinicchayo**ti vandākādikassa vinicchayo viya ayaṃ vinicchayo daṭṭhabboti yojanā. ''Dve tīṇi pattānī''ti vuttattā ekapatto sañjāyantopi aggabījasaṅgahaṃ gacchatīti attho. ''Anupasampannenā''ti padaṃ ''littassā''ti pade kattā. **Nidāghasamaye**ti gimhakāle. **Abbohāriko**ti āpattiyā aṅganti na voharitabbo. Voharituṃ na arahatīti attho. **Eta**nti abbohārikataṃ, ''sace…pe… pamajjitabbā''ti vacanaṃ vā.

Ahiṃ sappaṃ chādetīti **ahicchattaṃ,** taṃyeva **ahicchattakaṃ**. Yathākathañci hi byuppatti, ruḷhiyā atthavinicchayo. **Tasmā**ti tato vikopanato. **Tatthā**ti ahicchattake. Heṭṭhā ''udakapappaṭako''ti vatvā idha ''rukkhapappaṭikāyapī''ti vuttattā pappaṭakasaddo dviliṅgoti daṭṭhabbo. **Ta**nti pappaṭikaṃ. Ṭhitaṃ niyyāsanti sambandho. Evaṃ ''lagga''nti etthāpi. **Hatthakukkuccenā**ti hatthalolena. ''Chindantassāpī''ti pade hetu.

Vāsatthikenāti vāsaṃ icchantena. ‘‘Ocināpetabbā’’ti pade kattā. **Uppāṭentehī**ti uddharantehi. **Tesa**nti sāmaṇerānaṃ. Sākhaṃ gahitanti sambandho. Ṭhapitassa siṅgīverassāti yojanā.

Chijjanakanti chijjanayuttaṃ, chijjanārahanti attho. ‘‘Caṅkamitaṭṭhānaṃ dassessāmī’’ti iminā vattasīsena caṅkamanaṃ vaṭṭatīti dasseti. ‘‘Bhijjatī’’ti iminā abhijjamāne gaṇṭhipi kātabboti dasseti. **Dārumakkaṭaka**nti makkaṭassa hattho **makkaṭo** upacārena, makkaṭo viyāti **makkaṭako,** sadisatthe ko. Dārusaṅkhāto makkaṭako **dārumakkaṭako**. Taṃ ākoṭentīti sambandho. **Aniyāmitattā**ti imanti aniyāmitattā vacanassa. Idaṃ mahāsāmaññaṃ, visesasāmaññampi vaṭṭatīti āha ‘‘nāmaṃ gahetvāpī’’tiādi. **Sabba**nti sabbaṃ vacanaṃ.

‘‘Imaṃ jānātiādīsū’’ti padaṃ ‘‘evamattho daṭṭhabbo’’ti pade ādhāro. **Imaṃ mūlabhesajjaṃ jānā**ti imaṃ mūlabhesajjaṃ yojituṃ jānāti yojanā. **Ettāvatā**ti ‘‘imaṃ jānā’’tiādivacanamattena. **Kappiya**nti samaṇavohārena, vohārassa vā yuttaṃ anurūpaṃ. **Etthā**ti ‘‘kappiyaṃ kātabba’’nti vacane. **Nibbaṭṭabījamevā**ti phalato nibbaṭṭetvā visuṃ kataṃ bījaṃ eva. **Tatthā**ti sutte. Karontena bhikkhunā kātabbanti yojanā. **‘‘Kappiyanti vatvāvā’’**ti iminā paṭhamaṃ katvā aggisatthanakhāni uddharitvā pacchā vattuṃ na vaṭṭatīti dasseti. **Lohamayasatthassā**ti ayatambādilohamayassa satthassa. **Tehī**ti manussādīnaṃ nakhehi. **Tehī**ti assādīnaṃ khurehi. **Tehī**ti hatthinakhehi. **Yehī**ti nakhehi. **Tatthajātakehipī**ti tasmiṃ satthe jātakehipi, nakhehīti sambandho.

Tatthāti purimavacanāpekkhaṃ. ‘‘Kappiyaṃ karontenā’’tiādivacanamapekkhati. ‘‘Ucchuṃ kappiyaṃ karissāmī’’ti ucchumeva vijjhati, pageva. ‘‘Dāruṃ kappiyaṃ karissāmī’’ti ucchuṃ vijjhati, ‘‘dāruṃ kappiyaṃ karissāmī’’ti dārumeva vā vijjhati, vaṭṭati ekābaddhattāti vadanti. **Ta**nti rajjuṃ vā valliṃ vā. Sabbaṃ khaṇḍanti sambandho. **Tatthā**ti maricapakkesu. **Kaṭāha**nti ekāya bhājanavikatiyā nāmametaṃ. Idha pana bījānaṃ bhājanabhāvena taṃsadisattā phalapheggupi ‘‘kaṭāha’’nti vuccati. Ekābaddhanti kaṭāhena ekato ābaddhaṃ.

Tānīti tiṇāni. **Tenā**ti rukkhapavaṭṭanādinā. **Tatrā**ti tasmiṃ ṭhapanapātanaṭṭhāne. ‘‘Manussaviggahapārājikavaṇṇanāya’’nti padaṃ ‘‘vutta’’nti pade sāmaññādhāro. Bhikkhu ajjhotthaṭo hotīti sambandho. **Opāte**ti āvāṭe. So hi avapatanaṭṭhānattā ‘‘opāto’’ti vuccati. **Rukkha**nti ajjhotthaṭarukkhaṃ. **Bhūmi**nti opātathirabhūmiṃ. **Jīvitahetū**ti nimittatthe paccattavacanaṃ, jīvitakāraṇāti attho. ‘‘Bhikkhunā’’ti padaṃ ‘‘nikkhāmetu’’nti pade bhāvakattā, kāritakattā vā. ‘‘Ajjhotthaṭabhikkhu’’nti vā ‘‘opātabhikkhu’’nti vā kāritakammaṃ ajjhāharitabbaṃ. **Tatthā**ti anāpattibhāve, anāpattibhāvassa vā. **Etassā**ti suttassa. Paro pana kāruññena karotīti sambandho. **Etampī**ti kāruññampi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vāti. Paṭhamaṃ.

2. Aññavādakasikkhāpadaṃ

94. Dutiye **anācāra**nti acaritabbaṃ kāyavacīdvāravītikkamaṃ. Sabbanāmassa aniyamatthattā idha vacananti āha ‘‘aññena vacanena aññaṃ vacana’’nti. **So**ti bhikkhu, vadatīti sambandho. **Ko**ti ko puggalo. **Ki**nti kiṃ āpattiṃ. **Kismi**nti kismiṃ vatthusmiṃ. **Ki**nti kiṃ kammaṃ. **Ka**nti kaṃ puggalaṃ. **Ki**nti kiṃ vacanaṃ.

Etthāti ‘‘ko āpanno’’tiādipāḷiyaṃ. ‘‘Bhikkhūhī’’ti padaṃ ‘‘vutto’’ti pade kattā. **Asāruppa**nti bhikkhūnaṃ asāruppaṃ. **Eso**ti eso attho, vibhavoti attho. **Eta**nti vatthu. Bhaṇanto vā hutvā aññenaññaṃ paṭicaratīti sambandho. **Etthā**ti paṭicchannāsane. **Sota**nti sotadvāraṃ. **Cakkhu**nti cakkhudvāraṃ.

98. **Añña**nti pucchitatthato aññaṃ apucchitamatthaṃ. Bhāvappadhānoyaṃ kattuniddesoti āha ‘‘aññenaññaṃ paṭicaraṇassetaṃ nāma’’nti. **Tuṇhībhāvassā**ti abhāsanassa. Ātyūpasaggo luttaniddiṭṭhoti āha ‘‘āropetū’’ti. Evaṃ ‘‘aropite’’ti etthapi. Tenāha ‘‘anāropite’’ti.

101. **Ta**nti aññavādakavihesakaropanakammaṃ. **Assā**ti bhaveyya, hoti vā.

102. **Ki**nti kiṃ vacanaṃ. **Yenā**ti yena byādhinā kathetuṃ na sakkoti, tādiso byādhi mukhe hotīti yojanā. **Tappaccayā**ti tato kathitakāraṇāti. Dutiyaṃ.

3. Ujjhāpanakasikkhāpadaṃ

103. Tatiye **bhikkhū ujjhāpentī**ti ettha ‘‘bhikkhū’’ti kāritakammattā karaṇatthe upayogavacananti āha ‘‘tehi bhikkhūhī’’ti. Okāraviparīto ukāroti ca jhesaddo ñāṇatthoti ca dassento āha ‘‘avajānāpentī’’ti. ‘‘Taṃ āyasmanta’’nti padaṃ ‘‘avajānāpentī’’ti pade dhātukammaṃ. Anekatthattā dhātūnaṃ jhesaddo olokanattho ca cintanattho ca hoti, tenāha ‘‘olokāpentī’’tiādi. **Etthā**ti ‘‘bhikkhū ujjhāpentī’’ti pade. **Chandāyā**ti chandatthaṃ. Yesaṃ senāsanāni ca paññapeti, bhattāni ca uddisati, tesaṃ attani pematthanti attho. Aṭṭhakathāyaṃ pana ‘‘chandāyāti chandenā’’ti vuttaṃ. Iminā liṅgavipallāsanayo vutto. Paresaṃ attano pemenāti attho. **Pakkhapātenā**ti attano pakkhe pātāpanena.

105. Ujjhāpenti anenāti **ujjhāpanakaṃ**. Khiyyanti anenāti **khiyyanaka**nti dassento āha ‘‘yena vacanenā’’tiādi.

106. Upasampannaṃ saṅghena sammataṃ maṅkukattukāmoti sambandhaṃ dassento āha ‘‘upasampannaṃ saṅghena sammata’’ntiādi. Sambajjhanaṃ **sambandho,** kātabboti yojanā. Upasampannassa saṅghena sammatassa avaṇṇaṃ kattukāmo ayasaṃ kattukāmoti vibhattivipariṇāmena sambandhaṃ dassento āha ‘‘vibhattivipariṇāmo kātabbo’’ti. ‘‘Vasenā’’ti padaṃ vibhattivipariṇāmo kātabbo’’ti pade visesanaṃ. Yasmā viseso natthi, tasmā katanti yojanā. **Ta**nti ‘‘khiyyanaka’’nti padaṃ. **So ca bhikkhū**ti ujjhāpanako ca khiyyanako ca so ca bhikkhu. **Athā**ti tasmā ujjhāpanakakhiyyanakakarattā. **Assā**ti bhikkhuno. **Assā**ti bhaveyya.

‘‘Upasampanna’’nti padaṃ ‘‘ujjhāpetī’’ti pade dhātukammaṃ ‘‘anupasampanna’’nti padaṃ kāritakammaṃ, ‘‘anupasampanna’’nti padaṃ ‘‘ujjhāpetī’’ti kāritakiriyaṃ apekkhitvā kammaṃ hoti. ‘‘Khiyyatī’’ti suddhakiriyāya apekkhāya vibhattivipallāso hotīti āha ‘‘tassa vā’’tiādi. **Tassā**ti anupasampannassa santiketi sambandho. **Ta**nti saṅghena sammataṃ upasampannaṃ. ‘‘Saṅghena asammata’’nti ettha na apalokanakammena asammataṃ, kammavācāya pana asammatanti āha ‘‘kammavācāyā’’tiādi. Dve tayo hutvā kammavācāya sammanitumasakkuṇeyyattā asammatanti ca dassento āha ‘‘yatrā’’tiādi. **Yatrā**ti yasmiṃ vihāre. ‘‘Anupasampannaṃ saṅghena sammata’’nti ettha anupasampannassa sammutiyo dātumasakkuṇeyyattā pubbavohāravasena sammatanti vuttanti dassento āha ‘‘kiñcāpī’’tiādi. **Ta**nti anupasampannabhāve ṭhitaṃ. **Byattassā**ti viyattassa. Saṅghena vā katoti yojanāti. Tatiyaṃ.

4. Paṭhamasenāsanasikkhāpadaṃ

108. Catutthe himameva himanto, himante niyutto **hemantiko,** kāloti āha ‘‘hemantakāle’’ti. Otāpentā pakkamiṃsūti sambandho. Kālasaddassa sambandhisaddattā sambandhāpekkhoti āha ‘‘yassa kassacī’’ti. **Himavassenā**ti himena ca vassena ca.

110. ‘‘Vassiko’’ti na saṅketāti **avassikasaṅketā**. ‘‘Aṭṭha māse’’ti sāmaññato vuttepi ‘‘avassikasaṅkete’’ti visesitattā hemantikagimhikamāsāyeva gahetabbāti āha ‘‘cattāro hemantike’’tiādi. **Yatthā**ti yasmiṃ rukkhe. Na ūhadantīti sambandho. ‘‘Kākā vā’’ti ettha vāsaddo sampiṇḍanattho. Tenāha ‘‘aññe vā sakuntā’’ti. **Tasmā**ti yasmā anujānāti, tasmā. **Yatthā**ti yasmiṃ rukkhe, vissamitvā gacchantīti yojanā. **Yasmi**nti rukkhe, katvā vasantīti yojanā. Aṭṭha māse evāti sambhavato āha ‘‘yesu janapadesū’’tiādi. **Tesupī**ti janapadesupi. Avassikasaṅkete evāti sambhavato āha ‘‘yatthā’’tiādi. **Yatthā**ti yesu janapadesu. ‘‘Vigatavalāhakaṃ visuddhaṃ nabhaṃ hotī’’ti iminā sace avigatavalāhakaṃ avisuddhaṃ nabhaṃ hoti, nikkhipituṃ na vaṭṭatīti dīpeti. ‘‘Evarūpe kāle’’ti padaṃ ‘‘nikkhipituṃ

vaṭṭatī''ti pade ādhāro.

Abbhokāsikenāpīti abbhokāsadhutaṅgayuttenāpi. Pisaddo rukkhamūlikassa apekkhako. Vattaṃ vitthārento āha ''tassa hī''tiādi. **Tassā**ti abbhokāsikassa. Hisaddo vitthārajotako. **Tatthevā**ti puggalikamañcakeyeva. Saṅghikaṃ mañcanti sambandho. **Vītamañcako**ti vāyitamañcako. **Tasmi**nti vītamañcake. Purāṇamañcako nassantopi anagghoti āha ''purāṇamañcako gahetabbo''ti. Cammena avanahitabboti **onaddho,** so eva **onaddhako**. Gahetvā ca pana paññapetvā nipajjituṃ na vaṭṭatīti yojanā. **Asamaye**ti vassikasaṅkhāte akāle. **Catugguṇenāpī**ti catupaṭalenapi. Vaṭṭanti valāhakā āvaṭṭanti asmiṃ samayeti vaṭṭulo, so eva vaṭṭaliko, sattāhaṃ vaṭṭaliko, sattāho vā vaṭṭaliko **sattāhavaṭṭaliko,** so ādi yesaṃ tānīti sattāhavaṭṭalikādīni. Ādisaddena sattāhato ūnādhikāni gahetabbāni. **Kāyānugatikattā**ti kāyaṃ anugamakattā kāyasadisattāti attho.

Paṇṇakuṭīsūti paṇṇena chāditakuṭīsu. **Sabhāgabhikkhūna**nti attanā sabhāgabhikkhūnaṃ, santikanti sambandho. Anovassake ṭhāneti yojanā. **Laggetvā**ti lambetvā, ayameva vā pāṭho. ''Sammajjani''nti padaṃ ''gahetvā''ti pade avuttakammaṃ, ''ṭhapetabbā''ti pade vuttakammaṃ. **Dhovitvā**ti sammajjaniṃ suddhaṃ katvā. **Uposathāgārādīsū**tiādisaddena pariveṇādīni gahetabbāni.

Yo pana bhikkhu gantukāmo hoti, tenāti yojanā. **Tatthā**ti sālāyaṃ. **Yattha katthacī**ti yasmiṃ kismiñci ṭhāne. **Pākatikaṭṭhāne**ti pakatiyā gahitaṭṭhāne. **Tatra tatrevā**ti tesu tesu cetiyaṅgaṇādīsuyeva. **Asanasāla**nti asanti bhakkhanti assaṃ sālāyanti **asanā,** asanā ca sā sālā ceti **asanasālā,** bhojanasālāti attho. **Tatrā**ti tassa sammajjantassa, tasmiṃ ''vattaṃ jānitabba''nti pāṭhe vā. **Majjhato**ti pavittato, suddhaṭṭhānatoti attho. **Pādaṭṭhānābhimukhā**ti sammajjantassa pādaṭṭhānaṃ abhimukhā. **Vālikā haritabbā**ti paṃsu ca vālikā ca apanetabbā. Sammuñcanīsalākāya paraṃ pelletabbāti adhippāyo. **Bahī**ti sammajjitabbatalato bahi.

111. **Masārakotī**ti ettha itisaddo nāmapariyāyo, masārako nāmāti attho. Evaṃ bundikābaddhotītiādīsupi. Pāde masitvā vijjhitvā tattha aṭaniyo pavesetabbā etthāti **masārako**. Bundo eva **bundiko,** pādo, tasmiṃ ābaddhā bandhitā aṭanī yassāti **bundikābaddho**. Kuḷīrassa pādo viya pādo yassāti **kuḷīrapādako,** yathā kuḷīro vaṅkapādo hoti, evaṃ vaṅkapādoti vuttaṃ hoti. Āhacca aṅge vijjhitvā tattha pavesito pādo yassāti **āhaccapādako. Āṇi**nti aggakhilaṃ. Mañcati puggalaṃ dhāretīti **mañco**. Pīṭhati visamadukkhaṃ hiṃsatīti **pīṭhaṃ. Paṇavo**ti eko tūriyaviseso, tassa saṇṭhānaṃ katvāti attho. Tañhi etarahi buddhapaṭimassa pallaṅkasaṇṭhānaṃ hoti. **Ta**nti kocchaṃ. Karonti kirāti sambandho. **Etthā**ti senāsanaparibhoge. **Hī**ti saccaṃ. **Ta**nti kocchaṃ mahagghaṃ hoti, mahagghattā bhaddapīṭhantipi vuccati. **Yenā**ti yena bhikkhunā. ''Thāmamajjhimassā''ti padena pamāṇamajjhimaṃ nivatteti.

Etthāti ''anāpucchaṃ vā gaccheyyā''ti pade. Thero āṇāpetīti yojanā. **Āṇāpetī**ti ca āṇa-dhātuyā eva pesanasaṅkhātassa hetvatthassa vācakattā ṇāpesaddo svatthova. **So**ti daharo. **Tathā**ti yathā therena vutto, tathā katvāti attho. **Tatthā**ti divāṭṭhāne, mañcapīṭhe vā. **Tato**ti ṭhapanakālato. Paribundheti hiṃ setīti **palibodho,** parisaddo upasaggo, so vikāravasena aññathā jāto. So palibodho aññattha āvāsādiko, idha pana santharāpitamañcādiko. **Sāya**nti sāyanhe, bhummatthe cetaṃ upayogavacanaṃ. Thero bhaṇatīti sambandho. **Tatthā**ti mañcapīṭhe. ''Bālo hotī''ti vatvā tassa atthaṃ dassento āha ''anuggahitavatto''ti. Anuggahitaṃ vattaṃ yenāti **anuggahitavatto,** thero. **Tajjetī**ti ubbejeti. **Tasmi**nti dahare. **Assā**ti therassa.

Āṇattikkhaṇeyevāti therassa pesanakkhaṇeyeva. Daharo vadatīti yojanā. ''Thero''ti padaṃ ''vatvā gacchatī''ti padadvaye kattā, ''kāretabbo''ti pade kammaṃ. Nanti mañcapīṭhaṃ, ''paññapetvā''tipadamapekkhiya evaṃ vuttaṃ. Nanti daharaṃ vā. ''Vatvā''ti padamapekkhiya evaṃ vuttaṃ. **Tatthevā**ti mañcapīṭheyeva. **Assā**ti therassa. **Tatthā**ti divāṭṭhāne. **Bhojanasālato aññattha gacchanto**ti bhojanasālato nikkhamitvā mañcapīṭhapaññāpanaṭṭhānato aññaṃ ṭhānaṃ gacchanto, theroti yojanā. **Tatthevā**ti divāṭṭhāneyeva. **Yatricchatī**ti yaṃ ṭhānaṃ gantumicchatīti attho. **Antarasannipāte**ti

sakalaṃ ahorattaṃ asannipātetvā antare sannipāte satīti yojanā.

Tatthāti tasmiṃ ṭhāne. Āgantukā gaṇhantīti sambandho. **Tato**ti gaṇhanato. **Tesa**nti āgantukānaṃ. **Yehī**ti āvāsiko vā hotu, āgantuko vā, yehi bhikkhūhi. **Te**ti nisinnakabhikkhū. Uddhaṃ pāḷipāṭhaṃ sāreti pavattetīti **ussārako**. Dhammakathāyaṃ sādhūti **dhammakathiko. Tasmi**nti ussārake vā dhammakathike vā. **Ahoratta**nti aho ca ratti ca ahorattaṃ, accantasaṃyogapadaṃ. **Itarasmi**nti paṭhamaṃ nisinnabhikkhuto aññasmiṃ bhikkhumhīti yojanā. **Antoupacāraṭṭheyevā**ti leḍḍupātasaṅkhātassa upacārassa anto ṭhiteyeva, anādare cetaṃ bhummaṃ. **Sabbatthā**ti āpattivāraanāpattivāresu.

112. Cimilikaṃ vātiādīsu vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. **Ta**nti cimilikattharaṇaṃ. Uttari attharitabbanti **uttarattharaṇa**nti dassento āha ‘‘uttarattharaṇaṃ nāmā’’tiādi. **Bhūmiya**nti sudhādiparikammena akatāyaṃ pakatibhūmiyaṃ. **Cammakhaṇḍo**ti ettha cammaṃyeva ante khaṇḍattā chinnattā cammakhaṇḍoti vuccati. Nanu sīhacammādīni na kappantīti āha ‘‘aṭṭhakathāsu hī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ. **Tasmā**ti yasmā na dissati, tasmā. **Pariharaṇeyevā**ti attano santakanti paricchinditvā, puggalikanti vā pariggahetvā taṃ taṃ ṭhānaṃ haraṇeyeva. Pādo puñchīyati sodhīyati etāyāti **pādapuñchanī**ti katvā rajjupilotikāyo pādapuñchanīti vuccatīti āha ‘‘pādapuñchanī nāmā’’tiādi. Mayasaddalopaṃ katvā phalakapīṭhanti vuttanti āha ‘‘phalakapīṭhaṃ nāma phalakamayaṃ pīṭha’’nti. Phalakañca pīṭhañca **phalakapīṭha**nti vā dassetuṃ vuttaṃ ‘‘atha vā’’ti. **Etenā**ti ‘‘phalakapīṭha’’nti padena. ‘‘Saṅgahita’’nti pade karaṇaṃ, kattā vā. **Bījanipattaka**nti caturassabījanīyeva sakuṇapattasadisattā bījanipattakaṃ, sadisatthe ko. ‘‘Ajjhokāse’’ti padaṃ ‘‘pacitvā’’ti pade ādhāro. **Aggisālāya**nti agginā pacanasālāyaṃ. **Pabbhāre**ti leṇasadise pabbhāre. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne.

Yasminti puggale. ‘‘Attano puggalikamiva hotī’’ti iminā anāpattīti dasseti.

113. Yo bhikkhu vā lajjī hoti, tathārūpaṃ bhikkhuṃ vā ti yojanā. ‘‘Lajjī hotī’’ti vatvā tassa atthaṃ dassento āha ‘‘attano palibodhaṃ viya maññatī’’ti. **Yo**ti āpucchako bhikkhu. ‘‘Kenaci upaddutaṃ hotī’’ti saṅkhepena vuttamatthaṃ vitthārento āha ‘‘sacepi hī’’tiādi. Hisaddo vitthārajotako. Vuḍḍhataro bhikkhu gaṇhātīti sambandho. **Taṃ padesa**nti senāsanaṭṭhapitaṭṭhānaṃ. **Āpadāsū**ti vipattīsūti. Catutthaṃ.

5. Dutiyasenāsanasikkhāpadaṃ

116. Pañcame **mañcakabhisī**ti mañce attharitabbo mañcako, soyeva bhisīti mañcakabhisi. Evaṃ pīṭhakabhisipi. Pāvāro kojavoti dveyeva paccattharaṇanti vuttāti āha ‘‘pāvāro’’tiādi. **Vutta**nti aṭṭhakathāsu vuttaṃ. **Dutiyātikkame**ti dutiyapādātikkame. **Senāsanato**ti sace ekaṃ senāsanaṃ hoti, tato. Atha bahūni senāsanāni honti, sabbapacchimasenāsanato. Eko leḍḍupāto senāsanassa upacāro hoti, eko parikkhepārahoti āha ‘‘dve leḍḍupātā’’ti.

Sace bhikkhu, sāmaṇero, ārāmiko cāti tayo honti, bhikkhuṃ anāpucchitvā sāmaṇero vā ārāmiko vā na āpucchitabbo. Atha sāmaṇero, ārāmiko cāti dve honti, sāmaṇeraṃ anāpucchitvā ārāmikova na āpucchitabboti dassento āha ‘‘bhikkhumhi satī’’tiādi. Tīsupi asantesu āpucchitabbavidhiṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘tasmimpi asatī’’tiādi. **Yenā**ti upāsakena, ‘‘kārito’’ti pade kattā. **Tassā**ti vihārasāmikassa. Tasmimpi asati gantabbanti yojanā. **Pāsāṇesū**ti pāsāṇaphalakesu. **Sace ussahatī**ti sace sakkoti. Ussahantena bhikkhunā ṭhapetabbanti yojanā. **Tepī**ti upāsakāpi, na sampaṭicchantīti sambandho. **Tatthā**ti dārubhaṇḍādīsu.

Paricchedākārena veṇīyati dissatīti **pariveṇaṃ**. ‘‘Atha kho’’ti padaṃ ‘‘veditabba’’nti pade arucilakkhaṇaṃ. ‘‘Āsanne’’ti iminā upacārasaddassa upaṭṭhānatthaaññaropanatthe nivatteti. Yasmā vammikarāsiyeva hoti, tasmāti yojanā. Upacinantīti **upacikā,** tāhi nimittabhūtāhi palujjati nassatīti attho. **Senāsana**nti vihāraṃ. **Khāyitu**nti khādituṃ, ayameva vā pāṭho. **Ta**nti mañcapīṭhaṃ. Mañcapīṭhaṃ

vihāre apaññapetvā vihārūpacāre paññāpanassa visesaphalaṃ dassetuṃ āha ‘‘vihārūpacāre panā’’tiādi. Vihārūpacāre paññapitanti sambandho.

118. ‘‘Gacchantenā’’ti padaṃ ‘‘gantabba’’nti pade kattā. **Tathevā**ti yathā purimabhikkhu karoti, tatheva. Vasantena bhikkhunā paṭisāmetabbanti yojanā. **Rattiṭṭhāna**nti rattiṃ vasanaṭṭhānaṃ.

Yā dīghasālā vā yā paṇṇasālā vā upacikānaṃ uṭṭhānaṭṭhānaṃ hoti, tatoti yojanā. **Tasmi**nti dīghasālādike. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā, santiṭṭhantīti sambandho. **Siluccayo**ti pabbato, tasmiṃ leṇaṃ **siluccayaleṇaṃ,** pabbataguhāti attho. **Upacikāsaṅkā**ti upacikānaṃ uṭṭhānaṭṭhānanti āsaṅkā. **Tato**ti pāsāṇapiṭṭhiyaṃ vā pāsāṇathambhesu vā katasenāsanādito. Āgantuko yo bhikkhu anuvattanto vasatīti sambandho. **So**ti āgantuko bhikkhu. Puna **so**ti āgantuko bhikkhuyeva. **Tato**ti gahetvā issariyena vasanato. **Ubhopī**ti āvāsikopi āgantukopi dve bhikkhū. **Tesū**ti dvīsu tīsu. **Pacchimassā**ti sabbapacchimassa. **Ābhogenā**ti ābhogamattena mutti natthi, āpucchitabbamevāti adhippāyo. **Aññato**ti aññāvāsato. **Aññatrā**ti aññasmiṃ āvāse. **Tatthevā**ti ānītāvāseyeva. **Tenā**ti vuḍḍhatarena, ‘‘sampaṭicchite’’ti pade kattā. **Sampaṭicchite**ti vuḍḍhatarena sampaṭicchitepi itarassa gantuṃ vaṭṭati āpucchitattāti vadanti. **Naṭṭhaṃ vā**ti naṭṭhe vā senāsane sati gīvā na hotīti yojanā. **Aññassā**ti avissāsikapuggalassa. **Naṭṭhānī**ti naṭṭhesu mañcapīṭhesu santesu.

Vuḍḍhataro bhikkhu ca issariyo ca yakkho ca sīho ca vāḷamigo ca kaṇhasappo ca **vuḍḍha…pe… kaṇhasappā,** te ādayo yesaṃ teti **vuḍḍha…pe… kaṇhasappādayo,** tesu. Ādisaddena petādayo saṅgaṇhāti. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. **Assā**ti bhikkhuno. ‘‘Palibuddho’’ti padassa atthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘upadduto’’ti. Pañcamaṃ.

6. Anupakhajjasikkhāpadaṃ

119. Chaṭṭhe **rūmbhitvā**ti nivāretvā, āvaraṇaṃ katvāti attho. **Vassaggenā**ti vassagaṇanāya. **Anupakhajjā**ti ettha khada hiṃsāyanti dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 15 dakārantadhātu) vuttattā khadasaddo hiṃsattho hoti. Anusamīpaṃ upagantvā khadanaṃ hiṃ sanaṃ nāma anusamīpaṃ pavisanamevāti dassento āha ‘‘anupavisitvā’’ti.

120. ‘‘Jāna’’nti ettha jānanākāraṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘anuṭṭhāpanīyo aya’’nti. **Tenevā**ti jānanahetunā eva. **Assā**ti ‘‘jāna’’ntipadassa. **Hī**ti vitthārajotako. Saṅgho pana detīti sambandho. **Yassā**ti vuḍḍhādīsu aññatarassa. **Etthā**ti vuḍḍhagilānādīsu. Gilānassapi detīti yojanā. ‘‘Gilāno’’ti padaṃ ‘‘na pīḷetabbo, anukampitabbo’’tipadadvaye vuttakammaṃ. ‘‘Kāmañcā’’ti padassa anuggahatthajotakattā panasaddo garahatthajotako.

121. Mañcapīṭhānaṃ upacāro nāmāti sambandho. **Yato**ti yato kutoci ṭhānato. Yāva mañcapīṭhaṃ atthi, tāva upacāro nāmāti yojanā. Tasmiṃ upacāre ṭhitassa bhikkhuno upacāreti sambandho.

‘‘Abhinisīdati vā abhinipajjati vā’’ti ettha vāsaddassa aniyamavikappatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘abhinisīdanamattenā’’tiādi.

122. **Ito**ti vārato. **Idhā**ti imasmiṃ pācittiyavāre. Yathā vutto, evanti sambandho. **Sabbatthevā**ti sabbesu eva vihārapariveṇesu. **Assā**ti visabhāgapuggalassa. **Idhāpī**ti imasmimpi sikkhāpade. **Tatthā**ti vissāsikapuggale.

123. Pāḷiyaṃ ‘‘āpadāsū’’tipadaṃ ‘‘pavisatī’’ti ajjhāhārapadena sambandhitabbanti āha ‘‘āpadāsūtiādī’’ti. Chaṭṭhaṃ.

7. Nikkaḍḍhanasikkhāpadaṃ

126. Sattame ye pāsādā vā yāni vā catussālānīti yojanā. Catasso bhūmiyo etesanti **catubhūmakā**. Evaṃ pañcabhūmakā. **Koṭṭhakānī**ti dvārakoṭṭhakāni. ‘‘Pāsādā’’tipadamapekkhiya vuttaṃ ‘‘ye’’tipadaṃ, ‘‘catussālānī’’tipade apekkhite ‘‘yānī’’ti liṅgavipallāso hoti. Senāsanesu ekena payogena bahuke dvāre bhikkhuṃ atikkāmetīti sambandho. Nānāpayogehi nānādvāre bhikkhuṃ atikkāmentassāti yojanā. ‘‘Dvāragaṇanāyā’’tiiminā payogagaṇanāyātipi atthaṃ ñāpeti atthato pākaṭattā. **Anāmasitvā**ti achupitvā.

Ettakānīti etapamāṇāni. **Tassā**ti nikkaḍḍhiyamānassa bhikkhussa. **Gāḷha**nti daḷhaṃ.

127. **Idhāpī**ti imasmimpi sikkhāpade. **Pi**saddo purimasikkhāpadāpekkho. **Sabbatthā**ti sabbesu sikkhāpadesu. **Yatrā**ti yasmiṃ sikkhāpade.

128. **So**ti bhaṇḍanakārakakalahakārako bhikkhu. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Pakkha**nti attano pakkhaṃ. Nikkaḍḍhiyamānapuggalapakkhe ummattakassa nikkaḍḍhati vā nikkaḍḍhāpeti vāti sambandhitabbaṃ. Nikkaḍḍhakapuggalapakkhe ummattakassa anāpattīti sambandhitabbanti. Sattamaṃ.

8. Vehāsakuṭisikkhāpadaṃ

129. Aṭṭhame acchannatalattā upari vehāso etissāti **uparivehāsā,** sā ca sā kuṭi ceti **uparivehāsakuṭī**ti dassento āha ‘‘upariacchannatalāyā’’ti. Tassā kuṭiyā sarūpaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘dvibhūmikakuṭiyā vā’’tiādi. ‘‘Mañca’’nti padaṃ ‘‘abhī’’tiupasaggena sambandhitabbanti āha ‘‘abhibhavitvā’’ti. ‘‘Nisīdatī’’ti kiriyāpadena vā yojetabboti āha ‘‘bhummatthe vā’’tiādi. **Eta**nti ‘‘mañca’’ntipade etaṃ vacanaṃ upayogavacanaṃ. Atha vā **eta**nti ‘‘mañca’’ntipadaṃ upayogavacanavantaṃ. Ettha ca pacchimasambandhe abhītyūpasaggo padālaṅkāramatto padavibhūsanamattoti āha ‘‘abhīti idaṃ panā’’tiādi. **Padasobhaṇattha**nti padassa alaṅkāratthaṃ vibhūsanatthaṃ padassa phullitatthanti adhippāyo. **Nipatitvā**ti ettha nītyūpasaggo dhātvatthānuvattakoti āha ‘‘patitvā’’ti. Atha vā nikkhantatthavācakoti āha ‘‘nikkhamitvā vā’’ti. Iminā nītyūpasaggassa dhātvatthavisesakataṃ dīpeti, nikkhanto hutvā patitvāti attho. **Hī**ti yasmā. **Āṇī**ti aggakhīlā.

131. Yā kuṭi sīsaṃ na ghaṭṭeti, sā **asīsaghaṭṭā** nāmāti yojanā. ‘‘Pamāṇamajjhimassā’’tiiminā thāmamajjhimaṃ nivatteti. **Sabbaheṭṭhimāhī**ti sabbesaṃ dabbasambhārānaṃ heṭṭhā ṭhitāhi. **Tulāhī**ti gehathambhānamupari vitthāravasena ṭhitehi kaṭṭhavisesehi. Iminā aṭṭhakathāvacanena ca tulāya sarūpaṃ pākaṭaṃ. Keci pana tulāya sarūpaṃ aññathā vadanti. **Etenā**ti ‘‘majjhimassa purisassa asīsaghaṭṭā’’tivacanena dassitā hotīti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. Yā kāci kuṭi vuccatīti yojanā. **Uparī**ti dvibhūmikakuṭiyaṃ bhūmito upari bhūmiyaṃ. **Acchannatalā**ti anullocatalā, avitānatalāti attho. **Idha panā**ti imasmiṃ pana sikkhāpade.

133. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Yāya**nti yā ayaṃ kuṭi. **Tatthā**ti tassaṃ sīsaghaṭṭakuṭiyaṃ. Anoṇatena bhikkhunāti yojanā. **Yassā**ti kuṭiyā. **Aparibhoga**nti na paribhuñjitabbaṃ, na paribhuñjanārahanti attho. **Patāṇī**ti patanassa nivāraṇā āṇi aggakhīlā. Sā hi ābandhaṃ nayati pavattetīti **āṇī**ti vuccati. **Yatthā**ti yasmiṃ mañcapīṭhe. **Na nippatantī**ti nikkhanto hutvā na patanti. **Āhaccapādake**ti aṅge āhanitvā vijjhitvā tattha pavesitapādake. **Nāgadantakādīsū**ti nāgassa danto viyāti nāgadantako, sadisatthe ko, so ādi yesaṃ teti nāgadantakādayo, tesu. Ādisaddena bhittikhīlādayo saṅgaṇhātīti. Aṭṭhamaṃ.

9. Mahallakavihārasikkhāpadaṃ

135. Navame **piṭṭhasaṅghāṭassā**ti dvārabāhāya. Sā hi piṭṭhe dvinnaṃ kavāṭānaṃ saṃ ekato ghāṭo ghaṭanaṃ samāgamo etassatthīti piṭṭhasaṅghāṭoti vuccati. Kurundiyaṃ vuttanti sambandho. Mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanti yojanā. **Ta**nti mahāaṭṭhakathāya vuttavacanaṃ. Evaṃ ‘‘tadevā’’ti etthāpi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Bhagavatāpī**ti na mahāaṭṭhakathācariyehi eva vuttaṃ, atha kho bhagavatāpi katoti yojanā. Dvārabandhena aggaḷassa avinābhāvato ‘‘aggaḷaṭṭhapanāyā’’ti vuttepi aggaḷena saha

dvārabandhaṭṭhapanāyāti atthova gahetabboti āha ‘‘sakavāṭakadvārabandhaṭṭhapanāyā’’ti. **Aggaḷo**ti kavāṭaphalako. **Imamevattha**nti mayā vuttaṃ imaṃ eva atthaṃ sandhāyāti sambandho. **Etthā**ti ‘‘aggaḷaṭṭhapanāyā’’tivacane. **Adhippāyo**ti bhagavato abhisandhi. **Hi-**saddo vitthārajotako. **Kampatī**ti bhusaṃ kampati. **Calatī**ti īsaṃ calati. **Tenā**ti tena sithilapatanahetunā. Mātikāyaṃ, padabhājanīyañca ‘‘aggaḷaṭṭhapanāyā’’tipadassa sambandhābhāvato tassa sambandhaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘tatthā’’tiādi. Tattha **tatthā**ti ‘‘aggaḷaṭṭhapanāyā’’tivacane na vuttanti sambandho. Atthassa kāraṇassa uppatti atthuppatti, sāyeva **aṭṭhuppattī**ti vuccati tthakārassa ṭṭhakāraṃ katvā. Adhikārato daṭṭhabboti yojanā.

Yaṃ pana vacanaṃ vuttanti sambandho. **Yassā**ti mahāvihārassa. **Uparī**ti dvārato upari. **Tīsu disāsū**ti ubhosu passesu, uparīti tīsu disāsu. **Tatrāpī**ti khuddake vihārepi. **Sā**ti bhitti. **Aparipūraupacārāpī**ti samantā kavāṭapamāṇena aparipūraupacārāpi. **Ukkaṭṭhaparicchedenā**ti ukkaṃsapamāṇena. Hatthapāsato atirekaṃ na limpitabboti adhippāyo. Tīsu disāsu eva limpitabbo na hoti, lepokāse sati adhobhāgepi limpitabboti āha ‘‘sace panassā’’tiādi. **Assā**ti vihārassa. Ālokaṃ sandhenti pidahantīti **‘‘ālokasandhī’’**ti vutte vātapānakavāṭakāyevāti dassento āha ‘‘vātapānakavāṭakā vuccantī’’ti. Vātaṃ pivatīti **vātapānaṃ,** dvāraṃ, tasmiṃ ṭhitā kavāṭakā **vātapānakavāṭakā. Te**ti vātapānakavāṭakā paharantīti sambandho. **Etthā**ti ālokasandhimhi. **Sabbadisāsū**ti ubhosu passesu, heṭṭhā, uparīti catūsu disāsu. ‘‘Tasmā’’tipadaṃ ‘‘limpitabbo vā lepāpetabbo vā’’tipadadvaye hetu. **Etthā**ti ‘‘ālokasandhiparikammāyā’’tipade.

Imināti setavaṇṇādinā. **Sabbameta**nti etaṃ sabbaṃ setavaṇṇādikaṃ.

Yanti kiccaṃ. Kattabbaṃ kiccanti sambandho. Saddantarabyavahitopi dvattisaddo pariyāyasaddena samāso hotīti āha ‘‘chadanassa dvattipariyāya’’nti. Dve vā tayo vā pariyāyā samāhaṭāti **dvattipariyāyaṃ**, samāhāre digu, tisadde pare dvissa akāro hoti. **Parikkhepo**ti anukkamena parikkhepo. Apatyūpasaggassa paṭisedhavācakattā ‘‘aharite’’ti vuttaṃ. **Etthā**ti ‘‘apaharite’’ti pade. ‘‘Harita’’nti iminā adhippetanti sambandho. Ādikappakāle aparaṇṇato pubbe pavattaṃ annaṃ **pubbaṇṇaṃ,** aparasmiṃ pubbaṇṇato pacchā pavattaṃ annaṃ **aparaṇṇaṃ,** nakāradvayassa ṇakāradvayaṃ katvā. **Tenevā**ti adhippetattā eva.

Vuttanti vapitaṃ, yathā ‘‘sumedhabhūto bhagavā’’tiettha bodhiṃ asampattopi bodhisatto sumedhabhūto ‘‘bhagavā’’ti vuccati avassambhāviyattā, evaṃ haritaṃ asampattampi khettaṃ ‘‘harita’’nti vuccati avassambhāviyattāti atthaṃ dasseti ‘‘yasmimpi khette’’tiādinā.

Ahariteyevāti haritavirahe eva khetteti yojanā. **Tatrāpī**ti aharitakhettepi. ‘‘Piṭṭhivaṃsassā’’tipadaṃ ‘‘passe’’tipade sāmyatthachaṭṭhī, iminā pakatigehaṃ dasseti. ‘‘Kūṭāgārakaṇṇikāyā’’tipadaṃ ‘‘upari, thūpikāyā’’tipade sāmyatthachaṭṭhī, iminā ekakūṭayutte māḷādike dasseti. Ṭhitaṃ bhikkhunti sambandho. Nisinnakaṃ yaṃkañci jananti yojanā. **Tassā**ti ṭhitaṭṭhānassa. **Anto**ti abbhantare, **hi** yasmā **ayaṃ** okāso patanokāsoti yojanā.

136. **Chāditaṃ nāmā**ti ettha chāditasaddo bhāvattho hoti, tenāha ‘‘chādana’’nti. **Ujukamevā**ti chadanuṭṭhāpanato uddhaṃ ujukaṃ eva. **Ta**nti chādanaṃ. **Apanetvāpī**ti nāsetvāpi. **Tasmā**ti yasmā labbhati, tasmā, pakkamitabbanti sambandho. **Parikkhepenā**ti parivārena chādentassāti yojanā. **Idhāpī**ti pariyāyachādanepi adhiṭṭhahitvāti sambandho. **Tuṇhībhūtenā**ti tuṇhībhūto hutvā. **Chadanuparī**ti chadanassa upari. **Hī**ti saccaṃ. ‘‘Tato ce uttari’’nti ettha tato dvattipariyāyato uparīti dassento āha ‘‘tiṇṇaṃ maggānaṃ vā’’tiādi.

137. Karena hatthena lunitabbo, chinditabbo, lātabbo gahetabboti vā **karaḷo**ti kate atthapakaraṇādito tiṇamuṭṭhi evāti āha ‘‘tiṇamuṭṭhiya’’nti. Navamaṃ.

10. Sappāṇakasikkhāpadaṃ

140. Dasame **‘‘jāna’’**nti gacchantādigaṇoti āha ‘‘jānanto’’ti. Saṃ vijjati pāṇo etthāti **sapāṇakaṃ. Eta**nti udakaṃ. Sayaṃ jānantopi parena jānāpentopi jānātiyeva nāmāti āha ‘‘yathā tathā vā’’ti. **Sapāṇakaṃ udaka**nti karaṇatthe cetaṃ upayogavacanaṃ, tenāha ‘‘tena udakenā’’ti. **Pubbe**ti pathavikhaṇanasikkhāpadādike.

Tatthāti ‘‘siñceyya vā siñcāpeyya vā’’tipade. **Dhāra**nti sotaṃ. **Mātikaṃ pamukha**nti mātikaṃ abhimukhaṃ. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne. Aññato ṭhānato aññaṃ ṭhānaṃ netīti yojanā. ‘‘Sapāṇakaṃ udaka’’nti sāmaññavacanassapi visese avaṭṭhānato, visesatthinā ca visesassa anupayojitabbato idha visesaudakanti sandhāyabhāsitatthaṃ dassento āha ‘‘idaṃ panā’’tiādi. Idaṃ pana na vuttanti sambandho. **Ya**nti udakaṃ ‘‘gacchatī’’tipade kattā. **Yatthā**ti yasmiṃ udaketi. Dasamaṃ.

Bhūtagāmavaggo dutiyo.

3. Ovādavaggo

1. Ovādasikkhāpada-atthayojanā

144. Bhikkhunivaggassa paṭhame **tesa**nti therānaṃ. Mahākulehi nikkhamitvā pabbajitāti yojanā. Kuladhītaro vijjamānaguṇaṃ kathayantīti sambandho. ‘‘Ñātimanussāna’’ntipadaṃ ‘‘kathayantī’’tipade sampadānaṃ. **Kuto**ti kassa therassa santikāti attho. **Tesa**nti therānaṃ guṇanti sambandho. ‘‘Kathetu’’ntipadamapekkhitvā ‘‘vijjamānaguṇe’’ti vattabbe avatvā ‘‘vaṭṭantī’’tipadamapekkhiya ‘‘vijjamānaguṇā’’ti vuttaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tato**ti kathanakāraṇā abhiharimṣūti sambandho. **Tenā**ti abhiharaṇahetunā.

Tesanti chabbaggiyānaṃ. **Tāsū**ti bhikkhunīsu. ‘‘Bhikkhuniyo’’tipadaṃ ‘‘upasaṅkamitvā’’tipade kammaṃ. Chabbaggiyānaṃ bhikkhunīsu upasaṅkamanaṃ lābhataṇhāya hoti, bhikkhunīnaṃ chabbaggīsu upasaṅkamanaṃ calacittatāya hotīti aññamaññūpasaṅkamantānaṃ viseso. Tiracchānabhūtā kathā **tiracchānakathā** niratthakakathāti dassento āha ‘‘tiracchānakathantī’’ti. **Saggamaggagamanepī**ti pisaddo mokkhagamane pana kā nāma kathāti dasseti. Rājāno ārabbha pavattā kathā **rājakathā**. Ādisaddena corakathādayo saṅgaṇhāti.

147. **Te bhikkhū**ti chabbaggiyā bhikkhū bhaveyyunti sambandho. Adiṭṭhaṃ saccaṃ yehīti **adiṭṭhasaccā,** tesaṃ bhāvo **adiṭṭhasaccattaṃ,** tasmā adiṭṭhasaccattā bandhitvāti yojanā. **Nesa**nti chabbaggiyānaṃ. **Aññeneva upāyenā**ti aladdhasammutito aññeneva laddhasammutisaṅkhātena kāraṇena kattukāmoti sambandho. **Parato**ti parasmiṃ pacchā, uparīti attho. **Karonto vā**ti paribāhire karonto eva hutvā āhāti yojanā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Yasmā na bhūtapubbāni, iti tasmā paribāhiraṃ karonto vāti attho.

Tatthāti ‘‘anujānāmī’’tiādivacane. **Sīlavā**ti ettha vantusaddo pasaṃsatthe ca atisayatthe ca niccayogatthe ca hoti. **Tassā**ti laddhasammutikassa. **Ta**nti sīlaṃ. Pātimokkhasaṃvarasaddānaṃ kammadhārayabhāvaṃ, tehi ca saṃvutasaddassa tappurisabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘pātimokkhovā’’tiādi. Tattha evasaddena kammadhārayabhāvaṃ, enasaddena ca tappurisabhāvaṃ dassetīti daṭṭhabbaṃ.

Vattatīti attabhāvaṃ pavatteti. Kāritapaccayo hi adassanaṃ gato. Iminā iriyāpathavihāra dibbavihāra brahmavihāra ariyavihāresu catūsu vihāresu attabhāvavattanaṃ iriyāpathavihāraṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ. **Eta**nti ‘‘pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharatī’’tivacanaṃ. **Vibhaṅge**ti jhānavibhaṅge.

‘‘Sīla’’ntiādīni aṭṭha padāni tulyādhikaraṇāni. Ayaṃ panettha sambandho – sīlaṃ kusalānaṃ dhammānaṃ samāpattiyā patiṭṭhā ādi caraṇaṃ saṃyamo saṃvaro mokkhaṃ pamokkhanti. **Samāpattiyā**ti samāpattatthāya. ‘‘Upeto’’tiādīni satta padāni aññamaññavevacanāni. Tattha **upapanno**ti

yutto anuyutto. **Samannāgato**ti samantato anu punappunaṃ āgatoti samannāgato, samaṅgībhūtoti attho. Ettha hi saṃsaddo samantatthavācako, anusaddo naupacchinnatthavācako. **Tenā**ti tena kāraṇena. **Pāletī**ti attabhāvaṃ bādhanato rakkhati. **Yapetī**ti attabhāvo pavattati. **Yāpetī**ti attabhāvaṃ pavattāpeti. Yapa yāpane. Yāpanaṃ pavattananti hi dhātupāṭhesu vuttaṃ (saddanītidhātumālāyaṃ 18 pakārantadhātu). **Viharatī**ti ettha eko ākāratthavācako itisaddo luttaniddiṭṭho, iti vuccati, iti vuttanti vā yojanā.

Ācāragocarasaddānaṃ dvandabhāvaṃ, tehi ca sampannasaddassa tappurisabhāvaṃ dassento āha **''ācāragocarasampanno''**tiādi. Tattha casaddena dvandabhāvaṃ, enasaddena ca tappurisabhāvaṃ dasseti. **Aṇu**saddo appattho, **matta**saddo pamāṇatthoti āha ''appamattakesū''ti. ''Dassanasīlo''tiiminā **''dassāvī''**tiettha āvīsaddassa tassīlatthabhāvaṃ dasseti. ''Samādāyā''ti ettha saṃpubbaāpubbassa dāsaddassa kammāpekkhattā tassa kammaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''taṃ taṃ sikkhāpada''nti. Iminā ''sikkhāpadesū''ti upayogatthe bhummavacananti dasseti. Atha vā **sikkhāpadesū**ti niddhāraṇatthe bhummavacanametaṃ. ''Taṃ taṃ sikkhāpada''nti kammaṃ pana ajjhāharitabbanti dasseti. **''Samādāyā''**ti ettha saṃsaddassa ca āpubbassa dāsaddassa ca yakārassa ca atthaṃ dassetuṃ ''sādhukaṃ gahetvā''ti vuttaṃ. **Etthā**ti imissaṃ aṭṭhakathāyaṃ. Vitthāro pana gahetabboti yojanā. **Yo**ti kulaputto.

Assāti laddhasammutikassa. Yaṃ taṃ bahu sutaṃ nāma atthi, taṃ na sutamattamevāti yojanā. **Mañjūsāya**nti peḷāyaṃ. Sā hi sāmikassa sadhanattaṃ maññate imāyāti ''mañjūsā''ti vuccati. Mañjūsāyaṃ ratanaṃ sannicitaṃ viya sutaṃ sannicitaṃ asmiṃ puggaleti yojanā, **etenā**ti ''sannicita''ntipadena, dassetīti sambandho. **So**ti laddhasammutiko bhikkhu. **Sannicitaratanassevā**ti sannicitaratanassa iva. **Ta**nti ''ye te dhammā''tiādivacanaṃ. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade. **Assā**ti laddhasammutikassa bhikkhuno. **Tatthā**ti ''vacasā paricitā''tiādivacane. Evamattho veditabboti yojanā. **Paguṇā**ti ujukā. Ujuko hi ajimhattā pakaṭṭho uttamo guṇoti atthena ''paguṇo''ti vuccati. **Anupekkhitā**ti punappunaṃ upagantvā ikkhitā, passitā dassitāti attho. **Atthato**ti abhidheyyatthato, aṭṭhakathātoti attho. **Kāraṇato**ti dhammato, pāḷitoti attho. **Diṭṭhi**saddassa paññāsaddavevacanattā ''paññāyā''ti vuttaṃ. **Supaccakkhakatā**ti suṭṭhu akkhānaṃ indriyānaṃ paṭimukhaṃ katā.

''Bahussuto''ti ettha bahussutassa tividhabhāvaṃ dassento āha ''ayaṃ panā''tiādi. Nissayato muccatīti **nissayamuccanako**. Parisaṃ upaṭṭhāpetīti **parisupaṭṭhāko**. Bhikkhuniyo ovadatīti **bhikkhunovādako. Tatthā**ti tividhesu bahussutesu. Nissayamuccanakena ettakaṃ uggahetabbanti sambandho. **Upasampadāyā**ti upasampādetvā. Pañca vassāni etassāti **pañcavasso**. Tena uggahetabbanti yojanā. **Sabbantimenā**ti sabbesaṃ paricchedānaṃ ante lāmake pavattena. **Paguṇā**ti ajimhā ujukā. **Vācuggatā**ti tasseva vevacanaṃ. Yassa hi pāḷipāṭhā sajjhāyanakāle paguṇā honti, tassa vācuggatā. Yassa vā pana vācuggatā honti, tassa paguṇā. Tasmā tāni padāni aññamaññakāraṇavevacanāni. **Pakkhadivasesū**ti juṇhapakkhakāḷapakkhapariyāpannesu divasesu. **Dhammasāvanatthāyā**ti sampattānaṃ parisānaṃ dhammassa sāvanatthāya suṇāpanatthāyāti adhippāyo. **Sāvanatthāyā**ti ettha yupaccayaparattā kāritapaccayo lopo hotīti daṭṭhabbaṃ. Tasmā sāvīyate suṇāpīyate **sāvana**nti vacanattho kātabbo. Bhāṇavārā uggahetabbāti sambandho. **Sampattāna**nti attano santikaṃ sampattānaṃ. **Parikathanatthāyā**ti parissaṅgena āliṅganena kathanatthaṃ, appasaddasaṅkhātāya vācāya kathanatthanti attho. ''Kathāmaggo''ti vuttattā vatthukathāyeva adhippetā, na suttasaṅkhāto pāḷipāṭho. Anu pacchā, punappunaṃ vā dāyakā modanti etāyāti **anumodanā**. Jhānaṃ vā maggo vā phalaṃ vā **samaṇadhammo** nāma. Tassa karaṇatthaṃ uggahetabbanti yojanā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Catūsu disāsu apaṭihatoti **cātuddiso,** apaṭihatatthe ṇapaccayo.

Parisupaṭṭhāpakena kātabbāti yojanā. **Abhivinaye**ti aññamaññaparicchinne vinayapiṭake. **Dve vibhaṅgā**ti bhikkhuvibhaṅgo ca bhikkhunivibhaṅgo ca. Asakkontena parisupaṭṭhāpakena bhikkhunāti sambandho. Evaṃ attano atthāya uggahetabbaṃ dassetvā idāni parisāya atthāya uggahetabbaṃ dassento āha ''parisāya panā''tiādi. **Abhidhamme**ti aññamaññaparicchinne suttantapiṭake eva, na abhidhammapiṭake. **Tayo va**ggāti sagāthāvaggo nidānavaggo khandhavaggoti tayo vaggā. **Vā**saddo

aniyamavikappattho. **Eka**nti ekaṃ nipātaṃ. **Tato tato**ti nikāyato. **Samuccayaṃ katvā**ti rāsiṃ katvā. **Na vutta**nti aṭṭhakathāsu na kathitaṃ. Yassa pana natthi, so na labhatīti yojanā. **Suttante cā**ti suttantapiṭake pana. **Uggahito**ti sarūpakathanena gahito, uccāritoti attho. **Disāpāmokkho**ti disāsu ṭhitānaṃ bhikkhuādīnaṃ pāmokkho. **Yena kāmaṃ gamo**ti yathākāmaṃ gamo.

Catūsu nikāyesūti khuddakanikāyato aññesu dīghanikāyādīsu. **Ekassā**ti aññatarassa ekassa. **Ekanikāyenā**ti ekasmiṃ nikāye laddhanayena. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tatthā**ti catuppakaraṇassa aṭṭhakathāyaṃ. **Nānattha**nti nānāpayojanaṃ. **Ta**nti vinayapiṭakaṃ. **Ettāvatā**ti ettakapamāṇena paguṇena. **Hotī**ti itisaddo parisamāpanattho. Iti parisamāpanaṃ veditabbanti yojanā.

Ubhayāni kho panassāti ādi pana vuttanti sambandho. **Aññasmi**nti vinayapiṭakato itarasmiṃ. **Tatthā**ti ‘‘ubhayāni kho panassā’’tiādivacane. Yathā yenākārena āgatāni, taṃ ākāraṃ dassetunti yojanā. **Padapaccābhaṭṭhasaṅkaradosavirahitānī**ti padānaṃ paccābhaṭṭhasaṅkarabhūtehi dosehi virahitāni. Ettha ca **padapaccābhaṭṭha**nti padānaṃ paṭinivattitvā ābhassanaṃ gaḷanaṃ, cutanti attho. **Padasaṅkara**nti padānaṃ vipatti, vināsoti attho. **‘‘Suttaso’’**ti sāmaññato vuttepi khandhakaparivārasuttaṃ eva gahetabbanti āha ‘‘khandhakaparivārato’’ti. **Anubyañjanaso**ti ettha byañjanasaddo akkharassa ca padassa ca vācakoti āha ‘‘akkharapadapāripūriyā cā’’ti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

‘‘Sithiladhanitādīna’’ntipadaṃ ‘‘vacanenā’’tipade kammaṃ, ‘‘vacanenā’’tipadaṃ ‘‘sampannāgato’’tipade hetu, ‘‘vissaṭṭhāya anelagaḷāya atthassa viññāpaniyā’’tipadāni ‘‘vācāyā’’tipade visesanāni. **Sithiladhanitādīna**nti ādisaddena niggahitavimuttasambandhavavatthitadīgha rassa garu lahu saṅkhātā aṭṭha byañjanabuddhiyo saṅgaṇhāti. **Yathāvidhānavacanenā**ti akkharacintakānaṃ yathā saṃvidahanavacanena. Vācāyeva karīyati kathīyati uccārīyati **vākkaraṇaṃ** cakārassa kakāraṃ katvā. **Hī**ti tadeva yuttaṃ. Mātugāmo yasmā sarasampattirato, tasmā hīḷetīti yojanā. ‘‘Sarasampattirahita’’ntipadaṃ ‘‘vacana’’ntipade visesanabhāvena visesaṃ katvā ‘‘hīḷetī’’tipade hetubhāvena sampajjanato hetuantogadhavisesananti daṭṭhabbaṃ. **Sabbāsa**nti bhikkhunīnaṃ. ‘‘Sīlācārasampattiyā’’tiiminā jāti gotta rūpa bhogādinātiatthaṃ nivatteti. **Kāraṇañcā**ti aṭṭhakathañca. **Tajjetvā**ti ubbejetvā. **Tāsa**nti bhikkhunīnaṃ. **Gihikāle**ti bhikkhunovādakassa gihikāle anajjhāpannapubbo hotīti sambandho. **Hi** tadeva yuttaṃ. ‘‘Mātugāmo’’tipadaṃ ‘‘na karotī’’tipade suddhakattā, ‘‘uppādetī’’tipade hetukattā. Ṭhitassa bhikkhuno dhammadesanāyāpīti yojanā. **Api**saddo garahattho. **Visabhāgehī**ti viruddhehi vatthārammaṇehi. **Ayuttaṭṭhāne**ti pabbajitānaṃ ananurūpaṭṭhāne. **Chandarāga**nti balavataṇhaṃ. **Tenā**ti tena hetunā.

‘‘Ettha cā’’tiādimhi ayaṃ pana saṅgaho –

> ‘‘Sīlavā bahussuto ca, svāgato ca suvācako;
> Piyo paṭibalo cāpi, najjhāpanno ca vīsatī’’ti.

148. **Vatthusmi**nti aṭṭhuppattiyaṃ. Kakāralopaṃ katvā garudhammāti vuccantīti āha ‘‘garukehi dhammehī’’ti. **Te**ti garudhammā. **Hī**ti yasmā. ‘‘Ekato’’ti sāmaññena vuttavacanassa visesena gahetabbataṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘bhikkhunīnaṃ santike’’ti. **Yathāvatthukamevā**ti pācittiyameva. Tañhi vatthussa āpattikāraṇassa anurūpaṃ pavattattā ‘‘yathāvatthuka’’nti vuccati.

149. **Pāto**ti pageva, paṭhamanti attho. Asammaṭṭhaṃ sammajjītabbanti sambandho. Asammajjane dosaṃ pākaṭaṃ karonto āha ‘‘asammaṭṭhaṃ hī’’tiādi. **Hī**ti tappākaṭīkaraṇajotako. **Ta**nti pariveṇaṃ. Disvā bhaveyyunti sambandho. **Tenā**ti asotukāmānaṃ viya bhavanahetunā. Pariveṇasammajjanassa ānisaṃsaṃ dassetvā pānīyaparibhojanīyaupaṭṭhānassa tameva dassento āha ‘‘anto gāmato panā’’ti ādi. **Tasmi**nti pānīyaparibhojanīye.

Sākhābhaṅgampīti bhañjitabbasākhampi. **Dutiyo**ti viññū puriso dutiyo. Nisīditabbaṭṭhānaṃ

dassento āha ‘‘nisīditabba’’ntiādi. ‘‘Vihāramajjhe’’ti sāmaññato vatvā visesato dassetuṃ vuttaṃ ‘‘dvāre’’ti. Osaranti avasaranti etthāti **osaraṇaṃ,** tañca taṃ ṭhānañceti **osaraṇaṭṭhānaṃ,** tasmiṃ. **Samaggatthā**ti ettha saṃpubbo ca āpubbo ca gamusaddo hoti, tato hiyyattanīsaṅkhātaṃ tthavacanaṃ vā hoti, pañcamīsaṅkhātassa thavacanassa tthattaṃ vā hoti, saṃyogaparattā ā upasaggo rasso ca hoti, iti atthaṃ dassento āha ‘‘sammā āgatatthā’’ti. Tattha ‘‘sammā’’tipadena saṃsaddassa atthaṃ dasseti, ‘‘ā’’itipadena ātyūpasaggaṃ, ‘‘gata’’itipadena gamudhātuṃ, ‘‘ttha’’itipadena hiyyattanīsaṅkhātaṃ tthavacanaṃ vā, pañcamīsaṅkhātassa thavacanassa tthattaṃ vā dasseti. Ayaṃ panetthattho – samaṃ tumhe āgatatthāti. Pañcamīsaṅkhātassa thavacanassa tthattakāle samaṃ tumhe āgā attha bhavathāti. ‘‘Āgacchantī’’tipadena **‘‘vattantī’’**ti ettha vatudhātuyā atthaṃ dasseti, ‘‘paguṇā vācuggatā’’tipadehi adhippāyaṃ dasseti. **Pāḷī**ti garudhammapāḷi.

Tatthāti tassaṃ pāḷiyaṃ, tesu vā abhivādanādīsu catūsu. **Maggasampadāna**nti maggaṃ pariharitvā bhikkhussa okāsadānaṃ. **Bījana**nti bījaniyā vidhūpanaṃ. **Pānīyāpucchana**nti pānīyassa āpucchanaṃ. Ādisaddena paribhojanīyāpucchanādikaṃ saṅgaṇhāti. **Ettha cā**ti etesu catūsu abhivādanādīsu. ‘‘Anto gāme vā’’tiādīni cha padāni ‘‘kātabbamevā’’tipade ādhāro. **Rājussāraṇāyā**ti rañño ānubhāvena janānaṃ ussāraṇāya. Mahābhikkhusaṅgho sannipatati etthāti **mahāsannipātaṃ,** tasmiṃ mahāsannipāte ṭhāne nisinne satīti yojanā. **Paccuṭṭhāna**nti paṭikacceva uṭṭhānaṃ. **Taṃ ta**nti sāmīcikammaṃ.

Sakkatvāti cittiṃ katvā, saṃ ādaraṃ katvāti attho. Tenāha ‘‘yathā kato’’tiādi. **Tiṇṇaṃ kiccāna**nti ‘‘sakkatvā garuṃkatvā mānetvā’’tisaṅkhātānaṃ tiṇṇaṃ kiccānaṃ. Anīyasaddo kammatthoti āha ‘‘na atikkamitabbo’’ti.

Natthi bhikkhu etthāti **abhikkhuko** āvāso, so kittake ṭhāne abhikkhuko, yo āvāso abhikkhuko nāma hotīti āha ‘‘sace’’ti ādi. ‘‘Upassayato’’tipadaṃ ‘‘abbhantare’’tipade apādānaṃ. **Etthā**ti abhikkhuke āvāse. **Hī**ti saccaṃ. **Tato**ti aḍḍhayojanabbhantare ṭhitaāvāsato. **Para**nti aññasmiṃ āvāse, bhummatthe cetaṃ upayogavacanaṃ. **Pacchābhatta**nti bhattato pacchā. **Tatthā**ti abhikkhuke āvāse. ‘‘Bhikkhuniyo’’tipadaṃ ‘‘vadantī’’tipade kammaṃ. **Vuttappamāṇe**ti aḍḍhayojanabbhantarasaṅkhāte vuttappamāṇe. **Sākhāmaṇḍapepī**ti sākhāya chāditamaṇḍapepi. **Pi**saddena āvāse pana kā nāma kathāti dasseti. **Vuttā**ti vasitā. **Ettāvatā**ti ekarattaṃ vasitamattena. **Etthā**ti sabhikkhuke āvāse. Upagacchantīhi bhikkhunīhi yācitabbāti yojanā. **Pakkhassā**ti āsaḷhīmāsassa juṇhapakkhassa. ‘‘Terasiya’’ntipadena avayaviavayavabhāvena yojetabbaṃ. **Maya**nti amhe. **Yato**ti yena ujunā maggenāti sambandho. Tenāha ‘‘tena maggenā’’ti. **Aññena maggenā**ti ujumaggato aññena jimhamaggena. **Aya**nti ayaṃ āvāso. **Tato**ti bhikkhūnaṃ āvāsato, bhikkhuniupassayato vā, idameva yuttataraṃ. Vakkhati hi ‘‘amhākaṃ upassayato gāvutamatte’’ti. **Khemaṭṭhāne**ti abhayaṭṭhāne. Tañhi khīyanti bhayā etthāti **khemaṃ,** khemañca taṃ ṭhānañceti khemaṭṭhānanti katvā ‘‘khemaṭṭhāna’’nti vuccati. **Tāhi bhikkhunīhī**ti aḍḍhayojanamatte ṭhāne vasantīhi. **Tā bhikkhuniyo**ti gāvutamatte ṭhāne vasantiyo. **Antarā**ti tumhākaṃ, amhākañca nivāsanaṭṭhānassa, nivāsanaṭṭhānato vā antare vemajjhe. Bhummatthe cetaṃ nissakkavacanaṃ. Ṭhite maggeti sambandho ‘‘santikā’’tipadaṃ ‘‘āgata’’itipade apādānaṃ. **Tatthā**ti aññāsaṃ bhikkhunīnaṃ upassaye. Iti yācitabbāti yojanā. **Tato**ti bhikkhūnaṃ yācitabbato, paranti sambandho.

Cātuddaseti āsaḷhīmāsassa juṇhapakkhassa catuddasannaṃ divasānaṃ pūraṇe divase. **Idhā**ti imasmiṃ vihāre. ‘‘Ovāda’’ntipadaṃ ‘‘anu’’itipade kammaṃ. **Anujīvantiyo**ti anugantvā jīvanaṃ vuttiṃ karontiyo. Vuttā bhikkhūti sambandho. **Dutiyadivase**ti āsaḷhīpuṇṇamiyaṃ. **Athā**ti pakkamanānantaraṃ. **Etthā**ti bhikkhūnaṃ pakkantattā apassane. ‘‘Ābhogaṃ katvā’’tiiminā ābhogaṃ akatvā vasituṃ na vaṭṭatīti dīpeti. Sabhikkhukāvāsaṃ gantabbamevāti adhippāyo. **Sā**ti vassacchedāpatti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Kenaci kāraṇenā**ti bhikkhācārassa asampadādinā kenaci nimittena. **Hī**ti saccaṃ. Bhikkhūnaṃ pakkantādikāraṇā abhikkhukāvāse vasantiyā kiṃ abhikkhukāvāseva pavāretabbanti āha ‘‘pavārentiyā panā’’tiādi.

Anvaddhamāsanti ettha anusaddo vicchatthavācako kammappavacanīyo, tena payogattā

bhummatthe upayogavacananti āha ‘‘addhamāse addhamāse’’ti. **Paccāsīsitabbā**ti ettha patipubbo ca āpubbo ca sidhātu icchattheti āha ‘‘icchitabbā’’ti. Sidhātuyā dvebhāvo hoti. Āpubbo sisi icchāyantipi dhātupāṭhesu vuttaṃ. **Tatthā**ti ‘‘uposathapucchaka’’ntivacane. **Pakkhassā**ti yassa kassaci pakkhassa. Mahāpaccariyaṃ pana vuttanti sambandho. Ovādassa yācanaṃ **ovādo** uttarapadalopena, soyeva attho payojanaṃ **ovādattho,** tadatthāya. **Pāṭipadadivasato**ti dutiyadivasato. So hi cando vuddhiñca hāniñca paṭimukhaṃ pajjati ettha, etenāti vā **pāṭipado**ti vuccati. **Itī**ti evaṃ vuttanayena. Bhagavā paññapetīti yojanā. **Aññassā**ti dhammassavanakammato aññassa. **Nirantara**nti abhikkhaṇaṃ, ‘‘paññapetī’’tipade bhāvanapuṃsakaṃ. **Hī**ti vitthāro. **Evañca satī**ti evaṃ bahūpakāre sati ca. **Ya**nti yaṃ dhammaṃ. **Sātthika**nti sapayojanaṃ. **Yathānusiṭṭha**nti anusiṭṭhiyā anurūpaṃ. Sabbāyeva bhikkhuniyopīti yojanā. **Hī**ti saccaṃ.

Ovādaṃ gacchatīti ovādaṃ yācituṃ bhikkhusaṅghassa ārāmaṃ gacchati. **Na ovādo gantabbo**ti ovādaṃ yācituṃ bhikkhusaṅghassa ārāmo na gantabbo. **Ovādo**ti ca upayogatthe paccattavacananti daṭṭhabbaṃ. Itarathā hi saddapayogo virujjheyya. **Ovādaṃ gantu**nti ovādaṃ yācanatthāya bhikkhusaṅghassa ārāmaṃ gantuṃ.

‘‘Dve tisso bhikkhuniyo’’tipadaṃ ‘‘yācitvā’’tipade dutiyākammaṃ. ‘‘Pesetabbā’’tipade paṭhamākammaṃ. **Ovādūpasaṅkamana**nti ovādassa gahaṇatthāya upasaṅkamanaṃ. **Ārāma**nti bhikkhusaṅghassa ārāmaṃ. **Tato**ti gamanato paranti sambandho. **Tena bhikkhunā**ti ovādapaṭiggāhakena bhikkhunā. **Ta**nti sammataṃ bhikkhuṃ.

Ussahatīti sakkoti. **Pāsādikenā**ti pasādaṃ āvahena pasādajanakena kāyavacīmanokammenāti attho. **Sampādetū**ti tividhaṃ sikkhaṃ sampādetu. **Ettāvatā**ti ettakena ‘‘pāsādikena sampādetū’’ti vacanamattena. **Hī**ti phalajotako. **Eta**nti ‘‘tāhī’’tivacanaṃ.

Ettha ca bhikkhūnaṃ saṅghagaṇapuggalavasena vacanavāro tividho hoti, taṃ tividhaṃ vacanavāraṃ bhikkhunīnaṃ saṅghagaṇapuggalavasena tīhi vacanavārehi guṇitaṃ katvā nava vacanavārā honti, taṃ ākāraṃ dassento āha ‘‘tatrāyaṃ vacanakkamo’’ti. **Tatrā**ti purimavacanāpekkhaṃ. Vacanākāro pākaṭova.

Ekā bhikkhunī vā bahūhi bhikkhunīupassayehi ovādatthāya pesite vacanākāraṃ dassento āha ‘‘bhikkhunisaṅgho ca ayyā’’tiādi.

Tenāpīti ovādapaṭiggāhakenāpi ‘‘ovāda’’ntipadaṃ ‘‘paṭiggāhakenā’’ti pade kammaṃ. Puna ‘‘ovāda’’ntipadaṃ ‘‘apaṭiggahetu’’ntipade kammaṃ. Balati assāsapassāsamattena jīvati, na paññājīvitenāti **bālo**. Gilāyati rujatīti **gilāno**. Gamissati gantuṃ bhabboti **gamiko**. Ayaṃ panettha yojanā – gantuṃ bhabbo yo bhikkhu gamissati gamanaṃ karissati, iti tasmā so bhikkhu gamiko nāma. Atha vā yo bhikkhu gantuṃ bhabbattā gamissati gamanaṃ karissati, iti tasmā so bhikkhu gamiko nāmāti. ‘‘Bhabbo’’ti ca hetuantogadhavisesanaṃ.

Tatthāti bālādīsu tīsu puggalesu. **Dutiyapakkhadivase**ti pāṭipadato dutiyapakkhadivase. **Uposathagge**ti uposathagehe. Tañhi uposathaṃ gaṇhanti, uposatho vā gayhati asminti **‘‘uposathagga’’**nti vuccati. Tasmiṃ uposathagge. ‘‘Anārocetu’’nti vacanassa ñāpakaṃ dassetvā ‘‘apaccāharitu’’nti vacanassa tameva dassento āha ‘‘aparampi vutta’’ntiādi.

Tatthāti ovādapaṭiggāhakesu bhikkhūsu. **No cassā**ti no ce assa. **Sabhaṃ vā**ti samajjaṃ vā. Sā hi saha bhāsanti ettha, santehi vā bhāti dibbatīti **‘‘sabhā’’**ti vuccati, taṃ sabhaṃ vā upasaṅkamissāmīti yojanā. **Tatrā**ti tasmiṃ sabhādike. Evaṃ ‘‘tatthā’’tipadepi.

Catuddasannaṃ pūraṇo **cātuddaso,** tasmiṃ pavāretvāti sambandho. **Bhikkhusaṅghe**ti bhikkhusaṅghassa santike, samīpatthe cetaṃ bhummavacanaṃ. **Ajjatanā**ti ettha asmiṃ ahani ajja,

imasaddato ahanīti atthe jjapaccayo, imasaddassa ca akāro, ajja eva ajjatanā, svattho hi tanapaccayo. Aparasmiṃ ahani **aparajja,** aparasaddato ahanīti atthe jjapaccayo sattamyantoyeva. **Etthā**ti pavāraṇe, ‘‘anujānāmī’’tiādivacane vā. **Hī**ti saccaṃ.

Kolāhalanti kotūhalaṃ. **Paṭhamaṃ bhikkhunī yācitabbā**ti saṅghena paṭhamaṃ bhikkhunī yācitabbā.

Tāya bhikkhuniyā vacanīyo assāti yojanā. **Passanto paṭikarissatī**ti vajjāvajjaṃ passanto hutvā paṭikarissati.

Ubhinnanti bhikkhubhikkhunīnaṃ. **Yathāṭhāneyevā**ti yaṃ yaṃ ṭhānaṃ yathāṭhānaṃ, tasmiṃ yathāṭhāneyeva. **Kenaci pariyāyenā**ti kenaci kāraṇena. Avapubbo varasaddo pihitatthoti āha ‘‘pihito’’ti. **Vacanaṃyevā**ti ovādavacanaṃyeva. **Patho**ti jeṭṭhakaṭṭhāne ṭhānassa kāraṇattā patho. **Dosaṃ panā**ti abhikkamanādīsu ādīnavaṃ pana. **Añjentī**ti makkhenti. Bhikkhūhi pana ovadituṃ anusāsituṃ vaṭṭatīti yojanā.

Aññanti ovādato aññaṃ. **Eso**ti garudhammo.

150. ‘‘Adhammakamme’’ti ettha katamaṃ kammaṃ nāmāti āha ‘‘adhammakammetiādīsū’’tiādi. **Tatthā**ti adhammakammadhammakammesu.

152. Uddesaṃ dento bhaṇati, anāpattīti yojanā. **Osāretī**ti katheti. **Catuparisatī**ti catuparisasmiṃ. **Tatrāpī**ti tena bhikkhunīnaṃ suṇanakāraṇenāti. Paṭhamaṃ.

2. Atthaṅgatasikkhāpadaṃ

153. Dutiye **pariyāya**saddo vāratthoti āha ‘‘vārenā’’ti. Vāroti ca anukkamoyevāti āha ‘‘paṭipāṭiyāti attho’’ti. Adhikaṃ cittaṃ imassāti **adhiceto**ti dassento āha ‘‘adhicittavato’’tiādi. Adhicittaṃ nāma idha arahattaphalacittameva, na vipassanāpādakabhūtaṃ aṭṭhasamāpatticittanti āha ‘‘arahattaphalacittenā’’ti. ‘‘Adhicittasikkhā’’tiādīsu (pārā. 45; dī. ni. 3.305; ma. ni. 1.497; a. ni. 6.105; mahāni. 10) hi vipassanāpādakabhūtaṃ aṭṭhasamāpatticittaṃ ‘‘adhicitta’’nti vuccati. **Na pamajjato**ti na pamajjantassa. **Sātaccakiriyāyā**ti satatakaraṇena. Ubho loke munati jānātīti **munī**ti ca, monaṃ vuccati ñāṇaṃ munanaṭṭhena jānanatthena, tamassatthīti **munī**ti ca dassento āha ‘‘muninotī’’tiādi. Tattha ‘‘yo munati… pe… munanena vā’’tiiminā paṭhamatthaṃ dasseti, ‘‘monaṃ vuccati…pe… vuccatī’’tiiminā dutiyatthaṃ dasseti. Muna gatiyanti dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 15 pakārantadhātu) vuttattā ‘‘yo munatī’’ti ettha bhūvādigaṇiko munadhātuyeva, na kīyādigaṇiko mudhātūti daṭṭhabbaṃ. Atha vā muna ñāṇeti dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 17 kiyādigaṇika) vuttattā ‘‘munātī’’ti kīyādigaṇikova. Dhātvantanakāralopoti daṭṭhabbaṃ. ‘‘Monaṃ vuccati ñāṇa’’nti cettha ñāṇaṃ nāma arahattañāṇameva. Monassa patho **monapatho**ti vutte sattatiṃsa bodhipakkhiyadhammāva adhippetāti āha ‘‘sattatiṃsabodhipakkhiyadhammesū’’ti. Atha vā adhisīlasikkhādayo adhippetāti āha ‘‘tīsu vā sikkhāsū’’ti. **Pubbabhāgapaṭipada**nti arahattañāṇassa pubbabhāge pavattaṃ sīlasamathavipassanāsaṅkhātaṃ paṭipadaṃ. **Pubbabhāge**ti arahattañāṇassa pubbabhāge. **Etthā**ti ‘‘adhicetaso…pe… sikkhato’’ti vacane. ‘‘Tādino’’tipadaṃ ‘‘munino’’tipadena yojetabbanti āha ‘‘tādisassa khīṇāsavamunino’’ti. **Etthā**ti ‘‘sokā na bhavanti tādino’’ti vacane. Rāgādayo upasametīti **upasanto**ti dassetuṃ vuttaṃ ‘‘rāgādīna’’nti. Sati assatthīti **satimā**ti katvā mantusaddo niccayogatthoti āha ‘‘satiyā avirahitassā’’ti.

Na kasīyati na vilekhīyatīti **akāso,** soyeva **ākāso**. Antarena chiddena ikkhitabboti **antalikkho**. Ākāso hi catubbidho ajaṭākāso, kasiṇugghāṭimākāso, paricchinnākāso, rūparicchedākāsoti. Tattha ajaṭākāsova idhādhippeto ‘‘antalikkhe’’ti visesitattā. Tenāha ‘‘na kasiṇugghāṭime, na pana rūparicchede’’ti. Paricchinnākāsopi rūparicchedākāsena saṅgahito. ‘‘Ma’’nti padaṃ

‘‘avamaññantī’’ti pade kammaṃ. **Ettakamevā**ti etappamāṇaṃ ‘‘adhicetaso’’tiādisaṅkhātaṃ vacanameva, na aññaṃ buddhavacananti attho. **Aya**nti cūḷapanthako thero. **Handā**ti vassaggatthe nipāto. Mama ānubhāvaṃ dassemi, tumhe passatha gaṇhathāti adhippāyo. **Vuṭṭhāyā**ti tato catutthajjhānato vuṭṭhahitvā. **Antarāpi dhāyatī**ti ettha pisaddassa aṭṭhānatthaṃ dassento āha ‘‘antaradhāyatipī’’ti. Eseva nayo ‘‘seyyampi kappetī’’ti etthapi. **Thero**ti cūḷapanthako thero. Idaṃ padaṃ antarantarā yuttaṭṭhānesu sambandhitvā ‘‘tañceva bhaṇatī’’tiiminā sambandhitabbaṃ. **Bhātutherassā**ti jeṭṭhakabhātubhūtassa mahāpanthakatherassa.

Padmanti gāthāyaṃ tayo pādā indavajirā, catutthapādo upendavajiro. Tasmā padmanti ettha makāre pare dukārukārassa lopaṃ katvā parakkharaṃ netvā ‘‘padma’’nti dvibhāvena likhitabbaṃ. **Avītagandha**nti ettha **vī**ti dīghuccāraṇameva yuttaṃ. Paṅke davati gacchatīti **padumaṃ**. Kokaṃ duggandhassa ādānaṃ nudati apanetīti **kokanudaṃ**. Sundaro gandho imassāti **sugandhaṃ**. Ayaṃ panettha yojanā – yathā kokanudasaṅkhātaṃ sugandhaṃ pāto pageva bālātapena phullaṃ vikasitaṃ avītagandhaṃ hutvā virocamānaṃ padumaṃ siyā, tathā aṅgīrasaṃ aṅgito sarīrato niccharaṇapabhassararasaṃ hutvā virocamānabhūtaṃ antalikkhe tapantaṃ ādiccaṃ iva tedhātuke tapantaṃ sammāsambuddhaṃ passāti.

Paguṇanti vācuggataṃ. **Tato**ti asakkuṇeyyato. **Na**nti cūḷapanthakaṃ. **Thero**ti mahāpanthako thero nikkaḍḍhāpesīti sambandho. **So**ti cūḷapanthako. **Athā**ti tasmiṃ kāle. Bhagavā āhāti yojanā. **Buddhacakkhunā**ti āsayānusayaindriyaparopariyattañāṇasaṅkhātena sabbaññubuddhānaṃ cakkhunā. **Ta**nti cūḷapanthakaṃ. **Tassā**ti cūḷapanthakassa. **Athā**ti tasmiṃ ārocanakāle. **Assā**ti cūḷapanthakassa, datvāti sambandho. Rajaṃ malaṃ harati apanetīti **rajoharaṇaṃ,** pilotikakhaṇḍaṃ. **So**ti cūḷapanthako. **Tassā**ti pilotikakhaṇḍassa, ‘‘anta’’ntipade avayavisambandho. **Parisuddhampī**ti pisaddo aparisuddhe pilotikakhaṇḍe kā nāma kathāti dasseti. **Saṃvega**nti santāsaṃ bhayanti attho. **Athā**ti tasmiṃ ārambhakāle. **Assā**ti cūḷapanthakassa. ‘‘Ta’’ntipadaṃ ‘‘mamāyanabhāva’’ntipadena sambandhaṃ katvā yojanā kātabbāti. Dutiyaṃ.

3. Bhikkhunupassayasikkhāpadaṃ

162. Tatiye ‘‘ovadati pācittiyassā’’ti sāmaññato vuttepi visesato attho gahetabboti āha ‘‘aṭṭhahi garudhammehi ovadantasseva pācittiya’’nti. **Ito**ti imasmā sikkhāpadamhā. **Yattha yatthā**ti yasmiṃ yasmiṃ sikkhāpade. **Sabbattha** tattha tatthāti yojanāti. Tatiyaṃ.

Pakiṇṇakakathā

Etthāti imasmiṃ sikkhāpade. Idaṃ pakiṇṇakaṃ vuttanti sambandho. **Tīṇi pācittiyānī**ti bhikkhuno asammatattā ekaṃ pācittiyaṃ, sūriyassa atthaṅgatattā ekaṃ, bhikkhunupassayaṃ upasaṅkamitattā ekanti tīṇi pācittiyāni. **Katha**nti kena kāraṇena hotīti yojanā. **Tatthā**ti bhikkhunupassayaṃ. **Tassevā**ti sammatasseva bhikkhuno. **Aññena dhammenā**ti garudhammehi aññena dhammena. **Divā panā**ti sūriyuggamanato tassa anatthaṅgateyevāti.

4. Āmisasikkhāpadaṃ

164. Catutthe bahuṃ mānaṃ kataṃ yehīti **bahukatā**. Bahukatā hutvā na ovadantīti atthaṃ dassento āha ‘‘na bahukatā’’tiādi. **Dhamme**ti sīlādidhamme. **Adhippāyo**ti ‘‘na bahukatā’’tipadassa, chabbaggiyānaṃ vā adhippāyoti yojanā. ‘‘Kattukāmoti ādīna’’ntipadaṃ ‘‘attho’’tipade vācakasambandho.

Asammato nāma ṭhapito veditabboti yojanā. **Sammuti**nti bhikkhunovādakasammutiṃ. Pacchā sāmaṇerabhūmiyaṃ ṭhitoti yojanāti. Catutthaṃ.

5. Cīvaradānasikkhāpadaṃ

169. Pañcame **rathikāyā**ti racchāya. Sā hi rathassa hitattā rathikāti vuccati. **Sandiṭṭhā**ti samodhānavasena dassīyitthāti sandiṭṭhā. Diṭṭhamattakā mittāti āha ''mittā''ti. **Sesa**nti vuttavacanato sesaṃ vacanaṃ. **Tatrā**ti cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpade. **Hī**ti visesajotakaṃ. **Idhā**ti imasmiṃ cīvaradānasikkhāpadeti. Pañcamaṃ.

6. Cīvarasibbanasikkhāpadaṃ

175. Chaṭṭhe **udāyī**ti ettha mahāudāyī, kāḷudāyī, lāḷudāyīti tayo udāyī honti. Tesu tatiyovādhippetoti āha ''lāḷudāyī''ti. Pabhāvena ṭhāti pavattatīti **paṭṭho**ti kate paṭibalova labbhati. Tenāha ''paṭibalo''ti. **Nipuṇo**ti kusalo. ''Paṭibhānena katacitta''ntiiminā **''paṭibhānacitta''**nti padassa majjhe padalopaṃ dasseti. **So**ti lāḷudāyī akāsīti sambandho. **Tassā**ti cīvarassa. ''Yathāsaṃhaṭa''nti ettha evasaddo ajjhāharitabboti āha ''yathāsaṃhaṭamevā''ti.

176. Yaṃ cīvaraṃ nivāsituṃ vā pārupituṃ vā sakkā hoti, taṃ cīvaraṃ nāmāti yojanā. **Evaṃ hī**ti evameva. ''Dukkaṭa''ntiiminā ''sayaṃ sibbati, āpatti pācittiyassā''ti ettha antarāpattiṃ dasseti. **Ārā**ti sūci. Sā hi arati nissaṅgavasena gacchati pavisatīti ''ārā''ti vuccati, tassā patho gamanaṃ **ārāpatho,** tasmiṃ, ārāpathassa nīharaṇāvasānattā ''nīharaṇe''ti vuttaṃ. **Satakkhattumpī**ti anekakkhattumpi. **Āṇatto**ti āṇāpīyatīti āṇatto. ''Āṇāpito''ti vattabbe ṇāpesaddassa lopaṃ, ikārassa ca akāraṃ katvā, ''ādatte''ti ākhyātapade tevibhattiyā viya tapaccayassa ca dvibhāvaṃ katvā evaṃ vuttaṃ. Tenāha ''sakiṃ cīvaraṃ sibbāti vutto''ti. **Atha panā**ti tato aññathā pana. **Āṇattassā**ti āṇāpitassa. Sambahulānipi pācittiyāni hontīti sambandho.

Yepi nissitakā sibbantīti yojanā, ācariyupajjhāyesu sibbantesūti sambandho. **Tesa**nti ācariyupajjhāyānaṃ. **Tesampī**ti nissitakānampi. Ñātikānaṃ bhikkhunīnaṃ cīvaranti sambandho. ''Antevāsikehī''tipadaṃ ''sibbāpentī''tipade kāritakammaṃ. **Tatrāpī**ti ācariyupajjhāyehi sibbāpanepi. ''Antevāsike''tipadaṃ ''vañcetvā''tipade suddhakammaṃ, ''sibbāpentī''tipade kāritakammaṃ. **Itaresa**nti ācariyupajjhāyānanti. Chaṭṭhaṃ.

7. Saṃvidhānasikkhāpadaṃ

181. Sattame ''tāsaṃ bhikkhunīnaṃ pacchā gacchantīna''nti padāni ''pattacīvara''nti pāṭhasesena yojetabbānīti āha ''pacchā gacchantīnaṃ pattacīvara''nti. Tā bhikkhuniyo pacchā gacchantiyoti vibhattivipallāsaṃ katvā ''dūsesu''ntipadena yojetabbānīti āha ''tā bhikkhuniyo corā dūsayiṃsū''ti. Atha vā vibhattivipallāsamakatvā ''acchindiṃsū''ti pade ''pattacīvara''ntipadaṃ ajjhāharitvā ''dūsesu''ntipade ''sīla''nti pāṭhaṃ ajjhāharitvā yojetabbanti daṭṭhabbaṃ.

182-3. Saṃpubbo, vipubbo ca dhādhātu tvāpaccayo hotīti āha ''saṃvidahitvā''ti. **Kukkuṭo**ti tambacūḷo. So hi kukati āhāratthaṃ pāṇakādayo ādadātīti kukkuṭo. **Aya**nti gāmo. Adhikaraṇe ṇoti āha ''sampadanti etthā''ti. **Etthā**ti ca etasmiṃ gāme. Uttarapadassa adhikaraṇatthattā pubbapadena chaṭṭhīsamāsoti āha ''kukkuṭāna''ntiādi. Evaṃ ṇasaddassa adhikaraṇatthaṃ, pubbapadena chaṭṭhīsamāsañca dassetvā idāni ṇasaddassa bhāvatthaṃ, pubbapadena bāhiratthasamāsañca dassetuṃ vuttaṃ ''atha vā''ti. **Tatthā**ti pacchimapāṭhe. **Uppatitvā**ti uḍḍitvā uddhaṃ ākāsaṃ laṅgitvāti attho. **Etthā**ti pacchimapāṭhe. **Dvidhā**ti padagamanapakkhagamanavasena dvipakārena. ''Upacāro na labbhatī''tiiminā gāmantaro na hoti, ekagāmoyeva pana hoti, tasmā āpattipi ekāyeva hotīti dasseti. **Paccūse**ti pabhāte. So hi paṭiviruddhaṃ timiraṃ useti nāsetīti paccūsoti vuccati. **Vassantassā**ti ravantassa. ''Vacanato''tipadaṃ ''āpattiyevā''tipade ñāpakahetu. **Ratanamattantaro**ti kukkupamāṇena byavadhāno.

Tatrāti ''gāmantare gāmantare''ti vacane. **Hī**ti vitthāro. **Ubhopī**ti bhikkhubhikkhuniyopi

saṃvidahantīti sambandho. **Na vadantī**ti aṭṭhakathācariyā na kathayanti. Catunnaṃ maggānaṃ samāgamaṭṭhānaṃ **catukkaṃ,** dvinnaṃ, tiṇṇaṃ, catukkato atirekānaṃ vā maggānaṃ sambaddhaṭṭhānaṃ **siṅghāṭakaṃ. Tatrāpī**ti upacārokkamanepi. **Gāmato**ti attano gāmato. Yāva na okkamanti, tāvāti yojanā. **Sandhāyā**ti ārabbha. **Athā**ti tasmiṃ nikkhamanakāle. **Dvepī**ti bhikkhubhikkhuniyopi gacchantīti sambandho. **Ta**nti vacanaṃ.

Hīti viseso. ‘‘Gāmantare gāmantare’’ti purimasmiṃ naye atikkame anāpatti, okkamane āpattīti ayaṃ viseso.

184. **Gatapubbatthā**ti gatapubbā attha bhavathāti attho. Ehi gacchāmāti vā āgaccheyyāsīti vā vadatīti yojanā. **Cetiyavandanattha**nti thūpassa vandituṃ.

185. **Visaṅketenā**ti ettha kālavisaṅketo, dvāravisaṅketo, maggavisaṅketoti tividho. Tattha kālavisaṅketeneva anāpattiṃ sandhāya ‘‘visaṅketena gacchanti, anāpattī’’ti āha. Dvāravisaṅketena vā maggavisaṅketena vā āpattimokkho natthi. Tamatthaṃ dassento āha ‘‘purebhatta’’ntiādi. **Cakkasamāruḷhā**ti iriyāpathacakkaṃ vā sakaṭacakkaṃ vā sammā āruḷhā. **Janapadā**ti janakoṭṭhāsā. **Pariyāyantī**ti pari punappunaṃ yanti ca āyanti cāti. Sattamaṃ.

8. Nāvābhiruhanasikkhāpadaṃ

188. Aṭṭhame saha aññamaññaṃ thavanaṃ abhitthavanaṃ **santhavo,** saṅgamoti vuttaṃ hoti. Mittabhāvena santhavo **mittasanthavo,** lokehi assādetabbo ca so mittasanthavo ceti **lokassādamittasanthavo,** tassa vaso pabhū, tena vā āyattoti **lokassādamittasanthavavaso,** tena. **Uddhaṃ** gacchatīti **uddhaṃgāminī**ti dassento āha ‘‘uddha’’ntiādi. **Uddha**nti ca idha paṭisoto. Tenāha ‘‘nadiyā paṭisota’’nti. ‘‘Uddhaṃgāmini’’ntimātikāpadaṃ ‘‘ujjavanikāyā’’tipadabhājaniyā saṃsandento āha ‘‘yasmā panā’’tiādi. **Yo**ti bhikkhu. **Uddhaṃ javanato**ti paṭisotaṃ gamanato. **Tenā**ti tena hetunā. **Assā**ti ‘‘uddhaṃgāmini’’ntipadassa. Anusotaṃ idha adho nāmāti āha ‘‘anusota’’nti. **Assapī**ti **pi**saddo purimāpekkho. **Tatthā**ti ‘‘uddhaṃgāminiṃ vā adhogāminiṃ vā’’tivacane. **Ya**nti nāvaṃ harantīti sambandho. **Sampaṭipādanattha**nti sammā paṭimukhaṃ pādanatthaṃ, ujupajjāpanatthanti attho. **Etthā**ti nāvāyaṃ. ‘‘Ṭhapetvā’’tipadabhājanimapekkhitvā ‘‘upayogatthe nissakkavacana’’nti āha. ‘‘Aññatrā’’ti mātikāpade apekkhite nissakkatthe nissakkavacanampi yujjateva.

189. Ekaṃ tīraṃ agāmakaṃ araññaṃ hotīti yojanā. Addhayojanagaṇanāya pācittiyāni hontīti sambandho. **Majjhena gamanepī**ti **pi**saddo agāmakaaraññatīrapassena gamane kā nāma kathāti dasseti. **Na kevalaṃ nadiyā**ti kevalaṃ nadiyā eva anāpatti nāti yojanā, aññesupi samuddādīsu anāpattīti adhippāyo. Yopi bhikkhu gacchatīti sambandho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

191. Kālavisaṅketo, titthavisaṅketo, nāvāvisaṅketoti tividho visaṅketo. Tattha kālavisaṅketena anāpattiṃ sandhāya ‘‘visaṅketena abhiruhantī’’ti vuttaṃ. Aññena visaṅketena āpattiyeva, tamatthaṃ dassento āha ‘‘idhāpī’’tiādīti. Aṭṭhamaṃ.

9. Paripācitasikkhāpadaṃ

192. Navame **mahānāgesū**ti mahāarahantesu **tiṭṭhamānesu** santesu, cetake pessabhūte navake bhikkhū nimantetīti adhippāyo. **Itarathā**ti vibhattivipallāsato vā pāṭhasesato vā aññena pakārena. Antaraṃ majjhaṃ pattā kathā **antarakathā**ti dassento āha ‘‘avasāna’’ntiādi. Pakirīyitthāti **pakatā,** na pakatā **vippakatā**ti vutte kariyamānakathāvāti āha ‘‘kariyamānā hotī’’ti. **Addhacchikenā**ti upaḍḍhacakkhunā. **Tehī**ti therehi.

194. **Laddhabba**nti laddhārahaṃ. **Assā**ti ‘‘bhikkhuniparipācita’’ntipadassa. Sammā ārabhitabboti

samārambhoti dassento āha ‘‘samāraddhaṃ vuccatī’’ti. **Paṭiyāditassā**ti paripācitassa bhattassa. Gihīnaṃ samārambhoti **gihisamārambho,** katvatthe cetaṃ sāmivacanaṃ. **Tato**ti tato bhattato. **Aññatrā**ti vinā. Tamatthaṃ vivaranto āha ‘‘taṃ piṇḍapātaṃ ṭhapetvā’’ti. Padabhājane pana vuttanti sambandho. ‘‘Ñātakapavāritehī’’tipadaṃ ‘‘asamāraddho’’tipade kattā. **Atthato**ti bhikkhuniaparipācitaatthato. **Tasmā**ti yasmā atthato samāraddhova hoti, tasmā.

195. **Paṭiyādita**nti paṭiyattaṃ. Pakatiyā paṭiyattaṃ **pakatipaṭiyatta**nti dassento āha ‘‘pakatiyā’’tiādi. Mahāpaccariyaṃ pana vuttanti sambandho. **Tassā**ti tasseva bhikkhuno. **Aññassā**ti tato aññassa bhikkhuno.

197. **Bhikkhuniparipācitepī**ti **pi**saddo bhikkhuniaparipācite kā nāma kathāti dassetīti. Navamaṃ.

10. Rahonisajjasikkhāpadaṃ

198. Dasame **pāḷiattho cā**ti ettha pāḷisaddo vinicchiyasadde ca yojetabbo ‘‘pāḷivinicchayo’’ti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. ‘‘Idaṃ sikkhāpada’’ntipadaṃ ‘‘ekapariccheda’’ntipade tulyatthakattā, ‘‘paññatta’’ntipade kammaṃ. **Uparī**ti acelakavaggeti. Dasamaṃ.

Ovādavaggo tatiyo.

4. Bhojanavaggo

1. Āvasathapiṇḍasikkhāpada-atthayojanā

203. Bhojanavaggassa paṭhame āvasathe paññatto piṇḍo **āvasathapiṇḍo**ti dassento āha ‘‘samantā’’tiādi. **Parikkhitta**nti parivutaṃ āvasathanti sambandho. Addhaṃ pathaṃ gacchantīti **addhikā**. Gilāyanti rujantīti **gilānā**. Gabbho kucchiṭṭhasatto etāsanti **gabbhiniyo**. Malaṃ pabbājentīti **pabbajitā,** tesaṃ yathānurūpanti sambandho. Paññattāni mañcapīṭhāni etthāti **paññattamañcapīṭho,** taṃ. Anekagabbhaparicchedaṃ anekapamukhaparicchedaṃ āvasathaṃ katvāti yojanā. **Tatthā**ti āvasathe. **Tesaṃ tesa**nti addhikādīnaṃ. Hiyyosaddassa atītānantarāhassa ca anāgatānantarāhassa ca vācakattā idha anāgatānantarāhavācakoti āha ‘‘svepī’’ti. Kuhiṃ gatā iti vutteti yojanā. **‘‘Kukkuccāyanto’’**tipadassa nāmadhātuṃ dassento āha ‘‘kukkuccaṃ karonto’’ti.

206. ‘‘Addhayojanaṃ vā yojanaṃ vā’’tiiminā ‘‘pakkamitu’’ntipadassa kammaṃ dasseti. ‘‘Gantu’’ntiiminā kamusaddassa padavikkhepatthaṃ dasseti. ‘‘Anodissā’’tipadassa tvāpaccayantabhāvaṃ dassetuṃ ‘‘anuddisitvā’’ti vuttaṃ. Pāsaṃ ḍetīti **pāsaṇḍo,** sattānaṃ cittesu diṭṭhipāsaṃ khipatīti attho. Atha vā taṇhāpāsaṃ, diṭṭhipāsañca ḍeti uḍḍetīti **pāsaṇḍo,** taṃ pāsaṇḍaṃ. **Yāvatattho paññatto hotī**ti yāvatā attho hoti, tāvatā paññatto hotīti yojanā. ‘‘Yāvadattho’’tipi pāṭho, ayamevattho. Dakāro padasandhikaro. **Sakiṃ bhuñjitabba**nti ekadivasaṃ sakiṃ bhuñjitabbanti attho. Tenāha ‘‘ekadivasaṃ bhuñjitabba’’nti.

Etthāti imasmiṃ sikkhāpade. Ekakulena vā paññattanti sambandho. Bhuñjituṃ na vaṭṭati ekato hutvā paññattattāti adhippāyo. Nānākulehi paññattaṃ piṇḍanti yojanā. Bhuñjituṃ vaṭṭati nānākulāni ekato ahutvā visuṃ visuṃ paññattattāti adhippāyo. Yopi piṇḍo chijjatīti sambandho. **Upacchinditvā**ti asaddhiyādipāpacittattā upacchinditvā.

208. **Anuvasitvā**ti punappunaṃ vasitvā. Antarāmagge gacchantattā ‘‘gacchanto bhuñjatī’’ti idaṃ tāva yuttaṃ hotu, gataṭṭhāne pana gamitattā kathaṃ? Paccuppannasamīpopi atīto tena saṅgahitattā yuttaṃ. ‘‘Kuto nu tvaṃ bhikkhu āgacchasī’’tiādīsu (saṃ. ni. 1.130) viya. Taṃsamīpopi hi tādiso. Nānāṭṭhānesu nānākulānaṃ santake pakatiyā anāpattibhāvato nānāṭṭhānesu ekakulasseva santakaṃ

sandhāya vuttaṃ ‘‘anāpattī’’ti. Āraddhassa vicchedattā ‘‘puna ekadivasaṃ bhuñjituṃ labhatī’’ti vuttaṃ. ‘‘Odissā’’ti sāmaññato vuttepi bhikkhūyeva gahetabbāti āha ‘‘bhikkhūnaṃyevā’’ti. Paṭhamaṃ.

2. Gaṇabhojanasikkhāpadaṃ

209. Dutiye pahīnalābhasakkārassa hetuṃ dassento āha ‘‘so kirā’’tiādi. **So**ti devadatto. ‘‘Ahosī’’ti ca ‘‘pākaṭo jāto’’ti ca yojetabbo. **Ajātasattunā**ti ajātasseyeva piturājassa sattubhāvato ajātasattunā, ‘‘mārāpetvā’’tipade kāritakammaṃ. **Rājāna**nti bimbisārarājaṃ, ‘‘mārāpetvā’’tipade dhātukammaṃ. **Abhimāre**ti abhinilīyitvā bhagavato māraṇatthāya pesite dhanudhare. **Gūḷhapaṭicchanno**ti guhito hutvā paṭicchanno. **Parikathāyā**ti pariguhanāya kathāya. ‘‘Rājānampī’’tipadaṃ ‘‘mārāpesī’’tipade dhātukammaṃ. **Pavijjhī**ti pavaṭṭesi. **Tato**ti tato vuttato paraṃ uṭṭhahiṃsūti sambandho. Nagare nivasantīti **nāgarā. Rājā**ti ajātasatturājā. **Sāsanakaṇṭaka**ntisāsanassa kaṇṭakasadisattā sāsanakaṇṭakaṃ. **Tato**ti nīharato. **Upaṭṭhānampī**ti upaṭṭhānampi, upaṭṭhānatthāyapi vā. **Aññepī**ti rājato aññepi. **Assā**ti devadattassa. **Kiñci** khādanīyabhojanīyaṃ ‘‘dātabba’’nti iminā yojetabbaṃ. **Kiñci** vā abhivādanādi ‘‘kātabba’’nti iminā sambandho. Kulesu viññāpetvā bhuñjanassa hetuṃ dassento āha ‘‘mā me’’tiādi. Posento hutvā bhuñjatīti sambandho.

211. Bhattaṃ anadhivāsentānaṃ kasmā cīvaraṃ parittaṃ uppajjatīti āha ‘‘bhattaṃ agaṇhantāna’’ntiādi.

212. Cīvarakārake bhikkhū bhattena kasmā nimantentīti āha ‘‘gāme’’tiādi.

215. **Nānāverajjake**ti ettha rañño idaṃ **rajjaṃ,** visadisaṃ rajjaṃ **virajjaṃ,** nānappakāraṃ virajjaṃ **nānāvirajjaṃ**. Nānāvirajjehi āgatā **nānāverajjakā**. Majjhe vuddhi hotīti āha ‘‘nānāvidhehi aññarajjehi āgate’’ti. **Aññarajjehī**ti rājagahato aññehi rajjehi. Rañjitabbanti **rañja**nti vutte niggahitassa anāsanaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘nānāverañjakeitipi pāṭho’’ti.

218. **Gaṇabhojane**ti gaṇassa bhojanaṃ gaṇabhojanaṃ, gaṇabhojanassa bhojanaṃ gaṇabhojanaṃ, tasmiṃ gaṇabhojane pācittiyanti attho. ‘‘Rattūparato’’tiādīsu (dī. ni. 1.10; ma. ni. 1.293) viya ekassa bhojanasaddassa lopo daṭṭhabbo. Nanu uposathe viya dve tayo gaṇo nāmāti āha ‘‘idha gaṇo nāma cattāro’’tiādi. Tena dve tayo gaṇo nāma na honti, cattāro pana ādiṃ katvā taduttari gaṇo nāmāti dasseti. **Taṃ paneta**nti ettha etasaddo vacanālaṅkāro dvīsu sabbanāmesu pubbasseva yebhuyyena padhānattā. **Pasavatī**ti vaḍḍhati, jāyatīti attho. **Vevacanena vā**ti ‘‘bhattena nimantemi, bhojanena nimantemī’’ti pariyāyena vā. **Bhāsantarena vā**ti mūlabhāsāto aññāya bhāsāya vā. Ekato nimantitā bhikkhūti sambandho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Pamāṇa**nti kāraṇaṃ. ‘‘Cattāro’’ti liṅgavipallāsaṃ katvā ‘‘vihāre’’tipadena yojetabbaṃ. **Ṭhitesuyevā**ti padaṃ niddhāraṇasamudāyo. Eko nimantitoti sambandho.

Cattāro bhikkhū viññāpeyyunti sambandho. **Pāṭekka**nti patiekassa bhāvo pāṭekkaṃ, visunti attho. Ekato vā nānāto vā viññāpeyyunti sambandho.

Chavisaṅkhātato bāhiracammato abbhantaracammassa thūlattā ‘‘mahācammassā’’ti vuttaṃ. Phālaṃ etesaṃ pādānaṃ sañjātanti **phālitā,** uppādentīti sambandho. Pahaṭamatte satīti yojanā. Lesena kappanti pavattaṃ cittaṃ **lesakappiyaṃ**.

Suttañcāti sūcipāsapavesanasuttañca. Nanu visuṃ cīvaradānasamayo viya cīvarakārasamayopi atthi, kasmā ‘‘yadā tadā’’ti vuttanti āha ‘‘visuṃ hī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Visuṃ cīvaradānasamayo viya cīvarakārasamayo nāma yasmā natthi, tasmā ‘‘yadā tadā’’ti mayā vuttanti adhippāyo. Tasmā yo bhikkhu karoti, tena bhuñjitabbanti yojanā. **Sūciveṭhanako**ti sibbanatthāya dve pilotikakhaṇḍe sambandhitvā sūciyā vijjhanako. **Vicāretī**ti pañcakhaṇḍasattakhaṇḍādivasena saṃvidahati. **Chindatī**ti satthakena vā hatthena vā chindati. **Moghasutta**nti muyhanaṃ mogho, atthato gahetabbachaṭṭetabbaṭṭhāne muyhanacittaṃ, tassa chindanaṃ suttanti moghasuttaṃ. **Āgantukapaṭṭa**nti

dupaṭṭacīvare mūlapaṭṭassa upari ṭhapitapaṭṭaṃ. **Paccāgata**nti paṭṭacīvarādīsu labbhati. **Bandhatī**ti mūlapaṭṭena āgantukapaṭṭaṃ. Bandhati. **Anuvāta**nti cīvaraṃ anupariyāyitvā vīyati bandhīyatīti anuvātaṃ, taṃ chindati. **Ghaṭṭetī**ti dve anuvātante aññamaññaṃ sambajjhati. **Āropetī**ti cīvarassa upari āropeti. **Tatthā**ti cīvare. **Suttaṃ karotī**ti sūcipāsapavesanasuttaṃ vaṭṭeti. **Valetī**ti vaṭṭitvā suttaveṭhanadaṇḍake āvaṭṭeti. **Pipphalika**nti satthakaṃ. Tañhi piyampi phāletīti pipphali, sāyeva pipphalikanti katvā pipphalikanti vuccati, taṃ **niseti** nisānaṃ karotīti attho. Yo pana katheti, etaṃ ṭhapetvāti yojanā.

Addhānamaggassa dvigāvutattā ‘‘addhayojanabbhantare gāvute’’ti vuttaṃ. Abhirūḷhena bhuñjitabbanti sambandho. **Yatthā**ti yasmiṃ kāle. ‘‘Sannipatantī’’ti bahukattuvasena vuttaṃ. Akusalaṃ parivajjetīti **paribbājako**, pabbajjavesaṃ vā pariggahetvā vajati gacchati pavattatīti **paribbājako**. Vinā bhāvapaccayena bhāvatthassa ñātabbato paribbājakabhāvo paribbājako, taṃ samāpannoti paribbājakasamāpanno. Atha vā paribbājakesu samāpanno pariyāpannoti **paribbājakasamāpanno**. ‘‘Etesa’’ntipadaṃ ‘‘yena kenacī’’tipade niddhāraṇasamudāyo.

220. Yepi bhikkhū bhuñjantīti sambandho. **Tatthā**ti ‘‘dve tayo ekato’’tivacane. Animantito catuttho yassa catukkassāti **animantitacatutthaṃ,** animantitena vā catutthaṃ animantitacatutthaṃ. Eseva nayo aññesupi catutthesu. **Idhā**ti imasmiṃ sāsane. **Nimantetī**ti akappiyanimantanena nimanteti. **Tesū**ti catūsu bhikkhūsu. **So**ti upāsako. **Añña**nti nāgatabhikkhuto aññaṃ, nimantitabhikkhuto vā. **Taṅkhaṇappatta**nti tasmiṃ pucchanakathanakkhaṇe pattaṃ. **Hī**ti vitthāro. **Tatthā**ti tasmiṃ ṭhāne, gehe vā. **Tehī**ti karaṇabhūtehi bhikkhūhi.

Soti piṇḍapātiko. **Anāgacchantampī**ti sayaṃ na āgacchantampi. **Lacchathā**ti labhissatha.

Sopīti sāmaṇeropi, na piṇḍapātikoyevāti attho.

Tatthāti gilānacatutthe, tesu catūsu vā. Gilāno itaresaṃ pana gaṇapūrako hotīti yojanā.

Gaṇapūrakattāti samayaladdhassa gaṇapūrakattā. **Catukkānī**ti cīvaradānacatutthaṃ cīvarakāracatutthaṃ addhānagamanacatutthaṃ nāvābhiruhanacatutthaṃ mahāsamayacatutthaṃ, samaṇabhattacatutthanti cha catukkāni. Purimehi missetvā ekādasa catukkāni veditabbāni. Eko paṇḍito bhikkhu nisinno hotīti sambandho. **Tesū**ti tīsu bhikkhūsu, gatesu gacchatīti yojanā. Bhutvā āgantvā ṭhitesupi anāpattiyeva. Kasmā sabbesaṃ anāpatti, nanu cattāro bhikkhū ekato gaṇhantīti āha ‘‘pañcannaṃ hī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Bhojanānaṃyevā**ti na yāgukhajjakaphalāphalādīnaṃ. **Tāni cā**ti yehi bhojanehi visaṅketaṃ natthi, tāni ca bhojanāni. **Tehī**ti catūhi bhikkhūhi. **Tānī**ti yāguādīni. **Itī**ti tasmā anāpattinti yojanā.

Koci pesito apaṇḍitamanusso vadatīti yojanā. Kattukāmena pesitoti sambandho. **Bhattaṃ gaṇhathāti vā**ti vāsaddo ‘‘odanaṃ gaṇhatha, bhojanaṃ gaṇhatha, annaṃ gaṇhatha, kuraṃ gaṇhathā’’ti vacanānipi saṅgaṇhāti. Nimantanaṃ sādiyantīti **nemantanikā**. Piṇḍapāte dhutaṅge niyuttāti **piṇḍapātikā**. Punadivase bhanteti vutteti yojanā. **Haritvā**ti apanetvā. **Tato**ti tato vadanato paranti sambandho. **Vikkhepa**nti vividhaṃ khepaṃ. **Te**ti asukā ca asukā ca gāmikā. Bhanteti vutteti yojanā. **Sopī**ti apaṇḍitamanussopi, na gāmikāyevāti attho. Kasmā na labhāmi bhanteti vutteti yojanā. Evaṃ ‘‘kathaṃ nimantesuṃ bhante’’ti etthāpi. **Tato**ti tasmā kāraṇā. **Esā**ti eso gāmo. **Ta**nti bhūmatthe cetaṃ upayogavacanaṃ, tasmiṃ gāme carathāti hi attho. **Kiṃ etenā**ti etena pucchanena kiṃ payojanaṃ. **Etthā**ti pucchane. Mā pamajjitthāti vadatīti sambandho. **Dutiyadivase**ti nimantanadivasato dutiyadivase. **Dhuragāme**ti padhānagāme, antikagāme vā. Bhāvo nāma kiriyattā ekoyeva hoti, tasmā kattāraṃ vā kammaṃ vā sambandhaṃ vā apekkhitvā bahuvacanena na bhavitabbaṃ, tena vuttaṃ ‘‘na dubbacehi bhavitabba’’nti. **Tesū**ti gāmikesu bhojentesūti sambandho. **Asanasālāya**nti bhojanasālāyaṃ. Sā hi asati bhuñjati etthāti asanā, salanti pavisanti assanti sālā, asanā ca sā sālāceti asanasālāti atthena ‘‘asanasālā’’ti vuccati.

Atha panāti tato aññathā pana. Apādānattho hi athasaddo. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne antaravīthiādīsūti attho. **Paṭikaccevā**ti paṭhamaṃ katvā eva. Bhikkhūsu gāmato anikkhantesu pagevāti vuttaṃ hoti. **Na vaṭṭatī**ti ''bhattaṃ gaṇhathā''ti pahiṇattā na vaṭṭati. Ye pana manussā bhojentīti sambandho. **Nivattathāti vuttapade**ti ''nivattathā''ti vutte kiriyāpade. **Yassa kassaci hotī**ti yassa kassaci atthāya hotīti yojanā. **Nivattituṃ vaṭṭatī**ti ''bhattaṃ gaṇhathā''ti avuttattā nivattituṃ vaṭṭati. **Sambandhaṃ katvā**ti ''nivattatha bhante''ti bhantesaddena abyavahitaṃ katvā. **Nisīdatha bhante, bhattaṃ gaṇhathā**ti bhantesaddena byavahitaṃ katvā vutte ''nisīdathā''tipade nisīdituṃ vaṭṭati. Atha bhantesaddena byavahitaṃ akatvā ''nisīdatha, bhattaṃ gaṇhathā''ti sambandhaṃ katvā vutte nisīdituṃ vaṭṭati. Iccetaṃ nayaṃ atidisati ''eseva nayo''tiiminā. Dutiyaṃ.

3. Paramparabhojanasikkhāpadaṃ

221. Tatiye ''na kho…pe… karontī''tipāṭhassa atthasambandhaṃ dassento āha ''yena niyāmenā''tiādi. Tattha ''yena niyāmenā''tiiminā ''yathayime manussā''ti ettha yathāsaddassa yaṃsaddatthabhāvaṃ dasseti. **Tenā**ti tena niyāmena. Iminā yathāsaddassa niyamaniddiṭṭhabhāvaṃ dasseti. ''Ñāyatī''tiiminā kiriyāpāṭhasesaṃ dasseti. ''Sāsanaṃ vā dānaṃ vā''tipadehi idaṃsaddassa atthaṃ dasseti. **Buddhappamukhe saṅghe**ti sampadānatthe cetāni bhummavacanāni, buddhappamukhassa saṅghassa dānaṃ vāti attho. ''Paritta''ntiiminā orakasaddassa atthaṃ dasseti. ''Lāmaka''ntiiminā parittasaddassa parivāratthaṃ nivatteti. Kiro eva patibhāve niyutto **kirapatiko**ti atthaṃ dassento āha ''kirapatikoti etthā''ti ādi. **So**ti kirapatiko. Kammaṃ kāretīti sambandho. **Upacāravasenā**ti vohāravasena, upalakkhaṇavasena, padhānavasena vāti attho. Na kevalaṃ badarāyeva, aññepi pana bahū khādanīyabhojanīyā paṭiyattāti adhippāyo. Badarena misso **badaramisso,** badarasāḷavoti āha ''badarasāḷavenā''ti. Badaracuṇṇena misso madhusakkharādi **''badarasāḷavo''**ti vuccati.

222. Uddhaṃ sūro uggato asmiṃ kāleti **ussūro**ti vutte atidivākāloti āha ''atidivā''ti.

226. Ayaṃ bhattavikappanā nāma vaṭṭatīti yojanā. **Pañcasu sahadhammikesū**ti niddhāraṇasamudāyo, itthannāmassāti sambandho. Yadi pana sammukhāpi vikappituṃ vaṭṭati, tadā attanā saha ṭhitassa bhagavato kasmā na vikappetīti āha ''sā cāya''ntiādi. Sā ayaṃ vikappanā saṅgahitāti sambandho. Kasmā bhagavato vikappetuṃ na vaṭṭatīti āha ''bhagavati hī''tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Saṅghena katanti sambandho.

229. ''Dve tayo nimantane''tipadāni liṅgavipallāsānīti āha ''dve tīṇi nimantanānī''ti. Nimantitabbo etehīti **nimantanāni** bhojanāni bhuñjatīti sambandho. Dve tīṇi kulāni ākirantīti yojanā. **Sūpabyañjana**nti sūpo ca byañjanañca sūpabyañjanaṃ. **Anāpatti** ekato missitattāti adhippāyo. **Mūlanimantana**nti paṭhamanimantanaṃ bhojanaṃ. **Anto**ti heṭṭhā. **Ekampi kabaḷa**nti ekampi ālopaṃ. **Yathā tathā vā**ti yena vā tena vā ākārena. **Tatthā**ti tasmiṃ bhojane. **Rasaṃ vā**ti khīrato aññaṃ rasaṃ vā. Yena khīrarasena ajjhotthataṃ bhattaṃ ekarasaṃ hoti, taṃ khīraṃ vā taṃ rasaṃ vā ākirantīti yojanā. Yaṃsaddo hi uttaravākye ṭhito pubbavākye taṃsaddaṃ avagamayati. Khīrena saṃsaṭṭhaṃ bhattaṃ **khīrabhattaṃ**. Evaṃ rasabhattaṃ. **Aññepī**ti khīrabhattarasabhattadāyakato aññepi. **Anāpatti** bhattena amissitattāti adhippāyo. ''Bhuñjantenā''tipadaṃ ''bhuñjitu''ntipade bhāvakattā. **Sappipāyāsepī**ti sappinā ca pāyāsena ca kate bhattepi.

Tassāti mahāupāsakassa. Āpattīti ca vaṭṭatīti ca dvinnaṃ aṭṭhakathāvādānaṃ yuttabhāvaṃ mahāpaccarivādena dassetuṃ vuttaṃ ''mahāpaccariya''ntiādi. Dve aṭṭhakathāvādā hi sandhāyabhāsitamattameva visesā, atthato pana ekā. Mahāpaccariyaṃ vuttanti sambandho. **Ekovā**ti kumbhiyā ekova. **Paramparabhojana**nti parassa parassa bhojanaṃ. **Nimantitamhā**ti ahaṃ nimantito amhi nanūti attho. **Āpucchitvāpī**ti mahāupāsakaṃ āpucchitvāpi.

Soti anumodako bhikkhu. **Ta**nti bhikkhuṃ. **Añño**ti aññataro. **Ki**nti kasmā. **Nimantitattā**ti

nimantitabhāvato.

Sakalena gāmena nimantitopi ekato hutvāva nimantitassa kappati, na visuṃ visunti āha ‘‘ekato hutvā’’ti. **Pūgepī**ti samādapetvā puññaṃ karontānaṃ samūhepi. ‘‘Nimantiyamāno’’tipadassa nimantanākāraṃ dassento āha ‘‘bhattaṃ gaṇhā’’ti. **Yadaggenā**ti yaṃ aggena yena koṭṭhāsenāti attho. Dvīsu theravādesu mahāsumattheravādova yuttoti so pacchā vuttoti. Tatiyaṃ.

4. Kāṇamātāsikkhāpadaṃ

230. Catutthe ‘‘nakulamātāti’’ādīsu (a. ni. 1.266; a. ni. aṭṭha. 1.1.266) nakulassa bhagavato mātā **nakulamātā**ti ca nakulañca bhagavato taṃ mātā cāti nakulamātāti ca attho sambhavati, ‘‘uttaramātāti’’ādīsu uttarāya mātā **uttaramātā**ti atthoyeva sambhavati. Tesu ‘‘uttaramātā’’tipadasseva ‘‘kāṇamātā’’tipadassa kāṇāya mātā **kāṇamātā**ti atthoyeva sambhavatīti āha ‘‘kāṇāya mātā’’ti. Tassā dhītuyā ‘‘kāṇā’’tināmena vissutabhāvaṃ dassento āha ‘‘sā kirā’’tiādi. **Sā**ti dārikā vissutā ahosīti sambandho. **Assā**ti mahāupāsikāya. **Ye ye**ti purisā. ‘‘Rāgena kāṇā hontī’’tiiminā kaṇanti nimilanti rāgena purisā etāyāti **kāṇā**ti atthaṃ dasseti. **Tassā**ti kāṇāya. **Āgata**nti ettha bhāvatthe toti āha ‘‘āgamana’’nti. **Adhippāyo**ti ‘‘kismiṃ viyā’’tipadassa, kāṇamātāya vā adhippāyo. **Rittā**ti tucchā, suññāti attho. ‘‘Asmiṃ gamane’’tiiminā bāhiratthasamāsaṃ dasseti. ‘‘Ariyasāvikā’’tiādinā ariyānaṃ bhikkhūhi apaṭivibhattabhogaṃ dasseti. Na kevalaṃ kiñci parikkhayaṃ agamāsi, atha kho sabbanti āha ‘‘sabbaṃ parikkhayaṃ agamāsī’’ti. **Kāṇāpī**ti pisaddo na kevalaṃ mātāyeva maggaphalabhāginī ahosi, atha kho kāṇāpi sotāpannā ahosīti dasseti. **Sopi puriso**ti kāṇāya patibhūto sopi puriso. **Pakatiṭṭhāneyevā**ti jeṭṭhakapajāpatiṭṭhāneyeva.

231. **Imasmiṃ pana vatthusmi**nti imasmiṃ pūvavatthusmiṃ. **Eta**nti pātheyyavatthuṃ. **Ariyasāvakattā**ti ariyabhūtassa sāvakassa bhāvato, ariyassa vā sammāsambuddhassa sāvakabhāvato.

233. Paheṇakapaṇṇākārasaddānaṃ aññamaññavevacanattā vuttaṃ ‘‘paheṇakatthāyāti paṇṇākāratthāyā’’ti. **Idhā**ti ‘‘pūvehi vā’’tipade, sikkhāpade vā. **Baddhasattū**ti madhusakkharādīhi missetvā baddhasattu. **Thūpīkata**nti thūpīkataṃ katvā.

‘‘Dvattipattapūre’’tipadassa visesanuttarabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘pūre patte’’ti. Dve vā tayo vā pattāti **dvattipattā,** vāsaddatthe saṅkhyobhayabāhiratthasamāso, tisaddaparattā dvissa ca akāro hoti, dvattipattā ca te pūrā cāti **dvattipattapūrā,** te dvattipattapūre gahetvāti yojanā. ‘‘Ācikkhitabba’’nti vuttavacanassa ācikkhanākāraṃ dassento āha ‘‘atra mayā’’tiādi. **Tenāpī**ti dutiyenāpi. Paṭhamabhikkhu ekaṃ gahetvā dutiyabhikkhussa ārocanañca dutiyabhikkhu ekaṃ gahetvā tatiyabhikkhussa ārocanañca atidisanto āha ‘‘yenā’’tiādi. Tattha **yenā**ti paṭhamabhikkhunā. Paṭikkamanti bhuñjītvā etthāti **paṭikkamana**nti vutte asanasālāva gahetabbāti āha ‘‘asanasāla’’nti. **Yatthā**ti yassaṃ asanasālāyaṃ. Mukholokanaṃ na vaṭṭatīti āha ‘‘attano’’tiādi. **Aññatthā**ti paṭikkamanato aññattha. **Assā**ti bhikkhussa.

‘‘Saṃvibhajitabba’’nti vuttavacanassa saṃvibhajanākāraṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sace tayo’’tiādi. **Yathāmitta**nti yassa yassa mittassa. **Akāmā**ti na kāmena. Kāraṇatthe cetaṃ nissakkavacanaṃ.

235. **Antarāmagge**ti maggassa antaro antarāmaggo, sukhuccāraṇatthaṃ majjhe dīgho, tasmiṃ. Bahumpi dentānaṃ etesaṃ ñātakapavāritānaṃ bahumpi paṭiggaṇhantassāti yojanā. Aṭṭhakathāsu pana vuttanti sambandho. Aṭṭhakathānaṃ vacanaṃ pāḷiyā na sametīti. Catutthaṃ.

5. Paṭhamapavāraṇasikkhāpadaṃ

236. Pañcame **pavāritā**ti ettha vassaṃvutthapavāraṇā, paccayapavāraṇā, paṭikkhepapavāraṇā, yāvadatthapavāraṇā cāti catubbidhāsu pavāraṇāsu yāvadatthapavāraṇā ca paṭikkhepapavāraṇā cāti dve

pavāraṇā adhippetāti dassento āha ‘‘brāhmaṇenā’’tiādi. Brāhmaṇena pavāritāti sambandho. **Saya**nti tatiyantanipāto ‘‘pavāritā’’tipadena sambandho. Casaddo aññattha yojetabbo yāvadatthapavāraṇāya ca paṭikkhepapavāraṇāya cāti. Paṭimukhaṃ attano gehaṃ visanti pavisantīti **paṭivissakā**ti vutte āsannagehavāsikā gahetabbāti āha ‘‘sāmantagharavāsike’’ti.

237. Uddhaṅgamo ravo **oravo,** soyeva saddo **oravasaddo,** kākānaṃ oravasaddo **kakoravasaddo**ti dassento āha ‘‘kākāna’’ntiādi.

239. Tavantupaccayassa atītatthabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘tattha cā’’tiādi. **Tatthā**ti ‘‘bhuttavā’’tipade. Yasmā yena bhikkhunā ajjhoharitaṃ hoti, tasmā so ‘‘bhuttāvī’’ti saṅkhyaṃ gacchatīti yojanā. **Saṅkhāditvā**ti dantehi cuṇṇaṃ katvā. **Tenā**ti tena hetunā. **Assā**ti ‘‘bhuttāvī’’tipadassa. Pavāreti paṭikkhipatīti **pavārito** bhikkhūti dassento āha ‘‘katapavāraṇo’’ti. **Sopi cā**ti so paṭikkhepo ca hotīti sambandho. **Assā**ti ‘‘pavārito’’tipadassa. **Tatthā**ti ‘‘asanaṃ paññāyatī’’tiādivacane. Yasmā bhuttāvītipi saṅkhyaṃ gacchati, tasmā na passāmāti yojanā. ‘‘Asanaṃ paññāyatī’’ti padabhājaniyā ‘‘bhuttāvī’’ti mātikāpadassa asaṃsandanabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘asanaṃ paññāyatīti iminā’’tiādi. **Yañcā**ti yañca bhojanaṃ. **Dirattādī**ti ettha ādisaddena pañcādivacanaṃ saṅgaṇhāti. **Eta**nti ‘‘bhuttāvī’’tipadaṃ.

‘‘Asanaṃ paññāyatī’’tiādīsu vinicchayo evaṃ veditabboti sambandho. ‘‘Paññāyatī’’ti ettha ñādhātuyā khāyanatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘dissatī’’ti. ‘‘Hatthapāse’’tipadassa dvādasahatthappamāṇo hatthapāso nādhippetoti āha ‘‘aḍḍhateyyahatthappamāṇe’’ti. Vācāya abhiharaṇaṃ nādhippetaṃ. Tenāha ‘‘kāyenā’’ti. **Abhiharatī**ti abhimukhaṃ harati. **Ta**nti bhojanaṃ. **Eta**nti pañcaṅgabhāvaṃ, ‘‘pañcahi… pe… paññāyatī’’ti vacanaṃ vā.

Tatrāti ‘‘asanaṃ paññāyatī’’tiādivacane. **Asnātī**ti kīyādigaṇattā, tassa ca ekakkharadhātuttā sakāranakārānaṃ saṃyogo daṭṭhabbo. **Ta**nti bhojanaṃ. Undati pasavati bhuñjantānaṃ āyubalaṃ janetīti **odano**. Yavādayo pūtiṃ katvā katattā kucchitena masīyati āmasīyatīti **kumāso**. Sacati samavāyo hutvā bhavatīti **sattu**. Byañjanatthāya māretabboti **maccho**. Mānīyati bhuñjantehīti **maṃsaṃ. Tatthā**ti odanādīsu pañcasu bhojanesu. Sāro assatthi aññesaṃ dhaññānanti **sālī**. Vahati bhuñjantānaṃ jīvitanti **vīhi**. Yavati amissitopi missito viya bhavatīti **yavo**. Gudhati pariveṭhati milakkhabhojanattāti **godhumo**. Sobhanasīsattā kamanīyabhāvaṃ gacchatīti **kaṅgu**. Mahantasīsattā, madhurarasanāḷattā ca varīyati patthīyati janehīti **varako**. Koraṃ rudhiraṃ dūsati bhuñjantānanti **kudrūsako**. Nibbatto odano nāmāti sambandho. **Tatthā**ti sattasu dhaññesu. **Sālītī**ti ettha itisaddo nāmapariyāyo. Sālī nāmāti attho. Eseva nayo ‘‘vīhītī’’tiādīsupi.

Etthāti tiṇadhaññajātīsu. Nīvāro sāliyā anulomo, varakacorako varakassa anulomo. **Ambilapāyāsādīsū**ti ettha ādisaddena khīrabhattādayo saṅgaṇhanti. **Odhī**ti avadhi, mariyādoti attho. So hi avahīyati cajīyati asmāti odhīti vuccati.

Yopi pāyāso vā yāpi ambilayāgu vā odhiṃ na dasseti, so pavāraṇaṃ na janetīti yojanā. Payena khīrena katattā **pāyāso**. Pātabbassa, asitabbassa cāti dvinnaṃ byuppattinimittānaṃ sambhavato vā **pāyāso**ti vuccati. **Uddhanato**ti cullito. Sā hi upari dhīyanti ṭhapiyanti thālyādayo etthāti uddhananti vuccati. **Āvajjitvā**ti pariṇāmetvā. **Ghanabhāva**nti kathinabhāvaṃ. Etthāpi vākye ‘‘yo so’’ti padāni yojetabbāni. **Pubbe**ti abbhuṇhakāle. **Nimantane**ti nimantanaṭṭhāne. Bhatte ākiritvā dentīti sambandho. Yāpanaṃ gacchati imāyāti **yāgu**. Kiñcāpi tanukā hoti, tathāpīti yojanā. **Udakādīsū**tiādisaddena kiñjikakhīrādayo saṅgayhanti. Yāgusaṅgahameva gacchati, kasmā? Udakādīnaṃ pakkuthitattāti adhippāyo. **Tasmiṃ vā**ti sabhatte, pakkuthitaudakādike vā. **Aññasmiṃ vā**ti pakkuthitaudakādito aññasmiṃ udakādike vā. **Yattha** yasmiṃ udakādike pakkhipanti, taṃ pavāraṇaṃ janetīti yojanā.

Suddharasakoti macchamaṃsakhaṇḍanhārūhi amisso suddho macchādirasako. **Rasakayāgū**ti rasakabhūtā dravabhūtā yāgu. **Ghanayāgū**ti kathinayāgu. **Etthā**ti ghanayāguyaṃ. **Pupphiatthāyā**ti

pupphaṃ phullaṃ imassa khajjakassāti pupphī, pupphino attho payojanaṃ pupphiattho, tadatthāya katanti sambandho. **Te taṇḍule**ti te seditataṇḍule. Acuṇṇattā neva sattusaṅkhyaṃ, apakkattā na bhattasaṅkhyaṃ gacchanti. **Tehī**ti seditataṇḍulehi. Te taṇḍule pacanti, karontīti sambandho.

‘‘Yavehī’’ti bahuvacanena satta dhaññānipi gahitāni. Esa nayo sālivīhiyavehīti etthāpi. **Thuse**ti dhaññatace. **Palāpetvā**ti paṭikkamāpetvā. **Ta**nti cuṇṇaṃ gacchatīti sambandho. **Kharapākabhajjitāna**nti kharo pāko kharapāko, kharapākena bhajjitā kharapākabhajjitā, tesaṃ. Na pavārenti asattusaṅgahattāti adhippāyo. **Kuṇḍakampī**ti kaṇampi. Pavāreti sattusaṅgahattāti adhippāyo. **Tehī**ti lājehi. **Suddhakhajjaka**nti piṭṭhehi amissitaṃ suddhaṃ phalāphalādikhajjakaṃ. Yāguṃ pivantassa dentīti yojanā. **Tānī**ti dve macchamaṃsakhaṇḍāni. Na pavāreti dvinnaṃ macchamaṃsakhaṇḍānaṃ akhāditattāti adhippāyo. **Tato**ti dvemacchamaṃsakhaṇḍato nīharitvā ekanti sambandho, tesu vā. **So**ti khādako bhikkhu. **Añña**nti dvīhi macchamaṃsakhaṇḍehi aññaṃ pavāraṇapahonakaṃ bhojanaṃ.

Avatthutāyāti pavāraṇāya avatthubhāvato. Taṃ vitthārento āha ‘‘yaṃ hī’’ti. **Hi**saddo vitthārajotako. **Ya**nti maṃsaṃ. **Idaṃ panā**ti idaṃ maṃsaṃ pana. Paṭikkhittamaṃsaṃ kappiyabhāvato apaṭikkhipitabbaṭṭhāne ṭhitattā paṭikkhittampi maṃsabhāvaṃ na jahāti. Nanu khāditamaṃsaṃ pana akappiyabhāvato paṭikkhipitabbaṭṭhāne ṭhitattā khādiyamānampi maṃsabhāvaṃ jahātīti āha ‘‘yaṃ panā’’tiādi. Kuladūsakakammañca vejjakammañca uttarimanussadhammārocanañca sāditarūpiyañca **kula…pe… rūpiyāni,** tāni ādīni yesaṃ kuhanādīnanti **kula…pe… rūpiyādayo,** tehi. **Sabbatthā**ti sabbesu vāresu.

Evantiādi nigamananidassanaṃ. **Ta**nti bhojanaṃ. **Yathā**ti yenākārena. Yena ajjhohaṭaṃ hoti, so paṭikkhipati pavāretīti yojanā. **Katthacī**ti kismiñci pattādike. **Tasmiṃ ce antare**ti tasmiṃ khaṇe ce. **Aññatrā**ti aññasmiṃ ṭhāne. Patte vijjamānabhojanaṃ anajjhoharitukāmo hoti yathā, evanti yojanā. **Hī**ti saccaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu padesu. **Tatthā**ti kurundīyaṃ. **Ānisadassā**ti āgamma nisīdati etenāti ānisado, tassa pacchimantatoti sambandho. **Paṇhiantato**ti pasati ṭhitakāle vā gamanakāle vā bhūmiṃ phusatīti paṇhī, tassa antato. ‘‘Dāyakassā’’tipadaṃ ‘‘pasāritahattha’’nti padena ca ‘‘aṅga’’nti padena ca avayavīsambandho. **Hatthapāso**ti hatthassa pāso samīpo hatthapāso, hattho pasati phusati asmiṃ ṭhāneti vā **hatthapāso,** aḍḍhateyyahattho padeso. **Tasmi**nti hatthapāse.

Upanāmetīti samīpaṃ nāmeti. **Anantaranisinnopī**ti hatthapāsaṃ avijahitvā anantare ṭhāne nisinnopi bhikkhu vadatīti yojanā. **Bhattapacchi**nti bhattena pakkhittaṃ pacchiṃ. **Īsaka**nti bhāvanapuṃsakaṃ. Uddharitvā vā apanāmetvā vāti sambandhitabbaṃ. **Dūre**ti navāsane. **Ito**ti pattato. Gato dūtoti sambandho.

Parivesanāyāti parivesanatthāya, bhattagge vā. **Tatrā**ti asmiṃ parivesane. **Ta**nti bhattapacchiṃ. **Phuṭṭhamattāvā**ti phusiyamattāva. Kaṭacchunā uddhaṭabhatte pana pavāraṇā hotīti yojanā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tassā**ti parivesakassa. **Abhihaṭe paṭikkhittattā**ti abhihaṭassa bhattassa paṭikkhittabhāvato.

‘‘Kāyena vācāya vā paṭikkhipantassa pavāraṇā hotī’’ti saṅkhepena vuttamatthaṃ vitthārena dassento āha ‘‘tatthā’’tiādi. **Tatthā**ti tesu kāyavācāpaṭikkhepesu. **Macchikabījani**nti makkhikānaṃ uttāsaniṃ bījaniṃ. Khakārassa hi chakāraṃ katvā ‘‘macchikā’’ti vuccati ‘‘sacchikatvā’’tiādīsu viya (a. ni. 3.103). Ettha hi ‘‘sakkhikatvā’’ti vattabbe khakārassa chakāro hoti.

Eko vadatīti sambandho. **Apanetvā**ti pattato apanetvā. **Etthā**ti vacane. **Katha**nti kenākārena hotīti yojanā. **Vadantassa nāmā**ti ettha nāmasaddo garahattho ‘‘atthī’’tipadena yojetabbo. **Atthi nāmā**ti attho. **Itopī**ti pattatopi. **Tatrāpī**ti tasmiṃ vacanepi.

Samaṃsakanti maṃsena saha pavattaṃ. **Rasa**nti dravaṃ. **Ta**nti vacanaṃ. Paṭikkhipato hoti. Kasmā? Maccho ca raso ca macchena misso raso cāti atthassa sambhavato. **Ida**nti vatthuṃ. **Maṃsaṃ**

visuṃ katvāti ‘‘maṃsassa rasaṃ maṃsarasa’’nti maṃsapadatthassa padhānabhāvaṃ akatvā, rasapadatthasseva padhānabhāvaṃ katvāti attho.

Āpucchantanti ‘‘maṃsarasaṃ gaṇhathā’’ti āpucchantaṃ. **Ta**nti maṃsaṃ. **Karambako**ti missakādhivacanametaṃ. Yañhi aññena aññena missetvā karonti, so ‘‘karambako’’ti vuccati. Ayaṃ panettha vacanattho – karoti samūhaṃ avayavinti **karo,** karīyati vā samūhena avayavināti **karo,** avayavo, taṃ vakati ādadātīti **karambako,** samūho. ‘‘Kadambako’’tipi pāṭho, sopi yuttoyeva anumatattā paṇḍitehi. Abhidhānepi evameva atthī. Attho pana aññathā cintetabbo. Imasmiṃ vā atthe rakārassa dakāro kātabbo. Maṃsena misso, lakkhito vā karambako **maṃsakarambako. Na pavāretī**ti yesaṃ kesañci missakattā na pavāreti. **Pavāretī**ti maṃsena missitattā pavāreti.

Yo pana paṭikkhipati, so pavāritova hotīti yojanā. **Nimantane**ti nimantanaṭṭhāne. **Hī**ti saccaṃ. **Tatthā**ti kurundiyaṃ. **Yenā**ti yena bhattena. **Etthā**ti ‘‘yāguṃ gaṇhathā’’tiādivacane. **Adhippāyo**ti aṭṭhakathācariyānaṃ adhippāyo. **Etthā**ti ‘‘yāgumissakaṃ gaṇhathā’’tiādivacane. **Duddasa**nti dukkaraṃ dassanaṃ. **Idañcā**ti ‘‘missakaṃ gaṇhathā’’tivacanañca. **Na samānetabba**nti samaṃ na ānetabbaṃ, samānaṃ vā na kātabbaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Idaṃ panā**ti missakaṃ pana. **Etthā**ti missake. **Visuṃ katvā**ti rasakhīrasappīni āveṇiṃ katvā. **Ta**nti rasādiṃ.

Kaddīyati maddīyatīti **kaddamo**. Undati pasavati vaḍḍhatīti **udakaṃ**. Undati vā kledanaṃ karotīti **udakaṃ,** nilīne satte gupati rakkhatīti **gumbo,** guhati saṃvaratīti vā **gumbo. Anupariyāyantenā**ti anukkamena parivattitvā āyantena. **Ta**nti nāvaṃ vā setuṃ vā. **Majjhanhika**nti ahassa majjhaṃ majjhanhaṃ, ahasaddassa nhādeso, majjhanhaṃ eva majjhanhikaṃ. Potthakesu pana majjhantikanti pāṭho atthi, so apāṭhoyeva. Yo ṭhito pavāreti, tena ṭhiteneva bhuñjitabbanti yojanā. **Ānisada**nti pīṭhe phuṭṭhaānisadamaṃsaṃ. **Acāletvā**ti acāvetvā. Ayameva vā pāṭho. Upari ca passesu ca amocetvāti vuttaṃ hoti. Adinnādāne viya ṭhānācāvanaṃ na veditabbaṃ. **Saṃsaritu**nti saṃsabbituṃ. **Na**nti bhikkhuṃ.

Atirekaṃ ricati gacchatīti **atirittaṃ,** na atirittaṃ **anatiritta**nti atthaṃ dassento āha ‘‘na atiritta’’nti. ‘‘Adhika’’ntiiminā atirittasaddassa atisuññatthaṃ nivatteti. Adhi hutvā eti pavattatīti **adhikaṃ. Taṃ panā**ti anatirittaṃ pana hotīti sambandho. **Tatthā**ti ‘‘akappiyakata’’ntiādivacane. Vitthāro evaṃ veditabboti yojanā. **Tatthā**ti atirittaṃ kātabbesu vatthūsu. Yaṃ phalaṃ vā yaṃ kandamūlādi vā akatanti yojanā. **Akappiyabhojanaṃ vā**ti kuladūsakakammādīhi nibbattaṃ akappiyabhojanaṃ vā atthīti sambandho. **Yo**ti vinayadharo bhikkhu. Tena katanti yojanā. ‘‘Bhuttāvinā pavāritena āsanā vuṭṭhitena kata’’ntivacanato bhuttāvinā apavāritena āsanā vuṭṭhitena kattabbanti siddhaṃ. Tasmā pāto addhānaṃ gacchantesu dvīsu eko pavārito, tassa itaro piṇḍāya caritvā laddhaṃ bhikkhaṃ attanā abhutvāpi ‘‘alametaṃ sabba’’nti kātuṃ labhati eva. **Ya**nti khādanīyabhojanīyaṃ. ‘‘Tadubhayampī’’tiiminā atirittañca atirittañca **atirittaṃ,** na atirittaṃ **anatiritta**nti atthaṃ dasseti.

Tassevāti anatirittasseva. **Etthā**ti anatiritte, ‘‘kappiyakata’’nti ādīsu sattasu vinayakammākāresu vā. **Anantare**ti vinayadharassa anantare āsane. Pattato nīharitvāti sambandho. **Tatthevā**ti bhuñjanaṭṭhāneyeva. **Tassā**ti nisinnassa. **Tenā**ti bhattaṃ ānentena bhikkhunā bhuñjitabbanti yojanā. ‘‘Nisinnena bhikkhunā’’ti kāritakammaṃ ānetabbaṃ. Kasmā ‘‘hatthaṃ dhovitvā’’ti vuttanti pucchanto āha ‘‘kasmā’’ti. **Hī**ti kāraṇaṃ. Yasmā akappiyaṃ hoti, tasmā hatthaṃ dhovitvāti mayā vuttanti adhippāyo. **Tassā**ti bhattaṃ ānentassa. **Yenā**ti vinayadharena. Puna **yenā**ti evameva. **Yañcā**ti khādanīyabhojanīyañca. Yena vinayadharena paṭhamaṃ akataṃ, teneva kattabbaṃ. Yañca khādanīyabhojanīyaṃ paṭhamaṃ akataṃ, taññeva kattabbanti vuttaṃ hoti. **Tatthā**ti paṭhamabhājane. **Hī**ti saccaṃ. Paṭhamabhājanaṃ suddhaṃ dhovitvā katampi niddosameva. **Tena bhikkhunā**ti pavāritena bhikkhunā.

Kuṇḍepīti ukkhaliyampi. Sā hi kuḍati odanādiṃ dāhaṃ karotīti kuṇḍoti vuccati. **Ta**nti atirittakataṃ khādanīyabhojanīyaṃ. **Yena panā**ti vinayadharena pana. Bhikkhuṃ nisīdāpentīti

sambandho. **Maṅgalanimantane**ti maṅgalatthāya nimantanaṭṭhāne. **Tatthā**ti maṅgalanimantane. **Karontenā**ti karontena vinayadharena.

Gilānena bhuñjitāvasesameva na kevalaṃ gilānātirittaṃ nāma, gilānaṃ pana uddissa ābhataṃ gilānātirittameva nāmāti dassento āha ''na kevala''ntiādi. **Yaṃkiñci gilāna**nti upasampannaṃ vā anupasampannaṃ vā yaṃkiñci gilānaṃ. Yaṃ dukkaṭaṃ vuttaṃ, taṃ asaṃsaṭṭhavasena vuttanti yojanā. **Anāhāratthāyā**ti pipāsacchedanaābādhavūpasamatthāya.

241. **Sati paccaye**ti ettha paccayassa sarūpaṃ dassetuṃ ''pipāsāya satī''ti ca ''ābādhe satī''ti ca vuttaṃ. **Tena tenā**ti sattāhakālikena ca yāvajīvikena ca. **Tassā**ti ābādhassa. Idaṃ padaṃ ''upasamanattha''nti ettha samudhātuyā sambandhe sambandho, yupaccayena sambandhe kammanti daṭṭhabbanti. Pañcamaṃ.

6. Dutiyapavāraṇasikkhāpadaṃ

242. Chaṭṭhe na ācaritabboti **anācāro**ti vutte paṇṇattivītikkamoti āha ''paṇṇattivītikkama''nti. ''Karotī''tiiminā ''attānamācaratī''tiādīsu viya carasaddo karasaddatthoti dasseti. **Upanandhī**ti ettha upasaddo upanāhattho, nahadhātu bandhanatthoti dassento āha ''upanāha''ntiādi. Janito upanāho yenāti janitaupanāho. Iminā **''upanandho''**ti padassa upanahatīti upanandhoti katthutthaṃ dasseti.

243. **Abhihaṭṭhu**nti ettha tuṃpaccayo tvāpaccayatthoti āha ''abhiharitvā''ti. Padabhājane pana vuttanti sambandho. Sādhāraṇameva atthanti yojanā. **Assā**ti bhikkhussa. **Tīhākārehī**ti sāmaṃ jānanena ca aññesamārocanena ca tassārocanena cāti tīhi kāraṇehi. Āsādīyate maṅkuṃ karīyate **āsādanaṃ,** taṃ apekkho **āsādanāpekkho**ti dassento āha ''āsādana''ntiādi.

Yassa atthāya abhihaṭanti sambandho. **Itarassā**ti abhihārakato aññassa bhuttassāti. Chaṭṭhaṃ.

7. Vikālabhojanasikkhāpadaṃ

247. Sattame **girimhī**ti pabbatamhi. So hi himavamanādivasena jalaṃ, sārabhūtāni ca bhesajjādivatthūni girati niggiratīti girīti vuccati. **Aggasamajjo**ti uttamasamajjo. Imehi padehi aggo samajjo aggasamajjo, girimhi pavatto aggasamajjo **giraggasamajjo**ti atthaṃ dasseti. **Samajjo**ti ca sabhā. Sā hi samāgamaṃ ajanti gacchanti janā etthāti samajjoti vuccati. ''Girissa vā''tiādinā girissa aggo koṭi **giraggo,** tasmiṃ pavatto samajjo **giraggasamajjo**ti attho dassito. **So**ti giraggasamajjo. Bhavissati kirāti yojanā. **Bhūmibhāge**ti avayaviādhāro, sannipatatīti sambandho. Naṭañca nāṭakañca **naṭanāṭakāni**. ''Naccaṃ gītaṃ vāditañcā''ti idaṃ tayaṃ ''nāṭaka''nti vuccati. **Tesa**nti naṭanāṭakānaṃ. **Dassanattha**nti dassanāya ca savanāya ca. Savanampi hi dassaneneva saṅgahitaṃ. **Apaññatte sikkhāpade**ti ūnavīsativassasikkhāpadassa tāva apaññattattā. **Te**ti sattarasavaggiyā. **Tatthā**ti giraggasamajjaṃ. **Athā**ti tasmiṃ kāle. **Nesa**nti sattarasavaggiyānaṃ adaṃsūti sambandho. **Vilimpetvā**ti vilepanehi vividhākārena limpetvā.

249. ''Vikāle''ti sāmaññena vuttepi visesakālova gahetabboti āha ''kālo''tiādi. **So cā**ti bhojanakālo ca. Majjhanhiko hotīti yojanā. **Tenevā**ti bhojanakālassa adhippetattā eva. **Assā**ti ''vikāle''tipadassa. ''Vikālo nāma…pe… aruṇuggamanā''ti padabhājanena aruṇuggamanato yāva majjhanhikā kālo nāmāti attho nayena dassito hoti. **Tato**ti ṭhitamajjhanhikato. Sūriyassa atisīghattā vegena ṭhitamajjhanhikaṃ vītivatteyyāti āha ''kukkuccakena pana na kattabba''nti. **Kālatthambho**ti kālassa jānanatthāya thūṇo. **Kālantare**ti kālassa abbhantare.

Avasesaṃ khādanīyaṃ nāmāti ettha vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. **Ya**nti khādanīyaṃ atthīti sambandho. Vanamūlādipabhedaṃ yampi khādanīyaṃ atthi, tampi āmisagatikaṃ hotīti yojanā.

Seyyathidanti pucchāvācakanipātasamudāyo. Idaṃ khādanīyaṃ seyyathā katamanti attho. **Idampī**ti idaṃ dvādasavidhampi. Pisaddena na pūvādiyevāti dasseti.

Tatthāti dvādasasu khādanīyesu, ādhāre bhummaṃ. Mūlati patiṭṭhāti ettha, etenāti vā **mūlaṃ**. Khāditabbanti **khādanīyaṃ**. Mūlameva khādanīyaṃ **mūlakhādanīyaṃ,** tasmiṃ vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. Mūlakamūlādīni lokasaṅketo padesatoyeva veditabbāni. Taṃ tañhi nāmaṃ ajānantānaṃ atisammūḷhakāraṇattā saha pariyāyantarena vacanatthaṃ vakkhāma. Sūpassa hitaṃ **sūpeyyaṃ,** sūpeyyaṃ paṇṇaṃ etesanti **sūpeyyapaṇṇā,** tesaṃ mūlāni **sūpeyyapaṇṇamūlāni**. Āmīyati anto pavesīyatīti **āmiso,** ākāro antokaraṇattho, āmisassa gati viya gati etesanti **āmisagatikāni . Etthā**ti mūlesu. **Jaraḍḍha**nti jarabhūtaṃ upaḍḍhaṃ. **Aññampī**ti vajakalimūlato aññampi.

Yāni pana mūlāni vuttāni, tāni yāvajīvikānīti yojanā. Pāḷiyaṃ vuttānīti sambandho. **Khādanīyattha**nti khādanīyassa, khādanīye vā vijjamānaṃ, khādanīyena vā kātabbaṃ kiccaṃ, payojanaṃ vāti khādanīyatthaṃ. ‘‘Khādanīye’’tiiminā ‘‘tattha vuttābhidhammatthā’’tiādīsu viya khādanīyatthapadassa uttarapadatthapadhānabhāvaṃ dasseti. Tattha khādanīyassa, khādanīye vā vijjamānaṃ, khādanīyena vā kātabbaṃ kiccaṃ nāma jighacchāharaṇameva. Yañhi pūvādikhādanīyaṃ khāditvā jighacchāharaṇaṃ hoti, tassa kiccaṃ kiccaṃ nāmāti vuttaṃ hoti. Taṃ kiccaṃ, payojanaṃ vā neva pharanti, neva nipphādenti. Eseva nayo ‘‘na bhojanīye bhojanīyatthaṃ pharantī’’tietthāpi.

Tesanti mūlānaṃ anto, lakkhaṇanti vā sambandho. Ekasmiṃ janapade khādanīyatthabhojanīyatthesu pharamānesu aññesupi janapadesu pharantiyevāti dassanatthaṃ ‘‘tesu tesu janapadesū’’ti vicchāpadaṃ vuttaṃ. Kiñcāpi hi bahūsu janapadesu pathavīrasaāporasasampattivasena khādanīyatthabhojanīyatthaṃ pharamānampi ekasmiṃ janapade pathavīrasaāporasavipattivasena apharamānaṃ bhaveyya, vikāravasena pana tattha pavattattā taṃ janapadaṃ pamāṇaṃ na kātabbaṃ, gahetabbamevāti vuttaṃ hoti. **Pakatiāhāravasenā**ti aññehi yāvakālika, sattāhakālikehi amissitaṃ attano pakatiyāva āhārakiccakaraṇavasena. ‘‘Manussāna’’ntiiminā aññesaṃ tiracchānādīnaṃ khādanīyatthabhojanīyatthaṃ pharamānampi na pamāṇanti dasseti. **Ta**nti mūlaṃ. **Hī**ti saccaṃ. **Nāmasaññāsū**ti nāmasaṅkhātāsu saññāsu.

Yathā mūle lakkhaṇaṃ dassitaṃ, evaṃ kandādīsupi yaṃ lakkhaṇaṃ dassitanti yojanā. Na kevalaṃ pāḷiyaṃ āgatānaṃ haliddādīnaṃ mūlaṃyeva yāvajīvikaṃ hoti, atha kho tacādayopīti āha ‘‘yañceta’’ntiādi. Yaṃ etaṃ aṭṭhavidhanti sambandho.

Evaṃ mūlakhādanīye vinicchayaṃ dassetvā idāni kandakhādanīye taṃ dassento āha ‘‘kandakhādanīye’’tiādi. Tattha **kandakhādanīye**ti kaṃ sukhaṃ dadātīti kando, padumādikando, sukhassa adāyakā pana kandā ruḷhīvasena kandāti vuccanti, kando eva khādanīyaṃ kandakhādanīyaṃ, tasmiṃ vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. Eseva nayo uparipi. **Ya**nti kandaṃ. Iminā taṃsaddānapekkho yaṃsaddopi atthīti ñāpeti. **Tatthā**ti kandakhādanīye. Taruṇo, sukhakhādanīyoti visesanapadāni yathāvacanaṃ uparipi yojetabbāni. Evamādayo pharaṇakakandā yāvakālikāti sambandho.

Adhototi visaraso udakena adhūnito. **Te**ti kandā saṅgahitāti sambandho.

Mūle alati pavattatīti **muḷālo,** udakato vā uddhaṭamatte milati nimilatīti **muḷālaṃ**. Evamādi pharaṇakamuḷālaṃ yāvakālikanti yojanā. **Taṃ sabbampī**ti sabbampi taṃ muḷālaṃ saṅgahitanti sambandho.

Masati vijjhatīti **matthako**. Evamādi matthako yāvakālikoti yojanā. **Jaraḍḍhabundo**ti jarabhūtaaḍḍhasaṅkhāto pādo.

Khanīyati avadārīyatīti **khandho,** khāyatīti vā **khandho**. ‘‘Antopathavīgato’’tipadaṃ

‘‘sālakalyāṇikhandho’’tipadeneva yojetabbaṃ, na aññehi. Evamādi khandho yāvakālikoti yojanā. **Avasesā**ti tīhi daṇḍakādīhi avasesā.

Tacati saṃvarati paṭicchādetīti **taco. Saraso**ti ettha evakāro yojetabbo, saraso evāti attho. Tesaṃ saṅgahoti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. **Eta**nti kasāvabhesajjaṃ, ‘‘anujānāmi …pe… bhojanīyattha’’nti vacanaṃ vā. **Etthā**ti kasāvabhesajje. **Etesampī**ti matthakakhandhattacānampi.

Patatīti **pattaṃ. Etesa**nti mūlakādīnaṃ. Evarūpāni pattāni ca ekaṃsena yāvakālikānīti yojanā. Yā loṇī ārohati, tassā loṇiyā pattaṃ yāvajīvikanti yojanā. **Dīpavāsino**ti tambapaṇṇidīpavāsino, jambudīpavāsino vā. Yāni vā pharantīti vuttānīti sambandho. **Tesa**nti nimbādīnaṃ. Idaṃ padaṃ pubbaparāpekkhakaṃ, tasmā dvinnaṃ majjhe vuttanti daṭṭhabbaṃ. Paṇṇānaṃ anto natthīti sambandho.

Pupphati vikasatīti **pupphaṃ**. Evamādi pupphaṃ yāvakālikanti yojanā. **Tassā**ti pupphassa. **Assā**ti evameva.

Phalatīti **phalaṃ. Yānī**ti phalāni. Pharantīti sambandho. **Nesa**nti phalānaṃ pariyantanti sambandho. Yāni vuttāni, tāni yāvajīvikānīti yojanā. **Tesampī**ti phalānampi pariyantanti sambandho.

Asīyati khipīyati, chaḍḍīyatīti vā **aṭṭhi**. Evamādīni pharaṇakāni aṭṭhīni yāvakālikānīti yojanā. **Tesa**nti aṭṭhīnaṃ.

Pisīyati cuṇṇaṃ karīyatīti **piṭṭhaṃ**. Evamādīni pharaṇakāni piṭṭhāni yāvakālikānīti yojanā. **Adhotaka**nti udakena adhūnitaṃ. **Tesa**nti piṭṭhānaṃ.

Nirantaraṃ asati sambajjhatīti **niyyāso. Sesā**ti ucchuniyyāsato sesā. Pāḷiyaṃ vuttaniyyāsāti sambandho. **Tatthā**ti niyyāsakhādanīye. Saṅgahitānaṃ niyyāsānaṃ pariyantanti yojanā. **Eva**ntiādi nigamanaṃ.

Vuttamevāti heṭṭhā paṭhamapavāraṇasikkhāpade vuttamevāti. Sattamaṃ.

8. Sannidhikārakasikkhāpadaṃ

252. Aṭṭhame abbhantare jāto **abbhantaro. Mahāthero**ti mahantehi thiraguṇehi yutto. Iminā ‘‘belaṭṭho’’ti saññānāmassa saññināmiṃ dasseti. **Padhānaghare**ti samathavipassanānaṃ padahanaṭṭhānagharasaṅkhāte ekasmiṃ āvāse. **Sukkhakura**nti ettha sosanakurattā na sukkhakuraṃ hoti, kevalaṃ pana asūpabyañjanattāti āha ‘‘asūpabyañjanaṃ odana’’nti. Sosanakurampi yuttameva. Vakkhati hi ‘‘taṃ piṇḍapātaṃ udakena temetvā’’ti. ‘‘Odana’’ntiiminā kurasaddassa odanapariyāyataṃ dasseti. Odanañhi karoti āyuvaṇṇādayoti **‘‘kura’’**nti vuccati. **So**ti belaṭṭhasīso. **Tañca kho**ti tañca sukkhakuraṃ āharatīti sambandho. **Paccayagiddhatāyā**ti piṇḍapātapaccaye luddhatāya. Thero bhuñjatīti sambandho. Manussānaṃ ekāhārassa sattāhamattaṭṭhitattā ‘‘sattāha’’nti vuttaṃ. **Tato**ti bhuñjanato paranti sambandho. **Cattāripī**ti ettha pisaddena adhikānipi sattāhāni gahetabbāni.

253. **Itī**ti idaṃ tayaṃ. ‘‘Sannidhi kāro assā’’ti samāso visesanaparanipātavasena gahetabbo. ‘‘Sannidhikiriyanti attho’’ti iminā karīyatīti **kāro**ti kammatthaṃ dasseti. **Ekaratta**nti antimaparicchedavasena vuttaṃ tadadhikānampi adhippetattā. **Assā**ti ‘‘sannidhikāraka’’nti padassa.

Sannidhikārakassa sattāhakālikassa nissaggiyapācittiyāpattiyā paccayattā sannidhikārakaṃ yāmakālikaṃ khādanīyabhojanīyaṃ asamānampi suddhapācittiyāpattiyā paccayo hotīti āha ‘‘yāmakālikaṃ vā’’ti. **Paṭiggahaṇe**ti paṭiggahaṇe ca gahaṇe ca. Ajjhoharitukāmatāya hi paṭiggahaṇe ca paṭiggahetvā gahaṇe cāti vuttaṃ hoti. Yaṃ pattaṃ aṅguliyā ghaṃsantassa lekhā paññāyati, so patto

duddhoto hoti saceti yojanā uttaravākye yaṃsaddaṃ disvā pubbavākye taṃsaddassa gamanīyattā. **Gaṇṭhikapattassā**ti bandhanapattassa. **So**ti sneho. Paggharati sandissatīti sambandho. **Tādise**ti duddhote, gaṇṭhike vā. **Tatthā**ti dhovitapatte āsiñcitvāti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. **Abbohārikā**ti na voharitabbā, voharituṃ na yuttāti attho. **Ya**nti khādanīyabhojanīyaṃ pariccajantīti sambandho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tato**ti apariccattakhādanīyabhojanīyato nīharitvāti sambandho.

Akappiyamaṃsesūti niddhāraṇasamudāyo. **Sati paccaye**ti pipāsasaṅkhāte paccaye sati. **Anatirittakata**nti atirittena akataṃ sannidhikārakaṃ khādanīyabhojanīyanti yojanā. Ekameva pācittiyanti sambandho. **Vikappadvaye**ti sāmisanirāmisasaṅkhāte vikappadvaye. **Sabbavikappesū**ti vikālasannidhiakappiyamaṃsayāmakālikapaccayasaṅkhātesu sabbesu vikappesu.

255. **Āmisasaṃsaṭṭha**nti āmisena saṃsaṭṭhaṃ sattāhakālikaṃ yāvajīvikaṃ.

256. Catubbidhakālikassa sarūpañca vacanatthañca dassento āha ‘‘vikālabhojanasikkhāpade’’tiādi. Tattha niddiṭṭhaṃ khādanīyabhojanīya’’ntiiminā yāvakālikassa sarūpaṃ dasseti. ‘‘Yāva…pe… kālika’’ntiiminā vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Saddhiṃ…pe… pāna’’ntiiminā yāmakālikassa sarūpaṃ dasseti. ‘‘Yāva…pe… kālika’’ntiiminā vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Sabbiādi pañcavidhaṃ bhesajja’’ntiiminā sattāhakālikassa sarūpaṃ dasseti. ‘‘Sattāhaṃ…pe… kālika’’ntiiminā vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Ṭhapetvā… pe… sabbampī’’tiiminā yāvajīvikassa sarūpaṃ dasseti. ‘‘Yāva…pe… jīvika’’ntiiminā vacanatthaṃ dasseti. Sabbavacanattho lahukamattameva, garuko panevaṃ veditabbo – yāva yattako majjhanhiko kālo **yāvakālo,** so assatthī, taṃ vā kālaṃ bhuñjitabbanti **yāvakālikaṃ**. Yāmo kālo **yāmakālo,** so assatthi, taṃ vā kālaṃ paribhuñjītabbanti **yāmakālikaṃ**. Sattāho kālo **sattāhakālo,** so assatthi, taṃ vā kālaṃ nidahitvā paribhuñjitabbanti **sattāhakālikaṃ**. Yāva yattako jīvo **yāvajīvo,** so assatthi, yāvajīvaṃ vā pariharitvā paribhuñjitabbanti **yāvajīvika**nti.

Tatthāti catubbidhesu kālikesu. **Satakkhattu**nti anekavāraṃ. Yāva kālo nātikkamati, tāva bhuñjantassāti yojanā. Ahorattaṃ bhuñjantassāti sambandhoti. Aṭṭhamaṃ.

9. Paṇītabhojanasikkhāpadaṃ

257. Navame pakaṭṭhabhāvaṃ nītanti **paṇīta**nti vutte paṇītasaddo uttamatthoti āha ‘‘uttamabhojanānī’’ti. Sampanno nāma na madhuraguṇo, atha kho madhuraguṇayuttaṃ bhojanamevāti āha ‘‘sampattiyutta’’nti. **Kassā**ti karaṇatthe cetaṃ sāmivacanaṃ, kenāti hi attho. ‘‘Surasa’’ntiiminā sādīyati assādīyatīti **sādū**ti vacanatthassa sarūpaṃ dasseti.

259. ‘‘Yo pana…pe… bhuñjeyyā’’ti ettha vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. **Suddhānī**ti odanena asaṃsaṭṭhāni. Odanasaṃsaṭṭhāni sabbiādīnīti sambandho. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade. **Hī**ti saccaṃ. ‘‘Paṇītasaṃsaṭṭhānī’’tiiminā paṇītehi sabbiādīhi saṃsaṭṭhāni bhojanāni **paṇītabhojanānī**ti atthaṃ dasseti. ‘‘Sattadhaññanibbattānī’’ti iminā bhojanānaṃ sarūpaṃ dasseti.

‘‘Sabbinā bhatta’’ntiādīnaṃ pañcannaṃ vikappānaṃ majjhe tīsupi vikappesu ‘‘bhatta’’nti yojetabbaṃ. Evaṃ vākyaṃ katvā viññāpane āpattiṃ dassetvā samāsaṃ katvā viññāpane taṃ dassento āha ‘‘sabbibhattaṃ dehī’’tiādi.

Itoti gāvito laddhenāti sambandho. **Visaṅketa**nti saṅketato ñāpitato vigataṃ virahitanti attho. **Hī**ti saccaṃ. Iminā visaṅketassa guṇadosaṃ dasseti.

Kappiyasabbinā dehīti kappiyasabbinā saṃsaṭṭhaṃ bhattaṃ dehīti yojanā. Eseva nayo sesesupi. **Yena yenā**ti yena yena sabbiādinā. **Tasmiṃ tassā**ti etthāpi vicchāvasena attho daṭṭhabbo. Pāḷiyaṃ āgata**sabbi** nāma gosabbi, ajikāsabbi, mahiṃsasabbi, yesaṃ maṃsaṃ kappati, tesaṃ sabbi ca. **Navanītaṃ** nāma evameva. **Telaṃ** nāma tilatelaṃ, sāsapatelaṃ, madhukatelaṃ, eraṇḍatelaṃ,

vasātelañca. **Madhu** nāma makkhikāmadhu. **Phāṇitaṃ** nāma ucchumhā nibbattaṃ. **Maccho** nāma udakacaro. Pāḷianāgato maccho nāma natthi. Maṃsaṃ nāma yesaṃ maṃsaṃ kappati, tesaṃ maṃsaṃ. **Khīradadhīni** sabbisadisāneva. Vuttaṃ yathā evaṃ ‘‘navanītabhattaṃ dehī’’tiādīsupi sūpodanaviññattidukkaṭameva hotīti yojanā. **Hī**ti saccaṃ. **So cā**ti so cattho. **Tatthā**ti tasmiṃ atthe. **Kiṃ** payojanaṃ. Nattheva payojananti adhippāyo.

Paṭiladdhaṃ bhojananti sambandho. **Ekarasa**nti ekakiccaṃ. **Tato**ti navapaṇītabhojanato nīharitvāti sambandho.

Sabbānīti nava pācittiyāni sandhāya vuttaṃ.

261. **Ubhayesampī**ti bhikkhubhikkhunīnampi. Sabbīti cettha yo naṃ paribhuñjati, tassa balāyuvaḍḍhanatthaṃ sabbati gacchati pavattatīti **sabbi,** ghataṃ. Tatiyakkhareneva sajjhāyitabbaṃ likhitabbañca. Kasmā? Tatiyakkharaṭṭhāneyeva sabba gatiyanti gatiatthassa sabbadhātussa dhātupāṭhesu āgatattāti. Navamaṃ.

10. Dantaponasikkhāpadaṃ

263. Dasame **dantakaṭṭha**nti dantaponaṃ. Tañhi danto kasīyati vilekhīyati anenāti ‘‘dantakaṭṭha’’nti vuccati. ‘‘Sabba’’nti ādinā sabbameva paṃsukūlaṃ **sabbapaṃsukūlaṃ,** tamassatthīti **‘‘sabbapaṃsukūliko’’**ti atthaṃ dasseti. **So**ti bhikkhu paribhuñjati kirāti sambandho. **Susāne**ti āḷahane. Tañhi chavānaṃ sayanaṭṭhānattā ‘‘susāna’’nti vuccati niruttinayena. **Tatthā**ti susāne. Puna **tatthā**ti evameva. Ayyasarūpañca vosāṭitakasarūpañca dassetuṃ vuttaṃ ‘‘ayyavosāṭitakānīti etthā’’ti. Tattha ‘‘ayyā…pe… pitāmahā’’tiiminā ayyasarūpaṃ dasseti. ‘‘Vo…pe… bhojanīyānī’’tiiminā vosāṭitakasarūpaṃ. Ayyasaṅkhātānaṃ pitipitāmahānaṃ atthāya, te vā uddissa chaḍḍitāni vosāṭitakasaṅkhatāni khādanīyabhojanīyāni **ayyavosāṭitakānī**ti viggaho kātabbo. Manussā ṭhapenti kirāti sambandho. **Ya**nti khādanīyabhojanīyaṃ. **Tesa**nti ñātakānaṃ. **Piṇḍaṃ piṇḍaṃ katvā**ti saṅghāṭaṃ saṅghāṭaṃ katvā. **Añña**nti vuttakhādanīyabhojanīyato aññaṃ. **Ummārepī**ti susānassa indakhīlepi. So hi uddhaṭo kilesamāro etthāti **‘‘ummāro’’**ti vuccati. Bodhisatto hi abhinikkhamanakāle puttaṃ cumbissāmīti ovarakassa indakhīle ṭhatvā passanto mātaraṃ puttassa nalāṭe hatthaṃ ṭhapetvā sayantiṃ disvā ‘‘sace me puttaṃ gaṇheyyaṃ, mātā tassa pabujjheyya, pabujjhamānāya antarāyo bhaveyyā’’ti abhinikkhamanantarāyabhayena puttadāre pariccajitvā indakhīlato nivattitvā mahābhinikkhamanaṃ nikkhami. Tasmā bodhisattassa ṭhatvā puttadāresu apekkhāsaṅkhātassa mārassa uddhaṭaṭṭhānattā so indakhīlo nippariyāyena **‘‘ummāro’’**ti vuccati, aññe pana rūḷhīvasena. **Thiro**ti thaddho. **Ghanabaddho**ti ghanena baddho. Kathinena maṃsena ābaddhoti attho. Vaṭhati thūlo bhavatīti **vaṭho,** muddhajadutiyoyaṃ, so assatthīti **vaṭharo**ti dassento āha ‘‘vaṭharoti thūlo’’ti. ‘‘Sallakkhemā’’tiiminā ‘‘maññe’’ti ettha manadhātu sallakkhaṇattho, makārassekāroti dasseti. **Hī**ti saccaṃ. **Tesa**nti manussānaṃ.

264. **Sammā**ti aviparītaṃ. **Asallakkhetvā**ti āhārasaddassa khādanīyabhojanīyādīsu nirūḷhabhāvaṃ amaññitvā. Bhagavā pana ṭhapesīti sambandho. **Yathāuppannassā**ti yenākārena uppannassa. Pitā puttasaṅkhāte dārake saññāpento viya bhagavā te bhikkhū saññāpentoti yojanā.

265. **Etadevā**ti tiṇṇamākārānamaññataravasena adinnameva sandhāyāti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. Mātikāyaṃ ‘‘dinna’’nti vuttaṭṭhānaṃ natthi, atha kasmā padabhājaneyeva vuttanti āha ‘‘dinnanti ida’’ntiādi. ‘‘Dinna’’nti idaṃ uddhaṭanti sambandho. **Assā**ti ‘‘dinna’’nti padassa. Niddese ca ‘‘kāyena… pe… dente’’ti uddhaṭanti yojanā. **Eva**nti imehi tīhākārehi dadamāneti sambandho. **Eva**nti imehi dvīhākārehi. Ādīyamānanti sambandho. **Rathareṇumpī**ti rathikavīthiyaṃ uṭṭhitapaṃsumpi. **Pubbe**ti paṭhamapavāraṇasikkhāpade. Evaṃ paṭiggahitaṃ etaṃ āhāraṃ dinnaṃ nāma vuccatīti yojanā. ‘‘Etamevā’’ti evassa sambhavato tassa phalaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘na ida’’ntiādi. Nissaṭṭhaṃ na vuccatīti yojanā.

Tatthāti ‘‘kāyenā’’tiādivacane. **Hī**ti saccaṃ. Natthu karīyati imāyāti **natthukaraṇī,** tāya. Nāsāpuṭena paṭiggaṇhātīti sambandho. **Akallako**ti gilāno. **Hī**ti saccaṃ. Kāyena paṭibaddho **kāyapaṭibaddho** kaṭacchuādīti āha ‘‘kaṭacchuādīsū’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ. **Pātiyamāna**nti pātāpiyamānaṃ.

Etthāti imasmiṃ sikkhāpade. ‘‘Pañcahaṅgehī’’ti padassa vitthāraṃ dassento āha ‘‘thāmamajjhimassā’’tiādi. **Ta**nti dātabbavatthuṃ.

Tatthāti ‘‘hatthapāso paññāyatī’’tivacane. Gacchantopi ṭhiteneva saṅgahito. **Bhūmaṭṭhassā**ti bhūmiyaṃ ṭhitassa. **Ākāsaṭṭhassā**ti ākāse ṭhitassa. ‘‘Hatthaṃ aṅga’’nti padehi avayavisambandho kātabbo. **Vuttanayenevā**ti ‘‘bhūmaṭṭhassa ca sīsenā’’tiādinā vuttanayeneva. **Pakkhī**ti sakuṇo. So hi pakkhayuttattā pakkhīti vuccati. **Hatthī**ti kuñjaro. So hi soṇḍasaṅkhātahatthayuttattā hatthīti vuccati. Addhena aṭṭhamaṃ ratanamassāti **addhaṭṭhamaratano,** hatthī, tassa. **Tenā**ti hatthinā.

Eko dāyako vadatīti sambandho. **Oṇamatī**ti heṭṭhā namati. **Ettāvatā**ti ekadesasampaṭicchanamattena. **Tato**ti sampaṭicchanato. **Ugghāṭetvā**ti vivaritvā. **Kājenā**ti byābhaṅgiyā. Sā hi kacati bandhati vividhaṃ bhāraṃ asminti **kāco**ti vuccati, cakārassa jakāre kate kājopi yuttoyeva. Tiṃsa hatthā ratanāni imassāti **tiṃsahattho,** veṇu. **Guḷakumbho**ti phāṇitena pūrito ghaṭo. **Paṭiggahitamevā**ti kumbhesu hatthapāsato bahi ṭhitesupi abhihārakassa hatthapāse ṭhitattā paṭiggahitamevāti vuttaṃ hoti. **Ucchuyantadoṇito**ti ucchuṃ pīḷanayantassa ambaṇato.

Bahū pattā ṭhapitā hontīti sambandho. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. Ṭhitassa bhikkhuno hatthapāseti yojanā. Ṭhatvā phusitvā ‘‘nisinnassa bhikkhuno’’ti pāṭhasesena yojetabbaṃ. Ṭhitena vā nisinnena vā nipannena vā dāyakena diyyatīti sambandho.

Pathaviyaṃ ṭhitā hontīti sambandho. **Yaṃ ya**nti yaṃ yaṃ pattaṃ. **Yattha katthacī**ti yesu kesucīti sambandho. **Ta**nti taṃ vacanaṃ.

Tattha tasmiṃ ṭhāne jāto **tatthajāto,** aluttasamāsoyaṃ, soyeva **tatthajātako,** tasmiṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Tatthajātake na ruhati yathā, evaṃ na ruhatiyevāti yojanā. Thāmamajjhimena purisena suṭṭhu haritabbanti saṃhāriyaṃ, taṃyeva **saṃhārimaṃ** yakārassa makāraṃ katvā, na saṃhārimaṃ **asaṃhārimaṃ,** tasmiṃ. **Tepī**ti te asaṃhārimāpi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tatthajātakasaṅkhepūpagā**ti tatthajātake samodhānetvā khepaṃ pakkhepaṃ upagatā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Idañhi vākyantarattā punappunaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Tānī**ti tintiṇikādipaṇṇāni. **Sandhāretu**nti sammā dhāretuṃ. Ṭhito dāyakoti sambandho.

Laddhassa laddhassa vatthussa sannidhiṭṭhānattā, pakkhittaṭṭhānattā vā thavīyati pasaṃsīyatīti **thavikā,** tato. **Puñchitvā paṭiggahetvā**ti ‘‘puñchitvā vā paṭiggahetvā vā’’ti aniyamavikappattho vāsaddo ajjhāharitabbo. Tesu tesu vatthūsu rañjati laggatīti **rajo,** taṃ. Vinaye paññattaṃ dukkaṭaṃ **vinayadukkaṭaṃ. Taṃ panā**ti bhikkhaṃ pana. **Paṭiggahetvā dethā**ti maṃ paṭiggahāpetvā mama dethāti adhippāyo.

Tato tatoti tasmā tasmā ṭhānā uṭṭhāpetvāti sambandho. **Ta**nti bhikkhaṃ. **Tassā**ti anupasampannassa.

So vattabboti so diyyamāno bhikkhu dāyakena bhikkhunā vattabboti yojanā. **Ima**nti sarajapattaṃ. **Tenā**ti diyyamānabhikkhunā. **Tathā kātabba**nti yathā dāyakena bhikkhunā vuttaṃ, tathā kātabbanti attho. **Uplavatī**ti upari gacchati, plu gatiyanti hi dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 16 ḷakārantadhātu) vuttaṃ. Ettha uiti upasaggassa atthadassanatthaṃ ‘‘uparī’’ti vuttaṃ, pakāralakārasaṃyogo daṭṭhabbo. Potthakesu pana ‘‘uppilavatī’’ti likhanti, so apāṭho. **Kañjika**nti bilaṅgaṃ. Tañhi kena jalena añjiyaṃ abhibyattaṃ assāti ‘‘kañjiya’’nti vuccati, tameva kañjikaṃ

yakārassa kakāraṃ katvā. Taṃ pavāhetvā, apanetvāti attho. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. Sukkhameva bhattaṃ bhajitabbaṭṭhena sevitabbaṭṭhenāti **sukkhabhattaṃ,** tasmiṃ. **Purato**ti bhikkhussa purato, pubbe vā. **Phusitānī**ti bindūni. Tāni hi sambādhaṭṭhānesupi phusantīti phusitānīti vuccanti.

Uḷuṅkoti kosiyasakuṇanāmo dīghadaṇḍako eko bhājanaviseso, tena. **Thevā**ti phusitāni. Tāni hi sambādhaṭṭhānesupi phusitattā thavīyanti pasaṃsīyantīti ‘‘thevā’’ti vuccanti. **Carukenā**ti carīyati bhakkhīyatīti caru, habyapāko, taṃ karoti anenāti carukaṃ, thālyādikaṃ khuddakabhājanaṃ, tena ākiriyamāneti sambandho. Kāḷavaṇṇakāmehi mānīyatīti **masi**. Khādatīti **chāro** khakārassa chakāraṃ, dakārassa ca rakāraṃ katvā, khāraraso, so imissatthīti **chārikā. Uppatitvā**ti uddhaṃ gantvā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

Phāletvāti chinditvā. Dentānaṃ anupasampannānanti sambandho. **Pāyāsassā**ti pāyāsena. **Tathāpī**ti tena mukhavaṭṭiyā gahaṇākārenapi.

Ābhogaṃ katvāti ‘‘paṭiggahessāmī’’ti manasikāraṃ katvā. **So**ti niddaṃ okkanto bhikkhu. **Vaṭṭatiyevā**ti ābhogassa katattā vaṭṭatiyeva. **Anādaran**ti anādarena, karaṇatthe cetaṃ upayogavacanaṃ, anādaraṃ hutvāti vā yojetabbaṃ. **Kecī**ti abhayagirivāsino. Kāyena paṭibaddho **kāyapaṭibaddho,** tena paṭibaddho **kāyapaṭibaddhapaṭibaddho**, tena. **Vacanamattamevā**ti ‘‘paṭibaddhapaṭibaddha’’nti ekaṃ atirekaṃ paṭibaddhavacanamattameva nānaṃ, atthato pana kāyapaṭibaddhamevāti adhippāyo. **Yampī**ti yampi vatthu. **Tatrā**ti tasmiṃ vaṭṭane. **Ta**nti anujānanaṃ.

Neyyo adhippāyaṃ netvā ñāto attho imassāti **neyyatthaṃ. Etthā**ti sutte, suttassa vā. **Ya**nti vatthu patatīti sambandho. **Parigaḷitvā**ti bhassitvā. **Suddhāyā**ti nirajāya. **Sāma**nti sayaṃ. **Puñchitvā vā**tiādīsu tayo vāsaddā aniyamavikappatthā. Puñchitādīsu hi ekasmiṃ kicce kate itarakiccaṃ kātabbaṃ natthīti adhippāyo. **Tenā**ti tena bhikkhunā, ‘‘āharāpetumpī’’tipade kāritakammaṃ. ‘‘Kasmā na vaṭṭatī’’ti pucchā. **Hī**ti vitthāro. Vadantena bhagavatāti sambandho. **Etthā**ti suttavacanesu. ‘‘Pariccattaṃ taṃ bhikkhave dāyakehī’’ti vacanenāti yojanā. **Adhippāyo**ti nītattho adhippāyo, nippariyāyena itattho ñātattho adhippāyoti vuttaṃ hoti.

Evaṃ nītatthamadhippāyaṃ dassetvā neyyattha, madhippāyaṃ dassento āha ‘‘yasmā cā’’ti ādi. **Ta**nti paribhuñjanaṃ anuññātanti sambandho. **Dutiyadivasepī**ti **pi**saddo sampiṇḍanattho, aparadivasepīti attho. **Adhippāyo**ti neyyattho adhippāyo netvā iyyattho ñātattho adhippāyoti vuttaṃ hoti.

Bhuñjantānaṃ bhikkhūnanti sambandho. **Hī**ti vitthāro. **Dantā**ti dasanā. Te hi daṃsīyanti bhakkhīyanti etehīti ‘‘dantā’’ti vuccanti. Satthaṃyeva **satthakaṃ** khuddakaṭṭhena, tena paṭiggahitena satthakena. **Eta**nti malaṃ. **Ta**nti lohagandhamattaṃ. **Pariharantī**ti paṭiggahetvā haranti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Taṃ satthakaṃ paribhogatthāya yasmā na pariharanti, tasmā eseva nayoti attho. Uggahitapaccayā, sannidhipaccayā vā doso natthīti vuttaṃ hoti. **Tatthā**ti tesu takkakhīresu. **Nīlikā**ti nīlavaṇṇā snehā. **Āmakatakkādīsū**ti apakkesu takkakhīresu.

Kiliṭṭhaudakanti samalaṃ udakaṃ. **Tassā**ti sāmaṇerassa. Pattagataṃ odananti sambandho. **Assā**ti sāmaṇerassa. **Uggahitako**ti avagahitako. ‘‘Uññāto’’tiādīsu (saṃ. ni. 1.112) viya ukāro okāraviparīto hoti, apaṭiggahetvā gahitattā duggahitakoti vuttaṃ hoti.

Etenāti odanena. **Paṭiggahitameva hoti** hatthato amuttattāti adhippāyo.

Puna paṭiggahetabbaṃ sāpekkhe satīti adhippāyo. **Etto**ti ito pattato. Sāmaṇero pakkhipatīti sambandho. **Tato**ti pattato. **Kecī**ti abhayagirivāsino. **Ta**nti ‘‘puna paṭiggahetabba’’nti vadantānaṃ kesañci ācariyānaṃ vacanaṃ veditabbanti sambandho. **Ya**nti pūvabhattādi.

Attano vāti sāmaṇerassa vā. **Sāmaṇerā**ti āmantanaṃ. **Tassā**ti sāmaṇerassa. **Bhājane**ti yāgupacanakabhājane. **Yāgukuṭa**nti yāguyā pūritaṃ kuṭaṃ. **Ta**nti yāgukuṭaṃ. ‘‘Bhikkhunā paṭiggaṇhāpetu’’nti kāritakammaṃ upanetabbaṃ. Gīvaṃ ṭhapetvā āvajjetīti sambandho. **Āvajjetī**ti pariṇāmeti.

Paṭiggahaṇūpagaṃ bhāranti thāmamajjhimena purisena saṃhārimaṃ bhāraṃ. Balavatā sāmaṇerenāti sambandho. **Telaghaṭaṃ vā**ti telena pakkhittaṃ ghaṭaṃ vā. **Laggentī**ti lambenti. Ayameva vā pāṭho.

Nāgassa danto viyāti **nāgadantako,** sadisatthe ko. Aṅkīyate lakkhīyate anenāti **aṅkuso,** gajamatthakamhi vijjhanakaṇḍako. Aṅkuso viyāti **aṅkusako,** tasmiṃ aṅkusake vā laggitā hontīti sambandho. **Gaṇhato**ti gaṇhantassa. Mañcassa heṭṭhā **heṭṭhāmañco,** tasmiṃ. **Ta**nti telathālakaṃ.

Ārohantehi ca orohantehi ca niccaṃ sevīyatīti **nisseṇī,** tassā majjhaṃ **nisseṇimajjhaṃ,** tasmiṃ. Kaṇṇe uṭṭhitaṃ **kaṇṇikaṃ,** kaṇṇamalaṃ, kaṇṇikaṃ viya kaṇṇikaṃ, yathā hi kaṇṇamalaṃ kaṇṇato uṭṭhahitvā sayaṃ pavattati, evaṃ telādito uṭṭhahitvā sayaṃ pavattatīti vuttaṃ hoti. **Ghanacuṇṇa**nti kathinacuṇṇaṃ. **Taṃsamuṭṭhānameva nāmā**ti tato telādito samuṭṭhānameva nāma hotīti attho. **Eta**nti kaṇṇikādi. Idaṃ padaṃ pubbāparāpekkhaṃ.

Yottenāti rajjunā. Añño detīti sambandho.

Pavisante ca nikkhamante ca varati āvarati imāyāti **vati,** taṃ. **Ucchū**ti rasālo. So hi usati visaṃ dāhetīti ucchūti vuccati, taṃ. **Timbarusaka**nti tindukaṃ. Tañhi temeti bhuñjantaṃ puggalaṃ addeti rasenāti **timbo,** rusati khudditaṃ nāsetīti **rusako,** timbo ca so rusako cāti ‘‘timbarusako’’ti vuccati, taṃ. **Vatidaṇḍakesū**ti vatiyā atthāya nikkhaṇitesu daṇḍakesu. **Mayaṃ panā**ti saṅgahakārācariyabhūtā buddhaghosanāmakā mayaṃ pana, attānaṃ sandhāya bahuvacanavasena vuttaṃ. **Na puthulo pākāro**ti aḍḍhateyyahatthapāsānatikkamaṃ sandhāya vuttaṃ. **Hatthasatampī**ti ratanasatampi.

Soti sāmaṇero. Bhikkhussa detīti yojanā. **Aparo**ti sāmaṇero.

Phalaṃ imissatthīti **phalinī,** inapaccayo itthiliṅgajotako ī, taṃ sākhanti yojanā. Phalinisākhanti samāsatopi pāṭho atthi. **Macchikavāraṇattha**nti madhuphāṇitādīhi makkhanaṭṭhāne nilīyantīti makkhikā, tāyeva **macchikā** khakārassa chakāraṃ katvā, tāsaṃ nivāraṇāya. **Mūlapaṭiggahamevā**ti mūle paṭiggahaṇameva, paṭhamapaṭiggahamevāti vuttaṃ hoti.

Bhikkhu gacchatīti sambandho. **Arittenā**ti kenipātena. Tañhi arati nāvā gacchati anenāti **arittaṃ,** tena. **Ta**nti paṭiggahaṇārahaṃ bhaṇḍaṃ. **Anupasampannenā**ti kāritakammaṃ. **Tasmimpī**ti cāṭikuṇḍakepi. **Ta**nti anupasampannaṃ.

Pātheyyataṇḍuleti pathassa hite taṇḍule. **Tesa**nti sāmaṇerānaṃ. **Itarehī**ti bhikkhūhi gahitataṇḍulehi. Sabbehi bhikkhūhi bhuttanti sambandho. **Etthā**ti bhikkhūhi gahitehi sāmaṇerassa taṇḍulehi yāgupacane na dissatīti sambandho. **Kāraṇa**nti parivattetvā bhuttassa ca aparivattetvā bhuttassa ca kāraṇaṃ.

Bhattaṃ pacitukāmo sāmaṇeroti yojanā. Bhikkhunā āropetabbaṃ, aggi na kātabboti sambandho. **Puna paṭiggahaṇakiccaṃ natthi** mūle paṭiggahitattāti adhippāyo.

Assāti sāmaṇerassa. **Tato**ti aggijālanato.

Tatte udaketi udake tāpe. **Tato**ti taṇḍulapakkhipanato.

Pidhānanti ukkhalipidhānaṃ. **Tassevā**ti hatthakukkuccakassa bhikkhuno eva. **Dabbiṃ vā**ti kaṭacchuṃ vā. So hi darīyati viloḷīyati imāyāti dabbīti vuccati.

Tatrāti tasmiṃ ṭhapane. **Tassevā**ti lolabhikkhusseva. **Tato**ti pattato. Puna **tato**ti sākhādito. **Tatthā**ti phalarukkhe.

Vitakkaṃ sodhetunti ''mayhampi dassatī''ti vitakkaṃ sodhetuṃ. **Tato**ti ambaphalādito.

Puna **tato**ti mātāpitūnamatthāya gahitatelādito. **Te**ti mātāpitaro. **Tatoyevā**ti tehiyeva taṇḍulehi sampādetvāti sambandho.

Etthāti tāpitaudake. Amuñcanteneva hatthenāti yojanā. Aṅganti vināsaṃ gacchantīti **aṅgārā**. Darīyanti phalīyantīti **dārūni**.

Vutto sāmaṇeroti yojanā.

Gavati paribhuñjantānaṃ vissaṭṭhaṃ saddaṃ karotīti **guḷo,** guḷati visato jīvitaṃ rakkhatīti vā **guḷo,** taṃ bhājento bhikkhūti sambandho. **Tassā**ti lolasāmaṇerassa.

Dhūmassatthāya vaṭṭīyati vaṭṭitvā karīyatīti dhūmavaṭṭi, taṃ. Mukhīyati viparīyatīti **mukhaṃ**. Kaṃ vuccati sīsaṃ, taṃ tiṭṭhati etthāti **kaṇṭho**.

Bhattuggāroti uddhaṃ girati niggiratīti uggāro, bhattameva uggāro bhattuggāro, uggārabhattanti attho. **Dantantare**ti dantavivare.

Upakaṭṭhe kāleti āsanne majjhanhike kāle. **Kakkhāretvā**ti sañcitvā. Tassa atthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''dve tayo kheḷapiṇḍe pātetvā''ti. Phaḷusaṅkhātaṃ siṅgaṃ visāṇaṃ asmiṃ atthīti **siṅgī,** soyeva kaṭukabhayehi viramitabbattā **siṅgīvero**ti vuccati. Aṅkīyati rukkho navaṃ uggatoti lakkhīyati etehīti **aṅkurā,** samaṃ loṇena udakaṃ, samaṃ vā udakena loṇaṃ asminti **samuddo,** tassa udakaṃ avayavīavayavabhāvenāti **samuddodakaṃ,** tena apaṭiggahitenāti sambandho. Phāṇati guḷato thaddhabhāvaṃ gacchatīti **phāṇitaṃ**. Karena hatthena gahitabbāti **karakā,** vassopalaṃ, karena gaṇhitumarahāti attho. **Katakaṭṭhinā**ti katakanāmakassa ekassa rukkhavisesassa aṭṭhinā. **Ta**nti udakaṃ. **Kapittho**ti ekassa ambilaphalassa rukkhavisesassa nāmaṃ.

Bahalanti āvilaṃ. **Sanditvā**ti visanditvā. **Kakudhasobbhādayo**ti kakudharukkhasamīpe ṭhitā sobbhādayo. **Rukkhato**ti kakudharukkhato. **Paritta**nti appakaṃ.

Pānīyaghaṭe pakkhittāni hontīti sambandho. **Ta**nti vāsamattaṃ udakaṃ. **Tatthevā**ti ṭhapitapupphavāsitapānīyeyeva. Ṭhapitaṃ dantakaṭṭhanti sambandho. Ajānantassa bhikkhussāti yojanā. Anādare cetaṃ sāmivacanaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

Kiṃ mahābhūtaṃ vaṭṭati, kiṃ na vaṭṭatīti yojanā. **Yaṃ panā**ti mahābhūtaṃ pana. **Aṅgalagga**nti aṅgesu laggaṃ, mahābhūtanti sambandho. **Etthā**ti sede. **Sujhāpita**nti aṅgārasadisaṃ katvā suṭṭhu jhāpitaṃ.

Cattārīti pathavī chārikā gūthaṃ muttanti cattāri. **Mahāvikaṭānī**ti mahantāni sappadaṭṭhakkhaṇasaṅkhāte vikārakāle kattabbāni osadhāni. **Etthā**ti ''asati kappiyakārake''ti vacane. **Kālodissaṃ nāmā**ti byādhodissa, puggalodissa, kālodissa, samayodissa, desodissa, vasodissa, bhesajjodissasaṅkhātesu sattasu odissesu kālodissaṃ nāmāti attho. Dasamaṃ.

Bhojanavaggo catuttho.

5. Acelakavaggo

1. Acelakasikkhāpada-atthayojanā

269. Acelakavaggassa paṭhame parivisati etthāti **parivesana**nti dassento āha ‘‘parivesanaṭṭhāna’’nti. Paribbājakapabbajasaddā samānāti āha ‘‘paribbājakasamāpannoti pabbajjaṃ samāpanno’’ti. Titthena samaṃ pūratīti samatitthīkaṃ, nadīādīsu udakaṃ, samatitthikaṃ viyāti **samatitthikaṃ,** pattabhājanesu yāgubhattaṃ. **Tesa**nti mātāpitūnaṃ dentassāti sambandho. ‘‘Dāpetī’’ti ettha dādhātuyā sampadānassa suvijānitattā taṃ adassetvā kāritakammameva dassento āha ‘‘anupasampannenā’’ti.

273. ‘‘Santike’’tiiminā **‘‘upanikkhipitvā’’**ti ettha upasaddassa samīpatthaṃ dasseti. **Tesa**nti titthiyānaṃ. **Tatthā**ti bhājane. **Ito**ti pattato. **Idhā**ti mayhaṃ bhājane. **Na**nti khādanīyabhojanīyaṃ. **Tassā**ti titthiyassāti. Paṭhamaṃ.

2. Uyyojanasikkhāpadaṃ

274. Dutiye paṭikkamanaasanasālasaddānaṃ pariyāyattā vuttaṃ ‘‘asanasālāyapī’’ti. Bhattassa vissajjanaṃ **bhattavissaggo**ti kate bhattakiccanti āha **‘‘bhattakicca’’**nti. Sambhūdhātussa papubbaapadhātvatthattā vuttaṃ ‘‘na pāpuṇī’’ti.

276. **Vuttāvasesa**nti vuttehi mātugāmena saddhiṃ hasitukāmatādīhi avasesaṃ. **Tasmi**nti uyyojitabhikkhumhi. **Atthato**ti vijahantavijahitabhikkhūnaṃ avinābhāvasaṅkhātaatthato. **Itarenā**ti uyyojakabhikkhunā. **Tatthā**ti ‘‘dassanūpacāraṃ vā savanūpacāraṃ vā’’tivacane. **Etthā**ti niddhāraṇasamudāyo, dassanūpacārasavanūpacāresūti attho. ‘‘Tathātiiminā dvādasahatthapamāṇaṃ atidisati. **Tehī**ti kuṭṭādīhi. **Tassā**ti dassanūpacārātikkamassa. ‘‘Vuttapakāramanācāra’’nti iminā ‘‘na añño koci paccayo’’ti ettha aññasaddassa apādānaṃ dasseti, ‘‘kāraṇa’’ntiiminā paccayasaddassatthaṃ.

277. **Kali**saddassa pāpaparājayasaṅkhātesu dvīsu atthesu pāpasaṅkhāto kodhoti āha ‘‘kalīti kodho’’ti. ‘‘Āṇa’’ntiiminā sāsanasaddassatthaṃ dasseti. Vuttañhi ‘‘āṇā ca sāsanaṃ ñeyya’’nti. Kodhavasena vadatīti sambandho. Dassetvā vadatīti yojanā. Imassa ṭhānaṃ nisajjaṃ ālokitaṃ vilokitaṃ passatha bhoti yojanā. **Imināpī**ti amanāpavacanaṃ vacanenāpīti. Dutiyaṃ.

3. Sabhojanasikkhāpadaṃ

279. Tatiye ‘‘sayaniyaghare’’ti vattabbe yakāralopaṃ katvā ‘‘sayanighare’’ti vuttanti āha **‘‘sayanighare’’**ti. **Yato**ti ettha tosaddo paṭhamādīsu atthesu dissati. ‘‘Yatonidāna’’ntiādīsu (su. ni. 275) paṭhamatthe. ‘‘Antarāye asesato’’tiādīsu (dha. sa. aṭṭha. ganthārambhakathā 7) dutiyatthe. ‘‘Aniccato’’tiādīsu (paṭṭhā. 1.1.409) tatiyatthe. ‘‘Mātito pitito’’tiādīsu (dī. ni. 1.311) pañcamyatthe. ‘‘Yaṃ parato dānapaccayā’’tiādīsu (jā. 2.22.585) chaṭṭhyatthe. ‘‘Purato pacchato’’tiādīsu (pāci. 576) sattamyatthe. ‘‘Padamato’’tiādīsu kāraṇatthe dissati. Idhāpi kāraṇattheyevāti āha ‘‘yasmā’’ti. Yasmā kāraṇā ayyassa bhikkhā dinnā, tasmā gacchatha bhante tumheti attho. **Ya**nti bhikkhaṃ. **Vo**ti tumhehi. **Adhippāyo**ti purisassa ajjhāsayo. ‘‘Pariyuṭṭhito’’ti sāmaññato vuttepi atthapakaraṇādito rāgapariyuṭṭhitovādhippetoti āha **‘‘rāgapariyuṭṭhito’’**ti, rāgena paribhavitvā uṭṭhitoti attho.

280. **Sabhojana**nti ettha sakāro sahasaddakāriyo ca akārukārānaṃ asarūpattā akārato ukārassa lopo ca tīsu padesu pacchimānaṃ dvinnaṃ padānaṃ tulyatthanissitasamāso ca pubbapadena saha bhedanissitabāhiratthasamāso ca hoti, iti imamatthaṃ dassento āha ‘‘saha ubhohi janehī’’ti. Atha vā

bhuñjitabbanti **bhojanaṃ,** saṃ vijjati bhojanaṃ asmiṃ kuleti **sabhojana**nti dassento āha ‘‘atha vā’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ. **Tenevā**ti teneva aññamaññaṃ bhuñjitabbattā. **Assā**ti ‘‘sabhojane’’tipadassa. **Ghare**ti ettha pubbo sayanisaddo lopoti āha ‘‘sayanighare’’ti. Iminā ‘‘datto’’tiādīsu viya pubbapadalopasamāsaṃ dasseti. **Piṭṭhasaṅghāṭassā**ti ettha piṭṭhasaṅghāṭo nāma na aññassa yassa kassaci, atha kho sayanigharagabbhassevāti āha ‘‘tassa sayanigharagabbhassā’’ti. **Yathā vā tathā vā**ti yena vā te na vā ākārena. **Katassā**ti piṭṭhivaṃsaṃ āropetvā vā anāropetvā vā katassāti. Tatiyaṃ.

284. Catutthapañcamesu yathā ca sabhojanasikkhāpadaṃ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ, evameva tānipīti yojanāti. Catutthapañcamāni.

6. Cārittasikkhāpadaṃ

294. Chaṭṭhe kasmā tehi ‘‘dethāvuso bhatta’’nti vuttaṃ, nanu bhikkhūnaṃ evaṃ vattuṃ na vaṭṭatīti āha ‘‘ettha taṃ kirā’’tiādi. **Tasmā**ti yasmā abhihaṭaṃ ahosi, tasmā.

295. Idaṃ pana vacanaṃ āhāti sambandho. **Pasādaññathatta**nti pasādassa aññenākārena bhāvo. **Na**nti khādanīyaṃ. ‘‘Gahetvā āgamaṃsū’’tiiminā ‘‘ussāriyitthā’’ti ettha ukārassa uggahatthatañca saradhātussa gatyatthatañca ajjataniñuṃvibhattiyā tthattañca dasseti, uggahetvā sāriṃsu agamaṃsūti attho.

298. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. Ṭhitassa bhikkhuno cittaṃ uppannanti yojanā. **Tato**ti cittuppannato. **Ya**nti bhikkhuṃ. **Pakativacanenā**ti uccāsaddamakatvā pavattena sabhāvavacanena. **Antovihāre**ti vacanassa atisambādhattā ayuttabhāvaṃ maññamāno āha ‘‘api ca antoupacārasīmāyā’’ti.

302. Gāmassa antare ārāmo tiṭṭhatīti **antarārāmo** vihāro, taṃ gacchatīti dassento āha ‘‘antogāme’’tiādīti. Chaṭṭhaṃ.

7. Mahānāmasikkhāpadaṃ

303. Sattame ‘‘bhagavato’’tipadaṃ ‘‘cūḷapituputto’’tipade sambandho, ‘‘mahallakataro’’tipade apādānaṃ. **Cūḷapituputto**ti suddhodano, sakkodano, sukkodano, dhotodano, amitodanoti pañca janā bhātaro, amitā, pālitāti dve bhaginiyo. Tesu bhagavā ca nando ca jeṭṭhabhātubhūtassa suddhodanassa puttā, ānando kaniṭṭhabhātubhūtassa amitodanassa putto, mahānāmo ca anuruddho ca tatiyassa sukkodanassa puttā. Sakkodanadhotodanānaṃ puttā apākaṭā. Tissatthero amitāya nāma bhaginiyā putto, pālitāya puttadhītarā apākaṭā. Tasmā cūḷapituno sukkodanassa putto cūḷapituputtoti attho daṭṭhabbo. **Dvīsu phalesū**ti heṭṭhimesu dvīsu phalesu. **Ussanna**saddo bahupariyāyoti āha ‘‘bahū’’ti. **Vajato**ti goṭṭhato. Tañhi gāvo gocaraṭṭhānato paṭikkamitvā nivāsatthāya vajanti gacchanti asminti vajoti vuccati.

306. **Tasmiṃ samaye**ti tasmiṃ pavāraṇasamaye. ‘‘Ettakehī’’tipadassa nāmavasena vā parimāṇavasena vā duvidhassa atthassa adhippetattā vuttaṃ ‘‘nāmavasena parimāṇavasenā’’ti. Tesu nāmaṃ sandhāya etaṃ nāmaṃ etesaṃ bhesajjānanti **ettakānī**ti vacanattho kātabbo, parimāṇaṃ sandhāya etaṃ parimāṇaṃ etesanti **ettakānī**ti vacanattho kātabbo. ‘‘Aññaṃ bhesajja’’nti ettha aññasaddassa apādānaṃ nāmaṃ vā parimāṇaṃ vā bhaveyyāti āha ‘‘sabbinā pavārito’’tiādi.

310. **Ye**ti dāyakā, pavāritā hontīti sambandhoti. Sattamaṃ.

8. Uyyuttasenāsikkhāpadaṃ

311. Aṭṭhame ‘‘abhimukha’’ntiiminā abhisaddassatthaṃ dasseti. **‘‘Uyyāto’’**tipadassa uṭṭhahitvā yātoti dassento āha ‘‘nagarato niggato’’ti. ‘‘Katauyyoga’’nti iminā uṭṭhahitvā yuñjati gacchatīti

uyyuttāti dasseti. Dhātūna, manekatthattā vuttaṃ ‘‘gāmato nikkhanta’’nti.

314. Dvādasa purisā imassa hatthinoti **dvādasapuriso,** āvudho hatthesu etesanti **āvudhahatthā. Ninna**nti ninnaṭṭhānaṃ, **passato** bhikkhunoti sambandhoti. Aṭṭhamaṃ.

9. Senāvāsasikkhāpadaṃ

319. Navame ‘‘tiṭṭhatu vā’’tiādinā vasanākāraṃ dasseti. Vāsaddo ‘‘caṅkamatu vā’’tiatthaṃ sampiṇḍeti. **Kiñci iriyāpatha**nti catūsu iriyāpathesu kiñci iriyāpathaṃ. Yathā ruddhamāne sañcāro chijjati, evaṃ ruddhā saṃvutā hotīti yojanā. ‘‘Ruddho’’ti iminā **‘‘palibuddho’’**ti ettha paripubbassa budhidhātussa adhippāyatthaṃ dassetīti. Navamaṃ.

10. Uyyodhikasikkhāpadaṃ

322. Dasame **yujjhantī**ti saṃpaharanti. ‘‘Balassa aggaṃ etthā’’tiiminā bhinnādhikaraṇabāhiratthasamāsaṃ dasseti. ‘‘Jānantī’’tipadaṃ atthasampuṇṇatthāya pakkhittaṃ. **Agga**nti koṭṭhāsaṃ. Balaṃ gaṇīyati etthāti **balagga**nti vacanatthopi yujjati. Tenāha ‘‘balagaṇanaṭṭhāna’’nti. Idañhi vacanaṃ ambasecanagarusinanayena vuttaṃ. Kathaṃ? ‘‘Balagaṇanaṭṭhāna’’nti vadantena aṭṭhakathācariyena ‘‘balassa aggaṃ jānanti etthāti balagga’’nti vacanatthassa piṇḍattho ca ñāpīyati, ‘‘balaṃ gaṇīyati etthāti **balagga’’**nti vacanattho ca dassīyati. Viyūhīyate sampiṇḍīyate **byūho,** senāya byūho **senābyūho**ti atthaṃ dasseti ‘‘senāya viyūha’’ntiādinā. Aṇati bheravasaddaṃ karotīti **aṇīkaṃ,** muddhajaṇakāro, hatthīyeva aṇīkaṃ **hatthāṇīkaṃ**. Eseva nayo sesesupi. Yo hatthī pubbe vutto, tena hatthināti yojanāti. Dasamaṃ.

Acelakavaggo pañcamo.

6. Surāpānavaggo

1. Surāpānasikkhāpada-atthayojanā

326. Surāpānavaggassa paṭhame bhaddā vati etthāti **bhaddavatikā**ti ca, bhaddā vati bhaddavati, sā ettha atthīti **bhaddavatikā**ti ca atthaṃ dassento āha ‘‘so’’tiādi. **So**ti gāmo labhīti sambandho. Pathaṃ gacchantīti **pathāvino**ti kate addhikāyevāti āha ‘‘addhikā’’ti. Addhaṃ gacchantīti **addhikā**. ‘‘Pathikā’’tipi pāṭho, ayamevattho. **‘‘Tejasā teja’’**ntipadāni sambandhāpekkhāni ca honti, padānaṃ samānattā sambandho ca samānoti maññituṃ sakkuṇeyyā ca honti, tasmā tesaṃ sambandhañca tassa asamānatañca dassetuṃ vuttaṃ ‘‘attano tejasā nāgassa teja’’nti. ‘‘Ānubhāvenā’’tiiminā pana tejasaddassa atthaṃ dasseti. Kapotassa pādo **kapoto** upacārena, tassa eso **kāpoto,** vaṇṇo. Kāpoto viya vaṇṇo assāti **kāpotikā**ti dassento āha ‘‘kapotapādasamavaṇṇarattobhāsā’’ti. **Pasanna**saddassa pasādasaddhādayo nivattetuṃ ‘‘surāmaṇḍassetaṃ adhivacana’’nti vuttaṃ. **Pañcābhiññassa sato**ti pañcābhiññassa samānassa sāgatassāti yojanā.

328. ‘‘Madhukapupphādīnaṃ rasena kato’’tiiminā pupphānaṃ rasena kato āsavo **pupphāsavo**ti vacanatthaṃ dasseti. Esa nayo ‘‘phalāsavo’’tiādīsupi. Surāmerayānaṃ visesaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘surā nāmā’’tiādi. **Piṭṭhakiṇṇapakkhittā**ti piṭṭhena ca kiṇṇena ca pakkhittā katā vāruṇīti sambandho. **Kiṇṇā**ti ca surāya bījaṃ. Tañhi kiranti nānāsambhārāni missībhavanti etthāti kiṇṇāti vuccati. Tassāyeva maṇḍeti yojanā. Suranāmakena ekena vanacarakena katāti **surā**. Madaṃ janetīti **merayaṃ**.

329. **Loṇasovīraka**nti evaṃnāmakaṃ pānaṃ. **Sutta**ntipi evameva. **Tasmi**nti sūpasaṃpāke. Telaṃ pana pacantīti sambandho. Natthi tikhiṇaṃ majjaṃ etthāti atikhiṇamajjaṃ, atikhiṇamajje tasmiṃyeva teleti attho. **Yaṃ panā**ti telaṃ pana. Tikhiṇaṃ majjaṃ imassa telassāti **tikhiṇamajjaṃ. Yatthā**ti tele.

Ariṭṭhoti evaṃnāmakaṃ bhesajjaṃ. **Ta**nti ariṭṭhaṃ, ‘‘sandhāyā’’tipade avuttakammaṃ. **Eta**nti ‘‘amajjaṃ ariṭṭha’’ntivacanaṃ, ‘‘vutta’’ntipade vuttakammanti. Paṭhamaṃ.

2. Aṅgulipatodakasikkhāpadaṃ

330. Dutiye aṅgulīhi patujjanaṃ aṅgulipatodo, soyeva **aṅgulipatodako**ti dassento āha ‘‘aṅgulīhī’’tiādi. **Uttanto**ti avatapanto. Avatapantoti ca atthato kilamantoyevāti āha ‘‘kilamanto’’ti. Kilamanto hutvāti yojanā. Assāsagahaṇena passāsopi gahetabboti āha ‘‘assāsapassāsasañcāro’’ti. **Tampī**ti bhikkhunimpīti. Dutiyaṃ.

3. Hasadhammasikkhāpadaṃ

335. Tatiye pakārena karīyati ṭhapīyatīti **pakataṃ** paññattanti dassento āha ‘‘yaṃ bhagavatā’’tiādi. **Ya**nti sikkhāpadaṃ.

336. Hasasaṅkhāto dhammo sabhāvo **hasadhammo**ti vutte atthato kīḷikāyevāti āha ‘‘kīḷikā vuccatī’’ti.

337. **Gopphakāna**nti caraṇagaṇṭhikānaṃ. Te hi pāde pādaṃ ṭhapanakāle aññamaññūpari ṭhapanato gopīyantīti gopphā, te eva gopphakāti vuccanti. Pādassa hi upari pādaṃ ṭhapanakāle ekassa upari eko na ṭhapetabbo. Tenāha bhagavā ‘‘pāde pādaṃ accādhāyā’’ti (dī. ni. 2.196; ma. ni. 1.423; a. ni. 3.16). Oṭṭhajo dutiyo. **Orohantassa** bhikkhunoti sambandho.

338. **Phiyārittādīhī**ti ādisaddena laṅkārādayo saṅgaṇhāti. Keci vadantīti sambandho. **Patanuppatanavāresū**ti patanavāra uppatanavāresu. **Tatthā**ti tassaṃ khittakathalāyaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Ṭhapetvā kīḷantassāti sambandho. **Likhituṃ vaṭṭati** kīḷādhippāyassa virahitattāti adhippāyo. Kīḷādhippāyena atthajotakaṃ akkharaṃ likhantassāpi āpattiyevāti vadanti. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpadeti. Tatiyaṃ.

4. Anādariyasikkhāpadaṃ

342. Catutthe **dhammo** nāma tantiyevāti āha ‘‘tantī’’ti. **Paveṇī**ti tasseva vevacanaṃ. ‘‘Taṃ vā na sikkhitukāmo’’ti ettha taṃsaddassa atthamāvikātuṃ vuttaṃ ‘‘yena paññattenā’’ti. Vinaye apaññattaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘apaññattenā’’ti āha ‘‘sutte vā abhidhamme vā āgatenā’’ti.

344. **Paveṇiyā**ti upāliādikāya ācariyaparamparasaṅkhātāya tantiyā. Kurundiyaṃ vuttanti sambandho. Mahāpaccariyaṃ vuttanti sambandho. **Taṃ sabba**nti kurundivādamahāpaccarivādasaṅkhātaṃ sabbaṃ taṃ vacanaṃ. **Paveṇiyā āgate**ti paveṇiyā āgatasaṅkhāte mahāaṭṭhakathāvādeti. Catutthaṃ.

345. Pañcame **manussaviggahe**ti manussaviggahapārājiketi. Pañcamaṃ.

6. Jotisikkhāpadaṃ

350. Chaṭṭhe janapadassa nāmattā bahuvacanavasena ‘‘bhaggesū’’ti pāḷiyaṃ vuttaṃ. Susumārasaṇṭhāno pabbatasaṅkhāto giri etthāti **susumāragiri,** etassa vā māpitakāle susumāro girati saddaṃ niggirati etthāti **susumāragirī**ti atthamanapekkhitvā vuttaṃ ‘‘nagarassa nāma’’nti. **Taṃ panā**ti vanaṃ pana. ‘‘Migāna’’ntiādinā migānaṃ abhayo dīyati etthāti **migadāyo**ti atthaṃ dasseti.

352. ‘‘Jotike’’tipadassa jotissa aggissa karaṇaṃ **jotika**nti dassetuṃ vuttaṃ ‘‘jotikaraṇe’’ti.

354. ‘‘Samādahitukāmatāyā’’tipadaṃ ‘‘araṇisaṇṭhāpanato’’tipade hetu. **Jālā**ti sikhā. Sā hi jalati dibbatīti jālāti vuccati.

Patilātaṃ ukkhipatīti ettha ‘‘patitālāta’’nti vattabbe takāralopaṃ katvā sandhivasena patilātanti vuttanti āha ‘‘alātaṃ patitaṃ ukkhipatī’’ti. **Alāta**nti ummukkaṃ. Tañhi ādittaṃ hutvā atiuṇhattā na lātabbaṃ na gaṇhitabbanti alātanti vuccati. **Avijjhāta**nti jhāyanato ḍayhanato avigataṃ alātanti sambandho. Jhāyanaṃ ḍayhanaṃ jhātaṃ, vigataṃ jhātaṃ imassālātassāti **vijjhātaṃ**.

356. **Padīpādīnī**ti padīpajotikādīni. **Tatthā**ti tāsu duṭṭhavāḷamigaamanussasaṅkhātāsu āpadāsu nimittabhūtāsu. Nimittatthe cetaṃ bhummavacananti. Chaṭṭhaṃ.

7. Nahānasikkhāpadaṃ

366. Sattame pāraṃ gacchanto na kevalaṃ saudakāya nadiyā eva nhāyituṃ vaṭṭati, sukkhāya nadiyāpi vaṭṭatīti dassento āha ‘‘sukkhāyā’’tiādi. **Ukkiritvā**ti viyūhitvā. Āvāṭāyeva khuddakaṭṭhena **āvāṭakā,** tesūti. Sattamaṃ.

8. Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadaṃ

368. Aṭṭhame alabhīti **labho**ti vacanatthe apaccayaṃ katvā ṇapaccayassa svatthabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘labhoyeva lābho’’ti. Apaccayamakatvā pakatiyā ṇapaccayopi yuttoyevāti daṭṭhabbaṃ. Saddantaropi atthantarābhāvā samāso hotīti āha ‘‘navacīvaralābhenāti vattabbe’’ti. **Anunāsikalopa**nti ‘‘nava’’nti ettha niggahītassa vināsaṃ. Niggahītañhi nāsaṃ anugatattā **‘‘anunāsika’’**nti vuccati, tassa adassana, makatvāti attho. **Majjhe ṭhitapadadvaye**ti ‘‘nava’’nti ca ‘‘cīvaralābhenā’’ti ca dvinnaṃ padānamantare ‘‘ṭhite panā’’ti ca ‘‘bhikkhunā’’ti ca padadvaye. Niddhāraṇe cetaṃ bhummavacanaṃ. **Nipāto**ti nipātamattaṃ. Alabhīti **labho**ti vacanatthassa abhidheyyatthaṃ dassetuṃ ‘‘bhikkhunā’’ti vuttanti āha ‘‘bhikkhunā’’tiādi. Padabhājane pana vuttanti sambandho. **Ya**nti yaṃ cīvaraṃ. ‘‘Cīvara’’nti ettha cīvarasarūpaṃ dassento āha ‘‘yaṃ nivāsetuṃ vā’’tiādi. **Cammakāranīla**nti cammakārānaṃ tiphale pakkhittassa ayagūthassa nīlaṃ. Mahāpaccariyaṃ vuttanti sambandho. Dubbaṇṇo karīyati anenāti **dubbaṇṇakaraṇaṃ,** kappabindunti āha ‘‘kappabinduṃ sandhāyā’’ti. Ādiyantena bhikkhunā ādātabbanti sambandho. **Koṇesū**ti antesu. Vāsaddo aniyamavikappattho. **Akkhimaṇḍalamattaṃ vā**ti akkhimaṇḍalassa pamāṇaṃ vā kappabindūti sambandho. **Paṭṭe vā**ti anuvātapaṭṭe vā. **Gaṇṭhiyaṃ vā**ti gaṇṭhikapaṭṭe vā. **Pāḷikappo**ti dve vā tisso vā tato adhikā vā binduāvalī katvā kato kappo. **Kaṇṇikakappo**ti kaṇṇikaṃ viya bindugocchakaṃ katvā kato kappo. Ādisaddena agghiyakappādayo saṅgaṇhāti. **Sabbatthā**ti sabbāsu aṭṭhakathāsu. Ekopi bindu vaṭṭoyeva vaṭṭatīti āha **‘‘ekaṃ vaṭṭabindu’’**nti.

371. **Aggaḷādīnī**ti ādisaddena anuvātaparibhaṇḍe saṅgaṇhātīti. Aṭṭhamaṃ.

9. Vikappanasikkhāpadaṃ

374. Navame **tassā**ti ettha tasaddassa visayo cīvarasāmikoyevāti āha ‘‘cīvarasāmikassā’’ti. Dutiyassa tasaddassa visayo vinayadharoyevāti āha ‘‘yenā’’tiādi. ‘‘Avissāsanto’’tipadassa kiriyāvisesanabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘avissāsenā’’ti. **Tenā**ti vinayadharenāti. Navamaṃ.

10. Cīvarāpanidhānasikkhāpadaṃ

377. Dasame ‘‘apanetvā’’tiiminā apaityūpasaggassa atthaṃ dasseti. **Nidhentī**ti nigūhitvā ṭhapenti. **Hasādhippāyo**ti hasaṃ, hasanatthāya vā adhippāyo. Parikkhārassa sarūpaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘pattatthavikādi’’nti. Pattassa pāḷiyamāgatattā pattassa thavikāti atthoyeva gahetabbo, na patto ca

thavikā cāti. ‘‘Samaṇena nāmā’’tipadaṃ ‘‘bhavitu’’ntipade bhāvakattāti. Dasamaṃ.

Surāpānavaggo chaṭṭho.

7. Sappāṇakavaggo

1. Sañciccapāṇasikkhāpada-atthayojanā

382. Sappāṇakavaggassa paṭhame usuṃ asati khipati anenāti **issāso**ti kate dhanuyeva mukhyato issāso nāma, dhanuggahā- cariyo pana upacārena. Usuṃ asati khipatīti **issāso**ti kate dhanuggahācariyo issāso nāma, idha pana upacārattho vā kattuttho vā gahetabboti āha ‘‘dhanuggahācariyo hotī’’ti. Pabbajitakāle issāsassa ayuttattā vuttaṃ ‘‘gihikāle’’ti. **Voropitā**ti ettha vi ava pubbassa ruhadhātussa adhippāyatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘viyojitā’’ti.

Yasmā gacchatīti sambandho. **Eta**nti ‘‘jīvitā voropitā’’tivacanaṃ. Kasmā vohāramattameva hoti, nanu yato kutoci yasmiṃ kismiṃci viyojite dve vatthūni viya visuṃ tiṭṭhanti pāṇato jīvite viyojite pāṇajīvitāpīti āha ‘‘na hetthā’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ. Etthāti ‘‘jīvitā voropitā’’tivacane dassetunti sambandho. Kiñci jīvitaṃ nāmāti yojanā. Ayaṃ panettha atthasambandho – sīsālaṅkāre sīsato viyojite sīsaṃ alaṅkārato visuṃ tiṭṭhati yathā, evaṃ jīvite pāṇato viyojite jīvitaṃ pāṇato visuṃ na tiṭṭhati nāmāti. **Aññadatthū**ti ekaṃsena. ‘‘Pāṇa’’nti sāmaññato vuttopi manussapāṇassa pārājikaṭṭhāne gahitattā idha pārisesañāyena tiracchānapāṇova gahetabboti āha ‘‘tiracchānagatoyeva pāṇo’’ti. **Ta**nti pāṇaṃ. Mahante pana pāṇeti sambandho.

385. Sodhento apanetīti yojanā. **Maṅgulo**ti manussarattapo eko kimiviseso. So hi rattapivanatthāya maṅgati ito cito ca imaṃ cimañca ṭhānaṃ gacchatīti ‘‘maṅgulo’’ti vuccati. Padakkharānañhi aviparitatthaṃ, sotūnañca sajjhāyopadesalabhanatthaṃ katthaci ṭhāne vacanattho vuttoti daṭṭhabbaṃ. Tassa bījameva khuddakaṭṭhena **maṅgulabījakaṃ,** tasmiṃ. **Ta**nti maṅgulabījakaṃ. Bhindanto hutvāti yojanāti. Paṭhamaṃ.

2. Sappāṇakasikkhāpadaṃ

387. Dutiye saha pāṇehīti **sappāṇakaṃ** udakanti dassento āha ‘‘ye pāṇakā’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ. Pattapūrampi udakanti sambandho. **Tādisenā**ti sappāṇakena. Dhovatopi pācittiyanti yojanā. **Udakasoṇḍi**nti silāmayaṃ udakasoṇḍiṃ. **Pokkharaṇi**nti silāmayaṃ pokkharaṇiṃ. Uṭṭhāpayatopi pācittiyanti sambandho. **Tato**ti soṇḍipokkharaṇīhi. **Udakassā**ti udakena, pūre ghaṭe āsiñcitvāti sambandho. **Tatthā**ti udake. **Udake**ti udakasaṇṭhānakapadese āsiñcitaudake. **Patissatī**ti soṇḍipokkharaṇīhi gahitaudakaṃ patissatīti. Dutiyaṃ.

3. Ukkoṭanasikkhāpadaṃ

392. Tatiye ‘‘uccālentī’’tiiminā ukkoṭentīti ettha upubbassa kuṭadhātussa uccālanatthaṃ dasseti dhātūna, manekatthattā. Yaṃ yaṃ patiṭṭhitaṃ **yathāpatiṭṭhitaṃ,** tassa bhāvo **yathāpatiṭṭhitabhāvo,** tena.

393. **Yo dhammo**ti yo samathadhammo. **Dhammenā**ti ettha enasaddena ‘‘yathādhamma’’nti ettha aṃitikāriyassa kāriṃ dasseti. Iminā ‘‘yathādhamma’’nti padassa ‘‘nihatādhikaraṇa’’nti ettha nihatasaddena sambandhitabbabhāvaṃ dasseti. ‘‘Satthārā’’tipadaṃ ‘‘vuttaṃ’’ itipade kattā. Natthi hataṃ hananaṃ imassāti **nihata**nti vutte atthato vūpasamanamevāti āha ‘‘vūpasamita’’nti.

395. Yaṃ vā taṃ vā kammaṃ dhammakammaṃ nāma na hoti, atha kho

adhikaraṇavūpasamakammameva dhammakammaṃ nāmāti dassento āha ‘‘yena kammenā’’tiādi. **Ayampī**ti ayampi bhikkhu. **Sesapadānipī**ti ‘‘dhammakamme vematiko’’tiādīni sesapadānipi. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade. Vitthāro pana vuttoti sambandho. **Tatthevā**ti parivāre eva. **Idhā**ti imasmiṃ sikkhāpade, vibhaṅge vāti. Tatiyaṃ.

4. Duṭṭhullasikkhāpadaṃ

399. Catutthe **atthuddhāravasena dassitāni** duṭṭhullasaddatthabhāvena sadisattāti adhippāyo. **‘‘Dhura’’**nti ettha lakkhaṇavantattā bhummatthe upayogavacananti āha ‘‘dhure’’ti. Dhure nikkhittamatte satīti yojanā.

Evaṃ dhuraṃ nikkhipitvāti ‘‘aññassa nārocessāmī’’ti evaṃ dhuraṃ nikkhipitvā. **Aññassā**ti vatthu, puggalato aññassa dutiyassa. **Sopī**ti dutiyopi. **Aññassā**ti tatiyassa. Yāva koṭi na chijjati, tāva āpajjatiyevāti yojanā. **Tassevā**ti āpattiṃ āpannapuggalassa. **Vatthupuggaloyevā**ti āpattiṃ āpannapuggaloyeva. **Aya**nti paṭhamabhikkhu. **Aññassā**ti dutiyassa. **So**ti dutiyo ārocetīti sambandho. **Yenā**ti paṭhamabhikkhunā. **Assā**ti dutiyassa. **Tassevā**ti paṭhamabhikkhusseva. Vatthupuggalaṃ upanidhāya ‘‘tatiyena puggalena dutiyassā’’ti vuttaṃ.

400. **Pañcāpattikkhandhe**ti thullaccayādike pañca āpattikkhandhe. **Ajjhācāro nāmā**ti adhibhavitvā vītikkamitvā ācaritabbattā ajjhācāro nāmāti. Catutthaṃ.

5. Ūnavīsativassasikkhāpadaṃ

402. Pañcame **aṅguliyo**ti karasākhāyo. Tā hi aṅganti hatthato pañcadhā bhijjitvā uggacchantīti aṅguliyoti vuccanti. Likhantassa upālissāti sambandho. **Tenā**ti bahucintetabbakāraṇena. **Assā**ti upālissa. **Uro**ti hadayaṃ. Tañhi usati cittatāpo dahati etthāti uroti vuccati. **Rūpasutta**nti heraññikānaṃ rūpasuttaṃ, yathā hatthācariyānaṃ hatthisuttanti. **Akkhīnī**ti cakkhūni. Tāni hi akkhanti visayesu byāpībhavanti, rūpaṃ vā passati imehīti akkhīnīti vuccanti. Makasena sūcimukhānaṃ gahitattā ḍaṃsena piṅgalamakkhikāyova gahetabbāti āha **‘‘ḍaṃsāti piṅgalamakkhikāyo’’**ti. Piṅgalamakkhikāyo hi ḍaṃsanaṭṭhena khādanaṭṭhena **ḍaṃsā**ti vuccanti. Dukkaro khamo etāsanti **dukkhā**ti dassento āha ‘‘dukkhamāna’’nti. Vedanānanti sambandho. Asātassa kāraṇaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘amadhurāna’’nti. Iminā amadhurattā na sāditabbāti **asātā**ti atthaṃ dasseti. Pāṇasaddajīvitasaddānaṃ pariyāyabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘jīvitaharāna’’nti. Pāṇaṃ haranti apanentīti **pāṇaharā,** tāsaṃ vedanānanti sambandho.

404. Vijāyanakālato paṭṭhāya paripuṇṇavīsativasso na gahetabbo, gabbhagahaṇakālato pana paṭṭhāyāti dassento āha ‘‘paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāyā’’ti. Gabbhe sayitakālena saddhiṃ vīsatimaṃ vassaṃ paripuṇṇamassāti **gabbhavīso** puggalo. **Hī**ti saccaṃ. **Yathāhā**ti yenākārena saṅkhyaṃ gacchati, tenākārena bhagavā āhāti yojanā. Atha vā yathā kiṃ vacanaṃ bhagavā āhāti yojanā.

Gabbhavīso hutvā upasampannoti sambandho. **Amhī**ti asmi. Nusaddo parivitakkatthe nipāto. **Ya**nti yādisaṃ paṭhamaṃ cittanti sambandho. Iminā paṭisandhicittaṃ dasseti. ‘‘Paṭhamaṃ viññāṇa’’nti tasseva vevacanaṃ. **Ta**nti paṭhamaṃ cittaṃ paṭhamaṃ viññāṇaṃ. **Assā**ti sattassa. **Sāva jātī**ti sā eva paṭisandhi, gabbho nāma hotīti sambandho.

Tatthāti pāḷiyaṃ, vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. **Yo**ti puggalo. **Mahāpavāraṇāyā**ti assayujapuṇṇamiyaṃ. Sā hi pūjitapavāraṇattā mahāpavāraṇāti vuccati. **Tato**ti pavāraṇāya jātakālato. **Ta**nti mahāpavāraṇaṃ. **Pāṭipade cā**ti ettha casaddo aniyamavikappattho, pavāraṇadivasapāṭipadadivasesu aññatarasmiṃ divase upasampādetabboti attho. **Hāyanavaḍḍhana**nti kucchimhi vasitamāsesu adhikesu hāyanañca ūnesu vaḍḍhunañca veditabbaṃ.

Porāṇakattherā pana upasampādentīti sambandho. **Ekūnavīsativassa**nti anantare vuttaṃ ekūnavīsativassaṃ. **Nikkhamanīyo**ti sāvaṇamāso. So hi antovīthito bāhiravīthiṃ nikkhamati sūriyo asminti ''nikkhamanīyo''ti vuccati. **Pāṭipadadivase**ti pacchimikāya vassūpagamanadivase. **Taṃ** upasampādanaṃ. **Kasmā**ti pucchā. Ettha ṭhatvā parihāro **vuccate** mayāti yojanā. **Vīsatiyā vassesū**ti upasampannapuggalassa vīsatiyā vassesu. Tiṃsarattidivassa ekamāsattā ''cattāro māsā parihāyantī''ti vuttaṃ. **Ukkaḍḍhantī**ti ekassa adhikamāsassa nāsanatthāya vassaṃ upari kaḍḍhanti. **Tato**ti chamāsato apanetvāti sambandho. **Etthā**ti ''ekūnavīsativassa''ntiādivacane. **Pana**-saddo hisaddattho, saccanti attho. **Yo**ti puggalo. **Tasmā**ti yasmā gabbhamāsānampi gaṇanūpagattā gahetvā upasampādenti, tasmā cha māse vasitvāti sambandho. Aṭṭha māse vasitvā jātopi na jīvatīti **suttantaaṭṭhakathāsu** (dī. ni. aṭṭha. 2.24-25; ma. ni. aṭṭha. 3.205) vuttaṃ.

406. **Dasavassaccayenā**ti upasampadato dasavassātikkamena. **Upasampādetī**ti upajjhāyo vā kammavācācariyo vā hutvā upasampādeti. **Ta**nti upajjhācariyabhūtaṃ anupasampannapuggalaṃ. Kammavācācariyo hutvā upasampādento taṃ muñcitvā sace aññopi kammavācācariyo atthi, sūpasampanno. Sova sace kammavācaṃ sāveti, nupasampanno. Ñatvā pana puna anupasampādente saggantarāyopi maggantarāyopi hotiyevāti daṭṭhabbanti. Pañcamaṃ.

6. Theyyasatthasikkhāpadaṃ

407. Chaṭṭhe ''paṭiyāloka''nti ettha ālokasaddena sūriyo vutto upacārena. Sūriyo hi puratthimadisato uggantvā pacchimadisaṃ gato, tasmā sūriyasaṅkhātassa ālokassa paṭimukhaṃ **''paṭiyāloka''**nti vutte pacchimadisāyeva gahetabbāti āha ''pacchimaṃ disanti attho''ti. **Kammikā**ti kamme yuttā payuttā.

409. **Rājāna**nti ettha rañño santakaṃ ''rājā''ti vuccati upacārena, atha vā rañño eso ''rājā''ti katvā rañño santakaṃ ''rājā''ti vuccati. **Theyya**nti thenetvā ''sakkacca''ntiādīsu (pāci. 606) viya niggahītāgamo hoti. Rājānaṃ, rañño santakaṃ vā theyyaṃ thenetvā gacchantīti attho. Iti imamatthaṃ dassento āha ''rājānaṃ vā thenetvā''tiādi.

411. Catūsu visaṅketesu dvīhi anāpatti, dvīhi āpattiyevāti. Chaṭṭhaṃ.

7. Saṃvidhānasikkhāpadaṃ

412. Sattame **''padhūpento''**ti ettha papubba dhūpadhātu paribhāsanatthe vattatīti āha ''paribhāsanto''ti. Tvaṃ samaṇopi mātugāmena saddhiṃ gacchasi, tuyheveso doso, netassa purisassāti attānaṃyeva paribhāsantoti attho. ''Nikkhāmesī''tiiminā **''nippātesī''**tiettha nipubba patadhātu gatyatthoti dassetīti. Sattamaṃ.

8. Ariṭṭhasikkhāpadaṃ

417. Aṭṭhame **gandhe**ti gijjhe. Te hi gidhanti kuṇapaṃ abhikaṅkhantīti ''gandhā''ti vuccanti. **Gaddhe**tipi pāṭho, sopi yujjati yathā ''yuganandho, yuganaddho''ti ca ''paṭibandho paṭibaddho''ti ca. **Bādhayiṃsū**ti haniṃsu. **Assā**ti ariṭṭhassa.

Taddhitena vuttassa atthassa dassetumāha ''te''tiādi. **Te**ti antarāyikā. **Tatthā**ti pañcavidhesu antarāyikesu. ''Tathā''tipadena ''kammantarāyikaṃ nāmā''ti padaṃ atidisati. **Taṃ panā**ti bhikkhunidūsakakammaṃ pana. **Mokkhassevā**ti magganibbānasseva. Maggo hi kilesehi muccatīti atthena **mokkho** nāma. Jhānampettha saṅgahitaṃ nīvaraṇehi vimuccanattā. Nibbānaṃ vimuccīti atthena **mokkho** nāma. Phalampettha saṅgahitaṃ vimuccitattā. **Niyatamicchādiṭṭhidhammā**ti niyatabhāvaṃ pattā, niyatavasena vā pavattā micchādiṭṭhisaṅkhātā dhammā. Te pana natthikaahetuka akiriyavasena

tividhā. Paṇḍakādigahaṇassa nidassanamattattā 'paṭisandhidhammā''tipadena ahetukadvihetukapaṭisandhidhammā gahetabbā sabbesampi vipākantarāyikabhāvato. Tepi mokkhasseva antarāyaṃ karonti, na saggassa. **Te panā**ti ariyūpavādā pana. Tāvadeva upavādantarāyikā nāmāti yojanā. **Tāpī**ti sañcicca āpannā āpattiyopi. Pārājikāpattiṃ sandhāya vuttaṃ ''bhikkhubhāvaṃ vā paṭijānātī''ti. Saṅghādisesāpattiṃ sandhāya vuttaṃ ''na vuṭṭhāti vā''ti. Lahukāpattiṃ sandhāya vuttaṃ ''na deseti vā''ti.

Tatrāti pañcavidhesu antarāyikesu. **Ayaṃ bhikkhū**ti ariṭṭho gandhabādhipubbo bhikkhu. **Sesantarāyike**ti āṇāvītikkamantarāyikato sese catubbidhe antarāyike. **Ime āgārikā**ti agāre vasanasīlā ime manussā. Bhikkhūpi passanti phusanti paribhuñjantīti sambandho. Kasmā na vaṭṭanti, vaṭṭantiyevāti adhippāyo. **Rasena rasaṃ saṃsanditvā**ti upādiṇṇakarasena anupādiṇṇakarasaṃ, anupādiṇṇakarasena vā upādiṇṇakarasaṃ samānetvā. Yoniso paccavekkhaṇassa abhāvato saṃvijjati chandarāgo etthāti **sacchandarāgo,** soyeva paribhogo **sacchandarāgaparibhogo,** taṃ. **Ekaṃ katvā**ti samānaṃ katvā. Ghaṭento viya pāpakaṃ diṭṭhigataṃ uppādetvāti yojanā. **Kiṃ**saddo garahattho, kasmā bhagavatā paṭhamapārājikaṃ paññattaṃ, na paññāpetabbanti attho. Mahāsamuddaṃ bandhanto yathā akattabbaṃ karoti, tathā paṭhamapārājikaṃ paññapento bhagavā apaññattaṃ paññapetīti adhippāyo. **Etthā**ti paṭhamapārājike. **Āsa**nti bhabbāsaṃ. **Āṇācakke**ti āṇāsaṅkhāte cakke.

Aṭṭhiyeva **aṭṭhikaṃ** kucchitatthena, kucchitatthe hi ko. Aṭṭhikameva khalo nīcaṭṭhena lāmakaṭṭhenāti **aṭṭhikaṅkhalo** niggahītāgamaṃ katvā. Tena upamā sadisāti **aṭṭhikaṅkhalūpamā**. ''Aṭṭhī''ti ca ''kaṅkhala''nti ca padaṃ gahetvā vaṇṇenti ācariyā (sārattha. ṭī. pācittiya 3.417; vi. vi. ṭī. pācittiya 2.417; ma. ni. aṭṭha. 2.42; ma. ni. ṭī. 3.42). **Aṅgārakāsūpamā**ti aṅgārarāsisadisā, aṅgārehi vā paripuṇṇā āvāṭasadisā. **Asisūnūpamā**ti ettha **asī**ti khaggo. So hi asate khipate anenāti ''asī''ti vuccati. **Sūnā**ti adhikoṭṭanaṃ. Tañhi sunati sañcuṇṇabhāvaṃ gacchati etthāti ''sūnā''ti vuccati. Asinā sūnāti **asisūnā,** tāya upamā sadisāti **asisūnūpamā. Sattisūlūpamā**ti sattiyā ca sūlena ca sadisā. **Etthā**ti imissaṃ aṭṭhakathāyaṃ. **Majjhimaṭṭhakathāyaṃ** alagaddūpamasutte (ma. ni. aṭṭha. 1.234 ādayo) gahetabbo. Evaṃsaddakhosaddānamantare viyasaddassa byādesabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''evaṃ viya kho''ti. Aṭṭhamaṃ.

9. Ukkhittasambhogasikkhāpadaṃ

424. Navame anudhammassa sarūpaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''anulomavattaṃ disvā katā osāraṇā''ti. Iminā anulomavattaṃ disvā kato osāraṇasaṅkhāto dhammo **anudhammo**ti dasseti. **Osāraṇā**ti pavesanā. **Tenevā**ti ukkhittakassa akaṭānudhammattā eva. **Assā**ti ''akaṭānudhammenā''ti padassa.

Dadato vā gaṇhato vāti vāsaddo aniyamavikappatthoti. Navamaṃ.

10. Kaṇṭakasikkhāpadaṃ

428. Dasame ariṭṭhassa uppannaṃ viya etassāpi uppannanti yojanā. **Ummajjantassā**ti manasikarontassa. Saṃvāsassa nāsanā **saṃvāsanāsanā**. Liṅgassa nāsanā **liṅganāsanā**. Daṇḍakammena nāsanā **daṇḍakammanāsanā. Tatthā**ti tividhāsu nāsanāsu. **Dūsako…pe… nāsethā**ti ettha ayaṃ nāsanā liṅganāsanā nāmāti yojanā. **Aya**nti daṇḍakammanāsanā. **Idhā**ti imasmiṃ sikkhāpade, ''nāsetū''ti pade vā. **Tatthā**ti purimavacanāpekkhaṃ, ''evañca pana bhikkhave''ti ādivacaneti attho. **Pire**ti āmantanapadaṃ parasaddena samānatthanti āha ''parā''ti. ''Amhākaṃ anajjhattikabhūta''iti vā ''amhākaṃ paccanīkabhūta'' iti vā attho daṭṭhabbo. ''Amāmaka''itipadena ''para''itipadassa adhippāyatthaṃ dasseti. Amhe namamāyaka, amhehi vā namamāyitabba iti attho. ''Amhāmaka''itipi hakārayutto pāṭho. Amhehi āmakaiti attho. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. **Te**ti upayogatthe sāmivacanaṃ, tanti attho. Tava rūpasadde vāti sambandho. **Na passāmā**ti na passāma, na suṇāma.

429. **Tenā**ti sāmaṇerena. ''Kārāpeyyā''ti pade kāritakammanti. Dasamaṃ.

Sappāṇakavaggo sattamo.

8. Sahadhammikavaggo

1. Sahadhammikasikkhāpada-atthayojanā

434. Sahadhammikavaggassa paṭhame **ya**nti yaṃ paññattaṃ. ‘‘Sikkhamānenā’’ti ettha mānapaccayassa anāgatatthabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sikkhitukāmenā’’ti. ‘‘Sikkhamānenā’’tipadaṃ ‘‘bhikkhunā’’tipade eva na kevalaṃ kārakavisesanaṃ hoti, atha kho ‘‘aññātabba’’ntiādipadesupi kiriyāvisesanaṃ hotīti dassento āha ‘‘hutvā’’ti. **Padatthato**ti padato ca atthato ca, padānaṃ atthato vāti. Paṭhamaṃ.

2. Vilekhanasikkhāpadaṃ

438. Dutiye vinaye paṭisaṃyuttā kathā **vinayakathā**ti dassento āha ‘‘vinayakathā nāmā’’tiādi. **Ta**nti vinayakathaṃ. Padabhājanena vaṇṇanā vinayassa vaṇṇo nāmāti yojanā. **Ta**nti vinayassa vaṇṇaṃ. Pariyāpuṇanaṃ **pariyatti,** vinayassa pariyatti **vinayapariyatti,** vinayapariyattisaṅkhātaṃ mūlamassa vaṇṇassāti **vinayapariyattimūlako,** taṃ. Vinayadharo labhatīti sambandho. **Hī**ti vitthāro. Te sabbe bhagavā bhāsatīti sambandho. **Hī**ti saccaṃ.

Assāti vinayadharassa. **Idhā**ti imasmiṃ sāsane. **Alajjitā**tiādīsu karaṇatthe paccattavacanaṃ. Alajjitāyāti hi attho. Tena vuttaṃ ‘‘kathaṃ alajjitāyā’’tiādi. **Cā**ti saccaṃ. ‘‘Sañciccā’’ti padaṃ tīsu vākyesu yojetabbaṃ. Sañcicca āpattiṃ āpajjati, sañcicca āpattiṃ parigūhati, sañcicca agatigamanañca gacchatīti attho. **Mando**ti bālo. **Momūho**ti atisammūḷho. **Virādhetī**ti virajjhāpeti. **Kukkucce uppanne**ti ‘‘kappati nu kho, no’’ti vinayakukkucce uppanne. **Ayaṃ panā**ti ayaṃ puggalo pana vītikkamatiyevāti sambandho. Acchamaṃsena sūkaramaṃsassa vaṇṇasaṇṭhānena sadisattā, dīpimaṃsena ca migamaṃsassa sadisattā vuttaṃ ‘‘acchamaṃsaṃ sūkaramaṃsa’’ntiādi.

Āpattiṃca satisammosāyāti ettha casaddo avuttavākyasampiṇḍanattho, kattabbañca na hi karotīti attho. **Eva**ntiādi nigamanaṃ.

Evaṃ avinayadharassa dosaṃ dassetvā vinayadharassa guṇaṃ dassento āha ‘‘vinayadharo panā’’tiādi. **So**ti vinayadharo. **Hī**ti vitthāro. **Parūpavāda**nti paresaṃ upavādaṃ. **Suddhante**ti suddhassa koṭṭhāse. **Tato**ti patiṭṭhānato paranti sambandho. **Assā**ti vinayadharassa. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. **Assā**ti vinayadharassa. **Kukkuccapakatāna**nti kukkuccena abhibhūtānaṃ. **So**ti vinayadharo. **Tehī**ti kukkuccapakatehi. Saṅghamajjhe kathentassa avinayadharassāti yojanā. **Ta**nti bhayaṃ sārajjaṃ.

Paṭipakkhaṃ, paṭiviruddhaṃ vā atthayanti icchantīti **paccatthīkā,** ṇyasaddo bahulaṃ kattābhidhāyako, attano paccatthikā **attapaccatthikā. Tatthā**ti duvidhesu paccatthikesu. **Ime**ti mettiyabhummajakavaḍḍhalicchavino. Aññepi ye vā pana bhikkhūti sambandho. Ariṭṭhabhikkhu ca kaṇṭakasāmaṇero ca vesālikavajjiputtakā ca **ariṭṭha…pe… vajjīputtakā**. Te ca sāsanapaccatthikā nāmāti sambandho. Parūpahāro ca aññāṇo ca kaṅkhāparavitaraṇo ca **parū…pe… vitaraṇā**. Te ādayo yesaṃ vādānanti **parū…pe… vitaraṇādayo**. Te eva vādā etesanti **parū…pe… vitaraṇādivādā**. Te ca sāsanapaccatthikā nāmāti sambandho. Abuddhasāsanaṃ buddhasāsananti vatvā katapaggahā mahāsaṅghikādayo ca sāsanapaccatthikā nāmāti yojanā. **Kaṅkhāparavitaraṇādī**ti ettha ādisaddena kathāvatthupakaraṇe āgatā vādā saṅgayhanti. **Mahāsaṅghikādayo**ti ettha ādisaddena dīpavaṃse āgatā gaṇā saṅgayhanti. Ādimhi ‘‘viparītadassanā’’ti padaṃ sabbapadehi yojetabbaṃ. ‘‘Sahadhammenā’’ti padassatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘saha kāraṇenā’’ti. **Yathā**ti yenākārena niggayhamāneti sambandho.

Tatthāti tividhesu saddhammesu. Mahāvattāni santi, ayaṃ sabboti yojanā. Cattāri phalāni cāti

liṅgavipallāsena yojetabbaṃ. Ettha cakārena abhiññāpaṭisambhidā saṅgahitā tāsampi adhigamasāsanabhāvato.

Tatthāti tividhesu saddhammesu. **Keci therā**ti dhammakathikā keci therā. ‘‘Yo kho’’ti kaṇṭhajadutiyakkharena paṭhitabbo. Potthakesu pana ‘‘yo vo’’ti vakārena pāṭho atthi, so ayutto. Kasmā? ‘‘So vo’’ti parato vuttattā, ekasmiṃ vākye dvinnaṃ samānasutisaddānaṃ ayuttattā ca. **Keci therā**ti paṃsukūlikā keci therā āhaṃsūti sambandho. **Itare pana therā**ti dhammakathikatherehi ca paṃsukūlikatherehi ca aññe therā. **Te**ti pañca bhikkhū karissantīti sambandho. Jambudīpassa paccante tiṭṭhatīti **paccantimo,** tasmiṃ. Jambudīpassa majjhe vemajjhe tiṭṭhatīti **majjhimo**. Atha vā majjhānaṃ suddhānaṃ buddhādīnaṃ nivāso **majjhimo,** tasmiṃ. Vīsati vaggā imassāti **vīsativaggo,** soyeva gaṇo **vīsativaggagaṇo,** taṃ. **Eva**ntiādi nigamanaṃ.

Tassādheyyoti tassāyatto, tassa santakoti vuttaṃ hoti. Pavāraṇā ādheyyā, saṅghakammaṃ ādheyyaṃ, pabbajjā ādheyyā, upasampadā ādheyyāti yojanā.

Yepi ime nava uposathāti sambandho. Yāpi ca imā nava pavāraṇāyoti yojanā. **Tassā**ti vinayadharassa. **Tāsa**nti navapavāraṇānaṃ.

Yānipi imāni cattāri saṅghakammānīti yojetabbaṃ. Ettha ca tāni vinayadharāyattānevāti pāṭhaseso ahjhāharitabbo.

Yāpi ca ayaṃ pabbajjā ca upasampadā ca kātabbāti yojanā. **Hī**ti saccaṃ. **Añño**ti vinayadharato paro. **So evā**ti vinayadharo eva. ‘‘Upajjha’’nti dhātukammaṃ, ‘‘sāmaṇerenā’’ti kāritakammaṃ upanetabbaṃ. **Ettha cā**ti uposathādīsu ca. Nissayadānañca sāmaṇerūpaṭṭhānañca visuṃ katvā dvādasānisaṃse labhatītipi sakkā vattuṃ.

Visuṃ visuṃ katvāti ‘‘pañcāti ca…pe… ekādasā’’ti ca koṭṭhāsaṃ koṭṭhāsaṃ katvā, satta koṭṭhāse katvā bhāsatīti adhippāyo. **Thometī**ti sammukhā thometi. **Pasaṃsatī**ti parammukhā pasaṃsati. ‘‘Uggahetabba’’ntipadassatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘pariyāpuṇitabba’’nti. Addhani dīghe sādhūti **addhaniyaṃ** addhakkhamaṃ addhayogyanti attho sādhuatthe niyapaccayo (moggallāne 4.33.73).

Therā ca navā ca majjhimā ca bahū te bhikkhū pariyāpuṇantīti yojanā.

439. ‘‘Uddissamāne’’ti padassa kammarūpattaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘uddisiyamāne’’ti. **So panā**ti pātimokkho pana. Yasmā uddissamāno nāma hoti, tasmāti yojanā. **Uddisante vā**ti uddisiyamāne vā. **Uddisāpente vā**ti uddisāpiyamāne vā. Antasaddo hi mānasaddakāriyo. **Yo**ti bhikkhu. **Na**nti taṃ pātimokkhaṃ. Casaddo khuddānukhuddakapadassa dvannavākyaṃ dasseti, pubbapade kakāralopo daṭṭhabbo. **Tesa**nti khuddānukhuddākānaṃ. **Hī**ti saccaṃ. **Etānī**ti khuddānukhuddakāni. **Ye**ti bhikkhū. ‘‘Yāva uppajjatiyeva, tāva saṃvattanti iti vuttaṃ hotīti yojanā imassa nayassa pāṭhasesehi yojetabbattā. Garukabhāvaṃ sallakkhento lahukabhāvaṃ dassento āha ‘‘atha vā’’tiādi. **Ativiyā**ti ati i eva. Ikāro hi sandhivasena adassanaṃ gato. Viyasaddo evakāratthavācako ‘‘varamhākaṃ bhusāmivā’’ti ettha (jā. 1.3.108) ivasaddo viya, ati hutvā evāti attho daṭṭhabbo. **‘‘Upasampannassā’’**ti ettha samīpe sāmivacananti (rupasiddhiyaṃ 316 sutte) āha ‘‘upasampannassa santike’’ti. **Tassā**ti upasampannassa. **Tasmi**nti vinaye. **Vivaṇṇetī**ti na kevalaṃ tasseva vivaṇṇamattameva, atha kho nindatiyevāti āha ‘‘nindatī’’ti. **Garahatī**ti tasseva vevacanaṃ. Atha vā **nindatī**ti upasampannassa sammukhā nindati. **Garahatī**ti parammukhā garahatīti. Dutiyaṃ.

3. Mohanasikkhāpadaṃ

444. Tatiye anusaddo paṭipāṭiatthaṃ antokatvā vicchatthavācakoti āha ‘‘anupaṭipāṭiyā addhamāse

addhamāse''ti. **So**ti pātimokkho. Uposathe uposathe uddisitabbanti **anuposathikaṃ**. Etthāpi hi anusaddo vicchatthavācako. **So**ti pātimokkho. Uddisiyamāno nāma hotīti yojanā. ''Tasmiṃ anācāre''ti padena ''tatthā''ti padassatthaṃ dasseti. ''Yaṃ āpatti''nti padena yaṃsaddassa visayaṃ dasseti. **Yathādhammo**ti ettha dhammasaddena dhammo ca vinayo ca adhippetoti āha ''dhammo ca vinayo cā''ti. **Yathā**ti yenākārena. **Sādhu**saddo sundarattho, **ka**saddo padapūraṇoti āha ''suṭṭhū''ti. Aṭṭhinti ca ''katvā''ti ca dve padāni daṭṭhabbāni. ''Aṭṭhikatvā''ti vā ekaṃ padaṃ. Tattha pubbanaye attho yassatthīti **aṭṭhi** tthakārassa ṭṭhakāraṃ katvā, taṃ aṭṭhiṃ. **Katvā**ti tvāpaccayantauttarapadena samāso na hoti. **Aṭṭhikabhāva**nti ettha ikasaddena ''aṭṭhī''ti ettha īpaccayaṃ dasseti. ''Bhāva''ntipadena bhāvapaccayena vinā bhāvatthassa ñāpetabbataṃ dasseti. Attho panevaṃ daṭṭhabbo – aṭṭhibhāvaṃ katvāti. Pacchimanaye attho yassatthīti **aṭṭhiko** purimanayeneva tthakārassa ṭṭhakāraṃ katvā. Atthayitabbo icchitabboti vā **aṭṭhiko,** aṭṭhikaiti nāmasaddato tvāpaccayo kātabbo. ''Aṭṭhikatvā''ti idaṃ padaṃ kiriyāvisesanaṃ. Kiriyāvisesane vattamāne karadhātu vā bhūdhātu vā yojetabbāti dassebhuṃ vuttaṃ ''katvā hutvā''ti. Taṃ sabbaṃ dassento āha ''aṭṭhikatvāti aṭṭhikabhāvaṃ katvā, aṭṭhiko hutvā''ti. Tatiyaṃ.

4. Pahārasikkhāpadaṃ

449. Catutthe kasmā chabbaggiyā sattarasavaggiyānaṃ pahāraṃ denti, nanu akāraṇena pahāraṃ dentīti āha ''āvuso''tiādi. Iminā yathā vadanti, tathā akatattā pahāraṃ dentīti dasseti.

451. **Sacepī**ti ettha pisaddena sace amarati, kā nāma kathā, pācittiyamevāti dasseti. **Pahārenā**ti pahārahetunā. **Yathā**ti yenākārena. **Aya**nti bhikkhu. **Na virocatī**ti na sobhati.

452. ''Anupasampannassā''ti ettha akārassa aññatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''gahaṭṭhassa vā''tiādi. **Pabbajitassa vā**ti paribbājakassa vā sāmaṇerassa vā.

453. ''Kenacī''ti padassa atthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''manussena vā''tiādi. **Tato**ti viheṭhanato, iminā mokkhassa apādānaṃ dasseti, ''attano''ti iminā sambandhaṃ dasseti. ''Patthayamāno''ti iminā ''adhippāyo''ti padassatthaṃ dasseti. **Muggarena vā**ti catuhatthadaṇḍassa addhena daṇḍena vā. **So**ti corādikoti. Catutthaṃ.

5. Talasattikasikkhāpadaṃ

454. Pañcame **tala**nti hatthatalaṃ. Tañhi talati yaṃkiñci gahitavatthu patiṭṭhāti etthāti ''tala''nti vuccati. **Sattī**ti kunto. So hi sakati vijjhituṃ samatthetīti ''sattī''ti vuccati. Talameva sattisadisattā **talasattikaṃ,** sadisatthe ko, taṃ talasattikaṃ upacārena gahetvā ''kāyampī''ti vuttaṃ. Kāyato aññaṃ vatthumpi talasattikasaṅkhātena kāyena gahetvā uggirattā vuttaṃ ''kāyapaṭibaddhampī''ti. **''Pahārasamuccitā''**ti ettha saṃpubbo ca upubbo ca cisaddo paguṇanasaṅkhāte paricite vattatīti āha ''pahāraparicitā''ti. Pahārena saṃ punappunaṃ uccitā paricitāti attho. Imamevatthaṃ sandhāya vuttaṃ ''pubbepi…pe… attho''ti. Aññampi sajjhāyananayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''pahārassa ubbigā''ti. **Tassā**ti tassa pāṭhassa. **Pahārassā**ti pahārato. Nissakkatthe cetaṃ sāmivacanaṃ. ''Bhītā''ti iminā ''ubbigā''ti ettha upubba vijadhātussatthaṃ dasseti.

457-8. **Viraddho**ti paṇṇako hutvā. **Pubbe**ti purimasikkhāpade. **Vuttesu vatthūsū**ti ''coraṃ vā paccatthīkaṃ vā''tiādinā vuttesu vatthūsūti. Pañcamaṃ.

6. Amūlakasikkhāpadaṃ

459. Chaṭṭhe **te**ti chabbaggiyā. Codenti kirāti sambandho. **Ākiṇṇadosattā**ti tesaṃ ākulaādīnavattā. **Eva**nti codiyamāne. **Attaparittāṇa**nti attano parisamantato tāṇaṃ rakkhanaṃ karontā codentīti yojanāti.

Chaṭṭhaṃ.

7. Sañciccasikkhāpadaṃ

464. Sattame upapubbadahadhātussa sakammikattā kāritantogadhabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘uppādentī’’ti. **‘‘Anupasampannassā’’**ti ettha akārassa sadisatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sāmaṇerassā’’ti. Sāmaṇeropi hi upasampannena sadiso hoti saṇṭhānena ca purisabhāvena ca. Sāmaṇerassa kukkuccaṃ upadahatīti sambandho. Nisinnaṃ maññe, nipannaṃ maññe, bhuttaṃ maññe, pītaṃ maññe, kataṃ maññeti yojanā. **Nisinna**nti nisīditaṃ. **Nipanna**nti nipajjitanti. Sattamaṃ.

8. Upassutisikkhāpadaṃ

471. Aṭṭhame ‘‘adhikaraṇajātāna’’nti ettha adhikaraṇassa pakaraṇato vivādādhikaraṇabhāvañca visesanaparapadabhāvañca dassento āha ‘‘uppannavivādādhikaraṇāna’’nti. Tattha uppannasaddena jātasaddassatthaṃ dasseti. Vivādasaddena adhikaraṇassa sarūpaṃ dasseti. Suyyatīti **suti** vacanaṃ, sutiyā samīpaṃ **upassuti** ṭhānanti atthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sutisamīpa’’nti. ‘‘Samīpa’’nti iminā upasaddassatthaṃ dasseti. ‘‘Yatthā’’tiādinā ‘‘upassutī’’ti ettha upasaddassa padhānattā tassa sarūpaṃ dasseti. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. **Mantenta**nti ettha upayogavacanassa bhummatthe adhippetattā vuttaṃ ‘‘mantayamāne’’ti.

473. **‘‘Vūpasamissāmī’’**ti ettha idhātuyā gatyatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘vūpasamaṃ gamissāmī’’ti. **Akārakabhāva**nti niddosabhāvaṃ. Sotukāmatāya gamanavasena siyā kiriyanti yojanā. Paratopi eseva nayoti. Aṭṭhamaṃ.

9. Kammapaṭibāhanasikkhāpadaṃ

474. Navame **maya**nti chabbaggiyanāmakā amhe. **Katattā**ti kammānaṃ katattā. **Dhammo**ti bhūto sabhāvo. **Etesū**ti catūsu saṅghakammesūti. Navamaṃ.

10. Chandaṃ adatvāgamanasikkhāpadaṃ

481. Dasame codeti parassa dosaṃ āropetīti **codako**. Tena ca codakena codetabbo dosaṃ āropetabboti **cudito,** soyeva **cuditako,** tena ca. **‘‘Anuvijjako**ti ca vinayadharo. So hi codakacuditakānaṃ mataṃ anuminetvā vidati jānātīti anuvijjako. **Ettāvatāpī**ti ettakenapi pamāṇenāti. Dasamaṃ.

11. Dubbalasikkhāpadaṃ

484. Ekādasame ‘‘alajjītā’’tiādīsu (pari. 295) viya yakāralopena niddesoti āha ‘‘yathāmittatāyā’’ti. ‘‘Yo yo’’ti iminā yathāsaddassa vicchatthaṃ dasseti. Yathāvuḍḍhantiādīsu (cūḷava. 311 ādayo) viya yo yo mitto **‘‘yathāmitta’’**nti vacanattho kātabbo. **Sabbapadesū**ti ‘‘yathāsandiṭṭhatā’’tiādīsu sabbesu padesūti. Ekādasamaṃ.

12. Pariṇāmanasikkhāpadaṃ

489. Dvādasame **ya**nti padatthavinicchayatthasaṅkhātaṃ yaṃ vacanaṃ. **Tatthā**ti tiṃsakakaṇḍe. **Idhā**ti dvenavutikaṇḍe, sikkhāpade vā. **Puggalassā**ti parapuggalassāti. Dvādasamaṃ.

Sahadhammikavaggo aṭṭhamo.

9. Ratanavaggo

1. Antepurasikkhāpada-atthayojanā

494. Rājavaggassa paṭhame **parittako**ti guṇena khuddako. Pāsādavarasaddassa uparisaddena sambandhitabbabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''pāsādavarassa upari gato''ti. Iminā pāsādavarassa upari **uparipāsādavaraṃ,** taṃ gato upagatoti **uparipāsādavaragato**ti vacanatthaṃ dasseti. **Ayyāna**nti bhikkhūnaṃ. ''Kāraṇā''ti iminā ''vāhasā''ti padassatthaṃ dasseti. **Tehī**ti ayyehi.

497. **Antara**nti khaṇaṃ, okāsaṃ vā vivaraṃ vā. **Ghātetu**nti hanituṃ. Icchatīti iminā patthadhātuyā yācanatthaṃ dasseti. ''Rājantepuraṃ hatthisammadda''ntiādīsu vacanattho evaṃ veditabboti yojanā. **Hatthisammadda**nti hatthisambādhaṭṭhānaṃ. Assehi sammaddo etthāti **assasammaddo**. Rathehi sammaddo etthāti **rathasammaddo**ti vacanatthaṃ atidisanto āha ''eseva nayo''ti. ''Sammatta''nti paṭhamakkharena pāṭhassa sambādhassa avācakattā vuttaṃ ''taṃ na gahetabba''nti. **Tatthā**ti pāṭhe. ''Hatthīnaṃ sammadda''nti iminā uttarapadassa sammaddanaṃ **sammadda**nti bhāvatthaṃ dasseti, purimapadena chaṭṭhīsamāsañca. Purimapāṭhe pana uttarapadassa adhikaraṇatthañca pubbapadena tatiyāsamāsañca dasseti. Bāhiratthasamāsotipi vuccati. Pacchimapāṭhe ''hatthisammadda''ntiādipadassa liṅgavipallāsañca ''atthī''ti pāṭhasesena yojetabbatañca dassetuṃ vuttaṃ ''hatthisammaddo atthī''ti. **Rajitabbānī**ti rajanīyāni, rajituṃ arahānīti attho. Iminā sambandhakāle purimapāṭhe rañño antepureti vibhattivipallāso kātabboti. Pacchimapāṭhe pana mukhyatova yujjati. Tena vuttaṃ ''tasmiṃ antepure''ti.

498. **Avasittassā**ti khattiyābhisekena abhisittassa. **Ito**ti sayanigharato. Iminā pañcamībāhirasamāsaṃ dasseti. Rañño ratijananaṭṭhena **ratanaṃ** vuccati mahesī. **Mahesī**ti ca sābhisekā devī. Nipubba gamudhātussa nipubbakamudhātuyā pariyāyabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''niggatanti nikkhanta''nti. Paṭhamaṃ.

2. Ratanasikkhāpadaṃ

502. Dutiye **pamussitvā**ti sativippavāsena pamussitvā. **Puṇṇapatta**nti tuṭṭhidāyaṃ. Tañhi manorathapuṇṇena pattabbabhāgattā ''puṇṇapatta''nti vuccati. Tassa sarūpaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''satato pañca kahāpaṇā''ti. Idha pana kahāpaṇānaṃ pañcasatattā pañcavīsakahāpaṇā adhippetā. **Ābharaṇa**saddassa alaṅkārasaddena pariyāyabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''alaṅkāra''nti. ''Mahālataṃ nāmā''ti iminā na yo vā so vā alaṅkāro, atha kho visesālaṅkāroti dasseti. Mahantāni mālākammalatākammāni etthāti **mahālatā**. Latāgahaṇena hi mālāpi gahitā. Navahi koṭīhi agghaṃ imassāti **navakoṭiagghanakaṃ,** navakoṭisaṅkhātaṃ agghaṃ arahatīti vā **navakoṭiagghanakaṃ**.

504. Ante samīpe vasanasīlattā paricāriko **''antevāsī''**ti vuccatīti āha ''paricāriko''ti.

506. **Dve leḍḍupātā**ti thāmamajjhimassa purisassa dve leḍḍupātā. Saṅgha…pe… navakammānaṃ atthāya uggaṇhantassa vā uggaṇhāpentassa vā dukkaṭanti yojanā. **Avasesa**nti jātarūparajatato avasesaṃ. **Mātukaṇṇapiḷandhanatālapaṇṇampī**ti mātuyā kaṇṇe piḷandhitatālapaṇṇampi, paṭisāmentassāti sambandho.

''Kappiyabhaṇḍaṃ hotī''ti iminā akappiyabhaṇḍaṃ na vaṭṭatīti dasseti. **Ida**nti bhaṇḍaṃ. **Palibodho nāmā**ti attano palibodho nāma. **Chandenapī**ti vaḍḍhakīādīnaṃ chandahetunāpi. **Bhayenapī**ti rājavallabhānaṃ bhayahetunāpi. **Balakkārenā**ti karaṇaṃ kāro, balena kāro balakkāro, tena, balakkāro hutvā pātetvāti attho.

Tatthāti mahārāme. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne, saṅkā uppajjatīti sambandho. **Mahājanasañcaraṇaṭṭhānesū**ti bahūnaṃ janānaṃ sañcaraṇasaṅkhātesu ṭhānesu. Nagahetabbassa

hetuṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘palibodho na hotī’’ti. Yasmā palibodho na hoti, tasmā na gahetabbanti adhippāyo. **Eko**ti eko bhikkhu passatīti sambandho. **Okkammā**ti okkamitvā.

Rūpasaddo bhaṇḍapariyāyoti āha ‘‘bhaṇḍa’’nti. Bhaṇḍaṃ rūpaṃ nāmāti yojanā. **Bhaṇḍika**nti bhaṇḍena niyuttaṃ puṭakaṃ. **Gaṇetvā**ti gaṇanaṃ katvā. **Nimittantī**ti ettha itisaddo nāmapariyāyo. Lañchanādi nimittaṃ nāmāti hi yojanā. Lañchanādīti ādisaddena nīlapilotikādayo saṅgaṇhāti. **Lākhāyā**ti jatunā.

Patirūpā nāma idha lajjikukkuccakāti āha ‘‘lajjino kukkuccakā’’ti. **Thāvara**nti jaṅgamā aññaṃ thāvaraṃ. **Addhuno**ti kālassa. **Samādapetvā**ti aññe samādapetvā. Uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna yācanā’’ti (jā. 1.7.59) vuttanayena yācitvāti attho.

507. **Ratanasammata**nti manussānaṃ upabhogaparibhoganti. Dutiyaṃ.

3. Vikālagāmappavisanasikkhāpadaṃ

508. Tatiye ‘‘tiracchānabhūtaṃ katha’’nti iminā **‘‘tiracchānakatha’’**nti padassa tulyanissitasamāsaṃ dasseti. **Rājapaṭisaṃyutta**nti rājūhi paṭisaṃyuttaṃ.

512. Sambahulā bhikkhūti sambandho. **Tasmiṃ gāme**ti tasmiṃ paṭhamapavisanagāme. **Taṃ kamma**nti taṃ icchitakammaṃ. **Antarā**ti gāmavihārānamantare. Bhummatthe cetaṃ nissakkavacanaṃ.

Kulaghare vāti ñātikulaupaṭṭhākakulaghare vā. **Telabhikkhāya vā**ti telayācanatthāya vā. **Passe**ti attano passe samīpeti vuttaṃ hoti. **Tenā**ti gāmamajjhamaggena. **Anokkammā**ti anokkamitvā, apakkamitvāti atthoti. Tatiyaṃ.

4. Sūcigharasikkhāpadaṃ

517. Catutthe kakārassa padapūraṇabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ **‘‘bhedanameva bhedanaka’’**nti. Assatthiatthe apaccayoti āha ‘‘taṃ assa atthī’’ti. **Assā**ti pācittiyassa. Paṭhamaṃ sūcigharaṃ bhinditvā pacchā pācittiyaṃ desetabbanti attho. **Araṇidhanuke**ti araṇiyā dhanuke. **Vedhake**ti kāyabandhanavedhaketi. Catutthaṃ.

5. Mañcasikkhāpadaṃ

522. Pañcame chedanameva chedanakaṃ, tamassatthīti **chedanaka**nti atthaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘vuttanayamevā’’ti.

Nikhaṇitvāti pamāṇātirekaṃ nikhaṇitvā. **Uttānaṃ vā katvā**ti heṭṭhupari parivattanaṃ vā katvā. **Ṭhapetvā**ti lambaṇavasena ṭhapetvāti. Pañcamaṃ.

6. Tūlonaddhasikkhāpadaṃ

526. Chaṭṭhe **etthā**ti mañcapīṭhe. Avanahitabbanti **onaddhaṃ,** tūlena onaddhaṃ **tūlonaddha**nti atthopi yujjati. **Tūlaṃ pakkhipitvā**ti mañcapīṭhe cimilikaṃ pattharitvā tassupari tūlaṃ pakkhipitvāti atthoti. Chaṭṭhaṃ.

7. Nisīdanasikkhāpadaṃ

531. Sattame **katthā**ti kismiṃ khandhake, kismiṃ vatthusmiṃ vā. **Hī**ti saccaṃ. **Tatthā**ti

cīvarakkhandhake, paṇītabhojanavatthusmiṃ vā. ‘‘Yathā nāmā’’ti iminā ‘‘seyyathāpī’’ti padassa atthaṃ dasseti, ‘‘purāṇo cammakāro’’ti iminā ‘‘purāṇāsikoṭṭho’’ti padassa. Cammakāro hi asinā cammaṃ kuṭati chindatīti **‘‘asikoṭṭho’’**ti vuccati. Vatthuppannakālamupanidhāya vuttaṃ ‘‘purāṇo’’ti. Tamevūpamaṃ pākaṭaṃ karonto āha **‘‘yathā hī’’**ti. **Hī**ti tappākaṭīkaraṇaṃ, taṃ pākaṭaṃ karissāmīti hi attho. Cammakāro kaḍḍhatīti sambandho. **Vitthata**nti visālaṃ. **Sopī**ti udāyīpi. Taṃ nisīdanaṃ kaḍḍhatīti yojanā. **Tenā**ti kaḍḍhanahetunā. **Ta**nti udāyiṃ. **Santhatasadisa**nti santhatena sadisaṃ. **Ekasmiṃ ante**ti ekasmiṃ koṭṭhāse, phāletvāti sambandhoti. Sattamaṃ.

8. Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadaṃ

537. Aṭṭhame **‘‘katthā’’**tiādīni vuttanayāneva.

539. ‘‘Yassā’’ti padassa visayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘bhikkhuno’’ti. ‘‘Nābhiyā heṭṭhā’’ti iminā nābhiyā adho **adhonābhī**ti vacanatthaṃ dasseti, ‘‘jāṇumaṇḍalānaṃ uparī’’ti iminā jāṇumaṇḍalānaṃ ubbha **ubbhajāṇumaṇḍala**nti. Ubbhasaddo hi uparipariyāyo sattamyantanipāto. Kaṇḍukhajjusaddānaṃ vevacanattā vuttaṃ **‘‘kaṇḍūti khajjū’’**ti. Kaṇḍati bhedanaṃ karotīti **kaṇḍu**. Khajjati byadhanaṃ karotīti **khajju**. Kesuci potthakesu ‘‘kacchū’’ti pāṭho atthi, so ayutto.

Lohitaṃ tuṇḍaṃ etissāti **lohitatuṇḍikā**. Piḷayati vibādhayatīti **piḷakā**. Ā bhuso asuciṃ savati paggharāpetīti **assāvo**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘asucipaggharaṇa’’nti. Arisañca bhagandarā ca madhumeho ca. Ādisaddena dunnāmakādayo saṅgaṇhāti. Tattha ari viya īsati abhibhavatīti **arisaṃ**. Bhagaṃ vuccati vaccamaggaṃ, taṃ darati phāletīti **bhagandarā,** gūthasamīpe jāto vaṇaviseso. Madhu viya muttādiṃ mihati secatīti **madhumeho,** so ābādho muttameho sukkameho rattamehoti anekavidho. **Thulla**saddo mahantapariyāyoti āha ‘‘mahā’’ti. Aṭṭhamaṃ.

9. Vassikasāṭikasikkhāpadaṃ

542. Navame vasse vassakāle adhiṭṭhātabbāti **vassikā,** vassikā ca sā sāṭikā ceti **vassikasāṭikā**ti. Navamaṃ.

10. Nandattherasikkhāpadaṃ

547. Dasame ‘‘catūhi aṅgulehī’’ti iminā caturo aṅgulā **caturaṅgulā**ti asamāhāradiguṃ dasseti. **Ūnakappamāṇo**ti bhagavato lāmakapamāṇo. Iminā **omaka**saddassa lāmakatthaṃ dassetīti daṭṭhabbanti. Dasamaṃ.

Ratanavaggo navamo.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Khuddakavaṇṇanāya yojanā samattā.

6. Pāṭidesanīyakaṇḍaṃ

1. Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpada-atthayojanā

Khuddakānaṃ anantarā pāṭidesanīyā ye dhammā saṅgītikārehi ṭhapitā, idāni tesaṃ dhammānaṃ ayaṃ vaṇṇanā bhavatīti yojanā.

552. Paṭhamapāṭidesanīye tāva attho evaṃ veditabboti yojanā. **Paṭiāgamanakāle**ti piṇḍāya

caraṇaṭṭhānato pakkamitvā, paṭinivattitvā vā āgamanakāle. **Sabbevā**ti ettha niggahītalopavasena sandhi hotīti āha ‘‘sabbamevā’’ti. ‘‘Kampamānā’’ti iminā papubbavidhadhātuyā kampanatthaṃ dasseti. **Apehī**ti ettha apapubbaidhātu gatyatthoti āha ‘‘apagacchā’’ti.

553. Paṭidesetabbākāraṃ dasseti anenāti **paṭidesetabbākāradassanaṃ**. Dvinnaṃ saddānaṃ pariyāyabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘rathikāti racchā’’ti. Rathassa hitā **rathikā**. Ṇyapaccaye kate **‘‘racchā’’**ti (moggallāne 4.72 sutte) vuccati. Racchantarena anibbiddhā racchā **byūho** nāmāti āha ‘‘anibbijjhitvā’’tiādi. Byūheti sampiṇḍeti jane aññattha gantumapadānavasenāti **byūho**. Siṅghāṭakaṃ nāma maggasandhīti āha ‘‘maggasamodhānaṭṭhāna’’nti. Siṅghati maggasamodhānaṃ karoti etthāti **siṅghāṭakaṃ. Etesū**ti rathikādīsu. **Eseva nayo**ti dukkaṭapāṭidesanīye atidisati. **Hī**ti saccaṃ. ‘‘Vacanato’’ti padaṃ ‘‘veditabbo’’ti pade ñāpakahetu. Dadamānāya bhikkhuniyā vasenāti yojanā. **Etthā**ti sikkhāpade. **Tasmā**ti yasmā apamāṇaṃ, tasmā.

Idanti vacanaṃ vuttanti sambandho. Sambhinne ekarase kālikattayeti yojanā.

556. ‘‘Dāpetī’’ti hetutthakiriyāya kāritakattukāritakammāni dassetuṃ vuttaṃ ‘‘aññātikāya aññena kenacī’’ti. **Aññenā**ti attanā aññena. ‘‘Tāya eva vā bhikkhuniyā aññena vā kenacī’’ti padāni ‘‘paṭiggahāpetvā’’tipade kāritakammānīti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadaṃ

558. Dutiye **purimasikkhāpadena āpatti** antaragharattāti adhippāyo. **Iminā sikkhāpadena āpatti bhaveyya** vosāsamānattāti adhippāyo. Dentiyā pana neva iminā, na purimena āpatti aññassa bhattattāti adhippāyoti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyapāṭidesanīyasikkhāpadaṃ

562. Tatiye **‘‘ubhato’’**ti ettha karaṇatthe toti āha ‘‘dvīhī’’ti. ‘‘Ubhatopasanna’’nti byāsopi samāsopi yuttoyeva, samāse topaccayassa alopo hoti. ‘‘Ubhato’’tipadassa sarūpaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘upāsakenapi upāsikāyapī’’ti. Kasmā ubhato pasannaṃ hotīti āha ‘‘tasmiṃ kirā’’tiādi. Yasmā tasmiṃ kule…pe… sotāpannāyeva honti kira, tasmā ‘‘ubhatopasanna’’nti vuttaṃ hoti. ‘‘Sacepī’’ti ettha **pi**saddena asītikoṭidhanato adhikampi sampiṇḍeti. Hāyanassa kāraṇaṃ dasseti **‘‘yasmā’’**tiādinā.

569. ‘‘Gharato nīharitvā’’ti ettha **‘‘nīharitvā’’**ti padassa kammaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘āsanasālaṃ vā vihāraṃ vā’’ti. ‘‘Ānetvā’’tiiminā nīpubbaharadhātuyā atthaṃ dasseti. **Dvāre**ti attano gehadvāreti. Tatiyaṃ.

4. Catutthapāṭidesanīyasikkhāpadaṃ

570. Catutthe **avaruddha**saddo pariruddhasaddassa pariyāyoti āha **‘‘pariruddhā** hontī’’ti. Āraññakassa senāsanassa parisamantato ruddhā āvutā hontīti attho.

573. ‘‘Pañcanna’’nti niddhāraṇe sāmivacanabhāvañca ‘‘yaṃkiñcī’’ti niddhāraṇīyena sambandhitabbabhāvañca dassetuṃ vuttaṃ ‘‘pañcasu sahadhammikesu yaṃ kiñcī’’ti. ‘‘Pesetvā khādanīyaṃ bhojanīyaṃ āharissāmī’’tiiminā paṭisaṃviditākāradassanaṃ. ‘‘Ārāma’’nti sāmaññato vuttepi āraññakasenāsanassa ārāmo eva adhippetoti āha ‘‘āraññakasenāsanārāmañcā’’ti. **Tassā**ti āraññakasenāsanārāmassa. **‘‘Kasmā’’**ti pucchāya ‘‘paṭimocanattha’’nti visajjanāya sametuṃ sampadānatthe nissakkavacanaṃ kātabbaṃ. Kimatthanti hi attho. **Paṭimocanattha**nti tadatthe paccattavacanaṃ. Paṭimocanasaṅkhātāya atthāyāti hi attho. Atthasaddo ca payojanavācako. Payojanāyāti hi attho. Atha vā ‘‘paṭimocanattha’’nti visajjanāyaṃ. ‘‘Kasmā’’ti pucchāya sametuṃ nissakkatthe

paccattavacanaṃ kātabbaṃ. Paṭimocanasaṅkhātā atthāti hi attho. Atthasaddo ca kāraṇavācako. Kāraṇāti hi attho. Evañhi pucchāvisajjanānaṃ pubbāparasamasaṅkhāto vicayo hāro paripuṇṇo hotīti daṭṭhabbaṃ. **Amhāka**nti khādanīyabhojanīyapaṭiharantānaṃ amhākaṃ. **Amhe**ti corasaṅkhāte amhe.

''Tassā''ti padassatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''etissā yāguyā''ti. **Aññānipī**ti paṭisaṃviditakulato aññānipi kulāni. **Tenā**ti paṭisaṃviditakulena. Kurundivāde yāguyā paṭisaṃviditaṃ katvā yāguṃ aggahetvā pūvādīni āharanti, vaṭṭatīti adhippāyo.

575. **Ekassā**ti bhikkhussa. **Tassā**ti paṭisaṃviditabhikkhussa, catunnaṃ vā pañcannaṃ vā bhikkhūnaṃ atthāyāti yojanā. **Aññesampī**ti catupañcabhikkhuto aññesampi. **Adhikamevā**ti paribhuttato atirekameva. **Yaṃ panā**ti khādanīyabhojanīyaṃ pana, yampi khādanīyabhojanīyaṃ vanato āharitvā dentīti yojanā. **''Tatthajātaka''**nti ettha tasaddassa visayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''ārāme''ti. Aññena dinnanti sambandho. **Na**nti mūlakhādanīyādiṃ. **Paṭisaṃvidita**nti paṭikacceva suṭṭhu jānāpitanti atthoti. Catutthaṃ.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Pāṭidesanīyavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

7. Sekhiyakaṇḍaṃ

1. Parimaṇḍalavagga-atthayojanā

Sikkhitasikkhena tīsu sikkhāsu catūhi maggehi sikkhitasikkhena **tādinā** aṭṭhahi lokadhammehi akampiyaṭṭhena tādinā, iṭṭhāniṭṭhesu vā avikāraṭṭhena tādinā bhagavatā **yāni** sikkhāpadāni ''sekhiyānī''ti bhāsitāni, **dāni tesampi** sikkhāpadānaṃ ayampi vaṇṇanākkamo bhavatīti yojanā.

576. **Tatthā**ti sekhiyasikkhāpadesu, attho evaṃ veditabboti yojanā. ''Samantato''tiiminā parityūpasaggassatthaṃ dasseti. ''Nābhimaṇḍalaṃ jāṇumaṇḍala''nti ettha uddhaṃsaddo ca adhosaddo ca ajjhāharitabboti āha ''uddha''ntiādi. **Aṭṭhaṅgulamatta**nti bhāvanapuṃsakaṃ, nivāsetabbanti sambandho. **Tato**ti aṭṭhaṅgulamattato. Yathā paṭicchannaṃ hoti, evaṃ nivāsentassāti yojanā. **Tatridaṃ pamāṇa**nti tassa nivāsanassa idaṃ pamāṇaṃ. **Tādisassā**ti dīghato muṭṭhipañcakassa tiriyaṃ aḍḍhateyyahatthassa nivāsanassa. Jāṇumaṇḍalaṃ paṭicchādanatthaṃ vaṭṭatīti yojanā. **Tatthā**ti cīvaresu. **Na tiṭṭhatī**ti viraḷattā na tiṭṭhati. **Tiṭṭhatī**ti ghanattā tiṭṭhati.

Nivāsentassa cātiettha casaddo avadhāraṇattho, nivāsentassevāti attho. Kevalaṃ evaṃ nivāsentasseva dukkaṭaṃ na hoti, atha kho tathā nivāsentassāpi dukkaṭamevāti yojanā. Ye pana nivāsanadosāti sambandho. **Aññe**ti purato ca pacchato ca olambetvā nivasanato aññe. **Te sabbe**ti sabbe te nivāsanadosā. **Etthā**ti imasmiṃ vibhaṅge. **Tatthevā**ti khandhakeyeva.

Asañcicca nivāsentassa anāpattīti sambandho. Eseva nayo ''asatiyā''ti etthāpi. **Ajānantassā**ti ettha ajānanaṃ duvidhaṃ nivāsanavattassa ajānanaṃ, ārūḷhorūḷhabhāvassa ajānananti. Tattha ārūḷhorūḷhabhāvassa ajānanaṃ sandhāya vuttaṃ ''ajānantassā''ti dassento āha ''ajānantassāti etthā''tiādi. **Hī**ti saccaṃ. **Tassā**ti nivāsanavattassa. **Assā**ti bhikkhuno. **Taṃ panā**ti āpattito amokkhanaṃ pana. **Tasmā**ti yasmā yujjati, tasmā. **Yo**ti bhikkhu. Kurundiyaṃ vuttanti sambandho. Sukkhā jaṅghā imassāti **sukkhajaṅgho**. Mahantaṃ piṇḍikamaṃsaṃ imassāti **mahāpiṇḍikamaṃso. Tassā**ti bhikkhussa.

Vaṇoti aru. Tañhi vaṇati gattavicuṇṇanaṃ karotīti vaṇoti vuccati. **Vāḷamigā vā corā vā**ti ettha vāsaddo avuttasampiṇḍanattho, tena aññāpi udakacikkhallādayo āpadā saṅgayhanti.

577. **Idhā**ti imasmiṃ vibhaṅge, sikkhāpade vā. **Ubho kaṇṇe**ti purato ca pacchato ca niggate dve kaṇṇe. **Avisesenā**ti ''antaraghare''ti ca ''ārāme''ti ca visesaṃ akatvā sāmaññena. **Vihārepī**ti saṅghasannipātabuddhupaṭṭhānatherupaṭṭhānādikālaṃ sandhāya vuttaṃ.

578. Kāyekadese kāyasaddo vattatīti āha ''jāṇumpi urampī''ti. ''Na sīsaṃ pārutenā''tiiminā ''suppaṭicchannenā''tipadassa atibyāpitadosaṃ paṭikkhipati. **Gaṇṭhika**nti pāso. So hi gantheti bandhatīti vā, gantheti bandhati etthāti vā katvā ganthikoti vuccati. Nthakārassa vāṇṭhakāre kate **gaṇṭhiko,** taṃ gaṇṭhikaṃ paṭimuñcitvā. **Ubho kaṇṇe**ti cīvarassa dve koṇe. **Galavāṭakato**ti ettha **galo**ti kaṇṭho. So hi khajjabhojjaleyyapeyyasaṅkhātaṃ catubbidhaṃ asanaṃ galati panno hutvā kucchiyaṃ patati itoti galoti vuccati. Āvāṭoyeva khuddakaṭṭhena **āvāṭako,** khuddakatthe ko. Gale ṭhito āvāṭako galavāṭako. Akārato hi ākārassa lopo ''papa''ntiādīsu (jā. 1.1.2) viya. Ettha hi paāpanti padacchedo, akārato ākārassa ca lopo. Pavaddhaṃ āpaṃ papaṃ, mahantaṃ udakanti attho. Sīsaṃ vivaritvāti sambandho.

579. Vāsaṃ upagatoti vā vāsena upagatoti vā atthaṃ paṭikkhipanto āha **''vāsatthāya upagatassā''**ti.

580. Hatthapāde akīḷanto susaṃvuto nāmāti dassento āha ''hatthaṃ vā pādaṃ vā akīḷāpento''ti.

582. **Okkhittacakkhū**ti ettha osaddo heṭṭhāpariyāyoti āha ''heṭṭhā khittacakkhū''ti. ''Hutvā''tiiminā kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti. **Yugayuttako**ti yuge yuttako. Damiyitthāti **danto**. Ābhuso jānāti kāraṇākāraṇanti **ājāneyyo. Ettaka**nti catuhatthapamāṇaṃ. Yo gacchati, assa bhikkhuno dukkaṭā āpatti hotīti yojanā. ''Parissayabhāva''nti ca ''parissayābhāva''nti ca dve pāṭhā yujjantiyeva.

584. **Itthambhūtalakkhaṇe**ti imaṃ pakāraṃ itthaṃ cīvarukkhipanaṃ, bhavati gacchatīti bhūto, bhikkhu. Lakkhīyati anenāti lakkhaṇaṃ, cīvaraṃ. Itthaṃ bhūto itthambhūto, tassa lakkhaṇaṃ itthambhūtalakkhaṇaṃ, tasmiṃ. Karaṇavacanaṃ daṭṭhabbanti yojanā. Itthambhūtalakkhaṇaṃ nāma kiriyāvisesanassa sabhāvoti āha ''ekato vā…pe… hutvāti attho''ti. **Antoindakhīlato**ti gāmassa antoindakhīlatoti. Paṭhamo vaggo.

2. Ujjagghikavagga-atthayojanā

586. Uccāsaddaṃ katvā jagghanaṃ hasanaṃ **ujjaggho,** soyeva **ujjagghikā,** tāya. Iti imamatthaṃ dassento āha ''mahāhasitaṃ hasanto''ti. **Etthā**ti ''ujjagghikāyā''tipade.

588. **Kittāvatā**ti kittakena pamāṇena, evaṃ nisinnesu theresūti sambandho, niddhāraṇe cetaṃ bhummavacanaṃ. **Vavatthapetī**ti idañcīdañca kathetīti vavatthapeti. **Ettāvatā**ti ettakena pamāṇena.

590. Niccalaṃ katvā kāyassa ujuṭṭhapanaṃ kāyapaggaho nāmāti āha ''niccalaṃ katvā''tiādi. Eseva nayo bāhupaggahasīsapaggahesupīti. Dutiyo vaggo.

3. Khambhakatavagga-atthayojanā

596. Khambho kato yenāti **khambhakato. Khambho**ti ca paṭibaddho. Kattha paṭibaddhoti āha ''kaṭiyaṃ hatthaṃ ṭhapetvā''ti. Sasīsaṃ avaguṇṭhayati pariveṭhatīti **oguṇṭhito**ti āha ''sasīsaṃ pāruto''ti.

600. Uddhaṃ ekā koṭi imissā gamanāyāti **ukkuṭikā**ti dassento āha ''ukkuṭikā vuccatī''tiādi. **Etthā**ti ''ukkuṭikāyā''tipade.

601. Hatthapallatthīkadussapallatthīkesu dvīsu dussapallatthike āyogapallatthīkāpi saṅgahaṃ gacchatīti āha ‘‘āyogapallatthikāpi dussapallatthikā evā’’ti.

602. Satiyā upaṭṭhānaṃ sakkaccanti āha ‘‘satiṃupaṭṭhapetvā’’ti.

603. **Piṇḍapā**taṃ **dentepī**ti piṇḍapātaṃ patte pakkhipantepi. Patte saññā pattasaññā, sā assatthīti **pattasaññī**. ‘‘Katvā’’ tiiminā kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti.

604. **Samasūpakaṃ piṇḍapāta**nti ettha sūpapiṇḍapātānaṃ samaupaḍḍhabhāvaṃ āsaṅkā bhaveyyāti āha ‘‘samasūpako nāmā’’tiādi. **Yatthā**ti piṇḍapāte. Bhattassa catutthabhāgapamāṇo sūpo hoti, so piṇḍapāto samasūpako nāmāti yojanā. Oloṇī ca sākasūpeyyañca maccharaso ca maṃsaraso cāti dvando. Tattha **oloṇī**ti ekā byañjanavikati. **Sākasūpeyya**nti sūpassa hitaṃ **sūpeyyaṃ,** sākameva sūpeyyaṃ sākasūpeyyaṃ. Iminā sabbāpi sākasūpeyyabyañjanavikati gahitā. **Maccharasamaṃsarasādīnī**ti ettha ādisaddena avasesā sabbāpi byañjanavikati saṅgahitā. Taṃ sabbaṃ rasānaṃ raso **rasaraso**ti katvā ‘‘rasaraso’’ti vuccati.

605. Samapuṇṇaṃ samabharitanti vevacanameva. Thūpaṃ kato **thūpīkato**ti atthaṃ dassento āha ‘‘thūpīkato nāmā’’tiādi.

Tatthāti ‘‘thūpīkata’’ntiādivacane. **Tesa**nti abhayattheratipiṭakacūḷanāgattherānaṃ. Iti pucchiṃsu, tesañca therānaṃ vādaṃ ārocesunti yojanā. **Thero**ti cūḷasumanatthero. **Etassā**ti tipiṭakacūḷanāgattherassa. **Sattakkhattu**nti satta vāre. **Kuto**ti kassācariyassa santikā. **Tasmā**ti yasmā yāvakālikena paricchinno, tasmā. Āmisajātikaṃ yāgubhattaṃ vā phalāphalaṃ vāti yojanā. **Tañca kho**ti tañca samatitthikaṃ. **Itarena panā**ti nādhiṭṭhānupagena pattena pana. Yaṃ pūvaucchukhaṇḍaphalāphalādi heṭṭhā orohati, taṃ pūvaucchukhaṇḍaphalāphalādīti yojanā. **Pūvavaṭaṃsako**ti ettha **vaṭaṃsako**ti uttaṃso. So hi uddhaṃ tasīyate alaṅkarīyateti vaṭaṃsoti vuccati ukārassa vakāraṃ, takārassa ca ṭakāraṃ katvā, soyeva vaṭaṃsako, muddhani pilandhito eko alaṅkāraviseso. Pūvameva taṃsadisattā pūvavaṭaṃsako, taṃ. Pupphavaṭaṃsako ca takkolakaṭukaphalādivaṭaṃsako cāti dvando, te.

Idhāti imasmiṃ sikkhāpade. Nanu sabbathūpīkatesu paṭiggahaṇassa akappiyattā paribhuñjanampi na vaṭṭatīti āha ‘‘sabbattha panā’’tiādi. Tattha **sabbatthā**ti sabbesu thūpīkatesūti. Tatiyo vaggo.

4. Sakkaccavagga-atthayojanā

608. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne. **Odhi**nti avadhiṃ mariyādaṃ.

610. **Thūpakato**ti thūpameva thūpakaṃ, tato thūpakatoti dassento āha ‘‘matthakato’’ti.

611. **Māghātasamayādīsū**ti ‘‘pāṇe mā ghātethā’’ti rājāno bheriṃ carāpenti etthāti māghāto, soyeva samayo māghātasamayo. Ādisaddena aññaṃ paṭicchannakāraṇaṃ gahetabbaṃ.

615. **Tesa**nti mayūraṇḍakukkuṭaṇḍānanti. Catuttho vaggo.

5. Kabaḷavagga-atthayojanā

617. ‘‘Mukhadvāra’’nti kammassa ‘‘anāhaṭe’’ti ca ‘‘vivarissāmī’’ti ca dvīsu kiriyāsu sambandhabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘anāharite mukhadvāra’’nti.

618. **Sakalaṃ hattha**nti pañcaṅguliṃ sandhāya vuttaṃ.

619. **Sakabaḷenā**ti ettha kabaḷasaddena vacanassa aparipuṇṇakāraṇaṃ sabbampi gahetabbaṃ.

620. **Piṇḍukkhepaka**ntiādīsu vicchatthe kapaccayoti āha ‘‘piṇḍaṃ ukkhipitvā ukkhipitvā’’ti. Tvāsaddena kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti.

624. ‘‘Avakiritvā’’ti iminā **sitthāvakāraka**nti ettha avapubbo kiradhātuyeva, na karadhātūti dasseti.

626. **‘‘Capucapū’’ti evaṃ sadda**nti ‘‘capucapū’’ti evaṃ anukaraṇaravanti. Pañcamo vaggo.

6. Surusuruvagga-atthayojanā

627. **‘‘Surusurū’’ti evaṃ sadda**nti ‘‘surusurū’’ti evaṃ anukaraṇaravaṃ. Davanaṃ kīḷananti iminā vacanatthena parihāso **davo** nāmāti āha ‘‘davoti parihāsavacana’’nti. **Ta**nti so davo. Liṅgavipallāso hesa. **Na kātabbaṃ** na kātabboti sambandho. **Silakabuddho**ti silāya kato, silena niyutto vā buddho. **Apaṭibuddho**ti apaṭividdho buddho, parihāsavacanametaṃ. **Godhammo**ti gunnaṃ dhammo. **Ajadhammo**ti ajānaṃ dhammo. **Migasaṅgho**ti migānaṃ saṅgho. **Pasusaṅgho**ti pasūnaṃ saṅgho.

628. ‘‘Bhuñjantenā’’ti padaṃ ‘‘nillehitu’’nti pade bhāvakattā.

631. **Evaṃnāmake**ti ‘‘kokanuda’’nti evaṃ nāmaṃ assa pāsādassāti **evaṃnāmako,** pāsādo, tasmiṃ. ‘‘Padumasaṇṭhāno’’ti iminā pāsādassa sadisūpacārena ‘‘kokanudo’’ti nāmalabhanaṃ dasseti. **Tenā**ti padumasaṇṭhānattā. **Assā**ti pāsādassa. **Puggalikampī**ti parapuggalasantakaṃ gahetabbaṃ ‘‘attano santakampī’’ti attapuggalasantakassa visuṃ gayhamānattā. **Saṅkhampī**ti pānīyasaṅkhampi. **Sarāvampī**ti pānīyasarāvampi. **Thālakampī**ti pānīyathālakampi.

632. ‘‘Uddharitvā’’ti sāmaññato vuttavacanassa kammāpādānāni dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sitthāni udakato’’ti. **Bhinditvā**ti cuṇṇavicuṇṇāni katvā. **Bahī**ti antaragharato bahi.

634. **Setacchattanti** ettha **seta**saddo paṇḍarapariyāyoti āha ‘‘paṇḍaracchatta’’nti. **Vatthapaliguṇṭhita**nti vatthehi samantato veṭhitaṃ. Setaṃ chattaṃ **setacchattaṃ**. Kiḷañjehi kataṃ chattaṃ **kiḷañjacchattaṃ**. Paṇṇehi kataṃ chattaṃ **paṇṇacchattaṃ**. Maṇḍalena baddhaṃ **maṇḍalabaddhaṃ**. Salākāhi baddhaṃ **salākabaddhaṃ. Tānī**ti tīṇi chattāni. **Hī**ti saccaṃ. Yampi ekapaṇṇacchattanti yojanā. **Etesū**ti tīsu chattesu. **Assā**ti yassa kassaci gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā. **So**ti yo koci gahaṭṭho vā pabbajito vā. **Chattapādukāya vā**ti chattadaṇḍanikkhepanāya pādukāya vā. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade.

635. **Majjhimassā**ti pamāṇamajjhimassa. ‘‘Catuhatthappamāṇo’’tiiminā catuhatthato ūnātireko daṇḍo na daṇḍo nāmāti dasseti. Daṇḍo pāṇimhi assāti vacanatthaṃ atidisanto āha ‘‘vuttanayenevā’’ti.

636. **‘‘Satthapāṇimhī’’**ti ettha asi eva adhippetoti āha ‘‘asi’’nti. **Asi**nti khaggaṃ.

637. ‘‘Āvudhaṃ nāma cāpo kodaṇḍo’’ti pāḷiyaṃ vuttavacanaṃ upalakkhaṇamevāti dassento āha ‘‘āvudhapāṇissāti etthā’’tiādi. Sabbāpi dhanuvikati āvudhanti veditabbāti yojanā. Yathā asiṃ sannahitvā ṭhito satthapāṇīti saṅkhyaṃ na gacchati, evaṃ dhanuṃ kaṇṭhe paṭimukko āvudhapāṇīti āha ‘‘sace panā’’tiādi, iminā āvudho pāṇinā gahitoyeva āvudhapāṇi nāmāti dassetīti. Chaṭṭho vaggo.

7. Pādukavagga-atthayojanā

638. **Aṅgulantara**nti pādaṅgulavivaraṃ. **Pāduka**nti upāhanaviseso. So hi pajjate imāyāti pādukāti

vuccati, sā bahupaṭalā cammamayā vā hoti kaṭṭhamayā vā. **Paṭimuñcitvā**ti pādukaṃ paṭimuñcītvā.

640. Dvīhi janehi gahitoti sambandho. **Vaṃsenā**ti veṇunā, yāne nisinnoti sambandho. **Visaṅkharitvā**ti vipattiṃ karitvā. **Dvepī**ti dhammakathikadhammapaṭiggāhakasaṅkhātā ubhopi janā. **Vaṭṭatī**ti desetuṃ vaṭṭati.

641. **Sayanagatassā**ti sayanaṃ gatassa, sayane nipannassāti attho. Nipannassa desetuṃ na vaṭṭatīti sambandho.

642. Tīsu pallatthikāsu yāya kāyaci pallatthikāya nisinnassa dhammaṃ desetuṃ na vaṭṭatīti dassento āha ''pallatthikāyā''tiādi.

643. Yathā veṭhiyamāne kesanto na dissati, evaṃ veṭhitasīsassāti yojanā.

647. Chapakasaddassa ca caṇḍālasaddassa ca vevacanattā vuttaṃ ''caṇḍālassā''ti. Caṇḍālo hi saṃ sunakhaṃ pacatīti **chapako**ti vuccati sakārassa chakāraṃ katvā. Chapakassa esā **chapakī,** caṇḍālabhariyā. **Yatrā**ti ettha trapaccayo paccatte hotīti āha ''yo hi nāmā''ti. Yo rājā ucce āsane nisīditvā mantaṃ pariyāpuṇissati nāma, ayaṃ rājā yāva ativiya adhammikoti vuttaṃ hoti. **''Sabbamida''**nti ayaṃ saddo liṅgavipallāsoti āha ''sabbo aya''nti. ''Loko''ti iminā idhasaddassa visayaṃ dasseti. Carimasaddo antimapariyāyo. **Antimo**ti ca lāmako. **Lāmako**ti ca nāma idha vipattīti āha ''saṅkara''nti. **Saṅkara**nti vipattiṃ. ''Nimmariyādo''ti iminā ''saṅkaraṃ gato''ti padānaṃ adhippāyatthaṃ dasseti. Carimaṃ gataṃ **carimagataṃ,** sabbo ayaṃ loko carimagatoti attho. Idha ca jātake (jā. 1.4.33) ca kesuci potthakesu ''camarikata''nti pāṭho atthi, so ayuttoyeva. **Tatthevā**ti ambarukkhamūleyeva. **Tesa**nti rājabrāhmaṇānaṃ.

Tatthāti tissaṃ gāthāyaṃ. **Pāḷiyā**ti attano ācārapakāsakaganthasaṅkhātāya pāḷiyā. **Na passare**ti ettha resaddo antissa kāriyoti āha ''na passantī''ti. **Yo cāya**nti yo ca ayaṃ. **Ayaṃ**saddo padālaṅkāramatto, brāhmaṇoti attho. **Adhīyatī**ti ajjhāyati, sikkhatīti attho.

Tatoti bodhisattena vuttagāthāto paranti sambandho. **Tassā**ti gāthāya. **Bho**ti bodhisattaṃ āmanteti. ''Bhutto''ti padassa kammavācakabhāvamāvikātuṃ vuttaṃ ''mayā''ti. **Assā**ti odanassa. Iminā suci parisuddhaṃ maṃsaṃ **sucimaṃsaṃ,** tena upasecanamassāti **sucimaṃsūpasecano**ti bāhiratthasamāsaṃ dasseti. **Dhamme**ti ācāradhamme. **Baddho hutvā**ti thaddho hutvā, ayameva vā pāṭho. **Vaṇṇa**saddassa saṇṭhānādike aññe atthe paṭikkhipituṃ vuttaṃ ''pasattho''ti. **Thomito**ti tasseva vevacanaṃ.

Athāti anantare. **Na**nti brāhmaṇaṃ. **Tassā**ti gāthādvayassa. **Brāhmaṇā**ti purohitaṃ ālapati. **Sampatī**ti sandīṭṭhike. ''Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā''ti padānaṃ sambandhaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''nippajjatī''ti.

Mahābrahmeti ettha brahmasaddo brāhmaṇavācakoti āha ''mahābrāhmaṇā''ti. **Aññepī**ti rājabrāhmaṇehi aparepi. ''Pacantī''ti vutte avinābhāvato ''bhuñjantī''ti atthopi gahetabboti āha ''pacanti ceva bhuñjanti cā''ti. ''Na kevala''ntiādinā **aññepī**ti ettha pisaddassa sampiṇḍanatthaṃ dasseti, tvaṃ ācarissasīti sambandho. Puna **tva**nti taṃ, upayogatthe cetaṃ paccattavacanaṃ, ''mā bhidā''tiiminā sambandhitabbaṃ. ''Pāsāṇo''tiiminā **asma**saddo pāsāṇapariyāyoti dasseti. **Tenā**ti bhindanahetunā.

648. Attano kaṅkhāṭhānassa pucchanaṃ sandhāya vuttaṃ ''na kathetabba''nti.

649. **Samadhurenā**ti samaṃ dhurena, samaṃ mukhenāti attho.

652. Yaṃ mūlaṃ vā yā sākhā vā gacchatīti yojanā. **Khandhe**ti rukkhassa khandhe. **Nikkhamatī**ti

uccārapassāvo nikkhamati. **Tiṇaṇḍupaka**nti tiṇena kataṃ, tiṇamayaṃ vā aṇḍupakaṃ. **Etthā**ti uccārapassāvakheḷesu.

653. Adhippetaudakaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘paribhogaudakamevā’’ti. Sattamo vaggo.

Etthāti sekhiyesu. **Sūpabyañjanapaṭicchādane**ti sūpabyañjane odanena paṭicchādeti. Samattā sekhiyā.

8. Sattādhikaraṇasamatha-atthayojanā

655. Saṅkhyaṃ paricchijjatīti **saṅkhyāparicchedo. Tesa**nti catubbidhānamadhikaraṇānaṃ. **Tassā**ti tesaṃ khandhakaparivārānaṃ. **Tatthevā**ti tesu eva khandhakaparivāresu. **Sabbatthā**ti sabbesu sikkhāpadesūti.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Bhikkhuvibhaṅgavaṇṇanāya yojanā samattā.

Jādilañchitanāmena nekānaṃ vācito mayā.

Sādhuṃ mahāvibhaṅgassa, samatto yojanānayoti.

Bhikkhunīvibhaṅgo

1. Pārājikakaṇḍaatthayojanā

Evaṃ bhikkhuvibhaṅgassa, katvāna yojanānayaṃ;
Bhikkhunīnaṃ vibhaṅgassa, karissaṃ yojanānayaṃ.

Yoti vibhaṅgo. **Vibhaṅgassā**ti vibhaṅgo assa. **Assā**ti hoti. **Tassā**ti bhikkhunīnaṃ vibhaṅgassa. **Yato**ti yasmā. Ayaṃ panettha yojanā – bhikkhūnaṃ vibhaṅgassa anantaraṃ bhikkhunīnaṃ yo vibhaṅgo saṅgahito assa, tassa bhikkhunīnaṃ vibhaṅgassa saṃvaṇṇanākkamo patto yato, tato tassa bhikkhunīnaṃ vibhaṅgassa apubbapadavaṇṇanaṃ kātuṃ tāva pārājike ayaṃ saṃvaṇṇanā hotīti. Apubbānaṃ padānaṃ vaṇṇanā **apubbapadavaṇṇanā,** taṃ.

1. Paṭhamapārājikasikkhāpadaṃ

656. ‘‘Tena…pe… sāḷho’’ti ettha ‘‘etthā’’ti pāṭhaseso yojetabbo. Dabbaguṇakiriyājātināmasaṅkhātesu pañcasu saddesu sāḷhasaddassa nāmasaddabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sāḷhoti tassa nāma’’nti. **Migāramātuyā**ti visākhāya. Sā hi migāraseṭṭhinā mātuṭṭhāne ṭhapitattā migāramātā nāma. Navakammaṃ adhiṭṭhātīti **navakammika**nti dassento āha ‘‘navakammādhiṭṭhāyika’’nti. ‘‘Paṇḍiccena samannāgatā’’tiiminā paṇḍā vuccati paññā, sā sañjātā imissāti **paṇḍitā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Veyyattikenā**ti visesena añjati pākaṭaṃ gacchatīti **viyatto,** puggalo, tassa idaṃ veyyattikaṃ, ñāṇaṃ, tena. ‘‘Paṇḍā’’ti vuttapaññāya ‘‘medhā’’ti vuttapaññāya visesabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘pāḷigahaṇe’’tiādi. ‘‘Medhā’’ti hi vuttapaññā ‘‘paṇḍā’’ti vuttapaññāya viseso hoti satisahāyattā. **Tatrupāyāyā**ti aluttasamāso ‘‘tatramajjhattatā’’tiādīsu (dha. sa. aṭṭha. yevāpanakavaṇṇanā) viya. ‘‘Kammesū’’ti iminā tasaddassa visayaṃ dasseti. **Kattabbakammupaparikkhāyā**ti kattabbakammesu vicāraṇāya. Casaddena ‘‘katākata’’nti padassa dvandavākyaṃ dasseti. **Parivesanaṭṭhāne**ti paribhuñjituṃ visanti pavisanti etthāti parivesanaṃ, tameva ṭhānaṃ parivesanaṭṭhānaṃ, tasmiṃ. **Nikūṭe**ti ettha kūṭasaṅkhātasikharavirahite okāseti dassento āha

‘‘koṇasadisaṃ katvā dassite gambhīre’’ti. Vityūpasaggo vikāravācako, sarasaddo saddavācakoti āha ‘‘vippakārasaddo’’ti. Carati anenāti **caraṇaṃ** pādo, tasmiṃ uṭṭhito gilāno etissāti **caraṇagilānā**ti dassento āha ‘‘pādarogena samannāgatā’’ti.

657. ‘‘Tintā’’ti iminā **avassuta**saddo idha kilinnatthe eva vattati, na aññattheti dasseti. **Assā**ti ‘‘avassutā’’tipadassa. Padabhājane vuttanti sambandho. **Tatthā**ti padabhājane. Vatthaṃ raṅgajātena rattaṃ viya, tathā kāyasaṃsaggarāgena suṭṭhu rattāti yojanā. ‘‘Apekkhāya samannāgatā’’ti iminā apekkhā etissamatthīti **apekkhavatī**ti atthaṃ dasseti. Paṭibaddhaṃ cittaṃ imissanti **paṭibaddhacittā**ti dassento āha ‘‘paṭibandhitvā ṭhapitacittā viyā’’ti. **Dutiyapadavibhaṅgepī**ti ‘‘avassuto’’ti dutiyapadabhājanepi. Puggalasaddassa sattasāmaññavācakattā purisasaddena viseseti. **Adhoubbha**iti nipātānaṃ chaṭṭhiyā samasitabbabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘akkhakānaṃ adho’’tiādi. Nanu yathā idha ‘‘akkhakānaṃ adho’’ti vuttaṃ, evaṃ padabhājanepi vattabbaṃ, kasmā na vuttanti āha ‘‘padabhājane’’tiādi. **Padapaṭipāṭiyā**ti ‘‘adho’’ti ca ‘‘akkhaka’’nti ca padānaṃ anukkamena. **Etthā**ti adhakkhakaubbhajāṇumaṇḍalesu. **Sādhāraṇapārājikehī**ti bhikkhubhikkhunīnaṃ sādhāraṇehi pārājikehi. **Nāmamatta**nti nāmameva.

659. **Eva**nti imāya pāḷiyā vibhajitvāti sambandho. **Tatthā**ti ‘‘ubhatoavassute’’tiādivacane. ‘‘Ubhatoavassute’’ti pāṭho mūlapāṭhoyeva, nāññoti dassentena visesamakatvā ‘‘ubhatoavassuteti ubhato avassute’’ti vuttaṃ. **Ubhato**ti ettha ubhasarūpañca tosaddassa chaṭṭhyatthe pavattiñca dassetuṃ vuttaṃ ‘‘bhikkhuniyā ceva purisassa cā’’ti. Tattha bhikkhunīpurisasaddehi ubhasarūpaṃ dasseti. ‘‘Yā’’ti ca ‘‘sa’’iti ca dvīhi saddehi topaccayassa chaṭṭhyatthaṃ, ubhinnaṃ avassutabhāve satīti attho. Bhāvapaccayena vinā bhāvattho ñātabboti āha ‘‘avassutabhāve’’ti. **Yathāparicchinnenā**ti ‘‘adhakkhakaṃ, ubbhajāṇumaṇḍala’’nti yena yena paricchinnena. **Attano**ti bhikkhuniyā. **Tassa vā**ti purisassa vā. **Idhāpī**ti kāyapaṭibaddhena kāyāmasanepi.

Tatrāti tesu bhikkhubhikkhunīsu. **Na kāretabbo** ‘‘kāyasaṃsaggaṃ sādiyeyyā’’ti avuttattāti adhippāyo. **Acopayamānāpī**ti acālayamānāpi, **pi**saddo sambhāvanattho, tena copayamānā pagevāti dasseti. **Evaṃ pana satī**ti citteneva adhivāsayamānāya sati pana. **Kiriyasamuṭṭhānatā**ti imassa sikkhāpadassa kiriyasamuṭṭhānabhāvo. **Tabbahulanayenā**ti ‘‘vanacarako (ma. ni. aṭṭha. 2.201; 3.133), saṅgāmāvacaro’’tiādīsu (ma. ni. 2.108) viya tassaṃ kiriyāyaṃ bahulato samuṭṭhānanayena. **Sā**ti kiriyasamuṭṭhānatā.

660. **Etthā**ti ubbhakkhakaadhojāṇumaṇḍalesu.

662. **‘‘Ekato avassute’’**ti etthāpi topaccayo chaṭṭhyatthe hoti. Sāmaññavacanassāpi visese avaṭṭhānato, visesatthinā ca visesassa anupayojitabbato āha ‘‘bhikkhuniyā evā’’ti. **Tatrā**ti ‘‘ekato avassute’’tiādivacane. **‘‘Tathevā’’**tiiminā kāyasaṃsaggarāgena avassutoti atthaṃ atidisati. **Catūsū**ti methunarāga kāyasaṃsaggarāgagehasitapema suddhacittasaṅkhātesu catūsu. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne.

663. Ayaṃ puriso iti vā itthī iti vā ajānantiyā vāti yojanāti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyapārājikasikkhāpadaṃ

664. Dutiye **kacci no sā**ti ettha **no**saddo nusaddatthoti āha ‘‘kacci nu sā’’ti. **Parivāravipattī**ti parijanassa vināsanaṃ. **‘‘Akittī’’**ti ettha sammukhā nindaṃ gahetvā **‘‘ayaso’’**tiiminā parammukhā nindā gahetabbāti dassetuṃ vuttaṃ ‘‘parammukhagarahā vā’’ti.

666. ‘‘Yā pārājikaṃ āpannā’’tiiminā ‘‘sā vā’’ti ettha tasaddassa visayaṃ dasseti. **Catunna**nti niddhāraṇatthe cetaṃ sāmivacanaṃ, catūsūti attho. **Pacchā**ti sabbapārājikānaṃ pacchā. **Imasmiṃ okāse**ti paṭhamatatiyapārājikānamantare ṭhāne. **Ṭhapita**nti saṅgītikārehi nikkhittaṃ. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade. **Tatrā**ti duṭṭhullasikkhāpadeti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyapārājikasikkhāpadaṃ

669. Tatiye **assā**ti ‘‘dhammena vinayenā’’ti padassa. Padabhājanaṃ vuttanti sambandho. Ñattisampadā ceva anusāvanasampadā ca satthusāsanaṃ nāmāti dassento āha ‘‘ñatti…pe… sampadāya cā’’ti. **Satthusāsanenā**ti ca satthu āṇāya. **Kamma**nti ukkhepanīyakammaṃ. **Tatthā**ti saṅghe. ‘‘Vacanaṃ nādiyatī’’tiādīsu viya **saṅghaṃ vā nādiyatī**ti ettha nādiyanaṃ nāma nānuvattanamevāti āha ‘‘nānuvattatī’’ti. **Tatthā**ti saṅghādīsu. **Ayaṃ tāva saṃvāso**ti saha bhikkhū vasanti etthāti **saṃvāso**ti atthena ayaṃ ekakammādi saṃvāso nāma. ‘‘Saha ayanabhāvenā’’tiiminā saha ayanti pavattantīti **sahāyā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Te**ti bhikkhū. **Yehi cā**ti bhikkhūhi ca. **Tassā**ti ukkhittakassa. **Tenā**ti ukkhittakena. **Attano**ti ukkhittakassāti. Tatiyaṃ.

4. Catutthapārājikasikkhāpadaṃ

675. Catutthe methunarāgena avassutā nādhippetā, kāyasaṃsaggarāgena avassutāvādhippetāti āha ‘‘kāyasaṃsaggarāgena avassutā’’ti. ‘‘Purisapuggalassā’’tipadaṃ na hatthasaddena sambandhitabbaṃ, gahaṇasaddeneva sambandhitabbanti dassento āha ‘‘yaṃ purisapuggalenā’’tiādi. **Ta**nti gahaṇaṃ, ‘‘hatthaggahaṇa’’nti vuttavacanaṃ upalakkhaṇamattamevāti āha ‘‘aññampī’’tiādi. Tattha **‘‘aññampī’’**ti hatthagahaṇato itarampi. **Apārājikakkhette**ti ubbhakkhake adhojāṇumaṇḍale. **Assā**ti ‘‘hatthaggahaṇa’’ntipadassa. **Etthā**ti ‘‘asaddhammassa paṭisevanatthāyā’’tipade. **Kāyasaṃsaggo**ti kāyasaṃsaggo eva. Tena vuttaṃ ‘‘na methunadhammo’’ti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Etthā**ti kāyasaṃsaggagahaṇe. **Sādhaka**nti ñāpakaṃ.

Tissitthiyoti bhummatthe cetaṃ upayogavacanaṃ. Tīsu itthīsūti hi attho, tisso itthiyo upagantvāti vā yojetabbo. Eseva nayo paratopi. Yaṃ methunaṃ atthi, taṃ na seveti yojanā. **Na seve**ti ca na sevati. Tikārassa hi ekāro. **Tayo purise**ti tīsu purisesu, te vā upagantvā. **Tayo ca anariyapaṇḍake**ti tīsu anariyasaṅkhātesu ubhatobyañjanakesu ca paṇḍakesu ca, te vā upagantvāti yojanā. **Na cācare methunaṃ byañjanasmi**nti attano nimittasmiṃ methunaṃ na ca ācarati. Idaṃ anulomapārājikaṃ sandhāya vuttaṃ. **Chejjaṃ siyā methunadhammapaccayā**ti methunadhammakāraṇā chejjaṃ siyā, pārājikaṃ bhaveyyāti attho. **Kusalehī**ti pañhāvisajjane chekehi, chekakāmehi vā. Ayaṃ pañho aṭṭhavatthukaṃ sandhāya vutto.

Pañhāvisajjanatthāya cintentānaṃ sedamocanakāraṇattā **‘‘sedamocanagāthā’’**ti vuttā. **Virujjhatī**ti ‘‘na methunadhammo’’ti vacanena ‘‘chejjaṃ siyā methunadhammapaccayā’’ti vacanaṃ virujjhati, na sametīti attho. Iti ce vadeyya, na virujjhati. Kasmā? Methunadhammassa pubbabhāgattāti yojanā. Iminā methunadhammassa pubbabhāgabhūto kāyasaṃsaggova upacārena tattha methunadhammasaddena vutto, na dvayaṃdvayasamāpattīti dīpeti. **Hi**saddo vitthārajotako. Parivāreyeva vuttānīti sambandho. **Vaṇṇāvaṇṇo**ti sukkavisaṭṭhi. **Dhanamanuppādāna**nti sañcarittaṃ. **‘‘Iminā pariyāyenā’’**ti iminā lesena samīpūpacārenāti attho. **Etenupāyenā**ti ‘‘hatthaggahaṇaṃ sādiyeyyā’’tipade vuttaupāyena. **Sabbapadesū**ti sabbesu ‘‘saṅghāṭikaṇṇaggahaṇaṃ sādiyeyyā’’tiādīsu padesu. **Api cā**ti ekaṃsena, visesaṃ vakkhāmīti adhippāyo. ‘‘Evaṃnāmakaṃ ṭhāna’’nti iminā ‘‘itthaṃnāmaṃ imassa ṭhānassā’’ti vacanatthaṃ dīpeti.

676. **Ekantarikāya vā**ti ettha vāsaddena dvantarikādīnipi saṅgayhanti. **Yena tenā**ti yena vā tena vā. Dviticatuppañcachavatthūni peyyālavasena vā vāsaddena vā gahetabbāni. **Api cā**ti kiñca bhiyyo, vattabbavisesaṃ vakkhāmīti adhippāyo. **Etthā**ti ‘‘āpattiyo desetvā’’ti vacane. **Hī**ti saccaṃ. **Vutta**nti parivāre vuttaṃ. **Tatrā**ti purimavacanāpekkhaṃ. Desitā āpatti gaṇanūpikāti yojanā. **Ekaṃ** vatthuṃ āpannā **yā** bhikkhunīti yojanā. **Dhuranikkhepaṃ katvā**ti ‘‘imañca vatthuṃ, aññampi ca vatthuṃ nāpajjissāmī’’ti dhuranikkhepaṃ katvā. Yā pana saussāhāva desetīti yojanāti. Catutthaṃ.

Sādhāraṇāti bhikkhunīhi sādhāraṇā. **Etthā**ti ‘‘uddiṭṭhā kho ayyāyo’’tiādivacane.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Bhikkhunivibhaṅge pārājikakaṇḍavaṇṇanāya yojanā samattā.

2. Saṅghādisesakaṇḍaṃ

1. Paṭhamasaṅghādisesasikkhāpada-atthayojanā

Pārājikānantarassāti pārājikānaṃ anantare ṭhapitassa, saṅgītassa vā, saṅghādisesakaṇḍassāti sambandho. **Ayaṃ** īdisā **anuttānatthavaṇṇanā** anuttānānaṃ padānaṃ atthassa vaṇṇanā **dāni** imasmiṃkāle bhavissatīti yojanā.

678. Paṭhame udakaṃ vasitaṃ acchādanaṃ anena katanti **udosito**ti vacanatthena bhaṇḍasālā udositaṃ nāmāti dassento āha ‘‘udositanti bhaṇḍasālā’’ti. Ettha hi **uda**saddo udakapariyāyo. Saṃyogo na ydttoyeva. **Bhaṇḍasālā**ti yānādīnaṃ bhaṇḍānaṃ ṭhapanasālā. **Accāvadathā**ti ettha atītyūpasaggo atikkamanattho, ātyūpasaggo dhātvatthānuvattakoti āha ‘‘atikkamitvā vadathā’’ti.

679. Ussayavasena vadanaṃ **ussayavādo,** soyeva **ussayavādikā**ti dassento āha ‘‘ussayavādikā’’tiādi. ‘‘Mānussayavasena kodhussayavasenā’’ti iminā ussayabhedaṃ dasseti. **Sā**ti ussayavādikā. **Atthato**ti sarūpato. **Etthā**ti padabhājane. Aḍḍanaṃ abhiyuñjanaṃ **aḍḍo**ti katvā dvinnaṃ janānaṃ aḍḍo vohārikānaṃ vinicchayakāraṇaṃ hoti, tasmā vuttaṃ ‘‘aḍḍoti vohārikavinicchayo vuccatī’’ti, muddhajatatiyakkharoyeva. **Ya**nti aḍḍaṃ. **Yatthā**ti yasmiṃ kismiṃci ṭhāne. Dvinnaṃ aḍḍakārakānaṃ vohāraṃ jānantīti **vohārikā,** akkhadassā, tesaṃ. **Dvīsu janesū**ti aḍḍakārakesu janesu dvīsu. **Yo kocī**ti aḍḍakārako vā añño vā yo koci.

Etthāti ‘‘ekassa ārocetī’’tiādivacane. **Yattha katthacī**ti yaṃkiñci ṭhānaṃ āgatepīti sambandho. **Athā**ti pacchā. **Sā**ti bhikkhunī. **So**ti upāsako.

‘‘Kappiyakārakenā’’tipadaṃ ‘‘kathāpetī’’tipade kāritakammaṃ. **Tatthā**ti kappiyakārakaitaresu. Vohārikehi kateti sambandho. **Gatigata**nti cirakālapattaṃ. **Sutapubba**nti pubbe sutaṃ. **Athā**ti sutapubbattā eva. **Te**ti vohārikā, dentīti sambandho.

Paṭhamanti samanubhāsanato pubbaṃ. **Āpattī**ti āpajjanaṃ. **Etassā**ti saṅghādisesassa. **Ayaṃ hī**ti ayaṃ eva, vakkhamāno evāti attho. **Etthā**ti padabhājane. **Saha vatthujjhācārā**ti vatthujjhācārena saha, vākyameva, na samāso. **Vatthujjhācārā**ti karaṇatthe nissakkavacanaṃ daṭṭhabbaṃ. Tena vuttaṃ ‘‘saha vatthujjhācārenā’’ti. **Bhikkhuni**nti āpattimāpannaṃ bhikkhuniṃ. **Saṅghato**ti bhikkhunisaṅghamhā. Anīyasaddo hetukattābhidhāyakoti āha ‘‘nissāretīti nissāraṇīyo’’ti. Bhikkhunisaṅghato nissarati, nissāriyati vā anenāti **nissāraṇīyo**ti karaṇatthopi yuttoyeva. **Tatthā**ti padabhājane. **Ya**nti saṅghādisesaṃ. **So**ti saṅghādiseso. Padabhājanassa attho kāraṇopacārena daṭṭhabbo. **Hī**ti saccaṃ. **Kenacī**ti puggalena, na nissārīyatīti sambandho. Tena dhammena karaṇabhūtena, hetubhūtena vā. **So**ti dhammo.

Aḍḍakārakamanussehi vuccamānāti yojanā. **Saya**nti sāmaṃ. **Tato**ti gamanato, paranti sambandho. Bhikkhuniyā vā kataṃ ārocetūti yojanā.

Dhammikanti dhammena sabhāvena yuttaṃ. **Yathā**ti yenākārena. **Ta**nti ākāraṃ. **Tatthā**ti ‘‘anodissa ācikkhatī’’ti vacane.

Dhuttādayoti ādisaddena corādayo saṅgaṇhāti. **Sā**ti ācikkhanā. **Ta**nti ācikkhanaṃ. **Tesa**nti gāmadārakādīnaṃ. **Daṇḍa**nti dhanadaṇḍaṃ. **Gīvā hotī**ti iṇaṃ hoti. Adhippāye satipīti yojanā. **Tassā**ti

anācāraṃ carantassa.

Kevalaṃ hīti kevalameva. **Ta**nti rakkhaṃ. **Kārake**ti anācārassa kārake. **Tesa+?**Nti kārakānaṃ.

Tesanti harantānaṃ. ‘‘Anatthakāmatāyā’’ti iminā bhayādinā vutte natthi dosoti dasseti. **Hī**ti laddhadosajotako. **Attano vacanakaraṃ…pe… vattuṃ vaṭṭatī**ti attano vacanaṃ ādiyissatīti vutte vacanaṃ anādiyitvā daṇḍe gahitepi natthi doso daṇḍagahaṇassa paṭikkhittattā. **Dāsadāsīvāpiādīna**nti ādisaddena khettādayo saṅgayhanti.

Vuttanayenevāti atītaṃ ārabbha ācikkhane vuttanayena eva. ‘‘Āyatiṃ akaraṇatthāyā’’ti iminā anāgataṃ ārabbha odissa ācikkhanaṃ dasseti. ‘‘Kena evaṃ kata’’nti pucchāya atīte katapubbaṃ pucchati. **Sāpī**ti pisaddo vuttasampiṇḍanattho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

Vohārikā daṇḍentīti sambandho. **Daṇḍentī**ti vadhadaṇḍena ca dhanadaṇḍena ca āṇaṃ karonti.

Yo cāyanti yo ca ayaṃ. Bhikkhunīnaṃ yo ayaṃ nayo vutto, eseva nayo bhikkhūnampi nayoti yojanā. ‘‘Eseva nayo’’ti vuttavacanameva vitthārento āha ‘‘bhikkhunopi hī’’tiādi. ‘‘Tathā’’tiiminā ‘‘odissā’’tipadaṃ atidisati. **Te cā**ti te ca vohārikā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vāti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

682. Dutiye varitabbaṃ icchitabbanti **varaṃ,** tameva bhaṇḍanti **varabhaṇḍa**nti dassento āha ‘‘mahagghabhaṇḍa’’nti. ‘‘Muttā’’tiādinā tassa sarūpaṃ dasseti.

683. Āpubbo lokasaddo abhimukhaṃ lokanattho hoti, upubbo uddhaṃ lokanattho, opubbo adho lokanattho, vipubbo ito cito ca vītiharaṇalokanattho, apapubbo āpucchanattho. Idha pana apapubbattā āpucchanatthoti āha ‘‘anāpucchitvā’’ti. Mallagaṇa bhaṭiputta gaṇādikantiādīsu **mallagaṇo** nāma nārāyanabhattiko gaṇo. **Bhaṭiputtagaṇo** nāma kumārabhattiko gaṇo. Ādisaddena aññampi gāmanigame anusāsituṃ samatthaṃ gaṇaṃ saṅgaṇhāti. Atha vā **mallagaṇo**ti mallarājūnaṃ gaṇo. Te hi gaṇaṃ katvā kusinārāyaṃ rajjaṃ anusāsanti, te sandhāya vuttaṃ ‘‘mallagaṇo’’ti. **Bhaṭiputtagaṇo**ti licchavigaṇo pariyāyantarena vutto. Licchavirājūnañhi pubbarājāno bhaṭināmakassa jaṭilassa puttā honti, tesaṃ vaṃse pavattā etarahi licchavirājānopi bhaṭiputtāti vuccanti. Jaṭilo pana bārāṇasirañño putte nadisotena vuyhamāne nadito uddharitvā attano assame puttaṃ katvā bharaṇattā posanattā **bhaṭī**ti vuccati, tassa puttattā licchavigaṇo **bhaṭiputto**ti vuccati. Tepi gaṇaṃ katvā vesāliyaṃ rajjaṃ anusāsanti, taṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘bhaṭiputtagaṇo’’ti. **Dhammagaṇo** nāma sāsanadhammabhattiko gaṇo. **Gandhikaseṇī**ti gandhakārānaṃ samajātikānaṃ sippikānaṃ gaṇo. **Dussikaseṇī**ti dussakārānaṃ samajātikānaṃ pesakārānaṃ gaṇo. Ādisaddena tacchakaseṇirajakaseṇiādayo saṅgayhanti. **Yattha yatthā**ti yasmiṃ yasmiṃ ṭhāne. **Hī**ti saccaṃ. **Te evā**ti gaṇādayo eva. Puna **te**ti gaṇādayo. **Ida**nti ‘‘gaṇaṃ vā’’tiādivacanaṃ. **Etthā**ti rājādīsu. Saṅghāpucchanameva padhānakāraṇanti āha ‘‘bhikkhunisaṅgho āpucchitabbovā’’ti. **Kappagatika**nti kappaṃ gacchatīti kappagatā, sā eva kappagatikā, taṃ.

Kenaci karaṇīyena khaṇḍasīmaṃ agantvā kenaci karaṇīyena bhikkhunīsu pakkantāsūti yojanā. **Nissitakaparisāyā**ti antevāsikaparisāya. **Vuṭṭhāpentiyā**ti upasampādentiyāti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

692. Tatiye dutiyena pādena atikkantamatteti sambandho. Parikkhepārahaṭṭhānaṃ nāma gharūpacārato paṭhamaleḍḍupāto. Saṅkhepato vuttamatthaṃ vitthārato dassento āha **‘‘api cetthā’’**tiādi. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade. **Upacāre vā**ti aparikkhittassa gāmassa parikkhepārahaṭṭhāne vā. **Tato**ti gāmantarato, khaṇḍapākārena vā vatichiddena vā pavisituntі sambandho.

Sambaddhā vati etesanti **sambaddhavatikā,** dve gāmā. **Vihāra**nti bhikkhunivihāraṃ. **Tato pana gāmato**ti tato itaragāmato pana, nikkhantāya bhikkhuniyā ṭhātabbanti sambandho. **Ussāraṇā vā**ti manussānaṃ ussāraṇā vā.

Janāti gāmabhojakā janā. **Ekaṃ gāma**nti yaṃkiñci icchitaṃ ekaṃ gāmaṃ. **Tato**ti gāmato. ''Kasmā''ti imāya pucchāya ''viharato ekaṃ gāmaṃ gantuṃ vaṭṭatī''ti vacanassa kāraṇaṃ pucchati. ''Vihārassa catugāmasādhāraṇattā''tiiminā visajjanena taṃ pucchaṃ visajjeti.

Yatthāti yassaṃ nadiyaṃ. Uttarantiyā ekadvaṅgulamattampi antaravāsako temiyati, sā nadī nāmāti yojanā. Yathā nivasiyamānāya timaṇḍalapaṭicchādanaṃ hoti, evaṃ nivatthāyāti yojanā. Bhikkhuniyā uttarantiyā antaravāsakoti sambandho. **Yattha katthacī**ti yasmiṃ kismiṃci ṭhāne. ''Setunā gacchati, anāpattī''tiiminā padasā uttarantiyā eva āpattīti dasseti. **Uttaraṇakāle**ti nadito uttaraṇakāle. **Ākāsagamana**nti iddhiyā gamanaṃ. Ādisaddena hatthipiṭṭhiādayo saṅgaṇhāti. **Akkamantiyā**ti atikkamantiyā. **Etthā**ti dvīsu tīsu bhikkhunīsu. **Orimatīramevā**ti apāratīrameva. **Tameva tīra**nti orimatīrameva. **Paccuttaratī**ti paṭinivattitvā uttarati.

Kurumānā bhikkhunī karotīti yojanā. **Assā**ti bhikkhuniyā ajānantiyā eva cāti sambandho, anādare cetaṃ sāmivacanaṃ. **Atha panā**ti athasaddo yadipariyāyo, kiriyāpadena yojetabbo. Atha acchati, atha na otaratīti attho. **Acchatī**ti vasati. **Hī**ti saccaṃ. **Idhā**ti ''ekā vā rattiṃ vippavaseyyā''tipade.

Evaṃ vuttalakkhaṇamevāti evaṃ abhidhammapariyāyena vuttalakkhaṇameva. **Taṃ paneta**nti taṃ pana araññaṃ. **Tenevā**ti āpannahetunā eva. **Aṭṭhakathāya**nti mahāaṭṭhakathāyaṃ. Bhikkhunīsu pavisantīsūti sambandho, niddhāraṇatthe cetaṃ bhummavacanaṃ. **Etthā**ti dassanūpacārasavanūpacāresu. Yattha okāse ṭhitaṃ dutiyikā passati, so okāso **dassanūpacāro nāmā**ti yojanā. **Sāṇipākārantarikāpī**ti sāṇipākārena byavahikāpi. Yattha okāse ṭhitā…pe… saddaṃ suṇāti, so okāso **savanūpacāro** nāmāti yojanā. **Maggamūḷhasaddenā**ti magge mūḷhānaṃ saddena. **Dhammassavanārocanasaddenā**ti dhammassavanatthāya ārocanānaṃ saddena. Maggamūḷhasaddena saddāyantiyā saddaṃ suṇāti viya ca dhammassavanārocanasaddena saddāyantiyā saddaṃ suṇāti viya ca ''ayye''ti saddāyantiyā saddaṃ suṇātīti yojanā. **Saddāyantiyā**ti saddaṃ karontiyā. Nāmadhātu hesā. **Evarūpe**ti ''maggamūḷhasaddena viyā''tiādinā vutte evarūpe.

Titthāyatanaṃ saṅkantā vāti titthīnaṃ vāsaṭṭhānaṃ saṅkantā vā. Iminā **''pakkhasaṅkantā''**ti ettha pakkhasaddassa paṭipakkhavācakattā tena sāsanapaṭipakkhā titthiyā eva gahetabbāti dasseti. **Titthiyā** hi sāsanassa paṭipakkhā hontīti. Tatiyaṃ.

4. Catutthasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

694. Catutthe pādassa ṭhapanakaṃ pīṭhaṃ **pādapīṭhaṃ**. Pādassa ṭhapanakā kathalikā **pādakathalikā**ti dassento āha ''pādapīṭhaṃ nāmā''tiādi. **Anaññāyā**ti ettha yakāro tvāpaccayassa kāriyoti āha ''ajānitvā''ti. **Netthāravatte**ti ukkhepanīyakammato nittharaṇakāraṇe vatte. ''Vattamāna''ntiiminā ''vattanti''nti ettha antapaccayaṃ nayena dassetīti. Catutthaṃ.

5. Pañcamasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

701. Pañcame **''ekato avassute''**ti ettha heṭṭhā vuttanayena ''ekato''ti sāmaññato vuttepi bhikkhuniyā eva gahetabbabhāvañca topaccayassa chaṭṭhutthe pavattabhāvañca avassubhapade bhāvatthañca dassetuṃ vuttaṃ ''bhikkhuniyā avassutabhāvo daṭṭhabbo''ti. **Eta**nti ''bhikkhuniyā avassutabhāvo''ti vacanaṃ. **Ta**nti avacanaṃ. **Pāḷiyā**ti imāya sikkhāpadapāḷiyāti. Pañcamaṃ.

6. Chaṭṭhasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

705. Chaṭṭhe **yato tva**nti ettha kāraṇatthe topaccayoti āha **''yasmā''**ti. **Kassā hontī**ti uyyojikāuyyojitāsu kassā bhikkhuniyā hontīti yojanā. **Na detī**ti uyyojikā uyyojitāya na deti. **Na paṭiggaṇhātī**ti uyyojitā uyyojikāya hatthato na paṭiggaṇhāti. **Paṭiggaho tena na vijjatī**ti teneva kāraṇena uyyojikāya hatthato uyyojitāya paṭiggaho na vijjati. **Āpajjati garukaṃ, na lahuka**nti evaṃ santepi uyyojikā garukameva saṅghādisesāpattiṃ āpajjati, na lahukaṃ. **Tañcā**ti taṃ āpajjanañca. **Paribhogapaccayā**ti uyyojikāya paribhogasaṅkhātā kāraṇāti ayaṃ gāthāyattho.

Itarissā panāti uyyojitāya pana bhikkhuniyā. **Paṭhamasikkhāpade**ti pañcamasikkhāpade. Pañcamasikkhāpadañhi iminā sikkhāpadena yugaḷabhāvena sadisattā imaṃ upādāya paṭhamanti vuttanti. Chaṭṭhaṃ.

7. Sattamasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

709. Sattame **yāvatatiyakapadattho**ti ''yāvatatiyaka''nti uccāritassa padassa attho veditabboti sambandhoti. Sattamaṃ.

8. Aṭṭhamasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

715. Aṭṭhame **kismiṃcideva adhikaraṇe**ti niddhāraṇīyassa niddhāraṇasamudāyena avinābhāvato āha ''catunna''nti. Kasmā pana niddhāraṇasamudāyaniddhāraṇīyabhāvena vuttaṃ, nanu padabhājane cattāripi adhikaraṇāni vuttānīti āha ''padabhājane panā''tiādīti. Aṭṭhamaṃ.

9. Navamasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

723. Navame **saṃsaṭṭha**saddo missapariyāyoti āha ''missībhūtā''ti. ''Ananulomenā''tiiminā **''ananulomikenā''**ti ettha ikasaddo svatthoti dasseti. Koṭṭanañca pacanañca gandhapisanañca mālāganthanañca. Ādisaddena aññepi ananulomike kāyike saṅgaṇhāti. Sāsanāharaṇañca paṭisāsanaharaṇañca sañcarittañca. Ādisaddena aññepi ananulomike vācasike saṅgaṇhāti. **Etāsa**nti bhikkhunīnaṃ. **Siloko**ti yasoti. Navamaṃ.

10. Dasamasaṅghādisesasikkhāpadaṃ

727. Dasame **evācārā**ti ettha niggahitalopavasena sandhīti āha ''evaṃācārā''ti. ''Yādiso''tiādinā evaṃsaddassa nidassanādīsu (abhidhānappadīpikāyaṃ 1186 gāthāyaṃ) ekādasasu atthesu upamatthaṃ dasseti. **Sabbatthā**ti ''evaṃsaddā evaṃsilokā''ti sabbesu padesu. **Uññāyā**ti ettha okāraviparīto ukāroti āha ''avaññāyā''ti. ''Nīcaṃ katvā jānanāyā''ti iminā avasaddo nīcattho, ñādhātu avabodhanatthoti dasseti. ''Paribhavaññāyā''ti vattabbe uttarapadalopavasena **''paribhavenā''**ti vuttanti āha ''paribhavitvā jānanenā''ti. **Akkhantiyā**ti ettha sahanakhantiyevādhippetā, neva anulomakhanti, na diṭṭhinijjhānakkhantīti dassento āha ''asahanatāyā''ti. **Vebhassiyā**ti ettha visesena bhāseti obhāsetīti vibhāso ānubhāvo, vibhāso imassa saṅghassa atthīti vibhasso saṅgho, bahvatthe ca atisayatthe ca sapaccayo hoti. Kasmā? Mantupaccayatthattā ''lomaso''tiādīsu (jā. 1.14.57) viya, bahuānubhāvo atisayaānubhāvo saṅghoti vuttaṃ hoti, saṃyogaparattā ākārassa rasso. Vibhassassa bhāvo vebhassiyaṃ, bahuānubhāvo atisayaānubhāvoyeva. Iti imamatthaṃ dassento āha ''balavabhassabhāvenā''ti. Tattha balavaiti padena mantuatthe pavattassa sappaccayassa bahvatthañca atisayatthañca dasseti, bhāvaiti padena ṇiyapaccayassa bhāvatthaṃ, enaiti padena nissakkavacanassa karaṇatthe pavattabhāvaṃ dasseti. Tamevatthamāvikaronto āha ''attano balavappakāsanenā''ti. Tattha **attano**ti attasaṅkhātassa saṅghassa. **Balavappakāsanenā**ti bahuānubhāvappakāsanena, atisayaānubhāvappakāsanena vā. Balavappakāsanaṃ nāma atthato paresaṃ samutrāsanamevāti āha ''samutrāsanenāti attho''ti. **Dubbalabhāvenā**ti ettha bhāvaitipadena ṇyapaccayassa bhāvatthaṃ, enaitipadena nissakkavacanassa karaṇatthaṃ dassetīti daṭṭhabbaṃ. **Sabbatthā**ti ''uññāyā''tiādīsu sabbesu padesu. Casaddo luttaniddiṭṭhoti āha ''evaṃ samuccayattho daṭṭhabbo''ti. **Viviccathā**ti ettha vītyūpasaggo vināsaddattho, vicadhātu sattatthoti āha

‘‘vinā hothā’’ti. Dasamaṃ.

Anantarā pakkhipitvāti sambandho. Mahāvibhaṅgato āharitāni imāni tīṇi sikkhāpadānīti yojanā. Nava paṭhamāpattikā veditabbāti sambandho. Sabbepi dhammāti yojanā. **Etthā**ti ‘‘uddiṭṭhā kho’’tiādipāṭhe. **Taṃ panā**ti pakkhamānattaṃ panāti.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Bhikkhunivibhaṅge

Sattarasakavaṇṇanāya yojanā samattā.

3. Nissaggiyakaṇḍaṃ

1. Paṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpada-atthayojanā

Tiṃsa nissaggiyā ye dhammā bhikkhunīnaṃ bhagavatā pakāsitā, tesaṃ dhammānaṃ **dāni** imasmiṃ kāle ayaṃ saṃvaṇṇanākkamo bhavatīti yojanā.

733. Paṭhame **āmattikāpaṇa**nti ettha āmattasaddo bhājanapariyāyoti āha ‘‘bhājanānī’’ti. Bhājanāni hi amanti paribhuñjitabbabhāvaṃ gacchantīti **‘‘amattānī’’**ti vuccanti. Amattāni vikkiṇantīti **‘‘āmattikā’’**ti vacanatthaṃ dassento āha **‘‘tānī’’**tiādi. **Tesa**nti āmattikānaṃ. **Taṃ vā**ti āmattikāpaṇaṃ vā.

734. ‘‘Sannidhi’’nti iminā saṃnipubbo cisaddo ucinanatthoti dasseti. **Hi**saddo visesajotako. **Tatthā**ti mahāvibhaṅge. **Idhā**ti bhikkhunivibhaṅge.

Idampīti idaṃ sikkhāpadampi. Pisaddo mahāvibhaṅgasikkhāpadaṃ apekkhatīti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

738. Dutiye ahatacoḷānampi sedamalādikilinne virūpattā ‘‘jiṇṇacoḷā’’ti vuttaṃ. ‘‘Api ayyāhī’’tiiminā ‘‘apa ayyāhī’’tipadavibhāgaṃ nivatteti.

740. Sabbampi etaṃ cīvaranti yojanā. **Evaṃ paṭiladdha**nti evaṃ nissajjitvā laddhaṃ. **Yathādāneyevā**ti yathā dāyakehi dinnaṃ, tasmiṃ dāneyeva upanetabbaṃ, akālacīvareyeva pakkhipitabbanti atthoti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

743. Tatiye **handa**saddo vavassaggatthe nipātoti āha ‘‘handāti gaṇhā’’ti. Bahūni nissaggiyānīti sambandho. **Saṃharitvā**ti visuṃ visuṃ saṅgharitvāti. Tatiyaṃ.

4. Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

748. Catutthe kiṇāti anenāti **kaya**nti vacanatthena mūlaṃ kayaṃ nāmāti āha ‘‘mūlenā’’ti. **Sā**ti thullanandā, āha kirāti sambandho. Ñādhātuyā avabodhanatthato aññampi **ñā**dhātuyā yācanatthaṃ dassento āha ‘‘yācitvā vā’’ti.

752. **Ya**nti sabbitelādi. **Taññevā**ti sabbitelādimeva. **Yamaka**nti sabbiṃ saha telena yugaḷaṃ katvā.

Vejjenāti bhisakkena. So hi āyubbedasaṅkhātaṃ vijjaṃ jānātīti **vejjo**ti ca rogañca tassa nidānañca bhesajjañca vidati jānātītipi **vejjo**ti ca vuccati. **Tato**ti vejjena vuttakāraṇā. **Kahāpaṇassā**ti kahāpaṇena, ābhatanti sambandhoti. Catutthaṃ.

5. Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

753. Pañcame **sā**ti sikkhamānā. **Aya**nti sikkhamānā. **Addhā**ti ekaṃsena. **''Cetāpetvā''**ti ettha citisaddo jānanatthoti āha ''jānāpetvā''ti. Pañcamaṃ.

6. Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

758. Chaṭṭhe chandaṃ uppādetvā gahitaṃ **chandaka**nti vacanatthaṃ dassento āha ''chandaka''ntiādi. **Dhammakicca**nti puññakaraṇīyaṃ. **Dhamma**saddo hettha puññavācako. **Ya**nti vatthuṃ. **Paresa**nti attanā aññesaṃ. **''Eta''**nti ''chandaka''nti etaṃ nāmaṃ. ''Aññassatthāya dinnenā''tiiminā aññassa attho **aññadattho,** dakāro padasandhikaro, tadatthāya dinno **aññadatthiko**ti vacanatthaṃ dasseti. ''Aññaṃ uddisitvā dinnenā''tiiminā aññaṃ uddisitvā dinnaṃ **aññuddisika**nti vacanatthaṃ dasseti. ''Saṅghassa pariccattenā''ti iminā saṅghassa pariccatto **saṅghiko**ti vacanatthaṃ dasseti.

762. **Yadatthāyā**ti yesaṃ cīvarādīnaṃ atthāya. Yasaddena samāsabhāvato pubbe niggahitāgamo hoti. **Ta**nti cīvarādikaṃ. **Tumhehī**ti dāyake sandhāya vuttaṃ. **Upaddavesū**ti dubbhikkhādiupasaggesu. **Yaṃ vā taṃ vā**ti cīvaraṃ vā aññe vā piṇḍapātādiketi yaṃ vā taṃ vāti. Chaṭṭhaṃ.

7. Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

764. Sattame **saññācikenā**ti ettha saṃsaddassa sayamatthe pavattibhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''sayaṃ yācitakenā''ti. **Etadevā**ti ''saññācikenā''ti padameva. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpadeti. Sattamaṃ.

8. Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

769. Aṭṭhame **gaṇassā**ti bhikkhunigaṇassa. Iminā **''mahājanikenā''**ti ettha bhikkhunigaṇova mahājanoti adhippetoti dīpetīti. Aṭṭhamaṃ.

9. Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

774. Navame **ito**ti imasmā aṭṭhamasikkhāpadato. **Adhikatara**nti atirekataranti. Navamaṃ.

10. Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

778. Dasame ''vinassatī''tiiminā **''undriyatī''**ti ettha udidhātuyā nassanatthaṃ dasseti dhātūnamanekatthattā. **Paripatatī**ti parigalitvā patati. Iminā nassanākāraṃ dasseti. **Ettakamevā**ti etaṃ parimāṇaṃ dvipadamevāti. Dasamaṃ.

11. Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

784. Ekādasame **garupāvuraṇaṃ** nāma sītakāle pāvuraṇavatthanti dassento āha ''sītakāle pāvuraṇa''nti. Sītakāle hi manussā thūlapāvuraṇaṃ pārupanti. ''Catukkaṃsaparama''nti ettha **kaṃsa**saddo bhuñjanapatte ca suvaṇṇādilohavisese ca catukahāpaṇe cāti tīsu atthesu dissati, idha pana catukahāpaṇe vattatīti dassento āha ''kaṃso nāma catukkahāpaṇiko hotī''ti. Catukkaṃsasaṅkhātaṃ

paramaṃ imassāti **catukkaṃsaparamaṃ,** soḷasakahāpaṇagghanakaṃ pāvuraṇanti atthoti. Ekādasamaṃ.

12. Dvādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadaṃ

789. Dvādasame **lahupāvuraṇaṃ** nāma uṇhakāle pāvuraṇavatthanti dassento āha ‘‘uṇhakāle pāvuraṇa’’nti. Uṇhakāle hi manussā sukhumapāvuraṇaṃ pārupantīti. Dvādasamaṃ.

Nissaggiyānaṃ tiṃsabhāvaṃ dassento āha ‘‘mahāvibhaṅge’’tiādi. Cīvaravaggato apanetvāti sambandho. **Aññadatthikānī**ti aññadatthikapadena vuttāni sikkhāpadāni. **Itī**ti evaṃ. **Ekatopaññattānī**ti ekasseva paññattāni, **ubhatopaññattānī**ti ubhayesaṃ paññattāni. **Etthā**ti ‘‘uddiṭṭhā kho’’tiādivacaneti.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Bhikkhunivibhaṅge

Tiṃsakavaṇṇanāya yojanā samattā.

4. Pācittiyakaṇḍaṃ

1. Lasuṇavaggo

1. Paṭhamasikkhāpada-atthayojanā

Tiṃsakānantaraṃ tiṃsakānaṃ anantare kāle **chasaṭṭhisatasaṅgahā** chauttarasaṭṭhiadhikasatehi sikkhāpadehi saṅgahitā ye dhammā saṅgītikārehi saṅgītā, **dāni** imasmiṃ kāle tesampi dhammānaṃ ayaṃ vaṇṇanā hotīti yojanā.

793. **Tatthā**ti tesu chasaṭṭhisatasaṅgahesu sikkhāpadesu, paṭhamasikkhāpadeti sambandho. ‘‘Dve tayo’’ti ettha vāsaddo luttaniddiṭṭhoti āha ‘‘dve vā tayo vā’’ti. **Phoṭalake**ti kande, miñje vā. **Eta**nti ‘‘gaṇḍike’’ti etaṃ nāmaṃ. ‘‘Pamāṇa’’ntiiminā **matta**saddo pamāṇatthova, na appattho, nāpi avadhāraṇatthoti dasseti. **Lasuṇa**nti setavaṇṇamūlaṃ mahākandaṃ. Mahākando hi byañjanasampākādīsu āmagandhānaṃ abhibhavanattā lasīyati kantīyatīti **lasuṇa**nti vuccati.

Suvaṇṇahaṃsayoninti suvaṇṇamayena pattena yuttaṃ haṃsayoniṃ. **Jātissaro**ti jātiṃ bhavaṃ sarati jānātīti jātissaro. **Athā**ti jātissarassa nipphannattā. Nipphannattho hi athasaddo. **Pubbasinehenā**ti pubbe manussabhave bhāvitena sinehena. **Tāsa**nti pajāpatiyā ca tissannaṃ dhītarānañca. **Taṃ panā**ti pattaṃ pana.

795. **Magadhesū**ti magadharaṭṭhe ṭhitesu janapadesu. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Idhā**ti ‘‘lasuṇaṃ khādeyyā’’tipade. **Tampī**ti māgadhakampi. **Gaṇḍikalasuṇamevā**ti gaṇḍo phoṭo etassatthīti gaṇḍikaṃ. Gaṇḍasaddo hi phoṭapariyāyo, bahutthe ikapaccayo. Bahugaṇḍikalasuṇanti hi vuttaṃ hoti. Gaṇḍasaddo hi phoṭe ca kapole cāti dvīsu atthesu vattati, idha pana phoṭe vattatīti daṭṭhabbaṃ. Potthakesu pana oṭṭhajena catutthakkharena pāṭho atthi, so vīmaṃsitvā gahetabbo. Bahūsu hi pubbapotthakesu kaṇṭhajo tatiyakkharo ca oṭṭhajo catutthakkharo cāti dve akkharā aññamaññaṃ parivattitvā tiṭṭhanti. **Na ekadvitimiñjaka**nti ekamiñjo palaṇḍuko na hoti, dvimiñjo bhañjanako na hoti, timiñjo haritako na hotīti attho. Kurundiyaṃ pana vuttanti sambandho. **Saṅkhāditvā**ti dantehi cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā.

797. **Palaṇḍuko**ti sukandako eko lasuṇaviseso. **Bhañjanakā**dīni lokasaṅketopadesato daṭṭhabbāni. **Hī**ti saccaṃ. **Tassā**ti cāpalasuṇassa. **Sabhāvenevā**ti sūpasampākādiṃ vinā attano sabhāvato eva. **Ta**nti

māgadhakaṃ, pakkhipitunti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. **Yattha katthacī**ti yesu kesucīti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasikkhāpadaṃ

799. Dutiye saṃdassanaṃ bādhati nisedheti asmiṃ ṭhāneti **sambādha**nti vacanatthena paṭicchannokāso sambādho nāmāti dassento āha ‘‘paṭicchannokāse’’ti. **Ubho upakacchakā**ti dve bāhumūlā. Te hi upari yaṃkiñci vatthuṃ kacati bandhati etthāti **upakacchakā**ti vuccanti. **Muttakaraṇa**nti passāvamaggo. So hi muttaṃ karoti anenāti muttakaraṇanti vuccati. Lomo kattīyati chindīyati imāyāti **kattari,** tāya vā, suṭṭhu daḷhaṃ lomaṃ ḍaṃsatīti **saṇḍāso,** soyeva **saṇḍāsako,** tena vā, khurati lomaṃ chindatīti **khuro,** tena vā saṃharāpentiyāti sambandho. **Saṃharāpentiyā**ti apanentiyāti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyasikkhāpadaṃ

803. Tatiye **muttakaraṇatalaghātane**ti muttakaraṇassa talaṃ hananaṃ paharaṇaṃ muttakaraṇatalaghātanaṃ, tasmiṃ muttakaraṇatalaghātane nimittabhūte. **Tāva mahanta**nti ativiya mahantaṃ. **Kesarenāpī**ti kiñjakkhenāpi. So hi ke jale sarati pavattatīti kesaroti vuccati.

805. **Gaṇḍaṃ vā**ti pīḷakaṃ vā. **Vaṇaṃ vā**ti aruṃ vāti. Tatiyaṃ.

4. Catutthasikkhāpadaṃ

806. Catutthe rañño orodhā **rājorodhā,** purāṇe rājorodhā **purāṇarājorodhā**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘purāṇe’’tiādi. ‘‘Gihibhāve’’ti iminā purāṇeti ettha ṇapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Cirācira**nti nipātapaṭirūpakaṃ. Tena vuttaṃ ‘‘cirena cirenā’’ti. ‘‘Sakkothā’’ti iminā kathaṃ tumhe rāgacittaṃ paṭihanitvā attānaṃ **dhāretha** dhāretuṃ sakkothāti atthaṃ dasseti. **Anārocitepī**ti bhūtato anārocitepi.

807. **Jatunā**ti lākhāya. **Paṭṭhadaṇḍake**ti paṭubhāvena ṭhāti pavattatīti **paṭṭho,** soyeva daṇḍo **paṭṭhadaṇḍo,** tassa pavesanaṃ paṭṭhadaṇḍakaṃ, tasmiṃ nimittabhūte. **Eta**nti ‘‘jatumaṭṭhake’’ti etaṃ vacananti. Catutthaṃ.

5. Pañcamasikkhāpadaṃ

810. Pañcame **‘‘atigambhīra’’**ntipadaṃ kiriyāvisesananti āha ‘‘atianto pavesetvā’’ti. ‘‘Udakena dhovanaṃ kurumānā’’ti iminā **‘‘udakasuddhika’’**ntipadassa udakena suddhiyā karaṇanti atthaṃ dasseti.

812. **Dvaṅgulapabbaparama**nti ettha dve aṅgulāni ca dve pabbāni ca dvaṅgulapabbaṃ, uttarapade pubbapadalopo. Dvaṅgulapabbaṃ paramaṃ pamāṇaṃ etassa udakasuddhikassāti dvaṅgulapabbaparamaṃ. Vitthārato dvaṅgulaparamaṃ, gambhīrato dvipabbaparamanti vuttaṃ hoti. Tenāha ‘‘vitthārato’’tiādi. Aṅgulaṃ pavesentiyāti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. ‘‘Catunnaṃ vā’’ti idaṃ ukkaṭṭhavasena vuttaṃ, tiṇṇampi pabbaṃ na vaṭṭati, catunnaṃ pana pagevāti atthoti. Pañcamaṃ.

6. Chaṭṭhasikkhāpadaṃ

815. Chaṭṭhe bhattassa vissajjanaṃ **bhattavissaggo**ti vutte bhattakiccanti dassento āha ‘‘bhattakicca’’nti. Pānīyasaddena pānīyathālakaṃ gahetabbaṃ, vidhūpanasaddena bījanī gahetabbā, **upa**saddo samīpatthoti sabbaṃ dassento āha ‘‘ekena hatthenā’’tiādi. **‘‘Accāvadatī’’**tipadassa atikkamitvā vadanākāraṃ dasseti ‘‘pubbepī’’tiādinā.

817. ‘‘Suddhaudakaṃ vā hotū’’tiādinā ‘‘pānīyenā’’ti vacanaṃ upalakkhaṇaṃ nāmāti dasseti. **Dadhimatthū**ti dadhimaṇḍaṃ dadhino sāro, dadhimhi pasannodakanti vuttaṃ hoti. **Raso**ti maccharaso maṃsaraso. ‘‘Antamaso cīvarakaṇṇopī’’ti iminā ‘‘vidhūpanenā’’ti vacanaṃ nidassanaṃ nāmāti dasseti.

819. **Detī**ti sayaṃ deti. **Dāpetī**ti aññena dāpeti. **Ubhayampī**ti pānīyavidhūpanadvayampīti. Chaṭṭhaṃ.

7. Sattamasikkhāpadaṃ

822. Sattame ‘‘payogadukkaṭaṃ nāmā’’ti iminā heṭṭhā vuttesu aṭṭhasu dukkaṭesu pubbapayogadukkaṭaṃ dasseti. Na kevalaṃ pubbapayogadukkaṭaṃ ettakameva, atha kho aññampi bahu hotīti dassento āha ‘‘tasmā’’tiādi. **Saṅghaṭṭanesupī**ti viloḷanesupi. **Dantehi saṅkhādatī**ti dantehi cuṇṇavicuṇṇaṃ karoti. **Etthā**ti imasmiṃ sikkhāpade, aññāya bhikkhuniyā kārāpetvāti sambandho. ‘‘Aññāyā’’tipadaṃ ‘‘viññāpetvā’’ti pade kāritakammaṃ. **Mātarampī**ti ettha pisaddo aññaṃ viññāpetvā bhuñjantiyā pagevāti dasseti. **Tāya vā**ti viññāpitabhikkhuniyā vā. **Ta**nti āmakadhaññaṃ. **Ta**nti mahāpaccariyaṃ vuttavacanaṃ. **Pubbāparaviruddha**nti pubbāparato viruddhaṃ. ‘‘Aññāya…pe… dukkaṭamevā’’ti pubbavacane dukkaṭameva vuttaṃ, puna ‘‘aññāya…pe… dukkaṭa’’nti ca pacchimavacane pācittiyañca dukkaṭañca vuttaṃ, tasmā pubbāparaviruddhanti vuttaṃ hoti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

823. Labbhamānaṃ āmakadhaññanti sambandho. **Aññaṃ vā yaṃkiñcī**ti muggamāsādīhi vā lābukumbhaṇḍādīhi vā aññaṃ yaṃkiñci tilādiṃ vāti. Sattamaṃ.

8. Aṭṭhamasikkhāpadaṃ

824. Aṭṭhame **nibbiṭṭharājabhaṭo**ti ettha uttarapadassa chaṭṭhīsamāsañca pubbapadena bāhiratthasamāsañca dassento āha ‘‘nibbiṭṭho’’tiādi. Tattha ‘‘rañño bhatī’’ti iminā rañño bhaṭo **rājabhaṭo**ti chaṭṭhīsamāsaṃ dasseti, ‘‘etenā’’ti iminā bāhiratthasamāsaṃ. **Nibbiṭṭho**ti niviṭṭho patiṭṭhāpitoti attho. **Keṇī**ti rañño dātabbassa āyassetamadhivacanaṃ. **Etenā**ti brāhmaṇena. **Tato**ti ṭhānantarato. Bhaṭasaṅkhātāya keṇiyā pathattā kāraṇattā ṭhānantaraṃ **bhaṭapatha**nti āha ‘‘taṃyeva ṭhānantara’’nti.

826. **Cattāripi vatthūnī**ti uccārādīni. **Pāṭekka**nti paṭivisuṃ ekekameva. **Uccāraṃ vā**tiādīsu vāsaddena dantakaṭṭhādayopi gahetabbāti āha ‘‘dantakaṭṭha…pe… pācittiyamevā’’ti. **Sabbatthā**ti sabbesu uccārādīsūti. Aṭṭhamaṃ.

9. Navamasikkhāpadaṃ

830. Navame **ropimaharitaṭṭhāne**ti ropimaṭṭhāne ca haritaṭṭhāne ca. Ropiyati asminti ropiyaṃ, taṃyeva **ropimaṃ** yakārassa makāraṃ katvā. **Etānī**ti uccārādīni. **Sabbesa**nti bhikkhubhikkhunīnaṃ. **Yattha panā**ti yasmiṃ khetteti. Navamaṃ.

10. Dasamasikkhāpadaṃ

835. Dasame **soṇḍā vā**ti surāsoṇḍā vā. **Moro**ti mayūro. **Suvo**ti suko. **Makkaṭo**ti vānaro. Ādisaddena sappādayo saṅgaṇhāti, makkaṭādayopi naccantūti sambandho. **Asaṃyatabhikkhūna**nti vācasikakamme asaṃyatānaṃ bhikkhūnaṃ, dhammabhāṇakagītaṃ vā hotūti yojanā. Tantiyā guṇena baddhā **tantibaddhā**. ‘‘Bhi’’ntisaṅkhāto rāsaddo etissāti **bheri**. Kuṭena katā bheri **kuṭabheri,** tāya vāditaṃ **kuṭabherivāditaṃ,** taṃ vā. **Udakabherī**ti udakena pakkhittā bheri, tāya vāditampi hotūti sambandho.

836. **Tesaṃyevā**ti yesaṃ naccaṃ passati, tesaṃyeva. Yadi pana naccagītavādite visuṃ visuṃ passati suṇāti, pāṭekkā āpattiyoti dassento āha ‘‘sace panā’’tiādi. **Aññato**ti aññato desato, passatīti sambandho. ‘‘Oloketvā’’ti pade apekkhite upayogatthe topaccayo hoti. Aññaṃ oloketvāti hi attho. Aññato vādente passatīti yojanā. Bhikkhunī na labhatīti sambandho. Aññe vattumpīti sambandho. **Upahāra**nti pūjaṃ. **Upaṭṭhāna**nti pāricariyaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu sayaṃ naccādīsu.

837. **Antarārāme vā**ti ārāmassa antare vā. **Bahiārāme vā**ti ārāmassa bahi vā. **Aññena vā**ti salākabhattādīhi aññena vā. **Tādisenā**ti yādiso corādiupaddavo, tādisenāti. Dasamaṃ.

Lasuṇavaggo paṭhamo.

2. Andhakāravaggo

1. Paṭhamasikkhāpada-atthayojanā

839. Andhakāravaggassa paṭhame **appadīpe**ti upalakkhaṇavasena vuttattā aññepi ālokā gahetabbāti dassento āha ‘‘padīpacandasūriyaaggīsū’’tiādi. **Assā**ti ‘‘appadīpe’’tipadassa.

841. Narahoassādāpekkhā hutvā ca rassādato aññavihitāva hutvā cāti yojanā. Iminā ‘‘santiṭṭhati vā sallapati vā’’ti pade kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti. **Dānena vā** nimittabhūtena, **pūjāya vā** nimittabhūtāya mantetīti yojanāti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasikkhāpadaṃ

842. Dutiye idameva padaṃ nānanti sambandhoti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyasikkhāpadaṃ

846. Tatiye ‘‘idamevā’’ti padaṃ anuvattetabbaṃ. **Tādisamevā**ti paṭhamasadisamevāti atthoti. Tatiyaṃ.

4. Catutthasikkhāpadaṃ

850. Catutthe kaṇṇassa samīpaṃ **nikaṇṇaṃ,** tameva **nikaṇṇika**nti vutte kaṇṇamūlanti āha ‘‘kaṇṇamūlaṃ vuccatī’’ti. ‘‘Kaṇṇamūle’’ti iminā ‘‘nikaṇṇika’’nti ettha bhummatthe upayogavacananti dasseti. **Āharaṇatthāyā**ti āharāpanatthāyāti. Catutthaṃ.

5. Pañcamasikkhāpadaṃ

854. Pañcame **tesa**nti gharasāmikānaṃ. **Gharampī**ti na kevalaṃ āsanameva, gharampi sodhemāti attho. **Tato**ti parivitakkanato, paranti sambandho.

858. Corā vā uṭṭhitā hontīti yojanāti. Pañcamaṃ.

6. Chaṭṭhasikkhāpadaṃ

860. Chaṭṭhe **abhinisīdeyyā**ti ettha abhisaddo upasaggamattovāti dassento āha ‘‘nisīdeyyā’’ti. Eseva nayo **abhinipajjeyyā**ti etthāpi. Dve āpattiyoti sambandhoti. Chaṭṭhaṃ.

7. Sattamasikkhāpadaṃ

864. Sattame **sabba**nti sakalaṃ vattabbavacananti. Sattamaṃ.

8. Aṭṭhamasikkhāpadaṃ

869. Aṭṭhame anuttānavacanaṃ natthīti. Aṭṭhamaṃ.

9. Navamasikkhāpadaṃ

875. Navame **abhisapeyyā**ti ettha sapadhātussa akkosanatthaṃ antokatvā karadhātuyā atthaṃ dassento āha ''sapathaṃ kareyyā''ti. **Niraye nibbattāmhī**ti ahaṃ niraye nibbattā amhīti yojanā. **Niraye nibbattatū**ti esā bhikkhunī niraye nibbattatūti yojanā. **Īdisā hotū**ti mama sadisā hotūti attho. **Kāṇā**ti ekakkhikāṇā, dvakkhikāṇā vā. **Kuṇī**ti hatthapādādivaṅkā.

878. **Edisā**ti virūpādijātikā. **Viramassū**ti viramāhi. **Addhā**ti dhuvanti. Navamaṃ.

10. Dasamasikkhāpadaṃ

879. Dasame anuttānaṭṭhānaṃ natthīti. Dasamaṃ.

Andhakāravaggo dutiyo.

3. Naggavaggo

1. Paṭhamasikkhāpada-atthayojanā

883. Naggavaggassa paṭhame **brahmacariyena ciṇṇenā**ti ciṇṇena brahmacariyena kiṃ nu kho nāmāti attho. ''Brahmacariyassa caraṇenā''ti iminā ciṇṇasaddassa caraṇaṃ **ciṇṇa**nti vacanatthaṃ dasseti. ''Na aññaṃ cīvara''nti iminā evatthaṃ dasseti, aññatthāpohanaṃ vāti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasikkhāpadaṃ

887. Dutiye anuttānaṭṭhānaṃ natthīti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyasikkhāpadaṃ

893. Tatiye **anantarāyikinī**ti ettha natthi antarāyo etissāti anantarāyā, sā eva anantarāyikinīti vacanatthaṃ dassento āha ''anantarāyā''ti. Tatiyaṃ.

4. Catutthasikkhāpadaṃ

898. Catutthe **pañcāha**nti samāhāradigu, ṇikapaccayo svattho. **Saṅghāṭicāro**tiettha kenaṭṭhena saṅghāṭi nāma, cārasaddo kimatthoti āha ''paribhogavasena vā''tiādi. Tattha **saṅghaṭitaṭṭhenā**ti saṃharitaṭṭhena. Iminā ''kenaṭṭhena saṅghāṭi nāmā''ti pucchaṃ visajjeti. ''Parivattana''nti iminā ''cārasaddo kimattho''ti codanaṃ pariharati. **Pañcasū**ti ticīvaraṃ udakasāṭikā saṃkaccikāti pañcasūti. Catutthaṃ.

5. Pañcamasikkhāpadaṃ

903. Pañcame ''cīvarasaṅkamanīya''ntiettha saṅkametabbaṃ paṭidātabbanti **saṅkamanīya**nti kamudhātussa paṭidānatthañca anīyasaddassa kammatthañca, 'cīvarañca taṃ saṅkamanīyañce'ti

cīvarasaṅkamanīyanti visesanaparapadabhāvañca dassento āha ‘‘saṅkametabbaṃ cīvara’’nti. Tattha ‘‘saṅkametabbaṃ cīvara’’nti iminā kammatthañca visesanaparapadabhāvañca dasseti. ‘‘Paṭidātabbacīvara’’nti iminā kamudhātuyā atthaṃ dasseti adhippāyavasenāti. Pañcamaṃ.

6. Chaṭṭhasikkhāpadaṃ

909. Chaṭṭhe ‘‘aññaṃ parikkhāra’’ntiettha parikkhārassa sarūpaṃ dassento āha ‘‘yaṃkiñcī’’tiādi. Yaṃkiñci aññataranti sambandho. **Kittakaṃagghanaka**nti kiṃ pamāṇena agghena arahaṃ cīvaraṃ. **Dātukāmatthā**ti tumhe dātukāmā bhavathāti attho. **Katipāhenā**ti katipayāni ahāni katipāhaṃ, yakāralopo. **Katipaya**saddohi dvitivācako rūḷhīsaddo, tena katipāhena. **Samaggha**nti appagghaṃ. **Saṃ**saddo hi appatthavācakoti. Chaṭṭhaṃ.

7. Sattamasikkhāpadaṃ

911. Sattame **‘‘vipakkamiṃsū’’**ti ettha vividhaṃ ṭhānaṃ pakkamiṃsūti dassento āha ‘‘tattha tattha agamaṃsū’’ti. Amhākampi āgamananti sambandho.

915. **Katipāhena uppajjissatī**ti katipāhena cīvaraṃ uppajjissati. **Tato**ti tasmiṃ cīvaruppajjanakāleti. Sattamaṃ.

8. Aṭṭhamasikkhāpadaṃ

916. Aṭṭhame ye nāṭakaṃ nāṭenti, te **naṭā** nāmāti yojanā. Iminā naṭakaṃ nāṭentīti **naṭā**ti vacanatthaṃ dasseti. Ye naccanti, te nāṭakā nāmāti yojanā. Iminā sayaṃ naṭantīti **nāṭakā**ti vacanatthaṃ dīpeti. **Vaṃsavarattādīsū**ti ettha **vaṃso** nāma veṇu. **Varattā** nāma naddhikā. Ādisaddena rajjuādayo saṅgaṇhāti. Ye laṅghanakammaṃ karonti, te **laṅghakā** nāmāti yojanā. **Māyākārā**ti ettha māyā nāma mayanāmakena asurena sure calayituṃ katattā mayassa esāti māyā, taṃ karotīti māyākāro, mayanāmako asuroyeva. Aññe pana rūḷhīvasena ‘‘māyākārā’’ti vuccanti. Sokena jhāyanaṃ ḍayhanaṃ **sokajjhāyaṃ,** surānaṃ sokajjhāyaṃ karotīti **sokajjhāyiko,** mayanāmako asuroyeva. Aññe pana rūḷhīvasena ‘‘sokajjhāyikā’’ti vuccanti. Iti imamatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sokajjhāyikā nāma māyākārā’’ti. **Kumbhathuṇikā nāmā**ti ettha vissaṭṭhattā thavīyatīti **thuṇo,** saddo. Kumbhassa thuṇo **kumbhathuṇo**. Tena kīḷantīti **kumbhathuṇikā,** iti imamatthaṃ dasseti ‘‘ghaṭakena kīḷanakā’’ti iminā. **Bimbisaka**nti caturassaambaṇatāḷanaṃ, taṃ vādentīti **bimbisakavādakā**ti. Aṭṭhamaṃ.

9. Navamasikkhāpadaṃ

921. Navame **tesa**nti ye ‘‘na mayaṃ ayye sakkomā’’ti vadanti, tesaṃ. **Dassatī**ti acchādessatīti. Navamaṃ.

10. Dasamasikkhāpadaṃ

927. Dasame **yassā**ti kathinassa. **Ubbhāramūlako**ti uddhāramūlako. **Saddhāparipālanattha**nti kathinuddhāraṃ yācantassa saddhāya paripālanatthanti. Dasamaṃ.

Naggavaggo tatiyo.

4. Tuvaṭṭavaggo

1. Paṭhamasikkhāpada-atthayojanā

933. Tuvaṭṭavaggassa paṭhame ‘‘tuvaṭṭa nipajjāya’’nti dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 18 ṭakārantadhātu) vuttattā ‘‘tuvaṭṭeyyunti nipajjeyyu’’nti vuttanti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasikkhāpadaṃ

937. Dutiye **ekattharaṇapāvuraṇa**ntiettha uttarapadānaṃ dvandabhāvaṃ, pubbapadena ca bāhiratthasamāsabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘eka’’ntiādi. Tattha ceva, casaddehi dvandabhāvaṃ dīpeti, ‘‘etāsa’’ntiiminā bāhiratthasamāsabhāvaṃ. **Eta**nti ‘‘ekattharaṇapāvuraṇā’’ti etaṃ nāmanti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyasikkhāpadaṃ

941. Tatiye **uḷārakulā**ti jātiseṭṭhakulā, issariyabhogādīhi vā vipulakulā. **Guṇehī**ti sīlādiguṇehi. ‘‘Uḷārāti sambhāvitā’’ti iminā itilopatulyādhikaraṇasamāsaṃ dasseti.

‘‘Abhibhūtā’’ti iminā **‘‘apakatā’’**ti ettha karadhātu sabbadhātvatthavācīpi idha apapubbattā visesato abhibhavanatthe vattatīti dasseti. **Etāsa**nti bhikkhunīnaṃ. ‘‘Saññāpayamānā’’ti iminā saññāpanaṃ **saññattī**ti vacanatthaṃ dasseti. **Hetūdāharaṇādīhī**ti ettha ādisaddena upamādayo saṅgaṇhāti. ‘‘Vividhehi nayehi ñāpanā’’ti iminā vividhehi ñāpanaṃ **viññattī**ti vacanatthaṃ dasseti.

943. Caṅkamane padavāragaṇanāya āpattiyā na kāretabboti āha ‘‘nivattanagaṇanāyā’’ti. **Padādigaṇanāyā**ti padaanupadādigaṇanāyāti. Tatiyaṃ.

4. Catutthasikkhāpadaṃ

949. Catutthe anuttānaṭṭhānaṃ natthīti. Catutthaṃ.

5. Pañcamasikkhāpadaṃ

952. Pañcame āṇattā bhikkhunīti yojanā. Idañca paccāsannavasena vuttaṃ yaṃkiñcipi āṇāpetuṃ sakkuṇeyyattāti. Pañcamaṃ.

6-9. Chaṭṭhādisikkhāpadaṃ

955. Chaṭṭha-sattama-aṭṭhama-navamesu anuttānavacanaṃ natthīti. Chaṭṭha sattama aṭṭhama navamāni.

10. Dasamasikkhāpadaṃ

973. Dasame **ahundarikā**ti tasmiṃ kāle, dese vā sambādhassa nāmametanti āha ‘‘ahundarikāti sambādhā’’ti.

975. Yathā ‘‘uttarichappañcavācāhī’’ti (pāci. 62-65) ettha pañcasaddo na koci attho, vācāsiliṭṭhatthaṃ lokavohāravasena vutto, na evamidha, idha pana attho atthi, pañca yojanāni gacchantiyāpi anāpattiyevāti āha ‘‘pavāretvā…pe… anāpattī’’ti. **Paccāgacchatī**ti paṭinivattetvā āgacchatīti. Dasamaṃ.

Tuvaṭṭavaggo catuttho.

5. Cittāgāravaggo

1. Paṭhamasikkhāpada-atthayojanā

978. Cittāgāravaggassa paṭhame rañño kīḷanaṭṭhānaṃ agāraṃ **rājāgāra**nti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘rañño kīḷanaghara’’nti. Cittaṃ agāraṃ **cittāgāraṃ. Ārāma**nti nagarato nātidūraārāmoti āha ‘‘upavana’’nti. **Uyyāna**nti sampannapupphaphalatāya uddhaṃ ulloketvā manussā yanti gacchanti etthāti uyyānaṃ. **Pokkharaṇi**nti pokkharaṃ padumaṃ netīti pokkharaṇī. **Pañcapī**ti rājāgārādīni pañcapi. **Sabbatthā**ti dassanatthāya gamane ca gantvā passane cāti sabbesu.

981. ‘‘Ajjhārāme’’tiādinā ārāme ṭhitāya ārāmato bahi kate rājāgārādike passantiyāpi anāpattīti dasseti. **Tānī**ti rājāgārādīnīti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasikkhāpadaṃ

982. Dutiye anuttānaṭṭhānaṃ natthīti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyasikkhāpadaṃ

988. Tatiye **yattaka**nti yattakaṃ suttanti sambandho. **Añchita**nti kaḍḍhitaṃ. **Tasmi**nti tattake sutteti sambandho. **Takkamhī**ti ettha **takko**ti eko ayomayo suttakantanassa upakaraṇaviseso. So hi takīyati suttaṃ bandhīyati ettha, etenāti vā takkoti vuccati, tasmiṃ. **Kantanato**ti kantīyate kappāsādibhāvassa chindīyate kantanaṃ, tato.

989. **Dasikasuttādi**nti ettha **dasā**ti vatthassāvayavo. So hi diyyati avakhaṇḍīyatīti dasāti vuccati, tassaṃ dasāyaṃ pavattaṃ **dasikaṃ,** tameva suttaṃ **dasikasuttaṃ**. Ādisaddena vakkhamānaṃ dukkantitasuttādiṃ saṅgaṇhātīti. Tatiyaṃ.

4. Catutthasikkhāpadaṃ

992. Catutthe **ādiṃ katvā**ti dhovanādīni ādiṃ katvā. **Khādanīyādīsū**ti pūvakhādanīyādīsu. **Rūpagaṇanāyā**ti pūvādīnaṃ saṇṭhānagaṇanāya.

993. **Yāgupāne**tta yāgusaṅkhāte pāne. **Tesa**nti manussānaṃ. **Veyyāvaccakaraṭṭhāne ṭhapetvā**ti mātāpitaro attano veyyāvaccakaraṭṭhāne ṭhapetvāti. Catutthaṃ.

5. Pañcamasikkhāpadaṃ

996. Pañcame **vinicchinantī**ti adhikaraṇaṃ vinicchinantī bhikkhunīti yojanāti. Pañcamaṃ.

6. Chaṭṭhasikkhāpadaṃ

999. Chaṭṭhe anuttānavacanaṃ natthīti.

7. Sattamasikkhāpadaṃ

1007. Sattame ‘‘puna pariyāye’’ti ettha **pariyāya**saddo vāravevacanoti āha ‘‘puna vāre’’ti. **Mahagghacīvara**nti mahagghaṃ āvasathacīvaranti. Sattamaṃ.

8. Aṭṭhamasikkhāpadaṃ

1008. Aṭṭhame **anissajjitvā**ti ettha brahmadeyyena na anissajjanaṃ, atha kho tāvakālikamevāti

dassento āha ‘‘rakkhanatthāyā’’tiādi.

1012. **Paṭijaggika**nti rakkhaṇakaṃ. **Vacībheda**nti ‘‘paṭijaggāhī’’ti vacībhedaṃ. **Raṭṭhe**ti vijite. Tañhi raṭhanti gāmanigamādayo tiṭṭhanti etthāti **raṭṭha**nti vuccatīti. Aṭṭhamaṃ.

9. Navamasikkhāpadaṃ

1015. Navame sippasaddo paccekaṃ yojetabbo ‘‘hatthisippañca assasippañca rathasippañca dhanusippañca tharusippañcā’’ti. Tattha **tharusippa**nti asikīḷanasippaṃ. Mantasaddopi paccekaṃ yojetabbo ‘‘āthabbaṇamanto ca khīlanamanto ca vasīkaraṇamanto ca sosāpanamanto cā’’ti. Tattha **āthabbaṇamanto**ti āthabbaṇavedena vihito parūpaghātakaro manto. **Khīlanamanto**ti sāradārukhīlaṃ mantena jappitvā pathaviyaṃ nikhaṇitvā dhāraṇamanto. **Vasīkaraṇamanto**ti mantena jappitvā parassa ummattabhāvamāpannakaraṇo manto. **Sosāpanamanto**ti parassa maṃsalohitādisosāpanamanto. **Agadapayogo**ti bhusavisassa payojanaṃ. Ādisaddena aññepi parūpaghātakaraṇe sippe saṅgaṇhāti. **Yakkhaparitta**nti yakkhehi samantato tāṇaṃ. **Nāgamaṇḍala**nti sappānaṃ pavesananivāraṇatthaṃ maṇḍalabandhamanto. Ādisaddena visapaṭihananamantādayo saṅgaṇhātīti. Navamaṃ.

10. Dasamasikkhāpadaṃ

1018. Dasame anuttānavacanaṃ natthīti. Dasamaṃ.

Cittāgāravaggo pañcamo.

6. Ārāmavaggo

1. Paṭhamasikkhāpada-atthayojanā

1025. Ārāmavaggassa paṭhame **upacāra**nti aparikkhittassa ārāmassa parikkhepārahaṭṭhānaṃ upacāraṃ.

1027. ‘‘Sīsānulokikā’’ti sāmaññato vuttepi bhikkhunīnameva sīsanti āha ‘‘bhikkhunīna’’nti. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāneti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasikkhāpadaṃ

1028. Dutiye **abbhantaro**ti abbhantare pariyāpanno, jāto vā. ‘‘Saṅkāmesī’’ti iminā **saṃharī**ti ettha haradhātuyā saṅkamanatthaṃ dasseti. **Nhāpitā**ti kappakā. Te hi nahāpenti socāpentīti nhāpitāti vuccanti. **Ta**nti kāsāvanivāsananti. Dutiyaṃ.

3-4. Tatiya-catutthasikkhāpadaṃ

1036. Tatiyacatutthesu anuttānaṭṭhānaṃ natthīti. Tatiyacatutthāni.

5. Pañcamasikkhāpadaṃ

1043. Pañcame ‘‘kule maccharo’’ti ettha maccharanaṃ **maccharo**ti vacanattho kātabbo. ‘‘Taṃ kulaṃ assaddhaṃ appasanna’’nti kulassa avaṇṇaṃ bhāsatīti yojanā. ‘‘Bhikkhuniyo dussīlā pāpadhammā’’ti bhikkhunīnaṃ avaṇṇaṃ bhāsatīti yojanā.

1045. ‘‘Santaṃyeva ādīnava’’nti sambandhiyā sambandhaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘kulassa vā

bhikkhunīnaṃ vā’’ti iminā dvīsu aññatarameva na sambandho hoti, atha kho dvayampīti dassetīti. Pañcamaṃ.

6. Chaṭṭhasikkhāpadaṃ

1048. Chaṭṭhe **ovādāyā**ti ettha na yo vā so vā ovādo hoti, atha kho garudhammoyevāti āha ‘‘garudhammatthāyā’’ti. Saha vasati ettha, etenāti vā **saṃvāso**ti vacanatthena uposathapavāraṇā saṃvāso nāmāti āha ‘‘uposathapavāraṇāpucchanatthāyā’’ti. ‘‘Pucchanatthāyā’’ti iminā **‘‘saṃvāsāyā’’**ti ettha uttarapadalopabhāvaṃ dasseti. **Etthā**ti bhikkhunivibhaṅge, sikkhāpade vā pāḷiyaṃ vāti. Chaṭṭhaṃ.

7-9. Sattama-aṭṭhama-navamasikkhāpadaṃ

1053. Sattamaṭṭhamanavamesu anuttānavacanaṃ natthi. Kevalaṃ pana ‘‘imissāpī’’ti padaṃ viseso, imissāpi pāḷiyāti atthoti. Sattamaṭṭhamanavamāni.

10. Dasamasikkhāpadaṃ

1062. Dasame dve kāyā uparimakāyo heṭṭhimakāyoti. Tattha kaṭito uddhaṃ uparimakāyo, heṭṭhā heṭṭhimakāyo. Tattha ‘‘pasākhe’’ti idaṃ heṭṭhimakāyassa nāmanti āha ‘‘adhokāye’’ti. **Hī**ti saccaṃ. **Tato**ti adhokāyato. Iminā pañcamībāhiratthasamāsaṃ dasseti. Rukkhassa sākhā pabhijjitvā gatā viya ubho ūrū pabhijjitvā gatāti yojanā.

1065. **Phālehī**ti ettha **iti**saddo ādyattho. Tena ‘‘dhovā’’tiādīni cattāri padāni saṅgaṇhāti. **Āṇattidukkaṭānī**ti heṭṭhā vuttesu aṭṭhasu dukkaṭesu vinayadukkaṭameva. **Sesesū**ti bhindanato sesesu phālanādīsūti. Dasamaṃ.

Ārāmavaggo chaṭṭho.

7. Gabbhinivaggo

1. Paṭhamasikkhāpada-atthayojanā

1069. Gabbhinivaggassa paṭhame kucchiṃ paviṭṭho satto etissā atthīti **kucchipaviṭṭhasattā**. ‘‘Kucchi’’ntipi pāṭho. Iminā **gabbhinī**ti ettha gabbhasaddo kucchiṭṭhasattavācakoti dasseti. Gabbhasaddo (abhidhānappadīpikāyaṃ 944 gāthāyaṃ) hi kucchiṭṭhasatte ca kucchimhi ca ovarake ca vattatīti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasikkhāpadaṃ

1073. Dutiye thaññaṃ pivatīti **pāyanto,** dārako, so etissā atthīti **pāyantī**ti dassento āha ‘‘thaññaṃ pāyamāni’’nti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyasikkhāpadaṃ

1077. Tatiye **nittharissatī**ti vaṭṭadukkhato nittharissati.

1079. **Pāṇātipātā veramaṇi**nti ettha pāṇātipātā viramati imāyāti **veramaṇī**ti atthena sikkhāpadaṃ veramaṇi nāmāti āha ‘‘pāṇātipātā veramaṇisikkhāpada’’nti. Yaṃ taṃ sikkhāpadanti sambandho. **Sabbatthā**ti ‘‘adinnādānā veramaṇi’’ntiādīsu sabbesu vākyesu. Pabbajitāya sāmaṇeriyāti sambandho. **Etāsū**ti chasu sikkhāsūti. Tatiyaṃ.

4. Catutthasikkhāpadaṃ

1084. Catutthe ‘‘vuṭṭhānasammutī’’ti padaṃ ‘‘hotī’’ti pade kattā, ‘‘dātabbāyevā’’ti pade kammanti. Catutthaṃ.

5-9. Pañcamādisikkhāpadaṃ

1095. Pañcamādīsu navamapariyosānesu sikkhāpadesu anuttānaṭṭhānaṃ natthīti. Pañcamachaṭṭhasattamaṭṭhamanavamāni.

10. Dasamasikkhāpadaṃ

1116. Dasame **vūpakāseyyā**ti ettha kāsadhātuyā gatyatthaṃ dassento āha ‘‘gaccheyyā’’ti. Dasamaṃ.

Gabbhinivaggo sattamo.

8. Kumāribhūtavaggo

1-2-3. Paṭhama-dutiya-tatiyasikkhāpada-atthayojanā

1119. Kumāribhūtavaggassa paṭhamadutiyatatiyesu yā pana tā mahāsikkhamānāti sambandho. **Sabbapaṭhamā dve mahāsikkhamānā**ti gabbhinivagge sabbāsaṃ sikkhamānānaṃ paṭhamaṃ vuttā dve mahāsikkhamānā. **Tā panā**ti mahāsikkhamānā pana. **Sikkhamānāicceva vattabbā**ti sammutikammesu sāmaññato vattabbā. ‘‘Gihigatā’’ti vā ‘‘kumāribhūtā’’ti vā na vattabbā, vadanti ce, sammutikammaṃ kuppatīti adhippāyo. **Gihigatāyā**ti ettha gihigatā nāma purisantaragatā vuccati. Sā hi yasmā purisasaṅkhātena gihinā gamiyittha, ajjhācāravasena, gihiṃ vā gamittha, tasmā gihigatāti vuccati. Ayaṃ sikkhamānāti sambandho. **Kumāribhūtā** nāma sāmaṇerā vuccati. Sā hi yasmā agihigatattā kumārī hutvā bhūtā, kumāribhāvaṃ vā bhūtā gatā, tasmā kumāribhūtāti vuccati. **Tissopī**ti gihigatā kumāribhūtā mahāsikkhamānāti tissopi. **Sikkhamānā**ti sikkhaṃ mānetīti sikkhamānāti. Paṭhama dutiya tatiyāni.

4. Catutthasikkhāpadaṃ

1136. Catutthe anuttānavacanaṃ natthīti. Catutthaṃ.

5. Pañcamasikkhāpadaṃ

Pañcame ettha sikkhāpade ‘‘saṅghena paricchinditabbā’’ti yaṃ vacanaṃ vuttaṃ, tassāti yojanāti. Pañcamaṃ.

6-7-8. Chaṭṭha-sattama-aṭṭhamasikkhāpadaṃ

Chaṭṭhasattamaṭṭhamesu anuttānaṭṭhānaṃ natthīti. Chaṭṭhasattamaṭṭhamāni.

9. Navamasikkhāpadaṃ

1158. Navame **anto**ti abbhantare. Iminā ātyūpasaggassatthaṃ dasseti. ‘‘Soka’’ntiādinā anto vāseti pavesetīti **āvāsā**. Sokaṃ āvāsā **sokāvāsā**ti vacanatthaṃ dasseti. Gharaṃ gharasāmikā āvisanti viya, evaṃ ayampi sokaṃ āvisatīti yojanā. **Itī**ti evaṃ. **Ya**nti sokaṃ. **Svāssā**ti so assā. **So**ti soko. **Assā**ti sikkhamānāya. **Āvāso**ti āvāsokāso. ‘‘Edisā aya’’nti iminā ‘‘ajānantī’’ti ettha ajānanākāraṃ dassetīti.

Navamaṃ.

10. Dasamasikkhāpadaṃ

1162. Dasame **anāpucchā**ti ettha tvāpaccayo lopoti āha ‘‘anāpucchitvā’’ti. **Dvikkhattu**nti dve vāre. **Saki**nti ekavāraṃ.

1163. Apubbaṃ samuṭṭhānasīsaṃ imassāti **apubbasamuṭṭhānasīsaṃ. Dvīsupi ṭhānesū**ti vācāto ca kāyavācāto cāti dvīsu ṭhānesupi. **Ananujānāpetvā**ti mātāpitūhi ca sāmikena ca na anujānāpetvāti. Dasamaṃ.

11. Ekādasamasikkhāpadaṃ

1167. Ekādasame **tatthā**ti ‘‘pārivāsiyachandadānenā’’ti vacane. **Aññatrā**ti aññaṃ ṭhānaṃ.

Ekaṃ ajjhesantīti ekaṃ bhikkhuṃ dhammakathanatthāya niyyojenti. **Aññaṃ panā**ti uposathikato aññaṃ pana.

Tatrāti tesu bhikkhūsu. Subhāsubhaṃ nakkhattaṃ paṭhatīti **nakkhattapāṭhako. Dāruṇa**nti kakkhaḷaṃ. **Te**ti bhikkhū. **Tassā**ti nakkhattapāṭhakassa bhikkhussa. ‘‘Nakkhattaṃ paṭimānentaṃ, attho bālaṃ upaccagā’’tijātakapāḷi (jā. 1.1.49). Ayaṃ panettha yojanā – nakkhattaṃ paṭimānentaṃ bālaṃ attho hitaṃ upaccagā upasamīpe atikkamitvā agāti. Ekādasamaṃ.

12. Dvādasamasikkhāpadaṃ

1170. Dvādasame **nappahotī**ti bhikkhuniyo nivāsāpetuṃ na sakkotīti. Dvādasamaṃ.

13. Terasamasikkhāpadaṃ

1175. Terasame **ekaṃ vassa**nti ettha vassasaddo saṃvaccharapariyāyo, upayogavacanañca bhummatthe hotīti āha ‘‘ekasmiṃ saṃvacchare’’ti. Terasamaṃ.

Kumāribhūtavaggo aṭṭhamo.

9. Chattupāhanavaggo

1. Paṭhamasikkhāpada-atthayojanā

1181. Chattavaggassa paṭhame **kaddamādīnī**ti cikkhallādīni. Ādisaddena udakādīni saṅgaṇhāti. **Gacchādīnī**ti khuddapādapādīni. Ādisaddena aññānipi chattaṃ dhāretuṃ asakkuṇeyyāni sambādhaṭṭhānāni saṅgaṇhātīti. Paṭhamaṃ.

2. Dutiyasikkhāpadaṃ

1184. Dutiye **yānenā**ti yanti icchitaṭṭhānaṃ sukhena gacchanti anenāti **yāna**nti. Dutiyaṃ.

3. Tatiyasikkhāpadaṃ

1191. Tatiye ‘‘vippakiriyiṃsū’’ti kiriyāpadassa kattunā avinābhāvato kattāraṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘maṇayo’’ti. **Maṇayo**ti ca ratanānīti. Tatiyaṃ.

4. Catutthasikkhāpadaṃ

1194. Catutthe **sīsūpagādīsū**ti ādisaddena gīvūpagādayo saṅgaṇhāti. **Yaṃ ya**nti alaṅkāranti. Catutthaṃ.

5. Pañcamasikkhāpadaṃ

1199. Pañcame **gandhena cā**ti gandheti attano vatthuṃ sūceti pakāsetīti gandho. **Vaṇṇakena cā**ti vilepanena ca. Tañhi vaṇṇayati chavisobhaṃ pakāsetīti vaṇṇakanti vuccati. Casaddena samāhāradvandavākyaṃ dīpetīti. Pañcamaṃ.

6. Chaṭṭhasikkhāpadaṃ

1202. Chaṭṭhe anuttānavacanaṃ natthīti. Chaṭṭhaṃ.

7. Sattamasikkhāpadaṃ

1208. Sattame **ummaddane**ti uppīḷitvā maddane. **Saṃbāhanepī**ti punappunaṃ bāhanepīti. Sattamaṃ.

8-10. Aṭṭhamādisikkhāpadaṃ

1210. Aṭṭhamādīsu tīsu anuttānavacanaṃ natthīti. Aṭṭhamanavamadasamāni.

11. Ekādasamasikkhāpadaṃ

1214. Ekādasame **abhimukhamevā**ti abhimukhe eva. Mukhassa hi abhi **abhimukha**nti vacanattho kātabbo, sattamiyā aṃkāro. Iminā **purato**ti ettha topaccayo bhummatthe hotīti dasseti. **Upacāra**nti dvādasahatthūpacāranti. Ekādasamaṃ.

12. Dvādasamasikkhāpadaṃ

1219. Dvādasame ‘‘anokāsakata’’ntipadassa ayuttasamāsabhāvañca visesanaparapadabāhirasamāsabhāvañca dassetuṃ vuttaṃ ‘‘akataokāsa’’nti. Okāso na kato yenāti **anokāsakato,** bhikkhu, taṃ. ‘‘Aniyametvā’’ti iminā ‘‘anodissā’’ti padassa tvāpaccayantabhāvaṃ dassetīti. Dvādasamaṃ.

13. Terasamasikkhāpadaṃ

1226. Terasame **upacārepī**ti aparikkhittassa gāmassa parikkhepārahaṭṭhānasaṅkhāte upacārepi.

1227. ‘‘Acchinnacīvarikāyā’’ti sāmaññato vuttepi visesoyevādhippetoti āha ‘‘saṅkaccikacīvaramevā’’ti. Samantato purisānaṃ dassanaṃ kantīyati chindīyati etthāti **saṅkacci,** adhakkhakaubbhanābhiṭṭhānaṃ, saṅkacce nivasitabbanti **saṃkaccikaṃ,** tameva cīvaranti **saṅkaccikacīvara**nti. Terasamaṃ.

Chattupāhanavaggo navamo.

Sabbāneva sikkhāpadānīti sambandho. **Tato**ti tehi aṭṭhāsītisatasikkhāpadehi, apanetvāti sambandho.

Tatrāti tesu khuddakesu. **Etthā**ti dasasu sikkhāpadesūti.

Bhikkhunivibhaṅge khuddakavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

5. Pāṭidesanīyasikkhāpada-atthayojanā

Khuddakānaṃ anantarā pāṭidesanīyā nāma aṭṭha ye dhammā saṅkhepeneva saṅgahaṃ ārūḷhā saṅgītikārehi, tesaṃ aṭṭhannaṃ pāṭidesanīyanāmakānaṃ dhammānaṃ saṅkhepeneva esā vaṇṇanā pavattateti yojanā.

1228. **Yā**ni sabbitelādīnīti sambandho. **Hī**ti vitthāro. **Etthā**ti aṭṭhasu pāṭidesanīyesu. **Pāḷivinimuttakesū**ti pāḷito vinimuttakesu. **Sabbesū**ti akhilesu sabbitelādīsūti.

Bhikkhunivibhaṅge pāṭidesanīyavaṇṇanāya yojanā samattā.

Panāti pakkhantarajotako. Ye dhammā uddiṭṭhāti sambandho. **Tesa**nti pāṭidesanīyānaṃ. Puna **tesa**nti sekhiyaadhikaraṇasamathadhammānaṃ.

Tanti atthavinicchayaṃ, vidū **vadantī**ti sambandho. Yakāro padasandhikaro. Ayaṃ panettha yojanā – tesaṃ pāṭidesanīyānaṃ anantarā ye ca sekhiyā pañcasattati ye ca dhammā, casaddo luttaniddiṭṭho, **adhikaraṇavhayā** adhikaraṇasamathanāmakā satta ye ca dhammā bhagavatā uddiṭṭhā, tesaṃ sekhiyaadhikaraṇasamathadhammānaṃ yo atthavinicchayo vibhaṅge mayā vutto, tādisameva taṃ atthavinicchayaṃ bhikkhunīnaṃ vibhaṅgepi vidū vadanti yasmā, tasmā tesaṃ dhammānaṃ sekhiyaadhikaraṇasamathadhammānaṃ yā atthavaṇṇanā tattha mahāvibhaṅge visuṃ mayā na vuttā. Imā atthavaṇṇanā **idhā**pi bhikkhunīnaṃ vibhaṅgepi, pisaddo luttaniddiṭṭho, mayā na vuttāyevāti. Nakāro dvīsu kiriyāsu yojetabbo.

‘‘Sabbāsavapahaṃ maggaṃ, puññakammena ciminā;
Uppādetvā sasantāne, sattā passantu nibbuti’’nti.

Ayaṃ gāthā etarahi potthakesu natthi, ṭīkāsu pana atthi. Tasmā evamettha yojanā veditabbā – **iminā puññakammena ca** vibhaṅgavaṇṇanāya katena iminā puññakammena ca aññena puññakammena ca. Casaddo hi avuttasampiṇḍanattho. **Sattā** sabbe sattā **sabbāsavapahaṃ** sabbesaṃ āsavānaṃ vighātakaṃ **maggaṃ** arahattamaggaṃ **sasantāne** attano niyakajjhatte **uppādetvā** janetvā **nibbutiṃ** khandhaparinibbānaṃ ñāṇālocanena passantūti.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Bhikkhunivibhaṅgavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

Jādilañchitanāmena, nekānaṃ vācito mayā;
Bhikkhunīnaṃ vibhaṅgassa, samatto yojanānayoti.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Mahāvaggayojanā

1. Mahākhandhakaṃ

1. Bodhikathā

Evūbhatovibhaṅgassa, katvāna yojanānayaṃ;
Mahāvaggakhandhakassa, karissaṃ yojanānayaṃ.

Ubhinnanti ubhayesaṃ. **Pātimokkhāna**nti pātimokkhavibhaṅgānaṃ. Pātimokkhagahaṇena hettha tesaṃ vibhaṅgopi gahito abhedena vā uttarapadalopavasena vā. **Khandhaka**nti paññattisamūhaṃ. Khandhasaddo hettha paññattivācako. Vinayapaññattiyo vuccanti ''khandho''ti. Tesaṃ samūho **khandhako**. Athavā **khandho**ti rāsi. Khandhasaddo hi rāsatthavācako. Vinayapaññattirāsi vuccati ''khandho''ti. Kakāro pakāsakavācako. Khandhānaṃ vinayapaññattirāsīnaṃ ko pakāsakoti **khandhako,** taṃ khandhakaṃ. Ayaṃ panettha yojanā – ubhinnaṃ pātimokkhānaṃ saṅgītisamanantaraṃ **khandhakovidā** khandhakesu kusalā mahātherā yaṃ khandhakaṃ saṅgāyiṃsu, tassa khandhakassa dāni saṃvaṇṇanākkamo yasmā sampatto, tasmā tassa khandhakassa ayaṃ anuttānatthavaṇṇanā hotīti.

Ye atthāti sambandho. Hisaddo padālaṅkāro. **Yesa**nti padānaṃ. **Te**ti te atthe. **Bhave**ti bhaveyya, bhavituṃ sakkuṇeyyāti attho. **Tesa**nti atthānaṃ. **Ki**nti kiṃ payojanaṃ. **Te**ti atthe, ñātunti sambandho. Athavā **te**ti atthā, avaṇṇitāti sambandho. **Tesaṃyevā**ti atthānameva. Ayaṃ panettha yojanā – padabhājanīye yesaṃ padānaṃ ye atthā bhagavatā pakāsitā, tesaṃ padānanti pāṭhaseso, te atthe puna vadeyyāma ce, kadā pariyosānaṃ saṃvaṇṇanāya pariniṭṭhānaṃ bhave, na bhaveyyāti adhippāyo. Ye ceva atthā uttānā, tesaṃ saṃvaṇṇanāya kiṃ payojanaṃ, na payojananti adhippāyo. **Adhippāyānusandhīhi** ca adhippāyena ca anusandhinā ca byañjanena ca ye pana atthā anuttānā, te atthe, atthā vā avaṇṇitā yasmā ñātuṃ na sakkā, tasmā tesaṃyeva atthānaṃ ayaṃ saṃvaṇṇanānayo hotīti. Itisaddo parisamāpanattho.

1. ''Tena…pe… verañjāya''ntiādīsu (pārā. 1) karaṇavacane visesakāraṇamatthi viya, **''tena…pe… paṭhamābhisambuddho''**ti ettha kiñcāpi natthīti yojanā. Asadisopamāyaṃ. **Kiñcāpi**saddo garahatthajotako, **pana-**saddo sambhāvanatthajotako. ''Karaṇavacanenevā''ti ettha evakārena upayogavacanaṃ vā bhummavacanaṃ vā nivāreti. **Abhilāpo**ti abhimukhaṃ atthaṃ lapatīti abhilāpo, saddo. **Ādito**ti verañjakaṇḍato. **Eta**nti ''tena samayena buddho bhagavā uruvelāya''ntiādivacanaṃ. ''Aññesupī''ti vatvā tamevatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''ito paresū''ti.

Yadi visesakāraṇaṃ natthi, kiṃ panetassa vacane payojananti codento āha ''kiṃ panetassā''tiādi. **Etassā**ti ''tena samayena buddho bhagavā uruvelāya''ntiādivacanassa. Nidānadassanaṃ payojanaṃ nāmāti yojanā. Tamevatthaṃ vibhāvetumāha **''yā hī''**tiādi. Yā pabbajjā ceva yā upasampadā ca bhagavato anuññātāti yojanā. Yāni ca anuññātānīti sambandho. **Tānī**ti pabbajjādīni. **Abhisambodhi**nti arahattamaggañāṇapadaṭṭhānaṃ sabbaññutaññāṇañca sabbaññutaññāṇapadaṭṭhānaṃ arahattamaggañāṇañca. **Bodhimahāmaṇḍe**ti mahantānaṃ maggañāṇasabbaññutaññāṇānaṃ pasannaṭṭhāne bodhirukkhamūleti attho. **Eva**ntiādi nigamanaṃ.

Tatthāti yaṃ ''tena samayena uruvelāya''ntiādivacanaṃ vuttaṃ, tattha. **Uruvelāya**nti ettha urusaddo mahantapariyāyoti āha ''mahāvelāya''nti. ''Vālikarāsimhī''ti iminā velāsaddassa rāsatthaṃ dasseti, kālasīmādayo nivatteti. Yadi pana ''urū''ti vālikāya nāmaṃ, ''velā''ti mariyādāya, evañhi sati nanu uruyā velāti attho daṭṭhabboti āha ''velātikkamanahetu āhaṭā uru uruvelā''ti. Iminā velāya atikkamo **velā** uttarapadalopavasena, velāya āhaṭā uru **uruvelā** padavipariyāyavasenāti dasseti. **Etthā**ti ''uruvelāya''ntipade. Tamevatthaṃ vibhāvento āha ''atīte kirā''tiādi. Anuppanne buddhe pabbajitvāti sambandho. **Tāpasapabbajja**nti isipabbajjaṃ, na samaṇapabbajjaṃ. **Katikavatta**nti karaṇaṃ kataṃ, katena pavattaṃ katikaṃ, tameva vattaṃ katikavattaṃ. Akaṃsu kirāti sambandho. **Yo**ti yo koci. **Añño**ti attanā aparo. So ākiratūti sambandho. **Pattapuṭenā**ti paṇṇena katena puṭena. **Tato**ti katikavattakaraṇato. **Tatthā**ti tasmiṃ padese. **Tato**ti mahāvālikarāsijananato, paranti sambandho. Nanti taṃ padesaṃ. **Ta**nti

mahāvālikarāsiṃ.

‘‘Bodhirukkhamūle’’ti ettha assattharukkhassa upacāravasena bodhīti nāmalabhanaṃ dassento āha ‘‘bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇa’’ntiādi. Iminā cattāri saccāni bujjhatīti **bodhī**ti vacanatthena catūsu maggesu ñāṇaṃ bodhi nāmāti dasseti. **Etthā**ti bodhimhi, bodhiyaṃ vā. Samīpatthe cetaṃ bhummavacanaṃ. **Rukkhopī**ti pisaddena na maggañāṇamevāti dasseti. **Mūle**ti āsanne. **Paṭhamābhisambuddho**ti anunāsikalopavasena sandhīti āha ‘‘paṭhamaṃ abhisambuddho’’ti. ‘‘Hutvā’’ti iminā ‘‘paṭhama’’ntipadassa bhāvanapuṃsakaṃ dasseti. **Sabbapaṭhamaṃyevā**ti sabbesaṃ janānaṃ paṭhamameva abhisambuddho hutvāti sambandho. Eko eva pallaṅko **ekapallaṅko**ti avadhāraṇasamāsaṃ dassento āha ‘‘ekeneva pallaṅkenā’’ti. ‘‘Sakiṃ…pe… ābhujitenā’’ti iminā avadhāraṇaphalaṃ dasseti. **Pallaṅko**ti ca ūrubaddhāsanaṃ. **Vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedī**ti ettha tadaṅgādīsu (paṭi. ma. aṭṭha. 1.1.104) pañcasu vimuttīsu paṭippassaddhisaṅkhātā phalasamāpatti evādhippetāti āha ‘‘phalasamāpattisukha’’nti. **Phalasamāpattī**ti arahattaphalasamāpatti. Sā hi viruddhehi upakkilesehi muccitaṭṭhena **vimuttī**ti vuccati, tāya sampayuttaṃ sukhaṃ **vimuttisukhaṃ,** catutthajjhānikaṃ arahattaphalasamāpattisukhaṃ. Athavā tāya jātaṃ sukhaṃ vimuttisukhaṃ, sakalakilesadukkhūpasamasukhaṃ. ‘‘Paṭisaṃvedayamāno’’tiiminā ‘‘paṭisaṃvedī’’ti ettha ṇīpaccayassa kattutthaṃ dasseti. Punappunaṃ suṭṭhu vadati anubhavatīti **paṭisaṃvedī**. Paṭisaṃvedī hutvā nisīdīti sambandho.

Paccayākāranti avijjādipaccayānaṃ uppādākāraṃ. Kasmā paccayākāro paṭiccasamuppādo nāmāti āha ‘‘paccayākāro hī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. ‘‘Aññamañña’’ntiiminā ‘‘paṭiccā’’tipadassa kammaṃ dasseti, ‘‘sahite’’tiiminā saṃsaddassatthaṃ. ‘‘Dhamme’’tiiminā tassa sarūpaṃ. **Etthā**ti imissaṃ vinayaṭṭhakathāyaṃ. **Tatthā**ti ‘‘anulomapaṭiloma’’ntipade, anulomapaṭilomesu vā. Sveva paccayākāro vuccatīti yojanā. ‘‘Attanā kattabbakiccakaraṇato’’tiiminā anulomasaddassa sabhāvatthaṃ dasseti. **Svevā**ti paccayākāro eva. **Taṃ kicca**nti attanā kattabbaṃ taṃ kiccaṃ. **Tassa akaraṇato**ti attanā kattabbakiccassa akaraṇato. Iminā paṭilomasaddassa sabhāvatthaṃ dasseti. **Purimanayenevā**ti ‘‘avijjāpaccayā saṅkhārā’’tiādinā purimanayeneva. **Vā**ti athavā. **Pavattiyā**ti saṃsārapavattiyā. **Anulomo**ti anukūlo, anurūpo vā. **Itaro**ti ‘‘avijjāyatvevā’’tiādinā vutto paccayākāro. **Tassā**ti pavattiyā. **Paṭilomo**ti paṭiviruddho, **etthā**ti ‘‘anulomapaṭiloma’’ntipade. **Attho daṭṭhabbo**ti ettha attho evāti sambhavato tassa phalaṃ vā ‘‘saddantaratthāpohanena saddo atthaṃ vadatī’’ti vacanato (udā. aṭṭha. 1; dī. ni. ṭī. 1.1; ma. ni. ṭī. 1.mulapariyāyasuttavaṇṇanā; saṃ. ni. ṭī. 1.1.oghatarayasuttavaṇṇanā; a. ni. ṭī. 1.1.rupādivaggavaṇṇanā) saddantaratthāpohanaṃ vā dassento āha ‘‘ādito panā’’tiādi. **Yāva**saddo avadhivacano. Yāva antaṃ pāpetvāti sambandho. **Ito**ti imehi vuttehi dvīhi atthehi. **‘‘Manasākāsī’’**ti ettha ikāralopavasena sandhīti āha ‘‘manasi akāsī’’ti. **Tatthā**ti ‘‘manasākāsī’’tipade. **Yathā**ti yenākārena. **Ida**nti imaṃ ākāraṃ. **Tatthā**ti ‘‘avijjāpaccayā saṅkhārā’’tiādipāṭhe avayavattho evaṃ veditabboti yojanā. Samāsamajjhe tasaddena pubbapadasseva liṅgavacanāni gahetabbānīti āha ‘‘avijjā ca sā paccayo cā’’ti. Vākye pana tasaddena parapadasseva liṅgavacanāni gahetabbāni. ‘‘Avijjāpaccayā’’tipadaṃ ‘‘sambhavantī’’tipadena sambandhitabbanti āha ‘‘tasmā avijjāpaccayā saṅkhārā sambhavantī’’ti. **Sabbapadesū**ti ‘‘saṅkhārapaccayā viññāṇa’’ntiādīsu sabbesu padesu.

Yathā panāti yenākārena pana. **Ida**nti imaṃ ākāraṃ. **Tatthā**ti ‘‘avijjāya…pe… nirodho’’tiādivākye. **Avijjāyatvevā**ti ettha ‘‘bhaddiyotvevā’’tiādīsu viya ‘‘bhaddiyo iti evā’’ti padacchedo kattabbo, na evaṃ ‘‘avijjāya iti evā’’ti, atha kho ‘‘avijjāya tu evā’’ti kātabboti āha ‘‘avijjāya tu evā’’ti. ‘‘Pa atimokkhaṃ atipamokkha’’ntiādīsu (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavaṇṇanā) viya upasaggabyattayena vuttaṃ, evamidha nipātabyattayena vuttanti daṭṭhabbaṃ. Tattha evasaddena sattajīvādayo nivatteti. Tusaddo pakkhantaratthajotako. Anulomapakkhato paṭilomasaṅkhātaṃ pakkhantaraṃ manasākāsīti attho. Asesavirāganirodhasaddo ayuttasamāso, uttarapadena ca tatiyāsamāsoti āha ‘‘virāgasaṅkhātena maggena asesanirodhā’’ti. Tattha asesasaddaṃ virāgasaddena sambandhamakatvā nirodhasaddena sambandhaṃ katvā atthassa gahaṇaṃ **ayuttasamāso** nāma. ‘‘Maggenā’’tiiminā virāgasaddassatthaṃ dasseti. Maggo hi virajjanaṭṭhena **virāgo**ti vuccati. **Saṅkhāranirodho**ti ettha maggena nirodhattā anuppādanirodho hotīti āha ‘‘saṅkhārānaṃ

anuppādanirodho hotī''ti. **Anuppādanirodho**ti ca anuppādena nirodho samucchedavasena niruddhattā. **Eva**nti yathā avijjāyatveva asesavirāganirodhā saṅkhāranirodho, evaṃ tathāti attho. **Tatthā**ti ''evametassā''tiādivacane. Kevalasaddo sakalapariyāyoti āha ''sakalassā''ti, anavasesassāti attho. Athavā sattajīvādīhi amissitattā amissatthoti āha ''suddhassa vā''ti. ''Sattavirahitassā''ti iminā suddhabhāvaṃ dasseti. **Dukkhakkhandhassā**ti ettha khandhasaddo rāsatthavācakoti āha ''dukkharāsissā''ti.

Etamatthaṃ viditvāti ettha etasaddassa visayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''yvāya''ntiādi. Tattha ''avijjādivasena…pe… nirodho hotī''ti yvāyaṃ attho vuttoti yojanā. Samudayo ca hotīti sambandho. **Viditavelāya**nti pākaṭavelāyaṃ pasiddhakāleti attho. **Imaṃ udāna**nti ettha imasaddo vuccamānāpekkho. Tasmiṃ atthe vidite satīti yojanā. **Pajānanatāyā**ti pakārena jānanabhāvassa. **Somanassayuttañāṇasamuṭṭhāna**nti somanassena ekuppādādivasena yuttena ñāṇena samuṭṭhānaṃ, yuttaṃ vā ñāṇasaṅkhātaṃ samuṭṭhānaṃ udānanti sambandho. Tattha **udāna**nti kenaṭṭhena udānaṃ? Udānaṭṭhena, modanaṭṭhena, kīḷanaṭṭhena cāti attho. Kimidaṃ udānaṃ nāma? Pītivegasamuṭṭhāpito udāhāro. Yathā (udā. aṭṭha. ganthārambhakathā) hi yaṃ telādiminitabbavatthu mānaṃ gahetuṃ na sakkoti visanditvā gacchati, taṃ ''avaseko''ti vuccati. Yañca jalaṃ taḷākaṃ gahetuṃ na sakkoti, ajjhottharitvā gacchati, taṃ ''ogho''ti vuccati. Evamevaṃ yaṃ pītivegasamuṭṭhāpitaṃ vitakkavipphāraṃ hadayaṃ sandhāretuṃ na sakkoti, so adhiko hutvā anto asaṇṭhahitvā vacīdvārena nikkhamanto paṭiggāhakanirapekkho udāhāraviseso ''udāna''nti vuccati. ''Attamanavācaṃ nicchāresī''ti iminā udadhātussa udāhāratthaṃ dasseti.

Tassāti udānassa attho evaṃ veditabboti yojanā. **Yadā**ti ettha dāpaccayassa atthavākyaṃ dassento āha ''yasmiṃ kāle''ti. **Have**ti ''byatta''nti imasmiṃ atthe nipāto. Byattaṃ pākaṭanti hi attho. **Pātubhavantī**ti ettha pātunipātassa atthassa ''have''ti nipātena vuttattā bhūdhātusseva atthaṃ dassento āha ''uppajjantī''ti. **Anuloma paṭiloma paccayākāra paṭivedhasādhakā**ti anulomato ca paṭilomato ca paccayākārassa paṭivijjhanassa sādhakā. **Bodhipakkhiyadhammā**ti bodhiyā maggañāṇassa pakkhe bhavā sattatiṃsa dhammā. Athavā pātunipātena saha ''bhavantī''tipadassa atthaṃ dassento āha ''pakāsantī''ti. Imasmiṃ naye havesaddo ekaṃsatthavācako. **Have** ekaṃsenāti hi attho. **Abhisamayavasenā**ti maggañāṇavasena. Maggañāṇañhi yasmā abhimukhaṃ cattāri saccāni samecca ayati jānāti, tasmā **abhisamayo**ti vuccati.

''Kilesasantāpanaṭṭhenā''ti iminā ābhuso kilese tāpetīti **ātāpo**ti vacanatthaṃ dasseti. Na vīriyasāmaññaṃ hoti, atha kho sammappadhānavīriyamevāti āha ''sammappadhānavīriyavato''ti. Iminā **ātāpī**ti ettha īpaccayassa vantuatthaṃ dasseti. **Ārammaṇūpanijjhānalakkhaṇena cā**ti kasiṇādiārammaṇaṃ upagantvā nijjhānasabhāvena aṭṭhasamāpattisaṅkhātena jhānena ca. **Lakkhaṇūpanijjhānalakkhaṇena cā**ti aniccādilakkhaṇaṃ upagantvā nijjhānasabhāvena vipassanāmaggaphalasaṅkhātena jhānena ca. ''Bāhitapāpassā''ti iminā bāhito aṇo pāpo anenāti **brāhmaṇo**ti vacanatthaṃ dasseti. Aṇasaddo hi pāpapariyāyo. ''Khīṇāsavassā''ti iminā tassa sarūpaṃ dasseti. **Athassā**ti atha assa, tasmiṃ kāle brāhmaṇassāti attho. Yā etā kaṅkhā vuttāti sambandho. ''Ko nu kho…pe… avocā''tiādinā (saṃ. ni. 2.12) nayena ca tathā ''katamaṃ nu kho…pe… avocā''tiādinā (saṃ. ni. 2.35) nayena ca paccayākāre vuttāti yojanā. **No kallo pañho**ti ayutto pañho, duppañho esoti attho. **Tathā**ti evaṃ, tato aññathā vā. Yā ca soḷasa kaṅkhā (ma. ni. 1.18; saṃ. ni. 2.20) āgatāti sambandho. Apaṭividdhattā kaṅkhāti yojanā. **Soḷasa kaṅkhā**ti atītavisayā pañca, anāgatavisayā pañca, paccuppannavisayā chāti soḷasavidhā kaṅkhā. **Vapayantī**ti vi apayanti, ikāralopenāyaṃ sandhi. Vityūpasaggo dhātvatthānuvattako, apayanti – saddo apagamanatthoti āha ''apagacchantī''ti. ''Nirujjhantī''tiiminā apagamanatthameva pariyāyantarena dīpeti. ''Kasmā''ti iminā ''yato pajānāti sahetudhamma''nti vākyassa pubbavākyakāraṇabhāvaṃ dasseti. **Sahetudhamma**nti ettha saha avijjādihetunāti sahetu, saṅkhārādiko paccayuppannadhammo. Sahetu ca so dhammo cāti sahetudhammoti vacanatthaṃ dassento āha ''avijjādikenā''tiādi. ''Paṭivijjhatī''ti iminā pajānā tīti ettha ñādhātuyā avabodhanatthaṃ dasseti, māraṇatosanādike atthe nivatteti. **Itī**ti tasmā, vapayantīti yojanā.

2. **Paccayakkhayassā**ti paccayānaṃ khayaṭṭhānassa asaṅkhatassāti yojanā. **Tatrā**ti dutiyaudāne. Khīyanti paccayā etthāti **khayaṃ,** nibbānanti āha ''paccayānaṃ khayasaṅkhātaṃ nibbāna''nti. ''Aññāsī''ti iminā **avedī**ti ettha vidadhātuyā ñāṇatthaṃ dasseti, anubhavanalābhādike nivatteti. Tasmā vapayantīti sambandho. **Vuttappakārā**ti paṭhamaudāne vuttasadisā. **Dhammā**ti bodhipakkhiyadhammā, catuariyasaccadhammā vā.

3. Imaṃ udānaṃ udānesīti sambandho. Yena maggena viditoti yojanā. **Tatrā**ti tatiyaudāne. So brāhmaṇo tiṭṭhatīti sambandho. Tehi uppannehi bodhipakkhiyadhammehi vā yassa ariyamaggassa catusaccadhammā pātubhūtā, tena ariyamaggena vā vidhūpayanti yojanā. **Vuttappakāra**nti suttanipāte vuttappakāraṃ. **Mārasena**nti kāmādikaṃ dasavidhaṃ mārasenaṃ. ''Vidhamento''tiiminā **vidhūpaya**nti ettha dhūpadhātuyā vidhamanatthaṃ dasseti, limpanatthādayo nivatteti. ''Viddhaṃ sento''tiiminā **vidhamento**ti ettha dhamudhātuyā dhaṃsanatthaṃ dasseti, saddatthādayo nivatteti. **''Sūriyova** obhāsaya''ntipadassa ''sūriyo ivā''ti atthaṃ dassento āha ''yathā''tiādi. **Sūriyo**ti ādicco. So hi yasmā paṭhamakappikānaṃ sūraṃ janeti, tasmā sūriyoti vuccati. **Abbhuggato**ti abhimukhaṃ uddhaṃ ākāsaṃ gato, abbhaṃ vā ākāsaṃ uggato. **Abbha**saddo hi ākāsapariyāyo. Ākāso hi yasmā ābhuso bhāti dippati, tasmā **''abbha''**nti vuccati. Ayaṃ panettha opammasaṃsandanaṃ – yathā sūriyo obhāsayanto tiṭṭhati, evaṃ brāhmaṇo saccāni paṭivijjhanto. Yathā sūriyo andhakāraṃ vidhamento tiṭṭhati, evaṃ brāhmaṇo mārasenampi vidhūpayantoti.

Etthāti etesu tīsu udānesu. Paṭhamaṃ udānaṃ uppannanti sambandho. Imissā khandhakapāḷiyā udānapāḷiṃ saṃsandanto āha ''udāne panā''tiādi. Udāne pana vuttanti sambandho. **Ta**nti udāne vuttavacanaṃ, vuttanti sambandho. **Accayenā**ti atikkamena, tamevatthaṃ vibhāvento āha ''tadā hī''tiādi. **Tadā**ti ''sve āsanā vuṭṭhahissāmī''ti rattiṃ uppāditamanasikārakāle. Bhagavā manasākāsīti sambandho. Purimā dve udānagāthā ānubhāvadīpikā hontīti yojanā. **Tassā**ti paccayākārapajānanapaccayakkhayādhigamassa. **Ekekamevā**ti anulomapaṭilomesu ekekameva. **Paṭhamayāmañcā**ti accantasaṃyoge upayogavacanaṃ, nirantaraṃ paṭhamayāmakālanti attho. **Idha panā**ti imasmiṃ khandhake pana. Tamevatthaṃ vitthārento āha ''bhagavā hī''tiādi. Tattha bhagavā udānesīti sambandho. **Visākhapuṇṇamāyā**ti visākhāya yuttāya puṇṇamāya. ''Aruṇo uggamissatī''ti vattabbasamayeti sambandho. **Sabbaññuta**nti sabbaññubhāvaṃ, anāvaraṇañāṇanti attho. **Tato**ti aruṇuggamanato. **Taṃ divasa**nti bhummatthe upayogavacanaṃ, tasmiṃ divaseti hi attho. Accantasaṃyoge vā, taṃ divasaṃ kālanti hi attho. **Evaṃ manasi katvā**ti yathā taṃ divasaṃ anulomapaṭilomaṃ manasākāsi, evaṃ manasi katvāti attho. **Itī**ti evaṃ. ''Bodhirukkhamūle…pe… nisīdī''ti evaṃ vuttaṃ taṃ sattāhanti yojanā. **Tatthevā**ti bodhirukkhamūleyeva.

2. Ajapālakathā

4. **Na bhagavā**ti ettha nakāro ''upasaṅkamī''ti padena yojetabbo, na upasaṅkhamīti hi attho. **Tamhā samādhimhā**ti tato arahattaphalasamāpattisamādhito. Anantarameva anupasaṅkamanaṃ upamāya āvikaronto āha ''yathā panā''tiādi. Iccevaṃ vuttaṃ na hotīti yojanā. **Ida**nti idaṃ atthajātaṃ. **Etthā**ti ''bhutvā sayatī''ti vākye. **Eva**nti upameyyajotako. **Idhāpī**ti imissaṃ ''atha kho bhagavā''tiādipāḷiyampi. **Ida**nti ayamattho dīpito hotīti yojanā. **Etthā**ti ''atha kho bhagavā''tiādipāṭhe.

Aparānipīti pallaṅkasattāhato aññānipi. **Tatrā**ti ''aparānipī''tiādivacane. Bhagavati nisinne satīti yojanā. **Kira**saddo vitthārajotako. **Kiṃ nu kho**ti parivitakkanatthe nipāto. **Ekaccāna**nti appesakkhānaṃ ekaccānaṃ. **Tāsa**nti devatānaṃ. **Balādhigamaṭṭhāna**nti balena tejasā adhigamaṭṭhānaṃ. **Animisehī**ti ummisehi. **Sattāha**nti kammatthe cetaṃ upayogavacanaṃ, accantasaṃyoge vā. Evañhi sati ''kāla''nti kammaṃ veditabbaṃ. **Taṃ ṭhāna**nti animisehi akkhīhi olokiyamānaṭṭhānaṃ. **Athā**ti animisasattāhassa anantare. **Ratanacaṅkame**ti ratanamaye caṅkame. **Taṃ ṭhāna**nti caṅkamaṭṭhānaṃ. **Tato**ti caṅkamasattāhato. **Ratanaghara**nti ratanamayaṃ gehaṃ. **Tatthā**ti ratanaghare abhidhammapiṭakaṃ vicinantoti sambandho. **Etthā**ti ratanaghare, abhidhammapiṭake vā, niddhāraṇe cetaṃ bhummavacanaṃ. **Taṃ ṭhāna**nti abhidhammapiṭakavicinanaṭṭhānaṃ.

Evantiādi pubbavacanassa nigamavasena pacchimavacanassa anusandhinidassanaṃ. **Tenā**ti ajapālānaṃ nisīdanakāraṇena. **Assā**ti nigrodhassa. ''Ajapālanigrodhotveva nāma''nti iminā upacāravasena nāmalabhanaṃ dasseti. Ajapā brāhmaṇā lanti nivāsaṃ gaṇhanti etthāti **ajapālo,** uṇhakāle vā antopaviṭṭhe aje attano chāyāya pāletīti **ajapālo,** ajapālo ca so nigrodho ceti **ajapālanigrodho**ti vacanatthānipi pakaraṇantaresu (udā. aṭṭha. 4) dassitāni. **Tatrāpī**ti ajapālanigrodhepi. **Bodhito**ti bodhirukkhato. **Etthā**ti ajapālanigrodhe. Bhagavati nisinneti yojanā. **Tatthā**ti ''atha kho aññataro''tiādivacane. **So**ti brāhmaṇo. **Diṭṭhamaṅgaliko nāmā**ti diṭṭhasutamutasaṅkhātesu tīsu maṅgalikesu diṭṭhamaṅgaliko nāma kirāti attho. ''Mānavasena…pe… vuccatī''ti iminā ''huṃhu''nti karotīti **huṃhuṅko,** huṃhuṅko jāti sabhāvo imassāti **huṃhuṅkajātiko**ti vacanatthaṃ dasseti.

Tenāti brāhmaṇena. **Sikhāppatta**nti aggappattaṃ. **Tassā**ti udānassa. **Yo**ti puggalo, paṭijānātīti sambandho. ''Na diṭṭhamaṅgalikatāyā''ti iminā avadhāraṇaphalaṃ dasseti. ''Bāhitapāpadhammattā''ti iminā bāhito pāpo dhammo anenāti **bāhitapāpadhammo**ti vacanatthaṃ dasseti. ''Huṃhuṅkārapahānenā''ti iminā natthi huṃhuṅkāro imassāti **nihuṃhuṅko**ti vacanatthaṃ dasseti. **Rāgādikasāvābhāvenā**ti iminā natthi rāgādikasāvo imassāti **nikkasāvo**ti vacanatthaṃ dasseti. ''Bhāvanānuyogayuttacittatāyā''ti iminā yataṃ anuyuttaṃ attaṃ cittaṃ imassāti **yatatto**ti vacanatthaṃ dasseti. Ettha hi yatasaddo vīriyavācako, yatadhātuyā nipphanno, attasaddo cittapariyāyo. Yatasaddassa yamudhātuyā ca nipphannabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''sīlasaṃvarena vā''tiādi. ''Saññatacittatāyā''ti iminā yamati saṃyamatīti **yataṃ,** yataṃ attaṃ cittaṃ imassāti **yatatto**ti vacanatthaṃ dasseti. Saccāni vidanti jānantīti **vedānī**ti vacanatthena maggañāṇāni vedāni nāmāti dassento āha ''catumaggañāṇasaṅkhātehi vedehī''ti. ''Catumaggañāṇasaṅkhātāna''nti vibhattipariṇāmaṃ katvā ''vedāna''ntipadena yojetabbo. **Anta**nti nibbānaṃ. Tañhi yasmā saṅkhārānaṃ avasāne jātaṃ, tasmā antanti vuccati. Puna **anta**nti arahattaphalaṃ. Tañhi yasmā maggassa pariyosāne pavattaṃ, tasmā antanti vuccati. ''Maggabrahmacariyassa vusitattā''ti iminā vusitaṃ maggasaṅkhātaṃ brahmacariyaṃ anenāti **vusitabrahmacariyo**ti vacanatthaṃ dasseti. **Dhammena brahmavādaṃ vadeyyā**ti vuttavacanassa atthaṃ dassento āha ''brāhmaṇo ahanti etaṃ vādaṃ dhammena vadeyyā''ti. **Dhammenā**ti bhūtena sabhāvena. **Loke**ti ettha sattalokovādhippetoti āha ''sakale lokasannivāse''ti.

3. Mucalindakathā

5. **Akālamegho**ti ettha vappādikālassa abhāvā na akālo hoti, atha kho vassakāle asampattattā akāloti āha ''asampatte vassakāle''ti. ''Uppannamegho''ti iminā akāle uppanno megho **akālamegho**ti vacanatthaṃ dasseti. **Gimhānaṃ pacchime māse**ti jeṭṭhamūlamāse. **Tasmi**nti meghe. **Sītavātaduddinī**ti ettha sītena vātena dūsitaṃ dinaṃ imissā vaṭṭalikāyāti sītavātaduddinīti vacanatthaṃ dassento āha ''sā ca panā''tiādi. Sā ca pana sattāhavaṭṭalikā sītavātaduddinī nāma ahosīti sambandho. ''Samīpe pokkharaṇiyā nibbatto''ti iminā mucalindassa samīpe nibbatto **mucalindo**ti vacanatthaṃ dasseti. **Mucalindo**ti ca niculo. So nīpoti ca piyakoti ca vuccati. Nāgassa bhogo ekopi sattābhujattā ''bhogehī''ti bahuvacanavasena vuttaṃ. **Tasmi**nti nāgarāje ṭhite satīti yojanā. **Tassā**ti nāgarājassa. **Tasmā**ti yasmā bhaṇḍāgāragabbhapamāṇaṃ ahosi, tasmā. Ṭhānassa kāraṇaṃ paridīpeti anenāti **ṭhānakāraṇaparidīpanaṃ** ''mā bhagavantaṃ sīta''ntiādivacanaṃ. **So**ti nāgarājā. **Hī**ti saccaṃ. Pāḷiyaṃ ''bādhayitthā''ti kiriyāpadaṃ ajjhāharitabbanti āha ''mā sītaṃ bhagavantaṃ bādhayitthā''ti. **Tatthā**ti ''mā bhagavantaṃ sīta''ntiādivacane. Sattāhavaṭṭalikāya satīti sambandho. **Tampī**ti uṇhampi. **Na**nti bhagavantaṃ. **Tassā**ti nāgarājassa. **Ubbiddha**nti uddhaṃ chiddaṃ. Viddhachiddasaddā hi pariyāyā. Ākāsaṃ meghapaṭalapaṭicchannaṃ āsannaṃ viya hoti, meghapaṭalavigame dūraṃ viya upaṭṭhāti, tasmā vuttaṃ ''meghavigamena dūrībhūta''nti. **Vigatavalāhaka**nti ettha vigatasaddo apagatatthavācako, valāhakasaddo meghapariyāyoti āha ''apagatamegha''nti. Indanīlamaṇi viya dibbatīti **devo**ti vacanatthena ākāso devo nāmāti āha ''devanti ākāsa''nti. **Attano rūpa**nti attano nāgasaṇṭhānaṃ. Iminā **sakavaṇṇa**nti ettha sakasaddo attavācako, vaṇṇasaddo saṇṭhānavevacanoti dasseti.

Sukho vivekoti ettha tadaṅga vikkhambhana samuccheda paṭippassaddhinissaraṇavivekasaṅkhātesu pañcasu vivekesu nibbānasaṅkhāto nissaraṇaviveko ca

kāyacittaupadhivivekasaṅkhātesu tīsu vivekesu nibbānasaṅkhāto upadhiviveko ca gahetabboti āha ‘‘nibbānasaṅkhāto upadhiviveko’’ti. ‘‘Catumaggañāṇasantosenā’’ti iminā **tuṭṭhassā**ti ettha piṇḍapātasantosādike nivatteti. **Sutadhammassā**ti ettha sutasaddo vissutapariyāyoti āha ‘‘pakāsitadhammassā’’ti, pākaṭasaccadhammassāti attho. **Passato**ti ettha maṃsacakkhussa karaṇabhāvena āsaṅkā bhaveyyāti āha ‘‘ñāṇacakkhunā’’ti. ‘‘Akuppanabhāvo’’ti iminā **abyāpajja**nti ettha byāpādasaddassa dosavācakabhāvo ca ṇyapaccayassa bhāvattho ca dassito. **Etenā**ti ‘‘abyāpajja’’ntipadena. **Mettāpubbabhāgo**ti abyāpajjassa pubbabhāge mettāya uppannabhāvo. **Pāṇabhūtesu saṃyamo**ti ettha pāṇabhūtasaddā vevacanabhāvena sattesu eva vattantīti āha ‘‘sattesu cā’’ti. **Karuṇāpubbabhāgo**ti saṃyamassa pubbabhāge karuṇāya uppannabhāvo. **Yā**ti yā virāgatā. Anāgāmimaggassa kāmarāgassa anavasesapahānattā vuttaṃ ‘‘etena anāgāmimaggo kathito’’ti. Yāthāvamānassa arahattamaggena niruddhattā vuttaṃ ‘‘asmi…pe… kathita’’nti. **Ito**ti arahattato.

4. Rājāyatanakathā

6. **Pācīnakoṇe**ti puratthimaasse, pubbadakkhiṇadisābhāgeti attho. **Rājāyatanarukkha**nti khīrikārukkhaṃ. **Tena kho pana samayenā**ti ettha tasaddassa visayaṃ pucchitvā dassento āha ‘‘katarena samayenā’’ti. Nisinnassa bhagavatoti yojanā. Devarājasaddassa aññe pajāpatiādayo devarājāno nivattetuṃ ‘‘sakko’’ti vuttaṃ. **Ta**nti harītakaṃ. Paribhuttamattasseva bhagavatoti sambandho. Nisinne bhagavati.

‘‘Tena kho pana samayenā’’ti iminā yena samayena bhagavā rājāyatanamūle nisīdi, tena kho pana samayenāti atthaṃ dasseti. **Ukkalajanapadato**ti ukkalanāmakā janapadamhā. Yasmiṃ dese bhagavā viharati, taṃ desanti yojanā. **Etthā**ti ‘‘taṃ desaṃ addhānamaggappaṭipannā’’tipade. **Tesa**nti vāṇijānaṃ. Ñātisālohitasaddānaṃ aññamaññavevacanattā ‘‘ñātī’’ti vutte sālohitasaddassa attho siddhoti dassetuṃ vuttaṃ ‘‘ñātibhūtapubbā devatā’’ti. **Sā**ti devatā. **Nesa**nti vāṇijānaṃ. **Tato**ti apavattanakāraṇā. **Te**ti vāṇijā. **Ida**nti apavattanaṃ. **Bali**nti upahāraṃ. **Tesa**nti vāṇijānaṃ. ‘‘Sabbimadhuphāṇitādīhi yojetvā’’ti padaṃ pubbāparāpekkhaṃ, tasmā majjhe vuttaṃ. **Patimānethā**ti ettha māna pūjāyaṃ pemaneti dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 18 nakārantadhātu) vuttattā pūjanapemanaṃ nāma atthato upaṭṭhahananti āha ‘‘upaṭṭhahathā’’ti. **Taṃ vo**ti ettha taṃsaddo patimānanavisayo, vosaddo tīsu vosaddesu tumhasaddassa kāriyo vosaddo, so ca catutthyatthoti āha ‘‘taṃ patimānaṃ tumhāka’’nti. **Vo**kāro hi tividho tumhasaddassa kāriyo, yovacanassa kāriyo, padapūraṇoti. Tattha tumhasaddassa kāriyo pañcavidho paccattaupayogakaraṇasampadānasāmivacanavasenāti. Tattha tumhasaddakāriyo sampadānavacano idhādhippeto. Tenāha ‘‘tumhāka’’nti. ‘‘Ya’’ntisaddassa visayo paṭiggahaṇatthoti āha ‘‘yaṃ paṭiggahaṇa’’nti. **Assā**ti bhaveyya. Yo patto ahosīti yojanā. **Assā**ti bhagavato. **So**ti patto. Sujātāya āgacchantiyā evāti sambandho. Anādare cetaṃ sāmivacanaṃ. **Tenā**ti antaradhāyahetunā. **Assā**ti bhagavato. **Hatthesū**ti karaṇatthe cetaṃ bhummavacanaṃ. Hatthehīti hi attho. **Kimhī**ti kena.

Itoti āsaḷhīmāsajuṇhapakkhapañcamito. **Ettakaṃ kāla**nti etaṃ pamāṇaṃ ekūnapaññāsadivasakālaṃ. **Jighacchā**ti ghasitumicchā. **Pipāsā**ti pātumicchā. **Assā**ti bhagavato. Cetasā-cetosaddānaṃ sambandhāpekkhattā tesaṃ sambandhaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘attano’’ti ca ‘‘bhagavato’’ti ca. Imehi sambandhisaddānamasadisattā sambandhopi asadisoti dasseti. **Attano**ti catunnaṃ mahārājānaṃ. Samāsoyeva avayavīpadhāno hoti, vākyaṃ pana avayavapadhānoyevāti dassento āha ‘‘catūhi disāhī’’ti. Pāḷiyaṃ ‘‘āgantvā’’ti pāṭhaseso yojetabbo. ‘‘Silāmaye’’ti iminā silāmayameva **selāmaya**nti atthaṃ dasseti. **Ida**nti ‘‘selāmaye patte’’ti vacanaṃ. **Ye**ti muggavaṇṇasilāmaye patte. **Tato**ti indanīlamaṇimayapattaupanāmanato, paranti sambandho. **Tesa**nti catunnaṃ mahārājānaṃ. Cattāropi adhiṭṭhahīti sambandho. **Yathā**ti yenākārena, adhiṭṭhiyamāneti yojanā. **Ekasadiso**ti ekaṃsena sadiso. Adhiṭṭhite patteti sambandho. **Patte**ti ca karaṇatthe bhummavacanaṃ. Pattena paṭiggahesīti hi attho. **Paccagghe**ti ettha ekāro smiṃvacanassa kāriyoti āha ‘‘paccagghasmi’’nti. Paṭi agghanti padavibhāgaṃ katvā paṭisaddo pāṭekkattho, ‘‘aggha’’nti sāmaññato vuttepi mahagghatthoti dassento āha ‘‘pāṭekkaṃ mahagghasmi’’nti. Iminā cattāro ekato hutvā na mahagghā honti, pāṭekkaṃ pana mahagghā hontīti dasseti. Atha vā saupasaggo **paccagghasaddo** abhinavapariyāyoti āha ‘‘abhinave’’ti. **Abhinavo**ti

ca aciratanavatthussa nāmaṃ. Aciratanavatthu aciratanattā abbhuṇhaṃ viya hoti, tasmā vuttaṃ **‘‘abbhuṇhe’’**ti. ‘‘Taṅkhaṇe nibbattasmi’’nti iminā tamevatthaṃ vibhāveti. **Dvevācikā**tipadassa samāsavasena ca taddhitavasena ca nipphannabhāvaṃ dassento āha ‘‘dve vācā’’tiādi. **Pattā**ti ettha eko itisaddo luttaniddiṭṭho. Iti tasmā dvevācikāiti atthoti yojanā. **Te**ti vāṇijā. **Athā**ti tasmiṃ kāle. **Te**ti kese. **Tesa**nti vāṇijānaṃ. **Pariharathā**ti attano abhivādanapaccuṭṭhānaṭṭhānanti paṭiggahetvā, paricchinditvā vā harathāti attho. **Te**ti vāṇijā. **Amatenevā**ti amatena iva, abhisittā ivāti yojanā.

5. Brahmayācanakathā

7. Bhagavā upasaṅkamīti sambandho. **Tasmi**nti ajapālanigrodhe. **Āciṇṇasamāciṇṇo**ti ācarito sammācarito, na ekassa buddhassa āciṇṇo, atha kho sabbabuddhānaṃ āciṇṇasamāciṇṇo, atiāciṇṇo niccāciṇṇoti attho. Saṅkhepena vuttamatthaṃ vitthārento āha ‘‘jānanti hī’’tiādi. **Dhammadesana**nti bhagavato dhammadesanaṃ, dhammadesanatthāya vā bhagavantaṃ, bhagavantaṃ vā dhammadesanaṃ. **Tato**ti yācanakāraṇā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Lokasannivāso brahmagaruko yasmā, iti tasmā uppādessantīti yojanā. **Itī**tiādi nigamanaṃ.

Tatthāti parivitakkanākārapāṭhe. ‘‘Pañcakāmaguṇesu allīya’’ntīti iminā allīyanti abhiramitabbaṭṭhena lagganti etthāti **ālayā** pañca kāmaguṇāti vacanatthaṃ dasseti. **Allīyantī**ti lagganti. ‘‘Pañca kāmaguṇe allīyantī’’tipi pāṭho, evaṃ sati allīyanti abhiramitabbaṭṭhena seviyantīti **ālayā** pañca kāmaguṇāti vacanattho kātabbo. **Allīyantī**ti sevanti. **Te**ti pañca kāmaguṇā. **‘‘Yadida’’**ntipadassa yaṃ idanti padavibhāgaṃ katvā ‘‘ya’’nti ca ‘‘ida’’nti ca sabbanāmapadanti āsaṅkā bhaveyyāti āha ‘‘yadidanti nipāto’’ti. Iminā tīsu liṅgesu dvīsu ca vacanesu vināsaṃ, vikāraṃ vā visadisaṃ vā naayanattā nagamanattā abyayaṃ nāmāti dasseti, attho pana sabbanāmatthoyevāti daṭṭhabbaṃ. **Tassā**ti ‘‘yadida’’ntinipātassa, atthoti sambandho. **Ṭhāna**nti ‘‘ṭhānaṃ’’itipadaṃ. **Paṭiccasamuppāda**nti ‘‘paṭiccasamuppādo’’itipadaṃ. Atthopi yuttoyevāti daṭṭhabbaṃ. **Imesa**nti saṅkhārādīnaṃ paccayuppannānaṃ. **Paccayā**ti avijjādikāraṇā. ‘‘Idappaccayā evā’’ti iminā **idappaccayatā**ti ettha tāpaccayassa svatthaṃ dīpeti ‘‘devatā’’tiādīsu (khu. pā. aṭṭha. evamiccādipāṭhavaṇṇanā) viya.

So mamassa kilamathoti ettha taṃsaddassa visayaṃ dassento āha ‘‘yā ajānantānaṃ desanā nāmā’’ti, iminā ‘‘deseyyaṃ, na ājāneyyu’’nti dvinnameva kiriyāpadānaṃ tasaddassa visayabhāvaṃ dasseti, na ekassa kiriyāpadassa. **So**ti desanāsaṅkhāto kāyavacīpayogo, iminā vākyavisaye tasaddo uttarapadasseva liṅgavacanāni gaṇhātīti dasseti, samāsamajjhe pana tasaddo pubbapadasseva liṅgavacanāni gaṇhāti. Tena vuttaṃ ‘‘avijjā ca sā paccayo cā’’ti (udā. aṭṭha. paṭhamabodhisuttavaṇṇanā) ca ‘‘abhidhammo ca so piṭakañcā’’ti ca (pārā. aṭṭha. 1.paṭhamamahāsaṅgītikathā; dha. sa. aṭṭha. nidānakathā) ādi. **Kilamatho**ti kāyakilamanahetu. Kilamati anenāti kilamatho. **Assā**ti bhaveyya. **Sā**ti kāyavacīpayogasaṅkhātā desanā. **Vihesā**ti kāyavihiṃsāhetu. Vihiṃsati imāyāti vihesā. Cittena pana buddhānaṃ kilamatho vā vihesā vā natthi arahattamaggena samucchinnattā. ‘‘Paṭibhaṃsū’’ti ettha paṭīti kammappavacanīyayogattā ‘‘bhagavanta’’nti ettha sāmyatthe upayogavacananti āha ‘‘bhagavato’’ti. **‘‘Anu acchariyā’’**ti iminā ‘‘na acchariyā’’ti padavibhāgaṃ nivatteti, punappunaṃ acchariyāti attho. **Paṭibhaṃsū**ti ettha paṭisaddo paṭibhānattho, bhādhātu khāyanatthoti āha ‘‘paṭibhānasaṅkhātassa ñāṇassa gocarā ahesu’’nti. ‘‘Gocarā ahesu’’nti iminā khāyanaṃ nāma atthato gocarabhāvena bhavananti dasseti.

Meti mama, mayā vā, adhigataṃ dhammaṃ pakāsitunti sambandho. Ariyamaggasotassa paṭi **paṭisota**nti vutte nibbānamevāti āha ‘‘paṭisotaṃ vuccati nibbāna’’nti. **Nibbānagāmi**nti ariyamaggaṃ. Ariyamaggo hi yasmā nibbānaṃ gamayati, tasmā nibbānagāmīti vuccati. **Tamokhandhenā**ti ettha tamasaddo avijjāpariyāyo, khandhasaddo rāsatthoti āha ‘‘avijjārāsinā’’ti. ‘‘Ajjhotthaṭā’’ti iminā **āvuṭā**ti ettha vudhātu āvaraṇatthoti dasseti. **Appossukkatāyā**ti ettha apatyūpasaggo abhāvattho, tāpaccayo bhāvatthoti āha ‘‘nirussukkabhāvenā’’ti.

8. **Loke**ti sattaloke. **Mahābrahme**ti mahābrahmāno. **Apparajakkhajātikā**ti ettha appaṃ rajaṃ

akkhimhi etesanti apparajakkhā, apparajakkhā jāti sabhāvo etesanti **apparajakkhajātikā**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘paññāmaye’’tiādi. ‘‘Paññāmaye’’ti iminā maṃsamayeti atthaṃ nivatteti. **Etesa**nti sattānaṃ. **Dhammassā**ti tupaccayayoge chaṭṭhīkammaṃ. Āpubbo ñādhātu paṭivijjhanatthoti āha ‘‘paṭivijjhitāro’’ti.

Saṃvijjati malaṃ etesanti **samalā,** pūraṇakassapādikā cha satthāro, tehi. ‘‘Rāgādīhī’’ti iminā malasarūpaṃ dasseti. **Avāpureta**nti ettha avapubbo ca āpubbo ca puradhātu vivaraṇatthoti āha ‘‘vivara eta’’nti. Vakārassa pakāraṃ katvā ‘‘apāpureta’’ntipi pāṭho. Amatasaddassa salilādayo nivattetuṃ vuttaṃ ‘‘nibbānassā’’ti. Ime sattā suṇantūti sambandho. **Vimalenā**ti ettha visaddo abhāvatthoti āha ‘‘abhāvato’’ti. Iminā natthi malaṃ etassāti **vimalo**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Sammāsambuddhenā’’ti iminā aññapadatthasarūpaṃ dasseti. Anukkamena maggena bujjhitabbanti **anubuddha**nti vutte catusaccadhammo gahetabboti āha ‘‘catusaccadhamma’’nti.

‘‘Selamaye’’ti iminā silāya nibbatto **selo**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Sabbaññutaññāṇenā’’ti iminā samantacakkhusarūpaṃ dasseti. Bhagavā tvampīti yojanā. Dhammasaddo paññāpariyāyoti āha ‘‘dhammamayaṃ paññāmaya’’nti. Apeto soko imassāti **apetasoko,** bhagavā. Sokaṃ avataratīti **sokāvatiṇṇā,** janatā. Sokāvatiṇṇañca jātijarābhibhūtañcāti casaddo yojetabbo. Iminā casaddo luttaniddiṭṭhoti dasseti.

‘‘Bhagavā’’tipadaṃ ‘‘vīro’’tiādīsu yojetabbaṃ. ‘‘Vīriyavantatāyā’’ti iminā vīraṃ yassatthīti **vīro**ti vacanatthaṃ dasseti. Saddasatthesu ālapanapadesu viggaho na kātabboti idaṃ ālapanāvatthaṃ sandhāya vuttaṃ, idha pana tesamatthadassanatthāya viggaho vuttoti daṭṭhabbaṃ. ‘‘Devaputta…pe… vijitattā’’ti iminā vijito mārehi saṃgāmo anenāti **vijitasaṅgāmo**ti vacanatthaṃ dasseti. Ettha ca khandhamāro maccumārena saṅgahito dvinnaṃ mārānaṃ ekato vijitattā. ‘‘Sattavāho’’ti paṭhamakkharena ca ‘‘satthavāho’’ti dutiyakkharena ca yutto. Tattha satthavāho viyāti **‘‘satthavāho’’**ti upacārena vutte dutiyakkharena yutto, satte vahahīti **sattavāho**ti mukhyato vutte paṭhamakkharena yutto. Idha pana paṭhamakkharena yuttoti āha ‘‘satte vahatīti sattavāho’’ti. Natthi iṇaṃ imassāti **aṇaṇo** bhagavā.

9. **Buddhacakkhunā**ti ettha cakkhu duvidhaṃ maṃsacakkhuñāṇacakkhuvasena. Tatthāpi maṃsacakkhu duvidhaṃ pasādacakkhusasambhāracakkhuvasena. Tattha pasādarūpaṃ pasādacakkhu nāma, bhamukaṭṭhiparicchinno maṃsapiṇḍo sasambhāracakkhu nāma. Ñāṇacakkhu pana pañcavidhaṃ (paṭi. ma. aṭṭha. 1.1.3) dibbadhammapaññābuddhasamantacakkhuvasena. Tattha dibbacakkhuabhiññāñāṇaṃ dibbacakkhu nāma, heṭṭhimamaggattayaṃ dhammacakkhu nāma, arahattamaggañāṇaṃ paññācakkhu nāma, indriyaparopariyattañāṇañca āsayānusayañāṇañca buddhacakkhu nāma, sabbaññutaññāṇaṃ samantacakkhu nāma. Idha pana ‘‘buddhacakkhunā’’ti vuttattā yathāvuttadveñāṇāniyevāti āha ‘‘indriya…pe… ñāṇena cā’’ti. **Hī**ti saccaṃ. **Yesa**nti sattānaṃ. **Saddhādīnī**ti ādisaddena vīriyasatisamādhipaññindriyāni saṅgaṇhāti. **Tikkhānī**ti tikhiṇāni. **Mudūnī**ti sukhumatarāni. **Ākārā**ti kāraṇā. Imāni tīṇi dukāni bāhiratthasamāsavasena vuttāni. Sukhena viññāpetabbāti **suviññāpayā,** tathā **duviññāpayā**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘ye kathitakāraṇa’’ntiādi. Paraloko ca vajjañca **paralokavajjāni,** tāni bhayato passantīti **paralokavajjabhayadassāvino**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘ye’’tiādi. Imāni dve dukāni kitavasena vuttāni, idha pacchimaduke ‘‘na appekacce paralokavajjabhayadassāvino’’ti dutiyapadaṃ na vuttaṃ, paṭisambhidāmaggapāḷiyaṃ (paṭi. ma. 1.111) pana yugaḷavasena vuttaṃ. Uppalāni ettha santīti **uppalinī**ti vacanatthena gaccho vā latā vā pokkharaṇī vā vanaṃ vā ‘‘uppalinī’’ti vuccati, idha pana ‘‘vana’’nti āha ‘‘uppalavane’’ti. Nimuggāneva hutvāti sambandho. **Posayantī**ti vaḍḍhanti, iminā antonimuggāneva hutvā posayantīti **antonimuggaposīnī**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Udakena sama’’nti iminā udakena samaṃ **samodakaṃ,** samodakaṃ hutvā ṭhitānīti atthaṃ dasseti. ‘‘Atikkamitvā’’ti iminā **accuggammā**tipadassa atiuggantvāti atthaṃ dasseti.

Paṭicchannena āropitāti **pārutā,** na pārutā **apārutā**. Apārutā nāma atthato vivaraṇāti āha ‘‘vivaṭā’’ti **so**ti ariyamaggo. **Hī**ti saccaṃ. **Pacchimapadadvaye**ti gāthāya uttamapadadvaye. **Ayamevattho**ti ayaṃ

vakkhamāno evaṃ attho daṭṭhabboti yojanā. **Hī**ti vitthāro. **Na bhāsi**nti ettha uttamapurisattā ‘‘aha’’nti vuttaṃ. ‘‘Devamanujesu’’ti vattabbe ekasesavasena **‘‘manujesū’’**ti vuttanti āha ‘‘devamanussesū’’ti.

6. Pañcavaggiyakathā

10. **Ṭhānuppattiyā**ti kāraṇena uppattiyā. Nikkileso jāti sabhāvo imassāti **nikkilesajātiko**. ‘‘Ñāṇa’’nti avisesena vuttepi atthato anāvaraṇañāṇamevāti āha ‘‘sabbaññutaññāṇa’’nti. **Ito**ti ‘‘dhammaṃ desessāmī’’ti parivitakkadivasato, heṭṭhāti sambandho. Devatā pana āḷārassa kālaṅkaraṇameva jānāti, na ākiñcaññāyatane nibbattabhāvaṃ. Bhagavā pana sabbaṃ jānāti, tena vuttaṃ ‘‘ākiñcaññāyatane nibbatto’’ti. ‘‘Parihīnattā’’ti iminā **mahājāniyo**ti ettha hādhātuyā atthaṃ dasseti. **Assā**ti āḷārassa. Mahatī jāniassāti ‘‘mahājāniko’’ti vattabbe kakārassa yakāraṃ katvā **‘‘mahājāniyo’’**ti vuttaṃ. **Akkhaṇe**ti brahmacariyavāsāya anokāse, ākiñcaññāyataneti attho. **Hiyyo**ti anantarātītāhe. **Sopī**ti udako rāmaputtopi. Pisaddo āḷārāpekkho. Tattha āḷāro kālāmo yāvaākiñcaññāyatanajhānalābhī hoti, tasmā ākiñcaññāyatane nibbatto. Udako rāmaputto yāvanevasaññānāsaññāyatanajhānalābhī hoti, tasmā nevasaññānāsaññāyatane nibbattoti daṭṭhabbaṃ. **‘‘Bahukārā’’**ti ca ‘‘bahūpakārā’’ti ca pāṭhassa dvidhā yuttabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘bahukārāti bahūpakārā’’ti. Pesitattabhāvaṃ manti yojanā. Iminā **pahitatta**nti ettha attasaddo kāyavācakoti dasseti.

11. Antarāsaddena yuttattā ‘‘gayaṃ, bodhi’’nti ettha sāmyatthe upayogavacananti āha ‘‘gayāya ca bodhimaṇḍassa cā’’ti.

Gāthāya catūsu sabbasaddesu dutiyo **sabba**saddo anavasesattho, sesā sāvasesatthāti dassento āha ‘‘sabbaṃ tebhūmakadhamma’’ntiādi. Vacanattho suviññeyyova. Arahattaphalassāpi taṇhākkhayattā vuttaṃ ‘‘taṇhākkhaye nibbāne’’ti. **Sayaṃ**saddo attapariyāyo, **abhiññāya**saddo tu tvāpaccayantoti āha ‘‘attanāva jānitvā’’ti. ‘‘Sabbaṃ catubhūmakadhamma’’nti iminā ñādhātuyā kammaṃ dasseti. ‘‘Ayaṃ me ācariyo’’ti uddisanākāradassanaṃ.

‘‘Lokuttaradhamme’’ti iminā lokiyadhamme pana ācariyo (mi. pa. 4.5.11) atthīti dasseti. **Paṭipuggalo**ti ettha **paṭi**saddo paṭibhāgatthoti āha ‘‘paṭibhāgapuggalo’’ti. Sadisapuggalo nāma natthīti attho. **Sītibhūto**ti sīti hutvā bhūto, sītibhāvaṃ vā patto.

Kāsīnanti bahuvacanavasena vuttattā janapadānaṃ nāmaṃ. Janapadasamūhassa raṭṭhanāmattā vuttaṃ ‘‘kāsiraṭṭhe’’ti. ‘‘Nagara’’nti iminā **pura**saddo nagarapariyāyoti dasseti. **Paṭilābhāyā**ti paṭilābhāpanatthāya. ‘‘Bheri’’nti iminā **dundubhi**saddo bherivācakoti dasseti. Bheri hi ‘‘duṃdu’’ntisaddena ubhi pūraṇametthāti **dundubhī**ti vuccati. Dakārarakārānaṃ saṃyogaṃ katvā dundrubhītipi pāṭho atthi, so apāṭhoyeva. ‘‘Paharissāmī’’ti ettha pahārasaddena **āhañña**nti ettha āpubbahanadhātuyā atthaṃ dasseti, ssāmisaddena ajjataniiṃvibhattiyā anāgatakāle pavattabhāvaṃ, itisaddena gamanākāravācakassa itisaddassa lopabhāvaṃ dasseti.

Anantajinoti anantasaṅkhātassa sabbaññutaññāṇassa padaṭṭhānabhūtena arahattamaggañāṇena sabbakilesārīnaṃ jitavā, etena phalūpacārena anantajinabhāvaṃ dasseti. **Huveyya pāvuso**ti ettha ‘‘huveyya api āvuso’’ti padavibhāgaṃ katvā hudhātu sattatthavācako, apisaddo evaṃnāmavācakoti dassento āha āvuso ‘‘evaṃ nāma bhaveyyā’’ti. Vakārassa pakāraṃ katvā **‘‘hupeyyā’’**ti pāṭhopi yujjatiyeva.

12. ‘‘Atthāya paṭipanno’’ti iminā bāhullassa atthāya paṭipanno **bāhulliko**ti vacanatthaṃ dasseti. **Padhānato**ti dukkaracariyāya padahanato. ‘‘Bhaṭṭho’’ti iminā **vibbhanto**ti ettha vipubbabhamudhātuyā anavaṭṭhānattho nāma atthato bhaṭṭhoti dasseti. **Sota**nti ettha sotasaddassa sotaviññāṇādivācakattā ‘‘sotindriya’’nti vuttaṃ. **Iriyāyā**ti ettha iriyanaṃ caraṇaṃ iriyāti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘dukkaracariyāyā’’ti. **Abhijānātha no**ti ettha **no**saddo nusaddatthoti āha ‘‘abhijānātha nū’’ti. **Vākya**nti

vācakaṃ. **Saññāpetu**ntipadassa saññāpanākāraṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘ahaṃ buddho’’ti.

13. **Ito**ti ‘‘cakkhukaraṇī’’tiādito. **Padatthato**ti padato ca atthato ca, padānaṃ atthato vā. **Ito**ti yathāvuttato. **Hī**ti saccaṃ. **Suttantakatha**nti suttantavasena vuttavacanaṃ.

18. **Devatākoṭīhī**ti brahmasaṅkhātāhi devatākoṭīhi. Patiṭṭhitassa tassa āyasmatoti sambandho. Sāva ehibhikkhuupasampadāti yojanā.

19. Dutiyadivase dhammacakkhuṃ udapādīti sambandho. ‘‘Dutiyadivase’’tiādi pāṭipadadivasaṃ upanidhāya vuttaṃ. **Pakkhassā**ti āsaḷhīmāsakāḷapakkhassa. Sabbeva te bhikkhūti yojanā. **Anattasuttenā**ti anattalakkhaṇasuttantena (mahāva. 20; saṃ. ni. 3.59).

Pañcamiyā pakkhassāti pakkhassa pañcamiyā. **Lokasmi**nti sattaloke. **‘‘Manussaarahanto**ti iminā devaarahanto bahūti dasseti.

7. Pabbajjākathā

31. **Porāṇānuporāṇāna**nti purāṇe ca anupurāṇe ca bhavānaṃ. **Ekasaṭṭhī**ti eko ca saṭṭhi ca, ekena vā adhikā saṭṭhi ekasaṭṭhi.

Tatrāti tesu ekasaṭṭhimanussaarahantesu. **Pubbayogo**ti pubbe kato upāyo, pubbūpanissayoti attho. **Vaggabandhenā**ti samūhaṃ katvā bandhena. **Te**ti pañcapaññāsa janā. **Jhāpessāmā**ti ḍayhissāma. **Nīhariṃsū**ti gāmato nīhariṃsu. **Tesū**ti pañcapaññāsajanesu. Pañca jane ṭhapetvāti sambandho. **Sesā**ti pañcahi janehi avasesā. **So**ti yaso dārako. **Tepī**ti cattāropi janā. **Tatthā**ti sarīre. **Te sabbepī**ti yasassa mātāpitubhariyāhi saddhiṃ sabbepi te sahāyakā. **Tenā**ti pubbayogena.

Āmantesīti kathesi.

32. Dibbesu visayesu bhavā **dibbā** lobhapāsāti dassento āha ‘‘dibbā nāmā’’tiādi. **Lobhapāsā**ti lobhasaṅkhātā bandhanā. **Asavanatā**ti ettha karaṇatthe paccattavacananti āha ‘‘asavanatāyā’’ti. **Parihāyantī**ti ettha kena parihāyantīti āha ‘‘visesādhigamato’’ti. **Visesādhigamato**ti maggaphalasaṅkhātassa visesassa adhigamato.

33. Antaṃ lāmakaṃ karotīti **antako**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘lāmakā’’ti. ‘‘Hīnasattā’’ti iminā antakassa sarūpaṃ dasseti. Āmantanapadametaṃ. **Ta**nti rāgapāsaṃ. **Hī**ti saccaṃ. **So**ti māro pāpimā. Antalikkhe carantānaṃ pañcābhiññānampi bandhanattā antalikkhe carati pavattatīti **antalikkhacaro**ti vacanatthena rāgapāso ‘‘antalikkhacaro’’ti mārena pāpimatā vutto.

34. **Nānājanapadato**ti ekissāpi disāya nānājanapadato. ‘‘Anujānāmi…pe… pabbājethā’’tiādimhi vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. Pabbājentena bhikkhunā pabbājetabboti sambandho. Ye paṭikkhittā puggalāti yojanā. **Parato**ti parasmiṃ. ‘‘Na bhikkhave…pe… pabbājetabbo’’ti pāḷiṃ (mahāva. 89) ādiṃ katvāti yojanā. **Te**ti paṭikkhittapuggale. **Sopi cā**ti sopi ca puggalo. Anuññātoyeva pabbājetabboti sambandho. **Tassa cā**ti puggalassa ca, atha vā tesañca mātāpitūnaṃ. Vacanavipallāso hesa. Anujānanalakkhaṇaṃ vaṇṇayissāmāti sambandho.

Evanti iminā vuttanayena. Casaddo vākyasampiṇḍanattho. Sace acchinnakeso hoti ca, sace ekasīmāya aññepi bhikkhū atthi cāti attho. **Aññepī**ti attanā aparepi. **Bhaṇḍū**ti muṇḍo, soyeva kammaṃ **bhaṇḍukammaṃ. Tassā**ti bhaṇḍukammassa. **Okāso**ti pabbajjāya khaṇo. ‘‘Okāsaṃ na labhatī’’ti vatvā tassa kāraṇaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sace’’tiādi.

Avuttopīti ettha pisaddo vutto pana kā nāma kathāti dasseti. **Upajjhāyaṃ uddissa pabbājetī**ti ettha pabbajjā catubbidhā tāpasapabbajjā paribbājakapabbajjā sāmaṇerapabbajjā upasampadapabbajjāti. Tattha kesamassuharaṇaṃ **tāpasapabbajjā** nāma vakkalādigahaṇato paṭhamameva vajitabbattā. **Isipabbajjāti**pi tassāyeva nāmaṃ. Kesamassuharaṇameva **paribbājakapabbajjā** nāma kāsāyādigahaṇato paṭhamameva vajitabbattā. Kesamassuharaṇañca kāsāyacchādanañca **sāmaṇerapabbajjā** nāma saraṇagahaṇato paṭhamameva vajitabbattā. **Upasampadapabbajjā** tividhā ehibhikkhuupasampadapabbajjā saraṇagahaṇūpasampadapabbajjā ñatticatutthavācikūpasampadapabbajjāti. Tattha **ehibhikkhūpasampadapabbajjāyaṃ** kesamassuharaṇādi sabbaṃ ekatova sampajjati ''ehi bhikkhū''ti bhagavato vacanena abhinipphannattā. **Saraṇagahaṇūpasampadapabbajjā** sāmaṇerapabbajjasadisāyeva. Kesamassuharaṇañca kāsāyacchādanañca saraṇagahaṇañca **ñatticatutthavācikūpasampadapabbajjā** nāma kammavācāgahaṇato paṭhamameva vajitabbattā. Tattha sāmaṇerapabbajjaṃ sandhāya vuttaṃ ''upajjhāyaṃ uddissa pabbājetī''ti. **Upajjhāyaṃ uddissā**ti upajjhāyassa veyyāvaccakaraṭṭhānaniyamaṃ katvā. Pabbajjākamme attano issariyamakatvāti attho. Daharena bhikkhunā kesacchedanaṃ kāsāyacchādanaṃ saraṇadānanti tīṇi kiccāni kātabbāniyeva. Keci ''saraṇāni pana sayaṃ dātabbānī''ti pāṭhaṃ idhānetvā daharena bhikkhunā saraṇāni na dātabbānīti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ daharassa bhikkhuttā, bhikkhūnaṃ pabbājetuṃ labhanattā ca. Upajjhāyo ce kesacchedanañca kāsāyacchādanañca akatvā pabbajjatthaṃ saraṇāniyeva deti, na ruhati pabbajjā pabbajjāya akattabbattā. Kammavācaṃ sāvetvā upasampādeti, ruhati upasampadā apattacīvarānaṃ upasampadasiddhito, kammavipattiyā abhāvato ca. **Khaṇḍasīma**nti upacārasīmaṭṭhaṃ baddhasīmaṃ. **Pabbājetvā**ti kesacchedanaṃ sandhāya vuttaṃ ''kāsāyāni acchādetvā''ti kāsāyacchādanassa visuṃ vuttattā. Sāmaṇerassa saraṇadānassa aruhattā ''saraṇāni pana sayaṃ dātabbānī''ti vuttaṃ. Purisaṃ pabbājetunti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. **Āṇattiyā**ti bhikkhūnaṃ āṇattiyā. **Yena kenacī**ti gahaṭṭhapabbajitesu yena kenaci.

''Bhabbarūpo''ti vatvā tassa atthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''sahetuko''ti. **Sahetuko**ti maggaphalānaṃ upanissayehi saha pavatto. **Yasassī**ti parivārayasena ca kittiyasena ca samannāgato. **Okāsaṃ katvāpī**ti okāsaṃ katvā eva. **Sayamevā**ti na añño āṇāpetabbo. **Ettoyevā**ti dassanaṭṭhānatoyeva. **Assā**ti pabbajjāpekkhassa. **Khajju vā**ti kaṇḍuvanaṃ vā. ''Kacchu vā''tipi pāṭho, pāmaṃ vāti attho. **Piḷakā vā**ti phoṭā vā. **Ettakenā**ti etapamāṇena ghaṃsitvā nhāpanamattena. **Anivattidhammā**ti gihibhāvaṃ anivattanasabhāvā. **Kataññū**ti katassūpakārassa jānanasīlā. **Katavedino**ti kataññūpakārassa vedaṃ pākaṭaṃ karonto.

Aniyyānikakathāti yāvadatthaṃ supitvā yāvadatthaṃ bhuñjitvā cittakeḷiṃ karonto anukkaṇṭhito viharāhītiādikā kathā. Nakathetabbaṃ dassetvā kathetabbaṃ dassento āha ''athakhvassā''ti. **Assā**ti pabbajjāpekkhassa. Ācikkhanākāraṃ dassento āha ''ācikkhantena cā''tiādi. **Vaṇṇa…pe… vasenā**ti vaṇṇo ca saṇṭhānañca gandho ca āsayo ca okāso ca, tesaṃ vasena, ācikkhitabbanti sambandho. **Hī**ti phalajotako, ācikkhanassa phalaṃ vakkhāmīti attho. **So**ti pabbajjāpekkho. **Pubbe**ti pubbabhave, pabbajanato pubbe vā. Kaṇṭakavedhāpekkho paripakkagaṇḍo viya ñāṇaṃ pavattatīti yojanā. **Assā**ti pabbajjāpekkhassa. **Indāsanī**ti sakkassa vajirāvudho. So hi indena asīyati khipīyatīti indāsanīti vuccati. Indāsani pabbate cuṇṇayamānā viya sabbe kilese cuṇṇayamānaṃyevāti yojanā. **Khuraggeyevā**ti khurassa koṭiyameva. Khurakammapariyosāneyevāti attho. **Hī**ti saccaṃ. **Tasmā**ti yasmā pattā, tasmā. **Assā**ti pabbajjāpekkhassa.

Gihigandhanti gehe ṭhitassa janassa gandhaṃ. **Athāpī**ti yadipi acchādetīti sambandho. **Assā**ti pabbajjāpekkhassa. **Ācariyo vā**ti saraṇadānācariyo vā kammavācācariyo vā ovādācariyo vā. **Taṃyeva vā**ti pabbajjāpekkhameva vā. **Tena bhikkhunāvā**ti ācariyupajjhāyabhikkhunā eva.

Anāṇattiyāti ācariyupajjhāyehi anāṇattiyā. Iminā ācariyupajjhāyehi anāṇattena yena kenaci nivāsanādīni na kātabbānīti dasseti. **Bhikkhunā**ti ācariyupajjhāyabhikkhunā. **Tassevā**ti pabbajjāpekkhasseva. **Upajjhāyamūlake**ti upajjhāyamūlake nivāsanapārupane. **Aya**nti vinicchayo.

Tatthāti pabbajjūpasampadaṭṭhāne. **Tesa**nti bhikkhūnaṃ. **Athā**ti vandāpanato pacchā, vandāpanassa anantarā vā. ‘‘Evaṃ vadehī’’ti pāḷinayanidassanamukhena ‘‘yamahaṃ vadāmi, taṃ vadehī’’ti aṭṭhakathānayaṃ nidasseti. **Athā**ti tadanantaraṃ. **Assā**ti pabbajjāpekkhassa, dātabbānīti sambandho. **Ekapadampī**ti tīsu vākyapadesu ekaṃ vākyapadampi, navasu vā vibhatyantapadesu ekapadampi. **Ekakkharampī**ti catuvīsatakkharesu ekakkharampi.

Ekato suddhiyāti ekasseva kammavācācariyassa ṭhānakaraṇasampattiyā sujjhanena. **Ubhato suddhiyāvā**ti ubhayesaṃ saraṇadānācariyasāmaṇerānaṃ sujjhanena eva. **Ṭhānakaraṇasampada**nti uraādiṭṭhānānañca saṃvutādikaraṇānañca sampadaṃ. **Vattu**nti ṭhānakaraṇasampadaṃ vattuṃ. Na **sakkotī**ti vattuṃ na sakkotīti yojanā.

Imānīti saraṇāni. Casaddo upanyāso, panasaddo padālaṅkāro. **Ekasambandhānī**ti ekato sambandhāni. Anunāsikantaṃ katvā dānakāle ‘‘buddhaṃ’’iti ‘‘saraṇaṃ’’iti padānañca ‘‘saraṇaṃ’’iti ‘‘gacchāmi’’iti padānañca antarā vicchedamakatvā ekasambandhameva katvā dātabbānīti vuttaṃ hoti. Kasmā tiṇṇaṃ padānamantarā byavadhānassa kassaci akkharassa abhāvato. **Vicchinditvā**ti vicchedaṃ katvā. Makārantaṃ katvā dānakāle tiṇṇaṃ padānamantarā ekasambandhamakatvā vicchinditvā eva katvā dātabbānīti vuttaṃ hoti. Kasmā? Tiṇṇaṃ padānamantarā byavadhānassa nissarassa makārassa atthibhāvato. Andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttanti sambandho. **Ta**nti vacanaṃ, ‘‘natthī’’tipade kattā, ‘‘na vutta’’ntipade kammaṃ. **Tathā**ti ‘‘ahaṃ bhante buddharakkhito’’tiādinā ākārena, avadantassa saraṇaṃ na kuppati, bukāradakārādīnaṃ byañjanānaṃ ṭhānakaraṇasampadaṃ hāpentasseva saraṇaṃ kuppatīti adhippāyo.

‘‘Tikkhattu’’nti iminā sakiṃ vā dvikkhattuṃ vā na vaṭṭatīti dīpeti. Tikkhattuto adhikaṃ pana sahassakkhattumpi vaṭṭatiyeva. **Tatthā**ti tāsu pabbajjāupasampadāsu. **Parato**ti parasmiṃ. **Sā**ti upasampadā. Pabbajjā pana anuññātā evāti sambandho. **Paratopī**ti pisaddo pubbāpekkho. **Sā**ti pabbajjā. **Ettāvatā**ti ettakena kesacchedanakāsāyacchādanasaraṇadānena. **Hī**ti phalajotako.

Esāti eso sāmaṇeroti attho. ‘‘Gatimā’’ti vatvā tassatthaṃ dassento āha ‘‘paṇḍitajātiko’’ti. **Athā**ti evaṃ sati. **Assā**ti sāmaṇerassa. **Tasmiṃyeva ṭhāne**ti sāmaṇerabhūmiyaṃ ṭhitaṭṭhāneyeva. Yathā bhagavatā uddiṭṭhāni, tathā uddisitabbānīti yojanā. **Eta**nti ‘‘anujānāmi…pe… jātarūpa rajatapaṭiggahaṇā veramaṇī’’ti vacanaṃ.

Tanti andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttavacanaṃ. **Yathāpāḷiyāvā**ti evasaddo sanniṭṭhānattho, tena yathāpāḷiyāva uddisitabbāni. Yathāpāḷiṃ visajjetvā aññathā eva uddisitabbānīti vādaṃ nivāreti. Yathāpāḷiṃ visajjetvā aññathā ‘‘pāṇātipātā veramaṇiṃ sikkhāpadaṃ samādiyāmī’’ti uddisantopi niddosoyeva. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tānī**ti sikkhāpadāni. **Yāvā**ti yattakaṃ kālaṃ na jānāti, na kusalo hotīti sambandho. **Santikāvacaroyevā**ti ācariyupajjhāyānaṃ samīpe avacārova. **Assā**ti sāmaṇerassa. **Kappiyākappiya**nti dasasikkhāpadavinimuttaṃ kappiyaṃ parāmāsādiñca akappiyaṃ aparāmāsādiñca. **Tenāpī**ti sāmaṇerenāpi. **Nāsanaṅgānī**ti liṅganāsanaaṅgāni. **Sādhukaṃ sikkhitabba**nti sādhukaṃ asikkhantassa liṅganāsanañca daṇḍakammanāsanañca hotīti adhippāyo.

10. Dutiyamārakathā

35. **Mayha**ntipadassa ‘‘anuppattā sacchikatā’’tipadesu chaṭṭhīkattubhāvaṃ dassento āha ‘‘mayā khoti attho’’ti. ‘‘Atha vā’’tiādinā ‘‘mayha’’ntipadassa ‘‘yoniso manasikārā, yoniso sammappadhānā’’tipadesu sambandhabhāvaṃ dasseti. ‘‘Yoniso manasikārā, yoniso sammappadhānā’’ti ettha kāraṇatthe nissakkavacananti āha ‘‘tena hetunā’’ti. ‘‘Punā’’tiādinā ‘‘mayha’’ntipadaṃ ‘‘yoniso manasikārā, yoniso sammappadhānā’’tipadesu sāmyatthe sāmibhāvena yojetvā puna ‘‘anuppattā, sacchikatā’’ti padesu kattutthe sāmibhāvena vibhattivipallāso kātabboti dasseti.

11. Bhaddavaggiyakathā

36. Bhaddaṃ rūpañca cittañca etesamatthīti **bhaddakā**. Vaggabandhanaṃ **vaggo** uttarapadalopena, vaggena carantīti **vaggiyā**. Bhaddakā ca te vaggiyā cāti **bhaddavaggiyā** kakāralopenāti atthaṃ dassento āha ''bhaddavaggiyā''tiādi. ''Vokāro nipātamatto''ti iminā tumhasaddassa ca yovacanassa ca kāriyabhāvaṃ nivatteti. **Hī**ti saccaṃ. **Te**ti bhaddavaggiyā. **Ida**nti pañcasīlarakkhanaṃ. **Pubbakamma**nti pubbe upacitaṃ kusalakammaṃ.

12. Uruvelapāṭihāriyakathā

38. **Pariyādiyeyya**nti ettha dādhātussa parīti ca āti ca upasaggavasena abhibhavanatthoti āha ''abhibhaveyya''nti.

39. **Pacchā pakkhittā**ti saṅgītito paraṃ potthakārūḷhehi ṭhapitāti attho.

44. ''Evaṃ vadanto viya oṇato''ti iminā ''āharahattho''tipadassa taddhitabhāvaṃ dasseti. Vitthiṇṇamukhattā mandaṃ hīnaṃ atimukhametāsanti vacanatthena aggikapālā **mandāmukhiyo**ti vuccantīti āha ''aggibhājanāni vuccantī''ti.

51. Yasmā yo nāgadamanakālo ciraṃ patati pavattati, tasmā so **cirapatiko**ti vuccati, tasmā cirapatikā paṭṭhāya abhippasannāti yojanā. Iti imamatthaṃ dassento āha ''cirakālato paṭṭhāyā''ti.

52. **Sabbatthā**ti sabbesu ''jaṭāmissa''ntiādipadesu. **Khārikāja**nti ettha kamaṇḍaluādikā tāpasaparikkhārā khārīti vuccanti, khārisaṅkhātena bhārena pūrito kājo khārikājoti atthaṃ ekadesena dassento āha ''khāribhāro''ti.

13. Bimbisārasamāgamakathā

55. **Laṭṭhi**saddo taruṇarukkhavācako ''ambalaṭṭhikāya''ntiādīsu (dī. ni. 1.2), idhāpi taruṇatālarukkho laṭṭhi nāmāti dassento āha ''tāluyyāne''ti. **Vaṭarukkhe**ti nigrodharukkhe. Ettha ''vaṭa''iti iminā vaṭarukkho bahumūlattā suṭṭhuṃ patiṭṭhātīti atthena **suppatiṭṭho** nāmāti dasseti. ''Rukkhe''iti iminā **cetiya**saddo cetiyarukkhe vattatīti dasseti, devālayañca thūpañca nivatteti. **Tassā**ti vaṭarukkhassa. **Eta**nti ''suppatiṭṭhe cetiye''ti etaṃ nāmaṃ. Lokavohāravasena dasasahassasaṅkhāte saṅkhyāvisese nīharitvā yujjitabbanti **niyuta**nti vacanatthena dasasahassaṃ niyutaṃ nāmāti dassento āha ''ekaniyutaṃ dasasahassānī''ti. **''Nahuta''**ntipi pāṭho, so ayutto nahutasaṅkhātena saṅkhyāvisesena missībhāvena pasaṅgattā. **Tesa**nti dvādasaniyutānaṃ brāhmaṇagahapatikānaṃ.

''Kisasarīrattā''ti iminā kiso ko attā etesanti **kisakā**ti vacanatthaṃ dasseti. Kakāro hettha attavācako. ''Ovādako''ti iminā **ovadāno**ti ettha yupaccayo kattutthoti dasseti. Gāthābandhattā akārassa dīgho. ''Atha vā''tiādinā kisako hutvā aññe ovadāno **kisakovadāno**ti vacanatthaṃ dasseti. **Ida**nti idaṃ atthajātaṃ, ayamattho vā. Tvaṃ pahāsīti sambandho. **Ta**nti tuvaṃ. **Iti** vuttaṃ hotīti yojanā.

Kāmitthiyoti ekāralopavasena sandhīti āha ''kāme itthiyo cā''ti. **Upacīsū**ti ettha kāmakhandhakilesaabhisaṅkhārasaṅkhātesu catūsu upadhīsu khandhupadhi adhippetoti āha ''khandhupadhīsū''ti.

Kocarahīti ettha **ko**saddo ''ko te balaṃ mahārājā''tiādīsu (jā. 2.22.1880) viya kvasaddatthoti āha ''kvacarahī''ti. Nipātoyevesa.

Padasaddassa caraṇapadādayo nivattetuṃ vuttaṃ ''nibbānapada''nti. ''Santasabhāvatāyā''tiādinā santo sabhāvo imassa padassāti **santaṃ**. Natthi upadhayo etthāti **anupadhikaṃ**. Natthi kiñcanametthāti **akiñcanaṃ**. Tīsu bhavesu na sañjatīti **asattaṃ**. Aññathā na bhavatīti **anaññathābhāvi**. Aññena kenaci

na netabbanti **anaññaneyya**nti vacanatthaṃ dasseti. **Tenā**ti ''santa''ntiādipadena. **Me**ti mama, manoti sambandho. **Ettha** devamanussaloke me mano rato nāmāti kiṃ vakkhāmi. **Iti** imamatthaṃ dassetīti yojanā.

56. **Tañcā**ti sāvakabhāvañca.

57. **Assāsakā**ti ettha āpubbo sāsadhātu āpubba sisadhātunā sadiso, ''me''ti chaṭṭhīyogattā ṇvupaccayo ca bhāvatthoti āha ''āsisanā''ti. ''Patthanā''ti iminā āpubbasisadhātuyā atthaṃ dasseti. **Assā**ti bimbisārarañño. **Tatthā**ti ratanattaye. **Nicchayagamanamevā**ti ''saraṇa''itinicchayena jānanameva gato. **Attasanniyyātana**nti attano attānaṃ ratanattaye sanniyyātanaṃ. Iminā attasanniyyātana, paṇipāta, tapparāyana, sissabhāvūpagamanasaṅkhātesu catūsu saraṇagamanesu (dī. ni. aṭṭha. 1.250; ma. ni. aṭṭha. 1.56; khu. pā. aṭṭha. 1.saraṇagamanagamakavibhāvanā) attasanniyyātanasaraṇagamanaṃ dīpeti. **Aya**nti bimbisāro rājā. **Ta**nti niyatasaraṇataṃ. **Paṇipātagamanañcā**ti ettha **paṇī**ti karo. Yathā hi pādapadasaddā dīgharassavasena hutvā caraṇaṃ vadanti, evaṃ pāṇipaṇisaddā karaṃ vadanti. Tasmā vuttaṃ ''paṇīti karo''ti. Patanaṃ **pāto,** paṇino pāto **paṇipāto**. Atthato añjalipaṇamananti vuttaṃ hoti. Tassa gamanañca gacchantoti attho. Iminā paṇipātasaraṇagamanaṃ dīpeti. Casaddo ''pākaṭa''nti etthāpi yojetabbo. Pākaṭañca karontoti hi attho.

58. **Siṅgīnikkhasavaṇṇo**ti ettha siṅgīsaṅkhāto nikkho siṅgīnikkho, tena samāno vaṇṇo etassāti siṅgīnikkhasavaṇṇoti vacanatthaṃ dassento āha ''siṅgīsuvaṇṇanikkhena samānavaṇṇo''ti. Tattha ''suvaṇṇa''itipadena nikkhasaddassa suvaṇṇatthaṃ dasseti, pañcasuvaṇṇādayo atthe nivatteti. ''Samāna''itipadena savaṇṇoti ettha sakāro samānasaddasseva kāriyoti dasseti. **Sabbesū**ti akhilesu cakkhādiindriyesu. **Danto**ti damito. Indriyasaṃvaroti vuttaṃ hoti. Tamevatthaṃ pākaṭaṃ karonto āha ''bhagavato hī''tiādi.

59. Oṇīto pattato pāṇi yenāti **oṇītapattapāṇī**ti vacanatthaṃ dassento āha ''pattato cā''tiādi. ''Apanītapāṇi''nti iminā oṇītasaddo apanītattho, pāṇisaddena ca sambandhitabboti dasseti. ''Sallakkhetvā''ti iminā ''bhagavanta''nti imaṃ kammaṃ ''sallakkhetvā''ti pāṭhasesena yojetabbanti dasseti. **Ekamanta**nti ettha antasaddo samīpadesattho, koṭidesattho vā hoti, upayogavacanañca bhummatthe hotīti dassento āha ''ekasmiṃ padese''ti. Atthikapayoge karaṇassa sambhavato āha ''buddhābhivādanagamanena vā dhammassavanagamanena vā''ti. **Appākiṇṇa**nti ettha appasaddo paṭisedhatthoti āha ''anākiṇṇa''nti. ''Abbokiṇṇa''ntipi pāṭho. **Appanigghosa**nti ettha ''appasadda''ntipadena vacanasaddassa gahitattā iminā pārisesanayena nagaranigghosasaddoyeva gahetabboti āha ''nagaranigghosasaddena appanigghosa''nti. Tīsu pāṭhesu paṭhamena pāṭhena janassa vāto **janavāto,** tena virahitaṃ **vijanavāta**nti vikappaṃ dasseti. Dutiyena janassa vādo **janavādo,** tena virahitaṃ **vijanavāda**nti vikappaṃ dasseti. Tatiyena janassa pāto sañcaraṇaṃ **janapāto,** tena virahitaṃ **vijanapāta**nti vikappaṃ dasseti. Rahassaṃ karīyati etthāti **rāhasseyyakaṃ**. Manussānaṃ rāhasseyyakaṃ **manussarāhasseyyaka**nti vacanatthaṃ dasseti ''manussāna''ntiādinā.

14. Sāriputtamoggallāna pabbajjākathā

60. **''Te**ti sāriputtamoggallānā. Agamaṃsu kirāti yojanā. **Tatrā**ti giraggasamajje. **Athā**ti parivitakkanānantaraṃ. **Tassā**ti sañcayassa. **Pāra**nti paratīraṃ. **Etthā**ti tumhākaṃ vāde. **Ida**nti ayaṃ vādo ettakoyevāti attho. **Yo**ti yo koci. Tvañca ahañca **amhe,** tesu. Nāmatumhasaṅkhātesu hi tīsu saddesu ekasesena kattabbesu pacchimasseva ekaseso kātabbo. **Tenā**ti katikakaraṇahetunā.

Saṃkhepena vuttaṃ vitthārena dassento āha ''idaṃ hī''tiādi. **Atthīkehī**ti amatena atthikehi. **Upaññātaṃ magga**nti amatassa maggo upagantvā ñāto. Ñāto ceva upagato cāti saha upasaggena padaṃ parivattitvā atthaṃ kathento upasaggattho ca dhātuttho ca visuṃyeva hotīti ñāpeti. Atthikehi amhehi upaññātaṃ nibbānaṃ maggaṃ magganto anubandheyyanti vā dassento āha ''atha vā''tiādi. Maggaphalapaccavekkhaṇañāṇehi upagantvā ñātabbanti **upaññātaṃ** nibbānaṃ. **Maggadhāthuyā**

anvesanatthaṃ dassento āha ‘‘pariyesanto’’ti.

Sāriputtopi pañhaṃ pucchīti sambandho. **Kamaṇḍaluto**ti kuṇḍikato. Attano ca paresañca akathanena antare vivaraṃ paṭisandahatīti **paṭisandhāro,** taṃ. **Etthā**ti ‘‘na tyāhaṃ sakkomī’’tipade. Adhippāyo evaṃ veditabboti yojanā. **Ettaka**nti ettakaṃ pañhaṃ. **Imassā**ti paribbājakassa. **Avisayabhāva**nti attano avisayabhāvaṃ.

Hetuṃ paṭicca bhavantīti **hetuppabhavā**ti vacanatthena pañcakkhandhā hetuppabhavā nāmāti dassento āha ‘‘hetuppabhavā nāma pañcakkhandhā’’ti. **Tenā**ti ‘‘ye dhammā hetuppabhavā’’ti padena. **Assā**ti sāriputtaparibbājakassa. ‘‘Tesaṃ hetu nāma samudayasacca’’nti iminā hinoti etasmā phalanti **hetū**ti vacanatthena samudayasaccaṃ hetu nāmāti dasseti. **Tañcā**ti samudayasaccañca. **Tesa**nti ettha tasaddassa visayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘ubhinnampi saccāna’’nti. Apavattivasena nirujjhati etthāti **nirodho. Tañcā**ti nirodhañca. **Tenā**ti ‘‘tesañca yo nirodho’’tipadena. **Assā**ti sāriputtaparibbājakassa. **Etthā**ti imissaṃ gāthāyaṃ, catūsu saccesu vā. **Nayato**ti nānantarikanayato, avinābhāvanayato vā, nettidesanāhāranayato vā. Tamevatthaṃ pākaṭaṃ karonto āha ‘‘nirodhe hī’’tiādi. Ekadesasarūpekasesanayena vā maggasaccaṃ gahetabbanti dassento āha ‘‘atha vā’’tiādi. Nirodho ca nirodhūpāyo ca **nirodho**ti ekadesasarūpekaseso kātabbo. **Tesañcā**ti ettha avuttasampiṇḍanatthena casaddena maggasaccaṃ gahetabbantipi vadanti. Ayaṃ nayo aṭṭhakathāyaṃ na vutto. **Tamevattha**nti catusaccasaṅkhātaṃ tamevatthaṃ. **Paṭipādento**ti nigamento.

‘‘Sacepī’’ti iminā **yadī**ti padassatthaṃ vaṇṇeti. ‘‘Ettakamevā’’ti iminā **tāvadevā**ti padassatthaṃ vaṇṇeti. ‘‘Ito uttari natthī’’ti iminā evakārassa phalaṃ dasseti. **Ito**ti sotāpattiphalato. **‘‘Idaṃ…pe… pattabba’’**nti iminā ‘‘ettakamevā’’ti padassa atthasarūpaṃ dasseti. ‘‘Eso eva dhammo’’ti iminā ‘‘eseva dhammo’’tipadassa atthaṃ vaṇṇeti. **Paccabyatthā**ti patiavapubbo idhātu paṭividdhatthoti āha ‘‘paṭividdhatthā’’ti. **Tumhehī**ti assajittheraṃ sandhāyāha. Iminā ‘‘paccabyatthā’’ti ettha hiyyattanīparassapadamajjhimapurisabahuvacanatthavibhattiṃ dīpeti. **Kappanahutehī**ti kappānaṃ nahutehi, koṭipakoṭisatasahassānaṃ satehi nahutehīti attho. **Abbhatīta**nti abhiatītaṃ. Amhehi adiṭṭhameva hutvā atikkamāpitanti attho.

62. Ārammaṇabhūtassa nibbānassa gambhīrattā ārammaṇikabhūtaṃ ñāṇampi gambhīramevādhippetanti āha ‘‘gambhīrassa ca ñāṇassā’’ti. Yathā hi saṇhavatthassa sibbanatthāya saṇhasūci adhippetāti. Upadhīnaṃ sammā khayaṭṭhena nibbānaṃ **upadhisaṅkhayaṃ** nāmāti āha ‘‘upadhisaṅkhayeti nibbāne’’ti. **Tadārammaṇāyā**ti taṃnibbānārammaṇāya. **Vimuttiyā**ti phalavimuttiyā. **Sāvakapāramīñāṇe**ti aggasāvakapāramīñāṇe. **Tesū**ti sāriputtamoggallānesu. Aḍḍhamāsena arahatte patiṭṭhitoti sambandho.

Atīteti kappasatasahassādhike asaṅkhyeyyamatthake. **Tassā**ti buddhassa santike aggasāvakabhāvaṃ patthesīti yojanā. **Assame**ti munīnaṃ ṭhāne. Tañhi ā kodhaṃ, ā bhuso vā rāgādayo samenti etthāti **assamo**ti vuccati, tasmiṃ. Patthayitvā ca pesesīti sambandho. **Tatthā**ti nīluppalamaṇḍape. **Tesū**ti tāpasaseṭṭhīsu.

63. **Yesa**nti kulānaṃ. ‘‘Vidhavabhāvāyā’’ti iminā vidhavāya bhāvo **vedhabya**nti vacanatthaṃ dasseti. **Vidhavā**ti ca patisuññā. Sā hi dhavena vigatāti ‘‘vidhavā’’ti ca, vigato dhavo imissāti ‘‘vidhavā’’ti ca vuccati. **Ubhayenāpī**ti puttapabbajjapatipabbajjasaṅkhātena duvidhenapi.

Sañcayānīti ettha nissayūpacārena nissaye nissitūpacāro hotīti āha ‘‘sañcayassa antevāsikānī’’ti. Atha vā ṇapaccayo tassedamatthe hotīti āha ‘‘sañcayassa antevāsikānī’’ti. **‘‘Magadhāna’’**nti bahuvacanavasena vuttattā janapadassa nāmanti āha ‘‘magadhānaṃ janapadassā’’ti. **Giribbaja**nti ettha vajo viyāti **vajo,** giri. Vajasadiso giri etthāti giribbajaṃ padaheṭṭhupariyavasena, nagaraṃ. ‘‘Mahāvīriyavanto’’ti iminā mahanto vīro etesaṃ tathāgatānanti **mahāvīrā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Dhammena nayamānānaṃ kā usūyā vijānata**nti ettha kaccāyananayena (kaccāyane 277 sutte)

usūyapayoge sampadānaṃ hotīti āsaṅkā bhaveyyāti āha ‘‘bhummatthe sāmivacanaṃ, upayogatthe vā’’ti. **Vijānantāna**nti vijānantesu tathāgatesu, vijānante vā.

15. Upajjhāyavattakathā

64. **Anupajjhāyakā**ti ettha vajjāvajjaṃ upagantvā jhāyatīti **upajjhāyo,** so natthi etesanti **anupajjhāyakā**ti atthaṃ dassento āha ‘‘vajjāvajja’’ntiādi. ‘‘Piṇḍāya caraṇakapatta’’nti iminā piṇḍāya uddissa, uṭṭhahitvā vā tiṭṭhati anenāti **uttiṭṭho,** soyeva patto **uttiṭṭhapatto**ti atthaṃ dasseti. ‘‘Uttiṭṭhe na pamajjeyyā’’tiādīsu (dha. pa. 168) pana piṇḍāya caraṇaṃ ‘‘uttiṭṭha’’nti vuccati. Tasmā tattha piṇḍāya uddissa, uṭṭhahitvā vā tiṭṭhanaṃ **uttiṭṭha**nti vacanattho kātabbo. ‘‘Piṇḍāya caraṇapatta’’nti idaṃ vacanaṃ ‘‘tasmiñhi manussā ucchiṭṭhasaññino’’tipadaṃ laṅghitvā ‘‘tasmā uttiṭṭhapattanti vutta’’ntipadena yojetabbaṃ, tasmā piṇḍāya caraṇakapattattā uttiṭṭhapattanti vuttanti vuttaṃ hoti. Tasmiṃ manussā kiṃsaññinoti āha ‘‘tasmiñhi manussā ucchiṭṭhasaññino’’ti. Tasmiñhi tasmiṃ eva uttiṭṭhapatte pabbajitānaṃ paribhogabhāvena manussehi avasajjitabbattā, avachaḍḍetabbattā vā manussā ucchiṭṭhasaññino hontīti yojanā. Pabbajitānaṃ piṇḍāya caraṇakapattattā uttiṭṭhapattanti vuttaṃ, manussānaṃ pana avasajjitapattattā ucchiṭṭhapattanti vuttanti adhippāyo. Uttiṭṭha pattantipadaṃ vākyameva, na samāsotipi dassento āha ‘‘atha vā’’tiādi. ‘‘Uṭṭhahitvā’’ti iminā uttiṭṭhāti ettha tvālopoti dasseti. ‘‘Gahetu’’nti iminā pāṭhasesaṃ dasseti. **Gehasitapemavasenā**ti gehe nissitapemavasena, mettāpubbaṅgamapemavasenāti attho. Sagāravā hutvā sappatissā hutvā viharantāti atthaṃ dassento āha ‘‘upaṭṭhapetvā’’ti. ‘‘Sabhāgajīvikā’’ti iminā **sabhāgavuttikā**ti ettha vuttisaddo jīvikatthoyeva, na vivaraṇādyatthoti dasseti. Upajjhāyabhāvaṃ sampaṭicchati etehīti **upajjhāyabhāvasampaṭicchanāni,** tāniyeva vevacanāni **upajjhāyabhāvasampaṭicchanavevacanāni. Tikkhattu**nti ukkaṭṭhavasena vuttaṃ, sakimpi vaṭṭatiyeva. Padassa vasena viññāpetīti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. **Etthā**ti upajjhāyagahaṇaṭṭhāne. Yadidaṃ vācāya vā sāvanaṃ, yadidaṃ kāyena vā atthaviññāpanaṃ atthi, idameva sāvanaatthaviññāpanameva upajjhāyagahaṇanti yojanā. **Sādhūti sampaṭicchana**nti upajjhāyena pañcasu padesu yasmiṃ kismiṃci vutte saddhivihārikassa ‘‘sādhū’’ti sampaṭicchanaṃ. **Ta**nti kesañci vacanaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Etthā**ti upajjhāyagahaṇe. ‘‘Na sampaṭicchanaṃ aṅga’’nti iminā āyācanadānāniyeva aṅgāni nāmāti dasseti. Saddhivihārikenāpi ñātunti sambandho. **Iminā padenā**ti ‘‘sādhū’’ti iminā padena.

Tatrāyaṃ sammāvattanāti ettha tasaddassa visayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘yaṃ vuttaṃ sammā vattitabba’’nti. Iminā kiriyāvisayabhāvameva dīpeti, na dabbavisayabhāvaṃ. **Aya**nti vuccamānā. **Assā**ti saddhivihārikassa. **Dhotapādapariharaṇatthāyā**ti dhotassa pādassa paṃsumakkhanādīnaṃ pariharaṇatthāya. **Tā**ti upāhanāyo. **Kālassevā**ti paccūsakālatoyeva, nissakkatthe cetaṃ sāmivacanaṃ. **Tato**ti tehi tīhi dantakaṭṭhehi, vibhattaapādānametaṃ. Tesu vā tīsu dantakaṭṭhesu. **Ya**nti yaṃ dantakaṭṭhaṃ. **Athā**ti tasmiṃ gahaṇe.

Tatoti sītuṇhodakehi, sītuṇhodakesu vā. **Vaḷañjetī**ti paribhuñjati. **Udaka**nti mukhadhovanodakaṃ. ‘‘Vaccakuṭito’’ti iminā passāvakuṭīpi gahetabbā. **Eva**nti sammajjiyamāne. **Asuñña**nti janasaddato atucchaṃ. **Āsana**nti therassa āsanaṃ. **Tasmi**nti āsane. Nisinnassa therassa vattaṃ kātabbanti sambandho. Uklāpo asmiṃ dese atthīti **uklāpo**ti atthaṃ dassento āha ‘‘kenaci kacavarena saṃkiṇṇo’’ti. Ettha ca saṅkāro ucchiṭṭho kalāpo samūho **uklāpo**ti vacanatthena uklāpoti vuccati. Kacīyati bandhīyati asmiṃ deseti **kaco,** so varīyati icchīyati anenāti **kacavaro**ti vacanatthena kacavaroti vuccati. **Hatthenapī**ti ettha pisaddo pilotikenapītiādiṃ saṅgaṇhāti.

Ekato katvāti ekato samānapaṭalaṃ katvā. Kasmā saṅghāṭīti āha ‘‘sabbaṃ hī’’tiādi. ‘‘Saṅghaṭitattā’’ti iminā saṃharitabbāti **saṅghāṭī**ti vacanatthaṃ dasseti. Nivattitvā olokentaṃ upajjhāyaṃ sampāpuṇātīti yojanā. Ekena vā padavītihārenāti sambandho. Pattoyeva uṇhabhārikesu pariyāpannoti **pattapariyāpanno,** patte pariyāpanno yāguādiko **pattapariyāpanno**tipi yujjatiyeva. **Bhikkhācāre**ti bhikkhācāraṭṭhāne. Yāguyā vā laddhāyāti sambandho. **Tassā**ti upajjhāyassa. **So patto**ti uṇhādīsu pariyāpanno so patto. **Aññatra vā**ti ārāmādīsu vā. **Tassā**ti upajjhāyassa. Vacane aniṭṭhiteti

sambandho. **Ito paṭṭhāyā**ti ‘‘na upajjhāyassa bhaṇamānassā’’ti ettha vuttanakārato paṭṭhāya. Iminā heṭṭhā vuttesu ‘‘nātidūre gantabba’’ntiādīsu nakārapaṭisiddhesu āpatti natthīti dasseti. **Yattha katthacī**ti ‘‘na ca uṇhe cīvaraṃ nidahitabba’’ntiādīsu yesu kesuci. **Aya**nti dukkaṭāpatti. **Hī**ti saccaṃ. **Āpattisāmantā**ti ettha āpattiyā sāmantā āpattisāmantāti atthaṃ dassento āha ‘‘āpattiyā āsanna’’nti. ‘‘Āsanna’’nti iminā **sāmantā**saddassa āsannavevacanatañca upayogatthe nissakkavacanatañca dasseti. Īdisaṃ vacanaṃ bhante vattuṃ vaṭṭati nāmāti yojanā.

Gāmato paṭhamataranti gāmato upajjhāyassa paṭhamataraṃ. **Tenevā**ti upajjhāyeneva. Nivattantena saddhivihārikenāti sambandho. ‘‘Tinta’’nti vatvā tamevatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sedaggahita’’nti. Iminā sedena sīdatīti **sinna**nti atthaṃ dasseti. ‘‘Atirekaṃ katvā’’ti iminā **ussāretvā**tipadassa adhippāyatthaṃ dasseti, uddhaṃ uddhaṃ sāretvāti vuttaṃ hoti. Pacchimavākyassa pubbavākyakāraṇabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘kiṃ kāraṇā’’ti. Majjhe bhaṅgassa dosaṃ āvikaronto āha ‘‘samaṃ katvā’’tiādi. **Tato**ti samaṃ katvā saṃharaṇato, niccaṃ bhijjamānanti sambandho. Majjhe bhaṅgato vā, dubbalanti sambandho. **Eta**nti ‘‘caturaṅgulaṃ kaṇṇaṃ ussāretvā’’ti etaṃ vacanaṃ. **Yathā**ti yenākārena saṃhariyamāneti sambandho. Cīvarabhogassa oro anto **obhogo**ti atthaṃ dassento āha ‘‘kāyabandhana’’ntiādi.

Yoti upajjhāyo. ‘‘Gāmeyevā’’ti vatvā tamevatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘antaraghare vā paṭikkamane vā’’ti. **Paṭikkamane vā**ti bhojanasālāyaṃ vā. **Tassā**ti upajjhāyassa. Laddhā bhikkhā yenāti **laddhabhikkho,** tassa vā. Piṇḍapāto hotīti yojanā. **Tassā**ti upajjhāyassa. Piṇḍapāto na hotīti sambandho. **Attanā laddhopī**ti pisaddo upajjhāyena laddhopīti atthaṃ sampiṇḍeti. **Āhariyatū**ti ettha tuvibhatti pucchāyaṃ hoti, āhariyatu kinti attho. **Kālo**ti bhojanakālo. Bhuñjitthāti **bhutto,** tasmiṃ satīti sambandho. **Upakaṭṭho**ti majjhanhikassa āsanno.

Anantarahitāyāti ettha antaradhāyatīti **antarahito,** taṭṭikacammakhaṇḍādi, natthi antarahito etasmiṃ pattabhūmīnamantareti **anantarahito**ti atthaṃ dassento āha ‘‘anatthatāyā’’ti. Kāḷavaṇṇakatā vā sudhābaddhā vā nirajamattikā hotīti yojanā. **Ta**nti pattaṃ. **Dhotavālikāyapī**ti suddhavālikāyapi. **Tatthā**ti paṃsurajasakkharādīsu. Puna **tatthā**ti paṇṇādhārakesu. Idaṃ vacanaṃ vuttanti sambandho. **Abhimukhenā**ti attano abhimukhena. **Saṇika**nti sinnaṃ. **Ante panā**ti cīvarassa koṭiyaṃ pana. Nikkhipantassa saddhivihārikassa cīvarassa bhogoti yojanā.

Cuṇṇaṃ sannetabbanti ettha cuṇṇasamodhānena netabbanti atthaṃ dassento āha ‘‘piṇḍi kātabbā’’ti. ‘‘Ekasmiṃ niddhūme ṭhāne’’ti iminā **ekamanta**nti ettha ekasmiṃ ante ṭhāneti atthaṃ dasseti. **Jantāghare**ti aggisālāyaṃ. Sā hi jalati dibbati aggi etthāti **jantā,** janeti sarīrasedametthāti vā **jantā,** sā eva gharaṃ jantāgharanti vuccati, tasmiṃ. Paripūjāvasena karīyatīti **parikamma**nti atthena aṅgāradānādikaṃ parikammaṃ nāmāti dassento āha ‘‘parikammaṃ nāmā’’tiādi.

‘‘Na kenaci gelaññenā’’tiādinā ussahanassa kāraṇaṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ. Agilānena saṭṭhivassena saddhivihārikenāpi kātabbanti yojanā. **Anādarenā**ti vattakaraṇassa anādarena. **Nakārapaṭisaṃyuttesū**ti paṭisedhavācakena nakārena paṭisaṃyuttesu. **Padesū**ti ‘‘na upajjhāyassa bhaṇamānassa antarantarā kathā opātetabbā’’tiādīsu vākyesu. **Bhūmiya**nti upalakkhaṇavasena vuttaṃ bhittiyampi apaṭighaṃsitabbattā. ‘‘Piṭhasaṅghāṭañcā’’ti iminā **kavāṭapīṭha**nti ettha pīṭhasaddena piṭhasaṅghāṭaṃ vuccati uttarapadalopavasena vā ekadesavohāravasena vāti dasseti. ‘‘Acchupantenā’’ti iminā appaṭighaṃsantenāti ettha ghaṃsadhātuyā atthaṃ dasseti. Sammā tāyati attānañca parañca anenāti **santānaṃ,** tameva **santānaka**nti atthena kīṭakulāvakamakkaṭakasuttādi santānakaṃ nāmāti dassento āha ‘‘santānaka’’ntiādi. **Ullokato**ti vitānato. Tañhi uddhaṃ lucīyate bandhīyateti ullokanti vuccati, cakārassa kakāramakatvā ‘‘ulloca’’ntipi vuccati. Tosaddena ākārassa smāvacanassa kāriyabhāvaṃ dasseti. **Apaharitabba**nti apanetabbaṃ. **‘‘Avaharitabba’’**ntipi pāṭho, heṭṭhā haritabbaṃ pātetabbanti attho.

Ālokasandhibhāgāti ettha bhāgasaddassa dvandato parattā pubbapadesupi paccekaṃ yojetabboti

āha ‘‘ālokasandhibhāgā ca kaṇṇabhāgā cā’’ti. Tassa atthaṃ dassento āha ‘‘antarabāhirā’’tiādi. ‘‘Vātapānakavāṭakānī’’ti iminā ālokasandhisaddassa vātapānakavāṭakapariyāyabhāvaṃ dasseti. ‘‘Koṇā’’ti iminā kaṇṇasaddassa koṇavevacanabhāvaṃ dasseti.

‘‘Yathā paṭhama’’ntiādinā paṭhamapaññattameva paññapetabbaṃ, na aññathāti dasseti. Idaṃ patirūpaṃ paṭhamapaññattaṃ sandhāya vuttaṃ. Paṭhamapaññatte apatirūpe aññathāpi paññapetabbaṃ. **Etadatthamevā**ti yathāpaññattaṃ paññapetabbassa atthāya eva. Sace paññattaṃ ahosi, evaṃ satīti yojanā. **Ida**nti bhittiṃ mocetvā paññāpanaṃ. Kaṭesu kiḷañjesu sārattā uttamattā **kaṭasārako**ti vuccati. **Nivattetvā**ti saṃharitvā. **Puratthimā**ti ettha yakāralopena niddesoti āha ‘‘puratthimāyā’’ti.

Vūpakāsetabboti ettha kasadhātu gatyatthoti āha ‘‘aññattha netabbo’’ti. Upajjhāyaṃ gahetvā aññattha gantabboti attho. **Aññatthā**ti aññaṃ ṭhānaṃ. **Vivecetabba**nti ettha diṭṭhigatato upajjhāyaṃ vivecetabbanti dassento āha ‘‘vissajjāpetabba’’nti. ‘‘Añño vattabbo’’ti vatvā tassa ākāraṃ dasseti ‘‘thera’’ntiādinā. So so bhikkhu yācitabboti sambandho. **Aññena dāpetabbo**ti attanā aññena bhikkhunā upajjhāyassa parivāso dāpetabboti attho. **Kinti nu kho**ti kena eva upāyena dadeyya nukhoti attho. Itisaddo hi avadhāraṇattho. Aṭṭhakathāyapi imameva nayaṃ dasseti ‘‘kena nu kho upāyenā’’ti iminā. **Sabbatthā**ti sabbesu ‘‘kinti nu kho paṭikasseyyā’’tiādivākyesu. Sattasu kammesu tividhassa ukkhepanīyakammassa garukattā vuttaṃ ‘‘ukkhepanīyaṃ akatvā’’ti. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘tena hī’’tiādi.

Tena saddhivihārikena yācitabbāti sambandho. **Sace karontiyevā**ti bhikkhū sace kammaṃ karontiyeva. Puna **sace karontiyevā**ti bhikkhū sace ukkhepanīyakammaṃ karontiyeva. **Athā**ti tasmiṃ kamme kate. **Itī**ti evaṃ yācanena. Nanti taṃ upajjhāyaṃ.

Samparivattakanti ettha ‘‘piṇḍukkhepaka’’ntiādīsu (pāci. 620) viya samparivattakantipadaṃ kiriyāvisesanaṃ, kapaccayo ca vicchatthoti āha ‘‘samparivattetvā samparivattetvā’’ti. **Yadī**ti yāva. Yadisaddo hi yāvapariyāyo, tena vuttaṃ ‘‘na tāva pakkamitabba’’nti. Yāva appamattakampi rajanaṃ galati, na tāva pakkamitabbanti yojanā. **Visabhāgapuggalenā**ti visabhāgena puggalena karaṇabhūtena. **Na upajjhāyaṃ anāpucchā gāmo pavisitabbo**ti ettha na aññeneva karaṇīyena pavisitabbo. Piṇḍāya pana pavisitabboti āsaṅkā bhaveyyāti āha ‘‘piṇḍāya vā’’tiādi. ‘‘Anāpucchitvā’’ti iminā **anāpucchā**ti ettha ākāro tvāpaccayassa kāriyoti dasseti. **Bhikkhācāra**nti bhikkhāya caraṇaṭṭhānaṃ, upajjhāyena gantabbanti yojanā. **Pariveṇa**nti upajjhāyassa pariveṇaṃ. **Passatī**ti upajjhāyaṃ passati.

Dassanatthāya vāti asubhadassanatthāya vā. Imināpi vāsatthāya eva na gantabbanti āsaṅkaṃ nivatteti. **Kamma**nti pakkamanassa kāraṇaṃ kammaṃ. Ananujānanaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘yāvatatiya’’nti. **Ta**nti upajjhāyaṃ. **Assā**ti saddhivihārikassa. **‘‘Na sampajjatī’’**ti iminā sace sampajjati, na pakkamitabbāti dasseti. **Kevala**nti vinā uddesādisampajjanehi. Evarūpe upajjhāye nivārentepīti yojanā. ‘‘Gelaññato’’ti iminā vuṭṭhānasaddassa avadhiapekkhataṃ dasseti. **Assā**ti upajjhāyassa. **Añño**ti attanā añño. **Tassā**ti aññassa bhikkhussa.

16. Saddhivihārikavattakathā

67. Sammāvattanāyaṃ vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. **Uddesādīhī**ti ādisaddena paripucchādayo saṅgaṇhāti. Saṅgahasaddassa saṅkhepagahaṇesupi vuttito ‘‘anuggaho’’ti vuttaṃ. Atha vā sammukhā **saṅgaho** ca parammukhā **anuggaho** ca kātabbo. Āmisena vā saṅgaho, dhammena vā anuggaho. Diṭṭhadhammikatthāya vā saṅgaho, samparāyikatthāya vā anuggaho. Lokiyatthāya vā saṅgaho, lokuttaratthāya vā anuggaho kātabbo. **Tatthā**ti yaṃ vuttaṃ ‘‘uddesena paripucchāya ovādena anusāsanīyā’’ti. Tattha uddisanaṃ **uddeso**ti vacanatthena pāḷivācanā uddeso nāmāti dassento āha ‘‘uddesoti pāḷivācanā’’ti. ‘‘Pāḷiyā atthavaṇṇanā’’ti iminā punappunaṃ, samantato vā pāḷiyā atthassa pucchanaṃ **paripucchā**ti atthaṃ dasseti. **Vatthusmi**nti cārittavārittavatthusmiṃ. **Ida**nti cārittaṃ. Puna **ida**nti vārittaṃ. ‘‘Vacana’’nti iminā ovadanaṃ **ovādo**ti vacanatthaṃ dasseti. Otiṇṇe vatthusmiṃ ‘‘idaṃ

karohi, idaṃ mā karitthā''ti vacanaṃ **anusāsanī** nāmāti yojanā. ''Punappunaṃ vacana''nti iminā **anusāsanī**ti ettha anusaddassa naupacchinnatthaṃ dasseti. ''Sace upajjhāyassa patto hotī''ti sāmaññato vuttepi na pakatipatto hoti, atha kho atirittapatto hotīti āha ''atirekapatto''ti. **Sabbatthā**ti sabbesu ''sace upajjhāyassa cīvaraṃ hotī''tiādīsu padesu. **Aññopī**ti pattacīvarehi aññopi. **Samaṇaparikkhāro**ti chattupāhanādi samaṇaparikkhāro. **Idhā**ti saddhivihārikavatte. **Nayenā**ti ñāyena. **Uppajjamānaupāyapariyesanan**ti uppajjamānassa, uppajjamānatthāya vā upāyassa pariyesanaṃ. **Ito**ti ''kinti nu kho saddhivihārikassa parikkhāro uppajjiyethā''ti pāḷito. **Cīvaraṃ rajantenā**ti ettha rajantena upajjhāyenāti attho na daṭṭhabbo, saddhivihārikenāti attho evāti dassento āha ''upajjhāyato upāyaṃ sutvā rajantenā''ti. **Upajjhāyato upāya**nti upajjhāyato laddhaṃ upāyaṃ.

Nasammāvattanādikathā

68. **Upajjhāyavatta**nti upajjhāyamhi vattitabbaṃ vattaṃ. **So**ti saddhivihāriko. **Dukkaṭaṃ āpajjatī**ti assa, so vā dukkaṭaṃ āpajjatīti yojanā. **Paṇāmetabbo**ti ettha papubba namudhātu atthapakaraṇādivasena idha apasādanatthoti āha ''apasādetabbo''ti. **Adhimatta**nti adhikappamāṇaṃ. **Gehasitapema**nti mettāsinehaṃ. **Vuttapaṭipakkhanayenā**ti kaṇhapakkhe vuttena paṭipakkhena nayena. **Alaṃ paṇāmetu**nti ettha alaṃsaddassa arahatthapaṭikkhittesu dvīsu atthesu arahatthoti āha ''yutto paṇāmetu''nti.

Sātisāro hotīti ettha pakatibhāvaṃ atikkamitvā saraṇaṃ pavattanaṃ **atisāro,** doso. Saṃvijjati so etassāti **sātisāro**ti dassento āha ''sadoso hotī''ti. Tassatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''āpattiṃ āpajjatī''ti. **Āpatti**nti dukkaṭāpattiṃ. **Ta**nti vattaṃ.

Tesanti saddhivihārikānaṃ. **Vatta**nti bahukānaṃ saddhivihārikānaṃ vattaṃ. **Sādiyanaṃ vā… pe… bālo hotī**ti ettha bālassa kāraṇaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''sādiyanaṃ vā asādiyanaṃ vā na jānātī''ti. Sādiyanassa vā asādiyanassa vā ajānanattā bālo hotīti vuttaṃ hoti. Ajānanassa kāraṇaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''bālo hotī''ti. Bālattā sādiyanaṃ vā asādiyanaṃ vā na jānātīti vuttaṃ hoti. **Tesū**ti bahukesu saddhivihārikesu. **Tassā**ti vattasampannabhikkhussa. **Tesa**nti itaresaṃ saddhivihārikānaṃ.

Rādhabrāhmaṇavatthukathā

69. Kiñcāpi āyasmā sāriputto jānātīti yojanā. Iminā ''kiṃ nu kho ajānanto pucchī''ti āsaṅkaṃ nivāreti. Bhagavā anuññātukāmo hotīti sambandho. **Pana**saddo garahattho, tathā jānantopīti attho. **Lahuka**nti hetuantogadhavisesanaṃ. Lahukattā paṭikkhipitvāti vuttaṃ hoti. **Assā**ti bhagavato, ajjhāsayanti sambandho. ''Ajjhāsayaṃ viditvā''tivacanassa yuttiṃ dassento āha ''buddhānaṃ hī''tiādi. **Hī**ti saccaṃ. **Ayañcā**ti sāriputtatthero ca. **Aggo**ti koṭiukkaṃso. **Seṭṭho**ti pavaro uttamo.

''Byattena bhikkhunā paṭibalenā''ti ettha byattapaṭibalānaṃ visesaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''byatto nāmā''tiādi. Tattha yassa sāṭṭhakathaṃ vinayapiṭakavācuggataṃ pavattati, ayaṃ **byatto** nāmāti yojanā. **Tasmi**nti vinayapiṭakaṃ vācuggatabhikkhumhi. **Yassā**ti bhikkhuno. **Suggahita**nti sāṭṭhakathāya suṭṭhu gahitaṃ. **Ayampī**ti pisaddo purimabhikkhuṃ apekkhati. **Imasmiṃ atthe**ti imasmiṃ vatthumhi, imasmiṃ visayeti attho. Byatirekānvayavasena **paṭibalaṃ** dassento āha ''yo panā''tiādi. Yo pana na sakkotīti sambandho. Kasmāti āha ''kāsasosasemhādinā vā''tiādi. Tattha kāso ca soso ca semho ca, te ādayo yassa gelaññassāti **kāsasosasemhādi,** ādisaddena eḷamūgādayo saṅgaṇhāti. Oṭṭho ca danto ca jivhā ca, tā ādayo yesaṃ tāluādīnanti **oṭṭhadantajivhādayo,** tesaṃ. **Padabyañjanehī**ti padaakkharehi. **Byañjana**saddo hettha akkharavācako. **Hāpetī**ti galattā hāpeti. **Aññathā vā vattabba**nti aññena sithilādinā ākārena vā vattabbaṃ. **Aññathā vadatī**ti aññena dhanitādiākārena vadati. **Tabbiparīto**ti tassa apaṭibalassa viparīto bhikkhūti sambandho. **Tato**ti jānāpetabbato. **Ya**nti yaṃ ākāraṃ dhātukammametaṃ, **saṅgho**ti kāritakammametaṃ. Idha kāritakammaṃ kito vadati.

71. **Upasampannasamanantarā**ti ettha upasampannassa samanantarāti atthaṃ nivārento āha

‘‘upasampanno hutvāva samanantarā’’ti. Evasaddena cirakālaṃ nivatteti. **Ullumpatū**ti ettha upubbalupadhātuyā upasaggavasena vā atthātisayavasena vā dhātūnamanekatthattā idha upubbadharadhātuyā atthe vattatīti dassento āha **‘‘uddharatū’’**ti. Uṭṭhāpetvā, ukkhipitvā vā dharatūti attho. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘akusalā’’tiādi. Tattha ‘‘akusalā vuṭṭhāpetvā’’ti iminā sahāvadhinā utyūpasaggassa atthaṃ dasseti. ‘‘Kusale patiṭṭhāpetū’’ti iminā sahādhārena dharadhātussa atthaṃ dasseti. Utyūpasaggassa ukkhipanatthaṃ dassento āha ‘‘sāmaṇerabhāvā vā uddharitvā’’ti. ‘‘Paṭiccā’’ti iminā **upādāyā**ti ettha samīpe ādiyitvāti saddatthamagahetvā saṅketatthavasena pākaṭattā tassa saṅketatthaṃ dasseti, adhippāyatthaṃ dassetīti attho.

73. **Adhiṭṭhitā**ti ettha adhi niccavasena ṭhāti pavattatīti adhiṭṭhitāti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘niccappavattinī’’ti. Kasmā cattāro paccayā nissayāti vuttāti āha ‘‘yasmā’’tiādi. ‘‘Cattāro’’tiādinā cattāro paccaye nissāya attabhāvo seti pavattatīti **nissāyā**ti avuttakammatthaṃ dasseti.

18. Ācariyavattakathā

75. **Kintāya**nti ettha ekāralopavasena sandhi hotīti āha ‘‘kiṃte aya’’nti. ‘‘Ovaditabboti’’iminā **ovadiyo**ti ettha ṇyapaccayassa kammatthaṃ dasseti. **‘‘Tadatthāyā’’**ti iminā ‘‘yadidaṃ gaṇabandhika’’nti uttaravākye yaṃsaddaṃ disvā pubbavākye taṃsaddaṃ ñāpeti, tassa bāhullassa atthāyāti attho.

76. **So**ti pasūro paribbājako. **Tenā**ti udāyittherena. **Sahadhammika**nti saha dhammena kāraṇena. Byatto tāva pubbe vuttalakkhaṇo hotu, paṭibalo pana kathaṃ ñātabboti āha ‘‘yo panā’’tiādi. Yo pana sakkotīti sambandho. **Cā**ti saccaṃ. **Eta**nti paṭibalattaṃ, ‘‘pañcahi…pe… vinetu’’ntivacanaṃ vā.

77. **Titthiyapakkhasaṅkantesū**ti titthiyasaṅkhātaṃ sāsanassa paṭipakkhaṃ saṅkamantesu. **Ācārasamācārasikkhāpanaka**nti ativiya caritabbaṃ ābhisamācārikasīlaṃ sikkhāpanakaṃ. Iminā ācāraṃ sikkhāpetīti **ācariyo**ti vacanatthaṃ dasseti. **Nāmamattamevā**ti ‘‘ācariyo’’ti vā ‘‘antevāsiko’’ti vā nāmamattameva. **Nāna**nti upajjhāyato vā saddhivihārikato vā nānaṃ.

20. Paṇāmanākhamāpanākathā

80. Yaṃ lakkhaṇaṃ vuttanti sambandho. Nissayantevāsikena kātabbanti yojanā. **Pabbajjāupasampadādhammantevāsikehī**ti pabbajjantevāsikena ca upasampadantevāsikena ca dhammantevāsikena ca. **Etesa**nti pabbajjāupasampadādhammantevāsikānaṃ. **Etesū**ti etesu tīsu antevāsikesu. **Ācariyassā**ti pabbajjantevāsiko pabbajjācariyassa, upasampadantevāsiko upasampadācariyassāti attho. **Samīpe**ti nissayācariyassa ca dhammācariyassa ca āsanne. **Tasmā**ti yasmā antevāsikena ācariyamhi sammā vattitabbaṃ, tasmā. **Ācariyenāpī**ti nissayapabbajjā upasampadā dhammācariyenāpi. Ovādācariyo tesu saṅgahaṃ gacchati. **Tesū**ti catūsu antevāsikesu.

22. Nissayapaṭippassaddhikathā

Āṇattivinicchayo

83. ‘‘Nissayapaṭipassaddhīsū’’ti samūhādhāro. ‘‘Upajjhāyo pakkanto vātiādīsū’’ti avayavādhāro. ‘‘Vippavasitukāmo’’ti iminā nirālayabhāvaṃ dasseti. **Evaṃ gate**ti evaṃ upajjhāye gateti yojanā. **Aññadāpī**ti aññasmimpi kāle. Upajjhāyena pavāsitakāleti attho. **Ekasambhogaparibhogo**ti attanā vā upajjhāyena vā eko paccayasambhogo ca dhammaparibhogo ca. **Ekadivasampī**ti pisaddo garahattho, dvihādikaṃ pana pagevāti attho. **Parihāro natthī**ti āpattiparihāro natthi, āpattiyā pariharaṇaṃ apanayanaṃ natthīti adhippāyo. **Lajjī pesalo**ti lajjī hutvā piyasīlo bhikkhūti sambandho. **Tadahevā**ti tasmiṃ upajjhāyassa pakkantaahani eva. **Tathā**ti yathā ‘‘upajjhāyo lahuṃ āgamissatī’’ti pucchati, tathā

‘‘ahaṃ lahuṃ āgamissāmī’’ti vuttanti attho. **Sace vadatī**ti sace ācariyo vadatīti yojanā. **Assā**ti bhikkhussa. **Sabhāgata**nti lajjipesalabhāvaṃ.

Yāva āgamanāti upajjhāyassa yāva āgamanā. **Na**nti upajjhāyaṃ. ‘‘Vāsentiyevā’’tipade kāritakammaṃ. **Tatthā**ti upajjhāyassa gataṭṭhāne. **Tenā**ti upajjhāyena. **Pavattī**ti pavattanaṃ. Nadīpūrena vā upaddutoti sambandho. Nadīpūrattā udakosakkanaṃ āgameti, corādīnaṃ upaddutattā sahāye pariyesati. **So**ti upajjhāyo.

‘‘Nissayapaṇāmanā’’ti iminā āṇāpanaṃ **āṇattī**ti vacanatthena nissayapaṇāmanā āṇattīti vuccatīti dasseti. **Nissayapaṇāmanā**ti nissayassa upajjhācariyassa paṇāmanā. Tasmā paṇāmito hotīti sambandho. ‘‘Āpucchītiādinā’’ti ettha ādisaddena ‘‘mā maṃ susānagamanaṃ āpucchī’’tiādayo saṅgaṇhāti. **Tenā**ti saddhivihārikena. **Khamāpetabbo**ti titikkhāpetabbo.

Tāvāti mahātherehi, mahātherānaṃ vā paṭhamaṃ. **Aññatthā**ti upajjhāyassa vihārato aññaṃ vihāraṃ. **Appevā**ti api eva nāma khameyyāti yojanā. **Tatrevā**ti aññattheva. **Dubbhikkhādidosenā**ti ettha ādisaddena ñātiviyogādidoso gahetabbo. **Taṃyevā**ti attanā vasitaṃ tameva ṭhānaṃ. **Aññassā**ti upajjhāyato aññassa bhikkhussāti sambandho. Iminā upajjhāyena pariccattattā upajjhāyasamodhāne nissayapaṭippassaddhi natthīti dīpeti.

Samodhānavinicchayo

Āpucchitvāti =00 antevāsikaṃ āpucchitvā. **Tatrāpī**ti ācariyantevāsikesupi. **Kadā**ti kasmiṃ kāle. **Sāyanhe vā rattiṃvā**ti ajja sāyanhe vā rattiṃ vā. **Taṃkhaṇeyevā**ti tasmiṃ sampaṭicchanakkhaṇeyeva.

So cāti antevāsiko ca. **Tato**ti gāmato. **Sugato**ti suṭṭhu gato, nissayo paṭippassambhatīti adhippāyo. **Athāpī**ti puna ca paraṃ. Āpucchitvā pakkamane vinicchayaṃ dassetvā āpucchitvā pakkamane taṃ dassento āha ‘‘ācariyaṃ anāpucchā’’tiādi. **Upacārasīmātikkame**ti upacārasīmāya atikkame sati, atikkamanahetu vāti yojanā. Ettha ca **upacārasīmā** nāma parikkhittassa vihārassa parikkhepoyeva, aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānaṃ.

Sāyanhe vā rattibhāge vāti ajja sāyanhe vā rattibhāge vā. **Sve**ti suve.

Bahisīmanti upacārasīmato bahi. **Tato**ti bahisīmato. **Dvinnaṃ leḍḍupātāna**nti antevāsikato dvinnaṃ leḍḍupātānaṃ. **Atikkamitvā**ti upacārasīmato bahi antevāsikasaddhivihārikānaṃ vasanaṭṭhānato atikkamitvā.

Muccitukāmoti antevāsikamhā muccitukāmo eva. **Paṇāmetī**ti kāyavācāhi paṇāmeti. **Sālayo**ti ācariye sāpekkho. ‘‘Nirālayo’’ti vatvā tassa atthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘na dānī’’tiādi. **Evampī**ti dhure nikkhittepi. Ubhinnaṃ dhuranikkhepe sati, dhuranikkhepahetu vā paṭippassambhatīti yojanā. Paṇāmitena paṭipajjitabbanti sambandho.

Vuttamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘sace hī’’tiādi. **Ācariya**nti nissayācariyaṃ. Cetiyaṃ vā vandantaṃ upajjhāyanti sambandho, maggappaṭipannaṃ vā upajjhāyanti yojanā. **Dūrattā**ti dūrabhāvato. **Uparipāsāde**ti pāsādassa upari. **Ta**nti upajjhāyaṃ. Nisinnaṃ upajjhāyanti sambandho.

Savanavasena samodhāne vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. Upajjhāyassa saddanti sambandho.

23. Upasampādetabbapañcakakathā

84. Idāni =01 yaṃ lakkhaṇaṃ vuttanti sambandho. **Saṅkhepato**ti aṅgāni anuddharitvā samāsato.

Tatthāti yaṃ ''pañcahi bhikkhave aṅgehi samannāgatena bhikkhunā''tiādimāha, tattha. **Aguṇaṅgehī**ti guṇavirahitehi aṅgehi. **So**ti bhikkhu. **Na upasampādetabba**nti ettha kammavācācariyena hutvā na upasampādetabbanti āsaṅkā bhaveyyāti āha ''upajjhāyena hutvā na upasampādetabba''nti. **Etthā**ti etesu pañcakesu. **Ādīsū**ti ettha pubbo nidassanattho itisaddo lopo hoti. Itiādīsūti hi attho. **Ayuttavasenā**ti ananurūpavasena. **Yo**ti bhikkhu. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Pare ca samādapetunti sambandho. **Tatthā**ti sīlakkhandhādike. **Pariharatī**ti parisaṃ parissayato harati apaneti. **Tassā**ti bhikkhuno. ''Sīlādīhī''tipadaṃ ''parihāyatiyevā''tipade apādānaṃ, ''na vaḍḍhatī''tipade karaṇaṃ. **Tasmā**tiādi laddhaguṇaṃ. **Tenā**ti bhikkhunā. Kasmā āpattiaṅgavasena na vuttanti āha ''na hī''tiādi. **Hī**ti yasmā. **Tassevā**ti khīṇāsavasseva. **Na vadeyyā**ti khīṇāsavānaṃ anabhiratiyā anuppannattā na vadeyya. Yadi na khīṇāsavasseva upajjhāyācariyabhāvo anuññāto, atha kasmā khīṇāsavapañcako vuttoti āha ''yasmā panā''tiādi. Yasmā na parihāyatīti sambandho.

Antaggāhikāyāti sassatucchedasaṅkhātaṃ antaṃ lāmakaṃ gaṇhāti, gaṇhāpetīti vā antaggāhikā, tāya. **Diṭṭhiyā**ti micchādiṭṭhiyā. **Yattakaṃ suta**nti bhikkhunovādakasikkhāpade (pāci. aṭṭha. 145-147) vuttaṃ yattakaṃ sutaṃ. **Tenā**ti sutena স. Yaṃ āpattādi tena jānitabbanti yojanā.

Āpattiṃ na jānātīti ettha āpattiṃ āpannoti na jānātīti atthaṃ dassento āha ''idaṃ nāmā''tiādi. Tattha ''āpanno''ti iminā ''āpatti''ntipadaṃ ''āpanno''tipāṭhasesena yojetabbanti dasseti.

Ābhisamācārikāyāti ettha ubhatovibhaṅgapariyāpannasīlato abhivisesena sammā caritabbanti **ābhisamācāraṃ,** khandhakapariyāpannaṃ vattapaṭipattisīlaṃ, taṃ ārabbha paññattā **ābhisamācārikā,** khandhakapariyāpannā sikkhā, tāya. **Ādibrahmacāriyakāyā**ti ettha maggasaṅkhātassa brahmacariyassa ādi mariyādo ādibrahmacariyo, tasmiṃ pavattā ādibrahmacariyakā =02, ubhatovibhaṅgapariyāpannā sikkhā, tāya. **Sekkhapaṇṇattiya**nti sikkhitabbaṭṭhena sikkhā, sā eva bhagavatā paññattattā sekkhapaṇṇatti. Atha vā sikkhanaṃ sikkhā, tāya sikkhanatthāya bhagavatā paññapīyatīti sekkhapaṇṇatti ubhatovibhaṅgapariyāpannasikkhāyeva, tassaṃ. **Abhidhamme**ti ettha suttantapāḷito abhi atireko, abhivisiṭṭho vā dhammo abhidhammoti vutte nāmarūpaparicchedakaṃ abhidhammapiṭakanti āha ''nāmarūpaparicchede''ti. **Abhivinaye**ti ettha abhibhavitvā kāyavācaṃ vinetīti abhivinayo, abhibhavitvā kāyavācaṃ vineti ettha, etenāti vā abhivinayoti vutte vinayapiṭakanti āha ''sakale vinayapiṭake''ti. **Sabbatthā**ti sabbesu padesu, sabbesaṃ vā padānaṃ. Attho daṭṭhabboti yojanā. ''Kāraṇenā''ti ettha kāraṇasaddena **''dhammato''**ti ettha dhammasaddassa sabhāvatthādayo nivāretvā kāraṇatthataṃ dīpeti, enasaddena topaccayassa visesanatthaṃ. **Itī**ti evaṃ yathāvuttanayenāti attho. **Catutthe**ti catutthapañcake. Catutthapañcakato tīṇi padāni, pañcamapañcakato dve padāni gahetvā pañcakaṃ katvā vuttaṃ ''cattāro pañcakā''ti. Aṭṭhasu pañcakesūti sambandho.

Iti soḷasapañcakavinicchaye yojanā samattā.

24. Upasampādetabbachakkakathā

85. **Ta**nti ūnadasavassapadaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu chakkesu. **Tatthā**ti chakkesu. ''Pātimokkhāni vitthārenā''ti vuttattā vibhaṅgavasena gahetabbānīti āha ''ubhatovibhaṅgavasena vuttānī''ti. Mātikāvibhaṅgavasena suṭṭhu vibhajitabbānīti **suvibhattāni,** vācuggatavasena sundarā pavatti etesanti **suppavattīni,** suttato anubyañjanato suṭṭhu vinicchitabbānīti **suvinicchitabbānī**ti atthaṃ dassento āha ''mātikāvibhaṅgavasenā''tiādi.

25. Aññatitthiyapubbavatthukathā

86. **Yo panā**ti yo pana aññatitthiyapubbo. **Aññopī**ti pasūrato aparopi. **Idhā**ti imasmiṃ sāsane. **Tasmi**nti aññatitthiyapubbe. **Tatthā**ti ''yo so bhikkhave aññopī''tiādivacane. **Aya**nti parivāso. **Naggaparibbājakassevā**ti vatvā tassa bhedaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''ājīvakassa vā acelakassa vā''ti. Tattha **ājīvako** upari ekameva vatthaṃ upakacchake pavesetvā paridahati, heṭṭhā naggo. **Acelako** pana sabbena

sabbaṃ naggoyeva. **Sopī**ti =03 naggaparibbājakopi. **Vālakambalādīna**nti vālena kataṃ kambalaṃ, ādisaddena kesakambalādayo saṅgaṇhāti. **Assā**ti paribbājakassa. **Aññassā**ti naggaparibbājakato aparassa. **Paṇḍaraṅgādikassā**ti paṇḍaraṃ setavatthaṃ aṅge sarīre etassatthīti **paṇḍaraṅgo,** ādisaddena nīlaṅgādayo saṅgaṇhāti.

Evanti iminā kesamassuoropanādinā. Pabbājentehi bhikkhūhīti sambandho. **Tasmi**nti aññatitthiyapubbe, nisinneyevāti yojanā. Anādare cetaṃ bhummavacanaṃ. **Tassā**ti aññatitthiyapubbassa. **Nayime**ti na ime, bhikkhūti sambandho. **Ta**nti aññatitthiyapubbaṃ.

87. ''Evaṃ kho…pe… anārādhako''ti ayaṃ kathā mātikāti yojanā. **Assā**ti aññatitthiyapubbassa. **Tassevā**ti tassāyeva mātikāya. **Tatthā**ti vibhaṅge. **Atikālenā**ti ettha bhattakiccaṃ katvā vattakaraṇavelāyeva atikālo nāmāti dassento āha ''vattakaraṇavelāyamevā''ti. Iminā bhummatthe karaṇavacanantipi dasseti. **Tatthevā**ti kulagharesuyeva. **Aññadatthū**ti ekaṃsena, ''karonto''ti iminā pāṭhasesaṃ dasseti. Evampi karonto aññatitthiyapubboti yojanā. ''Sampādako''ti iminā **anārādhako**ti ettha ārādhasaddassa sādhanatthaṃ dasseti, tosanatthādayo nivatteti.

Ajjhācāratthikā visanti pavisanti etthāti **vesiyā,** sobhaṇarūpasaṅkhātaṃ vesaṃ dhāretīti vā **vesiyā**. Tena vuttaṃ ''sulabhajjhācārā''tiādi. Āmisoyeva kiñjakkho appamattakaṭṭhenāti **āmisakiñjakkho,** visesanaparapado. Atha vā āmiso ca tato añño kiñjakkho ca **āmisakiñjakkhaṃ,** tassa sampadānaṃ **āmisakiñjakkhasampadānaṃ. Kiñjakkha**saddo kesarasseva mukhyato vācako, appamattakassa pana rūḷhīvasena. **Vidhavā**ti ettha dhavasaddo patinoyeva vācako, na rukkhavisesassāti dassento āha ''matapatikā vā''tiādi. Imehi padehi matavasena vā pavutthavasena vā vigato dhavo etāsaṃ, dhavena vā vigatāti **vidhavā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Tā**ti vidhavā. Yobbanapattattā vā yobbanātītattā vā thullā mahantā kumārikāti **thullakumārikā**ti dassento āha ''yobbanapattā''tiādi. **Paṇḍakā**ti ettha āsittapaṇḍakādīsu pañcasu paṇḍakesu napuṃsakapaṇḍakovādhippetoti āha ''napuṃsakā''ti. **Samānapabbajjā**ti bhikkhūhi samānapabbajjā. **Tato**ti vissāsato.

Tatthāti vesiyādīsu. **Tāsa**nti vesiyānaṃ. **So**ti aññatitthiyapubbo. **Sabbatthā**ti sabbesu =04 vidhavādīsu. Gantabbataṃ dassento āha ''sace panā''tiādi. **Tathā**ti yathā gantabbattaṃ vuttaṃ, tathā.

Uccāvacānīti ettha uddhaṃ cayati vaḍḍhatīti **uccaṃ,** cayato avagato viyogoti **avacaṃ**. Uccañca avacañca **uccāvacānī**ti vacanatthena mahantakhuddakatthoti āha ''mahantakhuddakānī''ti. ''Kammānī''ti iminā ''karaṇīyānī''tipadassa sarūpaṃ dasseti. Taṃdassanena ca kattabbānīti **karaṇīyānī**ti vacanattho kātabbo. **Tatthā**ti mahantakhuddakesu kammesu. **Tattha na dakkho**ti ettha tasaddassa visayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''tesu tesu navakammesū''ti. ''Uṭṭhānavīriyasampanno''ti iminā natthi alaso kosajjaṃ etassāti **analaso**ti vacanatthaṃ dasseti. **Tatrā**ti ettha trapaccayo sattamyatthe vicchājotakoti āha ''tesu tesū''ti. ''Ṭhānuppattikāya vīmaṃsāyā''ti vuttavacanassatthaṃ dassento āha ''idameva''ntiādi. ''Tasmiṃyeva khaṇe uppannapaññāyā''ti iminā ''ṭhānuppattikāyā''ti ettha **ṭhāna**saddo taṅkhaṇatthoti dasseti. **Alaṃ kātu**nti ettha **alaṃ**saddo bhūsanavāraṇapariyattasaṅkhātesu tīsu atthesu pariyattatthoti āha ''kātuṃ samattho''ti.

Tibbacchandoti tikhiṇachando. ''Balavacchando''ti iminā adhippāyatthaṃ dasseti. **Lokiyasamādhibhāvanāyā**ti lokiyāya aṭṭhasamāpattisaṅkhātāya samādhibhāvanāya.

Idhāgatoti imasmiṃ sāsane āgato. **Titthāyatanasāmikassā**ti taranti uplavanti sattā ummujjanimujjaṃ karonti etthāti **titthaṃ,** dvāsaṭṭhi diṭṭhiyo. Tameva āyatanaṃ diṭṭhigatikānanti **titthāyatanaṃ**. Atha vā titthametesamatthīti **titthino,** tesamāyatanaṃ titthāyatanaṃ, tassa sāmiko titthāyatanasāmiko, tassa. **Tassa diṭṭhiyā**ti ettha **diṭṭhi**saddo laddhipariyāyoti āha ''tassa santakāya laddhiyā''ti. Kasmā sā laddhi ''khantī''ti ca ''rucī''ti ca ''ādāyo''ti ca vuccatīti āha ''idānī''tiādi. Sāyeva laddhi khamati ceva ruccati ca gahitā cāti yojanā. **Tassa titthakarassā**ti katvatthe sāmivacanaṃ. **Tassā**ti titthāyatanasāmikassa. **Bhaññamānāyā**ti bhaṇiyamānāya. **Anabhiraddho**ti ettha anabhirādhito

apparitositacittoti atthaṃ dassento āha ‘‘aparipuṇṇasaṅkappo, no paggahitacitto’’ti. **Yadida**nti yaṃ idaṃ ‘‘anattamanatta’’nti vā ‘‘attamanatta’’nti vā sambandho. Iminā ‘‘ida’’ntipadassa aniyamaṃ dasseti. **Ime**ti bhikkhū. Yañca anattamanattanti yojanā. **Tassevā**ti aññatitthiyapubbassa eva anattamanattanti sambandho. **Ida**nti dve attamanattāni, dve anattamanattānīti catubbidhaṃ idaṃ dhammajātaṃ. **Saṅghāṭanīya**nti saṅghaṭitabbaṃ, sannicayaṃ kātabbanti attho. ‘‘Anārādhake’’tiādinā **anārādhanīyasmi**nti =05 ettha na ārādheti vattaṃ anena kammenāti **anārādhanīya**nti vacanatthaṃ dasseti. **Ida**nti catubbidhaṃ. **Liṅga**nti kāraṇaṃ. **Lakkhaṇa**nti cihanaṃ. **Ito**ti aṭṭhaṅgato nīhaṭenāti sambandho. **Vuttavipallāsenā**ti kaṇhapakkhe vuttaviparītena.

Sukkapakkhe aṭṭhaṅgāni samodhānetvā dassento āha ‘‘nātikālena gāmapavesanaṃ nātidivā paṭikkamana’’ntiādi. Kaṇhapakkhepi iminā nayena aṭṭhaṅgāni samodhānetabbāni. ‘‘Paritosako’’ti iminā **ārādhaka**saddassa tosanatthaṃ dasseti. Heṭṭhā pana ‘‘sampādako’’ti vuttattā sādhanatthaṃ dassetīti daṭṭhabbaṃ.

Upasampadamāḷakepīti upasampādaṭṭhāne ekakūṭayutte anekakoṇe patissayavisesepi. So hi ekakūṭaṃ katvā anekehi koṇehi malīyati vibhūsīyatīti **māḷo**ti vuccati. ‘‘Cattāro māse parivasitabba’’ntivacanaṃ asadisūpamāya pākaṭaṃ karonto ‘‘yathā panā’’tiādimāha. **Hī**ti saccaṃ. **Assā**ti aññatitthiyapubbassa. Parivasanto aññatitthiyapubboti sambandho. **Antarā**ti catumāsassa abbhantare. **Kuppanasabhāvo**ti nassanasabhāvo. **Parigganhātī**ti paricchinditvā gaṇhāti. **Nāmarūpaṃ vavatthapetī**ti ‘‘idaṃ nāmaṃ, idaṃ rūpa’’nti vavatthapeti. **Lakkhaṇa**nti namanaruppanalakkhaṇaṃ, aniccādilakkhaṇaṃ vā. Sotāpattimaggassa diṭṭhivicikicchāpahānaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘samūhatāni… pe… salla’’nti. **Abbuḷha**nti āvahiyitthāti abbuḷhaṃ, uddhaṃ vahiyitthāti attho. Ātyūpasaggo hi uddhaṅgamattho. **Taṃdivasamevā**ti tasmiṃ sotāpattimaggassa paṭilabhanadivaseyeva. Bhummatthe cetaṃ upayogavacanaṃ. **Tadahevā**ti tasmiṃ sotāpannabhavanaahani eva.

Tassāti aññatitthiyapubbassa. Pāḷiyaṃ pattassa anāgatattā vuttaṃ ‘‘pattampi tathevā’’ti. Yathā upajjhāyamūlakaṃ cīvaraṃ pariyesitabbaṃ, pattampi tathevāti attho. **Ida**nti pattacīvaraṃ. **Imassā**ti aññatitthiyapubbassa. **Aññe**ti upajjhāyato apare. **Tehipī**ti aññehipi. **Vilomā**ti paṭilomā. **Āyatta**nti adhīnaṃ. **Āyattajīvikattā**ti aññatitthiyapubbassa upajjhāyena āyattajīvikattā. **Tassā**ti upajjhāyassa. **Vacanakaro**ti vacanaṃ karo. Vākyepi samāsepi vacanasaddassa ‘‘tassā’’ti padameva apekkhattā ‘‘vacanakaro’’ti samāso hoti. Eseva nayo ‘‘upajjhāyena āyattajīvakattā’’ti etthāpi. **Tenā**ti vacanakarahetunā.

Aggiparicaraṇakāti =06 aggipūjakā. Iminā aggiṃ paricarantīti **aggikā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Tāpasā**ti jaṭādharā. Te hi yasmā jaṭā ca tapo ca etesamatthi, tasmā ‘‘jaṭilā’’ti ca ‘‘tāpasā’’ti ca vuccanti. **Ete**ti jaṭilakā. ‘‘Kiriyaṃ na paṭibāhantī’’ti vuttavacanassa atthaṃ dassento āha ‘‘atthi kammaṃ, atthi kammavipāko’’ti. **Etadeva pabbajja**nti etaṃ eva tāpasapabbajjaṃ. **Etesa**nti jaṭilānaṃ. **Sāsane**ti buddhassa sāsane. **Tesa**nti ñātīnaṃ, imaṃ parihāranti sambandho. **Te**ti ñātayo. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Ñātiseṭṭhassā**ti ñātiyeva seṭṭho, ñātīnaṃ vāti ñātiseṭṭho, tassa, buddhassāti sambandho.

26. Pañcābādhavatthukathā

88. **Magadhesū**ti ettha bahuvacanapadena vuttattā janapadassa nāmanti āha ‘‘magadhanāmake janapade’’ti. **Amanussānañcā**ti manussehi aññasattānañca. Ussannasaddo ca ussadasaddo ca vuḍḍhippattapariyāyoti āha ‘‘ussannā vuḍḍhippattā’’ti. ‘‘Phātippattā’’ti iminā tamevatthaṃ dasseti. **Tehī**ti kuṭṭhādīhi pañcahi ābādhehi.

Tatthāti kuṭṭhādīsu pañcasu ābādhesu. Ābādhikaṃ ābhuso bādhati pīḷetīti **ābādho,** aṅgapaccaṅgaṃ kuṭati chindatīti **kuṭṭhaṃ**. ‘‘Rattakuṭṭhaṃ vā’’tiādīsu vāsaddena setakuṭṭhādīnipi saṅgaṇhāti. **Kīṭibha daddu khajju ādippabhedampī**ti kīṭibho ca daddu ca khajju ca kīṭibhadaddukhajjuyo, tā ādayo yesaṃ kuṭṭhānanti kīṭibhadaddukhajjuādayo, tesaṃ pabhedo kīṭibhadaddu khajjuādippabhedo, tampi. Tattha

kīṭibhoti kīṭa ibhoti padavibhāgo kātabbo. Tattha **kīṭo**ti kimi. Iminā kīṭakulāvakaṃ ‘‘kīṭo’’ti gahetabbaṃ, kīṭo viyāti **kīṭo,** kuṭṭhaviseso. **Ibho**ti gajo. Iminā gajassa sabalaṃ ‘‘ibho’’ti gahetabbaṃ. Ibho viyāti **ibho,** kuṭṭhaviseso. Kīṭoyeva ibho **kīṭibho,** kuṭṭhābādhaviseso, yaṃ loke **‘‘kuṭṭābādha viseso’’**iti voharanti. **Daddū**ti kacchu. Sā hi sarīraṃ daṃsati vidaṃsati, hiṃsatīti vā **daddu**ti vuccati. Ekassa dakārassa rakāraṃ katvā ‘‘daddu’’tipi pāṭho. Yaṃ loke **‘‘pve?’’**Iti voharanti. **Khajjū**ti kaṇḍuvanaṃ. Tañhi sarīraṃ khajjati byathati khadati, hiṃsatīti vā khajjūti vuccati. Yaṃ loke **‘‘khajja’’**iti voharanti. ‘‘Kacchū’’tipi pāṭho, so apāṭho daddusaddena tassa gahitattā. **Ta**nti kuṭṭhaṃ. **Pakatipaṭicchannaṭṭhāne**ti pakatiyā paṭicchannaṭṭhāne, yathānivatthapārutaṭṭhāneti attho. Iminā visesato paṭicchannaṃ nivatteti. Avaḍḍhanakapakkhe ṭhitaṃ sace hotīti yojanā. **Pakativaṇṇe**ti =07 pakatichaviyaṃ. Yathā avaṇā chavi hoti, tathāti attho. Idaṃ vaṇavatthuṃ sandhāya na vuttaṃ.

Medagaṇḍoti medo asmiṃ atthīti **medo,** gaṇḍati phoṭo bhavatīti **gaṇḍo,** medoyeva gaṇḍo medagaṇḍo. Yaṃ loke ‘‘medagaṇḍoiti voharanti. **Kolaṭṭhī**ti kolaṃ vuccati badaraphalaṃ, tassa aṭṭhi kolaṭṭhi. Avaḍḍhanakapakkhe ṭhite satīti yojanā. **Sañchavi**nti saṃvijjamānachaviṃ, sañjātachaviṃ vā. **Uṇṇigaṇḍā**ti uddhaṃ namantīti uṇṇiyo, tāyeva gaṇḍā uṇṇigaṇḍā. Ye loke ‘‘uṇṇigaṇḍā’’ iti voharanti. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ sarīrapadese. **Khīrapīḷakā**ti khīraṃ ettha atthīti khīrā, tā eva pīḷakā khīrapīḷakā. Yā loke ‘‘khīrapīḷakā’’ iti ca iti ca voharanti. **Tāsū**ti pīḷakāsu. Khīrapīḷakā nāma gaṇḍā hontīti sambandho. **Kharapīḷakā**ti kharasabhāvā pīḷakā. Kharasabhāvattā tena sattā maraṇampi gacchanti, maraṇamattampi dukkhaṃ. Yā loke iti ‘‘khīrapīḷakā’’ voharanti. Padumakaṇṇikā nāma gaṇḍā hontīti sambandho. Padumassa kaṇṇikā viya **padumakaṇṇikā**. Yā loke **‘‘padumakaṇṇikā’’**iti voharanti. Sāsapabījakā nāma gaṇḍāti sambandho. Sāsapassa bījaṃ pamāṇametāsanti **sāsapabījakā**. Yā loke ‘‘sāsapabījakā’’ iti voharanti. **Tā sabbā**ti sabbā tā pīḷakā, gaṇḍajātiyo vā. **Tāsū**ti pīḷakāsu, gaṇḍajātīsu vā.

Padumapuṇḍarīkapattavaṇṇanti **padumaṃ** nāma rattaṃ, **puṇḍarīkaṃ** nāma setaṃ, tesaṃ pupphapattassa vaṇṇaṃ viya vaṇṇametassāti padumapuṇḍarīkapattavaṇṇaṃ, saṅkhakuṭṭhaṃ. Yaṃ loke ‘‘padumapuṇḍarīkapattavaṇṇaṃ, saṅkhakuṭṭhaṃ’’ iti voharanti. **Yenā**ti kuṭṭhena. Gunnaṃ sarīraṃ sabalaṃ viya manussānaṃ sarīraṃ sabalaṃ hotīti yojanā. **Tasmi**nti kilāse. **Sosabyādhī**ti khayarogo. So hi yasmā maṃsalohitādīni sosāpeti, tasmā **soso**ti vuccati. Yaṃ loke ‘‘sāṃsa’’ iti ca ‘‘sosabyādhi’’ iti ca voharanti. **Tasmi**nti sosabyādhimhi. **Apamāro**ti apasmāro. So hi sārato apagatattā ‘‘apamāro’’ti vuccati sakārassa makāraṃ katvā. Yaṃ loke ‘‘apamāra’’ iti ca **‘‘arū?’’**Iti ca voharanti. **Tatthā**ti dvīsu ummādesu. Ādhāre cetaṃ bhummavacanaṃ. Duttikiccho hotīti sambandho.

27. Rājabhaṭavatthukathā

90. **Uccinathā**ti ettha cidhātuyā vaḍḍhanatthaṃ dassento āha ‘‘vaḍḍhethā’’ti. **Sotāpannattā**ti bimbisārarañño =08 sotāpannabhāvato. **Ghātethā**ti jīvitā voropetha. **Hanathā**ti paharatha. **Tato**ti upajjhāyato. Ācariyo seṭṭhoti sambandho. **Tato**ti ācariyato. **Ida**nti vacanaṃ, āgatanti sambandho. Āhaṃsu vohārikā mahāmattā musāvādenāti yojanā. **Amacco**ti sabbarājakiccesu amā saha raññā bhavatīti amacco. **Amā**saddo sahatthe nipāto. ‘‘Amā’’ti nipātato bhavatthe accapaccayo (moggallāne 4.23 sutte). **Mahāmatto**ti mahanto mattā issariyā etassāti mahāmatto. **Mattā**saddo hettha issariyavācako. **Sevako**ti rājānaṃ sevati bhajatīti sevako. **Bhattavetanabhaṭo**ti bhattavetanānamatthāya bhaṭo. **Tassā**ti rājabhaṭassa. **Puttanattabhātukādayo**tiādisaddena bhāgineyyādayo saṅgaṇhāti. **Yo panā**ti rājabhaṭo pana. **Niyyātetī**ti appeti. **Taṃ ṭhāna**nti taṃ rājabhaṭaṭṭhānaṃ. **Yena vā**ti kammakārena vā. **Yaṃkammakāraṇā**ti yassa kammassa kāraṇā. **Yo vā**ti rājabhaṭo vā. **Pabbajassū**ti pabbājehi.

28. Coravatthukathā

91. **Diṭṭhapubbo**ti aṅgulimālo pubbe diṭṭho. **Aya**nti coro. **So**ti aṅgulimālo. Aññesaṃ santikā vacanaṃ suṇantīti yojanā. **Te**ti manussā. **Ubbijjantipī**ti kāyena ubbijjantipi. **Uttasantipī**ti cittena uttasantipi. Aṅgulimālo bhikkhūhi na pabbājito, nanu bhagavatā pana sayaṃ pabbājito, atha kasmā ‘‘na

bhikkhave’’ti vuttanti āha ‘‘bhagavā sayaṃ dhammassāmī’’ti. **Dhammassāmī**ti ca dhammassa issaro, dhammena vā devamanussānaṃ issaro, adhipatīti attho. Bhikkhūnaṃ akaraṇatthāya bhikkhūnaṃ sikkhāpadanti yojanā. **Tatthā**ti ‘‘na bhikkhave’’tiādivacane. ‘‘Dhajaṃ bandhitvā’’tiādinā dhajassa bandhanaṃ dhajabandho, dhajabandho viyāti **dhajabandho,** dhajabandho hutvā caratīti **dhajabandho**ti vacanatthaṃ dasseti. **Tasmā**ti yasmā dhajabandho, tasmā. **Yo**ti coro. **Panthaduhanaṃ vā**ti panthe duhanaṃ vā. **Paññāyati cā**ti ettha casaddo vākyasampiṇḍanattho. Na kevalañhi vicaratiyeva, atha kho paññāyati cāti attho. **Ida**nti corakammaṃ. **Rajja**nti rājabhāvaṃ. **So**ti rājaputto. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tasmi**nti rājaputte. **Pubbe**ti pubbakāle. **Ta**nti coraṃ. **Eva**nti imінākārena, jānanti ceti yojanā. **Adissamānā**ti attānaṃ apaññāyamānā. Idaṃ sandhicchedādicore sandhāya vuttaṃ, na ambalabujādicore. **Pacchāpī**ti theyyakaraṇato pacchāpi. **Tepī**ti corepi.

92. **Bhayenā**ti bhayato. **Ete panā**ti bhikkhū pana. **Laddhābhayattā**ti rājato laddho abhayo imehīti laddhābhayā, tesaṃ bhāvo laddhābhayattaṃ, tasmā. **Kārabhedako**ti ettha **kāra**saddo rukkhavisese =09 ca sakkāre ca bandhanālaye ca pavattati, idha pana bandhanālayeti dassento āha ‘‘kāraṃ vuccati bandhanāgāra’’nti. Bandhanāgārañhi karonti taṃ pavesite jane hiṃsanti etthāti ‘‘kārā’’ti vuccati. **Idhā**ti ‘‘kārabhedako’’tipade. Dīpabandhanaṃ vā hotūti yojanā. Imehi padehi na kevalaṃ bandhanāgāraṃyeva kārā nāma hoti, atha kho andubandhanādīnipi kārāyeva nāmāti dasseti. **Yo**ti coro. **Etesū**ti bandhanesu. **Muñcitvā vā**ti rajjubandhanaṃ nibbeṭhetvā vā. Imehi padehi na kevalaṃ kārāya bhindanato eva kārabhedako nāma hoti, atha kho chindanamuñcanavivaraṇehipi kārabhedakoyeva nāmāti dasseti. **Dīpantara**nti bandhanadīpato antaraṃ aññaṃ dīpanti attho. Cakkavāḷabandhanaṃ bhinditvā cakkavāḷantaraṃ gato aṭṭhakathāyaṃ na vutto. **So**ti nacorako. **Gāmanigamapaṭṭanādīnī**ti ettha **paṭṭana**nti nāvāpaṭṭanaṃ, sakaṭapaṭṭanañca. **Keṇiyā**ti rañño dātabbaāyena. **Ta**nti keṇiṃ. **Nidhāna**nti nikkhaṇitvā ṭhapitaṃ dhanaṃ. **Upasaṃharitvā**ti rājādīnaṃ santikaṃ haritvā. **Ta**nti kasikammādīhi sampādetvā jīvantaṃ. **Tatthevā**ti bandhāpitaṭṭhāneyeva.

93. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. Yo koci palātoti sambandho. Nanti yaṃ kiñci janaṃ, likhāpetīti yojanā. **Paṇṇe vā**ti kuse vā. **Assā**ti janassa. **Daṇḍa**nti dhanadaṇḍaṃ. **Likhitako**ti likhitabboti likhito, soyeva likhitako.

94. Yo pana kasāhi haññatīti sambandho. Iminā aññehi kasāhi haññatīti **kasāhato**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Ayameva te daṇḍo hotū’’ti iminā kataṃ daṇḍakammaṃ imassāti **katadaṇḍakammo**ti vacanatthaṃ dasseti. **Allavaṇo**ti tintavaṇo. **Ghātetvā**ti hanitvā paharitvāti attho. **Gaṇḍigaṇḍiyo**ti phoṭaphoṭā. **Sannisinnāsū**ti gaṇḍīsu pakatisarīrena samaṃ nisinnāsu.

95. Katadaṇḍakammabhāvo tāva purimanayeneva veditabbo hotu, kathaṃ pana lakkhaṇāhatabhāvo veditabboti āha ‘‘yassa panā’’tiādi. Tattha **tattenā**ti tāpena. **Lakkhaṇa**nti saññāṇaṃ. **So**ti jano. **Bhujisso**ti bhujo etassatthīti bhujisso (ma. ni. ṭī. 2.426). Parehi apālito ca anajjhoharāpito ca hutvā sayameva attānaṃ pālanena ca bhojanaṃ ajjhoharaṇena ca samannāgatoti vuttaṃ hoti. **Assā**ti lakkhaṇāhatassa. **Vaṇā**ti arūni. Tāni hi yasmā vaṇanti gattāni vicuṇṇāni karonti, tasmā vaṇāti vuccanti. **Rūḷhā**ti taruṇamaṃsena ruhā. Timaṇḍalavatthassa lakkhaṇāhatassa janassāti sambandho.

33. Iṇāyikavatthukathā

96. **Iṇāyiko nāmā**ti ettha **iṇa**nti uddhāro. So hi yasmā eti vuddhiṃ gacchati, tasmā iṇanti vuccati. Taṃ gaṇhāti, dhāretīti vā iṇāyiko. **Yaṃ vā**ti janaṃ vā āṭhapetvāti sambandho. **Āṭhapetvā**ti ca pesanatthāya dhanasāmikassa santike ṭhapetvāti attho. **Ā**kāro hi pesanatthavācako. **Sopī**ti pisaddo purimajane apekkhati. ‘‘Dhāretī’’ti iminā āyikapaccayo dhāraṇatthe hotīti dasseti. **Aññe**ti mātāpitūhi aññe. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Te**ti aññe ñātakā, taṃ āṭhapetuṃ yasmā na issarā, tasmā na iṇāyikoti yojanā. **Itara**nti naiṇāyikato aññaṃ. **Assā**ti janassa. **Na**nti taṃ janaṃ. **Tesū**ti ñātisālohitādīsu. **Tathārūpassā**ti attano ñātisālohitassāti attho. Ārocetabbākāraṃ dassento āha ‘‘sahetuko’’tiādi. Tattha **sahetuko**ti bhabbo. **So**ti upaṭṭhāko. **Paṭipajjatī**ti paṭidadāti. **Eta**nti kappiyabhaṇḍaṃ. **Ajānitvā**ti

iṇāyikabhāvamajānitvā. **Passantenā**ti iṇāyikaṃ passantena. ‘‘Apassantassa gīvā na hotī’’ti iminā passitvā adassentassa gīvā hotīti dasseti.

Pucchiyamānopīti ‘‘kiṃ tvaṃ iṇāyikosī’’ti pucchiyamānopi. **Ta**nti iṇāyikaṃ. **Tatthā**ti aññasmiṃ dese. **Ta**nti iṇasāmikaṃ. **So**ti iṇasāmiko. **Aya**nti iṇāyiko. **Aya**nti vacanā. **Tatthā**ti iṇāyikassa pabbājane. **Sāmīcī**ti anudhammatā.

Nanti iṇāyikaṃ. **So**ti iṇasāmiko. **Assā**ti therassa. Gīvā na hotīti sambandho. **Acchatū**ti āsatu upavesatūti attho. **So**ti iṇāyiko. **Īdiso**ti sahetuko vattasampannoti attho. **Atiārādhako**ti vattācārena therassa atitosako.

34. Dāsavatthukathā

97. **Dāsā**ti ceṭakā. Te hi sāmikehi dukkhe vā duṭṭhakamme vā asīyanti khipīyantīti dāsāti vuccanti. **Tatthā**ti catūsu dāsesu. ‘‘Gharadāsiyā putto’’ti iminā antogehe gharadāsiyā kucchimhi jāto **antojāto**ti vacanatthaṃ dasseti. Dhanaṃ datvā kīto **dhanakkīto**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘dhanakkīto nāmā’’tiādi. Dhanena kīto dhanakkītoti vacanatthopi yuttoyeva. **Dāsacāritta**nti desakālavasena dāsānaṃ cārittaṃ. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ dese, kāle vā.

Karamarānīto nāmāti ettha **karamaro**ti vandi. So hi sattūnaṃ karena hatthena maritabbattā karamaroti vuccati. Karamarabhāvena ānīto karamarānīto. Tiroraṭṭhā āharantīti sambandho. **Upalāpetvā vā**ti palobhetvā vā. **Tato**ti kasmāci gāmato. Manussā eva **mānussakāni**. Itthipurisānaṃ sādhāraṇabhāvena sāmaññabhāvato napuṃsakaliṅgavasena vuttaṃ. Pisaddena na kevalaṃ dhanāniyeva āharanti, atha kho mānussakānipīti sampiṇḍeti. **Tatthā**ti mānussakesu. Evarūpo karamarānīto dāso na pabbājetabboti yojanā. **Sabbasādhāraṇenā**ti bandhanāgārasodhanakāle sabbesaṃ sādhāraṇena.

Dāsabyanti dāsassa bhāvo dāsabyaṃ, taṃ. Tena vuttaṃ ‘‘dāsabhāva’’nti. ‘‘Sayamevā’’ti iminā **sāmaṃ**saddo sayamatthe nipātoti dasseti. **Bhujissitthiyo**ti rañño bhujissitthiyo. **Vaṇṇadāsīhī**ti nagarasobhinīhi. Tā hi vaṇṇasampannadāsibhāvato vaṇṇadāsīti vuccanti. **Tāsa**nti bhujissitthīnaṃ. **Paṇṇa**nti dāsipaṇṇaṃ. **Bhaṭiputtakagaṇādīna**nti ādisaddena mallaputtagaṇādayo saṅgaṇhāti. Iminā bahusāmikadāsaṃ dasseti. **Tehī**ti bhaṭiputtakagaṇādīhi. **Adinnā na pabbājetabbā**ti bahūsu sāmikesu ekenapi adinnā na pabbājetabbā. **Tepī**ti ārāmikadāsepi. Imasmiṃ ārāmikadāsapabbājane aṭṭhakathāvādaṃ dassento āha ‘‘mahāpaccariya’’ntiādi. ‘‘Takka’’nti padaṃ ‘‘āsittaka’’iti pade kammaṃ. ‘‘Sīse’’ti padaṃ ‘‘āsittaka’’iti pade ādhāro. Kesuci janapadesu desacārittavasena sīse takkassa āsiñcanaṃ dāsānaṃ bhujissakaraṇanti adhippāyo. ‘‘Ārāmikaṃ demā’’ti vacanaṃ dāsānaṃ bhujissavacananti vuttaṃ hoti. **Yena kenaci vohārenā**ti ‘‘ārāmikaṃ demā’’ti vā ‘‘ārāmikadāsaṃ demā’’ti vā ‘‘kappiyakārakaṃ demā’’ti vā yena kenaci vohārena. Dvīsu aṭṭhakathāvādesu kurundivādassa pacchā vuttattā soyeva pamāṇanti daṭṭhabbaṃ. **Duggatamanussā**ti dukkhaṃ gatamanussā. **Ete**ti duggatamanusse. **Taṃ pabbājetuṃ na vaṭṭatī**ti mātāpitūnaṃ dāsabhāvaṃ upagatakāle jātaṃ puttaṃ sandhāya vuttaṃ. Atha pana mātāpitaro dāsabhāvaṃ upagatā, na putto, taṃ pabbājetuṃ vaṭṭati. ‘‘Bhikkhussā’’tipadaṃ ‘‘ñātakā vā upaṭṭhākā vā’’tipadesu sāmisambandho, ‘‘dentī’’ti pade sampadānaṃ. **Assā**ti bhikkhussa. **Ima**nti dāsaṃ. **Abhiramissatī**ti bhikkhubhāve abhiramissati. **Vibbhamissatī**ti vinivattetvā gihibhāvaṃ bhamissati. Iti vatvā dentīti sambandho. **Nissāmikadāso**ti pariggāhakasāmikavirahito dāso. Nissāmikassa dāsassa rājā sāmī, tasmā raññā apariggahite attanāva attānaṃ bhujissaṃ kātuṃ vaṭṭati. Pariggahite rājānaṃ kārāpetuṃ vaṭṭati. **Ajānanto**ti attano dāsabhāvamajānanto.

Anurādhapurāti anurādhanagarato nikkhamitvāti sambandho. **So**ti putto. **Idhā**ti rohaṇe. Mātaraṃ pucchitvāti sambandho. **Āgammā**ti āgantvā. **Aticchathā**ti atikkamitvā icchatha, idha kiñci deyyadhammaṃ natthi, idaṃ atikkamitvā aññattha ṭhātumicchathāti vuttaṃ hoti. **Te**ti gharasāmikā. Catūhi paccayehi paṭijaggantā vasāpesunti yojanā.

35. Kammārabhaṇḍuvatthuādikathā

98. **Tulādhāramuṇḍako**ti mānabhaṇḍadhāro muṇḍako. Iminā **kammārabhaṇḍū**ti ettha kammārasaddo tulādhārapariyāyo, bhaṇḍusaddo muṇḍakapariyāyoti dasseti. Tulādhāro hi alaṅkāravikatikaraṇatthāya kammaṃ arati jānātīti **kammāro**ti vuccati. Muṇḍako bhaṇḍīyati ‘‘muṇḍo’’ti paribhāsīyatīti **bhaṇḍū**ti vuccati. ‘‘Suvaṇṇakāraputto’’ti iminā tassa sarūpaṃ dasseti. **Apaloketu**nti ettha apapubbo lokasaddo āpucchanatthoti āha ‘‘āpucchitu’’nti. ‘‘Bhaṇḍukammatthāyā’’ti iminā **bhaṇḍukammāyā**ti ettha tadatthe catutthīti dasseti. **Tatrā**ti ‘‘saṅghaṃ apaloketu’’ntiādivacane. **Sīmāpariyāpanne**ti vihārasīmāya vā upacārasīmāya vā pariyāpanne. **Tatthā**ti bhikkhūnaṃ sannipātaṭṭhānaṃ. **Ettha cā**ti āpucchane ca. **Vattuṃ vaṭṭatiyevā**ti pañcasu vākyesu yaṃkiñci vākyaṃ kathetuṃ vaṭṭatiyeva. Pisaddena ‘‘imassa muṇḍakammaṃ āpucchāmī’’ti vākyampi saṅgaṇhāti.

Tesanti vīsatiādīnaṃ bhikkhūnaṃ. ‘‘Daharabhikkhū vā sāmaṇere vā’’ti idaṃ āsannavasena vuttaṃ. Gihimpi pesetvā āpucchāpetuṃ vaṭṭati. Kasmā? ‘‘Pabbajjāpekkhaṃ vinā vā’’ti vuttattā.

Pabbājentassa anāpattiyeva, supabbajitoti āha ‘‘pabbājentassāpi anāpattī’’ti.

Āpucchitaṃ pagevāti yojanā. **Khaṇḍasīmāya**nti vihārasīmāya vā upacārasīmāya vā abbhantare ṭhitāyaṃ khaṇḍasīmāyaṃ. **Yo panā**ti pabbajjāpekkho pana. **Vibbhantako vā**ti navavibbhantako vā. Pabbajitānaṃ dvaṅgulakeso vaṭṭatīti āha ‘‘dvaṅgulakeso vā’’ti. Dvīhi aṅgulīhi atiritto keso imassāti **dvaṅgulātirittakeso**. Ekasikhāmattadharopi hotīti yojanā.

100. **Mārabyādhinā**ti māraṇābādho. So hi sattānaṃ māraṇaṭṭhena, vividhassa ca dukkhassa ādahaṭṭhena mārabyādhīti vuccati. Iminā **ahivātakarogenā**ti ettha ahivisasadisena vātena pavatto rogo ahivātakarogoti vuccatīti dasseti. Tamatthaṃ vitthārento āha ‘‘yatra hī’’tiādi. Tattha **yatrā**ti yasmiṃ kule. So rogo tasmiṃ kule dvipade catuppade paṭhamaṃ gaṇhāti, pacchā gehasāmike gaṇhātīti **dhammapadaaṭṭhakathāyaṃ** (dha. pa. aṭṭha. 1.sāmāvatīvatthu) vuttaṃ. **Tathā**ti yathā añño bhittiṃ vā chadanaṃ vā bhinditvā palāyitvā tirogāmādigato vā hutvā muccati, tathā. Ettha ca kule pitāputtā mucciṃsūti attho.

Kākuḍḍepakanti ettha kāke uḍḍāpetīti kākuḍḍepako, kāke vā uḍḍāpetvā bhattaṃ bhuñjituṃ sakkotīti kākuḍḍepakoti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘yo vāmahatthenā’’tiādi. Tattha **uḍḍāpetvā**ti uddhaṃ ākāsaṃ gamanāpetvā. **Ta**nti kākuḍḍepakaṃ.

102. **Ittara**saddo appamattakavācako anipphannapāṭipadikoti āha ‘‘appamattako’’ti. ‘‘Katipāhamevā’’ti iminā tassa atthaṃ dasseti.

40. Nissayamuccanakakathā

103. **Ogaṇenā**ti ettha otyūpasaggo lāmakatthavācakoti āha ‘‘parihīnagaṇenā’’ti. Attano vuḍḍhatarasseva bhikkhussa santike nissayo gahetabboti āha ‘‘sacāyaṃ vuḍḍhatara’’ntiādi. Tattha **aya**nti abyatto bhikkhu. **Upasampadāyā**ti upasampādetvā. **Āyasmato**ti āyasmantaṃ, upayogatthe cetaṃ sāmivacanaṃ. Āyasmato vā ovādanti yojanā. **Sabbatthā**ti sabbesu. **Āpucchanesū**ti disāpakkamanādiatthāya āpucchanesu. **Etthā**ti imasmiṃ nissayavasanaṭṭhāne. **Ta**nti tattakaṃ sutaṃ. **Tassā**ti sutassa.

41. Rāhulavatthukathā

105. **Kapilavatthū**ti ettha **kapilo**ti kaḷāravaṇṇo isi vuccati, so vasati etthāti kapilavatthu, assamo. Tasmiṃ ṭhāne māpitattā nagarampi kapilavatthūti (dī. ni. aṭṭha. 1.267; su. ni. aṭṭha. 2.362) vuccati.

Ayanti vakkhamānakathā. **Suddhodanamahārājā**ti ettha **suddhodano**ti tassa rañño nāmaṃ. Atha vā suddhaṃ odanaṃ imassāti suddhodano, soyeva mahārājā suddhodanamahārājā. Viharati kirāti sambandho. **So**ti suddhodanamahārājā. **Rājagaha**nti rājagahanagaraṃ. **Sādhū**ti āyācanatthe nipāto. Āyācāmīti hi attho. **Me**ti mama, puttanti sambandho, anādare vā sāmivacanaṃ. **So**ti amacco. **Sādhū**ti sampaṭicchanatthe nipāto. Evanti hi attho. **Athā**ti tasmiṃ nisīdanakāle. **Assā**ti purisasahassaparivārassa amaccassa. **Tato**ti yācanakāraṇā. **Na**nti purisasahassaparivāraṃ amaccaṃ. **Tatthevā**ti rājagaheyeva. **Tepī**ti aṭṭha dūtāpi. **Te**ti nava dūtā.

Athāti tato pacchā. **Ekadivasajātaka**nti ekasmiṃ divase jātakaṃ. **So**ti kāḷudāyīamacco. **Pabbajitvāpī**ti pisaddena ‘‘apabbajitvāpī’’ti atthaṃ sampiṇḍeti. **Tathevā**ti yathā nava dūtā saparivārā arahattaṃ pāpuṇiṃsu, tathevāti attho. **So**ti kāḷudāyī. **Sambhatesū**ti sambharitesu gahetvā niṭṭhāpitesūti attho. **Vissaṭṭhakammesū**ti vissaṭṭhā kammantā etesanti vissaṭṭhakammantā, tesu. **Supupphitesū**ti sundarapupphasañjātesu. **Paṭipajjanakkhame**ti paṭipajjanatthāya khame yogye. Gamanavaṇṇaṃ saṃvaṇṇesīti sambandho. **Saṭṭhimattāhī**ti (bu. vaṃ. aṭṭha. nidānakathā 2) saṭṭhipamāṇāhi. **Eta**nti etaṃ saṃvaṇṇassa kāraṇaṃ kinti pucchi. Cārikaṃ pakkamituṃ kāloti yojanā. **Tena hī**ti uyyojanatthe nipāto. Bhagavā pakkāmīti sambandho. **Parivuto**ti parisamantato vuto āvuto nivuto hutvāti sambandho. **Aturitacārika**nti ajavanacārikaṃ.

Evanti iminā nayena. Bhagavati pakkante ca satīti yojanā. **Nikkhantadivasato**ti phagguṇapuṇṇamiyā pāṭipadadivasato. **Uttamabhojanarasassā**ti uttamabhojanarasena. **Dassathā**ti dadeyyātha. **Tenevā**ti saddhāya uppādanakāraṇeneva. **Na**nti kāḷudāyiṃ. Bhagavā ṭhapesīti sambandho. **Etadagga**nti eso aggo. **Yadida**nti yo ayaṃ. **Etadagge**ti etadaggaṭṭhāne.

Sākiyāpi kho pahiṇiṃsūti sambandho. **Ñātiseṭṭha**nti ñātīnaṃ seṭṭhaṃ, ñātiyeva vā seṭṭhaṃ, bhagavantanti yojanā. **Nigrodhasakkassā**ti nigrodhanāmakassa sakkassa. **Tatthā**ti nigrodhasakkassa ārāme. **Paccuggamana**nti paṭimukhaṃ uṭṭhahitvā gamanaṃ. **Tato**ti pahiṇato, paranti sambandho. Rājakumāre ca rājakumārikāyo ca pahiṇiṃsūti yojanā. **Tesa**nti rājakumārarājakumārikānaṃ. **Tatrā**ti nigrodhārāme. Māno jāti sabhāvo etesanti **mānajātikā,** mānena, māno vā thaddho etesanti **mānathaddhā.** **Te**ti sākiyā, āhaṃsūti sambandho.

Tesūti sākiyesu. **Ne**ti ñātayo. **Vuṭṭhāyā**ti catutthajjhānato vuṭṭhahitvā. **Tesa**nti ñātīnaṃ. **Kaṇḍambarukkhamūle**ti kaṇḍanāmakena uyyānapālena ropimassa ambarukkhassa āsanne. **Rājā**ti suddhodanamahārājā. **Vo**ti tumhākaṃ, pādeti sambandho. **Aya**nti vandanā. **Jambucchāyāyā**ti jamburukkhassa chāyāya. Iti āhāti yojanā.

Sikhāppattoti aggappatto, koṭippattoti attho. **Tato**ti nisīdanato, paranti sambandho. **Pokkharavassa**nti padumavane vuṭṭhavassasadisaṃ. **Tambavaṇṇa**nti lohitavaṇṇaṃ. **Ta**nti apatanaṃ bhagavā kathesīti sambandho.

Dutiyadivaseti kapilavatthuṃ pattadivasato dutiye divase. **Indakhīle**ti nagarassa ummāre. **Katha**nti kenākārena cariṃsu nu khoti yojanā. Agamaṃsu kiṃ cariṃsu kinti yojanā. **Sapadānacāra**nti gharapaṭipāṭikhaṇḍanavirahitena saha pavattaṃ cāraṃ. **Tato**ti āvajjanato, paranti sambandho. **Ayameva vaṃso**ti pubbabuddhānaṃ ayameva vaṃso. **Ayaṃ paveṇī**ti tasseva vevacanaṃ. **Anusikkhantā**ti anu paṭibhāgaṃ sikkhantā. **Niviṭṭhagehato**ti nivāsanatthāya visitagehato. **Ayyo**ti adhipo sāmīti attho. **Siddhatthakumāro**ti sabbalokassa siddho attho asmiṃ atthīti **siddhattho,** soyeva kumāro siddhatthakumāro. **Sīhapañjara**nti vātapānaṃ. Tañhi sīharūpaṃ dassetvā katapañjarattā sīhapañjaranti vuccati. **Dassanabyāvaṭo**ti dassane, dassanatthāya vā byāvaṭo. Rāhulamātāpi devī ārocesīti sambandho. **Kapālahattho**ti kapālo hatthesu assa bhagavatoti kapālahattho, hutvāti sambandho. **Nānāvirāgasamujjalāyā**ti nānāṭhānesu virāgāya samujjalāya. Virocamānaṃ bhagavantanti sambandho.

Uṇhīsatoti siroveṭhanato. Tañhi uparisīse nahati bandhati, nahīyati bandhīyatīti vā **uṇhīso**ti

vuccati. **Narasīhagāthāhi nāmā**ti narasīhagāthānāmakāhi. Tā hi yasmā naroyeva sabbasattānaṃ sīho seṭṭho, narānaṃ, naresu vā sīho seṭṭhoti **narasīho,** tassa pakāsakā gāthā honti, tasmā narasīhagāthāti vuccanti. **Raññoti** sassuraraññо, mātularañño vā. **Saṃviggahadayo**ti calanacitto. **Saṇṭhāpayamāno**ti suṭṭhu ṭhāpayamāno. **Turitaturita**nti turitato turitaṃ, atisīghanti attho. **Kiṃ bhante**ti kiṃ kāraṇā bhante. **Ahuvatthā**ti hiyyattanīmajjhimapurisasaṅkhātāya tthavibhattiyā hūdhātussa ūkārassa uvādeso hoti, tasmā tumhe evaṃsaññino ahuvatthāti yojanā. **Vaṃsacārittameta**nti etaṃ piṇḍāya caraṇaṃ vaṃsato paveṇito cārittaṃ. **Tattha cā**ti mahāsammatakhattiyavaṃse ca. **Aya**nti mahāsammatakhattiyavaṃso. **Antaravīthiya**nti vīthiyā majjhe. Ṭhitova āhāti sambandho.

Uttiṭṭheti uddissa, uṭṭhahitvā vā piṇḍāya tiṭṭhane. **Dhammaṃ sucarita**nti suṭṭhu caritabbaṃ bhikkhācariyasaṅkhātaṃ dhammaṃ. **Care**ti careyya. **Dhammacārī**ti bhikkhācariyasaṅkhātaṃ dhammaṃ caraṇasīlo samaṇo. **Sukhaṃ setī**ti upalakkhaṇavasena vuttaṃ. Sesairiyāpathāpi lakkhaṇahāravasena gahetabbā samānakiccattā. Asmiñca loke paramhi ca loketi yojanā.

Na taṃ duccaritaṃ careti vesiyādigocarasaṅkhātaṃ duṭṭhu caritabbaṃ taṃ dhammaṃ na careyya.

Ettha ca paṭhamagāthaṃ antaravīthiyaṃ kathetvā rājānaṃ sotāpattiphale patiṭṭhāpesi, dutiyagāthaṃ pitunivesane kathetvā mahāpajāpatiṃ sotāpattiphale, rājānaṃ sakadāgāmiphale patiṭṭhāpesīti daṭṭhabbaṃ. **Dhammapālajātakaṃ sutvā**ti puna aparasmiṃ divase (jā. aṭṭha. 4.98 ādayo; dha. pa. aṭṭha. 1.nandattheravatthu) dhammapālajātakaṃ (jā. aṭṭha. 4.mahādhammapālajātakavaṇṇanā) sutvā. **Maraṇasamaye**ti maraṇāsannakāle, maraṇasamayasamīpe vā, samīpatthe cetaṃ bhummavacanaṃ.

Sotāpattiphalaṃ sacchikatvā parivisīti sambandho. **Sabbaṃ itthāgāra**nti sabbo orodho. So hi itthīnaṃ agāranti **itthāgāra**nti vuccati. Iminā vacanatthena agārameva mukhyato labbhati, rājitthiyo pana upacārenāti daṭṭhabbaṃ. **Sā panā**ti rāhulamātā pana. **Parijanenā**ti parivārena. **Na**nti ayyaputtaṃ. ‘‘Rājāna’’ntipadaṃ ‘‘gāhāpetvā’’tipade kāritakammaṃ, ‘‘patta’’ntipadaṃ tattheva dhātukammaṃ. **Rājadhītāyā**ti suppabuddharañño dhītāya. **Sā**ti rājadhītā. **Gopphakesū**ti caraṇaganṭhīsu bhagavantaṃ gahetvāti yojanā. Atha vā bhagavato gopphake gahetvāti yojanā. Evañhi sati upayogatthe bhummavacananti daṭṭhabbaṃ.

Rājā kathesīti sambandho. **Anacchariya**nti na acchariyaṃ, accharaṃ paharituṃ na yogyanti attho. Rājadhītā yaṃ attānaṃ rakkhi, idaṃ anacchariyanti yojanā.

Taṃdivasamevāti tasmiṃ dutiyadivaseyeva. **Kesavisajjana**nti rājacūḷāmaṇibandhanatthaṃ kumārakāle bandhitasikhāveṇisaṅkhātassa kesassa visajjanaṃ, mocananti attho. **Paṭṭabandho**ti asuko nāma rājāti nalāṭe suvaṇṇamayassa paṭṭassa bandhanaṃ. **Gharamaṅgala**nti abhinavagharaṃ pavesanamaṅgalaṃ. **Āvāhamaṅgala**nti āvāhe pavattaṃ maṅgalaṃ. **Chattamaṅgala**nti rājachattussāpanakāle pavattaṃ maṅgalaṃ. **Maṅgalaṃ vatvā**ti maṅgalasaṃyuttaṃ dhammakathaṃ kathetvā. **Janapadakalyāṇī**ti janapadamhi kalyāṇasamannāgatā. **Tuvaṭṭaṃ kho**ti khippameva. **Sopī**ti nandarājakumāropi. **Itī**tiādi nigamanaṃ. **Dutiyadivase**ti kapilavatthupattadivasato dutiye divase. Dhammapadaaṭṭhakathāyaṃ (dha. pa. aṭṭha. 1.nandattheravatthu; theragā. aṭṭha. 1.nandattheragāthāvaṇṇanā) pana ‘‘tatiyadivase nandaṃ pabbājesī’’ti vuttaṃ.

Sattame divaseti kapilavatthupattadivasatoyeva sattame divase. Etaṃ samaṇaṃ passāti yojanā. **Brahmarūpavaṇṇa**nti brahmuno rūpasaṅkhāto vaṇṇo viya vaṇṇo imassāti brahmarūpavaṇṇo, taṃ. **Aya**nti ayaṃ samaṇo. **Tyassā**ti te assa. **Te**ti nidhayo. **Assā**ti samaṇassa. **Na**nti samaṇaṃ. **Yācā**ti yācāhi. Ayaṃ dvikammikadhātu. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Putto pitusantakassa sāmiko, iti tasmā me dehīti yojanā. Anurūpaṃ vacananti sambandho. Bhagavantaṃ anubandhīti bhagavato piṭṭhito piṭṭhito anubandhi.

Na visahatīti na samattheti. Ayaṃ kumāro pitusantakaṃ yaṃ dhanaṃ icchati, tanti yojanā.

Vaṭṭānugatanti vaṭṭadukkhaṃ anugataṃ. **Savighātaka**nti vighātakehi pañcahi verehi sahitaṃ. **Assā**ti kumārassa. **Na**nti kumāraṃ. **Aya**nti kumāro. **Dāyajja**nti dāyasaṅkhātaṃ mātāpitūnaṃ dhanaṃ ādadātīti **dāyādo,** putto, tassa idanti **dāyajjaṃ,** mātāpitūnaṃ dhanaṃ.

''Kathāhaṃ bhante rāhulakumāraṃ pabbājemī''ti kasmā āha, nanu āyasmā sāriputto bārāṇasiyaṃ tīhi saraṇagamanehi anuññātaṃ pabbajjaṃ na jānātīti āha ''idānī''tiādi. Yā sā pabbajjā ca upasampadā ca anuññātāti yojanā. **Tato**ti pabbajjāupasampadato. Upasampadaṃ paṭikkhipitvāti sambandho. **Vimatī**ti vividhā icchā. **Imañca panattha**nti imameva vimatisaṅkhātamatthaṃ. Dhammasenāpati āhāti sambandho. Bhagavato taṃ ajjhāsayanti yojanā.

''Atha kho…pe… pabbājesī''ti ettha kiṃ kumārassa kesacchedanādīni sabbakiccāni āyasmā sāriputtoyeva karotīti āha ''mahāmoggallānatthero''tiādi. **Ovādācariyo**ti nivāsanapārupanādīsu sekhiyavattesu, ābhisamācārikesu ca ovādako ācariyo. Atha kasmā ''āyasmā sāriputto rāhulakumāraṃ pabbājesī''ti vuttanti āha ''yasmā panā''tiādi. **Tatthā**ti tassaṃ pabbajjāupasampadāyaṃ. **Na ācariyo**ti pabbajjācariyo ca ovādācariyo ca na issaro.

Uppannasaṃvegena hadayenāti ettha itthambhūtalakkhaṇe karaṇavacanaṃ. Uppannasaṃvego hadayo hutvāti hi yojanā. **Sabba**nti sabbaṃ vacanaṃ.

Tatthāti purimavacanāpekkhaṃ. **Avisesenā**ti ''dhana''nti vā ''añña''nti vā ''sāvajja''nti vā ''anavajja''nti vā visesamakatvā sāmaññena. **Na ca buddhāna**nti ettha casaddena na kevalaṃ apaṭirūpameva, atha kho buddhānañca na āciṇṇanti atthaṃ dasseti. **Ya**nti yaṃ varaṃ. **Tathā nande**ti ettha tathāsaddassa upameyyatthajotakabhāvaṃ dassento āha ''yatheva kirā''tiādi. Yatheva bodhisattaṃ byākariṃsu, evaṃ nandampi rāhulampi byākariṃsu kirāti yojanā. Pāḷiyaṃ pana yathā bhagavati me bhante pabbajite anappakaṃ dukkhaṃ ahosi, tathā nande pabbajite anappakaṃ dukkhaṃ ahosi, tathā rāhule pabbajite adhimattaṃ dukkhaṃ ahosīti yojanā. **Nemittakā**ti subhāsubhanimittaṃ kathentīti nemittakā. **Puttassā**ti jeṭṭhaputtassa siddhatthakumārassa. **Pabbajjāyā**ti pabbajjāhetu pabbajjākāraṇā, pabbajjānimittaṃ vā. **Tato**ti bhagavato pabbajjato. **Tampī**ti nandampi. **Itī**ti īdisaṃ. Bhagavato pabbajjāya mahantaṃ icchāvighātasadisanti attho. **Tampī**ti rāhulampi. **Tenā**ti pabbajjāhetunā. **Assā**ti rañño. Uppajjīti sambandho. **Ito**ti sokuppattito varayācanato vā.

Soti rājā. **Yatra hi nāmā**ti yo nāma. Ahampi nāma yo yādiso buddhamāmako dhammamāmako saṅghamāmako samāno, so tādiso ahampi na sakkomīti yojanā. **Aññe**ti mayā apare. **Dukkha**nti ñātiviyogadukkhaṃ. **Niyyānikakāraṇa**nti manussānaṃ garahaupavādaakkosato niyyānikaṃ kāraṇaṃ.

Tatthāti ''ananuññāto''tiādivacane. Janetīti **jananī,** mātā. Janetīti **janako,** pitā. Iminā posāvanikamātāpitaro nivatteti. Mātā vā matā hotīti yojanā. **So eva vā**ti putto eva vā. **Anuññātomhīti vadatī**ti saccena vā alikena vā ''anuññātomhī''ti vadati. Mātā vā sayaṃ pabbajitāti yojanā. **Pitassā**ti pitā assa. **Assā**ti puttassa. **Vippavuttho**ti mātuyā kenaci kāraṇena pavāso.

Cūḷamātādīnantiādisaddena mahāmātādīni saṅgaṇhāti. **Posanakā**ti vaḍḍhanakā. **Tesupī**ti posanakamātāpitaresupi.

Yaṃ pana puttaṃ nānujānantīti sambandho. **Jīvassevā**ti tassa jīvassa eva, pabbājentassa vā bhikkhussa, na desantaragamanādīnamatthāyāti attho. **Tesa**nti mātāpitūnaṃ.

Mahākantāroti kena udakena taritabboti **kantāro,** nirudakakantārova mukhyato labbhati, vāḷakantāro corakantāro amanussakantāro dubbhikkhakantāro marukantāroti ime pañca kantārā rūḷhīvasena. Mahanto kantāro **mahākantāro**.

Yāvataketi ettha yāvasaddo pamāṇatthoti āha ‘‘yattake’’ti.

42. Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathā

106. **Nāsanavatthū**ti liṅganāsanāya adhiṭṭhānaṃ, kāraṇanti vuttaṃ hoti. Pacchimānaṃ pañcannanti yojanā. **Daṇḍakammavatthū**ti daṇḍakammassa kāraṇaṃ.

107. **Appatissā**ti ettha bhikkhūnaṃ vacanassa paṭimukhaṃ ādarena asavanaṃ bhikkhū jeṭṭhakaṭṭhāne na ṭhapenti nāmāti dassento āha ‘‘bhikkhū jeṭṭhakaṭṭhāne’’tiādi. ‘‘Samānajīvikā’’ti iminā **asabhāgavuttikā**ti ettha **sabhāga**saddo samānasaddapariyāyo, **vutti**saddo jīvikapariyāyoti dasseti. **Parisakkatī**ti ettha sakka gatiyantidhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 16 ḷakārantadhātu) vuttattā paripubbo sakkasaddo gatyatthoti āha ‘‘parakkamatī’’ti. **Kintī**ti kimeva. **Iti**saddo hettha evasaddattho, kena eva upāyenāti hi attho. **Akkosati cevā**ti jātiādīhi akkosati ceva. **Bhedetī**ti bhedāpeti. **Āvaraṇaṃ kātu**nti ettha āvaraṇasaddo nivāraṇasaddavevacanoti āha ‘‘nivāraṇaṃ kātu’’nti. **Yatthā**ti yasmiṃ pariveṇe, senāsane vā. **Vassaggenā**ti vassagaṇanāya. **(Tassā**ti pariveṇasenāsanassa. **Upacāre**ti āsanne). **Mukhadvārika**nti mukhasaṅkhātena dvārena ajjhoharitabbaṃ. ‘‘Vadatopī’’ti iminā vacīpayogena dukkaṭāpattiṃ dasseti, ‘‘nikkhipatopī’’ti iminā kāyapayogena. **Anācārassā**ti daṇḍakamme anācārassa. **Ettake nāma daṇḍakamme**ti ettake nāma udakāharāpanādisaṅkhāte daṇḍakamme. **Ida**nti yāgubhattādiṃ. **Lacchasī**ti labhissasi. ‘‘Ettake nāma daṇḍakamme’’ti vuttavacanassa yuttiṃ dassento āha ‘‘bhagavatā hī’’tiādi. **Daṇḍakamma**nti daṇḍenti damenti etenāti **daṇḍo,** soyeva kattabbattā kammanti daṇḍakammaṃ āvaraṇādi. **Aparādhānurūpa**nti vītikkamassa aparādhassa anurūpaṃ. **Tampī**ti udakadāruvālikādiāharāpaṇampi. **Tañca kho**ti tañca karaṇaṃ. **Oramissatī**ti kāyena oramissati. **Viramissatī**ti vācāya viramissati. **Uṇhapāsāṇe vā**tiādīsu vāsaddena aññānipi attatāpanaparitāpanādīni kammāni saṅgaṇhāti.

43. Anāpucchāvaraṇavatthuādikathā

108. **Upajjhāyaṃ anāpucchā**ti ettha upajjhāyaṃ anāpucchitvā. Sabbathā kiṃ na kātabbanti āha ‘‘tumhāka’’ntiādi. **Daṇḍakammamassā**ti daṇḍakammaṃ assa. **Assā**ti sāmaṇerassa. Saddhiṃ upajjhāyena viharantīti **saddhivihārikā**. Nissayācariyādīnaṃ ante samīpe vasantīti **antevāsikā,** upasampannāyeva.

Apalāḷentīti ettha laḷa upasevāyanti dhātupāṭhesu vuttattā (saddanītidhātumālāyaṃ 18 ḷakārantadhātu) there laḷato upasevato apagamentīti attho daṭṭhabbo. Idha pana adhippāyatthaṃ dassento āha ‘‘tumhāka’’ntiādi. **Apalāḷetabbā**ti aññaṃ laḷato upasevato apagametabbā. Parisabhūte sāmaṇerūpasampanneti yojanā. **Ādīnava**nti dussīlaṃ nissāya vasanassa dosaṃ. Nhāyituṃ āgatena tayā gūthamakkhanaṃ kataṃ viya dussīlaṃ nissāya viharantena dussīlaṃ katanti yojanā. ‘‘Dussīla’’nti padaṃ purimapacchimapadāpekkhaṃ, tasmā dvinnaṃ padānaṃ majjhe vuttaṃ. Tattha purimapadāpekkhakāle vuttakammaṃ, pacchimapadāpekkhakāle avuttakammaṃ. **So**ti sāmaṇerūpasampanno. **Upajjhāyaṃ vā**ti sāmaṇeraṃ sandhāya vuttaṃ. **Nissayaṃ vā**ti upasampannaṃ sandhāya vuttaṃ.

Tīsu nāsanāsūti saṃvāsaliṅgadaṇḍakammanāsanasaṅkhātāsu tīsu nāsanāsu. **Yo**ti sāmaṇero. **Nānāāpattiyo**ti pārājikathullaccaya pācittiyāpattiyo. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Kunthakipillikampī**ti ettha pāṇakhādakehi sattehi kuthiyati hiṃsiyatīti kuntho, kuṃ pathaviṃ vā dhāretīti **kundho**.

Kimiyeva pillikaṃ potakaṃ **kipillikaṃ** mikārassa lopaṃ katvā. Pillikasaddo hi potakapariyāyo. Kimīnaṃ, kimīsu vā pillikaṃ **kipillikaṃ. Nāsetabbataṃyevā**ti liṅgena nāsetabbabhāvameva. **Tāvadevā**ti tasmiṃ māraṇabhindanakkhaṇeyeva. **Assā**ti sāmaṇerassa. **Senāsanaggāho ca paṭippassambhatī**ti vassacchedo hotīti adhippāyo. **Ākiṇṇadosovā**ti liṅganāsanadosena ca daṇḍakammanāsanadosena ca ākuladosova. **Virajjhitvā**ti virādhetvā. Yathānivatthapārutasseva

sāmaṇerassāti sambandho. **Tasmā**ti saraṇagamanaupasampadakammavācānaṃ sadisattā. Bhikkhunā samādinnaṃ viya imināpi samādinnāneva hontīti yojanā. **Evan**ti evamijjhane, samādinne vā. **Daḷhīkaraṇattha**nti sikkhāpadānaṃ daḷhīkaraṇatthaṃ. **Patiṭṭhāpanattha**nti sāmaṇerassa patiṭṭhāpanatthaṃ. **Lacchatī**ti labhissati. Saṅghena dātabboti sambandho. **Apaloketvā**ti saṅghaṃ āpucchitvā. Iminā chinnavassakaṃ dasseti.

Adinnādāne tiṇasalākamattenāpi vatthunā asamaṇo hotīti yojanā. **Vippaṭipattiyā**ti vikārena paṭipajjanato. **Bhaṇite**ti bhaṇane. **Jānitvā**ti jānitvā eva. Evakāro hettha ajjhāharitabbo, tena vuttaṃ ''na ajānitvā''ti. Yāni pañca sikkhāpadānīti yojanā. **Assā**ti sāmaṇerassa. **Ṭhapanatthāyā**ti sikkhāpadānaṃ ṭhapanatthāya. **Ayan**ti pārājiko. **Viseso**ti bhikkhūnaṃ pācittiyato viseso.

Paṭipakkhavasenāti ''anarahaṃ asammāsambuddho''tiādinā ca ''dvākkhāto''tiādinā ca ''duppaṭippanno''tiādinā ca paṭiviruddhavasena garahanto sāmaṇero nivāretabboti sambandho. **Kaṇḍakanāsanāyā**ti kaṇḍakanāmakassa sāmaṇerassa daṇḍakammanāsanāya. **Taṃ laddhi**nti avaṇṇabhāsanadiṭṭhiṃ. **Accayan**ti atikkamaṃ, dosaṃ vā. **Desāpetabbo**ti ''accayo maṃ bhante accagamā''tiādinā desāpetabbā. **Taṃ yuttan**ti ''liṅganāsanāya nāsetabbo''ti taṃ vacanaṃ patirūpaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Idhā**ti khandhake, ''sāmaṇeraṃ nāsetu''ntivacane vā.

''Eseva nayo''ti vuttavacanaṃ pākaṭaṃ karonto āha ''sassatucchedānañhī''tiādi. Aññataradiṭṭhiko sāmaṇeroti yojanā. **Etthā**ti dasasu nāsanaṅgesu. **''Kāma''**ntipadena punaruttiniratthakadosāropanena garahaṃ dasseti. **''Panā''**tipadena tesaṃ dosānaṃ pahānena sambhāvanaṃ dasseti. Abrahmacāriṃ sāmaṇeranti sambandho. **Upasampādetuṃ vaṭṭatī**ti upasampādanaṃ vaṭṭati. Bhikkhunidūsako sāmaṇeroti sambandho. **Pabbajjampī**ti ettha **pi**saddassa garahatthabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''pageva upasampada''nti. **Etamattha**nti etādisamatthaṃ.

47. Paṇḍakavatthukathā

109. Daharataruṇasaddānaṃ vevacanattā vuttaṃ **''dahare…pe… taruṇe''**ti. **Moḷigalla**saddo thūlasarīravācako anipphannapāṭipadikoti āha ''moḷigalleti thūlasarīre''ti. **Hatthibhaṇḍe**ti ettha hatthisaṅkhātaṃ bhaṇḍaṃ etesanti hatthibhaṇḍāti vutte hatthigopakāti āha ''hatthigopake''ti. Abhidhāne (abhidhānappadīpikāyaṃ 367 gāthāyaṃ) pana ''hatthimeṇḍo''ti pāṭho atthi.

Paṇḍakoti paḍati vikalabhāvaṃ gacchatīti paṇḍako. Saṃkhepena vuttamatthaṃ vitthārena dassento āha **''tatthā''**tiādi. Tattha **yassā**ti paṇḍakassa. **Asucinā**ti sambhavena. **Āsittassā**ti āsiñcitabbassa. Iminā asucinā mukhe āsiñcitabboti **āsitto**ti vacanatthaṃ dasseti. **Ayan**ti paṇḍako. **Ajjhācāra**nti methunajjhācāraṃ. ''Usūyāya uppannāyā''tiiminā usūyatīti **usūyo**ti vacanatthaṃ dasseti. **Upakkamenā**ti vāyāmena. **Bījānī**ti aṇḍāni. Iminā upakkamena etasmā bījāni apanītānīti **opakkamiko**ti vacanatthaṃ dasseti. Pakkhe pavatto paṇḍako **pakkhapaṇḍako,** pakkhe pariḷāhavūpasamo paṇḍako **pakkhapaṇḍako**ti vacanatthaṃ dassento āha ''ekacco panā''tiādi. Tattha pubbavacanatthe **pakkhe**ti kālapakkheti attho daṭṭhabbo. Pacchimavacanatthe **pakkhe**ti juṇhapakkheti attho daṭṭhabbo. ''Akusalavipākānubhāvenā''ti padaṃ ''paṇḍako hotī''tipadeyeva sambandhitabbaṃ. **Assā**ti paṇḍakassa. **Napuṃsakapaṇḍako**ti puriso viya sātisayaṃ paccāmitte na puṃsaketi abhimaddanaṃ kātuṃ na sakkotīti **napuṃsako**. Na pumā na itthīti **napuṃsako**ti katvā napumanaitthisaddassa niruttinayena napuṃsakakaraṇampi vadanti. Napuṃsakoyeva paṇḍako napuṃsakapaṇḍako. **Tesū**ti pañcasu paṇḍakesu. **Tesupī**ti opakkamikādīsu tīsupi. ''Yasmiṃ pakkhe''ti iminā pakkhe pakkhe paṇḍakabhāvaṃ nivatteti. **Assā**ti paṇḍakassa. **Etthā**ti pañcasu paṇḍakesu. **Sopī**ti paṇḍakopi. **Ito**ti paṇḍakavārato. **''Eseva nayo''**ti iminā liṅganāsanameva atidisati.

48. Theyyasaṃvāsakavatthukathā

110. **Pārijaññapattassā**ti parihāyatīti parijāni, issariyabhogādi, tassa bhāvo pārijaññaṃ,

issariyabhogādikkhayo, taṃ pattoti pārijaññapatto, tassa. **‘‘Pārijuññapattassā’’**tipi ukārena saha pāṭho atthi. **Khīṇakolañño**ti ettha kule jātā kolaññā, ṇyapaccayo, nakārāgamo. Khīṇā kolaññā assāti khīṇakolaññoti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘mātipakkhapitipakkhato’’tiādi. Tattha **mātipakkhapitipakkhato**ti mātuyā pakkho mātipakkho, pituno pakkho pitipakkho, mātipakkho ca pitipakkho ca mātipakkhapitipakkhā. **Phātiṃ kātu**nti ettha phā-dhātu vaḍḍhanatthoti āha ‘‘vaḍḍhetu’’nti. ‘‘Pucchiyamāno’’ti iminā **anuyuñjiyamāno**ti ettha anutyūpasaggavasena yujasaddo pucchanatthoti dasseti.

Theyyasaṃvāsakoti thenanaṃ theyyaṃ nakārassa yakāraṃ katvā, theyyāya saṃvāsako imassāti theyyasaṃvāsako. Ettha ca na kevalaṃ vassagaṇanādikoyeva saṃvāso nāma hoti, atha kho theyyāya liṅgagahaṇampi saṃvāsoyeva nāma. Tasmā tassa tividhabhāvaṃ dassento āha ‘‘tayo’’tiādi. Tattha liṅgaṃ thenetīti **liṅgathenako,** eseva nayo itaresupi. Tamatthaṃ vitthārento āha ‘‘tatthā’’tiādi. Tattha **yo**ti theyyasaṃvāsako. **Liṅgamattassevā**ti ettha mattasaddena saṃvāsādayo nivatteti.

Videsanti attano desato viyogaṃ desaṃ. Visaddo hettha viyogatthavācako. Atha vā vi dūraṃ desaṃ. Visaddo hettha dūratthavācako. **Musā**ti abhūtatthe dutiyantanipāto, abhūtaṃ vacananti attho. **Paṭibāhatī**ti aññe nivāreti. **Saṃvāsathenako nāmā**ti ettha ko saṃvāso nāma, nanu ekakammādikoti āha ‘‘bhikkhuvassagaṇanādiko’’tiādi. **Bhikkhuvassagaṇanādiko**ti ādisaddena yathāvuḍḍhaṃ vandanasādiyanaṃ āsanapaṭibāhanaṃ uposathapavāraṇādīsu sandissananti imāni saṅgaṇhāti. ‘‘Kiriyabhedo’’ti iminā saṃ ekato vasiyati anenāti **saṃvāso**ti vacanatthena kiriyabhedo saṃvāso nāmāti dasseti. **Imasmiṃ atthe**ti imasmiṃ vatthumhi, imasmiṃ ṭhāneti attho. Iminā pārājikādiṭṭhāne pana ekakammādiko saṃvāso nāmāti dasseti.

‘‘Liṅgassa ceva saṃvāsassa cā’’ti iminā **ubhayathenako**ti ettha ubhayasarūpaṃ dasseti.

Etthāti theyyasaṃvāsakaṭṭhāne. **Rāja…pe… bhayehi vā**ti ettha bhayasaddo paccekaṃ yojetabbo. Rājabhayena ca dubbhikkhabhayena ca kantārabhayena ca rogabhayena ca veribhayena cāti hi attho. **Cīvaragahaṇattha**nti cīvarāharaṇatthaṃ, ayameva vā pāṭho. **Vā**saddo hetvatthaṃ vā sampadānatthaṃ vā sampiṇḍeti. Ayaṃ gāthā vibhattiyā uppaṭipāṭittā bhaggarītisaṅkhātā alaṅkāradosā na muttā. **Liṅga**nti samaṇaliṅgaṃ. **Idhā**ti imasmiṃ sāsane.

Nādhivāsetīti na sampaṭicchati. **Yāvā**ti yattakaṃ kālaṃ, ayaṃ panettha yojanā – idha yo rāja… pe… bhayena vā cīvaragahaṇatthaṃ vā liṅgaṃ ādiyati, so suddhamānaso hutvā yāva saṃvāsaṃ nādhivāseti, tāva eso ‘‘theyyasaṃvāsako nāmā’’ti na vuccatīti.

Tatrāti tāsu gāthāsu. **Idhā**ti imasmiṃ sāsane. **Eva**nti liṅge gahiyamāne. **Tasmi**nti jane. **Anosaritvāvā**ti anokkamitvāva. **Liṅgaṃ apanetvā**ti sayaṃ gahitaṃ samaṇaliṅgaṃ vināsetvā. **Pabbajitālaya**nti pabbajitachāyaṃ. **Pubbe**ti saṃvāsathenake.

Sabbapāsaṇḍiyabhattānīti sabbāni pāsaṇḍaṃ uddissa dinnāni bhattāni.

Satte vahatīti **sattavāho**. Viramitabbanti **veraṃ,** taṃ pavattetīti **veriko**. Kāyena pariharitabbānīti **kāyaparihāriyāni. Ta**nti tuvaṃ. **Hīnāyāvattabhāva**nti hīnāya gihibhāvāya āvattabhāvaṃ.

Uppabbajitvāti pabbajaviyogaṃ katvā. **Tamattha**nti uppabbajitasaṅkhātamatthaṃ. **Assā**ti mahāsāmaṇerassa.

Mahanto vāti ettha **vā**saddo garahattho. Pageva daharoti dasseti. Abyatto hotīti yojanā. **So**ti sāmaṇero.

Vacchagorakkhādīnīti ettha **vaccho**ti taruṇagoṇo. So hi mātusantike vasatīti **vaccho**. Mātuyā viyogakāle vā vassatīti vacchoti vuccati. Iminā dammagavajaraggavāpi sāmaññato gahitā. **Go** vuccati khettabhūmi. Vaccho ca go ca **vacchagavā,** tesaṃ rakkhanaṃ vacchagorakkho, so ādi yesaṃ kasikammādīnanti vacchagorakkhādīni. ''Sūpasampanno''ti iminā gahaṭṭhampi sace upasampādeti, sūpasampannoti dasseti. **Anupasampannakāleyevā**ti sāmaṇerakāleyeva. **Vinayavinicchaye**ti vinaye vuttassa theyyasaṃvāsakassa vinicchaye. **Theyyasaṃvāsako hoti** liṅgassa apanītattā.

Theyyasaṃvāsako na hoti saliṅge ṭhitattā. **Ayampi theyyasaṃvāsako na hoti** kāsāye saussāhattā. **Theyyasaṃvāsako hoti** kāsāye dhurassa nikkhittattā.

Theyyasaṃvāsako na hoti saliṅge ṭhitattā. **Neva theyyasaṃvāsako hoti** kāsāye saussāhattā. **Methunasevanādīhī**tiādisaddena pāṇātipātādayo saṅgaṇhāti. **Theyyasaṃvāsako hoti** kāsāye dhurassa nikkhittattā. **Ovaṭṭika**nti adhovaṭṭena karaṇaṃ. **Rakkhati tāvā**ti tāva rakkhati vīmaṃsanena nivāsitattā. **Liṅga**nti samaṇaliṅgaṃ. **Theyyasaṃvāsako hoti** gihiliṅgassa sampaṭicchitattā.

Vīmaṃsati vā sampaṭicchati vā rakkhatiyeva odātavatthassa antokāsāyabhāvato. ''Bhikkhuniyāpi eseva nayo''ti vuttamevatthaṃ vibhāvento āha ''sāpī''tiādi.

Vuḍḍhapabbajito sāmaṇeroti sambandho. **Pāḷiyampī**ti pantiyampi. Seno maṃsapesiṃ gahetvā gacchati viya bhattapiṇḍe pattaṃ upanāmetvā gahetvā gacchati. **Theyyasaṃvāsako na hoti** vassānaṃ agaṇanattā.

48. Titthiyapakkantakakathā

110. Pakkamatīti **pakkanto,** ''paviṭṭho''ti iminā kamudhātuyā padavikkhepatthaṃ dasseti, icchākantiatthe nivatteti. **So**ti titthiyapakkantako. **Tatrā**ti titthiyapakkantake. Upasampanno bhikkhu gacchatīti sambandho. **Tesa**nti titthiyānaṃ. ''Titthiyo bhavissāmī''ti pubbeva laddhigahitattā vuttaṃ ''liṅge ādinnamatte''ti. **Kusacīrādīnī**ti ettha **kuso** vuccati salākā. **Cīro**ti panti, āvalīti attho. Kuse rajjunā āvunitvā kato cīro **kusacīro,** so ādi yesaṃ tānīti kusacīrādīni. Ādisaddena phalakacīrādayo saṅgaṇhāti. Kusatiṇehi kato cīro **kusacīro**tipi vadanti. **Naggo**ti acelako. **Ājīvako**ti acelakavatamādāya jīvatīti ājīvako. **Tesa**nti ājīvakānaṃ. Ovadito hutvāti sambandho.

Kinti kiṃ vataṃ. **Luñcāpetī**ti apanayāpeti. **Morapiñchādīnī**ti ettha **piñchaṃ** vuccati pakkho. So hi piñchati ākāse gacchati anenāti piñchanti vuccati. Pichi gatiyanti dhātupāṭho. Morassa piñchaṃ morapiñchaṃ, taṃ ādi yesaṃ tānīti morapiñchādīni. Ādisaddena ulūkapiñchādayo saṅgaṇhāti. **Yāva na sampaṭicchatī**ti yāva laddhiṃ na sampaṭicchati. **Na**nti vīmaṃsamānaṃ bhikkhuṃ. **Laddhī**ti titthiyaladdhi. **Rakkhatī**ti titthiyapakkantakato rakkhati. Laddhiyā abhāvena titthiyapakkantako na hotīti adhippāyo. **Acchiddacīvaro**ti ettha ākāro kodhattho, aḍḍattho vā hoti, chiddasaddo dūsanattho hoti. Tasmā ākodhena aḍḍena vā chiddo dūsitoti **acchiddo**ti attho daṭṭhabbo. ''Acchinno''tipi pāṭho. Acchiddaṃ cīvarametassāti acchiddacīvaro. **Titthāyatana**nti titthīnaṃ nivāsaṭṭhānaṃ, titthiyānaṃ upassayanti attho.

49. Tiracchānagatavatthu

111. Devasampattisadisaṃ issariyasampattiṃ anubhavantopi so nāgo kasmā nāgayoniyā aṭṭīyatīti āha **''kiñcāpī''**tiādi.

Tattha kiñcāpi anubhotīti sambandho. **Kiñcāpi**saddo hettha sambhāvanājotako, panasaddo garahatthajotako. **Kusalavipākenā**ti ahetukakusalavipākena. **Tassā**ti nāgassa. **Sajātiyā**ti samānajātiyā nāgiyā. **Udakasañcārimaṇḍūkabhakkha**nti udake sañcaraṇasīlaṃ maṇḍūkasaṅkhātaṃ bhakkhaṃ

pātubhavatīti yojanā. **So**ti nāgo. **Aṭṭīyatī**ti aramaṇaṃ pīḷiyati. **Harāyatī**ti ettha haredhātu lajjanatthoti āha ''lajjatī''ti. Ekāranto dhātu bhūvādigaṇiko (saddanītidhātumālāyaṃ 16 rakārantadhātu). **Jigucchatī**ti ettha gupadhātuyā kammaṃ dassento āha ''attabhāva''nti. ''Tassa bhikkhuno''tipadassa ''nikkhante''tipadena yojitabbattā bhummatthe sāmivacananti āha ''tasmiṃ bhikkhusmi''nti. Atha vā **tassa bhikkhuno**ti sāmiyogattā ''nikkhante''ti ettha bhāvatthe mānapaccayoti āha ''nikkhamane''ti. Iminā nikkhanteti ettha na antapaccayo, mānapaccayasseva antabhāvaṃ katvā vuttoti dasseti. **Vissaṭṭho**ti sativissajjito. **Tasmi**nti bhikkhumhi. **Kapimiddhavasenevā**ti kapino middhavasena eva. Atha vā kapimiddhavasena niddāyanto iva niddāyantoti yojanā. **Paṭinipajjī**ti puna nipajji. **Vissaramakāsī**ti ettha visaddo virūpatthajotako, sarasaddo saddavācakoti dassento āha ''virūpaṃ mahāsaddamakāsī''ti.

''Akārassa lopaṃ katvā''ti iminā **tumhe khotthā**ti ettha ''tumhe kho atthā''ti padavibhāgaṃ katvā okārato parassa akārassa lopaṃ dasseti. ''Akārassālopa''ntipi pāṭho. Evañhi sati akārassa alopaṃ katvāti attho daṭṭhabbo. Iminā ''tumhe kho atthā''ti padacchedaṃ katvā akāre pare okārassa vakāraṃ katvā tumhe khvatthā''ti pāṭho dassito. Kasmā imasmiṃ dhammavinaye avirūḷhidhammāti āha ''jhāna…pe… abhabbattā''ti. ''Bhavathā''ti iminā **atthā**ti ettha asadhātu sattatthavācako thavibhattīti dasseti. **Sajātiyā**ti ettha samānā jāti etissāti sajātīti vutte nāgī evāti āha ''nāgiyā evā''ti. **Manussitthiādī**ti ettha ādisaddena tiracchānagatitthīpetitthīdevitthiyo saṅgaṇhāti. ''Dveme bhikkhave paccayā''ti desanā sāvasesadesanāti dassento āha ''ettha cā''ti. **Etthā**ti tiracchānagatavatthumhi. **Abhiṇha**nti abhikkhaṇaṃ punappunanti attho.

Tiracchānagatoti ettha kiṃ apāyapariyāpanno duggatiahetukapaṭisandhikovādhippetoti āha ''nāgo vā hotū''tiādi.

50. Mātughātakādivatthukathā

112. **Nikkhanti**nti ettha ''imassa pāpakammassā''ti chaṭṭhīyogattā bhāvatthe tipaccayoti āha ''nikkhamana''nti. **Apavāhana**nti apāyapaṭisandhivahanato apagamanaṃ. **Yenā**ti manussabhūtena yena jīvitā voropitāti sambandho. **Manussitthibhūtā**ti manussitthī hutvā bhūtā, manussitthībhāvaṃ vā bhūtā pattā. Iminā tiracchānagatitthiādayo nivatteti. ''Janikā''ti iminā posāvanikamātādayo nivatteti. **Sayampī**ti ettha pisaddo na kevalaṃ mātāyeva, atha kho puttenāpīti dasseti. **Satā**ti santena. Manussajātikeneva satā manussajātiko eva hutvā voropitāti yojanā. Anantare bhave phalaṃ nibbattetīti **ānantariyaṃ,** mātughātakakammaṃ, tena jātisāmaññampi ajanikaṃ ghātento ca janikampi jātibhedaṃ ghātento ca na anantariko hoti, tassa pabbajjā ca upasampadā ca na vāritāti dassento āha ''yena panā''tiādi. Tattha poseti vaddhetīti posāpaniyā, sā eva **posāvanikā** pakārassa vakāraṃ, yakārassa ca kakāraṃ katvā, posāvanikā ca sā mātā ceti **posāvanikamātā. Assā**ti puttassa. Idaṃ padaṃ pubbāparāpekkhaṃ. Tattha pubbapade bhāvasambandho, pacchimapade sāmisambandho. Sabbathā eseva nayo hotīti āha ''sacepī''tiādi. **Vesiyā**ti upalakkhaṇavasena vuttaṃ. Yāya kāyaci itthiyā puttassāpi gahetabbattā. ''Ayaṃ me pitā''ti ajānanameva hi pamāṇaṃ. **Anenā**ti iminā puttena. ''Pitughātakotveva saṅkhyaṃ gacchatī''ti iminā mātughātakepi ''ayaṃ me mātā''ti ajānitvā ghātentopi mātughātakotveva saṅkhyaṃ gacchatīti dasseti.

114. Saṅkhepena vuttamatthaṃ vitthārena dassento āha ''manussajātiyaṃ hī''tiādi. **Apabbajita**nti gihibhūtaṃ. **Pabbajjā cassā**ti ettha casaddena upasampadāpi vāritāti dasseti. **Assā**ti arahantaghātakassa. **Avasesa**nti arahantato avasesaṃ. **Assā**ti ariyaghātakassa. **Ānantariyo na hoti** tiracchānagatattā panassa pabbajjā vāritāti attho netabbo. **Etthā**ti mātughātakādikammesu. **Vadhāyā**ti tadatthe catutthīti āha ''vadhatthāyā''ti. ''Māretu''nti iminā ''vadhatthāyā''ti ettha hanadhātu hiṃsanatthoti dasseti. ''Nīyantī''ti iminā **onīyantī**ti ettha otyūpasaggo dhātvatthānuvattakoti dasseti. Yaṃ pana vacanaṃ vuttanti sambandho. Tassa vacanassa atthoti yojanā. **''Sacā ca iti ayaṃ nipāto vutto''**ti iminā bhayapīḷitattā ca niruttīsu akusalattā ca davābhaṇanena ravābhaṇanena ayaṃ nipāto corehi vuttoti dasseti. **''Sace ca icceva vā pāṭho''**ti iminā tehi tathā vuttepi saṅgītikāle vā potthakārūḷhakāle vā

yathābhūtaṃ saṅgītattā, potthakārūḷhattā ca yathābhūto pāṭho atthīti dasseti. **Tatthā**ti tesu padesu. Niddhāraṇe bhummaṃ. **Tassā**ti ‘‘sacajja maya’’nti pāṭhassa. ‘‘Sace ajja maya’’nti iminā ekāralopasandhiṃ dasseti. ‘‘Sacejja maya’’nti akāralopasandhināpi pāṭho atthi.

115. **Pakatatta**nti pakatiyā sīlasaṅkhāto attā sabhāvo etissāti pakatattā, taṃ. Kāyasaṃsaggena bhikkhunīnaṃ pārājikattā vuttaṃ ‘‘sīlavināsaṃ pāpetī’’ti. Anicchamānaṃyeva bhikkhuninti sambandho.

Icchamānanti odātavatthavasanaṃ icchamānaṃ. Yasmā abhikkhunī hoti, tasmā bhikkhunīdūsako na hotīti yojanā. Sīlavipannaṃ bhikkhuninti sambandho.

Yo devadatto saṅghaṃ bhindati viya, bhindatīti yojanā. **Uddhamma**nti dhammato virahitaṃ. **Ubbinaya**nti vinayato virahitaṃ. **Catunnaṃ kammāna**nti apalokanādīnaṃ catunnaṃ kammānaṃ.

Yo devadatto lohitaṃ uppādeti viya, uppādetīti yojanā. **Duṭṭhacittenā**ti ettha na yaṃkiñci duṭṭhacittaṃ duṭṭhacittaṃ nāma, atha kho vadhakacittanti āha ‘‘vadhakacittenā’’ti. **Sarīre**ti sarīrabbhantare. Tathāgatassa hi abhejjakāyattā parūpakkamena cammacchedaṃ katvā lohitassa uppādanaṃ nāma natthi. Yo pana jīvako phāsuṃ karoti viya, phāsuṃ karotīti yojanā. **Lohitañcā**ti pūtilohitañca.

54. Ubhatobyañjanakavatthukathā

116. **Ubhatobyañjanako**ti ettha bāhiratthasamāsaṃ dassento āha ‘‘itthinimittuppādanakammato cā’’tiādi. Tattha ‘‘itthi…pe… kammato cā’’ti iminā ubhayasarūpaṃ dasseti. Ubhato kammato pavattanti pāṭhaseso yojetabbo. **Byañjana**nti nimittaṃ. **Assā**ti janassa. **Karotipi kāretipī**ti ettha karadhātuyā suddhakammakāritakammāni dassento āha ‘‘purisanimittenā’’tiādi. Tattha ‘‘vītikkama’’nti iminā suddhakammaṃ dasseti, ‘‘para’’nti iminā kāritakammaṃ dasseti. **Samādapetvā**ti uyyojetvā. Tassa duvidhabhāvaṃ dassento āha ‘‘duvidho’’tiādi. Tattha itthibhāvena lakkhito ubhatobyañjanako **itthiubhatobyañjanako**. Esa nayo itaratthāpi.

Tatthāti duvidhesu ubhatobyañjanakesu. **Itthinimitta**nti itthiyā aṅgajātaṃ. Eseva nayo ‘‘purisanimitta’’nti etthāpi. **Pākaṭaṃ paṭicchanna**nti sabhāvato pākaṭaṃ paṭicchannaṃ. Puna **paṭicchannaṃ pākaṭa**nti rāgavasena paṭicchannaṃ pākaṭaṃ. **Paraṃ gaṇhāpetī**ti parameva gaṇhāpetīti attho. **Ida**nti kāraṇaṃ. **Etesa**nti dvinnaṃ ubhatobyañjanakānaṃ. **Kurundiyaṃ pana vuttaṃ,** kiṃ vuttanti yojanā. **Tatthā**ti ubhatobyañjanake. **Vicāraṇakkamo**ti vīmaṃsanānukkamo. ‘‘Tattha vicārakkamo’’tipi pāṭho. Vicāraṇakkamo dhammasaṅgahaṭṭhakathāya veditabbo, idha pana kiṃ veditabbanti āha ‘‘idamidha veditabba’’nti. Tattha **ida**nti napabbajjūpasampadakāraṇaṃ. **Idhā**ti imissaṃ vinayaṭṭhakathāyaṃ.

55. Anupajjhāyakādivatthukathā

117. **Tena kho pana samayenā**ti ettha tasaddassa aniyamaniddesabhāvaṃ dassento āha ‘‘yena samayenā’’ti. **Sikkhāpadaṃ apaññattaṃ hotī**ti ‘‘na bhikkhave anupajjhāyako upasampādetabbo’’ti sikkhāpadaṃ apaññattaṃ hoti. ‘‘Upajjhāyavirahita’’nti iminā **anupajjhāyaka**nti ettha akārassa virahatthaṃ dasseti. Upajjhāyavirahitaṃ upasampadāpekkhanti sambandho. **‘‘Eva’’**ntiādinā dosaṃ dasseti. **Upajjhaṃ agāhāpetvā**ti ‘‘upajjhāyo me bhante hohī’’ti (mahāva. 65; mahāva. aṭṭha. 64) upajjhaṃ agāhāpetvā. Upasampādentassa kārakasaṅghassāti yojanā. **Kammaṃ panā**ti upasampadakammaṃ pana. ‘‘Eseva nayo’’ti iminā upasampādentassa āpatti, kammaṃ pana na kuppatīti vacanaṃ atidisati.

56. Apattakādivatthukathā

118. Yo piṇḍo hatthesu labbhatīti yojanā. **Tadatthāyā**ti tassa piṇḍassa atthāya. **Seyyathāpi titthiyā**ti ettha seyyathāpisaddo upamattho, titthiyasaddo ājīvakanāmake titthiye hotīti dassento āha ‘‘yathāpi ājīvakanāmakā titthiyā’’ti. Tasmā ājīvakasaṅkhāte titthiye upamaṃ katvā ujjhāyantīti āha ‘‘sūpabyañjanehī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Te**ti ājīvakā. **Kammaṃ pana na kuppatī**ti pattacīvaresu asantesupi kammavācāya ‘‘paripuṇṇassa pattacīvara’’nti parikittitattā kammaṃ na kuppatīti adhippāyo.

Yācitakenāti ettha yācito hutvā gahito **yācitako**ti dassento āha ‘‘yācitvā gahitenā’’ti. ‘‘Īdisena hī’’tiādinā dosaṃ dasseti. **Tasmā**ti yasmā āpatti hoti, tasmā. **Tassā**ti upasampadāpekkhassa. Nirapekkhehi ācariyupajjhāyādīhīti yojanā. **Nissajjitvā**ti brahmadeyyena nissajjitvā. Anadhiṭṭhānupagānaṃ pattacīvarānaṃ apattacīvarattā vuttaṃ ‘‘adhiṭṭhānupagaṃ pattacīvara’’nti. **Paṇḍupalāsa**nti samaṇuddesabhāvāpekkhaṃ. So hi rūḷhivasena paṇḍupalāsoti vuccati. Atha vā yathā paṇḍupalāso na harito, nāpi sukkho hoti, evaṃ sopi pabbajāpekkho na gihī hoti, nāpi sāmaṇero, tasmā samaṇuddesabhāvāpekkho ‘‘paṇḍupalāso’’ti vuccati.

Vasantassa paṇḍupalāsassāti sambandho. **Anāmaṭṭhapiṇḍapāta**nti bhikkhūhi anāmasitabbaggaṃ piṇḍapātaṃ. **Sāmaṇerabhāgasamako**ti sāmaṇerehi laddhena bhāgena samaṃ pavatto. **Assā**ti paṇḍupalāsassa. Sāmaṇerassa sabbaṃ paṭijagganakammaṃ kātuṃ vaṭṭati viya, assa kātuṃ vaṭṭatīti yojanā.

57. Hatthacchinnādivatthukathā

119. Hatthacchinnādivatthūsu hatthā chinnā yassāti **hatthacchinno**tiādivacanatthaṃ dassento āha ‘‘yassā’’tiādi. **Maṇibandhe**ti pakoṭṭhante. So hi yasmā ettha maṇisaṅkhātaṃ alaṅkāravikatiṃ bandhati, tasmā maṇibandhoti vuccati. **Kappare**ti kapoṇiyaṃ. Sā hi paresaṃ piṭṭhīsu kapati hiṃsati anenāti ‘‘kapparo’’ti vuccati. Yassa hatthā chinnā honti, ayaṃ hatthacchinno nāmāti yojanā. Eseva nayo sesesupi. Eko vā pādoti yojanā. Heṭṭhā ‘‘eko vā dve vā hatthā’’ti etthāpi eseva nayo. **Catūsu hatthapādesu dve vā**ti eko hattho, eko pādoti dve vā. **Kaṇṇā**ti saddaggahā. Te hi kaṇṇati savati etehīti kaṇṇāti vuccanti. **Kaṇṇābaddhe**ti kaṇṇacchiddassa ābaddhe. **Saṅghāṭetu**nti saṅghaṭanaṃ kātuṃ, ābandhanaṃ kātunti attho. **Ajapadake**ti ajapadasaṇṭhāne ṭhāne. **Nāsā**ti ghānāni. Tāni hi nāsati abyattasaddaṃ karoti etāhīti nāsāti vuccanti. **Nāsikā**ti nāsāyeva. **Saṇṭhāpetu**nti suṭṭhu ṭhapetuṃ, pakatiyā ṭhapetunti attho. **Nakhasesa**nti nakhoyeva seso chinnaṅgulitoti nakhaseso, taṃ. Agge pure uṭṭhahatīti **aṅguṭṭho**. ‘‘Vuttanayenevā’’ti iminā ‘‘nakhasesaṃ adassetvā’’ti vacanaṃ atidisati. **Kaṇḍaranāmakā**ti mahāsiranāmakā. Te hi kaṃ sarīraṃ dhārentīti **kaṇḍarā**ti vuccanti dhakārassa ḍakāraṃ katvā. **Yesū**ti kaṇḍaresu, niddhāraṇe bhummaṃ.

Yassa vaggulipakkhakā viya aṅguliyo sambandho honti, ayaṃ **phaṇahatthako** nāmāti yojanā. **Eta**nti phaṇahatthakaṃ. Chaḷaṅgulādayopi phaṇahatthakeyeva saṅgahetabbāti āha ‘‘yassapi cha aṅguliyo’’tiādi. Yassapi cha aṅguliyo honti, ayampi phaṇahatthako nāma upacārena.

Khujjoti ettha khujjo sarīro yassatthīti khujjoti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘khujjasarīro’’ti. Kasmā khujjoti āha ‘‘urassa vā’’tiādi. Yassa pana vaṅkaṃ, ayampi khujjo nāmāti yojanā. **Vaṅka**nti ca kuṭilaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Brahmujugatto**ti ujuṃ gattaṃ ujugattaṃ, brahmuno ujugattaṃ viya ujugattaṃ imassa mahāpurisassāti brahmujugatto, mahāpuriso.

Saṃkhepena vuttamatthaṃ vitthārena dassento āha **‘‘jaṅghavāmanassa hī’’**tiādi. **Yesa**nti ubhinnaṃ kāyānaṃ. **Bhūtāna**nti amanussānaṃ pisācakapetānaṃ. Attabhāvo hoti viyāti yojanā. **Parivaṭumo**ti parisamantato vaṭṭulasarīro.

Galagaṇḍīti ettha gale gaṇḍo yassatthīti galagaṇḍīti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘yassā’’tiādi. **Eta**nti ‘‘galagaṇḍī’’ti etaṃ vacanaṃ. **Tatthā**ti galagaṇḍipabbājane. **Ya**nti vacanaṃ.

Sipadīti ettha sithilaṃ padaṃ imassāti sipadīti vutte bhārapādoyeva gahetabboti āha ‘‘bhārapādo vuccatī’’ti. Bhāraṃ pādaṃ yassāti **bhārapādo**. Ete dve thūlapādarogīsu vattantīti daṭṭhabbaṃ. **Sañjātapiḷako**ti sañjātaphoṭo. **Upanāha**nti bhusaṃ bandhanaṃ. **Udakaāvāṭe**ti udakena puṇṇāyaṃ kāsuyaṃ. **Udakavālikāyā**ti udakatintena marunā. Yathā sirā paññāyanti, evaṃ milāpetunti yojanā. **Īdisa**nti sirāpaññāyanajaṅghatelanāḷikasabhāvaṃ. **Tathā**ti yathā pabbajjākāle karoti, tathā katvāti attho.

Pāparogīti ettha pāparogassa sarūpaṃ dassento āha ‘‘arisa’’itiādi. Tattha ariso ca bhagandaro ca pittañca semho ca kāso ca soso cāti dvando, te ādayo yesaṃ teti arisa…pe… sosādayo. Ādisaddena heṭṭhā vutte ābādhe saṅgaṇhāti. Tattha pittasemhasaddehi taṃsamuṭṭhāno rogo gahetabbo. ‘‘Niccāturo’’ti iminā pāparogīti ettha mantutthe pavattassa īpaccayassa niccayogatthaṃ dasseti.

Parisadūsanoti ettha **iti**saddo nāmapariyāyo, parisadūsano nāmāti hi attho. Yo attano virūpatāya parisaṃ dūseti, ayaṃ parisadūsano nāmāti yojanā. Chasarīradosaṃ ādiṃ katvā parisadūsanabhāvaṃ vitthārento āha ‘‘atidīgho vā’’tiādi. **Atidīgho vā**ti ettha na kevalaṃ paresaṃ dvaṅgulādimattadīgho, atha kho diguṇādidīghovādhippetoti āha ‘‘aññesa’’ntiādi. **Nābhipadeso**ti attano nābhipadeso. Yathā hi atidīghe paravacanena atidīghassa sarūpaṃ veditabbaṃ, tathā atirassādīsupi atirassasarūpanti daṭṭhabbaṃ. **Mahodaro**ti mahāudaro. **Kappasīso vā**ti hatthisīso viya yugasīso vā. **Kappa**saddo hettha yugatthavācako. **Kaṇṇikakeso vā**ti kaṇṇikasadisehi kesehi samannāgato. ‘‘Jātipalitehī’’ti iminā jarāvātena pahataṃ palitaṃ nivatteti. **Pakatitambakeso**ti ettha pakatisaddena kenaci payogena tambakesaṃ nivatteti. **Āvaṭṭasīso**ti punappunaṃ vaṭṭatīti āvaṭṭo, kesāvaṭṭo, so etassa sīse atthīti āvaṭṭasīso. **Uddhaggehī**ti uddhaṃ koṭīhi. **Jālabaddhena viyā**ti jālena baddhena iva.

Sambaddhabhamuko vāti aññamaññasambaddhabhamuko vā. **Makkaṭabhamuko**ti makkaṭassa bhamu viya bhamu etassāti makkaṭabhamuko. **Vāsikoṇenā**ti tacchanīkoṭiyā. **Visamacakkalo**ti ettha cakkākārena lāti pavattati, cakkākāraṃ vā lāti gaṇhātīti **cakkalo. Kekaro**ti valiro. So hi kucchitaṃ karotīti kekaroti vuccati. **Kakkaṭassevā**ti kakkaṭassa iva. **Mūsikakaṇṇo**ti ākhukaṇṇo. **Jaṭukakaṇṇo**ti vaggulikaṇṇo. **Aviddhakaṇṇo**ti acchiddakaṇṇo. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **So**ti aviddhakaṇṇo. Kaṇṇe bhagandaro etassāti **kaṇṇabhagandaro,** soyeva kaṇṇabhagandariko. Gaṇḍo kaṇṇe etassāti **gaṇḍakaṇṇo. Paggharitapubbenā**ti paggharitapūyena. Ṭaṅkito kaṇṇo yassāti **ṭaṅkitakaṇṇo. Gobhattanāḷikāyā**ti gunnaṃ bhattapānatthaṃ katāya nāḷikāya. Biḷārakkhi viya atipiṅgalaṃ akkhi etassāti **atipiṅgalakkhi**. Madhuvaṇṇo viya piṅgalaṃ akkhi etassāti **madhupiṅgalakkhi. Nippakhumakkhī**ti ettha **pakhumaṃ** vuccati akkhamhi jātaṃ lomaṃ. Tañhi akkhino pakkhadvaye jātattā pakhumanti vuccati. Natthi pakhumaṃ akkhimhi etassāti nippakhumakkhi. Assupaggharaṇaṃ akkhimhā etassāti **assupaggharaṇakkhi**. Pupphaṃ sañjātaṃ yassa akkhinoti **pupphitaṃ**. Pupphitaṃ akkhi yassāti **pupphitakkhi. Akkhipākenā**ti akkhino dalapariyantesu paccanakena rogena.

Cipiṭanāsikoti anunnatanāsiko. **Sukatuṇḍasadisāyā**ti suvānaṃ mukhena sadisāya.

Paṭaṅgamaṇḍūkassevāti paṭaṅganāmakassa maṇḍūkassa mukhanimittaṃ iva mukhanimittaṃyevāti yojanā. **Ukkhalimukhavaṭṭisadisehī**ti ukkhaliyā mukhavaṭṭinā sadisehi. **Bhericammasadisehī**ti bheriyā mukhe nahitacammena sadisehi. **Eḷamukho**ti eḷāya niccapaggharitaṃ mukhametasseti eḷamukho. **Uppakkamukho**ti uppakkaṃ kuthikaṃ mukhametassāti uppakkamukho. **Saṅkhatuṇḍako**ti saṅkhassa tuṇḍena sadiso oṭṭho etassāti saṅkhatuṇḍako.

Aṭṭhakadantasadisehīti aṭṭhakanāmakassa naṅgalassa dantehi sadisehi. Dante pidahitunti sambandho. **Dantantare**ti dantavivare, dantamajjhe vā. **Kalandakadanto viyā**ti kāḷakānaṃ danto viya.

Mahāhanukoti mahanto hanu etassāti mahāhanuko. **Cipiṭahanuko**ti anunnatahanuko. **Nimmassudāṭhiko**ti natthi massu ca dāṭhi ca etassāti nimmassudāṭhiko. **Bhaṭṭhaaṃsakūṭo**ti bhaṭṭho patito aṃsakūṭo imassāti bhaṭṭhaaṃsakūṭo. **Godhāgatto**ti godhāya gattaṃ viya gattaṃ imassāti godhāgatto. **Sabbaṃpeta**nti sabbampi etaṃ ‘‘kacchugatto’’tiādivacanaṃ. **Etthā**ti

‘‘kacchugatto’’tiādivacane. Vinicchayo veditabboti yojanā.

Bhaṭṭhakaṭikoti bhaṭṭhā pannā kaṭi etassāti bhaṭṭhakaṭiko. Accuggatehi ānisadamaṃsehīti sambandho. **Vātaṇḍiko**ti vātena pūrito aṇḍakoso etassāti vātaṇḍiko. **Saṅghaṭṭanajāṇuko**ti anto natattā aññamaññaṃ saṅghaṭṭanaṃ jāṇu etassāti saṅghaṭṭanajāṇuko. **Vikaṭo**ti tiriyagamanapādo. Upaḍḍhapiṇḍikassa atthaṃ saha bhedena dassento āha ‘‘so duvidho’’tiādi. Tattha duvidho so upaḍḍhapiṇḍiko samannāgatoti yojanā. Atha vā so upaḍḍhapiṇḍiko heṭṭhā orūḷhāhi mahantīhi jaṅghapiṇḍikāhi samannāgato vā upari ārūḷhāhi mahantīhi jaṅghapiṇḍikāhi samannāgato vāti duvidhoti yojanā. **Piṭṭhikapādo**ti piṭṭhiyaṃ uṭṭhito pādo etassāti piṭṭhikapādo. **Gaṇḍikaṅguli vā**ti gaṇḍena uṭṭhito aṅguli etassāti gaṇḍikaṅguli. **Sabbopesā**ti esa sabbopi jano. Parisaṃ dūsetīti **parisadūsano**.

Pubbādīhītiādisaddena cakkhupasādassa antarāyakarāni aññānipi vatthūni gahetabbāni. Dvīhi vā akkhīhi, ekena vā akkhināti yojanā. **Ubhayampī**ti dvinnaṃ aṭṭhakathācariyānaṃ ubhayampi vacanaṃ. Pāḷiyaṃ ‘‘andhaṃ pabbājentī’’ti avatvā ‘‘kāṇaṃ pabbājentī’’ti vuttattā ‘‘pariyāyenā’’ti vuttaṃ. Mahāaṭṭhakathāyañhi ‘‘jaccandho’’ti iminā dveakkhikāṇaṃ sandhāya vuttaṃ. **Kuṇī**ti kuṇanaṃ saṃkocanaṃ kuṇaṃ, tametassatthīti kuṇī. **Khañjo**ti khañjati gativekallabhāvena pavattatīti khañjo. **Kuṇḍapādako**ti ettha **kuṇḍo**ti khañjasseva nāmaṃ. Khañjo hi kuḍati gamanaṃ paṭihanatīti kuṇḍoti vuccati. Kasmā kuṇḍapādako? Kasmā piṭṭhipādamajjhena caṅkamantoti āha ‘‘majjhe saṃkuṭitapādattā’’ti. Iminā hi kuṇḍapādassa ca piṭṭhipādamajjhena caṅkamanassa ca hetuṃ dasseti. Eseva nayo anantaravākyepi. **Sabbopesā**ti esa sabbopi jano.

Pakkhahatoti ettha eko pakkho hato vināso etassāti pakkhahatoti atthaṃ dassento āha ‘‘eko hattho vā’’tiādi. ‘‘Pakkhapāto’’tipi pāṭho, so apāṭhoyeva. **Pakkha**saddo hi koṭṭhāsavācako, na paṅgulapariyāyo, **pīṭhasabbī vuccatī**ti pīṭhena sabbati gacchati sīlenāti pīṭhasabbī vuccati. ‘‘Jiṇṇabhāvena dubbalo’’ti iminā jīraṇaṃ jarā, tāya dubbalo **jarādubbalo**ti vacanatthaṃ dasseti. **Balavā hotī**ti āgantukarogānamabhāvena balavā hoti, ‘‘vacībhedo nappavattatī’’ti iminā mukhamattameva gacchati pavattati, na vacībhedo ettha janeti **mūgo**ti dasseti. Yassa vacībhedo na pavattati, ayaṃ mūgo nāmāti yojanā. **Mammana**nti khalitavacanaṃ. Yo ekameva akkharaṃ catupañcakkhattuṃ vadati, tassetamadhivacanaṃ.

Badhīroti sutihīno. So hi hananaṃ sotapasādassa nāsanaṃ vadho, taṃ īrati gacchatīti badhīroti vuccati. Yo sabbena sabbaṃ na suṇāti, ayaṃ badhīro nāmāti yojanā. Iminā naṭṭhapasādataṃ dasseti. **Ubhayadosavasenā**ti upalakkhaṇavasena vuttaṃ andhamūgabadhirapabbājane tidosavasenapi vuttattā. **Te**ti hatthacchinnādayo dvattiṃsajane. Osāraṇaṃ apatto puggalo atthi, taṃ puggalaṃ saṅgho osāreti ceti yojanā. **Osāretī**ti saṅghe paveseti.

58. Alajjīnissayavatthukathā

120. ‘‘Alajjīnaṃ ovāda’’nti pāṭhasesena yojite sāmyatthe sāmivacanampi yujjateva. Taṃ nayaṃ adassetvā ‘‘upayogatthe sāmivacana’’nti vuttaṃ. ‘‘Bhikkhūhi sabhāgata’’nti iminā bhikkhūhi samāno sīlādiguṇasaṅkhāto bhāgo imassāti **bhikkhusabhāgo,** tassa bhāvo **bhikkhusabhāgata**nti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Lajjibhāva’’nti iminā bhāvapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Navaṭṭhāna**nti abhinavaṭṭhānaṃ. Gatena bhikkhunāti sambandho.

Theroti nissayadāyako thero. **Gahetukāmo**ti nissayaṃ gahetukāmo. **Ācāra**nti nissayapaṭipannassa ācāraṃ. **Tadahevā**ti tasmiṃ gataahani eva. Ābhogassa katattā, aruṇuggamanassa ca ajānanattā vuttaṃ ‘‘anāpattī’’ti. Aruṇuggamanaṃ ajānantopi ābhogassa akatattā vuttaṃ ‘‘aruṇuggamane dukkaṭa’’nti. ‘‘Dve tīṇi divasānī’’ti padena catu pañca cha divasānipi gahetabbāni lakkhaṇahāranayena anissitena vasitabbabhāvena samānaphalattā. Tenāha ‘‘sattāhaṃ vasissāmī’’ti. **Laddhaparihāro**ti laddho parihāro āpattiapanayanaṃ yenāti laddhaparihāro.

59. Gamikādinissayavatthukathā

121. ‘‘Karaṇīyanissayo’’ti iminā nissayagahaṇaṃ **nissayo** uttarapadalopavasena, so karaṇīyo imassāti **nissayakaraṇīyo**ti visesanaparanipātabhāvaṃ dasseti. **Nissayaṃ alabhamānenā**ti ettha kiṃ nissayassa alabhanaṃ nāmāti āha ‘‘attanā’’tiādi. **Vutthapubba**nti vasitapubbaṃ. **Ekarattaṃ vasantenāpī**ti **pi**saddo dvirattādike kā nāma kathāti dasseti. Vissamanto vā satthaṃ pariyesanto vā hutvāti yojanā. **Nāvāya gacchantassā**ti nāvāya addhānamaggaṃ paṭipannassa.

Yāciyamānenāti ettha bahukattupasaṅgattā vuttaṃ ‘‘tena gilānenā’’ti. ‘‘Mānenā’’ti iminā yācitumasakkuṇeyyatādīni nivatteti.

Phāsu hotīti ettha āvāsasappāyādivasena phāsu hotīti āsaṅkā bhaveyyāti āha ‘‘samathavipassanānaṃ paṭilābhavasenā’’ti. **Hī**ti saccaṃ. **Imaṃ parihāra**nti imaṃ phāsuvihāraparihāraṃ. Thāmagatāya vipassanāyāti yojanā. Samatho vā taruṇo hotīti yojanā. **Etassevā**ti taruṇasamathavipassanikasseva bhikkhuno. **Tassa nissāyā**ti ettha tassa ovādaṃ nissāyāti yojanā. Atha vā upayogatthe sāmivacanaṃ. Taṃ nissayadāyakaṃ nissāyāti hi attho. Yattako kālo āsaḷhīpuṇṇamā atthi, tattakaṃ kālanti yojanā. ‘‘Āsaḷhīpuṇṇamā’’ti ettha ‘‘yāvā’’ti nipātapayogattā abhividhiavajhatthe nissakkavacanaṃ daṭṭhabbaṃ. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne.

122. Pāḷiyaṃ **gottenapī**ti ettha **pi**saddena na kevalaṃ nāmeneva, atha kho gottenapi sāvetunti dasseti. Tasmā ‘‘āyasmato pippalissā’’ti nāmaṃ sāvetvātipi ‘‘āyasmato mahākassapassā’’ti gottaṃ sāvetvāpi anusāvetabbaṃ. Tena vuttaṃ ‘‘mahākassapassā’’tiādi. Iminā ‘‘konāmo te upajjhāyo? Upajjhāyo me bhante āyasmā mahākassapo nāmā’’tiādīsu gottampi nāmeneva saṅgahitanti siddhaṃ hoti.

123. **Ekānusāvane**ti padassa samānādhikaraṇabāhiratthasamāsabhāvaṃ nivattento āha ‘‘ekato anusāvane’’ti. Tattha **ekato**ti ekakkhaṇe, ekapahārena vā. Vakkhati hi ‘‘ekakkhaṇe’’ti ca ‘‘ekapahārenevā’’ti ca. Iminā ekato anusāvanametesanti **ekānusāvanā**ti asamānādhikaraṇabāhiratthasamāsaṃ dasseti. **Ekenā**ti ekena anusāvanācariyena. **Ekassā**ti ekassa upasampadāpekkhassa. ‘‘Ekakkhaṇe’’ti iminā ‘‘ekato’’ti padassa atthaṃ dasseti. ‘‘Upasampādetu’’nti dvinnaṃ upasampadāpekkhānaṃ upasampādetuṃ.

Purimanayenevāti ‘‘ekena ekassa, aññena itarassā’’tiādinā pubbe vuttanayeneva. **Ekato anusāvane kātu**nti ‘‘ekena ekassa, aññena aññassa, itarena itarassā’’ti evaṃ tīhi ācariyehi tiṇṇaṃ upasampadāpekkhānaṃ ekakkhaṇe anusāvane kātuṃ. **Tañca kho**ti ettha tasaddassa ‘‘anusāvane kātu’’nti padasseva atthavisayataṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘anusāvanakiriya’’nti. **Dve vā tayo vā**ti ettha vāsaddo aniyamavikappattho. Sace ekenācariyena dve anusāveti, ‘‘ayaṃ buddharakkhito ca ayaṃ dhammarakkhito cā’’ti anusāvetabbā. Sace tayo anusāveti, ‘‘ayaṃ buddharakkhito ca ayaṃ dhammarakkhito ca ayaṃ saṅgharakkhito cā’’ti anusāvetabbā. Yathā ekenācariyena dve vā tayo vā ekato anusāvetabbā, evaṃ dvīhi vā tīhi vā ācariyehi eko anusāvetabbotipi vadanti. Ekena upajjhāyena karaṇabhūtena, eko upajjhāyo hutvāti vā attho. ‘‘Ekapahārenevā’’ti iminā **‘‘ekato’’**ti padassa atthaṃ dasseti. **Dve tisso kammavācā**ti dvīhi ācariyehi dve, tīhi ācariyehi tisso kammavācā. Ekena upajjhāyena anusāvane eko vā dve vā tayo vā ācariyā vaṭṭanti, nānupajjhāyena anusāvane pana nānācariyā eva vaṭṭantīti dassento āha ‘‘sace panā’’tiādi. **Tissatthero**ti kammavācācariyabhūto tissatthero. **Sumanattherassā**ti upajjhāyabhūtassa sumanattherassa. **Ida**nti nānupajjhāyena ekassācariyassānusāvanaṃ. **Esa paṭikkhepo**ti ‘‘na tveva nānupajjhāyenā’’ti eso paṭikkhepo.

63. Upasampadāvidhikathā

126. **Taṃ upajjha**nti taṃ upajjhāyaṃ. ‘‘Upajjhā’’ti ca ‘‘upajjhāyo’’ti ca hi atthato ekaṃ, byañjanameva nānaṃ yathā ‘‘sabhā sabhāya’’nti. Ettha upajjhāsaddo rājādigaṇo (rupasiddhi 599 sutte;

saddanīti 1140 sutte), upajjhāyasaddo purisādigaṇo. Sabhāsaddo itthiliṅgo, sabhāyasaddo pulliṅgo vā napuṃsakaliṅgo vā. **''Vitthāyantī''**ti saddo nāmadhātūti āha ''vitthaddhagattā hontī''ti. Vitthasaddo hi dabbavācakattā nāmasaddo, vikārena thaddho gatto etesanti **vitthā,** ddhakārassa lopaṃ katvā, tato āyapaccayo hoti. **Ya**nti yaṃ antarāyajātaṃ. **Tava sarīre**ti tuyhaṃ kāye. ''Nibbatta''nti iminā ''jāta''nti ettha janadhātuyā jananatthaṃ dasseti, ''vijjamāna''nti iminā janīdhātuyā pātubhāvatthaṃ dasseti. **Santa**nti saṃvijjamānaṃ. **Itiādi** kathetabbanti yojanā.

64. Cattāronissayādikathā

128. **Upasampannasamanantaramevā**ti upasampanno hutvā samanantarameva, na kālantareti attho. **Ekaporisā**ti ettha porisasaddo upari vitthate bhujapamāṇe ca posapamāṇe ca vattati. Purisassa pamāṇā **porisā,** pamāṇatthe ṇapaccayo. **Chāyā**ti ātapābhāvo. **Metabbā**ti pametabbā. ''Vassāno''tiādi **''utupamāṇaṃ ācikkhitabba''**nti ettha ācikkhaṇākāradassanaṃ. Utuno pamāṇanti atthaṃ nivārento āha ''ettha cā''tiādi. Arati punappunaṃ gacchatīti **utu**, pamiyati saṃvaccharo paricchijjiyati anenāti **pamāṇaṃ**. Yattakehi divasehi aparipuṇṇoti sambandho. **Yassā**ti divasabhāgassa. Yo utu aparipuṇṇo, tassa utunoti pāṭhaseso yojetabbo. ''Utupamāṇaṃ ācikkhitabbaṃ, divasabhāgo ācikkhitabbo''ti padānaṃ aparampi atthavikappaṃ dassento āha **''atha vā''**tiādi. Tattha **ayaṃ nāma utū**ti ayaṃ utu vassāno nāmāti vā hemanto nāmāti vā gimho nāmāti vā. **Pubbanho**ti ahassa pubbo pubbanho. Tattha pacchimanayova pāsaṃsataro. Kasmā? Purimanaye utuparipuṇṇe divasabhāgācikkhaṇassa abhāvā, pacchimanaye pana paripuṇṇaṃ vā aparipuṇṇaṃ vā utupamāṇaṃ ācikkhitabbaṃ. Upasampannadivasabhāgova ''pubbanho''ti vā ''sāyanho''ti vā ācikkhitabbo. **Saṃgītī**ti ettha saṃ ekato katvā gāyitabbā kathetabbāti saṃgītīti vacanatthaṃ dassento āha ''idameva sabbaṃ ekato katvā''tiādi. Tattha **ki**nti kiṃ utuṃ. **Idaṃ nāmā**ti idaṃ nāma utuṃ. **Vadeyyāsī**ti āgantukānaṃ vuḍḍhanavakabhāvādiñāpanatthaṃ katheyyāsi.

129. **Dutiya**nti sahāyaṃ bhikkhuṃ vā sāmaṇeraṃ vā purisaṃ vā. **Akaraṇīyānī**ti upasampannehi akattabbāni. **Paṇḍupalāso**ti ettha **paṇḍū**ti setapītamisso vaṇṇo, **palāsa**saddo paṇṇavācako, na haritavācako, nāpi kiṃsukadumavācakoti dassento āha ''paṇḍuvaṇṇo paṇṇo''ti. **Paṇḍupalāso**ti samāsopi byāsopi yuttoyeva. Samāsakāle paṇḍu yassatthīti paṇḍu, soyeva palāso paṇḍupalāsoti kātabbo. Pupphaphalādiṃ bandhatīti **bandhana**nti vacanatthena bandhanasaddo vaṇṭapariyāyoti āha ''vaṇṭato''ti. **Puthusilā**ti (ma. ni. aṭṭha. 3.60) ettha puthusaddo mahantapariyāyoti āha ''mahāsilā''ti.

130. **Tassā**ti ukkhepanīyakammārahassa bhikkhuno. **Sāmaggī**ti saṅghasāmaggī. **Tenā**ti ukkhepanīyakammārahena bhikkhunā. **Sambhoge**ti āmisena ca dhammena ca sambhogahetu. Ettha sahaseyyāpi saṅgahitā āpattibhāvato. **Anāpattī**ti anukkhittakabhāvato pācittiyāpattiyā anāpatti, alajjilakkhaṇābhāvato dukkaṭena anāpattīti daṭṭhabbaṃ.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Dvāsattatiadhikavatthusatapaṭimaṇḍitassa mahākhandhakassa

Atthavaṇṇanāya yojanā samattā.

2. Uposathakkhandhakaṃ

68. Sannipātānujānanādikathā

132. Uposathakkhandhake taranti otaranti etthāti **titthaṃ,** udakatitthaṃ, titthaṃ viyāti **titthaṃ,** laddhīti āha ''titthaṃ vuccati laddhī''ti. Laddhi hi bahūnaṃ laddhikānaṃ otaraṇaṭṭhānattā titthaṃ nāma. **Añña**nti sāsanikaladdhito aññaṃ. **Etesa**nti paribbājakānaṃ. **Ito**ti imasmā sāsanikaladdhito. **Ya**nti yaṃ

dhammajātaṃ. **Tesa**nti aññatitthiyānaṃ paribbājakānaṃ. **Te labhantī**ti ettha tasaddo manussavisayoti āha ‘‘te manussā’’ti. **Mūgasūkarā**ti ettha thūlasarīrassa sūkarassa saddamattassāpi abhāvato mūgasūkaro nāmāti āha ‘‘thūlasarīrasūkarā’’ti.

135. **Assā**ti bhikkhuno. **So**ti sampajānamusāvādo. **Ki**nti kiṃ āpatti. **Dukkaṭa**nti padassa dukkaṭaṃ kammanti āsaṅkā bhaveyyāti āha ‘‘dukkaṭāpattī’’ti. Sā ca kho dukkaṭāpatti musāvādalakkhaṇena na hotīti yojanā. Kena hotīti āha ‘‘bhagavato pana vacanenā’’ti. **Vacanenā**ti ca ‘‘sampajānamusāvāde kiṃ hoti? Dukkaṭaṃ hotī’’ti (mahāva. 135) vacanena. **Akiriyasamuṭṭhānā**ti āvi kattabbāya āpattiyā akaraṇena akiriyasamuṭṭhānā.

Manujenāti manussena. **Vācā**ti vācāya. Yakārassa hi lopo. **Gira**nti saddaṃ. **Pare**ti aññe puggale. **Vācasika**nti vācāto samuṭṭhitaṃ. Ayaṃ panettha yojanā – bhikkhu kenaci āsanne ṭhitena manujena vācāya anālapanto hoti, pare dūre ṭhite puggale sandhāya giraṃ mahāsaddaṃ no ca bhaṇeyya, evampi vācasikameva āpajjeyyāti.

Antarāyikoti ettha karotyatthe ṇikapaccayoti āha ‘‘antarāyakaro’’ti. ‘‘Kimatthāyā’’ti iminā **kissā**ti ettha tadatthe catutthīti dasseti, hetvatthopi yujjateva. **Sabbatthā**ti sabbesu ‘‘dutiyassa jhānassa adhigamāyā’’tiādīsu. **Itī**tiādi nigamanaṃ. **Uddesato cā**ti ‘‘suṇātu me bhante saṅgho’’tiādiuddesato ca. **Niddesato cā**ti ‘‘pātimokkhanti ādimeta’’ntiādiniddesato ca.

136. **Devasika**nti ettha ṇikapaccayo vicchatthe hotīti āha ‘‘divase divase’’ti. **Tatiye ca sattame ca pakkhe**ti ekassa utuno aṭṭhasu pakkhesu tatiye ca sattame ca pakkhe. ‘‘Vacanato’’ti padaṃ ‘‘vaṭṭatī’’ti pade ñāpakahetu. **Tathārūpe paccaye**ti tathārūpe vikaticārittasaṅkhāte paccaye. **Anuvattitabba**nti anumatiṃ vattitabbaṃ. **Vacanatopī**ti pisaddo pubbe ñāpakahetuṃ sampiṇḍeti. **Eta**nti ‘‘yasmiṃ tasmiṃ cātuddase vā pannarase vā uddisituṃ vaṭṭatī’’ti vacanaṃ.

71. Sīmānujānanakathā

138. **Nimittā kittetabbā**ti nimittāni kittetabbāni. Nikārassa hi ākāro. **Nimittaṃ kato**ti eso pabbato nimittaṃ katoti yojanā. Eseva nayo paratopi. ‘‘Eseva nayo’’ti iminā ‘‘puratthimāya disāya kiṃ nimittaṃ? Pāsāṇo bhante, eso pāsāṇo nimitta’’nti atthaṃ atidisati. Eseva nayo sesesupi. Kevalaṃ pana vanaudakesu ‘‘etaṃ vanaṃ, etaṃ udaka’’nti vattabbaṃ. Nadiyaṃ ‘‘esā nadī’’ti vattabbā. **Ettha panā**ti etissaṃ uttarāyaṃ anudisāyaṃ pana. **Hī**ti phalajotako. **Tatthā**ti ‘‘nimittā kittetabbā’’ti vacane. **Sīmamaṇḍala**nti sīmabimbaṃ. **Sambandhantenā**ti purimanimittena pacchimanimittaṃ sambandhantena. Iminā ekantarikādivasena nimittakittanaṃ na vaṭṭati nimittenapi nimittānaṃ sambandhābhāvatoti dasseti. Purimanimittena pacchimanimittassa sambandhe sati ajja ekaṃ nimittaṃ kittetvā sve ekaṃ nimittaṃ kittetvāti evaṃ kālantarepi nimittaṃ kittetvā sammanituṃ vaṭṭatīti vadanti.

Pabbatoti ettha pabbaṃ vuccati phaḷu, taṃ etasmiṃ atthīti **pabbato**. Vālikarāsissa suddhapaṃsupabbatapasaṅgattā vuttaṃ ‘‘vālikarāsi pana na vaṭṭatī’’ti. **Itaropī**ti vālikarāsito aññopi tividho pabbato. **Hatthippamāṇato**ti aḍḍhaṭṭhamaratanahatthipamāṇato. **Catūsu disāsū**ti vihārassa catūsu disāsu. **Catūhi vā tīhi vā**ti ettha vāsaddena tato adhikānipi gahetabbāni. Ekena vā nimittenāti yojanā. **Ito**ti pabbatanimittato. **Tasmā**ti yasmā ekena nimittena na vaṭṭati, tasmā. **Ta**nti pabbataṃ. **Tasmā**ti ekasseva nimittassa kittitattā. Yo pabbato atthi, taṃ pabbatanti yojanā. **Anto**ti pabbatassa anto.

Tatiyabhāgaṃ vāti ettha vāsaddena paṭhamabhāgopi ekadesopi gahetabbo. **Tassā**ti tattakassa padesassa. Tatiyabhāgādito aparaṃ sabbapabbataṃ antokatvā sammataṃ dassento āha ‘‘sace’’tiādi.

Pāsāṇanimitte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Pasati ghanabhāvena bandhatīti **pāsāṇo**. Ayaguḷopi pāsāṇasaṅkhameva gacchati tena tassa sadisattā. **Ayaguḷopī**ti ettha pisaddena tambakaṃsavaṭṭalohasuvaṇṇarajatādayopi saṅgaṇhāti. **Yo kocī**ti silāpavāḷamaṇiādīsu yo koci.

Dvattiṃsapalaguḷapiṇḍaparimāṇatā saṇṭhānato gahetabbā, na tulitvā gaṇanavasena. Khuddakataro pāsāṇoti yojanā. Yo piṭṭhipāsāṇo vā yo uṭṭhitapāsāṇo vāti yojanā kātabbā – uttaravākye tasaddassa aniyamaniddesavacanattā **‘‘pāsāṇasaṅkhaṃyevā’’**ti ettha evakārena ‘‘na pabbatasaṅkha’’nti atthaṃ dasseti. **Mahato piṭṭhipāsāṇassā**ti āyāmavitthārubbedhato mahantassa piṭṭhipāsāṇassa sakkassa paṇḍukambalapiṭṭhipāsāṇassa viya. **Ta**nti piṭṭhipāsāṇaṃ. **Na vaṭṭatī**ti kittetuṃ na vaṭṭati. **Hī**ti laddhadosajotako. **Ta**nti piṭṭhipāsāṇaṃ. **Sīmāyā**ti sīmato. **Vihāropī**ti na kevalaṃ nimittameva, vihāropi. Piṭṭhipāsāṇo na kittetabboti sambandho. **Kittetvā**ti ettha ‘‘piṭṭhipāsāṇa’’nti yojetabbaṃ.

Vananimitte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Vaniyati mayūrakokilādīhi sattehi sambhajiyatīti **vanaṃ,** vananti sambhajanti etthāti vā **vanaṃ**. Taco eva sāro etesanti **tacasāro,** tālanāḷikerādayo. Ādisaddena veṇuādayo saṅgaṇhāti. Anto sāro etesanti **antosārā,** sākasālādayo. Ādisaddena khadirādayo saṅgaṇhāti. **Antosāramissakāna**nti antosārehi rukkhehi missakānaṃ. **Rukkhānaṃ vana**nti ettha avayavaavayavibhāvena sambandho veditabbo. Iminā **tiṇavanaṃ rukkhavana**nti ettha ‘‘tiṇānaṃ vana’’nti vā ‘‘rukkhānaṃ vana’’nti vā atthaṃ dasseti. Tiṇameva vanaṃ, rukkhoyeva vananti atthopi yujjateva. Cattāro vā pañca vā rukkhāti **catupañcarukkhā,** te mattaṃ pamāṇametthāti **catupañcarukkhamattaṃ** vanaṃ, **tato**ti catupañcarukkhamattato. **Ekadesa**nti vanassa ekadesaṃ. **Vanamajjhe**ti vanassa vemajjhe, vanassūparīti attho. Rukkhantaresu eva hi vihāraṃ karonti. **Ekadesa**nti vanassa ekadesaṃ. **Tatthā**ti vane. ‘‘Ṭhitavana’’nti padaṃ ‘‘kittetvā’’ti pade avuttakammaṃ, ‘‘na kittetabba’’nti pade vuttakammaṃ.

Rukkhanimitte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Rukkhiyati phalādikāmehi saṃvariyati rakkhiyatīti **rukkho,** mahiyaṃ ruhatīti vā **rukkho. Jīvamānako**ti lokavohāravasena mūlaṅkurādiharitasaṅkhātajīvamānako. **Pariṇāhato**ti visālabhāvato. **Sūcidaṇḍakapamāṇo**ti sūciyā lekhaniyā daṇḍabhūtaveḷupamāṇo. So veḷu kaniṭṭhaṅgulipamāṇoti daṭṭhabbo. **Tato**ti aṭṭhaṅgulubbedhasūcidaṇḍakapamāṇapariṇāharukkhato. **Vaṃsanaḷakasarāvādīsū**ti vaṃso ca naḷako ca sarāvo ca vaṃsanaḷakasarāvā, te ādayo yesaṃ kapālādīnanti vaṃsanaḷakasarāvādayo, tesu. **Tato**ti vaṃsādito. **Taṃkhaṇampī**ti tasmiṃ nimittakkhaṇepi. **Akāraṇa**nti apamāṇaṃ. **Eta**nti navamūlasākhāniggamanaṃ. **Vattuṃ vaṭṭatī**ti sāmaññanāmenapi visesanāmenapi vattuṃ vaṭṭati. Iminā pabbatādīsupi ‘‘pabbato’’ti sāmaññanāmenapi ‘‘vaṅkapabbato vepullapabbato’’ti visesanāmenapi vattuṃ vaṭṭatīti dasseti.

Magganimitte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Maggiyati pathikehi, maggamūḷhehi vā anvesiyatīti **maggo**. Yo yādiso jaṅghamaggo vā sakaṭamaggo vā vinivijjhitvā dve tīṇi gāmantarāni gacchati, so tādiso jaṅghamaggo vā sakaṭamaggo vā vaṭṭatīti yojanā. **Ukkamitvā**ti pakkamitvā. Yo jaṅghamaggo otarati, so na vaṭṭatīti yojanā. **Avaḷañjā**ti aparibhogā. Gamanaṃ janetīti **jaṅgho**. Jaṇṇugopphakānaṃ majjhapadeso. Saha atthena paṇiyadhanenāti **sattho,** jaṅghena vicaranto sattho **jaṅghasattho**. Sakati samattheti bhāraṃ vahituntī **sakaṭo,** tena vicaranto sattho **sakaṭasattho**. Jaṅghasattho ca sakaṭasattho ca jaṅghasakaṭasatthā, tehi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Eta**nti nimittaṃ.

Koṇanti vihārakoṇaṃ. Gataṃ pana magganti yojanā. **Parabhāge**ti vihāraṃ parikkhipitvā gacchantehi catūhi maggehi parabhāge. **Dasasu nāmesū**ti satipaṭṭhānaṭṭhakathādīsu āgatesu ‘‘maggo pantho patho pajjo’’tiādīsu, abhidhānādīsu (dī. ni. aṭṭha. 2.373; ma. ni. aṭṭha. 1.106) ca āgatesu ‘‘maggo pantho patho addhā’’tiādīsu dasasu magganāmesu. **Yena kenaci nāmenā**ti iminā pabbatādīsupi ‘‘pabbato giri selo addi nago acalo siluccayo sikharī bhūdharo’’tiādīsu anekesu nāmesu yena kenaci nāmena kittetuṃ vaṭṭatīti dasseti.

Vammikanimitte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Upacikāhi vamiyati, sarabūgharagolikādayo satte vamatīti vā **vammiko. Taṃdivasajāto**ti tasmiṃ nimittakittitadivase jāto. **Tato**ti aṭṭhaṅgulubbedhagovisāṇapamāṇavammīkato.

Nadīnimitte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Nadati sandatīti nadī, nadanto eti gacchatīti vā

nadī. Yassāti nadiyā, sotanti sambandho. ‘‘Anvaddhamāsa’’ntiādinā ekapakkhe tikkhattuṃ ekamāse chakkhattuṃ vassantabhāvaṃ dīpeti. Vigatamatte satīti sambandho. ‘‘Īdise’’ti iminā ‘‘anvaddhamāsa’’ntiādiatthaṃ atidisati. **Timaṇḍala**nti heṭṭhā jāṇumaṇḍalaṃ, upari nābhimaṇḍalanti timaṇḍalaṃ. **Yattha katthacī**ti titthe vā atitthe vā. Udakena temiyatīti yojanā, tintiyatīti attho. Na kevalaṃ nimitteyeva ayaṃ nadī hoti, atha kho nadīpāragamanādikepīti āha ‘‘bhikkhuniyā’’tiādi. Idaṃ ‘‘nadīpāragamanepī’’ti padeneva sambandhitabbaṃ.

Yā panāti nadī pana, gatāti yojanā. **Ta**nti nadiṃ. **Vati**nti pāḷiṃ. **Rukkhapāde**ti rukkhassa mūle. Udakañca āvaraṇaṃ ajjhottharitvā pavattatiyevāti yojanā. **Yathā**ti yenākārena. Apavattamānā hotīti sambandho.

Dubbuṭṭhikāleti gimhasadise dubbuṭṭhikāle. ‘‘Nirudakabhāvenā’’ti iminā ‘‘āvaraṇabhāvenā’’ti visesanaṃ nivatteti. **Sā**ti udakamātikā. Sampādentī hutvā niccaṃ pavattatīti yojanā. **Nimittaṃ kātuṃ na vaṭṭatī**ti manussehi nīhaṭattā, sayañca agamanattā na vaṭṭati. **Yā panā**ti udakamātikā pana. **Mūle**ti paṭhamakāle. Kālantarena nadī hotīti sambandho. **Ta**nti udakamātikaṃ.

Udakanimitte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Udati pasavatīti **udakaṃ**. Bhūmigatameva udakanti sambandho. **Tañcā**ti bhūmigataudakañca. Āvāṭa…pe… samuddādīsu ṭhitaṃ apavattanakaudakanti yojanā. **Ukkhepima**nti ukkhipitvā gahitaṃ. **Ta**nti vacanaṃ. **Sūkarakhatāyapī**ti sūkarehi khatāya vāpiyāpi. **Taṃkhaṇaññevā**ti tasmiṃ nimitte kittanakkhaṇeyeva. Āvāṭoyeva khuddakaṭṭhena **āvāṭakaṃ. Ta**nti nimittasaññākaraṇaṃ. **Kātuñcā**ti sayaṃ kātuñca. **Kārāpetuñcā**ti parehi kārāpetuñca. Kasmā lābhasīmāyaṃ na vaṭṭati? Lābhasīmā hi aññesaṃ pīḷanaṃ karotīti. Iti imamatthaṃ nayato dassento āha ‘‘samānasaṃvāsakasīmā’’tiādi. **Etthā**ti samānasaṃvāsakasīmāyaṃ.

Aṭṭhadisaṃ sandhāya aṭṭha nimittāni vuttānīti daṭṭhabbaṃ. **Sā**ti sīmā. Ekena vā nimittenāti yojanā. Tiṇṇaṃ nimittānaṃ kittane nimittānaṃ ṭhitadisaṃ sallakkhetvā ‘‘puratthimāya disāyā’’tiādinā kittetabbaṃ. Nimittānaṃ satakittane sīmāya aṭṭhadisaṃ sallakkhetvā ekissāyapi disāya bahunimittāni kittetabbāni. **Siṅghāṭakasaṇṭhānā**ti tiṇṇaṃ maggānaṃ samāgamaṭṭhāne siṅghāṭakasaṇṭhānā, tikoṇā nāma hotīti adhippāyo. **Caturassā**ti samacaturassā. **Siṅghāṭakasaṇṭhānā**ti catunnaṃ maggānaṃ samodhānaṭṭhāne siṅghāṭakasaṇṭhānā. Aḍḍhacandamudiṅgādisaṇṭhānā pana nimittānaṃ ṭhitasaṇṭhānena hotīti daṭṭhabbā. **Ta**nti sīmaṃ. Bandhitukāmehi nissañcārasamaye bandhitabbāti sambandho. **Baddhasīmavihārāna**nti baddhā sīmā etesūti **baddhasīmā,** te eva vihārāti baddhasīmavihārā, tesaṃ. **Disācārikabhikkhūna**nti disāsu cārikabhikkhūnaṃ. **Tatthā**ti tasmiṃ ekagāmakhette, bhikkhūnaṃ pesetabbanti sambandho. **Ekajjha**nti ekato. **Aññānipī**ti sīmabandhagāmakhettato aññānipi. **Mahāpadumatthero** pana āhāti yojanā. **Tato**ti tehi nānāgāmakhettehi. **Āgantabba**nti sāmīcidassanavasena vuttaṃ. Tenāha ‘‘āgamanampi anāgamanampi vaṭṭatī’’ti. Ekasīmabhāvato vuttaṃ ‘‘antonimittagatehi āgantabba’’nti.

Evaṃ sannipatitesu santesu sīmā bandhitabbāti sambandho. **Pariyantaṃ katvā**ti heṭṭhimapariyantaṃ katvā.

Pabbajjūpasampadādīnanti ettha bhaṇḍukammāpucchanaṃ (mahāva. aṭṭha. 98; vi. saṅga. aṭṭha. 144) sandhāya pabbajjāgahaṇaṃ vuttaṃ. **Khaṇḍasīmā**ti vihārapaccantaṃ khaṇḍitaṃ viya chinditaṃ viya pavattā sīmā khaṇḍasīmā. **Ta**nti khaṇḍasīmaṃ. **Vattaṃ jānitabba**nti ettha vattaṃ vitthārento āha ‘‘sace hī’’tiādi. **Sīma**nti khaṇḍasīmaṃ. **Yathā**ti yenākārena bandhiyamāneti sambandho. Tassā pamāṇaṃ dassento āha ‘‘sā’’tiādi. **Sā**ti khaṇḍasīmā. Abbhānakamme saddhiṃ kammārahena vīsati bhikkhū sandhāya vuttaṃ ‘‘ekavīsati bhikkhū’’ti. **Tato**ti ekavīsatibhikkhuto. **Gaṇhantīpī**ti ettha pisaddo sahassato oraṃ pana pagevāti dasseti. Sahassato adhikaṃ gaṇhantīpi vihārapaccante khaṇḍite khaṇḍasīmāyeva nāma. **Ta**nti khaṇḍasīmaṃ.

Tatrāti khaṇḍasīmamahāsīmāsu ādhāre bhummaṃ. **Athā**ti anantaraṃ. **Eva**nti imāya

avippavāsakammavācāya sammaniyamāne. **Hī**ti phalajotako. **Sīma**nti samānasaṃvāsakasīmaṃ. **Na sakkhissantī**ti paṭhamaṃ avippavāsaṃ asamūhanitvā sīmaṃ samūhanituṃ na sakkhissanti. **Sīmantarikapāsāṇā**ti dvinnaṃ sīmānaṃ antare vemajjhe ṭhapitā pāsāṇā. **Caturaṅgulapamāṇāpī**ti pisaddo ekaṅgulipamāṇāpi vaṭṭatīti dasseti.

Samantāti khaṇḍasīmāya samantā. **Anupariyāyantehī**ti anukkamena khaṇḍasīmapariyāyantehi bhikkhūhīti sambandho. **Tato**ti tehi sīmantarikapāsāṇehi, dvinnaṃ sīmānaṃ nimittāni paṭhamaṃ kittetvā pacchā tāsu yaṃ icchanti, taṃ bandhitabbabhāvaṃ dassento āha ''sace panā''tiādi. Yathicchitaṃ bandhituṃ vaṭṭantopi porāṇāciṇṇaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''evaṃ santepī''tiādi. **Ubhinnampī**ti dvīsu sīmāsu ṭhitānaṃ ubhinnampi kammanti sambandho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

Casaddo vākyārambhajotako. Esā sīmā nāmāti yojanā. **Tatthā**ti piṭṭhipāsāṇādīsu pañcasu ṭhānesu. **Nimittapāsāṇā yathāṭhāne na tiṭṭhantī**ti piṭṭhipāsāṇassupari nimittapāsāṇaṃ ṭhapitamattaṃ sandhāya vuttaṃ. Piṭṭhipāsāṇaṃ pana vijjhitvā nimittapāsāṇaṃ tattha nikhaṇitvā yathā ṭhānā na cāventi, tathā ṭhapenti. Evaṃ sante yathāṭhāne tiṭṭhantiyevāti daṭṭhabbaṃ. **Na sīmā**ti sīmāya pathavisandhārakaṃ udakaṃ pariyantaṃkatvā gatattā sīmā na jhāyati.

Kuṭigehepīti ettha kuṭīti ca gehanti ca agārasseva nāmaṃ. Agārañhi sītādidukkhassa kuṭanaṭṭhena chindanaṭṭhena ca nānādabbasambhārassa gahaṇaṭṭhena ca kuṭigehanti vuccati. Kuṭi eva gehaṃ kuṭigehaṃ, tasmimpi. **Bhittiṃ akittetvā**ti idaṃ iṭṭhakadārumayaṃ bhittiṃ sandhāya vuttaṃ. Sace silāmayā bhitti nimittūpagā bhaveyya, bhittipi kittetabbā. **Anto karitvā**ti kuṭigehassa bhittiyā vā anto katvā. **Pamukhe**ti kuṭigehassa ālinde. **Nibbodakapatanaṭṭhāne**ti niggalitvā udakassa patanaṭṭhāne. Evaṃ sammatāya sīmāyāti yojanā.

''Kuṭṭaṃ akittetvā''ti idaṃ purimanayeneva veditabbaṃ. **Anto**ti leṇassa, kuṭṭassa vā anto. **Okāse**ti ekavīsatiyā bhikkhūnaṃ okāse. **Eva**nti iminākārena sammaniyamāne. **Anto**ti bhittiyā anto.

Heṭṭhā na otaratīti heṭṭhā ākāsatalattā na otarati. Nanu thambhe anusāritvā otaraṇo bhaveyya, kasmā na otaratīti? Thambhānamupari ekavīsatiyā bhikkhūnaṃ okāsābhāvatoti daṭṭhabbaṃ. Heṭṭhā otaraṇākāraṃ dassento āha ''sace panā''tiādi. **Tulāna**nti thambhānamupari tiriyavasena ṭhitānaṃ rukkhavisesānaṃ. **Uṭṭhahitvā**ti bhūmito uṭṭhahitvā. **Tulārukkhehī**ti tulāsaṅkhātehi rukkhehi. ''Ekasambandho''ti iminā na kevalaṃ tulārukkheheva ekasambandho, catūsu disāsu catunnaṃ bhittīnaṃ aññamaññampi sambandhoti dasseti. **Heṭṭhāpi otaratī**ti bhittīnamupari ekavīsatiyā bhikkhūnaṃ okāsapahonakattā vuttaṃ. **Sace thambhamatthake…pe… hotī**ti iminā bahūhi thambhehi katapāsādassa ekekasmiṃ thambhamatthake ekavīsatiyā bhikkhūnaṃ okāse sati heṭṭhā otaratīti dasseti. **Niyyūhakādīsū**ti nāgadantakādīsu. Ādisaddena bhittikhilādayo saṅgaṇhāti. **Bhitti cā**ti iṭṭhakadārumayā bhitti ca. Sace silāmayā bhitti ca thambhā ca honti, kittetabbā. **Bhittilagge**ti bhittīsu lagge, bhittīnaṃ vā laggaṭṭhāne. **Heṭṭhāpāsādassā**ti heṭṭhāpāsāde ''ṭhita''iti pade sambandho. Heṭṭhāpāsādassa vā thambhānanti yojanā. Heṭṭhā sammatāya sīmāya upari ārohanākāraṃ dassento āha ''sace panā''tiādi. **Nibbodakapatanaṭṭhāne**ti chadanakoṭiyaṃ.

Tatthāti tasmiṃ tale. Piṭṭhipāsāṇe sīmaṃ bandhanti viya bandhantīti yojanā. **Teneva paricchedenā**ti teneva talaparicchedena. **Tālamūlapabbatepī**ti ettha tālamūlaṃ nāma heṭṭhā mahantaṃ hutvā anupubbena tanukaṃ hoti, tena sadise pabbatepi. **Vitānasaṇṭhāno**ti ullocassa saṇṭhāno. Catūsu disāsu niggatasākharukkhasaṇṭhāno vā khujjarukkhasaṇṭhāno vā hoti. Yathā pabbato vitānasaṇṭhāno hoti, evaṃ **mudiṅgasaṇṭhāno** vā hoti paṇavasaṇṭhāno vāti yojanā. Tattha mudiṅgo majjhe thūlo hoti, mūle ca ante ca tanuko. Paṇavo majjhe tanuko hoti, mūle ca agge ca thūlo. Tesaṃ saṇṭhāno mudiṅgasaṇṭhāno vā paṇavasaṇṭhāno vā. **Heṭṭhā vā**ti mudiṅgasaṇṭhānassa pabbatassa heṭṭhā vā. **Majjhe vā**ti paṇavasaṇṭhānassa majjhe vā. **Dve kūṭānī**ti dve sikharāni. **Kūṭantara**nti kūṭānaṃ majjhaṃ. **Cinitvā vā**ti iṭṭhakasilāhi cinitvā vā. **Pūretvā vā**ti paṃsuvālikāhi pūretvā vā.

Sappaphaṇasadisoti sappassa phaṇena sadiso, khujjo pabbatoti attho. **Ākāsapabbhāra**nti bhittiyā aparikkhittaṃ ākāsasaṅkhātaṃ pabbhāraṃ. **Sīmappamāṇo**ti saddhiṃ antosusirena sīmappamāṇo. **Aggakoṭi**nti aggasaṅkhātaṃ koṭiṃ. Sace pana pabbatassa heṭṭhā antoleṇaṃ hotīti sambandho. **Uparimassā**ti antoleṇassa upari ṭhitassa. **Pārato**ti bāhirato. **Assā**ti pabbatassa bahīti sambandho. **Orato**ti antato. Leṇaṃ hotīti sambandho. Kittakaṃ mahantanti āha ''sīmāparicchedamatikkamitvā ṭhita''nti. Kittakaṃ khuddakanti āha ''sabbapacchimasīmāparimāṇa''nti. **Ta**nti khuddakaṃ leṇaṃ. **Atikhuddaka**nti sabbapacchimasīmāparimāṇābhāvato atikhuddakaṃ. **Tato**ti uparisīmato. **Bahī**ti sīmato bahi. **''Yadi sīmappamāṇaṃ, sīmā hotiyevā''**ti iminā yadi na sīmappamāṇaṃ, na sīmā hotiyevāti dasseti.

Tanti khaṇḍasīmaṃ. **Pūretvā**ti iṭṭhakamattikādīhi pūretvā. **Aṭṭaṃ bandhitvā**ti aṭṭālakaṃ bandhitvā. **Umaṅganadī**ti ettha ukāro okāraviparīto, tasmā pathaviyaṃ otaritvā pavisitvā maṅgati gacchatīti **umaṅgā**ti attho daṭṭhabbo. Umaṅgāca sā nadī ceti **umaṅganadī. Tatthā**ti umaṅganadiyaṃ. **Heṭṭhāpathavitale ṭhito**ti sīmāya heṭṭhāpathavitale iddhiyā ṭhito.

Sīmāmāḷaketi khaṇḍasīmāya māḷake. **Vaṭarukkho**ti nigrodharukkho. **Tato**ti vaṭarukkhato. **Niggatapāroho**ti pavaddhaṃva hutvā rukkho ārohati anenāti **pāroho,** eko mūlaviseso. Niggato pāroho niggatapāroho. **Mahāsīmaṃ sodhetvā**ti ettha sodhanaṃ nāma mahāsīmagatānaṃ bhikkhūnaṃ hatthapāsānayanaṃ, sīmato vā bahikaraṇaṃ. **Bahiddhā**ti dvīhi sīmāhi bahiddhā. ''Bahiṭṭhā''tipi pāṭho. Bahi ṭhitā kātabbāti attho. **Anāhaccā**ti mahāsīmāya pathavītalaṃ vā tatthajātarukkhādīni vā na āhanitvā. **Eva**nti yathā khaṇḍasīmāya, evaṃ tathāti attho. **Sīmāmāḷake**ti khaṇḍasīmāmāḷake.

Sīmāmāḷaketi dvinnaṃ sīmānaṃ aṅgaṇe. **Sīmāmāḷakassā**ti kammassa kataṭṭhānassa sīmāmāḷakassa. **Vehāsaṭṭhitasākhāyā**ti kammassa akataṭṭhāne sīmāmāḷake uṭṭhitāya vehāse ṭhitāya sākhāya. **Tassā**ti bhikkhuno pādā vā nivāsanapārupanaṃ vāti sambandho. **Purimanayepī**ti ''sīmāmāḷake vaṭarukkho hotī''tiādinā vutte purimanayepi. **Tatrā**ti purimanaye. **Ukkhipāpetvā kātuṃ na vaṭṭatī**ti dvīhi sīmāhi uṭṭhitarukkhassa sākhā vā tato niggatapāroho vā dvīsu sīmāsu pathavītalaṃ vā tattha jātarukkhādīni vā āhacca ṭhitattā ukkhipāpetvā kātuṃ na vaṭṭati. **Ānetabbo**ti ettha dvikammikāya nīdhātuyā apadhānakammasseva vuttattā ''bhikkhū''ti padhānakammaṃ ajjhāharitabbaṃ. **Abbhuggacchatī**ti abbhaṃ ākāsaṃ uggacchati. **Tatrā**ti pabbate. Kasmā ānetabboti āha ''bajjhamānāyeva hī''tiādi. Tattha **bajjhamānāyevā**ti kammavācāya bajjhamānāyeva. Iminā abaddhasīmā pamāṇarahitaṃ desaṃ otaratīti dasseti. **Yaṃkiñcī**ti yaṃkiñci pabbatādi. **Yattha katthacī**ti yasmiṃ kasmiṃci ṭhāne. **Ekasambandhenā**ti baddhasīmāya ekasambandhena. **Itī**ti tasmā ānetabboti yojanā.

140. Tīṇi yojanāni **tiyojanaṃ**. ''Pamāṇa''nti iminā **parama**saddassa atirekauttamatthe nivatteti. **Etissā**ti sīmāya. Sammanantena bhikkhunāti sambandho. Koṇato minitaṃ koṇanti yojanā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Āpattiñcā**ti dukkaṭāpattiñca.

Pārayatīti ajjhottharati. ''Kitakābhidheyyaliṅgā''ti (kaccāyanasāre 45 gāthāyaṃ) vacanato abhidheyyabhūtaṃ sīmaṃ sandhāya itthiliṅgavasena **pārā**ti vuttaṃ. **Nadiyā**ti upayogatthe sāmivacanaṃ. Nadinti hi attho. Nadiṃ ajjhottharamānaṃ sīmanti sambandho. **Etthā**ti nadipārasīmāyaṃ. **Yatthassā**ti ettha yattha assāti padavibhāgaṃ dassento āha ''yattha nadiyā''tiādi. ''Nadiyā''ti iminā yaṃsaddassa visayaṃ dasseti. **Dhuvanāvā**ti ettha dhuvasaddo niccatthoti āha ''niccasañcaraṇanāvā''ti. Iminā dhuvena niccena sañcaraṇanāvā **dhuvanāvā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Assā**ti hoti, bhaveyya vā. Nāvāya pamāṇaṃ dassento āha ''yā''tiādi. Tattha **yā**ti nāvā. **Pājanapurisenā**ti ettha pājanaṃ nāma eko nāvāya gamanūpakaraṇaviseso. So hi pajati nāvā gacchati anenāti **pājana**nti vuccati. Jakārassa cakāraṃ katvā **pācana**ntipi yujjateva. Tassa gāhakena purisena saddhinti attho. Sā nāvā nītāti sambandho. **Uddhaṃ vā adho vā**ti nadiyā paṭisotaṃ vā heṭṭhāsotaṃ vā. **Thenehi vā**ti corehi vā. Kiñcāpi haṭā, pana tathāpi avassaṃ labbhaneyyā, dhuvanāvāva hotīti yojanā. **Vātena vā**ti mālutena vā ''chinna''iti sambandho. **Vīcīhī**ti taraṅgehi. Taraṅgo hi vicittākārena cinoti vaḍḍhatīti vīcīti vuccati. Kiñcāpi

nadīmajjhaṃ nītā, pana tathāpi avassaṃ āharitabbā, dhuvanāvāva hotīti yojanā. **Ogate**ti otaritvā gate. **Thalaṃ ussāritā**ti thalaṃ ukkhipitvā sāritā pāpitā nāvāpīti sambandho. **Visaṅkhatapadarā**ti saṅkhatavirahitaphalakā vā. **Dhuvanāvāva hotī**ti nimittakittanakāle niccasañcaraṇanāvattā dhuvanāvāva hotīti adhippāyo. **Tatrā**ti ‘‘dhuvanāvā’’tivacane. **Nimittaṃ vā sīmā vā kammavācāya gacchatī**ti ettha kiñcāpi na nimittaṃ kammavācāya gacchati, sīmāya pana avinābhāvato vuttaṃ ‘‘kammavācāya gacchatī’’ti. **Tasmā**ti yasmāva nāvāya āgacchantāpi bhagavatā anuññātā, tasmā.

Yatthāti nadipārasīmasammananaṭṭhāne. **Rukkhasaṅghāṭamayo**ti rukkhasamūhena kato. **Padarabaddho**ti phalakehi baddho. **Sañcaraṇayoggo**ti sañcaraṇakkhamo. Pāḷiyaṃ ‘‘assā’’ti ṭhāne aṭṭhakathāyaṃ ‘‘atthī’’ti vuttattā ‘‘assā’’tipadassa hotīti atthoyeva daṭṭhabbo. **Taṃkhaṇaññevā**ti tasmiṃ nimittakittakkhaṇeyeva. Rukkhaṃ chinditvā katoti sambandho. **Ekapadikasetū**ti ekena padena gamanayoggo ekapadiko, soyeva setūti ekapadikasetu. Akappiyasetuṃ dassento āha ‘‘sace panā’’tiādi. **Tenā**ti setunā. Sañcarituṃ na sakkā hotīti yojanā.

Yatthāti yasmiṃ nadipārasīmasammananaṭṭhāne. **Abhimukhatittheyevā**ti sīmāya abhimukhatitthe eva. Dhuvanāvā vā dhuvasetu vā abhimukhatitthato īsakaṃ uddhaṃ ārohantopi adho orohantopi kappatīti dassento āha ‘‘sace’’tiādi. **Īsaka**nti ekausabha dviusabhādivasena manaṃ appamattaṃ. **Uddhaṃ vā**ti abhimukhatitthato upari vā. **Adho vā**ti tato heṭṭhā vā. **Gāvutamattabbhantare**ti gāvutapamāṇassa ṭhānassa abbhantare.

Sahanimittakittanavidhinā sammanitabbavidhiṃ dassento āha ‘‘imañca panā’’tiādi. Dvīsu tīresu ṭhātumasakkuṇeyyattā vuttaṃ ‘‘ekasmiṃ tīre ṭhatvā’’ti. **Tato**ti nimittato. **Attāna**nti nimittakittanaṃ vinayadharaṃ sandhāya vuttaṃ. **Parikkhipantenā**ti pariyāyantena. **Tassā**ti tattakassa paricchedassa. **Sammukhaṭṭhāne**ti adhosote naditīre ṭhitassa nimittassa sammukhaṭṭhāne. **Tato**ti nimittato. **Tassā**ti tattakassa paricchedassa. Sammukhā naditīre nimittaṃ atthīti sambandho. **Saṅghaṭetabba**nti sambandhitabbaṃ. **Athā**ti nimittakittanato pacchā. ‘‘Sabbanimittānaṃ anto ṭhite bhikkhū hatthapāsagate katvā’’ti idaṃ sabbaṃ ekaṃ gāmakhettaṃ byāpetvā sammanitabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Sace sakalaṃ gāmakhettaṃ abyāpetvā ekadese sammanitaṃ hoti, nimittato bahi ṭhite bhikkhūpi hatthapāsagate katvā sammanitabbā. **Kamma**nti sīmasammutikammaṃ. ‘‘Ṭhapetvā nadi’’ntivacanassa kāraṇaṃ dassento āha ‘‘nadī pana baddhasīmasaṅkhyaṃ na gacchatī’’ti.

Dīpako hotīti ettha **dīpo**ti antaradīpo. So hi yasmā jalamajjhe dippati, yasmā ca dvidhā āpo ettha sandati, tasmā dīpoti vuccati, soyeva khuddakaṭṭhena **dīpako**. Kakāro hi khuddakatthavācako. **Ta**nti dīpakaṃ. **Attanā**ti vinayadharena. **Orimante ca pārimante cā**ti adhosote naditīre ṭhitassa nimittassa sammukhe orimante ca pārimante ca. Paratīre nimittaṃ kittetvāti sambandho. Kissa sammukhaṭṭhāne nimittanti āha ‘‘nadiyā orimatīre nimittassa sammukhaṭṭhāne’’ti. **Tato**ti nimittato. Sammukhā nimittaṃ atthīti sambandho. **Pārimante ca orimante cā**ti paratīre uparisote ṭhitassa nimittassa sammukhe pārimante ca orimante ca. **Paṭhamakittitanimittenā**ti orimatīre uparisote paṭhamaṃ kittitena nimittena. Ekā sīmā imassāti **ekasīmo,** dīpako. ‘‘Tīradvayañcā’’ti padamapekkhitvā ‘‘ekasīma’’nti sambandhitabbaṃ. Vaccamanapekkhitvā ‘‘ekasīmā’’tipi niccaitthiliṅgavasena pāṭho atthi.

Uddhaṃ vā adho vāti ettha vāsaddo aniyamavikappattho. **Athā**ti tasmiṃ adhikatare satīti yojanā. **Vihārasīmaparicchedanimittassa ujukamevā**ti sace dīpako adho adhikataro hoti, orimatīre adhosote ṭhitassa vihārasīmaparicchedanimittassa ujukameva. **Sikhara**nti siṅgaṃ. Tañhi sikhaṃ matthakaṃ rāti gaṇhātīti sikharanti vuccati. **Tato**ti dīpakassa pārimantanimittato. Paratīranimittāni kittetvāti sambandho. Ayaṃ dīpakassa vihārasīmaparicchedato adho adhikatare vinicchayo. Uddhaṃ adhikatarepi iminānusārena veditabboti so na dassito. **Pabbatasaṇṭhānā**ti pabbatena samaṃ ṭhānaṃ etissāti pabbatasaṇṭhānā.

Uddhampi adhopīti pisaddo samuccayattho. **Ubhopi sikharānī**ti uddhaṃ sikharaṃ, adho sikharanti ubhopi sikharāni. **Mudiṅgasaṇṭhānā**ti mūle ca agge ca tanukassa majjhe thūlassa mudiṅgassa

saṇṭhānā.

Sabbapaṭhamena nayenāti uddhaṃ adhikanayassa, adho adhikanayassa, uddhaṃadhoadhikanayassa cāti sabbesaṃ nayānaṃ paṭhamena vihārasīmadīpakānaṃ samena nayena. **Paṇavasaṇṭhānā**ti mūle ca agge ca thūlassa majjhetanukassa paṇavassa saṇṭhānā.

72. Uposathāgārādikathā

141. **Anupariveṇiya**nti ettha anusaddassa vicchatthaṃ, pariveṇasaddassa ca liṅgavipallāsabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘tasmiṃ tasmiṃ pariveṇe’’ti. Pariveṇasaddo hi napuṃsakaliṅgo, idha pana liṅgavipallāsaṃ katvā itthiliṅgavasena vuttaṃ. ‘‘Saṅketaṃ akatvā’’ti iminā **asaṅketenā**ti padassa kiriyāvisesanattaṃ dīpeti. ‘‘Kammavācāyā’’ti iminā **samūhanitvā**ti padassa karaṇaṃ dasseti.

142. **Yato**ti ettha topaccayassa kāraṇatthe pavattabhāvaṃ dassento āha ‘‘yasmā’’ti. ‘‘Hatthapāse’’ti iminā hatthapāsato bahi nisinne akatovassa uposatho hotīti dasseti. **Assā**ti bhikkhuno. **Vatthuvasenā**ti aṭṭhuppattivasena. Uposathassa pamukhassa abbhokāse vā māḷakādīsu vāti sambandho. **Nimittupagā vā animittupagā vā**ti heṭṭhā aṭṭhasu nimittesu vuttā nimittupagā vā animittupagā vā pabbatādayo vā aññe vā kittetabbā.

Paṭhamataraṃ na āgacchati, dukkaṭanti uposathe ghosiyamāne paṭhamataraṃ na āgacchati, dukkaṭaṃ. Vihārassa majjhe hotīti yojanā. **Etthā**ti porāṇake āvāse. **Tatthā**ti porāṇake āvāse. **Asambādho**ti saṅghassa nisajjaṭṭhānapahonako. **Tatthā**ti pacchā uṭṭhite āvāse.

Sabbesaṃ nisajjaṭṭhānanti yojanā. **Tatthā**ti therassa vihāre. **So**ti therassa vihāro. **Etthā**ti tumhākaṃ vihāre. Sabbesaṃ okāso natthīti sambandho. **Tatthā**ti taṃ asukaṃ nāma āvāsaṃ. ‘‘Vaṭṭatī’’ti vattabbanti yojanā. **Tassā**ti therassa.

74. Avippavāsasīmānujānanakathā

143. **Andhakavindaṃ nāmā**ti tassa gāmassa nāmaṃ. **Ta**nti andhakavindaṃ. **Thero**ti mahākassapatthero. **Tato**ti andhakavindato. Iminā ‘‘andhakavindā’’ti ettha nissakkatthe nissakkavacananti dasseti. **Uposatha**nti tadatthe upayogavacanaṃ. Uposathatthāyāti hi attho. Andhakavindā rājagahaṃ āgamanassa kāraṇaṃ dassento āha ‘‘rājagahaṃ hī’’tiādi. Tattha **hī**ti yasmā. Andhakavindā vihāraṃ anto katvā ‘‘aṭṭhārasa mahāvihārā’’ti vuttaṃ. **Nesa**nti aṭṭhārasannaṃ mahāvihārānaṃ. **Saṅghassa sāmaggidānattha**nti ettha saṅghassa sāmaggidānaṃ attano uposathakiccaṃ siddhaṃ. Tasmā pāḷiyaṃ ‘‘uposathaṃ āgacchanto’’ti vuttaṃ. ‘‘Sippiniyaṃ nāmā’’ti iminā **nadiṃ taranto**ti ettha nadiyā nāmaṃ dasseti. **Manaṃ vūḷho**ti ettha **mana**nti nipāto īsakatthoti dassento āha ‘‘īsaka’’nti. ‘‘Appamatta’’nti iminā ‘‘īsaka’’ntipadassa atthaṃ dasseti. ‘‘Vūḷhabhāvo’’ti iminā bhāvapaccayena vinā bhāvattho ñātabboti dasseti. **Caṇḍenā**ti kharena. **Tatthā**ti nadiyaṃ. **Amanasikaronto**ti ‘‘caṇḍasota’’nti ābhogaṃ akaronto. **Na pana vūḷho**ti na pana mahāvūḷho. **Udakabbhāhatānī**ti udakena abhiāhatāni. **Assā**ti therassa. **Allānī**ti tintāni.

144. **Purimakammavācā**ti ‘‘sammatā sā sīmā saṅghena ticīvarena avippavāsā’’ti pure vuttā kammavācā. **Ayamevā**ti ‘‘ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcā’’tipadaṃ pakkhipitvā anupaññattā ayameva kammavācā. **Aya**nti pacchimakammavācā. **Hi** yasmā bhikkhunisaṅgho antogāme vasati, tasmā purimāyeva vaṭṭatīti yojanā. **Yadi eva**nti yadi bhikkhunisaṅghassa ayaṃ pacchimakammavācā vaṭṭanaṃ siyā bhaveyya, evaṃ satīti yojanā. **So**ti bhikkhunisaṅgho. **Etāya kammavācāyā**ti pacchimakammavācāya. **Na labheyyā**ti antogāme vasanattā ticīvaraparihāraṃ na labheyya. Kiṃ na labhatiyevāti āha ‘‘atthi cassa parihāro’’ti. **Assā**ti bhikkhunisaṅghassa. **Dvepi sīmāyo**ti samānasaṃvāsakasīmā ca avippavāsasīmā cāti dvepi sīmāyo. **Tatthā**ti bhikkhubhikkhunīsu. **Tassā**ti

bhikkhūnaṃ sīmāya. **Eseva nayo**ti bhikkhunīnaṃ sīmaṃ ajjhottharitvāpi antopavisitvāpi bhikkhūnaṃ sīmāya sammane eseva nayo. **Ete**ti bhikkhubhikkhuniyo. Sāmaññattā hi pulliṅgena vuttaṃ. **Ettha cā**ti ''ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcā''tipade ca. Saṅgaho veditabbo, kasmā? Gāmena nigamanagarānaṃ ekalakkhaṇattā.

Parikkhepokāsoti parikkhepārahokāso. **Tesū**ti gāmagāmūpacāresu. **Parihāra**nti cīvaravippavāsaāpattiapanayanaṃ. ''Itī''tiādi nigamanaṃ. **Etthā**ti samānasaṃvāsakaavippavāsasīmāsu. **Attano dhammatāyā**ti attano sabhāvena. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tassā**ti avippavāsasīmāya. **Visu**nti samānasaṃvāsakasīmato pāṭekkaṃ. **Tatthā**ti dvīsu sīmāsu. **Avippavāsāyā**ti avippavāsasīmāya. **Ta**nti gāmaṃ. **Sā**ti avippavāsasīmā. **Sammatāya sīmāyā**ti avippavāsasīmāya sammatāya satiyāti sambandho. Sammatato pacchāti vā yojanā. **Nivisatī**ti nivāsatthāya visati pavisati. **Sopī**ti gāmopi. **Sīmasaṅkhyaṃyevā**ti avippāsasīmavohārameva. Adhiṭṭhitatecīvarikā bhikkhū parihāraṃ labhantīti adhippāyo. Yathā pacchā niviṭṭho gāmo sīmasaṅkhyaṃyeva gacchati, evanti yojanā. ''Pavisissāmā''ti gehāni katāni, ''pavisissāmā''ti ālayopi atthīti yojanā. **Ālayopī**ti apekkhopi. **Apaviṭṭhā**ti gehāni apaviṭṭhā. **Gehameva chaḍḍetvā**ti gehaṃ chaḍḍetvā eva. Iminā gehe chaḍḍite sabbaṃ chaḍḍitamevāti dasseti. Paviṭṭhaṃ vā agataṃ vā ekampi kulaṃ atthi saceti yojanā. Ettha ca ''ekampi kulaṃ paviṭṭhaṃ vā''ti idaṃ navagāmaṃ sandhāya vuttaṃ. ''Ekampi kulaṃ agataṃ vā''ti idaṃ porāṇakagāmaṃ sandhāyāti daṭṭhabbaṃ.

Tatrāti ''vattaṃ jānitabba''ntivacane. **Avippavāsasīmāya**nti mahāsīmāya. Sā eva hi yasmā avippavāsakammavācāya bahulapayojanā hoti, tasmā avippavāsasīmāti vuccati. **Itarāyā**ti avippavāsasīmāya. **Tatthā**ti tāsu dvīsu sīmāsu. **Nirāsaṅkaṭṭhānesu ṭhatvā**ti cetiyaṅgaṇādīnaṃ khaṇḍasīmāya anokāsattā vuttaṃ. Khaṇḍasīmañhi sammanantā cetiyaṅgaṇādiṭṭhānaṃ pahāya aññasmiṃ vivittokāse vihārapaccantaṃ khaṇḍitvā sammananti. **Samūhanitu**nti avippavāsasīmaṃ samūhanituṃ. **Paṭibandhituṃ na sakkhissantevā**ti avippavāsaṃyeva jānitvā khaṇḍasīmāya aññātattā paṭibandhituṃ na sakkhissanteva. **Sīmasambheda**nti khaṇḍasīmaavippavāsasīmānaṃ sambhedaṃ. **Sāsanantaradhānena vā**ti satthu āṇāya antaradhānena vā. **Sādhukaṃ panā**ti nikkaṅkhaṃ pana.

76. Gāmasīmādikathā

147. Uposathakammassa visuṃ gahitattā sesakammavasena samānasaṃvāsakatā gahetabbā gobalibaddanayena vā pārisesanayena vā. **Ta**nti samānasaṃvāsaekūposathabhāvaṃ. ''Aparicchinnāyā''ti iminā **aṭṭhapitāyā**ti ettha ṭhapadhātuyā adhippāyatthaṃ dasseti. **Gāmaṃ vā nigamaṃ vā**ti ettha nagaraṃ kena saṅgahitanti āha ''gāmaggahaṇena cetthā''tiādi. Tattha **etthā**ti ''gāmaṃ vā nigamaṃ vā''ti pāṭhe, gāmaggahaṇenāti sambandho. Atha vā **etthā**ti gāmanigamanagaresu, nagarampīti sambandho. Gāmādīnaṃ paricchedaṃ vitthārena dassento āha ''tatthā''tiādi. Tattha **tatthā**ti gāmanigamanagaresu. **Gāmabhojakā**ti gāmaṃ bhuñjantīti gāmabhojakā. **Bali**nti karaṃ. So hi taṃ nissāya gāmabhojakā balanti jīvanti anenāti balīti vuccati. Yampi ekaṃ padesaṃ paricchinditvā detīti yojanā. **Gāmakhette**ti rañño āṇā khipiyati etthāti **khettaṃ,** gāmoyeva khettaṃ gāmakhettaṃ, tasmiṃ. **Ayampī**ti ayaṃ padesopi. **Sopī**ti padesopi. Visuṃgāmo nāmāti yojanā. Sopi visuṃgāmo gāmasīmā hotiyevāti yojanā. Visuṃ paricchinditvā dinno gāmo **visuṃgāmo. Tasmā**ti yasmā visuṃ gāmo hoti, tasmā. **Sā cā**ti visuṃgāmasīmā ca. **Itarā**ti visuṃgāmasīmato aññā pakatigāmanagaranigamasīmā cāti yojanā.

Evanti ''asammatāya bhikkhave''tiādinā pāṭhena. **Ta**nti sīmaparicchedaṃ. **Aparicchinne**ti rājūhi aparicchinne. ''Aṭavipadese''ti iminā natthi gāmo etthāti **agāmako**ti vacanatthassa sarūpaṃ dasseti. **Vijjhāṭavisadise**ti vigataṃ aggino jhāyanametthāti vijjhā, corādayo manusse ābhuso ṭavanti pīḷayanti etthāti **āṭavi**. Vijjhā ca sā āṭavi ceti **vijjhāṭavi,** tāya sadise vijjhāṭavisadise. Ettha purimanaye gāmādīhi āsanno vā hotu, anāsanno vā tehi aparicchinno aṭavipadeso gahetabbo. Pacchimanaye dūro manussānaṃ anāgamanapatho āṭavipadeso gahetabboti ayametesaṃ viseso. **Assā**ti bhikkhuno. **Samantā**ti samantato. **Ayaṃ sīmā**ti ayaṃ sattabbhantarasīmā. **Tatthā**ti sattasu abbhantaresu. Samantā ṭhitassa vā nisinnassa

vā abbhantare antokoṭṭhāse jātaṃ abbhantaraṃ aṭṭhavīsahatthapamāṇaṃ.

Yā kāci nadī asīmāva hotīti sambandho. **Nadīsīmalakkhaṇapattā**ti nadīsīmalakkhaṇaṃ pattā. Iminā sīmalakkhaṇaṃ apattā nadī bandhiyamānā sīmāva hotīti dasseti. Sāvadhāraṇena ''attano sabhāvenevā''ti iminā bhikkhūnaṃ bandhanabhāvenāti atthaṃ nivatteti. **Etthā**ti nadiyaṃ. **Etthā**ti jātassarasamuddesu. **Yena kenacī**ti antamaso tiracchānagatenapi yena kenaci. Khaṇitvā akato **sayaṃjāto**ti sambandho. Idaṃ hetuantogadhavisesanaṃ. Khaṇitvā akatattāti hi attho. **Sayaṃjāto**ti sayameva jātoti evakāro yojetabbo. Tena vuttaṃ ''yena kenaci khaṇitvā akato''ti. **Sobbho**ti saṃ ubhoti padavibhāgo kātabbo. Tattha saṃsaddo samantatthavācako, ubhasaddo pūraṇatthavācako. Tasmā samantato āgatena udakena ubhati pūrati etthāti **sobbho**ti vacanattho kātabbo. Tena vuttaṃ ''samantato āgatena udakena pūrito tiṭṭhatī''ti.

Tatthāti nadīsamuddajātassaresu, ādhāre bhummaṃ. **Yaṃ**saddo ṭhānavisayoti āha ''yaṃ ṭhāna''nti. **Majjhimassā**ti thāmamajjhimassa. Vakkhati hi ''thāmamajjhimenā''ti. ''Samantato''ti iminā **samantā**ti ettha nissakkatthe nissakkavacananti dasseti. ''Udakukkhepenā''ti iminā **udakukkhepā**ti ettha karaṇatthe nissakkavacananti dasseti. Udakaṃ ukkhipitvā khipiyati etthāti **udakukkhepo**. ''Paricchinna''nti iminā pāṭhasesaṃ dasseti. **Akkhadhuttā**ti ettha **akkho**ti pāsako. So hi akati kuṭilaṃ gacchati anenāti akkhoti vuccati, dhavanti mariyādamatikkamma kīḷādipasutaṃ gacchantīti **dhuttā,** akkhesu dhuttā akkhadhuttā. **Dāruguḷa**nti sāradārumayaṃ guḷaṃ. ''Vālukaṃ vā''ti iminā ''udakukkhepā''ti ettha upalakkhaṇaṃ dasseti. **Yatthā**ti yasmiṃ padese. **Aya**nti padeso. **Tassā**ti udakukkhepassa.

Etthāti nadīsamuddajātassaresu. **Mukhadvāra**nti samuddādīnaṃ mukhasaṅkhātaṃ dvāraṃ. **Sabbatthā**ti sabbāya nadiyaṃ. Theravādaṃ dassento āha ''yaṃ panā''tiādi. ''Yojanaṃ…pe… vaṭṭatī''ti yaṃ pana vacanaṃ mahāsumattherena vuttanti yojanā. **Tatrāpī**ti yojananadiyampi. Paṭikkhittākāraṃ vitthārento āha ''bhagavatā hī''tiādi. **Nadiyā pamāṇa**nti nadiyā gambhīrapamāṇameva, na āyāmavitthārapamāṇanti attho. ''Na yojanaṃ vā addhayojanaṃ vā''ti vacanampi idameva sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṃ. Kiñcāpi āyāmavitthārapamāṇaṃ na vuttaṃ, pabhavato pana yāva mukhadvārā āyāmavitthāravasena kammaṃ kātuṃ pahonakanadīyeva gahetabbāti daṭṭhabbā. Yā nadīti sambandho. **Imassa suttassā**ti ''timaṇḍala''ntiādikassa imassa suttassa. **Pabhavato**ti samudāgamato. **Etthā**ti nadiyaṃ. Sabbehi bhikkhūhi ṭhapetabboti sambandho. **Tato**ti ekaudakukkhepato.

Kittakā paripuṇṇā hotīti āha ''samatitthikā''ti. Titthena samaṃ paripūratīti **samatitthikā. Udakasāṭikaṃ nivāsetvāpī**ti pisaddo ''anivāsetvāpī''ti dasseti. Udakasāṭikaṃ anivāsentopi vatthena avinābhāvato aññaṃ nivāsetvāti attho gahetabbo. Nāvāya ṭhatvā kariyamāne kiṃ gacchantiyāpi nāvāya kātuṃ vaṭṭatīti āha ''gacchantiyā panā''tiādi. ''Kasmā''tiādinā kāraṇaṃ dasseti. **Hī**ti yasmā. **Ta**nti udakukkhepamattaṃ. Evaṃ sati…pe… anusāvanā hoti, tasmā gacchantiyā nāvāya kātuṃ na vaṭṭatīti yojanā. ''Tasmā''tiādinā laddhaguṇaṃ dasseti. Na kevalaṃ nāvāyamevāti dassento āha ''antonadiya''ntiādi.

Rukkhassāti antonadiyaṃ jātassa rukkhassa. Sākhā vā patiṭṭhitāti sambandho. **Sīmaṃ vā sodhetvā**ti vihārasīmagāmasīmāsu ṭhitānaṃ hatthapāsānayanabahikaraṇavasena sīmaṃ vā sodhetvā. Jātarukkhassa paviṭṭhasākhāya vā pārohe vāti sambandho. **Assā**ti bahinaditīre jātarukkhassa. **Tatthā**ti khāṇuke.

Tassāti pāsāṇadīpakassa. **Pubbe vuttappakāre**ti pubbe nadīnimittaṭṭhāne ''anvaddhamāsa''ntiādinā (mahāva. aṭṭha. 138) vuttappakāre. **So**ti pāsāṇadīpako. Puna **so**ti pāsāṇadīpakoyeva. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

Āvaraṇanti pāḷiṃ. **Ta**nti āvaraṇaṃ. Āvaraṇena vā koṭṭhakabandhena vā hetubhūtena, pacchijjatīti sambandho. Koci āvaraṇappadeso ajjhotthariyatīti sambandho. **Tatthā**ti āvaraṇappadese. **Hī**ti saccaṃ,

yasmā vā. ‘‘Heṭṭhāpāḷi baddhā’’ti idaṃ nadiṃ vināsetvā taḷākakaraṇākāradassanaṃ. **Etthā**ti nadiyaṃ, taḷāke vā. **Chaḍḍitamodaka**nti taḷākarakkhanatthaṃ ekena vārimaggena chaḍḍitaṃ udakaṃ. **Deve avassante**ti dubbuṭṭhikālattā vassantakālepi deve avassante. **Sā**ti nadito nīhaṭamātikā. **Kālantarenā**ti aññena kālena. **Uppatitvā**ti gāmanigamānaṃ upari patitvā. **Pavattatī**ti pubbe vuttapakāre vassakāle cattāro māse abbhocchinnā sandati. **Vihārasīma**nti vihārasambandhaṃ baddhasīmaṃ.

Samuddepīti pisaddo nadimapekkhati. **Tatthā**ti padese. **Otaritvā**ti heṭṭhā taritvā. ‘‘Osaritvā’’tipi pāṭho, ayamevattho. **Saṇṭhahantī**ti udakena samaṃ tiṭṭhanti. **So**ti padeso. **Udakantato**ti udakakoṭito. **Tatthā**ti samudde. **Bādhatī**ti pīḷayati. **Tesū**ti nāvāaṭṭakesu. **Ta**nti piṭṭhipāsāṇaṃ. **Ūmiyo**ti vīciyo. Tā hi paraṃparāvasena uggantvā saviññāṇakāviññāṇake miyanti hiṃsanti, anto pakkhipantīti vā ūmiyoti vuccanti. **Tatthā**ti piṭṭhipāsāṇe. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Udakeneva piṭṭhipāsāṇo otthariyatīti yojanā. **So**ti dīpakapabbato. ‘‘Dūre’’ti vatvā tassa pamāṇaṃ dassento āha ‘‘macchavadhānaṃ anāgamanapathe’’ti. **Macchavadhāna**nti kevaṭṭānaṃ. Te hi yasmā macche hananti, tasmā macchavadhāti vuccanti. ‘‘Macchabandhāna’’ntipi pāṭho. Macche bandhantīti **macchabandhā**ti vacanattho kātabbo. **Anāgamanapathe**ti yattha gantvā tadaheva paccāgantvā na āgamanapathike dese. Natthi āgamanapatho etthāti **anāgamanapatho,** deso. Tasmiṃ ‘‘agamanapathe’’tipi pāṭho, so ayutto. Kasmā? Agamanapathassa nādhippetattā. Gantvā hi puna anāgamanapathoyevādhippeto. **Tesa**nti macchavadhānaṃ. **Gamanapariyantassā**ti gamanakoṭiyā. **Orato**ti orabhāge ṭhito dīpako vā pabbato vāti yojetabbo. **Tatthā**ti orabhāge ṭhitesu dīpakapabbatesu. **Ottharitvā**ti pakatiudakena ottharitvā. **Tatthā**ti ottharitvā ṭhite samudde.

Karontehipi kātabbanti sambandho. **Yatthā**ti yasmiṃ sare. **Aya**nti ayaṃ saro, na jātassaro hoti. Ayaṃ saro gāmakhettasaṅkhyameva gacchatīti yojanā. **Tatthā**ti sare. **Yattha panā**ti yasmiṃ sare pana. **Tassā**ti jātassarassa. **Tatthā**ti padese. Sace gambhīraṃ udakaṃ hotīti yojanā. **Tatthā**ti aṭṭake. **Etthā**ti jātassare, ṭhitesu piṭṭhipāsāṇadīpakesūti yojanā. **Pahonakajātassaro**ti saṅghakammaṃ kātuṃ pahonako jātassaro. ‘‘Sukkhatī’’ti vatvā tadeva samatthetuṃ vuttaṃ ‘‘nirudako’’ti. **Tatthā**ti jātassare. Sace nirudakamattena gāmakhettaṃ gacchati. Kadā gacchatīti āha ‘‘sace panetthā’’tiādi. Tattha **etthā**ti jātassare. **Pokkharaṇīādīnī**ti ettha ādisaddena udakamātikādayo saṅgaṇhāti. Yadā khaṇanti, tadāti pāṭhaseso yojetabbo. ‘‘Taṃ ṭhāna’’nti vuttepi na khaṇanaṭṭhānameva gahetabbaṃ, ‘‘etthā’’ti sāmaññato vuttattā sabboyeva jātassaro gahetabbo. Na kevalaṃ ajātassaramattaṃ hoti, atha kho gāmakhettanti āha ‘‘gāmasīmāsaṅkhyameva gacchatī’’ti.

Nanti jātassaraṃ. **Pūretvā**ti mattikādīhi pūretvā. **Pāḷi**nti āvaraṇaṃ. **Sabbameva na**nti sakalameva taṃ jātassaraṃ. **Loṇīpī**ti pisaddena na kevalaṃ sobbhoyeva jātassarasaṅkhyaṃ gacchati, atha kho loṇīpīti dasseti. **Udakaṭṭhānokāse**ti udakassa ṭhāne okāse.

148. **Sīmāya sīmaṃ sambhindantī**ti ettha ‘‘sīmāya sīma’’nti padānaṃ sambandhāpekkhattā tesaṃ sambandhaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘attano paresa’’nti. ‘‘Baddhasīma’’nti iminā ‘‘sīma’’nti sāmaññato vuttepi visesato baddhasīmāyeva gahetabbāti dasseti. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘sace hī’’tiādi. **Saṃsaṭṭhaviṭapā**ti aññamaññaṃ āsannattā saṃsaṭṭho viṭapo etesanti saṃsaṭṭhaviṭapā. ‘‘Saṃsaṭṭhaviṭapā’’ti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ, mūlānipi saṃsaṭṭhāniyevāti daṭṭhabbaṃ. **Tesū**ti dvīsu rukkhesu. **Vihārasīmā cā**ti porāṇakavihārasīmā ca. **Anto katvā**ti sīmāya anto katvā. Atha pacchāti ettha ‘‘pacchā’’ti iminā athasaddassatthaṃ dasseti. Evaṃ ke akaṃsūti āha ‘‘evaṃ chabbaggiyā akaṃsū’’ti. **Tenā**ti karaṇena.

Ajjhottharaṇākāraṃ dassento āha ‘‘paresa’’ntiādi. **Tassā**ti baddhasīmāya. **Padesa**nti bhikkhūhi kammaṃ kātuṃ pahonakaṃ ekadesaṃ. Antamaso ekassapi bhikkhuno ṭhatvā adhiṭṭhānuposathaṃ kātuṃ pahonakaṃ padesaṃ. Kammaṃ kātuṃ appahonakapadesaṃ anto karitvā bandhantā **sīmāya sīmaṃ sambhindanti** nāma. **Sīmāya upacāro**ti pacchā bandhitabbāya sīmāya upacāro. **‘‘Vaḍḍhanto sīmāsaṅkaraṃ karotī’’**ti iminā sace avaḍḍhanako pāsāṇo hoti, dvinnampi sīmānaṃ nimittaṃ kātuṃ

vaṭṭatīti dasseti.

77. Uposathabhedādikathā

149. Pannarasikassa pubbakiccassa pāḷiyaṃ āgatattā cātuddasikasseva pubbakiccaṃ dassento āha ‘‘ajjuposatho cātuddaso’’ti.

‘‘Adhammena vagga’’ntiādīsu vinicchayo evaṃ veditabboti yojanā. **Adhammena vagga**nti ettha **adhammaṃ** nāma ekasmiṃ vihāre catunnaṃ bhikkhūnaṃ suttuddesauposathamakatvā pārisuddhiuposathakaraṇañca tiṇṇaṃ pārisuddhiuposathamakatvā suttuddesakaraṇañca. **Vaggaṃ** nāma sabbeva asannipatitvā ekassa chandapārisuddhiharaṇaṃ. Chandapārisuddhi nāma saṅghamajjhaṃyeva āgacchati, na gaṇamajjhaṃ, na puggalassa santikaṃ. **Adhammena samagga**nti ettha **adhammaṃ** vuttanayameva. **Samaggaṃ** nāma sabbesaṃ sannipatanaṃ. **Dhammena vagga**nti ettha **dhammaṃ** nāma catunnaṃ suttuddesauposathakaraṇañca tiṇṇaṃ pārisuddhiuposathakaraṇañca. **Vaggaṃ** vuttanayameva.

78. Pātimokkhuddesakathā

150. **Imaṃ nidāna**nti pātimokkhassa imaṃ nidānaṃ. **Sutā kho panā**ti ettha suyyitthāti **sutā,** suyyassantīti vā **sutā,** pārājikuddesādayo. Sutā ca sutā ca **sutā**ti sarūpekaseso kātabbo. **Avasesa**nti nidānuddesādito avasesaṃ pārājikuddesādi. **Sutenā**ti sutasaddena. ‘‘Atthe asambhavato sadde vuttavidhānaṃ hotī’’ti hi paribhāsato ‘‘sutenā’’ti ettha saddova gahetabbo. **Tena nayenā**ti tena nidānuddesanayena.

Aṭavimanussabhayanti aṭaviyaṃ nivasantassa manussassa bhayaṃ, vanacarakabhayanti attho. **Rājantarāyo**tiādīsu evaṃ viseso veditabboti yojanā. **Davadāho**ti dāyaṃ dahatīti davadāho ākārassa rassaṃ, yakārassa ca vakāraṃ katvā. **Na**nti bhikkhuṃ. Ekaṃ vā bhikkhunti yojanā. **Paṭhamo vā uddeso**ti nidānuddeso. **Etthā**ti pañcasu uddesesu. **Yasmi**nti uddese. **Sopī**ti uddesopi. **Suteneva sāvetabbo**ti sutapadeneva saṅghassa sāvetabboti evasaddo ‘‘na vitthārenā’’ti dasseti.

Anajjhiṭṭhāti ettha upasaggavasena isudhātussa icchākantito aññamatthaṃ dassento āha ‘‘anāṇattā, ayācitā vā’’ti. Ettha ‘‘anāṇattā’’ti idaṃ therena anāṇattabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. ‘‘Ayācitā’’ti idaṃ sammutiladdhena navakena ayācitabhāvaṃ sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Etthā**ti ‘‘anajjhiṭṭhā dhammaṃ bhāsantī’’ti vacane. **Dhammajjhesake**ti dhammakathanatthāya ajjhesatīti dhammajjhesako, tasmiṃ. Āpucchitvā vā tena saṅghattherena yācito hutvā vāti yojanā. **Vārapaṭipāṭiyā**ti vārānukkamena. **Dehīti vā**ti ettha iti-vā-saddo ‘‘bhaṇa’’ itipadena ca ‘‘kathehi’’ itipadena ca yojetabbo. ‘‘Bhaṇa’’ iti vā ‘‘kathehi’’iti vā ‘‘dehi’’iti vā vattabbāti yojanā. **Tīhipi vidhīhī**ti osāraṇakathanasarabhaññasaṅkhātehi tīhi sajjanehi. Ettha ca suttassa osāriyate uccāriyate **osāraṇaṃ,** atthassa kathiyate **kathanaṃ,** suttassa ca tadatthassa ca sarena bhaṇiyate **sarabhaññaṃ. Osārehī**ti suttaṃ uccārehi. **Kathehī**ti atthaṃ kathehi. **Sarabhañña**nti suttassa ca tadatthassa ca sarena bhaṇanaṃ. **Na**nti saddhivihārikaṃ. **Sajjhāyaṃ adhiṭṭhahitvā**ti ‘‘sajjhāyaṃ karomī’’ti adhiṭṭhahitvā. **Etthā**ti ajjhesanaṭṭhāne.

Nissitaketi saddhivihārikādayo. **So**ti saṅghatthero, ‘‘vattabbo’’tipade kammaṃ, ‘‘vadatī’’tiādīsu padesu kattā. **Āraddha**nti saṅghena āraddhaṃ. **Ṭhapetvā**ti dhammasavanaṃ ṭhapetvā. **Osāretvā**ti paṭhamaṃ suttaṃ osāretvā. **Puna kathentenā**ti pacchā atthaṃ kathentena. **Aṭṭhapetvāyeva vā**ti suttassa ca atthassa ca antarā aṭṭhatvā eva vā. **Kathetabba**nti atthajātaṃ kathetabbaṃ. **Kathentassa…pe… nayo**ti paṭhamaṃ atthaṃ kathetvā puna suttañca atthañca sarena bhaṇantassa puna āgatepi eseva nayoti attho.

Upanisinnakathāyapīti samīpe nisinnena kathāyapi. **Tenā**ti saṅghattherena. **Vattuṃ vaṭṭatī**ti

visesetvā vattuṃ vaṭṭati. **Tenā**ti manussehi jānanabhikkhunā. Saṅghatthero bhaṇati, tuṇhī vā hotīti sambandho. ‘‘Pucchantī’’ti vutteti yojanā. **Anumodanādīsupī**tiādisaddena dhammakathādayo saṅgaṇhāti. Saṅghatthero anujānātīti sambandho. **Sabbatthā**ti sabbesu vihāraantaragharesu.

Sajjhāyanti sayaṃ issarena ayanaṃ uccāraṇaṃ, kenaci anajjhiṭṭho sayaṃ adhiissarena ayanaṃ uccāraṇanti attho. **Thero**ti saddhivihāro thero. **Vissamissāmī**ti khedavirahitaṃ gamissāmi. **Āpucchitabba**nti paṭhamatherampi puna āgatattherampi āpucchitabbaṃ. Ekena saṅghattherena anuññātenāti sambandho. **Aññasmī**nti anuññātattherato aññasmiṃ thereti sambandho. **Ta**nti puna āgataṃ theraṃ. **Attānaṃ sammanitabba**nti ettha paccatte upayogavacananti āha ‘‘attā sammanitabbo’’ti. Kiṃ sammatena parisaṃ anoloketvā pucchitabboti āha ‘‘pucchantena panā’’tiādi.

153. **Me**ti mayhaṃ. **Ito**ti puggalato, uppannoti sambandho. **Puramhāka**nti padassa pure amhākanti padacchedaṃ katvā puresaddo paṭhamatthoti āha ‘‘paṭhamaṃ amhāka’’nti. **Paṭikacceva**saddo pagevapariyāyo, ‘‘paṭhamataramevā’’ti iminā tassa atthaṃ dasseti. **Bhūtamevā**ti vijjamānameva, tathameva vā.

82. Adhammakammapaṭikkosanādikathā

154. **Adhammakamma**nti abhūtakammaṃ. **Paṭikkositu**nti ettha kusadhātu apanayanatthoti āha ‘‘vāretu’’nti. **Diṭṭhi**nti laddhiṃ. **Tesa**nti catunnaṃ pañcannaṃ. **Yathā**ti yenākārena bhaṇiyamāneti yojanā. **Na suṇa**ntīti aññe bhikkhū na suṇanti. **Therādhīna**nti therena adhīnaṃ ābandhanti attho. **Therāyatta**nti therena āyattaṃ, therassa santakanti attho. **Etthā**ti pātimokkhuddese.

83. Pātimokkhuddesakaajjhesanādikathā

155. **Navavidhañcā**ti divasavasena tividhaṃ, kārakavasena tividhaṃ, kattabbākāravasena tividhañcāti navakoṭṭhāsañca, navapakārañca vā. **Catubbidha**nti ‘‘adhammena vagga’’ntiādikaṃ catubbidhaṃ. **Duvidha**nti bhikkhubhikkhunīvasena duvidhaṃ. **Navavidha**nti bhikkhupātimokkhe pañcavidhaṃ, bhikkhunipātimokkhe catubbidhanti navavidhaṃ. **Etthā**ti ‘‘yo tattha bhikkhu byatto paṭibalo’’ti pāṭhe. **Suvisadā**ti suṭṭhu byattā, suddhā vā. **Ettakampī**ti pisaddo garahāyaṃ, adhike kā nāma kathāti dasseti.

Sāmantā āvāsāti ettha upayogatthe nissakkavacananti āha ‘‘sāmantaṃ āvāsa’’nti. **Yo sakkotī**ti bahūsu navesu yo sakkoti.

84. Pakkhagaṇanādiuggahaṇānujānanakathā

156. **Katinaṃ pūraṇī**ti katinaṃ tithīnaṃ pūraṇī. **Ko divaso**ti kittako divaso. **Ayyāyatta**nti ayyehi bhikkhūhi āyattaṃ ābaddhaṃ. **Saṃharitvā**ti puna salākaṃ saṃharitvā. Ayaṃ pāṭho kesuci aṭṭhakathāpotthakesu natthi. **Kālavato**ti ettha vantupaccayo svatthoti āha ‘‘kālassevā’’ti. Evasaddo pana sambhavato yujjiyati. **Pagevā**ti pātova.

158. **Sāyampī**ti sāyanhepi. Pisaddena aññampi saraṇakālaṃ sampiṇḍeti.

159. **Āṇāpetu**nti ettha anāṇāpetabbabhikkhū apanetvā āṇāpetabbabhikkhū dassetuṃ vuttaṃ ‘‘kiñci kamma’’ntiādi. Sadākālameva kiñci kammaṃ karontoti yojanā. **Dhammakathikādīsū**tiādisaddena gaṇavācakādayo saṅgaṇhāti. **Vārenā**ti pariyāyena. **Sammuñcani**nti yaṭṭhisammuñcaniṃ vā muṭṭhisammuñcaniṃ vā. Samaṃ, suṭṭhu vā muñcati sodheti imāyāti **sammuñcanī,** tālujo paṭhamo. **Tampī**ti sākhābhaṅgampi.

160. **Vuttanayenevā**ti sammajjane vuttanayeneva. **Puna āharitabbānī**ti saṅghikāvāsaṃ āsanāni puna āharitabbāni. **Taṭṭikāyopī**ti veṇuādimayā taṭṭikāyopi.

161. **Kapallikā vā**ti kapālesu pariyāpannā padīpakapālā vā. **Ta**nti telādiṃ. **Pariyesitabbānī**ti anavajjapariyesanena pariyesitabbāni.

86. Disaṃgamikādivatthukathā

163. **Saṃgahetabbo**tiādīnaṃ catunnaṃ kiriyāpadānaṃ visesaṃ dassento āha ‘‘saṃgahetabbo’’tiādi. Saṃgahasaddassa saṅkhepagahaṇesupi vattanato idha ‘‘anuggahatthe’’ti dassetuṃ pāḷiyaṃ vuttaṃ ‘‘anuggahetabbo’’ti. Tena vuttaṃ ‘‘tathākaraṇavasenā’’ti. **Upalāpetabbo**ti saṅghena bahussuto bhikkhu bhikkhūhi upagantvā lāpetabbo kathāpetabbo. **Upaṭṭhāpetabbo**ti saṅghena bahussuto bhikkhu bhikkhūhi upa accanena pūjanena ṭhāpetabbo. ‘‘Sabbesaṃ dukkaṭa’’nti vatvā tadeva samatthetuṃ vuttaṃ ‘‘idha neva therā, na daharā muccantī’’ti. **Tenā**ti bahussutena bhikkhunā. **Evampi satī**ti evaṃ asādiyanepi sati. **Sāyaṃ pāta**nti sāyañca pāto ca sāyaṃpātaṃ. **Upaṭṭhāna**nti upaṭṭhānaṭṭhānaṃ, upaṭṭhānatthāya vā. **Tenā**ti bahussutena bhikkhunā. **Tesa**nti mahātherānaṃ. **Assā**ti bahussutassa bhikkhuno. **Saddhiṃcarā**ti attanā saddhiṃ carantīti saddhiṃcarā. **Athāpī**ti yadipi. Eko vā vattasampanno vadatīti yojanā. Eso ca ahañcāti **mayaṃ**. Nāmatumhaamhasaddesu hi ekasesena kattabbesu parova gahetabbo. Viharantūti vadantīti yojanā.

So āvāso gantabboti ettha kimatthāya gantabbo, kiṃ anudivasaṃ gantabboti āha ‘‘uposathakaraṇatthāya anvaddhamāsaṃ gantabbo’’ti. **So ca kho**ti āvāso. **Utuvasseyevā**ti hemantagimheyeva. Utuvasseyeva gantabboti atthassa ñātabbabhāvaṃ dassento āha ‘‘vassāne panā’’tiādi. **Ya**nti kammaṃ. **Tatthā**ti ‘‘vassaṃ vasantī’’tiādivacane. **So**ti pātimokkhuddesako bhikkhu. **Aññasmi**nti aparasmiṃ pātimokkhuddesake. **Māsadvaya**nti sāvaṇamāsapuṇṇamito yāva assayujapuṇṇamī, tāva māsadvayaṃ vasitabbaṃ. Idaṃ purimavassaṃ upagantvā pacchimikāya pakkamanādiṃ sandhāya vuttaṃ. Sace pacchimikaṃ upagantvā anantarameva pakkamanādiṃ karoti, māsattayampi vasitabbaṃ.

87. Pārisuddhidānakathā

164. **Yena kenaci aṅgapaccaṅgena viññāpetī**ti paṭivacanaṃ nicchāretumasakkonto yena kenaci aṅgapaccaṅgena viññāpeti. **Ubhayathā**ti ubhayehi kāyavācāsaṅkhātehi ākārehi. Kāyavācāhi viññāpetīti sambandho. **Sabbe**ti akhilā gilānā. **Hatthapāse**ti saṅghassa hatthapāsamhi. **Sace dūre hontī**ti sace bahū gilānā aññamaññaṃ dūre honti. **Taṃ divasa**nti tasmiṃ saṅghaappahonakadivase.

Tattheva pakkamatīti ettha nissakkatthe thapaccayoti āha ‘‘tatovā’’ti, pārisuddhihāraṭṭhānato evāti attho. ‘‘Gacchatī’’ti iminā kamudhātuyā padavikkhepatthaṃ dasseti, ‘‘katthacī’’ti iminā tassa kammaṃ. **Sāmaṇero paṭijānātī**tiādīsu paṭijānanākāratthassa itisaddassa lopabhāvaṃ dassento āha ‘‘sāmaṇero aha’’nti evaṃ paṭijānātī’’tiādi. **Bhūtaṃyevā**ti vijjamānaṃyeva. **Sabbatthā**ti sabbesu ‘‘sikkhaṃ paccakkhātako paṭijānātī’’tiādīsu.

Sabbantimena paricchedena catunnaṃ bhikkhūnanti sambandho. **Sabbatthā**ti sabbesu ‘‘saṅghappatto vibbhamatī’’tiādīsu. **Etthā**ti pārisuddhiharaṇe. **Bahūnampī**ti ettha pisaddena ekena ekassāpi, bahūhi ekassāpi, bahūhi bahūnampi āhaṭā pārisuddhi āhaṭāva hotīti dasseti. **So**ti pārisuddhihārako bhikkhu. **Yesa**nti bhikkhūnaṃ. **Tassevā**ti pārisuddhihārakasseva. **Itarā panā**ti itaresaṃ pārisuddhi pana. **Biḷālasaṅkhalikā**ti ettha **biḷālo**ti ākhubhujo. So hi biḷāsayaṃ ākhuṃ gaṇhituṃ alati samatthetīti biḷāloti vuccati. **Saṅkhalikā**ti etaṃ sattānaṃ bandhanūpakaraṇavisesassa nāmaṃ. Biḷālassa saṅkhalikā tena sambandhasambandhibhāvena sambandhattāti biḷālasaṅkhalikā. Idaṃ upalakkhaṇamattaṃ yesaṃ kesañci saṅkhalikāya gahetabbattā. Tāya sadisā biḷālasaṅkhalikā pārisuddhīti attho. Idaṃ panettha opammasaṃsandanaṃ – yathā saṅkhalikāya paṭhamaṃ valayaṃ dutiyaṃyeva

valayaṃ pāpuṇāti, na tatiyaṃ, evameva paṭhamaṃ dinnā pārisuddhi dutiyameva pāpuṇāti, na tatiyanti.

Āgantvāti saṅghassa hatthapāsaṃ āgantvā. Pāḷiyaṃ **sutto na ārocetī**tiādīsu hetvatthe paccattavacanaṃ. Suttena nārocetīti hi attho. **Pārisuddhihārakassa anāpattī**ti ettha āpattīti anvayatthaṃ atthāpattito dassento āha ''sace…pe… āpajjatī''ti. **Assā**ti bhikkhussa. **Ubhinnampī**ti pārisuddhidāyakassa, taṃhārakassa cāti ubhinnampi.

88. Chandadānakathā

165. Chandadānepi vinicchayo veditabboti yojanā. **Uposatho kato hotī**ti pārisuddhidāyakassa ca saṅghassa ca uposatho kato hoti. **Añña**nti uposathakammato aññaṃ. Yaṃ pana kammanti sambandho. **Kammampī**ti uposathakammato aññaṃ kammampi. Ettha ca tadahuposathe attano ca saṅghassa ca sace uposathakammaṃ hoti, pārisuddhiyeva dātabbā. Atha aññaṃ kammaṃ hoti, chandoyeva dātabbo. Yadi uposathakammañca aññakammañca hoti, pārisuddhi ca chando ca dātabbo. Taṃ sandhāya vuttaṃ ''tadahuposathe pārisuddhiṃ dentena chandampi dātu''nti. **Sīmāya vā**ti baddhasīmāya vā. **Acchitu**nti upavesituṃ. ''Āsa upavesane''ti hi dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 16 sakārantadhātu) vuttaṃ. **Sāmaggī vā**ti kāyasāmaggī vā.

167. **Saratipi uposathaṃ, napi saratī**ti ettha pisaddassa aniyamavikappatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''ekadā sarati, ekadā na saratī''ti. ''Ekanta''nti iminā **neva saratī**ti ettha evasaddassa sanniṭṭhānatthaṃ dasseti. **Kammaṃ na kopetī**ti sammutiladdhopi aladdhopi ummattako kammaṃ na kopeti.

91. Saṅghuposathādikathā

168. ''Sammajjitvā''ti padamapekkhitvā **so deso**ti ettha ''upayogatthe paccattavacana''nti vuttaṃ. **Eta**nti ''so deso sammajjitabbo''tiādivacanaṃ. **Tenā**ti tena hetunā. Aṭṭhakathācariyā ''sammajjanī… pe… vuccati'' iti āhūti yojanā.

Sammajjanīti sammajjanakaraṇaṃ. **Padīpo**ti padīpujjalanaṃ. **Udaka**nti udakaṭṭhapanaṃ. **Āsanenā**ti āsanapaññāpanena. ''Itī''ti ajjhāharitabbaṃ. **Uposathassā**ti navavidhassa uposathassa pubbakaraṇanti sambandho. **Etānī**ti cattāri kammāni. **Vuccatī**ti kathiyati. Idaṃ ''etānī''ti kammassa ca ''pubbakaraṇa''nti ākārassa ca abhedattā āsannaṃ ākāramapekkhitvā ekavacanavasena vuttaṃ. ''Akkhātānī''ti idaṃ pana ''imāni cattārī''ti kammamapekkhitvā bahuvacanavasena vuttanti daṭṭhabbaṃ.

Chandapārisuddhiutukkhānanti chandakkhānañca pārisuddhikkhānañca utukkhānañca. **Bhikkhugaṇanā**ti bhikkhū gaṇetvā akkhānaṃ. **Ovādo**ti bhikkhunīhi yācitassa ovādassa akkhānaṃ. **Etānī**ti etāni pañca. **Pubbakaraṇato pacchā**ti pubbakaraṇassa karaṇato pacchā. Ettha ca ''pubbakaraṇato pacchā kattabbānī''ti idaṃ kattabbākārasseva visesanaṃ, na atthassa. Ayaṃ pana viseso – saṅghasannipātato pubbabhāge kattabbattā **pubbakaraṇaṃ** nāma, uposathakaraṇato pubbabhāge kattabbattā **pubbakiccaṃ** nāmāti.

Uposathoti uposathadivaso. **Yāvatikā ca bhikkhū**ti yattakā bhikkhū. **Kammapattā**ti uposathakammassa pattā yuttā anurūpā. Tāvatikā bhikkhū hatthapāsaṃ avijahitvā ekasīmāyaṃ ṭhitā ca hontīti yojanā. **Sabhāgāpattiyo**ti vatthusabhāgā āpattiyo. **Vajjanīyā**ti vajjetabbā. **Puggalā**ti gahaṭṭhādipuggalā. **Tasmi**nti tasmiṃ uposathasīmamāḷake. Etāni cattārīti pāṭhaseso.

Āgatehi tehi bhikkhūhīti yojanā. **Pannarasopī**ti pisaddena na kevalaṃ pāḷiyaṃ āgatanayeneva adhiṭṭhātuṃ vaṭṭati, atha kho ''ajja me uposatho pannaraso''tipīti dasseti.

92. Āpattipaṭikammavidhikathā

169. Bhagavatā…pe… kātabboti idaṃ veditabbanti sambandho. ‘‘Yassa siyā āpattītiādivacaneneva cā’’tiādihetuttayena ‘‘na sāpattikena uposatho kātabbo’’ti yathārutaṃ apaññattampi atthato siddhamevāti dasseti. Hetuttayaṃ ‘‘veditabba’’nti padena yojetabbaṃ. **Thullaccayādīsū**ti ādisaddena pācittiyapāṭidesanīyadukkaṭadubbhāsitāpattiyo saṅgaṇhāti. **‘‘Taṃ paṭidesemī’’**ti idaṃ suvuttameva hotīti sambandho. **Ta**nti āpattiṃ. **Tumhamūle**ti tumhaṃ santike. Niggahitalopañhi vākyameva, na samāso. ‘‘Tumha’’ iti ca ‘‘tuyha’’ iti ca navakattherānaṃ vattabbākāradassanamattameva, na icchitatthavipattidassanaṃ. **Vuttampī**ti pisaddena na kevalaṃ pāḷinayeneva suvuttaṃ, iminā nayenapi suvuttanti dasseti. ‘‘Passasī’’ti idañca vattabbanti sambandho. Vattabbākāraṃ pana suviññeyyaṃ. ‘‘Āma passāmī’’ti idaṃ pana suvuttameva hotīti sambandho. **Vuttampī**ti pisaddo pāḷinayaṃ sampiṇḍeti. **Āyatiṃ saṃvareyyāsī**ti ettha pana vattabboti sambandho. Garūsu bahuvacanassa kattabbattā vuttaṃ ‘‘saṃvareyyāthā’’ti. Evaṃ vuttena āpattidesakenāti sambandho.

Tatrāti ‘‘yadā nibbematiko’’ti pāṭhe. Sūriye meghacchanne satīti yojanā. Tena bhikkhunā vattabbanti sambandho, **vatthuṃ kittetvā**ti bhojanasaṅkhātaṃ vatthuṃ kittetvā. **Tā**ti āpattiyo.

Sabhāgā āpattīti ettha dvīsu vatthusabhāgaāpattisabhāgāsu vatthusabhāgāva adhippetāti dassento āha ‘‘yaṃ dvepi janā’’tiādi. Yaṃ āpattinti sambandho. Samāno bhāgo etāsanti **sabhāgā. Desetuṃ vaṭṭatī**ti āpattisabhāgāpi vatthuvisabhāgattā desetuṃ vaṭṭati. **Sudesitāvā**ti āpattito bhikkhu vuṭṭhātiyevāti adhippāyo. Aññaṃ dukkaṭanti sambandho. **Pana**saddo garahatthajotako sudesitāya garahākārena pavattattā. Kiñcāpi sudesitāva, pana tathāpīti yojanā. **Ta**nti dukkaṭaṃ. **Nānāvatthuka**nti desanāpaṭiggahaṇavasena nānāvatthukaṃ.

170. Sabhāgoyeva vattabbo, na visabhāgo. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tassā**ti visabhāgassa. **Ito**ti saṅghasannipātato.

95. Anāpattipannarasakādikathā

172. **Te na jāniṃsū**ti ettha jānanākāradassanatthaṃ ‘‘sīmaṃ okkantāti vā okkamantīti vā’’ti vuttaṃ. **Okkantāti vā**ti pavisittha iti vā. **Tesa**nti catunnaṃ vā atirekānaṃ vā bhikkhūnaṃ. **Vaggā samaggasaññino**ti ettha kasmā vaggā, kasmā samaggasaññinoti āha ‘‘tesa’’ntiādi. Tattha **tesa**nti aññesaṃ bhikkhūnaṃ. **Sīmaṃ okkantattā**ti sīmaṃ pavisitattā, vaggā hutvāti sambandho. Samaggo iti saññā samaggasaññā, sā etesamatthīti **samaggasaññino**.

175. **Kukkuccapakatā**ti padassa ‘‘icchāpakato’’ti padena samānabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘yathā’’tiādi. **Pubbabhāge**ti uposathakammato pubbabhāge. **Sanniṭṭhānaṃ katvāpī**ti kappatevāti sanniṭṭhānaṃ katvāpi. ‘‘Abhibhūtā’’ti iminā **pakatā**ti ettha papubbakaradhātuyā upasaggavasena abhibhavanatthaṃ dasseti.

176. Yathā heṭṭhā vaggāvaggasaññīpannarasakādīsu dukkaṭaṃ vuttaṃ, evamakatvā kasmā ‘‘thullaccaya’’nti āha ‘‘akusalabalavatāyā’’ti.

100. Sīmokkantikapeyyālakathā

177. Āvāsikenaāgantukapeyyāle sabbaṃ veditabbanti sambandho. Veditabbākāraṃ saha upamāya dassento āha ‘‘yathā’’tiādi. Āgantukenaāvāsikapeyyāle pana ānetabbanti sambandho. **Purimapeyyāle**ti āvāsikenaāgantukapeyyāle. Āgantukenaāgantukapeyyāle pana yojetabboti sambandho. Ettha ca **peyyāla**nti sadisanayassa ca taṃjānanañāṇassa ca pātabbaṃ rakkhanaṃ **peyyaṃ,** peyyaṃ, peyye vā, peyyāya vā alati samatthetīti peyyālanti vacanattho kātabbo.

178. Āvāsikānaṃ cātuddaso hutvā kasmā āgantukānaṃ pannarasoti āha ‘‘yesa’’ntiādi. Tattha **yesa**nti āgantukānaṃ. **Tiroraṭṭhato**ti āvāsikānaṃ raṭṭhassa aññaraṭṭhato. **Tirojanapadato**ti ekaraṭṭhepi aññajanapadato. **Cātuddasikaṃ akaṃsū**ti saññānānattavasena cātuddasikaṃ akaṃsu. **Anuvattitabba**nti anumatiṃ vattitabbaṃ. **Na paṭikkositabba**nti ‘‘na cātuddaso’’ti vatvā na vāritabbaṃ. **Na akāmā**ti ettha kamudhātu icchattho, karaṇatthe ca nissakkavacananti āha ‘‘na anicchāya dātabbā’’ti.

101. Liṅgādidassanakathā

179. ‘‘Āvāsikānaṃ ākāra’’nti iminā **āvāsikākāra**nti padassa chaṭṭhīsamāsaṃ dasseti. **Sabbatthā**ti sabbesu ‘‘āvāsikaliṅga’’ntiādīsu. **Yenā**ti supaññattamañcapīṭhādinā, gaṇhatīti sambandho. **Tesa**nti āvāsikānaṃ. **Ācārasaṇṭhāna**nti ācārasaṇṭhitiṃ. So supaññattamañcapīṭhādiko **ākāro** nāmāti yojanā. **Ya**nti supaññattamañcapīṭhādiṃ, gamayatīti sambandho. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne. Līne āvāsiketi sambandho. Taṃ supaññattamañcapīṭhādi **liṅgaṃ** nāmāti yojanā. ‘‘Adissamāne’’ti iminā līneti padassa atthaṃ dasseti. ‘‘Jānāpetī’’ti iminā **gamayatī**ti padassa ñāṇatthaṃ dasseti. **Ya**nti supaññattamañcapīṭhādiṃ. **Te**ti āvāsikā. Taṃ supaññattamañcapīṭhādi **nimittaṃ** nāmāti yojanā. **Yenā**ti supaññattamañcapīṭhādinā. **Te**ti āvāsikā uddisiyanti, so supaññattamañcapīṭhādiko **uddeso** nāmāti yojanā. Imehi padehi ākiriyanti pakāsiyanti etenāti **ākāro,** līne gamayati bodhetīti **liṅgaṃ**. Nimiyanti paricchijja ñāyanti etenāti **nimittaṃ,** uddisiyanti apadisiyanti etenāti **uddeso**ti vacanatthaṃ dasseti. **Sabbameta**nti ‘‘āvāsikākāra’’ntiādi etaṃ sabbaṃ. **Yathāyoga**nti pāḷiyaṃ yogānurūpaṃ. **Tatthā**ti āgantukākārādīsu. ‘‘Amhākaṃ ida’’nti na ñātabbanti aññātaṃ, tadeva **aññātakaṃ,** nisīdanādi. ‘‘Amhākaṃ ida’’nti ajānanaṃ nāma attano asantakattā, aññesameva santakattā hotīti āha ‘‘aññesaṃ santaka’’nti. **Udakanisseka**nti siñcanavirahitaṃ udakaṃ. **Bahuvacanassā**ti ‘‘dhotāna’’nti ettha chaṭṭhībahuvacanassa. **Ekavacana**nti ‘‘dhotassā’’ti ekavacanaṃ. Pacchimapāṭhe malaṃ dhunāti anenāti **dhotaṃ,** dhotañca taṃ udakañceti **dhotaudakaṃ,** tameva nissekaṃ dhotaudakanissekaṃ.

180. **Samānasaṃvāsakadiṭṭhi**nti padassa itilopasamāsaṃ dassento āha ‘‘samānasaṃvāsakā eteti diṭṭhi’’nti. **Ete**ti āvāsikā bhikkhū. ‘‘Laddhi’’nti iminā **na pucchantī**ti padassa kammaṃ dasseti. **Nānāsaṃvāsakabhāva**nti tesaṃ laddhinānāsaṃvāsakabhāvaṃ. ‘‘Madditu’’nti iminā **nābhivitarantī**ti ettha abhisaddassatthaṃ dasseti. ‘‘Abhibhavitu’’nti iminā ca tadevatthaṃ dasseti. Nānāsaṃvāsakabhāvassa maddanaṃ nāma laddhinissajjāpananti āha ‘‘taṃ diṭṭhiṃ na nissajjāpentī’’ti.

103. Nagantabbagantabbavārakathā

181. **Sabhikkhukā**ti padassa saṃvijjanti bhikkhū etasmimāvāseti sabhikkhukoti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘yasmiṃ āvāse’’tiādi. **Ya**nti āvāsaṃ. **Tadahevā**ti tadahuposathe eva. Iminā sace sakkoti, tadaheva gantuṃ, so gantabboti dasseti. ‘‘Akatvā’’ti iminā katvā pana gantabboti dasseti. **‘‘Aññatrā’’**ti nipāto ‘‘vinā’’ti nipātassa pariyāyoti āha ‘‘vinā’’ti. Attacatutthena vā attapañcamena vā saṅghena gantuṃ vaṭṭatīti yojanā. Ettha ca **‘‘attacatutthena vā’’**ti idaṃ uposathakammaṃ sandhāya vuttaṃ. ‘‘Attapañcamena vā’’ti idaṃ pavāraṇākammaṃ sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Vihāre**ti vihārasīmāya mahāsīmāyanti attho. Idañhi vihārasīmānaṃ abhedena vuttaṃ. **Sīmāpī**ti khaṇḍasīmāpi. **Na gantabbā**ti saṅghassa garukattā na gantabbā. **Etthā**ti khaṇḍasīmādīsu. **Tassā**ti bhikkhussa. **Gantuṃ vaṭṭatī**ti gaṇuposathaṭṭhānato gantuṃ vaṭṭati, saṅghuposathaṭṭhānato pana na vaṭṭatiyevāti daṭṭhabbaṃ. Vissaṭṭhauposathā āvāsāpi aññaṃ gantuṃ vaṭṭatīti yojanā. **Āraññakenāpī**ti araññe ekakena nivāsenapi. **Tatthā**ti aññavihāre. **Uposatha**nti saṅghuposathañca gaṇuposathañca.

182. **Ya**nti āvāsaṃ. **Tatthā**ti taṃ āvāsaṃ. Gantuṃ sakkomi iti jāneyyāti yojanā. **Tatthā**ti tasmiṃ āvāse. Iminā neva katoti sambandho. Neva kato bhavissati iti jāneyyāti yojanā.

105. Vajjanīyapuggalasandassanakathā

183. **Hatthapāsūpagamanamevā**ti uposathasaṅghādīnaṃ hatthapāsassa upagamanameva. Idaṃ

pārivāsiyapārisuddhidānaṃ nāma na vaṭṭatīti yojanā. **Tassā**ti pārivāsiyapārisuddhidānassa. **Anuposathe**ti ettha akārassa aññatthaṃ dassento āha ‘‘aññasmiṃ divase’’ti. Tattha **aññasmi**nti dvīhi uposathehi aññasmiṃ. Yā saṅghasāmaggī kariyati, tathārūpinti yojanā. **Kosambakabhikkhūna**nti kosambiyaṃ nivāsīnaṃ bhikkhūnaṃ. Sāmaggī viya yā sāmaggīti yojanā. ‘‘Ṭhapetvā’’ti iminā **aññatrā**ti nipātassa atthaṃ dasseti. **Ye panā**ti bhikkhū pana samaggā hontīti sambandho. **Uposatheyevā**ti uposathadivaseyeva.

Iti uposathakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

3. Vassūpanāyikakkhandhakaṃ

107. Vassūpanāyikānujānanakathā

184. Vassūpanāyikakkhandhake ‘‘ananuññāto’’ti iminā **apaññatto**ti ettha ñādhātuyā anujānanatthaṃ dasseti, ‘‘asaṃvihito’’ti iminā ñādhātuyā ṭhapanatthaṃ. **Tedhā**ti te idha. **Idha**saddo sāsanañca lokañca desañca padapūraṇañca upādāya vattati, idha pana padapūraṇeti dassento āha ‘‘idhasaddo nipātamatto’’ti. Saṃhananaṃ **saṅghāto,** vināsoti attho. Iti imamatthaṃ dasseti ‘‘vināsa’’nti iminā. **Sakuntaka**saddo sakuṇapariyāyoti āha ‘‘sakuṇā’’ti. **Sakuṇā**ti ca vihaṅgamā. Te hi ākāse gantuṃ sakkontīti sakuṇāti vuccanti. **Saṃkasāyissantī**ti ettha ‘‘saṃ kase acchane’’ti dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 16 sakārantadhātu) vuttattā saṃpubbo kasedhātu acchanatthoti āha ‘‘vasissantī’’ti. Ekārantoyaṃ dhātu. **Nibaddhavāsa**nti niccavāsaṃ. **Vassānanāmake**ti vassānautunāmake. Vassānassa catumāsattā ‘‘temāse’’ti vuttaṃ. **Vassūpanāyikā**ti ettha nīdhātu gamanatthoti āha ‘‘vassūpagamanānī’’ti. **Aparajjū**ti puṇṇamito aparaṃ ahanti aparajju, ahatthe jjupaccayo, atthato pāṭipadadivaso. Ayaṃ aparajjusaddo paṭhamantanipāto. **Assā**ti āsaḷhīpuṇṇamiyā. Asamānādhikaraṇavisayo bāhiratthasamāsoyaṃ, atikkantāya satiyāti yojanā. **Aparasmiṃ divase**ti pāṭipadadivase. **Assā**ti sāvaṇamāsapuṇṇamiyā. **Tasmā**ti yasmā ca aparajjugatā, yasmā ca māsagatā, tasmā. ‘‘Anantare pāṭipadadivase’’ti iminā pāḷiyaṃ aparajjugatāya āsaḷhiyā anantare pāṭipadadivase purimikā upagantabbāti atthaṃ dasseti. **Āsaḷhiyā**ti āsaḷhīpuṇṇamiyā. Pacchimanayepi māsagatāya āsaḷhiyā anantare pāṭipadadivase pacchimikā upagantabbāti attho daṭṭhabbo. **Āsaḷhiyā**ti āsaḷhīpuṇṇamiyā samīpe pavattattā āsaḷhīsaṅkhātāya sāvaṇapuṇṇamiyāti attho. Pāṭipadadivaseyeva vassaṃ upagantabbanti sambandho. **Sakiṃ vā**tiādīsu vāsaddo aniyamavikappattho. **Nicchāretvā**ti niccāretvā, uccāretvāti attho. Aphuṭṭhakkharasaññogehi paro kvaci phuṭṭhattamāpajjati ‘‘nikkhamatī’’tiādīsu viya. Tasmā parassa cakārassa chakāraṃ katvā ‘‘nicchāretvā’’ti vuttaṃ.

108. Vassānecārikāpaṭikkhepādikathā

185. **Āpatti veditabbā**ti anapekkhagamanena upacārātikkame sāpekkhagamanena aññattha aruṇuṭṭhāpane āpatti veditabbā. **Vihāragaṇanāya āpattiyo veditabbā**ti ettha vassūpanāyikadivase vassaṃ anupagantukāmatācittena vihāraṃ atikkameyya, vihāragaṇanāya āpattiyo veditabbā. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘sace hī’’tiādi. **Taṃ divasa**nti tasmiṃ vassūpagamanadivase. **Sataṃ āpattiyo**ti ettha **sata**nti saṅkhyāpadhānattā ekavacananti saddasatthesu vuttaṃ. **Ekā eva āpattī**ti attano vihārassa atikkamaneyeva ekā eva āpatti. Kenaci antarāyena anupagatenāti sambandho.

Vassanāmo imassatthīti **vasso**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘vassanāmaka’’nti. ‘‘Paṭhamaṃ māsa’’nti iminā aññapadassa sarūpaṃ dasseti. **Paṭhamaṃ māsa**nti catūsu vassamāsesu paṭhamaṃ māsaṃ. **Ukkaḍḍhitukāmo**ti upari kaḍḍhitukāmo. **Āsaḷhīmāsameva,** na sāvaṇamāsanti attho. **Juṇha**saddo candapabhāyutto māsoti āha ‘‘māse’’ti. Candapabhāyutto māsoti āha ‘‘māse’’ti. Candapabhāyutto hi māso jotati dippatīti **juṇho**ti vuccati. Tasmā ‘‘māse’’ti sāmaññato vuttepi puṇṇamiyutto māsova gahetabbo. **Kāci parihāni nāmā**ti kiñci sīlādīnaṃ hāyanaṃ nāma. **Aññasmimpī**ti vassūpagamanato aññasmimpi. **Dhammike**ti dhammena yutte.

109. Sattāhakaraṇīyānujānanakathā

187. Sattāhakaraṇīyesu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. ‘‘Sattāhakaraṇīyenā’’ti padassa sattamīsamāsañca anīyasaddassa kammatthañca dassento āha ‘‘sattāhabbhantare yaṃ kattabba’’nti. Tattha ‘‘sattāhabbhantare’’ti iminā sattamīsamāsaṃ dasseti, ‘‘kattabba’’nti iminā kammatthaṃ. ‘‘Sattāhabbhantare’’ti iminā sattāhassa abbhantaraṃ **sattāha**nti uttarapadalopaṃ dasseti. **Pahite gantu**nti ettha pahitesaddassa kattukammāni dassetuṃ vuttaṃ ‘‘bhikkhuādīhi dūte’’ti. Tattha ‘‘bhikkhuādīhī’’ti iminā kattāraṃ dasseti, ‘‘dūte’’ti iminā kammaṃ. **Sattāha**nti ettha uttarapadalopañca bhummatthe upayogavacanañca dassento āha ‘‘antosattāheyevā’’ti. **Tatthevā**ti tasmiṃ pahitaṭṭhāneyeva. ‘‘Na uṭṭhāpetabbo’’ti iminā ‘‘sattāheyevā’’ti ettha evasaddassa phalaṃ dasseti.

189. Raso etasmiṃ atthīti **rasavatī**ti vutte bhattagehaṃ gahetabbanti āha ‘‘bhattagehaṃ vuccatī’’ti. **Bhattageha**nti bhattapacanagehaṃ. **Purāyaṃ suttanto**ti ettha purā ayanti padacchedaṃ katvā purāsaddo yāvapariyāyoti āha ‘‘yāva ayaṃ suttanto’’ti. Na **palujjatī**ti ettha lujadhātu vināsatthoti āha ‘‘na vinassatī’’ti. **Parisaṅkhata**nti parisaṅkharitabbaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu pahitesu. **Imināva kappiyavacanenā**ti iminā eva kappiyena tivākyasaṅkhātena vacanena. **Etesa**nti etesaṃ tiṇṇaṃ vākyānaṃ. **Vevacanenā**ti ‘‘yaññañca yajituṃ, suttañca uggaṇhituṃ, samaṇe ca dassitu’’nti pariyāyena. **Sattasū**ti upāsaka upāsika bhikkhubhikkhunī sikkhamāna sāmaṇera sāmaṇerī saṅkhātāsu sattasu.

110. Pañcannaṃ appahitepi anujānanakathā

193. **Pageva pahite**ti iminā ‘‘apahitepi gantabba’’nti ettha pisaddassa sambhāvanatthaṃ dasseti. Pañcannaṃ sahadhammikānaṃ santikaṃ gantabbabhāvassa kāraṇaṃ vibhajitvā dassento āha ‘‘bhikkhu gilāno hotī’’tiādi. **Dasahī**ti ‘‘saṅgho kammaṃ kattukāmo hoti, kataṃ vā saṅghena kammaṃ hotī’’ti idaṃ aṅgaṃ ekaṃ katvā dasahi. **Navahī**ti parivāsārahaṃ apanetvā navahi. **Catūhī**ti gilānaanabhiratikukkuccadiṭṭhigatauppannasaṅkhātehi catūhi. Iti imehi chahīti yojanā. **Sāmaṇerassapi chahī**ti ettha channaṃ sarūpaṃ vitthāretvā dassento āha ‘‘ādito’’tiādi. Taṃ suviññeyyameva. **Sāmaṇeriyā** santikaṃ pañcahi gantabbanti yojanā. **Parato**ti parasmā, parasmiṃ vā. Andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttanti sambandho. Ye ñātakā vā ye aññātakā vā atthi, tesampīti yojanā. **Ta**nti vacanaṃ.

112. Pahiteyevaanujānanakathā

199. **Bhikkhugatiko**ti bhikkhu eva gati patiṭṭhā etassāti bhikkhugatikoti vutte bhikkhunissitako purisoti āha ‘‘bhikkhūhi saddhiṃ vasanakapuriso’’ti. **Palujjatī**ti vinassati. **Bhaṇḍaṃ chedāpita**nti ettha bhaṇḍasaddo parikkhārattho eva, na mūladhanatthoti āha ‘‘dabbasambhārabhaṇḍa’’nti. **Chedāpita**nti curādigaṇikadhātuṃ ‘‘chindāpita’’nti rudhādigaṇikadhātuyā vaṇṇeti. **Dajjāha**nti ekāralopasandhīti āha ‘‘dajje aha’’nti. ‘‘Dajjeha’’ntipi pāṭho. Evañhi sati akāralopasandhi. **Dajje**ti dadeyyaṃ, dadāmi vā. **Saṅghakaraṇīyenā**ti saṅghassa kātabbena kiccena. Tamatthaṃ dassento āha ‘‘yaṃkiñcī’’tiādi. Tattha yaṃkiñci kātabbanti yojanā. **Cetiyachattavedikādīsū**ti cetiyassa chatte ca vedikāya ca. Ādisaddena sudhālimpādayo saṅgaṇhāti. **Tassā**ti saṅghakaraṇīyassa. Nipphādanatthaṃ gantabbanti sambandho.

Etthāti vassūpanāyikakkhandhake. ‘‘Animantitenā’’ti padaṃ ‘‘gantu’’nti pade bhāvakattā. **Gantu**nti gamituṃ, gamanaṃ vā ‘‘na vaṭṭatī’’ti pade kattā. **Paṭhamamaṃyevā**ti dhammassavanato paṭhamameva. Sannipatitabbaṃ iti katikā katā hotīti yojanā. **Bhaṇḍaka**nti cīvarādibhaṇḍakaṃ. **Gantuṃ na vaṭṭatī**ti sayameva gantuṃ na vaṭṭatīti attho daṭṭhabbo. Tena vuttaṃ ‘‘sace panā’’tiādi. **Tatthā**ti taṃ vihāraṃ. ‘‘Vaṭṭatī’’ti iminā vassacchedo ca āpatti ca na hotīti dasseti. **Atthāyapī**ti pisaddena ‘‘bhaṇḍakaṃ dhovissāmī’’ti atthaṃ apekkhati. **Na**nti antevāsikaṃ. **Vaṭṭatī**ti ācariyassa āṇāya sattāhe anatikkante vaṭṭati, vassacchedo ca āpatti ca na hoti. Sattāhe atikkante vassacchedova hoti, na āpattīti adhippāyo.

113. Antarāye anāpattivassacchedakathā

201. **Avidūre**ti āsanne. **Tatthā**ti gāme. **Sattāhavārenā**ti sattāhe ekavārena. **Aruṇo uṭṭhāpetabbo**ti vihāre aruṇo uṭṭhāpetabbo. **Tatrevā**ti gāmeyeva. **Maya**nti bhikkhū sandhāya vuttaṃ. Puna **maya**nti manusse sandhāya vuttaṃ. **Tesaṃyevā**ti vassacchedabhikkhūnaṃ eva. **Ta**nti salākabhattādiṃ. **Vassaggenā**ti vassagaṇanāya.

Vassāvāsikanti vassāvāsānaṃ dātabbaṃ cīvaraṃ. **Tatthā**ti tasmiṃ vihāre. Yesaṃ pāpitanti sambandho. **Vihāre**ti vuṭṭhitagāmavihāre. Upanikkhittakaṃ bhaṇḍanti sambandho. **Idhā**ti bhikkhuno nivāsaṭṭhāne. Yaṃ cīvarādivebhaṅgiyabhaṇḍaṃ atthi, tanti yojanā. **Tatthevā**ti vuṭṭhitagāmavihāre eva. **Ito**ti khettavatthuādito. Kappiyakārakānaṃ hattheti sambandho. **Tatruppādepī**ti tassa vihārassa dinnakhettavatthuādito uppāde paccayepi. ‘‘Tattheva gantvā apaloketvā bhājetabba’’nti vacanassa yuttiṃ dassento āha ‘‘saṅghikañhī’’tiādi. **Antovihāre vā**ti antosīmāya vā. **Ubhayatthā**ti antosīmabahisīma saṅkhātesu dvīsu ṭhānesu ṭhitaṃ vebhaṅgiyabhaṇḍanti sambandho.

114. Saṅghabhede anāpattivassacchedakathā

202. **Bhinno**ti ettha tapaccayassa atītatthe ayuttabhāvaṃ dassento āha ‘‘bhinne saṅghe karaṇīyaṃ natthī’’ti. **Yo panā**ti saṅgho pana. Idaṃ ‘‘bhijjissatī’’tipade kattā, ‘‘āsaṅkito’’tipade kammaṃ. ‘‘Bhijjissatī’’ti iminā **bhinno**ti ettha tapaccayassa anāgatatthe pavattabhāvaṃ dasseti. **Bhikkhunīhi saṅgho bhinno**ti ettha kiṃ bhikkhunīhi saṅgho bhinnoti daṭṭhabboti āha ‘‘na bhikkhunīhi saṅgho bhinnoti daṭṭhabbo’’ti. **Eta**nti bhikkhunīhi abhinnabhāvaṃ. **Etā panā**ti bhikkhuniyo pana. **Tanti** saṅghaṃ. **Eta**nti ‘‘sambahulāhi bhikkhunīhi saṅgho bhinno’’ti vacanaṃ.

115. Vajādīsu vassūpagamanakathā

203. ‘‘Gopālakānaṃ nivāsaṭṭhāna’’nti iminā gopālakā gāvo viya vaje nivasantīti dasseti.

Upakaṭṭhasaddo āsannapariyāyoti āha ‘‘āsannāyā’’ti. **Tatthā**ti kuṭikāyaṃ. **Idhā**ti imissaṃ kuṭikāyaṃ. Avihārattā ‘‘idhāti’’sāmaññavasena vuttaṃ. **Tikkhattu**nti idaṃ ukkaṭṭhavasena vuttaṃ. Heṭṭhā hi ‘‘sakiṃ vā dvikkhattuṃ vā tikkhattuṃ vā’’ti (mahāva. aṭṭha. 184) vuttattā sakimpi vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ. **Tampī**ti sālāsaṅkhepena ṭhitasakaṭampi. ‘‘Ālayo’’ti iminā ‘‘idha vassaṃ upemī’’ti vacībhedo na kātabboti dasseti. **Ālayo**ti ca satthe ‘‘idha vassaṃ vasissāmī’’ti cittassa allīyanaṃ. **Maggapaṭipanneyeva satthe**ti anādare bhummavacanaṃ. **Tatthevā**ti sattheyeva. Sattho atikkamatīti sambandho. **Tatthā**ti patthitaṭṭhāne. **Vippakiratī**ti visuṃ visuṃ gacchati. Sace agāmake ṭhāne vippakirati, purimaṃ gāmaṃ sannivattitabbaṃ. Na aññagāmaṃ gantabbaṃ. **Tato**ti gāmato.

Upagantabbanti ‘‘idha vassaṃ upemī’’ti tikkhattuṃ vatvā upagantabbaṃ. **Tatthevā**ti samuddeyeva. **Kūla**nti tīraṃ. Tañhi kulati udakaṃ āvaratīti **kūla**nti vuccati. **Ayañcā**ti nāvāyaṃ vassūpagamanabhikkhu. **Anutīramevā**ti anukkamena, anusārena vā tīrameva. **Aññatthā**ti paṭhamaladdhagāmato aññasmiṃ ṭhāne. **Tatthevā**ti paṭhamaladdhagāmeyeva.

Itītiādi nigamanaṃ. **Pavāretuñca labhatī**ti ettha casaddo vākyasampiṇḍanattho. **Purimesu ca panā**ti ettha casaddo byatirekattho, panasaddo visesatthajotako. **Anāpatti hotī**ti anāpattimattameva hoti.

116. Vassaṃ anupagantabbaṭṭhānakathā

204. **Rukkhasusīreyevā**ti rukkhassa vivare eva. Vivarañhi su saṃ irati gacchatīti **susīro**ti vuccati. **Padaracchadana**nti phalakehi chāditaṃ. **Pavisanadvāra**nti pavisananikkhamanadvāraṃ. Pavisanañca nikkhamanañca **pavisana**nti virūpekasesena kātabbaṃ. **Khāṇumatthake**ti khāṇuno upari. **Viṭabhī**ti

viṭaṃ aññamaññavedhanaṃ apati gacchatīti viṭapo, pakārassa bhakāraṃ, itthiliṅgajotakaīpaccayañca katvā viṭabhīti vuccati. **Tatthā**ti aṭṭake. **Yassā**ti bhikkhuno, natthīti sambandho. **Pañcannaṃ chadanāna**nti tiṇapaṇṇaiṭṭhakāsilāsudhāsaṅkhātānaṃ (cūḷava. 303) pañcannaṃ chadanānaṃ. Idañca yebhuyyavasena vuttaṃ padaracchadanādīnampi gahitattā. **Dvārabandhana**nti dvārena bandhitabbaṃ. **Chavakuṭikā**ti chavānaṃ sayanaṭṭhāne susāne katā kuṭikā chavakuṭikāti vuccati. **Ṭaṅkitamañcādī**tiādisaddena ṭaṅkitapīṭhaṃ saṅgaṇhāti. **Tatthā**ti chavakuṭiyaṃ. **Aññaṃ kuṭika**nti chavakuṭito aññaṃ kuṭikaṃ. **Āvaraṇa**nti bhittiṃ. **Dvāra**nti pavisananikkhamanadvāraṃ. **Chattakuṭikā nāmesā**ti esā chattena katā kuṭikā nāma. Mahantena kapallena kuṭikaṃ katvāti sambandho.

117. Adhammikakatikākathā

205. **Aññāpī**ti ‘‘antarāvassaṃ na pabbājetabba’’nti katikāya aññāpi. Katikā hotīti sambandho. **Tassā**ti adhammikakatikāya. **Vutta**nti catutthapārājikavaṇṇanāyaṃ (pārā. aṭṭha. 2.226) vuttaṃ.

118. Paṭissavadukkaṭāpattikathā

207. **Paṭissave āpatti dukkaṭassā**ti ettha kiṃ vassāvāsapaṭissuteyeva dukkaṭāpatti hotīti āha ‘‘na kevala’’ntiādi. **Etassevā**ti vassāvāsasseva. **Evamādināpī**ti pisaddo ‘‘paṭissave’’ti ettha yojetabbo. ‘‘Paṭissavepī’’ti hi attho. **Tassa tassā**ti kammassa. **Tañca kho**ti tañca dukkaṭaṃ visaṃvādanapaccayā hotīti yojanā. **Paṭhamampī**ti pisaddo ‘‘pacchāpī’’ti padaṃ sampiṇḍeti. Paṭhamampi hi pācittiyaṃ, pacchāpi dukkaṭanti attho.

So tadaheva akaraṇīyotiādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Purimikā ca na paññāyatī**ti ettha pure bhavā purimā, sā eva purimikā, pāṭipadatithī. Nānāsīmāya dvīsu āvāsesu vassaṃ upagacchantassa dutiye ‘‘vasissāmī’’ti paṭhamāvāsassa upacārato nikkhantamatte paṭhamasenāsanaggāhassa passambhanaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘purimikā ca na paññāyatī’’ti. **Aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā**ti vassaṃ upagamanavihāre aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā. **Tadahevā**ti tasmiṃ vassūpagamanaahani eva, pakkantassāpīti sambandho. **Pi**saddassa garahatthaṃ dassento āha ‘‘ko pana vādo’’tiādi. **Ālayo**ti cittassa allīyanaṃ. **Asatiyā**ti satipamuṭṭhena. **Vassaṃ na upetī**ti ‘‘imasmiṃ vihāre imaṃ temāsaṃ vassaṃ upemī’’ti (mahāva. aṭṭha. 184) vacībhedaṃ katvā vassaṃ na upeti.

Sattāhanti sattāhena, anāgatāyāti sambandho. **Navamito**ti pubbakattikamāsassa juṇhapakkhanavamito, pacchimakattikamāsassa juṇhapakkhanavamito vā. **Mā vā āgacchatu, anāpattī**ti vassaṃvutthattā mā vā āgacchatu, anāpattīti attho.

Iti vassūpanāyikakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

4. Pavāraṇākkhandhakaṃ

120. Aphāsukavihārakathā

209. Pavāraṇākkhandhake **allāpo**ti ettha ātyūpasaggassa ādikammatthaṃ, lapadhātuyā ca kathanatthaṃ dassento āha ‘‘paṭhamavacana’’nti. Ādito, ādimhi vā lapanaṃ kathanaṃ, lapati anenāti vā **allāpo** saṃyoge pare rasso. Saṃ puna lapanaṃ, lapati vā anenāti **sallāpo. Hatthavilaṅghakenā**ti ettha vipubbo laghidhātu ukkhipanatthoti āha ‘‘hatthukkhepakenā’’ti. **Pasusaṃvāsa**nti ettha **pasū**ti sabbacatuppadā. Te hi aññamaññaṃ pasanti bādhanti, manussādīhi vā pasīyanti bādhīyantīti pasavoti vuccanti. **Pasūnaṃ viya saṃvāsa**nti pasūnaṃ saṃvāso viya saṃvāsoti **pasusaṃvāso,** taṃ pasusaṃvāsaṃ. Tamatthaṃ vitthārento āha ‘‘pasavopi hī’’tiādi. **Tathā**ti yathā na karonti, tathāti attho. **Etepī**ti bhikkhavopi. **Tasmā**ti yasmā akaṃsu, tasmā. **Nesa**nti bhikkhūnaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu

eḷakasaṃvāsasapattasaṃvāsesu. **Mūgabbata**nti mūgassa vataṃ viya vatanti mūgabbataṃ, suññavacanavatanti attho. **Titthiyasamādāna**nti titthiyehi samādātabbaṃ. **Vatasamādāna**nti samādātabbaṃ vataṃ. **Aññamaññānulomatā**ti ettha tāsaddassa bhāvatthaṃ dassento āha ‘‘anulomabhāvo’’ti. Iminā ‘‘devatā’’tiādīsu (saṃ. ni. aṭṭha. 1.1.1; khu. pā. aṭṭha. 5.evamiccādipāṭhavaṇṇanā; su. ni. aṭṭha. 2.aṅgalasuttavaṇṇanā) viya tāpaccayassa svatthaṃ ‘‘janatā’’tiādīsu (pe. va. aṭṭha. 460) viya samūhatthañca nivatteti. ‘‘Aññamaññaṃ vattu’’nti vacanassa yuttiṃ dassento āha ‘‘vadantu ma’’ntiādi. Vadantaṃ bhikkhuṃ vattunti yojanā. ‘‘Āpattīhi vuṭṭhānabhāvo’’ti iminā **āpattivuṭṭhānatā**ti padassa pañcamīsamāsañca tāpaccayassa bhāvatthañca dasseti. ‘‘Vinaya’’ntiādinā purato katvā karaṇaṃ **purekkhāro,** tassa bhāvo **purekkhāratā,** vinayaṃ purekkhāratā **vinayapurekkhāratā**ti vacanatthaṃ dasseti. Ettha purasaddassa ekārattaṃ saddasatthesu (moggallānabyākaraṇe 5.134 sutte) vadanti. Tassa yuttiṃ dassento āha ‘‘vadantuma’’ntiādi (moggallānabyākaraṇe 5.134 sutte).

210. **Sabbasaṅgāhikā**ti ‘‘saṅgho pavāreyyā’’ti sāmaññato vuttattā sabbesaṃ tevācikādīnaṃ saṅgāhakā. **Ñattī**ti ñāpeti saṅghaṃ etāya vacanāyāti ñatti. Sabbasaṅgāhikabhāvaṃ vitthārento āha ‘‘evañhi vutte’’tiādi. **Tevācika**nti tisso vācā etassāti tevācikaṃ, tīhi vācāhi kattabbanti vā tevācikaṃ. Eseva nayo sesesupi. **Samānavassika**nti samānaṃ vassaṃ etesanti samānavassā, tehi kattabbanti samānavassikaṃ. **Añña**nti dvevācikaekavācikaṃ.

211. **Acchantī**ti ettha āsadhātuyā upavesanatthaṃ dassento āha ‘‘nisinnāva hontī’’ti. ‘‘Na uṭṭhahantī’’ti iminā evaphalaṃ dasseti. **Tadamantarā**ti ettha ‘‘tadantarā’’ti vattabbe vācāsiliṭṭhavasena makārāgamaṃ katvā vuttanti āha ‘‘tadantarā’’ti. Tassa attano pavāritakālassa antarā. **‘‘Yāva pavārentī’’**ti padassa niyamatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘tāvatakaṃ kāla’’nti. **Yāvā**ti nipātassa payogattā ‘‘tadamantarā’’ti ettha abhividhiavadhyatthe pañcamīvibhatti hotīti daṭṭhabbaṃ.

121. Pavāraṇābhedakathā

212. **Cātuddasikāyā**ti bhaṇḍanakārakehi upaddutattā paccukkaḍḍhitāya pubbakattikamāsassa kāḷapakkhacātuddasikāya. ‘‘Ajja pavāraṇā pannarasī’’ti pubbakiccaṃ kātabbanti yojanā.

Pavāraṇākammesūti niddhāraṇe bhummaṃ, ‘‘adhammena vaggaṃ pavāraṇākamma’’ntiādīsu sambandhitabbaṃ. **Adhammena vagga**nti ettha **adhammaṃ** nāma saṅgho hutvāpi saṅghapavāraṇamakatvā gaṇapavāraṇāya karaṇaṃ, gaṇo hutvāpi gaṇapavāraṇamakatvā saṅghapavāraṇāya karaṇañca. Vaggaṃ nāma ekasīmāyaṃ vasantānampi sabbesaṃ ekato asannipatanaṃ.

Adhammena samagganti ettha adhammaṃ vuttanayameva. **Samaggaṃ** nāma sabbesaṃ ekato sannipatanaṃ.

Dhammena vagganti ettha **dhammaṃ** nāma saṅgho hutvā saṅghapavāraṇāya karaṇaṃ, gaṇo hutvā gaṇapavāraṇāya karaṇañca. **Vaggaṃ** vuttanayameva. **Dhammena samaggaṃ** suviññeyyameva. **Iti**saddo parisamāpanattho.

213. **Evaṃ dinnāyā**ti evaṃ pāḷiyaṃ vuttanayeneva dinnāya. **Pavāretabba**nti vassaṃvutthapavāraṇāya pavāretabbaṃ. **Tisso**ti tissanāmako. Diṭṭhena vā vadatūti sambandho. **Ta**nti tissanāmakaṃ bhikkhuṃ. Saṅgho anukampaṃ upādāya vadatūti yojanā. **Vuḍḍhataro**ti pavāraṇādāyako taṃhārakato vuḍḍhataro. **Hī**ti laddhaguṇo. **Tenā**ti pavāraṇāhārakena. **Tassā**ti pavāraṇādāyakassa.

Idhāpi cāti imasmiṃ pavāraṇākkhandhakepi ca. Apisaddo uposathakkhandhakaṃ apekkhati. **Avasesakammatthāyā**ti pavāraṇākammato avasesānaṃ kammānamatthāya hotīti sambandho. Pavāraṇāya āhaṭāya satiyāti yojanā. **Tassa cā**ti pavāraṇādāyakassa ca. **Sabbesa**nti pavāraṇādāyakassa ca saṅghassa cāti sabbesaṃ. **Aññaṃ pana kamma**nti pavāraṇākammato aññaṃ kammaṃ pana. **Tena**

pana bhikkhunāti pavāraṇādāyakena bhikkhunā pana. Ettha ca tadahupavāraṇāya attano ca saṅghassa ca sace pavāraṇākammameva hoti, pavāraṇāyeva dātabbā. Atha aññameva kammaṃ hoti, chandoyeva dātabbo. Yadi pavāraṇākammañca aññakammañca hoti, pavāraṇā ca chando ca dātabbo. Taṃ sandhāya vuttaṃ ''tadahu pavāraṇāya pavāraṇaṃ dentena chandampi dātu''nti (mahāva. 213). **Tenā**ti dānahetunā.

218. **Ajja me pavāraṇā**ti ettha pāḷinayato aññaṃ aṭṭhakathānayaṃ dassento āha ''sace''tiādi.

219. **Vuttanayamevā**ti uposathakkhandhake (mahāva. aṭṭha. 169) vuttanayameva.

222. **Puna pavāretabba**nti ettha na kevalaṃ pavāraṇāyeva puna kātabbā, pubbakiccādīnipi puna kātabbānīti dassento āha ''puna pubbakicca''ntiādi.

228. **Eseva nayo**ti ''ajja pavāraṇā pannarasī''ti pubbakiccaṃ atidisati. **Assā**ti vacanassa. **Ñatti**nti ''suṇātu me bhante saṅgho ajja pavāraṇā''ti ñattiṃ. **Pacchimehī**ti pacchimavassaṃ upagatehi bhikkhūhi. **Uposathagge**ti uposathassa gaṇhanaṭṭhāne gehe. **Dve ñattiyo**ti pavāraṇāñatti ca uposathañatti cāti dve ñattiyo. **Idañcā**ti idaṃ vakkhamānaṃ pana. **Etthā**ti purimikapacchimikabhikkhūnaṃ saṃsaggaṭṭhāne. **Purimikāya upagatehī**ti vibhattaapādānaṃ anumeyyavisayaapādānaṃ, thokatarāti sambandho, sahādiyogo vā, samasamāti sambandho. **Samasamā**ti samena, samato vā samā samasamā, atirekasamāti attho. Kiñci ūnaṃ vā adhikaṃ vā natthīti adhippāyo. **Itī**ti idaṃ lakkhaṇaṃ.

Soti pacchimiko bhikkhu. **Itarenā**ti pacchimikena. **Tesa**nti purimikānaṃ. **Ekenā**ti purimikena. **Ekassā**ti pacchimikassa. Puna **ekenā**ti pacchimikena. ''Ekassā''ti anuvattetabbo, purimikassāti attho. Purimavassūpagatehi adhikatarāti sambandho. **Thokatarehī**ti pacchimavassūpagatehi thokatarehi purimavassūpagatehīti yojanā.

Kattikāyāti pacchimakattikāya. **Cātumāsiniyā pavāraṇāyā**ti catunnaṃ māsānaṃ pūraṇiyā pavāraṇāya. **Pavāraṇāñattiṃ ṭhapetvā**ti samasamā hutvāpi pavāraṇādivasattā pavāraṇāñattiṃ ṭhapetvā. **Tehī**ti pacchimikehi. **Itarehī**ti purimikehi. **Tesa**nti pacchimikānaṃ. **Thokatarā vā**ti ekādinā thokatarā vā. **Tesa**nti purimikānaṃ. **Tehī**ti pacchimikehi.

233. **Saṅghasāmaggiyā**ti ettha kīdisī saṅghasāmaggī veditabbāti āha ''kosambakasāmaggīsadisāva veditabbā''ti. **Etthā**ti sāmaggīpavāraṇāyaṃ. **Appamattake**ti pattacīvarādiṃ paṭicca uppanne appamattake vivāde. **Pavāraṇāyamevā**ti pavāraṇādivaseyeva. Kasmiṃ divase sāmaggīpavāraṇā kātabbāti āha ''sāmaggīpavāraṇa''ntiādi. **Paṭhamapavāraṇa**nti pubbakattikapuṇṇamiṃ. **Yāva kattikacātumāsinī puṇṇamā**ti ayaṃ avadhi anabhividhiavadhi nāma. Kasmā? Kattikacātumāsinipuṇṇamiṃ ṭhapetvā antoyeva gahetabbattā. **Etthantare**ti etasmiṃ dvinnaṃ puṇṇaminamantare aṭṭhavīsatipamāṇe divase kātabbā. **Tato**ti etthantarasaṅkhātā aṭṭhavīsadivasato.

140. Dvevācikādipavāraṇākathā

234. **Ñattiṃ ṭhapentenāpī**ti **pi**saddo na kevalaṃ pavārentena eva dvevācikaṃ pavāretabbaṃ, atha kho ñattiṃ ṭhapentenāpi dvevācikañattiyeva ṭhapetabbāti dasseti. **Ettha cā**ti ''samānavassikaṃ pavāretu''nti pāṭhe ca. **Samānavassikā**ti gaṇanavasena samānaṃ vassaṃ etesanti samānavassikā, samāne vasse upasampādentīti vā samānavassikā. **Ekato**ti ekasmiṃ khaṇe, ekapahārena vā.

141. Pavāraṇāṭṭhapanakathā

236. Sabbaṃ saṅgaṇhātīti **sabbasaṅgāhikaṃ**. Puggalassa ṭhapanaṃ **puggalikaṃ. Tatthā**ti dvīsu

pavāraṇāṭṭhapanesu. Sabbasaṅgāhike ṭhapitā hotīti sambandho. Yāva rekāro atthi, tāvāti yojanā. Bhāsiyitthāti **bhāsitā**. Lapiyitthāti **lapitā**. Na pariyosiyitthāti **apariyositā. Etthantare**ti etasmiṃ sukārarekārānaṃ antare. **Ekapadepī**ti **pi**saddo ekakkharepīti atthaṃ sampiṇḍeti. **Ṭhapitā**ti ‘‘suṇātu me bhante saṅgho, itthannāmo puggalo sāpattiko, tassa pavāraṇaṃ ṭhapemī’’ti ñattiyā ṭhapitā. **Yyakāre**ti ‘‘pavāreyyā’’ti ettha yyakāre. **Tato**ti yyakārato. Puggalikaṭṭhapane pana aṭṭhapitā hotīti sambandho. **Saṃkārato**ti ‘‘saṅghaṃ bhante’’ti ettha saṃkārato. **Sabbapacchimo**ti tīsu vāresu tatiyavāre sabbesaṃ akkharānaṃ pacchimo ṭikāro atthīti yojanā. **Etthantare**ti etasmiṃ saṃkāraṭikārānaṃ antare. **Tasmā**ti yasmā pariyositā hoti, tasmā. ‘‘Eseva nayo’’ti vuttavacanaṃ vitthārento āha ‘‘etāsupi hī’’tiādi. Tattha **etāsupī**ti dvevācikaekavācikasamānavassikāsupi. Pisaddo tevācikamapekkhati. **Ṭhapanakhetta**nti ṭhapanassa bhūmi. **Iti**saddo parisamāpanattho.

237. **Anuyuñjiyamāno**ti ettha anuyuñjasaddo pucchanatthoti āha ‘‘pucchiyamāno’’ti. **Parato**ti parasmiṃyeva khandhaketi (mahāva. 237) attho. **Alaṃ bhikkhu mā bhaṇḍanantiādīnī**ti ettha ādisaddena ‘‘mā kalahaṃ, mā vivāda’’ntivacanāni saṅgaṇhāti, vacanāni vatvā omadditvāti yojanā. **Vacanomaddanā**ti vacaneneva omaddanā. **Hī**ti saccaṃ. **Idhā**ti imasmiṃ pavāraṇāṭṭhapanaṭṭhāne. **Anuddhaṃsitaṃ paṭijānātī**ti ettha paṭijānanākāraṃ dassento āha ‘‘amūlakena pārājikena anuddhaṃsito ayaṃ mayā’’ti. ‘‘Liṅganāsanāyā’’ti iminā daṇḍakammanāsanasaṃvāsanāsanāni nivatteti.

238. **Eta**nti ‘‘asukā āpattī’’ti vacanaṃ. **Kalahassa mukha**nti kalahassa upāyo.

143. Vatthuṭṭhapanādikathā

239. Corā agamaṃsu kirāti sambandho. Pokkharaṇito nīharitvāti sambandho. **So**ti bhikkhu, evamāhāti sambandho. **Vutthenā**ti vasantena, yena kenaci katanti sambandho. **Taṃ puggala**nti vatthukataṃ taṃ puggalaṃ. **Etthā**ti ‘‘vatthuṃ ṭhapetvā saṅgho pavāreyyā’’ti pāṭhe. Iminā vatthunā apadisāhīti sambandho. **Na**nti puggalaṃ. **Anuvijjitvā**ti anuyuñjitvā, pucchitvāti attho.

Eko bhikkhu pūjesi, pivīti sambandho. **Tassā**ti bhikkhussa. **Tadanurūpo**ti tesaṃ pūjanapivanānaṃ anurūpo. **So**ti codako bhikkhu. **Taṃ gandha**nti taṃ sarīragandhaṃ. Yaṃ puggalanti yojanā. **Ṭhapesī**ti pavāraṇāya ṭhapesi. **Ayamassā**ti ayaṃ doso assa puggalassa.

Idāneva nanti ettha ‘‘na’’nti padaṃ ‘‘puggala’’nti padena yojetabbaṃ. Naṃ puggalanti hi attho. **Ubhaya**nti vatthuñca puggalañcāti ubhayaṃ. **Kallaṃ vacanāyā**ti yuttaṃ kathetuṃ. Kasmā kallaṃ vacanāyāti yojanā. Pavāraṇato pubbe, pacchā cāti sambandho. Iti tasmā kallaṃ vacanāyāti yojanā. **Idañhi ubhaya**nti vatthupuggalasaṅkhātaṃ idameva ubhayaṃ. Pavāraṇāya pubbeti yojanā. **Ukkoṭentassā**ti cālentassa.

144. Bhaṇḍanakārakavatthukathā

240. **Catutthapañcamā**ti chasu pakkhesu poṭṭhapādamāsassa juṇhapakkhakāḷapakkhasaṅkhātā catutthapañcamā. **Tatiyo**ti sāvaṇamāsassa kāḷapakkho tatiyo. **Tatiyacatutthapañcamā vā**ti ettha **tatiyo**ti sāvaṇamāsassa kāḷapakkho. **Catuttho**ti poṭṭhapādamāsassa juṇhapakkho. **Pañcamo**ti tasseva kāḷapakkho. ‘‘Tatiya…pe… pañcamā vā’’ti padāni ‘‘dve vā tayo vā’’ti padehi yathākkamaṃ yojetabbāni. **Catutthe vā kate**ti catutthapakkhe vā pannarasibhāvena kate. **Dve cātuddasikā**ti tatiyapakkhe ca cātuddasiyā saddhiṃ dve cātuddasikā. **Ime**ti bhaṇḍanakārakā. **Te**ti bhaṇḍanakārakā.

Asaṃvihitāti ettha **a**kārassa virahatthaṃ dassento āha ‘‘saṃvidahanavirahitā’’ti. Tattha **saṃvidahanavirahitā**ti saṃvidahanarakkhavirahitā. **Āgamanajānanatthāyā**ti bhaṇḍanakārakānaṃ āgamanassa jānanatthāya. **Kilantatthā**ti tumhe kilantā bhavatha. ‘‘Sammohaṃ katvā’’ti iminā **vikkhitvā**ti padassa vikkhepaṃ katvāti atthaṃ dasseti. **No ce labhethā**ti ettha kimatthāya na labhethāti

āha ‘‘bahisīmaṃ gantu’’nti. ‘‘Bhaṇḍanakārakānaṃ…pe… hontī’’ti iminā alabhanassa kāraṇaṃ dasseti. **Ya**nti āgamaṃ juṇhaṃ. **Komudiyā cātumāsiniyā**ti pacchimakattikapuṇṇamāyaṃ. Sā hi kumudānamatthitāya komudī, catunnaṃ vassikānaṃ māsānaṃ pūraṇattā cātumāsinīti vuccati. Tadā hi kumudāni supupphitāni honti, tasmā kumudānaṃ samūhā, kumudāni eva vā **komudā,** te ettha atthīti **komudī**ti vuccati, kumudavatīti vuttaṃ hoti. **Avassaṃ pavāretabba**nti dhuvaṃ pavāretabbaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Ta**nti komudiṃ cātumāsiniṃ.

145. Pavāraṇāsaṅgahakathā

241. **Aññataro phāsuvihāro**ti ettha phāsuvihāro nāma koti āha ‘‘taruṇasamatho vā taruṇavipassanā vā’’ti. Iminā taruṇasamathavipassanā phāsuṃ viharati anenāti **phāsuvihāro**ti dasseti. **Paribāhirā bhavissāmā**ti ettha kasmā imamhā phāsuvihārā paribāhirā bhavissantīti āha ‘‘anibaddharattiṭṭhānadivāṭṭhānādibhāvenā’’tiādi. Tattha **anibaddharattiṭṭhānadivāṭṭhānādibhāvenā**ti anibaddhadivāṭṭhānādibhāvena hetubhūtena, asakkontāti sambandho. Ādisaddena anibaddhacaṅkamādayo saṅgaṇhāti. ‘‘Chandadānaṃ paṭikkhipatī’’ti iminā ‘‘sabbeheva ekajjhaṃ sannipatitabba’’nti vākyassa aññatthāpohanaṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Imesu tīsu chandadānaṃ na vaṭṭati, tasmā paṭikkhipatīti yojanā. Ayaṃ pavāraṇāsaṅgaho nāma na dātabboti yojanā. Taruṇasamathavipassanālābhī ekapuggalo vā hotūti yojanā. ‘‘Ekassapi dātabboyevā’’ti iminā ayaṃ pavāraṇāsaṅgaho ekassa dinnopi sabbesaṃ dinno hotīti dasseti. Pavāraṇāsaṅgahe dinne satīti yojanā. **Āgantukā**ti saṭṭhivassāpi āgantukā. **Tesa**nti dinnapavāraṇāsaṅgahānaṃ. **Antarāpī**ti komudiyā cātumāsiniyā antarāpi.

Iti pavāraṇākkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

5. Cammakkhandhakaṃ

147. Soṇakoḷivisavatthukathā

242. Cammakkhandhake **issariyādhipacca**nti ettha issarassa bhāvo **issariyaṃ,** adhipatino bhāvo **ādhipaccaṃ,** issariyañca ādhipaccañca, tehi samannāgataṃ issariyādhipaccanti atthaṃ dassento āha ‘‘issarabhāvena ca adhipatibhāvena ca samannāgata’’nti. ‘‘Rājabhāva’’nti iminā **rajja**nti ettha rañño bhāvo rajjanti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Raññā kattabbakicca’’nti iminā rañño idaṃ **rajja**nti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Koḷivīsoti gotta’’nti idaṃ aṭṭhakathāvādavasena vuttaṃ, apadāne pana tassa jātakkhaṇe pitarā koṭivīsadhanassa dinnattā ‘‘koḷivīso nāmā’’ti vuttaṃ. Vuttañhi tattha

> ‘‘Jātaputtassa me sutvā, pitu chando ayaṃ ahu;
> Dadāmahaṃ kumārassa, vīsakoṭī anūnakā’’ti.

Iminā pāḷinayena ‘‘koṭivīso’’ti vattabbe ‘‘cakkavāḷa’’ntiādīsu viya ṭakārassa ḷakāraṃ katvā **koḷivīso**ti vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Añjanavaṇṇānī**ti añjanassa vaṇṇo viya vaṇṇo etesanti añjanavaṇṇāni. Lomāni jātāni hontīti sambandho. **So**ti soṇo. Ṭhapesi kirāti sambandho. **Tehī**ti asītisahassapurisehi. **Paṇṇasāla**nti paṇṇena chāditaṃ, tena ca parikkhittaṃ sālaṃ. **Uṇṇapāvāraṇa**nti uṇṇamayaṃ uttarāsaṅgaṃ. **Pādapuñchanika**nti pādaṃ puñchati sodheti anenāti pādapuñchaniyaṃ, tadeva pādapuñchanikaṃ. **Sabbevā**ti soṇena saha asītisahassapurisā eva. **Tassa cā**ti soṇassa ca. **Pubbayogo**ti pubbūpāyo.

Asītigāmikasahassānīti ettha gāmesu vasantīti gāmikā, tesaṃ asītisahassāni asītigāmikasahassānīti atthaṃ dassento āha ‘‘tesū’’tiādi. Tattha ‘‘kulaputtāna’’nti iminā vasantyatthe pavattassa ṇikapaccayassa sarūpaṃ dasseti. ‘‘Asītisahassānī’’ti iminā saddantaropi asītisahassasaddānaṃ samāsabhāvaṃ dasseti. **Kenacidevā**ti ettha ‘‘kenaci ivā’’ti padavibhāgaṃ katvā dakāro padasandhimatto, ivasaddo upamatthoti āha ‘‘kenaci karaṇīyena viyā’’ti. Atha vā ‘‘na panā’’tiādinā evaphalassa dassitattā ‘‘kenaci evā’’ti

padacchedaṃ katvā evatthopi yujjatevāti daṭṭhabbaṃ. **Assā**ti bimbisārarañño. **Tassā**ti soṇassa. Dassanāya aññatra kiñci karaṇīyaṃ na atthīti yojanā. **Rājā**ti bimbisāro rājā, sannipātāpesīti sambandho. **Diṭṭhadhammike atthe**ti ettha diṭṭhadhammasaddo idhalokattho, ikasaddo hitatthe pavattoti āha ‘‘idhalokahite’’ti. ‘‘Amhāka’’nti iminā **‘‘so no bhagavā’’**ti ettha **no**saddo amhasaddakāriyoti dasseti. Amhākaṃ so bhagavāti yojanā. **Samparāyike**ti paralokahite.

‘‘Jānāpemī’’ti iminā **‘‘paṭivedemī’’**ti ettha vidadhātuyā ñāṇatthaṃ dasseti. **Paṭikāya nimujjitvā**ti ettha paṭikāsaddo aḍḍhendupāsāṇavācakoti āha ‘‘aḍḍhacandapāsāṇe’’ti. So hi paṭati aḍḍhabhāvaṃ gacchatīti **paṭikā**ti vuccati. Paṭikāsaddoyaṃ attharaṇavisesepi vattati. **Yassa dānī**ti ettha yasaddassa visayaṃ dassento āha ‘‘tesaṃ hitakaraṇīyatthassā’’ti. Iminā ayaṃ yaṃsaddo na taṃsaddāpekkhoti dasseti. Atha vā **yassā**ti yo assa. Assa tesaṃ hitakaraṇīyatthassa yo kālo atthi, taṃ kālaṃ bhagavā jānātīti yojanā. **Tesa**nti asītigāmikasahassānaṃ. **Pacchāyāya**nti ettha pakāro paccantatthavācakoti āha ‘‘vihārapaccante chāyāya’’nti. **Sammanāharantī**ti saṃ punappunaṃ manasāgataṃ abhimukhaṃ harantīti atthaṃ dassento āha ‘‘punappunaṃ manasikarontī’’ti. ‘‘Pasādavasenā’’ti iminā ‘‘kodhavasenā’’tiādīni paṭikkhipati. ‘‘Puna visiṭṭhatara’’nti iminā **bhiyyoso mattāyā**ti nipātassa atthaṃ dasseti.

Soṇassa pabbajjākathā

243. ‘‘Makkhito’’ti iminā phurati vipphārati byāpetīti **phuṭo**ti vutte phuradhātuyā vipphāraṇaṃ nāma makkhitatthoti dasseti. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. Iminā gāvo āhananti etthāti **gavāghātana**nti atthaṃ dassebhi. **Tantissare**ti tantiyā guṇassa sare. **Vādanakusalo**ti vādane kusalo. **Kharamucchitā**ti kharena mucchitā. ‘‘Sarasampannā’’ti iminā saro etissamatthīti **saravatī,** vīṇāti dasseti. **Kammaññā**ti ettha kammasaddato khamatthe ññapaccayoti āha ‘‘kammakkhamā’’ti. **Mandamucchanā**ti mandena mucchanā. **Same guṇe**ti ettha **samo** nāma majjhimo, **guṇo** nāma mukhyato vīṇāya jiyā, upacārato saroti āha ‘‘majjhime sare’’ti. **Vīriyasamatha**nti ettha vīriyañca samatho cāti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘vīriyasampayuttaṃ samatha’’nti. Iminā vīriyena sampayuttaṃ samathaṃ **vīriyasamatha**nti dasseti. ‘‘Vīriyaṃ samathena yojehī’’ti iminā vīriyena samathaṃ yojehīti atthopi dassitoti daṭṭhabbaṃ. **Indriyānañca samata**nti ettha saddhādīni pañcindriyāneva gahetabbāni, na aññānīti dassento āha ‘‘saddhādīnaṃ indriyāna’’nti. ‘‘Samabhāva’’nti iminā tāpaccayo bhāvatthe hotīti dasseti. **Tatthā**ti ‘‘indriyānaṃ samata’’ntipāṭhe, saddhādīsu indriyesu vā. **Tattha ca nimittaṃ gaṇhāhī**ti ettha bhāvenabhāvalakkhaṇe thapaccayo hotīti āha ‘‘tasmiṃ samathe satī’’ti. Ādāse sati mukhabimbena kattubhūtena uppajjitabbaṃ iva, tasmiṃ samathe sati yena nimittena kattubhūtena uppajjitabbanti yojanā. Samathassa nimittaṃ **samathanimittaṃ,** indriyānaṃ samabhāvo. Eseva nayo sesesupi. Samathanimittādīni cattāri ekasesena vā sāmaññaniddesena vā ‘‘nimitta’’nti vuccati.

244. **Aññaṃ byākareyya**nti ettha aññaṃ byākaronto attānaṃ ‘‘arahā aha’’nti jānāpetīti āha ‘‘arahā aha’’nti jānāpeyya’’nti. **Cha ṭhānānī**ti ettha ṭhānasaddo kāraṇatthoti āha ‘‘cha kāraṇānī’’ti. ‘‘Paṭivijjhitvā’’tiādinā **adhimutto**ti padassa adhippāyatthaṃ dasseti. Saddattho pana adhimuccatīti **adhimutto**ti daṭṭhabbo. Arahattaṃ vuccatīti sambandho. **Hī**ti vitthāro. **Asammohotī**ti ettha ākāratthavācako **iti**saddo pubbapadesupi yojetvā ‘‘nekkhamaṃ iti vuccatī’’tiādinā yojanā kātabbā.

‘‘Paṭivedharahita’’nti iminā **kevalaṃ saddhāmattaka**nti ettha mattasaddassa nivattetabbatthaṃ dasseti. **Paṭivedhapaññāyā**ti maggapaññāya. ‘‘Asammissa’’nti iminā kevalasaddassa asammissatthaṃ dasseti. **Paṭicaya**nti ettha paṭisaddo anupacchinnattho, cidhātu vaḍḍhanatthoti āha ‘‘punappunaṃ karaṇena vaḍḍhi’’nti, maggapaṭivedhena vītarāgattāyevāti sambandho. **Tanninnamānasoyevā**ti tasmiṃ phalasamāpattivihāre ninnamānaso eva.

Lābhasakkārasilokanti ettha labhanaṃ **lābho,** suṭṭhu karaṇaṃ **sakkāro,** silokanaṃ vaṇṇabhaṇanaṃ **siloko,** lābho ca sakkāro ca siloko ca lābhasakkārasilokanti atthaṃ dassento āha ‘‘catupaccayalābhañcā’’tiādi. **Tesaṃyevā**ti catunnaṃ paccayānameva. ‘‘Sīlañca vatañcā’’ti iminā

sīlabbatantipadassa dvandavākyaṃ dasseti.

Bhusasaddassa kaliṅgaratthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘balavanto’’ti ‘‘khīṇāsavassā’’ti iminā **nevassā**ti ettha tasaddassa visayaṃ dasseti. ‘‘Gahetvā’’ti iminā **pariyādiyantī**ti ettha paripubbaāpubbadādhātuyā gahaṇatthaṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ. Kilesā karontīti sambandho. **Tesa**nti kilesānaṃ. **Āneñjappatta**nti ettha iñjanaṃ kampanaṃ iñjaṃ, na iñjaṃ aneñjaṃ, tameva āneñjaṃ, taṃ pattanti āneñjappattanti atthaṃ dassento āha ‘‘acalanappatta’’nti. **Vayañcā**ti **ca**saddo avuttasampiṇḍanatthoti āha ‘‘vayampi uppādampī’’ti.

Upādānakkhayassāti ettha upādānakkhayaṃ adhimuttassāti dassento āha ‘‘upayogatthe sāmivacana’’nti. ‘‘Uppādañca vayañcā’’ti iminā **āyatanuppāda**nti ettha uppādasaddena vayopi avinābhāvato gahetabboti dasseti. **Sammā**ti nipāto ñāyatthoti āha ‘‘hetunā nayenā’’ti. **Santacittassā**ti ettha santasaddassa khedādīsupi pavattattā idha nibbutatthe vattatīti āha ‘‘nibbutacittassā’’ti. **Anunayapaṭighehī**ti anu punappunaṃ ārammaṇe cittaṃ netīti **anunayo,** rāgo, ārammaṇe paṭihaññatīti **paṭigho,** doso, anunayo ca paṭigho ca anunayapaṭighā, tehi. Iṭṭhe anunayo, aniṭṭhe paṭigho hotīti sambandho daṭṭhabbo.

148. Diguṇādiupāhanapaṭikkhepakathā

245. **Aññaṃ byākarontī**ti ettha aññasaddo sabbanāmasuddhanāmavasena duvidho. Tesu idha suddhanāmaṃ, taṃ pana bāle ca dārake ca arahatte ca pavattati, idha pana arahatteti dassento āha ‘‘arahattaṃ byākarontī’’ti. **Yenā**ti sabhāvena. **Arahāti ñāyatī**ti arahāiti attho ñāyati. **So**ti sabhāvo. **Suttavaṇṇanātoyevā**ti aṅguttaraṭṭhakathāto eva. **Na upanīto**ti na upari nīto. **Ekacce moghapurisā**ti ekaccesaddo aññepariyāyo, moghasaddo tucchavevacanoti āha ‘‘aññe pana tucchapurisā’’ti. ‘‘Hasamānā viyā’’ti iminā **hasamānakaṃ maññe**ti ettha maññesaddo viyatthoti dasseti. **Asantamevā**ti avijjamānaṃyeva. **Ekapalāsika**nti ettha palāsasaddo paṇṇavācako. Paṭalaṃ nāma paṇṇaṃ viya hoti, tasmā ‘‘ekapaṭala’’nti vuttaṃ. **Asītisakaṭavāhe**ti ettha asīti padaṃ sakaṭapadena sambandhaṃ katvā asītisakaṭehi vahitabbeti attho daṭṭhabbo. ‘‘Dve sakaṭabhārā eko vāho’’ti iminā vāhānaṃ cattālīsabhāvaṃ dasseti. **Sattahatthikañca anīka**nti ettha anīkassa sarūpaṃ dassento āha ‘‘cha hatthiniyo cā’’tiādi. Sattannaṃ hatthīnaṃ samūho **sattahatthikaṃ**. Sattaanīkattā ekūnapaññāsahatthino honti. Tesu satta hatthino, dvācattālīsa hatthiniyo honti. **Dviguṇā**ti ettha guṇasaddo paṭalatthoti āha ‘‘dvipaṭalā’’ti. **Guṇaṅguṇūpāhanā**ti ettha dviguṇatiguṇānaṃ visuṃ gahitattā pārisesato guṇaṅguṇabhāvaṃ dassento āha ‘‘catupaṭalato paṭṭhāya vuccatī’’ti. **Guṇaṅguṇūpāhanā**ti paṭalapaṭalā upāhanā, bahupaṭalā upāhanāti attho. Ukārena saha yojetvā gakāro sajjhāyitabbo ca likhitabbo ca. Idāni potthakesu pana ukāro na dissati.

149. Sabbanīlikādipaṭikkhepakathā

246. **Sabbāva nīlikā**ti sabbāva upāhanāyo nīlikā, sabbaṭṭhānesu nīlametāsanti **sabbanīlikā**tipi kātabbo. **Tattha cā**ti tesu nīlikādīsu ca. Ummārapupphassa vaṇṇo viya vaṇṇo etissāti **ummārapupphavaṇṇā**. Evaṃ sesesupi. **Addāriṭṭhakavaṇṇā**ti ettha **addo**ti allo. **Ariṭṭho**ti pheṇilarukkho vā kāko vā, tasmā addo allo ariṭṭho pheṇilarukkho, kāko vāti addāriṭṭho, tadeva addāriṭṭhako, addāriṭṭhakassa vaṇṇo viya vaṇṇo etissāti addāriṭṭhakavaṇṇā. **Etāsū**ti sabbanīlikādīsu. **Puñchitvā**ti parimajjitvā. **Appamattakenāpī**ti **pi**saddo sambhāvane. Sabbanīlādike bhinne kā nāma kathāti attho.

‘‘Yāsaṃ vaddhāyeva nīlā’’ti iminā nīlakā vaddhikā etāsanti **nīlakavaddhikā**ti chaṭṭhībāhiratthasamāsaṃ dasseti. **Vaddhikā**ti ca naddhi. Sā hi upāhanatalato vaddhayatīti vaddhikāti ca upāhanatalaṃ bandhati imāyāti vaddhikāti ca vuccati. **Sabbatthā**ti sabbesu pītakavaddhikādīsu. **Etāyopī**ti nīlakavaddhikādikā upāhanāyopi. **Tale**ti upāhanāya tale. ‘‘Khallakaṃ bandhitvā’’ti iminā khallakena bandhitabbāti **khallakabaddhā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Yonakaupāhanā**ti yonakajātīnaṃ

manussānaṃ upāhanā. **Paliguṇṭhetvā**ti parisamantato veṭhetvā. ‘‘Upari…pe… jaṅgha’’nti iminā puṭabaddhato visesaṃ dasseti. **Tūlapicunā**ti tūlasaṅkhātena picunā. ‘‘Tittirapattasadisā’’ti iminā tittirassa pattaṃ viya **tittirapattikā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Tittiro**ti ca eko sakuṇaviseso. **Kaṇṇikaṭṭhāne**ti dvinnaṃ vaddhikānaṃ ekato samāgamaṭṭhāne. ‘‘Meṇḍa…pe… katā’’ti iminā meṇḍassa visāṇena sadisā vaddhikā etāsanti **meṇḍavisāṇavaddhikā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Tathevā**ti yathā meṇḍaajasiṅgasaṇṭhāne vaddhe yojetvā katā, tathevāti attho. ‘‘Vicchikā…pe… katā’’ti iminā vicchikāya aḷo **vicchikāḷo,** so viya vaddhikā etāsanti **vicchikāḷikā**ti vacanatthaṃ dasseti. Aḷasaddo ‘‘aḷacchinno’’tiādīsu (mahāva. 119) aṅguṭṭhavācako, idha pana naṅguṭṭhavācako, tasmā vuttaṃ ‘‘naṅguṭṭhasaṇṭhāne’’ti. **Talesū**ti upāhanāya talesu. ‘‘Mora…pe… sibbikā’’ti iminā morapiñchehi parisamantato, parikkhipitvā vā sibbitā **morapiñchaparisibbitā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Citrā upāhanāyo**ti ettha citrasaddo vicitratthoti āha ‘‘vicitrā’’ti. **Etāsū**ti khallakabaddhādīsu. **Vaḷañjetabbā**ti paribhuñjitabbā. Vaḷaji paribhogeti dhātupāṭho (saddanītidhātumālāyaṃ 15 jakārantadhātu). Tālujo tatiyo. **Tesu panā**ti khallakādīsu pana. **Sati** santesūti yojanā. Sīhacammena parikkhipitabbāti **sīhacammaparikkhatā**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘pariyantesū’’tiādi. **Pakkhibiḷālo**ti tuliyo. So hi pakkhayuttattā ca biḷālamukhasadisamukhattā ca pakkhibiḷāloti vuccati. Iminā **luvakacammaparikkhatā**ti ettha luvakasaddo pakkhibiḷālapariyāyoti dasseti. ‘‘Ulūkacammaparikkhatā’’tipi pāṭho. **Etāsupī**ti sīhacammaparikkhatādīsupi. Yā kāci upāhanāyoti sambandho.

247. **Omukka**nti ettha avatyūpasaggassa viyogatthaṃ dassento āha ‘‘paṭimuñcitvā apanīta’’nti. Purāṇaṃ guṇaṅguṇūpāhananti attho.

151. Ajjhārāme upāhanapaṭikkhepakathā

248. ‘‘Yena sippenā’’tiādinā abhi adhikaṃ jīvanti anenāti **abhijīvanaṃ,** kiṃtaṃ? Sippanti atthaṃ dasseti. **Tassā**ti sippassa. **Idhā**ti imasmiṃ sāsane. Yaṃsaddo vacanavipallāsoti āha ‘‘ye tumhe’’ti. **Hī**ti saccaṃ. **Yaṃnipāto**ti yaṃiti nipāto yadisaddassa atthe pavattatīti yojanā. **Ācariyā evā**ti evasaddena ācariyamattabhāvaṃ paṭikkhipati. **Hī**ti saccaṃ. **So**ti avassiko. **Ta**nti chabbassaṃ. **Nissāya vacchatī**ti avassikassa catuvassakāle chabbassassa dasavassikattā taṃ nissāya vasati. Upajjhāyamattaṃ dassento āha ‘‘upajjhāyassā’’tiādi. **Mahantatarā**ti attano vuḍḍhatarā. Upajjhāyassa mattaṃ pamāṇametesanti **upajjhāyamattā**.

249. Pādato nikkhantena khīlasadisena maṃsena pavatto ābādho **pādakhīlābādho**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘pādato’’tiādi. Pādato nikkhantanti sambandho.

251. **Tiṇapādukā**tiādīsu tiṇena katā pādukā tiṇapādukāti vacanatthādiṃ dassento āha ‘‘yena kenaci tiṇenā’’tiādi. Taṃ suviññeyyameva. ‘‘Bhūmiyaṃ suppatiṭṭhitāti’’ādinā na saṅkamitabbāti **asaṅkamanīyā**ti atthaṃ dasseti.

252. **Aṅgajātenevā**ti attano aṅgajātena eva. **Aṅgajāta**nti gāvīnaṃ aṅgajātaṃ. **Ogāhetvā**ti ettha otyūpasaggo daḷhatthoti āha ‘‘daḷhaṃ gahetvā’’ti.

153. Yānādipaṭikkhepakathā

253. **Itthiyuttenā**ti ettha rūḷīvasena dhenupi itthī nāmāti āha ‘‘dhenuyuttenā’’ti. **Purisantarenā**ti ettha puriso eva antaro añño etthāti **purisantaraṃ** yānaṃ. Purisantaro nāma atthato sārathīti āha ‘‘purisasārathinā’’ti, yānenāti yojanā. **Gaṅgāmahiyāyā**ti ettha gaṅgā ca mahī ca gaṅgāmahī, tattha kīḷikā gaṅgāmahiyāti atthaṃ dassento āha ‘‘gaṅgāmahīkīḷikāyā’’ti. Tattha hi itthipurisā yānehi udakakīḷaṃ kīḷanti. **Purisayuttaṃ hatthavaṭṭaka**nti ettha ‘‘anujānāmi bhikkhave purisayuttañca hatthavaṭṭakañcā’’ti dassento āha ‘‘etthā’’tiādi. Tattha **purisayutta**nti purisena yujjitabbanti purisayuttaṃ yānaṃ. **Hatthavaṭṭaka**nti hatthena vaṭṭetabbanti hatthavaṭṭakaṃ yānaṃ. **Yānugghātenā**ti

yānassa ullaṅghitvā gamanena. Hanadhātu hi gatyattho. Tamatthaṃ dassento āha ‘‘yānaṃ abhiruhantassā’’tiādi. ‘‘Tappaccayā’’ti iminā yānugghātenāti ettha hetvatthe karaṇavacananti dasseti. **Pīṭhakasivikanti** pīṭhena saha kataṃ sivikaṃ. **Paṭapoṭalika**nti paṭamayaṃ poṭalikaṃ.

154. Uccāsayanamahāsayanapaṭikkhepakathā

254. Uccaṃ āsayanaṃ **uccāsayanaṃ**. Mahantaṃ āsayanaṃ **mahāsayanaṃ**. Āsandiādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Pamāṇātikkantāsana**nti dīghāsanaṃ. Tañhi āgamma sadati nisīdatīti ettha, āyataṃ vā suṭṭhuṃ dadātīti **āsandī**ti vuccati. **Vāḷarūpānī**ti sīhabyagghādivāḷarūpāni. Pādesu vāḷarūpāni paricchinditvā aṅkīyati lakkhīyatīti **pallaṅko. Gonako**ti gavati dīghalomehi uggacchati etthāti gonako. **Kojavo**ti kuyaṃ bhūmiyaṃ javati gacchatīti kojavo. **Tassā**ti gonakassa. Lomāni caturaṅgulādhikāni honti kirāti yojanā. **Vānacitrauṇṇāmayattharaṇo**ti vānena sibbanena sañjātaṃ citrarūpametthāti vānacitraṃ, uṇṇāya nibbatto **uṇṇāmayo,** soyeva attharaṇo uṇṇāmayattharaṇo, vānacitrañca taṃ uṇṇāmayattharaṇo ceti vānacitrauṇṇāmayattharaṇo. **Setattharaṇo**ti setatthikehi sevīyatīti soto, soyeva attharaṇo setattharaṇo. Iminā atthena paṭati setabhāvaṃ gacchatīti **paṭikā**ti kātabbaṃ. Paṭikāsaddoyaṃ aḍḍhendupāsāṇepi pavattati. **Ghanapupphako**ti ghanaṃ kathinaṃ pupphametthāti ghanapupphako. Iminā ghanapupphasaṅkhātaṃ paṭalamettha atthīti **paṭalikā**ti dasseti. **So**ti attharaṇo. **Āmalakapaṭo**ti āmalakapupphaṃ dassetvā kato paṭo. **Tūlikā**ti tūlaṃ pūretvā katā tūlikā. **Vikatikā**ti sīhabyagghādirūpehi (dī. ni. aṭṭha. 1.15) vicittākārena karīyatīti vikatikā. **Dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ ‘‘uddalomī**ti ubhatodasaṃ uṇṇāmayattharaṇaṃ. **Ekantalomī**ti ekatodasaṃ uṇṇāmayattharaṇa’’nti vuttaṃ. Idha pana **‘‘uddalomī**ti ekato uggatalomaṃ uṇṇāmayattharaṇaṃ, **ekantalomī**ti ubhato uggatalomaṃ uṇṇāmayattharaṇa’’nti vuttaṃ. Tasmā dve aṭṭhakathāyo aññamaññaṃ visadisā honti. Ettha dīghanikāyaṭṭhakathānayena vacanatthaṃ karissāmi. Uṭṭhitaṃ dvīhi pakkhehi, dvīsu vā dasāsaṅkhātaṃ lomametthāti **uddalomī**. Niggahitāgamaṃ katvā ‘‘undalomī’’tipi pāṭho, ayamevattho. Ekasmiṃ ante dasāsaṅkhātaṃ lomametthāti **ekantalomī**ti. **Koseyyakaṭṭissamaya**nti ettha **koseyya**nti kosiyasuttaṃ. **Kaṭṭissa**nti kaṭṭissanāmakaṃ vākaṃ. Iminā koseyyañca kaṭṭissañca **kaṭṭissānī**ti virūpekasesaṃ katvā kaṭṭissehi pakataṃ attharaṇaṃ kaṭṭissanti atthaṃ dasseti. **Suddhakoseyya**nti ratanaaparisibbitaṃ suddhakoseyyaṃ. Iminā suddhakaṭṭissampi vaṭṭatīti dasseti.

Soḷasa nāṭakitthiyo ṭhatvā naccaṃ karonti etthāti **kuttaka**nti atthaṃ dassento āha ‘‘soḷasanna’’ntiādi. **Ajinacammehī**ti ajinamigacammehi, kataiti sambandho. **Paveṇī**ti dupaṭṭatipaṭṭādīhi paraṃparavasena katattā ‘‘paveṇī’’ti vuccati. Ajinacammāni hi sukhumatarāni, tasmā dupaṭṭatipaṭṭādīni katvā paveṇivasena katāni. Tasmā vuttaṃ ‘‘ajinapaveṇī’’ti. ‘‘Kadalimigacammaṃ nāmā’’ti iminā tassa cammaṃ kadalimigaiti gahetabbaṃ uttarapadalopavasena vā upacārena vāti dasseti. **Pavara**saddo uttamatthoti āha ‘‘uttamapaccattharaṇa’’nti. **Ta**nti kadalimigapavarapaccattharaṇaṃ. **Sauttaracchada**nti ettha sakāro sahasaddakāriyoti dassento āha ‘‘saha uttaracchadenā’’ti. ‘‘Uparī’’ti iminā uttarasaddassa seṭṭhādayo nivatteti. ‘‘Saddhi’’nti iminā sahasaddassa tulyatthaṃ nivatteti. ‘‘Seta…pe… na vaṭṭatī’’ti iminā rattavitānaṃ heṭṭhā kappiyapaccattharaṇe satipi na vaṭṭatīti dasseti. Kasmā? Rattavitānassa akappiyattā. **Ubhatolohitakūpadhāna**nti ettha ubhasarūpaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sīsūpadhānañca pādūpadhānañcā’’ti. Sīso upagantvā tiṭṭhati etthāti **upadhānaṃ,** upa bhusaṃ vā sukhaṃ dhāretīti **upadhānaṃ,** bibbohanaṃ. Sace pamāṇayuttaṃ, taṃ upadhānaṃ vaṭṭatīti yojanā.

155. Sabbacammapaṭikkhepādikathā

255. **Dīpipotako**ti dīpipoto viyāti dīpipotako vaccho. **Bhittidaṇḍakādīsū**ti bhittisambandhesu daṇḍakādīsu. Ādisaddena bhittithambhādayo saṅgaṇhāti.

256. Yo na sakkoti anupāhano gāmaṃ pavisituṃ, so gilāno nāmāti yojanā.

157. Soṇakuṭikaṇṇavatthukathā

257. **Etenā**ti ‘‘kuraraghare’’ti pāṭhena. **Assā**ti mahākaccānassa. **Papātanāmake**ti yasmā mahātaṭo ettha atthi, tasmā papātanāmako hoti. **Etenā**ti ‘‘papātake pabbate’’ti pāṭhena. **Assā**ti mahākaccānassa. Koṭiagghanakaṃ piḷandhanaṃ kaṇṇe etassatthīti **kuṭikaṇṇo**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘koṭiagghanakaṃ panā’’tiādi. Piḷandhati anenāti **piḷandhanaṃ,** alaṅkāro. Dantajo catutthakkharo. ‘‘Pasādajanaka’’nti iminā pasādaṃ janetīti **pāsādiko**ti vacanatthaṃ dasseti. **Pasādanīya**nti pasāditabbaṃ, pasādituṃ arahanti attho. **Atthavacana**nti attho vuccati anenāti atthavacanaṃ. Pāḷiyaṃ idāni potthakesu ‘‘pasādanīya’’nti pāṭho natthi. ‘‘Pāsādika’’ntipadassa pubbe ‘‘dassanīya’’nti pāṭhoyeva atthi. **Uttamadamathasamatha**ntiettha damathasaddassa ñāṇatthañca indriyasaṃvaratthañca samathasaddassa samādhatthañca cittūpasamatthañca dassento āha ‘‘uttamaṃ damathañcā’’tiādi. Casaddena dvandavākyaṃ dasseti. **Visūkāyikavipphanditāna**nti visūkāya paṭipakkhāya pavattānaṃ diṭṭhicittasaṅkhātānaṃ vividhacalanānaṃ. ‘‘Vīriyindriya’’nti iminā **yatindriya**nti ettha **yata**saddo vīriyavācakoti dasseti. **Nāga**nti ettha natthi āgu pāpametassāti nāgoti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘āguvirahita’’nti kiṃ divasato paṭṭhāyāti āha ‘‘mama pabbajjādivasato paṭṭhāyā’’ti. Kaṇhā mattikā uttari etthāti **kaṇhuttarā**ti atthaṃ dassento āha ‘‘kaṇhamattikuttarā’’ti. ‘‘Uparī’’ti iminā uttarasaddassa atthaṃ dasseti. ‘‘Gunnaṃ khurehī’’ti iminā gunnaṃ khurakaṇṭakasadisattā **gokaṇṭakā** nāmāti dasseti. Te gokaṇṭake rakkhitunti sambandho. Evaṃ kharā bhūmi hotīti yojanā. **Etehī**ti eragūādīhi catūhi tiṇehi. **Ta**nti eragūtiṇaṃ. **Tenā**ti moragūtiṇena. Jantussa vaṇṇoti sambandho. **Senāsanaṃ paññapesī**ti ettha kiṃ nāma senāsanaṃ paññapesīti āha ‘‘bhisiṃ vā kaṭasārakaṃ vā paññapesī’’ti. Paññapetvā ca pana soṇassa ārocesi. Kiṃ ārocesīti āha ‘‘āvuso’’tiādi. Satthā vasitukāmoti sambandho.

258. ‘‘Tassa soṇassā’’ti iminā **paṭibhātu ta**nti ettha ‘‘ta’’ntipadaṃ sāmyatthe upayogavacananti dasseti. **Ta**nti tava. **Aṭṭhakavaggikānī**ti aṭṭhapamāṇo, aṭṭhasamūho vā vaggo etesanti aṭṭhakavaggikāni. Kāmasuttādīni (su. ni. 772 ādayo) soḷasa suttāni. **Yo**ti puggalo, samannāgatoti sambandho. **Ariyopī**ti pisaddo na kevalaṃ sucisamannāgatoyeva pāpe na ramati, atha kho ariyopīti dasseti. ‘‘Paṭibhātu ta’’nti pāṭhato yāva ‘‘sucīti vutta’’nti pāṭhā kesuciyeva aṭṭhakathāpotthakesu atthi. **Ayaṃ khvassā**ti ettha **assa**saddo ākhyātoti āha ‘‘bhaveyyā’’ti. **Paridassesī**ti pañca varāni paricchinditvā dassesi. Yaṃ vacanaṃ me upajjhāyo jānāpeti, tassa vacanassa ayaṃ kālo bhaveyyāti yojanā.

259. **Vinayadharapañcamenā**ti ettha upajjhāyapañcamenāti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘anussāvanācariyapañcamenā’’ti. **Upāhanakosako**ti upāhanāya pakkhipanokāso kosako. Eḷakacammaajacammesu akappiyaṃ nāma natthi. Migacamme pana kiñci vaṭṭati, na kiñci vaṭṭati. Taṃ vibhajitvā dassento āha ‘‘migacamme’’tiādi. **Etesaṃyevā**ti eṇimigādīnaṃ channameva. **Aññesaṃ panā**ti chahi migehi avasesānaṃ pana. Tesaṃ cammaṃ na vaṭṭatīti sambandho.

Gāthāyaṃ makkaṭo ca kāḷasīho ca sarabho ca kadalimigo ca keci ye vāḷamigā atthi, te cāti yojanā. **Tesa**nti makkaṭādīnaṃ.

Tatthāti gāthāya, makkaṭādīsu vā. ‘‘Sīhabyagghaacchataracchā’’ti iminā vāḷamigānaṃ sarūpaṃ dasseti. Ettakāyeva vāḷamigāti āha ‘‘na kevala’’ntiādi. **Etesaṃyevā**ti sīhabyagghaacchataracchānameva. Na cammaṃ na vaṭṭatīti sambandho. **Yesa**nti channaṃ eṇimigādīnaṃ. **Te**ti cha eṇimigādike. **Hi** saccaṃ sabbesaṃ etesaṃ vāḷamigānaṃ cammaṃ na vaṭṭatīti yojanā. **Āharitvā vā na dinna**nti āharitvā vā hatthe vā pādamūle vā ṭhapetvā na dinnaṃ. ‘‘Gaṇanaṃ na upetī’’ti iminā gaṇanaṃ upagacchatīti **gaṇanūpaga**nti atthaṃ dasseti. **Adhiṭṭhitañcā**ti adhiṭṭhitaṃ pana. **Yadā**ti yasmiṃ kāle. **Tato**ti kālato.

Iti cammakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

6. Bhesajjakkhandhakaṃ

160. Pañcabhesajjādikathā

260. Bhesajjakkhandhake saradakāle uppanno **sāradiko**ti atthaṃ dassento āha ‘‘saradakāle

uppannenā''ti. ''Pittābādhenā''ti iminā ābādhassa sarūpaṃ dasseti. Pittābādhassa kāraṇaṃ vitthārento āha ''tasmiṃ hī''tiādi. **Tenā**ti hetunā. **Tesa**nti bhikkhūnaṃ. **Koṭṭhabbhantaragata**nti koṭṭhassa abbhantaraṃ gataṃ. Antassa anto pavisanaṃ hotīti adhippāyo. **Āhārattha**nti āhārassa kiccaṃ, āhārena vā kattabbaṃ kiccaṃ.

261. **Nacchādentī**ti tāni bhesajjāni bhojanāni nacchādenti. Kasmā? Bhojanānaṃ ajīraṇattā. Iti imamatthaṃ dassento āha ''na jīrantī''ti. Nacchādattā na vātarogaṃ paṭippassambhetuṃ sakkonti. Ettha ca ''na jīrantī''ti iminā nacchādanassa kāraṇaṃ dasseti. ''Na vāta…pe… sakkontī''ti iminā tasseva phalaṃ dassetīti daṭṭhabbaṃ. ''Siniddhānī''ti iminā sinihantīti **senehikānī**ti atthaṃ dasseti. **Bhattacchannakenā**ti ettha bhattassa acchannakaṃ nāma bhattassa arocikaṃ bhattassa ruciyā anuppādakanti āha ''bhattārocakenā''ti.

262. **Acchavasa**ntiādīsu vinicchayo veditabboti yojanā. Pāḷiyaṃ ''paṭiggahitaṃ nippakkaṃ saṃsaṭṭha''nti padānaṃ kiriyāvisesanaṃ katvā ''paribhuñjitu''nti padena sambandhitabbabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''kāle paṭiggahitanti ādīsū''tiādi. **Telaparibhogena paribhuñjitu**nti ettha kittakaṃ kālaṃ telaparibhogena paribhuñjitabbanti āha ''sattāhakāla''nti.

161. Mūlādibhesajjakathā

263. **Mūlabhesajjādivinicchayopī**ti pisaddo acchavasantiādīsu vinicchayaṃ apekkhati. **Idhā**ti bhesajjakkhandhake. **Yaṃ ya**nti vinicchayaṃ. **Pisanasilā**ti pisati etthāti **pisanā,** sāyeva silāti pisanasilā. Iminā acalaṃ hutvā nisīdatīti **nisado**ti atthaṃ dasseti. **Pisanapotako**ti pisati anenāti pisano, soyeva potakoti pisanapotako, iminā nisadato potakoti **nisadapotako**ti atthaṃ dasseti. **Hiṅgujātiyo**ti hiṅgukulāni.

Sāmuddanti ettha samudde santiṭṭhatīti sāmuddanti vacanatthaṃ dassento āha ''samuddatīre''tiādi. ''Tīre''ti iminā samuddeti ettha sattamīvibhattiyā samīpatthe pavattabhāvaṃ dasseti. **Pakatiloṇa**nti sabhāvaloṇaṃ, na dabbasambhārehi saddhiṃ pacitanti attho. ''Pabbate uṭṭhahatī''ti iminā sindhunāmake pabbate uṭṭhahatīti **sindhava**nti atthaṃ dasseti. Ubbito bhūmito īrati uggacchatīti **ubbira**nti vacanatthaṃ dassento āha ''bhūmito aṅkuraṃ uṭṭhahatī''ti. Iminā aṭṭhakathānayena oṭṭhajo tatiyakkharoyeva yujjati, potthakesu pana catutthakkharoyeva dissati. ''Ubbhida''ntipi pāṭho. **Bila**nti koṭṭhāso. Tasmā dabbasambhārehi bilehi saddhiṃ pacitaṃ bilanti atthaṃ dassento āha ''dabbasambhārehi saddhiṃ pacita''nti. Abhidhāne pana (abhidhāne 461 gāthāyaṃ) ''bilāla''nti pāṭho atthi. **Ta**nti bilaṃ.

264. Assādīnaṃ kāyagandho viya kassaci kāyagandho hotīti yojanā. **Tassāpī**ti bhikkhunopi. Pisaddena kaṇḍuvābādhabhikkhuādayopi sampiṇḍeti. Chakaṇasaddassa assādīnaṃ malepi pavattanato vuttaṃ ''gomaya''nti. **Pākatikacuṇṇampī**ti apakkarajanacuṇṇampi. **Etampī**ti pākatikacuṇṇampi.

Tanti āmakamaṃsaṃ, na khādīti sambandho. **Ta**nti āmakalohitaṃ vā, na pivīti sambandho. **Amanusso**ti manussasadiso bhūto. **Ta**nti āmakamaṃsalohitaṃ.

265. **''Añjana''**nti nāmaṃ sāmaññanti āha ''añjananti sabbasaṅgāhakavacanameta''nti. **Sabbasaṅgāhakavacana**nti sabbesaṃ añjanānaṃ saṅgāhakavacanaṃ. **Eta**nti ''añjana''nti etaṃ vacanaṃ. Añjati cakkhuṃ makkheti anenāti **añjanaṃ,** añjati cakkhuṃ byattaṃ karotīti vā **añjanaṃ,** tālujo tatiyakkharo. **Kapalla**nti kapalle pavattaṃ. Kapālañhi dīpasikhāya upari nikujjitvā tattha pavattaṃ masi ''kapalla''nti vuccati. Tamatthaṃ dassento āha ''dīpasikhato gahitamasī''ti. **Añjanūpapisanehī**ti ettha añjanehi saddhiṃ upanetuṃ pisitabbanti añjanūpapisananti vacanatthaṃ dassento āha ''añjanena saddhiṃ ekato pisitehī''ti. ''Ekato''ti iminā ''saddhi''nti padasseva atthaṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ. Yaṃkiñci añjanūpapisanaṃ cuṇṇaṃ na na vaṭṭatīti yojanā. Atha vā na vaṭṭati na hoti, vaṭṭatiyevāti yojanā. Imasmiṃ naye ''na vaṭṭatī''ti ākhyātapadaṃ kiriyāntarāpekkhattā kattā hoti. Ākhyātesupi hi kattuttañca kammattañca labbhati. **Candana**ntiādīni suviññeyyāneva.

Aṭṭhimayanti padassa atibyāpitadosaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘manussaṭṭhiṃ ṭhapetvā’’ti. **Salākaṭṭhāniya**nti ettha salākā tiṭṭhanti etthāti salākaṭṭhāniyanti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘yatthā’’tiādi. Tattha **yatthā**ti yasmiṃ susiradaṇḍakādike. **Salāka**nti añjanisalākaṃ. **Odahantī**ti ṭhapenti. **Aṃsabaddhako**ti aṃse baddhati anenāti aṃsabaddhako. **Yamakanatthukaraṇi**nti natthu karīyati imāyāti natthukaraṇī, yamakā natthukaraṇī yamakanatthukaraṇī.

267. Taṃ sabbaṃ telapākanti sambandho. ‘‘Ati viya khittamajjānī’’ti iminā ati viya khipīyanti pakkhipīyantīti atikhittāni, tāniyeva majjāni atikhittamajjānīti vacanatthaṃ dasseti.

Paṇṇasedanti paṇṇehi sedaṃ. **Aṅgārāna**nti aṅgārehi. **Tatthā**ti tesu paṃsuvālikādīsu. **Vātaharaṇapaṇṇānī**ti vātassa apanayanāni uddālādīni paṇṇāni. **Tatthā**ti tesu paṇṇesu. **Nānāpaṇṇabhaṅgakuthita**nti nānāpaṇṇāniyeva bhañjitabbaṭṭhena nānāpaṇṇabhaṅgaṃ, tena kuthitaṃ nānāpaṇṇabhaṅgakuthitaṃ. **Uṇhodakassā**ti uṇhodakena. **Tatthā**ti udakakoṭṭhake.

Pabbe pabbeti phaḷumhi phaḷumhi. **Yenā**ti pajjena. Taṃ pajjaṃ abhisaṅkharituntі yojanā. ‘‘Pādānaṃ sappāyabhesajja’’nti iminā pādassa hitaṃ pajjanti vacanatthaṃ dasseti. **Tilakakkenā**ti ettha kakkasaddassa cuṇṇavācakattā ‘‘piṭṭhehī’’ti vuttaṃ. Kabaḷena pakkhipanaṃ **kabaḷikaṃ**. Sattupiṇḍassa bhattakabaḷasadisattā **sattupiṇḍa**nti vuttaṃ. **Āṇi viyā**ti khīlā viya. **Khārenā**ti loṇasakkharikamayena khārena. Vikāsaṃ rundhatīti **vikāsikaṃ,** telarundhanapilotikaṃ. **Vaṇakamma**nti vaṇassa, vaṇe vā kammaṃ.

268. Sappadaṭṭhakāleyeva kiṃ sāmaṃ gahetvā paribhuñjitabbanti āha ‘‘na kevala’’ntiādi. **Ida**nti mahāvikaṭaṃ, paribhuñjīkabbanti sambandho. **Aññesu panā**ti sappadaṭṭhato aññesu pana. Sace bhūmipatto gūtho hoti, paṭiggahetabboti yojanā.

269. **Vasīkaraṇapānakasamuṭṭhitarogo**ti kantibhāvasaṅkhātaṃ vasaṃ karoti anenāti vasīkaraṇaṃ, bhesajjaṃ, pivate pānaṃ, taṃyeva pānakaṃ, vasīkaraṇassa pānakaṃ vasīkaraṇapānakaṃ, tena samuṭṭhito rogo vasīkaraṇapānakasamuṭṭhitarogo. Iminā **gharadinnakābādho**ti ettha gharaṇiyā dinnena vasīkaraṇapānakena samuṭṭhito ābādho gharadinnakābādhoti vacanatthaṃ dasseti. Sītāya āloḷetabbanti **sītāloḷaṃ,** udakaṃ. Sītāsaddo naṅgalalekhāsaṅkhātaṃ phālapaddhatiṃ mukhyato vadati, phālapaddhatikare phāle laggamattikaṃ upacārato vadati. Tena vuttaṃ ‘‘sītāya āloḷetabba’’nti. Aṭṭhakathāyampi tamatthaṃ dassento āha ‘‘naṅgalenā’’tiādi.

Vipakkagahaṇikoti visesena pācāpanagahaṇiko. **Muttaharītaka**nti ettha ‘‘mutta’’nti sāmaññato vuttepi gomuttameva gahetabbanti dassento āha ‘‘gomuttaparibhāvitaṃ harītaka’’nti. Iminā muttena paribhāvitaṃ harītakaṃ muttaharītakanti vacanatthaṃ dasseti. **Taṇḍulakasaṭo**ti taṇḍuladhovanodakakasaṭo dhotasiniddho, **sova** muggapacitapānīyoti yojanā. ‘‘Maṃsarasenā’’ti iminā maṃsaraso maṃsena paṭicchādetabbanti **paṭicchādanīya**nti vuccatīti dasseti.

163. Guḷādianujānanakathā

272. **Hī**ti saccaṃ. **Pakkattā**ti muggānaṃ pakkabhāvato. **Te**ti muggā.

274. **Akappiyakuṭiya**nti akappiyakuṭiyā anto. **Assā**ti bhikkhuno na vaṭṭatīti sambandho. **Tampī**ti uṇhayāgumpi. Pisaddena pageva āmisaṃ pacituntі dasseti. **Uttaṇḍulabhatta**nti pakkataṇḍulato viyogoti uttaṇḍulo, ukāro hi viyogatthavācako, apakkataṇḍuloti attho. Uttaṇḍulamayaṃ bhattanti uttaṇḍulabhattaṃ. Sakiṃ kuthitesu khīratakkādīsu aggiṃ dātuṃ vaṭṭatīti yojanā. Biḷālādīnaṃ sattānaṃ samūho rūḷhīvasena **ukkapiṇḍako**ti vuccatīti āha ‘‘biḷālamūsikagodhāmaṅgusā’’ti. Vighāsādabhāvena nihatamānattā kāyavācaṃ dametīti **damako** vighāsādoti āha ‘‘vighāsādā’’ti.

276. **Tato nīhaṭa**nti ettha tasaddassa visayaṃ dassento āha ‘‘yatthā’’tiādi. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. **Nīhaṭa**nti nīharitvā haritaṃ.

278. **Vanaṭṭhaṃ pokkharaṭṭha**nti ettha vane tiṭṭhatīti **vanaṭṭho,** pokkhare tiṭṭhatīti **pokkharaṭṭho**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘vane cevā’’tiādi. ‘‘Paduminigacche’’ti iminā pokkharasaddo padumavācakoti dasseti. Yassa bījaṃ aṅkuraṃ na janeti, taṃ phalaṃ **abījaṃ** nāmāti yojanā.

167. Satthakammapaṭikkhepakathā

279. Dukkhena rupatīti **duropayo**ti dassento āha ‘‘dukkhena ruhatī’’ti. **Satthakammaṃ vā vatthikammaṃ vā**ti ettha satthena kātabbaṃ kammaṃ **satthakammaṃ,** vatthipīḷanaṃ kātabbaṃ kammaṃ **vatthikamma**nti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘yathā paṭicchanne’’tiādi. ‘‘Sūciyā vā’’tiādinā satthakammanti ettha ‘‘sattha’’nti padaṃ upalakkhaṇamattanti dasseti. ‘‘Satthena vā’’ti padaṃ ‘‘chindanaṃ vā phālanaṃ vā’’tipadehi yojetabbaṃ. ‘‘Sūciyā vā kaṇṭakena vā sattikāya vā’’tipadāni ‘‘vijjhanaṃ vā’’ti padena yojetabbāni. ‘‘Pāsāṇasakkhalikāya vā nakhena vā’’ti padāni ‘‘lekhanaṃ vā’’ti padena yojetabbāni. **Eta**nti satthena chindanādikammaṃ. **Ettha cā**ti satthakammavatthikammesu. **Tattha panā**ti sambādhe pana. **Tenā**ti khārādinā. Vaccamagge yāya bhesajjamakkhitādānavaṭṭiyā khārakammaṃ vā karonti, yāya veḷunāḷikāya telaṃ vā pavesenti, sā bhesajjamakkhitādānavaṭṭi vā sā veḷunāḷikā vā vaṭṭatiyevāti yojanā.

280. **Taṃ divasa**nti tasmiṃ divase. Kiñci satthanti yojanā. **Imāyā**ti suppiyāya aññaṃ kiñci adeyyaṃ kimpi bhavissatīti yojanā. **Yatra nāmā**ti ettha trapaccayo kāraṇatthe hotīti āha ‘‘yasmā nāmā’’ti. ‘‘Vīmaṃsī’’ti iminā **paṭivekkhī**ti ettha paṭiavapubbo ikkhadhātu vīmaṃsanatthoti dasseti. **Asukamaṃsa**nti asukaṃ maṃsaṃ, asukassa vā sattassa maṃsaṃ.

169. Hatthimaṃsādipaṭikkhepakathā

281. Araññakokā nāmāti sasabiḷālādayo satte khādanatthāya kukati ādadātīti **koko** araññe jāto koko **araññakoko, sunakhasadisā**ti gāmasunakhena sadisā. **Tesa**nti araññakokānaṃ. **Yo panā**ti sunakho pana, uppannoti sambandho. **Gāmasunakhiyā**ti sāmyatthe sāmivacanaṃ. **Kokenā**ti sahādiyoge karaṇavacanaṃ. Tāni padāni ‘‘saṃyogenā’’ti padena yojetabbāni. **Tassā**ti sunakhassa.

Etthāti manussamaṃsādīsu. **Sajātikatāyā**ti samānajātikabhāvato. **Anupaddavatthāyā**ti anupaddavatthaṃ, paṭikkhittānīti sambandho. **Āpattī**ti manussamaṃse thullaccayena, sese dukkaṭena āpatti. **Uddissa kataṃ panā**ti bhikkhuṃ uddissa katamaṃsaṃ pana.

170. Yāgumadhugoḷakādikathā

282. **Ekako**ti ettha ekato asahāyatthe kapaccayoti āha ‘‘natthi me dutiyo’’ti. **So**ti brāhmaṇo. **Vayaṃ katvā**ti paribbayaṃ katvā, paṭiyādāpesi kirāti yojanā. **Anumodanagāthāyā**ti anumodanapakāsakāya gāthāya. ‘‘Patthayataṃ icchata’’nti padānaṃ alamatthapayoge sampadānattā vuttaṃ ‘‘alameva dātunti iminā sambandho’’ti. **Soyeva gahetabbo**ti ‘‘dātu’’ntibhāvassa kattubhāvena so eva pāṭho gahetabboti attho.

283. Yā yāgu pavāraṇaṃ janeti, sā yāgu **bhojjayāgu** nāmāti yojanā. **Ya**nti kālaṃ. ‘‘Ādiṃ katvā’’ti iminā **yadaggenā**ti ettha aggasaddo ādyattho kiriyāvisesanatthe karaṇavacananti dasseti. ‘‘Sagganibbattakapuñña’’nti iminā **saggā**ti ettha phalūpacāraṃ dasseti. **So**ti guḷo.

284. **Tathārūpenā**ti tathāsabhāvena. Guḷassa anurūpasabhāvenāti attho.

173. Pāṭaligāmavatthukathā

285. Yathā sabbaṃ santhataṃ hoti, evaṃ tathā sabbasantharisanthatanti yojanā.

286. **Sunidho ca vassakāro cā**ti ettha cakārehi dvandavākyaṃ dasseti. **Āyamukhapacchindanattha**nti suṅkamukhassa pacchedanatthaṃ. ‘‘Gharavatthūnī’’ti iminā vatthusaddassa kāraṇadabbatthe paṭikkhipitvā bhūbhedatthaṃ dīpeti. Tā devatā nāmenti kirāti yojanā. **Yathānurūpa**nti yaṃ yaṃ bhogabalānurūpaṃ. **Loke**ti sattaloke. **Saddo**ti kittighoso. **Tenevā**ti tena saddassa abbhuggatahetunā eva. ‘‘Osaraṇaṭṭhānaṃ nāmā’’ti iminā **ariyaṃ āyatana**nti ettha āyatanasaddo samosaraṇaṭṭhānatthoti dasseti. Yattakaṃ kayavikkayaṭṭhānaṃ nāmāti sambandho. ‘‘Vāṇijānaṃ…pe… kayavikkayaṭṭhānaṃ nāmā’’ti iminā vaṇijā patanti sannipatanti etthāti **vaṇippato**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Vaṇijapato’’ti vattabbe jakāralopoti daṭṭhabbo. Pāḷiyaṃ ‘‘tesa’’nti pāṭhasesassa ajjhāharitabbabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘tesaṃ ariyāyatanavāṇijapatāna’’nti. **Tesa**nti ca sāmyatthe sāmivacanaṃ, niddhāraṇatthe vā vibhattaapādānatthe vā. **Ida**nti puraṃ. **Puṭabhedana**nti ettha puṭaṃ bhindanti etthāti **puṭabhedana**nti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘bhaṇḍikabhedanaṭṭhāna’’nti. ‘‘Samuccayattho vāsaddo’’ti vuttavacanaṃ vitthārento āha ‘‘tatra hī’’tiādi. Tattha **tatrā**ti pāṭaliputte, tīsu vā aggiudakamithubhedesu. ‘‘Aññamaññabhedā’’ti iminā **mithubhedā**ti ettha mithusaddassa aññamaññavevacanabhāvaṃ dasseti. Uḷumpakullasaddānaṃ atthe samānepi karaṇavisesaṃ dassento āha ‘‘uḷumpa’’ntiādi. Uḷu vuccati udakaṃ, tato pāti rakkhatīti **uḷumpo**. Kaṃ vuccati udakaṃ, tasmiṃ ulati gacchatīti **kullo**.

Aṇṇavanti ettha aṇṇavo nāma kiṃ samuddassa nāmanti āha ‘‘aṇṇava’’ntiādi. ‘‘Aṇṇava’’nti etaṃ nāmaṃ udakaṭṭhānassa adhivacananti yojanā. Aṇṇo vuccati udakaṃ, taṃ etasmiṃ atthīti **aṇṇavo**. Sarasaddassa akārādimhi ca kaṇḍe ca pavattanato vuttaṃ ‘‘saranti idha nadī adhippetā’’ti. **Idhā**ti imissaṃ gāthāyaṃ. **Ida**nti atthajātaṃ.

Yeti ariyā. **Te**ti ariyā, tarantīti sambandho. **Visajjapallalānī**ti ettha visajjasaddo tvāpaccayanto, pallalasaddo ninnaṭṭhānavācakoti āha ‘‘visajja…pe… ninnaṭṭhānānī’’ti. Ayaṃ pana jano kullaṃ bandhatīti yojanā. Tiṇṇā medhāvino janā iti vuttaṃ hotīti yojanā.

287. **Ananubodhā**ti ettha kāraṇatthe nissakkavacananti āha ‘‘abujjhanenā’’ti. **Sandhāvitaṃ saṃsarita**nti ettha tapaccayassa kammatthaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘mayā ca tumhehi cā’’ti. Iminā kattutthe sāmivacananti dasseti. ‘‘Atha vā’’tiādinā tapaccayassa bhāvatthaṃ dasseti. **Saṃsita**nti ettha saradhātuyā rakāro lopoti āha ‘‘saṃsarita’’nti. ‘‘Taṇhārajjū’’ti iminā bhavato bhavaṃ netīti **bhavanettī**ti vacanatthena taṇhārajju bhavanetti nāmāti dasseti.

289. Vaṇṇavatthālaṅkārāni sāmaññavasena ‘‘nīlā’’ti vuttānīti āha ‘‘nīlāti idaṃ sabbasaṅgāhaka’’nti. **Tatthā**ti ‘‘nīlā’’tiādipāṭhe. **Tesa**nti licchavīnaṃ. Pakativaṇṇā nīlā na hontīti yojanā. **Eta**nti ‘‘nīlā’’tiādivacanaṃ. **Paṭivattesī**ti ettha vatudhātu upasaggavasena vā atthātisayavasena vā paharaṇatthoti āha ‘‘pahāresī’’ti. ‘‘Sajanapada’’nti iminā **sāhāra**nti ettha āhārasaddo janapadatthoti dasseti. Janapado hi yasmā nagarassa parivārabhāvena āharitabbo, imasmā ca rājapurisā baliṃ āharanti, tasmā āhāroti vutto. Sajanapadaṃ vesāliṃ dajjeyyāthāti yojanā. **Aṅguliṃ phoṭesu**nti ettha phuṭadhātu sañcalanatthoti āha ‘‘aṅguliṃ cālesu’’nti. **Itthikāyā**ti itthīyeva purisato khuddakaṭṭhena itthikā, tāya.

178. Sīhasenāpativatthukathā

290. **Dhammassa ca anudhamma**nti ettha dhammasaddo kāraṇatthoti āha ‘‘kāraṇassa anukāraṇa’’nti. ‘‘Parehī’’ti padaṃ ‘‘vutta’’iti pade kattā. ‘‘Vuttakāraṇenā’’tipadaṃ ‘‘sakāraṇo’’tipade karaṇaṃ. Koci appamattakopi tumhākaṃ vādoti yojanā. ‘‘Viññūhī’’ti padaṃ ‘‘garahitabba’’iti pade kattā. ‘‘Garahitabbakāraṇa’’nti padaṃ ‘‘na āgacchatī’’ti pade kammaṃ. **Anabbhakkhātukāmā**ti ettha abhityūpasaggo abhibhavanattho āpubbo khādhātu pakathanatthoti āha ‘‘abhibhavitvā na

ācikkhitukāmā’’ti.

293. **Anuviccakāra**nti ettha anuviccasaddo vicadhātu tvāpaccayantoti āha ‘‘anuvicitvā’’ti. ‘‘Cintetvā’’ti iminā vicadhātuyā ñāṇatthaṃ dasseti. ‘‘Kātabba’’nti iminā kātabbanti **kāra**nti vacanatthaṃ dasseti. **Paṭāka**nti dhajapaṭākaṃ. ‘‘Āhiṇḍeyyu’’nti iminā **pariyāyeyyu**nti ettha paripubbaāpubba yādhātuyā gatyatthaṃ dasseti. Pāḷiyaṃ ‘‘parihareyyu’’ntipi pāṭho. **Āhiṇḍeyyu**nti āhiṇḍanti. Muddhajo tatiyakkharo. **Opānabhūta**nti ettha opāno viya bhūto opānabhūtoti atthaṃ dassento āha ‘‘paṭiyattaudapāno viya ṭhita’’nti. ‘‘Udapāno’’ti iminā opānasaddo udapānatthoti dasseti. Udapāno hi sabbe janā osaritvā pivanti etthāti **opāno**ti vuccati. **Imesa**nti nigaṇṭhānaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Sampattānaṃ dānaṃ dātabbameva, tasmā mā upacchinditthāti yojanā. **Uddissā**ti tvāpaccayantasaddo ‘‘kata’’nti uttarapadena samāsoti āha ‘‘uddisitvā kata’’nti. Eseva nayo **‘‘paṭiccakamma’’**nti etthāpi.

294. Paṭiccakammanti etaṃ nāmaṃ nimittakammassa adhivacananti yojanā. **Yo**ti yo koci jano. Vadhakassa pāṇaghātakammaṃ hoti viya, tassāpi hotīti yojanā. **Na jīrantī**ti ettha jaradhātu gatyatthoti āha ‘‘na gacchantī’’ti.

179. Kappiyabhūmianujānanakathā

295. **Bahārāmakoṭṭhake**ti ettha samīpatthe bhummavacananti āha ‘‘bahārāmakoṭṭhakasamīpeti ārāmakoṭṭhakassa bahi samīpeti attho’’ti. **Acchantī**ti vasanti. **Eta**nti ‘‘paccantima’’nti etaṃ vacanaṃ. **Dhuravihāropī**ti padhānavihāropi. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne. **Anupageyevā**ti pātoyeva. **Oravasadda**nti uccaravasaṅkhātaṃ saddaṃ. **Kapilasuttapariyosāne**ti suttanipāte (su. ni. aṭṭha. 2.kapilasuttavaṇṇanā) saṅgahitassa kapilasuttassa pariyosāne. Pañcasatānaṃ kevaṭṭapurisānanti sambandho.

Ussāvanantikādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Yo vihāro kariyatīti sambandho. Bhūmiyā gati viya gati etesanti **bhūmigatikā**. Patiṭṭhāpentehi bahūhi bhikkhūhi patiṭṭhāpetabboti sambandho. Nicchārentehi bhikkhūhīti yojanā. **Saya**nti bhikkhu. **Taṃ panā**ti ‘‘saṅghassa kappiyakuṭiṃ adhiṭṭhāmī’’ti vacanaṃ pana. **Avatvāpī**ti **pi**saddo tathā ‘‘vatvāpī’’ti atthaṃ sampiṇḍeti. **Aṭṭhakathāsū**ti mahāaṭṭhakathādīsu tīsu aṭṭhakathāsu. **Etthā**ti ussāvanantikakuṭiyaṃ. ‘‘Samakālaṃ vaṭṭatī’’ti vacanaṃ daḷhīkaronto āha ‘‘sace hī’’tiādi. **Vacane**ti ‘‘kappiyakuṭiṃ karomā’’ti vacane. **Tasmi**nti thambhe. **Tenevā**ti akatabhāveneva. **Hī**ti saccaṃ. **Etthā**ti bahūsu.

Yatoti iṭṭhakasilāmattikāpiṇḍato. **Vuttanayenevā**ti ‘‘bahūhi samparivāretvā kappiyakuṭiṃ karomā’’ti vuttanayeneva. **Iṭṭhakādayo**ti ‘‘kappiyakuṭiṃ karomā’’ti adhiṭṭhātabbaiṭṭhakādayo. Andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttanti sambandho. **Tathā**ti yathā andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, tathā. Thambhādīni ukkhipitvā patiṭṭhāpanañca ‘‘kappiyakuṭiṃ karomā’’ti sāvanañca antaṃ pariyosānametissāti **ussāvanantikā**.

Tāsūti dvīsu gonisādikāsu. **Yatthā**ti kuṭiyaṃ. Neva ārāmo parikkhitto hotīti sambandho. Puna **yatthā**ti kuṭiyaṃ. **Aya**nti kuṭi. **Ubhayatthāpī**ti ārāmavihāragonisādikāsu dvīsupi. Bahutaraṃ parikkhittopi parikkhittoyeva nāmāti yojanā. **Etthā**ti upaḍḍhaparikkhittabahutaraparikkhittaārāme. Gāvo pavisitvā yathāsukhaṃ nisīdanti etthāti **gonisādā** gosālā. Gonisādā viyāti **gonisādikā** kuṭi.

Manussā vadantīti sambandho. **Esā**ti kuṭi. **Vuttepī**ti **pi**sadde, ‘‘kappiyakuṭiṃ demā’’ti vākyaṃ apekkhati. Andhakaṭṭhakathāyaṃ vuttanti sambandho. Yasmā vaṭṭati, tasmāti yojanā. **Tesa**nti sesasahadhammikadevamanussānaṃ. **Tehī**ti sesasahadhammikadevamanussehi. Punapi vuttaṃ, kiṃ vuttanti āha ‘‘bhikkhussa…pe… hotī’’ti. **Apī**ti tadaññesaṃ. **Ta**nti vacanaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Saṅghassa santakameva vā bhikkhussa santakameva vāti yojanā. Iti tasmā suvuttanti sambandho. Gahapatīnaṃ santakaṃ **gahapati** kuṭi. ‘‘Kammavācaṃ sāvetvā’’ti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ

kammavācamavatvā apalokanenapi kappiyattā. Kammavācāya vā apalokanena vā sammanitabbāti **sammuti** kuṭi. Itisaddo parisamāpanattho.

Yaṃ āmisaṃ vutthaṃ, sabbaṃ taṃ āmisantiyojanā. Akappiyabhūmiyaṃ sahaseyyapahonake gehe vutthaṃ ṭhapitanti sambandho. Yaṃ pana saṅghikaṃ vā puggalikaṃ vā atthīti yojanā. **Tesaṃyevā**ti bhikkhubhikkhunīnameva. Ekarattampi ṭhapitaṃ yaṃ santakaṃ atthīti yojanā. **Ta**nti saṅghikādi. **Tatthā**ti akappiyabhūmiyaṃ sahaseyyapahonakagehe. **Eta**nti antovutthaantopakkasaṅkhātaṃ yāvayāmakālikaṃ, ''na kappatī''ti byatirekassa anvayaṃ dassento āha ''sattāhakālikaṃ panā''tiādi.

Tatrāti purimavacanāpekkhaṃ. Tatra vacaneti hi attho. Sāmaṇero detīti sambandho. Yaṃkiñci taṇḍulādikaṃ āmisanti yojanā. **Mukhasannidhi nāmā**ti āpattiyā mukho upāyo sannidhi nāmāti attho. **Tatthā**ti mahāpaccariyaṃ, mukhasannidhiantovutthesu vā. Bhikkhu pacitvā paribhuñjatīti sambandho. **Āmisasaṃsaṭṭha**nti āmisena saṃsaggaṃ.

Jahitavatthukāti jahitaṃ vatthu etāsanti jahitavatthukā. Ussāvanantikā katāti sambandho. **Sā**ti ussāvanantikā. **Yo yo**ti thambho vā bhittipādo vā. Iṭṭhakādīhi katā ussāvanantikāti yojanā. **Cayassā**ti adhiṭṭhānassa. **Yehi pana iṭṭhakādīhī**tiādisaddena thambhasilāmattikāyo saṅgaṇhāti. **Tadaññesū**ti tehi adhiṭṭhitaiṭṭhakādīhi aññesu.

Pākārādiparikkhepeti upacārasīmāparicchinnassa ārāmassa pākārādinā parikkhepe kate. **Pākārādī**ti ādisaddena vatiṃ saṅgaṇhāti. **Kappiyakuṭiṃ laddhuṃ vaṭṭatī**ti gonisādikāya abhāvena sesāsu tīsu kappiyakuṭīsu yaṃkiñci kappiyakuṭiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti attho. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne. **Itarā panā**ti ussāvanantikagonisādikāhi aññā. **Dve**ti ubho gahapatisammutiyo, jahitavatthukāva hontīti sambandho. **Pakkhapāsakamaṇḍala**nti dve pakkhe apatanatthāya pasati bandhatīti pakkhapāsako, **maṇḍala**nti chadanakoṭigopānasīnaṃ upari ṭhapitakaṭṭhaviseso, pakkhapāsako ca maṇḍalañca pakkhapāsakamaṇḍalaṃ.

Yatrāti yasmiṃ ṭhāne. **Anupasampannassa datvā**ti anapekkhavissajjanena anupasampannassa datvā. Cīvaravikappanaṃ viya sāpekkhavissajjanampi vaṭṭatīti vadanti. **Tatrā**ti purimavacanāpekkhaṃ. **So**ti karavīkatissatthero, passitvā pucchīti sambandho. **Thero**ti mahāsivatthero. **Lūkhadivase**ti asiniddhadivase. **Tato**ti bravanato, paranti sambandho. **Na**nti mahāsivattheraṃ. **Pamukhe**ti gabbhassa pamukhe. **Ta**nti sabbikumbhiṃ. **Bahī**ti vihārassa bahi. **So**ti mahāsivatthero.

180. Meṇḍakagahapativatthukathā

296. ''Bahidvāre''ti ettha kassa bahidvāreti āha ''dhaññāgārassa bahidvāre''ti. **Āḷakathālika**nti ettha āḷakataṇḍulapacanakaṃ gaṇhakathāli āḷakathāli, tāya pacitaṃ bhattaṃ āḷakathālikanti vacanatthaṃ dassento āha ''āḷakataṇḍulapacanakathālika''nti. **Byañjanabhaṇḍika**nti byañjanaparikkhārikaṃ, byañjanaparivārakanti attho. Iminā **sūpabhiñjanaka**nti ettha sūpasaddo byañjanavācako, bhiñjanakasaddo bhaṇḍikapariyāyoti dasseti. **Dāsakammakaraporisa**nti ettha dāsaporisā ca kammakaraporisā ca dāsakammakaraporisaṃ, samāhāradvando pubbapade uttaralopo, iti imamatthaṃ dassento āha ''dāsapurise ca kammakarapurise cā''ti. Porisasaddopi purisasaddena samāno ''puriso eva poriso''ti atthena. **Dhuvabhattenā**ti ettha **dhuva**saddo niccapariyāyoti āha ''niccakāla''nti. Duyhena khīrenāti sambandho. ''Meṇḍakavatthusmiṃ panā''ti pāṭhato paṭṭhāya yāva ''khaṇaññeva duyhenā''ti pāṭhā kesuciyeva aṭṭhakathāpotthakesu atthi. **Etthā**ti meṇḍakavatthumhi. **Gorase**ti gavayehi nibbatte khīradadhitakkanavanītasabbisaṅkhāte rase. **Pātheyya**nti pathassa hitaṃ pātheyyaṃ. **Ñatvā**ti pātheyyamicchatīti ñatvā. **Bhikkhācāravattena vā**ti aññātakaapavāritaṭṭhānato bhikkhācāravattena vā. **Yācitvāpī**ti **pi**saddo pageva bhikkhācāravattenāti dasseti. Yattakena pātheyyenāti sambandho.

182. Keṇiyajaṭilavatthukathā

300. **Kājehī**ti ettha kājassa gaṇanaṃ dassento āha ‘‘pañcahi kājasatehī’’ti. Ekena kājena dvinnaṃ kuṭānaṃ gahitattā vuttaṃ ‘‘kuṭasahassa’’nti. **Vo**ti tumhe. Suṭṭhu pasannoti sambandho.

Tatthāti ‘‘aṭṭha pānānī’’ti pāṭhe, aṭṭhasu pānesu vā. ‘‘Ambehi katapāna’’nti iminā majjhelopasamāsaṃ dasseti. **Tatthā**ti āmapakkesu. Karontena kātabbanti sambandho. **Ādiccapākenā**ti ādiccahetunā pacanena. **Purebhattameva kappatī**ti bhikkhunā sayaṃ katattā purebhattameva kappati. Tena vuttaṃ ‘‘anupasampannehī’’tiādi. Kataṃ ambapānanti sambandho. **Sabbapānesū**ti jambupānādīsu sabbesu pānesu.

Tesūti jambupānādīsu sattasu pānesu. **Pana**saddo visesatthajotako. **Jambuphalehī**ti āmehi vā pakkehi vā jambuphalehi. **Aṭṭhikehī**ti aṭṭhi asmimatthīti aṭṭhikaṃ phalaṃ. **Jātirasenā**ti yathājātena rasena. Iminā madhusakkharakappurādīhi na yojetabboti dasseti. **Taṃ panā**ti madhukapānaṃ pana. **Muddikā**ti muddikaphalāni. **Sāluke**ti kande. **Sattannaṃ dhaññānaṃ phalarasa**nti taṇḍuladhovanodakaṃ. ‘‘Pakkaḍākarasa’’nti iminā apakkaḍākarasaṃ vaṭṭatīti dīpeti. **Hī**ti saccaṃ, vitthāro vā. **Raso**ti pakkaraso. Paṭiggahetvā ṭhapitasabbiādīhi pakkānaṃ yāvajīvikānaṃ pattānaṃ rasoti yojanā. Pakkaṃ yāvajīvikapattarasanti sambandho. **Yāvakālikapattānampīti pi**saddo pageva yāvajīvikapattānanti dasseti. **Yaṃ pāna**nti yaṃ madhukapuppharasapānaṃ. **So**ti madhukapuppharaso. **Tenā**ti madhukapupphena. Yato kālato paṭṭhāya majjaṃ na karonti, tatoti yojanā. **Ucchuraso** nikasaṭo pacchābhattaṃ vaṭṭati sattāhakālikattā. **Ime cattāro rasā**ti phalapattapupphaucchurasasaṅkhātā ime cattāro rasā. **Aggihuttamukhā**ti yaññā aggihutamukhā, aggihutaseṭṭhāti attho.

183. Rojamallādivatthukathā

301. **Saṅkaramakaṃsū**ti ettha saṅkarasaddassa yuddhatthādīsu pavattanato idha paṭiññātattheti dassento āha ‘‘katikamakaṃsū’’ti. **Katika**nti paṭiññātasaṅkhātaṃ katikaṃ. **Uḷāraṃ kho**ti ettha uḷārasaddo seṭṭhavācako. **Seṭṭha**nti ca sundaramevāti āha ‘‘sundaraṃ kho te ida’’nti. **Te**ti tuyhaṃ. **‘‘Bahukato’’**ti padassa katabahumānoti atthaṃ dassento āha ‘‘pasādabahumānenā’’ti. ‘‘Piṭṭhamayaṃkhādanīya’’nti iminā **piṭṭhakhādanīya**nti ettha mayasaddalopaṃ dasseti.

303. **Paṭibhāneyyakā**ti ettha paṭibhāne niyuttā paṭibhāneyyakāti dassento āha ‘‘paṭibhānasampannā’’ti. ‘‘Niddosasippā’’ti iminā **pariyodātasippā**ti ettha parisamantato odātaṃ sippaṃ etesanti pariyodātasippāti atthaṃ dasseti. Sippatthikehi siyati seviyatīti **sippaṃ,** sippikānaṃ hitāya seti pavattatīti vā **sippaṃ,** oṭṭhajo paṭhamakkharo. **Nāḷiyāvāpakenā**ti padassa dvandabhāvaṃ dassento āha ‘‘nāḷiyā ceva āvāpakena cā’’ti. Iminā yakāro padasandhimattoti dasseti. ‘‘Nāḷiyā vā pasibbakenā’’tipi pāṭho, so apāṭhoyeva. Ko āvāpako nāmāti āha **‘‘āvāpako nāma yatthā’’**tiādi. Tattha **yatthā**ti yasmiṃ thavike. Iminā āharitvā yathāladdhaṃ vapanti pakkhipanti etthāti **āvāpako**ti vacanatthaṃ dasseti. Vapa bījanikkhepeti dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 15 pakārantadhātu) vuttaṃ. Idha pana pakkhipaneti daṭṭhabbo. Tena vuttaṃ ‘‘pakkhipantī’’ti. **Pariharitumevā**ti pariggahetvā haritumeva. **Vetana**nti bhatiṃ. **Yo**ti bhikkhu. **Taṃ vā**ti pariharitakhurabhaṇḍaṃ vā. **Aññaṃ vā**ti aññassa santakaṃ vā.

304. **Ida**nti dasamabhāgadānaṃ. **Dasa koṭṭhāse**ti dasa paṭivīse.

185. Catumahāpadesakathā

305. **Idaṃ na kappatītiādī**ti ‘‘idaṃ na kappatī’’tiādayo ime cattāro mahāpadeseti yojanā. Apassayaṃ katvā disiyanti etthāti **apadesā** okāsā, apassayaṃ katvā disiyanti etehīti vā **apadesā** kāraṇā, ‘‘mahantā apadesā **mahāpadesā. Tañcā**ti mahāpadesasaṅkhātaṃ tañca suttaṃ, gahetvāti yojanā. **Parimaddantā**ti punappunaṃ maddantā, upaparikkhantāti attho. **Ida**nti kāraṇaṃ. **Ta**nti navamahāphalaaparaṇṇaṃ. **Tānī**ti khuddakaphalapānāni. **Hī**ti saccaṃ.

Tesanti channaṃ cīvarānaṃ. **Tatthā**ti chasu anulomacīvaresu. ‘‘Pāṇakehi sañjātavattha’’nti iminā koseyyavatthabhāvaṃ dasseti. **Dve paṭā**ti cīnapaṭasomārapaṭā. Dukūlaṃ sāṇassa anulomanti yojanā.

Tesaṃyevāti dvinnaṃ pattānameva. **Tesaṃyevā**ti tiṇṇaṃ tumbānameva. **Tesaṃyevā**ti dvinnaṃ kāyabandhanānameva. **Setacchatta**nti setehi vatthehi kataṃ chattaṃ. **Tesaṃyevā**ti tiṇṇaṃ chattānameva.

Sambhinnarasanti saṃsaggarasaṃ. Ettha bhijjitthāti **bhinno**ti vacanatthena bhididhātu dvidhākaraṇasaṅkhāto bhedattho hoti, dhātvatthabādhakena saṃtyūpasaggena bhididhātuyā bhedatthaṃ bādhetvā saṃsaggatthavācako hotīti daṭṭhabbaṃ. **Challimpī**ti tacampi. **Sakalenevā**ti challiyā eva. Pāyāsena asaṃsaṭṭhaṃ yaṃ sabbīti yojanā. **Tānī**ti takkolajātiphalādīni. **Yaṭṭhimadhukādīsupī**ti madhulaṭṭhikādīsupi. ‘‘Laṭṭhimadhukādīsupī’’ti vā pāṭho, so apāṭhoyeva. **Yaṃ ya**nti vatthu. **Yathā**ti yenākārena, dhoviyamāne tacchiyamāneti sambandho.

Sambhinnarasanti vatvā tamevatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘saṃsaṭṭha’’nti. **Sabhāva**nti yāvakālaṃ kappiyasabhāvaṃ. **Tasmā**ti yasmā upaneti, tasmā. **Tenā**ti sattāhakālikena. **Tadahupaṭiggahita**nti tadaheva paṭiggahitaṃ. Dvīhapaṭiggahitena sattāhakālikenāti sambandho.

Etthāti kālikasaṃsagge. **Āpattiyo veditabbā**ti yathākkamaṃ āpattiyo veditabbā. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ bhesajjakkhandhake.

Iti bhesajjakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

7. Kathinakkhandhakaṃ

187. Kathinānujānanakathā

306. Kathinakkhandhake **pāveyyakā**ti ettha pāvāraṭṭhe nivasantīti pāveyyakāti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘pāvāraṭṭhavāsino’’ti. **Tatthā**ti pāvānāmake raṭṭhe. Eko pitā etesanti **ekapitukā**. Te ca te bhātaro ceti **ekapitukabhātaro,** tesaṃ. **Eta**nti ‘‘pāveyyakā’’ti etaṃ nāmaṃ. **Tesū**ti pāveyyakesu. ‘‘Dhutaṅgasamādānavasenā’’ti visesanassa byavacchedabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘na araññavāsamattenā’’ti. Visesanañhi duvidhaṃ byavacchedaṃ, tappākaṭikaraṇañcāti. **Tesa**nti pāveyyakānaṃ. Piṇḍapātikādibhāvepīti sambandho. **Pi**saddo āraññakaṃ apekkhati. **Eta**nti ‘‘sabbe āraññakā’’tiādi etaṃ vacanaṃ. **Ime panā**ti pāveyyakā pana. **Udakasaṃgahe**ti ettha udakena saṃgahetabbanti dassento āha ‘‘udakena saṃgahite’’ti. ‘‘Thale ca ninne cā’’ti iminā ‘‘udakasaṃgahe’’ti padassa sarūpaṃ dasseti.

Udakacikkhalloti udakena loḷito cikkhallo udakacikkhallo. **Okapuṇṇehī**ti ettha okasaddo udakavevacanoti āha ‘‘udakapuṇṇehī’’ti. Udakañhi ucayati samavāyabhāvena pavattatīti **oka**nti vuccati. **Tesa**nti pāveyyakānaṃ. **Ghanānī**ti nirantarāni. **Tesū**ti cīvaresu. **Tenā**ti cīvarānaṃ ghanattā, udakassa ca na paggharaṇattā. Bhagavatā ‘‘avivadamānā phāsukaṃ vassaṃ vasitthā’’ti pucchiyamānāpi te bhikkhū yathāpucchitaṃ avatvā kasmā phāsukapadaṃ apanetvā ‘‘avivadamānā vassaṃ vasimhā’’ti avocunti āha ‘‘avivadamānā vassaṃ vasimhāti etthā’’tiādi. **Ukkaṇṭhitatāya cā**ti ettha **ca**saddo ‘‘phāsutāya abhāvenā’’ti etthāpi yojetabbo. Senāsanaphāsutāya abhāvena ca bhagavato dassanālābhena ukkaṇṭhitatāya cāti hi attho. **Anamataggiyakatha**nti saṃyuttanikāye anamataggiyasuttantakathaṃ (saṃ. ni. 2.135). Sabbeva te pāveyyakā bhikkhūti yojanā. **Ta**nti anamataggiyakathaṃ. **Tato**ti dhammakathanato, paranti sambandho. Bhagavā āmantesīti sambandho. **Ekaṃ cīvara**nti saṅghāṭiṃ. **Santaruttarenā**ti saha antarenāti santaraṃ, santarañca taṃ uttarañceti santaruttaraṃ, tena. **Assu**ti bhaveyyuṃ. Abhavissaṃsūti hi attho. Sattamīvibhattikālātipattivibhattīnaṃ samānatthabhāvo saddasatthesu vuttoyeva. **Ca**saddo upanyāsattho. Esa kathinatthāro nāmāti yojanā. Anujānitukāmo hutvāti sambandho.

Tatthāti ‘‘anujānāmi bhikkhave’’tiādipāṭhe. **Vo**kārassa nipātamatte sati kathamattho bhavissatīti āha ‘‘atthatakathinānanti attho’’ti. Atthatakathinānaṃ bhikkhūnanti sambandho. Laddhaguṇaṃ dassento āha ‘‘evañhī’’tiādi. **Hi**saddo laddhaguṇajotako. **Parato**ti paramhi. ‘‘So tumhāka’’nti vā ‘‘so vo’’ti vā avatvā ‘‘so nesaṃ bhavissatī’’ti vuttattā **vo-**kāro nipātamattoti adhippāyo. ‘‘Voti sāmivacanameveta’’nti iminā **vo** tumhākanti atthaṃ dasseti. Evaṃ sati ‘‘parato so nesa’’nti ettha kathamattho bhavissatīti āha ‘‘so nesanti ettha panā’’tiādi. Ye tumhe atthatakathinā, tesaṃ tumhākanti yojanā. **Kathina**saddo thiratthavācako anipphannapāṭipadiko. Anāmantacārādikānaṃ pañcānisaṃsānaṃ antokaraṇasamatthabhāve thiranti attho.

Tatthāti anāmantacārādīsu pañcānisaṃsesu. **Anāmantacāro**ti ettha caraṇaṃ cāro, anāmantetvā cāro anāmantacāroti dassento āha ‘‘anāmantetvā caraṇa’’nti. ‘‘Asamādāya caraṇa’’nti iminā **asamādānacāro**ti ettha pubbapade tvāpaccayassa anādesaṃ katvā asamādānacāroti vuttanti dasseti. **Yāvatatthacīvara**nti ettha ākāralopena sandhīti āha ‘‘yāvatā cīvarena attho’’ti. ‘‘Yāvadatthacīvara’’ntipi pāṭho, evaṃ sati dakāro padasandhimatto. Yāvasaddo paricchedatthavācako, na abhivijhatthavācako. Atthasaddena samāso hoti. **Yo ca tattha cīvaruppādo**ti ettha tatthasaddassa visayaṃ dassento āha ‘‘kathinatthārasīmāya’’nti. **Tatruppādenā**ti tatra kathinatthārasīmāyaṃ uppādena mūlena. ‘‘Cīvaraṃ uppajjatī’’ti iminā **cīvaruppādo**ti ettha cīvarameva uppādo cīvaruppādoti visesanaparapadattaṃ dasseti.

Keti kittakā. Idaṃ ‘‘gaṇavasenā’’ti vacanaṃ sandhāya vuttaṃ. Atha vā **ke**ti kinnāma vutthavassā. Idaṃ ‘‘vutthavassavasenā’’ti vacanaṃ sandhāya vuttaṃ. Satasahassampi janā labhantīti yojanā. **Pi**saddena tato adhikampi labhantīti dasseti. **Chinnavassā vā**ti purimikāya upagantvā chinnavassā vā. **Aññasmiṃ vihāre**ti kathinatthāravihārato aparasmiṃ vihāre. Sabbe chinnavassādikā bhikkhū purimikāya vassūpagatānaṃ bhikkhūnaṃ gaṇapūrakā hontīti yojanā. **Itaresaṃyevā**ti purimikāya vassaṃ upagantvā paṭhamapavāraṇāya pavāritānameva. **Paripuṇṇavasso**ti paripuṇṇo vīsativasso, acchinnavasso vā. **So**ti sāmaṇero. **Iti etthāpī**ti evaṃ etesu tīsu vāresupi.

Kena dinnaṃ kathinacīvaraṃ vaṭṭatīti yojanā. Yena kenaci dinnaṃ cīvaraṃ vaṭṭatīti sambandho. **Ta**nti vattaṃ. **Ajānanto**ti ajānanahetu. Hetvatthe hi antapaccayo. **Tassā**ti kathinadāyakassa. **Eva**nti iminā vakkhamānanayena. Aññatarapahonakaṃ vatthanti sambandho. **Tassā**ti kathinacīvarassa. Ettakā nāma sūciyo vaṭṭatīti sambandho. Iti ācikkhitabbanti yojanā.

Kathinatthārakenāpi vattaṃ jānitabbanti sambandho. **Pi**saddo kathinadāyakaṃ apekkhati. Vattaṃ vitthārento āha ‘‘tantavāyagehato hī’’tiādi. **Ābhatasantānenevā**ti ābhatasantatiyā eva. **Khalimakkhitasāṭako**ti ahatasāṭako. So hi khalena takkena kañjikena makkhitasāṭakattā ‘‘khalimakkhitasāṭako’’ti vuccati. **Kathinatthārasāṭaka**nti kathinatthāratthāya dinnaṃ sāṭakaṃ. **Tadahevā**ti tasmiṃ dinnaahani eva. **Tasmi**nti paṭhamaṃ dinne kathinatthārasāṭake. **Aññāni cā**ti kathinasāṭakato aññāni ca. Casaddena na kathinasāṭakameva āharati, aññāni cāti dasseti. **Yo**ti kathinadāyako. **Itaro**ti paṭhamaṃ kathinadāyako. **Yathā tathā ovaditvā**ti tava santakato etassa santakaṃ saṅghassa bahupakāraṃ, saṅghassa bahupakārattaṃ tayāpi icchitabbaṃ, evamicchantassa bahupuññanti yena tenākārena ovaditvā.

Kena bhikkhunāti sambandho. Yassa saṅgho kathinacīvaraṃ deti, tena bhikkhunā attharitabbanti yojanā. Kassa bhikkhussāti sambandho. Yo jiṇṇacīvaro hoti, tassa dātabbanti yojanā. Mahatī parisā etassāti **mahāpariso** thero. ‘‘Navakataro sakkoti, tassa dātabba’’nti vacanassa anekantabhāvaṃ dassento āha ‘‘api cā’’tiādi. **Api cā**ti ekantena. **Tadatthāyā**ti tassa jiṇṇacīvarassa atthāya. **Assā**ti bhikkhussa. **Pelavo**ti viraḷo. **Tenāpī**ti kathinatthārakenāpi. **Ta**nti vidhiṃ. **Dānakammavācā**ti dānakāraṇakammavācā.

Evaṃ dinne pana kathine niṭṭhāpetabbānīti yojanā. **Ekenāpī**ti **pi**saddena pageva bahūhi panāti dasseti. **Buddhappasattha**nti buddhehi pasatthaṃ. Atīte kappasatasahassamatthaketi yojanā. **Tassā**ti

padumuttarassa. Kathinaṃ gaṇhi kirāti yojanā. **Ta**nti kathinaṃ, satthā akāsīti sambandho.

Katapariyositaṃ kathinaṃ kiṃ kātabbanti āha ‘‘katapariyositaṃ panā’’tiādi. Kathinaṃ gahetvā attharitabbanti sambandho. ‘‘Tena kathinatthārakena bhikkhunā’’ti padaṃ ‘‘vacanīyo’’ti pade suddhakattā, ‘‘anumodāpetabba’’nti pade kāritakattā. Kiṃ vacanīyoti āha ‘‘atthataṃ…pe… anumodathā’’ti. ‘‘Tehi anumodakehi bhikkhuhī’’ti padaṃ ‘‘vacanīyo’’ti pade avuttakattā, ‘‘anumodāpetabba’’nti pade kāritakammaṃ avuttakammaṃ, vā. ‘‘Kathina’’nti dhātukammaṃ vā vuttakammaṃ vā upanetabbaṃ. Kiṃ vacanīyoti āha ‘‘atthataṃ…pe… anumodāmā’’ti. **Itarehi cā**ti anumodakehi ca. **Sabbesa**nti atthārakaanumodakānaṃ. **Hī**ti saccaṃ. **Eta**nti sabbesaṃ atthatabhāvaṃ, ‘‘dvinnaṃ…pe… anumodakassa cā’’ti vacanaṃ vā.

Evaṃ kathine atthate sati panāti yojanā. **Yenā**ti bhikkhunā. **Avicāretvāvā**ti ‘‘kathinatthārakassa demā’’ti vā ‘‘saṅghassa demā’’ti vā avicāretvā eva. **Sesacīvarānipī**ti kathinatthāracīvarato sesacīvarānipi. Saṅghena dātabbānīti sambandho. ‘‘Apaloketvā’’ti iminā kammavācāya kiccābhāvaṃ dasseti. **Vassāvāsikaṭṭhitikāyā**ti vassāvāsakāle pavattāya ṭhitikāya. **Garubhaṇḍa**nti mañcabibbohanādigarubhaṇḍaṃ. **Ekasīmāyā**ti ekāya upacārasīmāya.

308. **Yathā cā**ti ettha **yathā**saddo yaṃsaddattho. Yena vidhināti hi attho. **Mahābhūmika**nti mahāvisayaṃ. Catuvīsatiākāravantatāya mahāvitthārikanti vuttaṃ hoti. **Tato**ti anatthatalakkhaṇato. **Parivārepī**ti **pi**saddo na idha evāti dasseti.

Tatthāti catuvīsatiyā ākāresu. **Ullikhitamattenā**ti ettha pamāṇassa uggahaṇatthaṃ nakhādīhi likhanaṃ ullikhitaṃ, ullikhitaṃ mattaṃ pamāṇaṃ ullikhitamattanti dassento āha ‘‘dīghato ca puthulato ca pamāṇagahaṇamattenā’’ti. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘pamāṇaṃ hī’’tiādi. Dassento hutvā ullikhatīti yojanā. **Pañcaka**nti pañcapamāṇaṃ, pañcasamūhaṃ vā khaṇḍaṃ. **Vā**saddena aññānipi terasakādīni saṅgaṇhāti. **Moghasuttakāropanamattenā**ti moghasuttassa cīvarassūpari āropanamattena. **Dīghasibbitamattenā**ti dīghato sibbitamattena. **Muddiyapaṭṭabandhanamattenā**ti muddiyapaṭṭassa bandhanamattena. **Dve cimilikāyo**ti dve pilotikāyo. **Paṭhamacimilikā**ti kathinacimilikato aññā attano pakaticimilikā ghaṭetvā ṭhapitā hotīti yojanā. ‘‘Taṃ paṭhamacimilika’’nti pāṭhasesaṃ ajjhāharitvā kathinasāṭakassa kucchicimilikaṃ katvāti iminā sambandhitabbaṃ. **Pakaticīvarassā**ti attano pakaticīvarassa. **Pakatipaṭṭabandhacīvara**nti pakatipaṭṭena bandhacīvaraṃ. **Piṭṭhianuvātāropanamattenā**ti dīghato anuvātassa cīvarassūpari āropanamattena. Dīghānuvātañhi pārupanakāle piṭṭhiyaṃ ṭhitattā piṭṭhianuvātanti vuccati. **Kucchianuvātāropanamattenā**ti puthulato anuvātassa cīvarassūpari āropanamattena. Puthulānuvātañhi pārupanakāle kucchiyaṃ ṭhitattā kucchianuvātanti vuccati. **Āgantukapaṭṭāropanamattenā**ti āgantukapaṭṭassa cīvarassūpari āropanamattena. **Vā**ti athavā.

Sāruppanti samaṇānucchavikaṃ. **Parikathāyā**ti pariyāyena uppāditāya kathāya. **Atiukkaṭṭhaṃ vaṭṭatī**ti atiukkaṭṭhaṃ eva vaṭṭati. **Otiṇṇasadisamevā**ti otiṇṇena vatthena sadisameva kathinacīvaranti sambandho. **Tatthā**ti duvidhesu sannidhīsu. **Tadahevā**ti tasmiṃ dinnaahani eva.

Rattinissaggiyenāti rattiatikkantaṃ hutvā nissaggiyena. **Aññenā**ti ticīvarato aññena. **Samaṇḍalikata**nti saha mahāmaṇḍalaaḍḍhamaṇḍalena kataṃ.

309. Evaṃ catuvīsatiākāraṃ anatthatalakkhaṇaṃ dassetvā idāni sattarasākāraṃ atthatalakkhaṇaṃ dassento āha ‘‘ahatenā’’tiādi. Tattha paribhogaṃ na hanittha na gacchitthāti **ahataṃ,** paribhogena na hanitabbaṃ na hiṃsitabbanti vā **ahata**nti dassento āha ‘‘aparibhuttenā’’ti. ‘‘Ahatasadisenā’’ti iminā **ahatakappenā**ti ettha **kappa**saddo sadisatthoti dasseti. **Pāpaṇikenā**ti ettha pasārito āpaṇo pāpaṇo, tasmiṃ patitaṃ pāpaṇikanti dassento āha ‘‘āpaṇadvāre patita’’nti. ‘‘Pilotika’’nti iminā ṇikapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Vuttavipallāsenevā**ti vuttehi ‘‘nimittakatenā’’tiādīhi vipallāsena eva. **Tatthā**ti parivāre. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Idhā**ti kathinakkhandhake. Avuccamānena tena vacanena parihāyatīti

sambandho.

310. **Tatthā**ti ‘‘kathañca bhikkhave ubbhataṃ hoti kathina’’ntiādipāṭhe. Janettiyo mātaroti yojanā. Iminā dhammena putte mānetīti **mātā,** dhammena puttehi māniyatīti vā **mātā,** sā viya hontīti **mātikā**ti dasseti. **Kathinubbhāra**nti ca **kathinuddhāra**nti ca atthato sadisaṃ. **Etā**ti etā padajātiyo. **Tāsū**ti aṭṭhasu mātikāsu. **Assā**ti kathinubbhārassa.

188. Ādāyasattakakathā

311. **Na paccessa**nti ettha patītyūpasaggassa punatthaṃ, idhātuyā ca gatyatthaṃ dassento āha ‘‘na puna āgamissa’’nti. Evaṃ pakkamato chijjatīti sambandho.

Etañcāti pakkamanantikaṃ, kathinuddhārañca. **Tāha**nti te ahaṃ. **Te**ti tuyhaṃ.

Aññanti attano vihārato aññaṃ. **Evaṃ hotī**ti eso parivitakko hoti. **So**ti āvāsapalibodho. Ādiccabandhunā vuttoti yojanā.

Dve palibodhā ekato chijjantīti sambandho. **Apubbaṃ acarima**nti ekapahāreneva. So palibodhūpacchedo kasmā vitthārato na vuttoti āha ‘‘so panā’’tiādi. **So panā**ti palibodhūpacchedo pana. Na vuttoti sambandho. **Etthā**ti imasmiṃ kathinubbhāre. Kasmā ayaṃ kathinuddhāro **‘‘nāsanantiko’’**ti vuttoti āha ‘‘yasmā’’tiādi. **Tassā**ti bhikkhuno.

Āsāvacchedike chijjatīti sambandho. **Ayaṃ panā**ti āsāvacchediko kathinuddhāro pana. Anekapabhedo hotīti sambandho. **Tassā**ti bhikkhussa. **Vutto**ti ayaṃ āsāvacchediko kathinuddhāro vuttoti yojanā. **Ettha panā**ti imasmiṃ pana ṭhāne. **Tatthā**ti sīmātikkantike.

312-325. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. **Sattake**ti aṭṭhasu mātikāsu āsāvacchedato sese sattapamāṇe, sattasamūhe vā. **Teyevā**ti sattake eva. **Tato**ti vārato. **Ye ye**ti kathinuddhārā. **Itarehī**ti āsāvacchedato aññehi. Ye palibodhā vuttāti sambandho. Āvāso cajīyati anenāti **catta**nti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘yena cittenā’’tiādi. **Ta**nti cittaṃ. ‘‘Eseva nayo’’ti iminā āvāso vamīyati anenāti **vantaṃ**. Āvāsato muccati anenāti **mutta**nti vacanatthaṃ atidisati. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ kathinakkhandhake.

Iti kathinakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

8. Cīvarakkhandhakaṃ

202. Jīvakavatthukathā

326. Cīvarakkhandhake padakkhiṇasaddassa apasabyatthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘chekā kusalā’’ti. **Abhisaṭā**ti ettha saradhātuyā gaticintāsu idha gatyattheti dassento āha ‘‘abhigatā’’ti. **Abhigatā**ti abhimukhaṃ gantabbā. Nanu pāḷiyaṃ **‘‘atthikānaṃ atthikānaṃ manussāna’’**nti vuttaṃ, kasmā pana ‘‘atthikehi atthikehi manussehī’’ti vuttanti āha ‘‘karaṇatthe panā’’tiādi. Iminā chaṭṭhīkattā nāma tatiyākattunā samānoyevāti dasseti. Nigame vasatīti **negamo**ti vutte kuṭumbiyagaṇo negamo nāmāti āha ‘‘kuṭumbiyagaṇo’’ti.

327. Nagare nivasantīti **nāgarā**. Datvā, vuṭṭhāpesunti sambandho. **Ārāmuyyānavāhanādī**ti ettha **ādi**saddena aññāni upabhogaparibhogāni saṅgaṇhāti. **Gaṇikaṭṭhāne**ti gaṇikāya ṭhāne. **Gaṇikā**ti ca nagarasobhinī. Sā hi atthikena janagaṇena abhigantabbāti **gaṇikā**ti vuccati. **Paṭisatena cā**ti ettha **ca**saddo avadhāraṇattho. Rattiṃ gamanassa paṭinidhisaṅkhātena satena evāti hi attho. **Gilāna**nti ettha bhāvapaccayena vināpi bhāvattho ñātabboti āha ‘‘gilānabhāva’’nti. ‘‘Jānāpeyya’’nti iminā

paṭivedeyyanti ettha vidadhātuyā ñāṇatthaṃ dasseti. **Kattarasuppe**ti ettha **kattara**saddo jiṇṇapariyāyoti āha ‘‘jiṇṇasuppe’’ti. Supanti sunakhādayo etthāti **suppaṃ,** kattaraṃ suppaṃ kattarasuppaṃ.

328. **Ta**nti jīvakaṃ. Aññe rājadārakā vadanti kirāti sambandho. Natthi mātā etassāti **nimmātiko. Yathā cā**tiādīsu yathā pesanti, tathāti yojanā. **Ca**saddo sampiṇḍanattho. Na kevalaṃ vadantiyeva, atha kho na koci kiñci pesetīti hi attho. **Aññesa**nti jīvakato aññesaṃ. **Tassā**ti jīvakassa. **Itī**ti evaṃ. **So**ti jīvako. **Taṃ sabba**nti ‘‘nimmātiko nippitiko’’ti vadanañca paṇṇākārassa apesanañcāti taṃ sabbaṃ.

Yaṃnūnāti sādhu vata. Ahaṃ vajjasippaṃ sikkheyyaṃ sādhu vatāti yojanā. **Tassā**ti jīvakassa. **Etadahosī**ti etaṃ ahosi, parivitakko ahūti attho. **Parūpaghātapaṭisaṃyuttānī**ti paraṃ upagantvā, upa bhusena vā hananena paṭisaṃyuttāni. **Mettāpubbabhāga**nti sippassa pubbabhāge pavattā mettā etassāti mettāpubbabhāgaṃ. Iti ahosīti yojanā. Purimacintāya anekantabhāvato ekantabhāvaṃ dassento āha ‘‘api cā’’tiādi. **Api cā**ti ekantena. **Aya**nti jīvako. **Ito**ti bhaddakappato. **Aya**nti upāsako. **Catuparisantare**ti catuparisamajjhe. **Patthataguṇa**nti pattharitaguṇaṃ. **Ṭhānantara**nti ṭhānabhedaṃ, **ahampī**ti na ayaṃ upāsakoyeva, ahampīti attho. **Bhagavā**ti ālapanapadametaṃ. **Patthana**nti icchitavaraṃ. **Codiyamānopī**ti uyyojiyamānopi. **Pi**saddena purimacintanamapekkhati. **Esā**ti eso jīvako.

329. **Disāpāmokkho**ti padassa disāsu pāmokkho disāpāmokkhoti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘sabbadisāsū’’tiādi. **Tasmiñca samaye**ti jīvakassa tasmiṃ cintanasamaye ca, āgamaṃsūti sambandho. **Te**ti vāṇije, pucchīti sambandho. **Kuto**ti nagarato. **Takkasīlato**ti takkasīlanagarato. **Tatthā**ti takkasīle. **Āmā**ti sampaṭicchanatthe nipāto, āma atthīti hi attho. **Te**ti vāṇijā. **Tathā**ti yathā jīvako āha, tathā akaṃsūti attho. **So**ti jīvako. **Pitara**nti abhayarājakumāraṃ. **Tehī**ti vāṇijehi.

Tanti jīvakaṃ, pucchīti sambandho. **So**ti jīvako. Kasmā tāta tvaṃ idhāgato asi panāti pucchīti yojanā. **Tato**ti pucchato. **So**ti jīvako. Sikkhituṃ āgato amhīti yojanā. **Bahuñca gaṇhātī**tiādīsu so kiñci kammaṃ akatvā sippasseva sikkhitattā bahuñca gaṇhātīti āha ‘‘yathā’’tiādi. Tattha yathā sikkhantiyeva, evaṃ tathā so na sikkhatīti yojanā. **So panā**ti jīvako pana, karoti sikkhatīti sambandho. **Ekaṃ kāla**nti ekasmiṃ kāle. Evaṃ sante kasmā so bahuñca gaṇhātīti āha ‘‘evaṃ santepī’’tiādi. **Medhāvitāyā**ti khippaṃ gahaṇadhāraṇapaññatāya, bahuñca sippanti sambandho. Assa jīvakassa gahitañca sippaṃ na sammussatīti yojanā.

Yattakaṃ sippaṃ ācariyo jānāti, tattakaṃ ayaṃ jīvako jānātīti yojanā. **Ya**nti sippaṃ. **Aya**nti jīvako, bhavissatīti sambandho. **Na**nti jīvakaṃ. **Yathā**ti yenākārena. **Kammavipāka**nti kammavipākajaṃ rogaṃ. ‘‘Na’’nti padaṃ ‘‘sikkhāpesī’’ti pade kāritakammaṃ, ‘‘bhesajjayojana’’nti padaṃ dhātukammaṃ. **Bhesajjayojana**nti bhesajjena rogassa yojanaṃ. **So panā**ti jīvako pana. **Iminā**ti jīvakena na uggahitaṃ, uggahitanti sambandho. **Ekena dvārenā**ti catūsu dvāresu ekena dvārena. **Āhiṇḍanto**ti vicaranto. **Parittaṃ pātheyya**nti ettha parittasaddassa ārakkhanatthepi pavattanato idha appatthe pavattatīti dassento āha ‘‘appamattaka’’nti. Kasmā appamattakaṃ pātheyyaṃ adāsīti yojanā. **Tassā**ti disāpāmokkhassa. **Aya**nti jīvako, labhissatīti sambandho. **Tato**ti labhanato. **Khīṇe pātheyye**ti pātheyye khīṇe satīti yojanā.

203. Seṭṭhibhariyādivatthukathā

330. **Yā nāmā**ti yā nāma gharaṇī. **Kimpi māya**nti ettha ekāralopasandhīti āha ‘‘kimpi me aya’’nti. Iminā yakārādesasandhiṃ nivatteti, ‘‘myāya’’ntipi pāṭho, evaṃ sati ādesasandhiyeva, na lopasandhi. Ayaṃ gharaṇī me kiñci deyyadhammaṃ kimpi dassatīti yojanā. **Tassa cā**ti sabbissa ca, **katassā**tipi pāṭho. **Rogūpasamassa cā**ti mama rogassa upasamassa ca, imehi padehi **saṃyamassā**ti padassa atthaṃ dasseti. ‘‘Upakāra’’nti iminā **upajānāmī**ti ettha upasaddassa atthaṃ dasseti. **Adhippāyo**ti gharaṇiyā āsayo.

331. ‘‘Sabbālaṅkāraṃ tuyhaṃ hotū’’ti idaṃ vacanaṃ rājā sabhāvato āha, udāhu kiñci cintetvāti āha ‘‘rājā’’tiādi. Tattha **ima**nti alaṅkāraṃ. **Pamāṇayutte**ti kāraṇānurūpe. **Na**nti jīvakaṃ. **Nāṭakānampī**ti pañcasatikānaṃ nāṭakānampi. **Sopī**ti jīvakopi. **Tesa**nti abhayakumāranāṭakānaṃ. **Me**ti mayhaṃ, na patirūpanti sambandho. **Ayyikāna**nti mātāmahīnaṃ. Katassa me upakāranti yojanā. Iminā adhikāro ca upakāro ca atthato sadisanti dasseti. Rājā pasanno datvā āhāti sambandho.

205. Rājagahaseṭṭhivatthukathā

332. **Iriyāpathasamparivattanenā**ti iriyāpathassa punappunaṃ parivattanena. Tīhi sattāhehi niccalassa nipannassa assa seṭṭhissa matthaluṅganti yojanā. Appeva nipajjeyyāti yojanā. **Na**nti seṭṭhiṃ. **Tenevā**ti teneva kāraṇena. Sīsaṃ chādetīti **sīsacchavī**ti vutte sīsapaṭicchādanacammanti āha ‘‘sīsacamma’’nti. **Tassā**ti seṭṭhissa. **Tīhi sattāhenā**ti ettha pubbapadena pacchimapadaṃ guṇitvā gahetabbanti āha ‘‘tīhi passehi ekenekena sattāhenā’’ti.

333. **Janaṃ nīharāpetvā**ti janaṃ apakkamāpetvā.

207. Pajjotarājavatthukathā

334. **Vicchikassa jāto**ti vicchikassa kāraṇā jāto, vicchikaṃ paṭicca jātoti attho. Sabbi ca bhesajjaṃ vicchikānaṃ paṭikūlaṃ hotīti yojanā. **Paññāsayojanikā**ti ettha ṇikapaccayassa gantuṃ samatthatthe pavattabhāvaṃ dassento āha ‘‘gantuṃ samattho hotī’’ti. **Assa rañño**ti candapajjotanāmakassa assa rañño. **Hatthinīyevā**ti bhaddavatikā nāma hatthinīyeva. **Vīsayojanasata**nti vīsādhikaṃ yojanasataṃ.

Bhuñjituṃ nisinnassa ekassa kulaputtassa dvāreti yojanā. **Tassā**ti kulaputtassa, ārocesīti sambandho. **So**ti kulaputto, ‘‘āharā’’ti āṇāpesīti sambandho. **Itaro**ti puriso. **Ta**nti pattaṃ. **Yattha yatthā**ti yasmiṃ yasmiṃ bhave. Tattha tattha vāhanasampanno homīti yojanā. **So**ti puriso. Pajjoto nāma ayaṃ rājā jātoti yojanā.

Sabbiṃ pāyetvāti idaṃ upalakkhaṇamattanti dassento āha ‘‘sabbiñca pāyetvā’’tiādi. Sabbiñca pāyetvā, paricārakānaṃ āhārācāre vidhiñca ācikkhitvāti attho. **Olumpetvā**ti lupidhātu odahanatthoti āha ‘‘odahitvā’’ti. **Virecesī**ti uddhañca adho ca virecesi.

208. Siveyyakadussayugakathā

335. **Sivathika**nti sivā jambukā kuṇapakhādanatthāya āgantvā tiṭṭhanti etthāti **sivaṭṭhaṃ,** tadeva **sivathikaṃ,** iminā sivathikāyaṃ uppannaṃ siveyyakaṃ thikasaddassa lopaṃ katvāti dasseti. **Tatthā**ti uttarakurūsu. **Ta**nti mataṃ. **Hatthisoṇḍakasakuṇā**ti hatthiliṅgavihaṅgamā. Te hi hatthino soṇḍo viya soṇḍo etesu atthīti **hatthīsoṇḍakā,** te ca te sakuṇā ceti hatthisoṇḍakasakuṇāti vuccanti. **Rañño āharantī**ti rañño atthāya, santikaṃ vā āharanti. **Ida**nti siveyyakaṃ dussayugaṃ. Siviraṭṭhe vāyitaṃ **siveyyaka**nti ca dassento āha ‘‘athavā’’tiādi. **Tenā**ti kāraṇena. ‘‘Siveyyakanti…pe… vadantī’’ti porāṇā āhūti yojanā.

209. Samattiṃsavirecanakathā

336. **Kiṃpanā**ti ettha kiṃsaddo aniyamattho. Lūkho kiṃ, na lūkho kinti hi attho. ‘‘Sinehapānaṃ pana temetī’’ti ca ‘‘karotī’’ti ca sambandho. **Sabbatthā**ti sakalakāye. **Sirā**ti kaṇḍarā. **Aya**nti jīvako. **Oḷārikadosaharaṇattha**nti oḷārikassa dosassa apanayanatthaṃ. **Pakatatte**ti pakatisaṅkhāte sabhāve satīti sambandho. Bhagavā bhanteti yojanā. **Kuto**ti kassa santikā. Vaṭṭati nu khoti cintesīti yojanā. **Tato**ti cintanato. **Soṇo**ti koḷivīsasoṇo, bhuñjatīti sambandho. **Tato**ti soṇassa santikā. **Tassā**ti soṇassa. **So**ti soṇo. **Therassā**ti moggallānattherassa. Idaṃ ‘‘patta’’ntipade sāmī, ‘‘adāsī’’ti pade sampadānaṃ.

Aññaṃ piṇḍapātanti sambandho.

Rājāpi kho bhuñjitukāmo ahosīti sambandho. Yañca sujātā adāsi, yañca parinibbānakāle cundo kammāraputto, bhājanagatesu dvīsuyeva tesu piṇḍapātesu devatā ojaṃ pakkhipantīti yojanā. **Aññesū**ti dvīhi piṇḍapātehi aññesu. **Iccha**nti ruciṃ. **So**ti bimbisāro rājā. **Tavevā**ti tuyhameva. **Ta**nti bhagavato vacanaṃ. Rājā akāsīti sambandho. **Te**ti asītikulaputtasahassā. **Etadatthamevā**ti soṇassa arahatte patiṭṭhāpanatthameva, na rañño anuggahatthanti adhippāyo.

210. Varayācanakathā

337. Kataṃ bhattakiccaṃ yenāti **katabhattakicco,** tasmiṃ satīti sambandho. **Vuttanayenevā**ti rāhulavatthumhi (mahāva. aṭṭha. 105) vuttanayeneva. **Idaṃ vattha**nti idaṃ siveyyakaṃ vatthaṃ, uppannanti sambandho. ‘‘Tāvā’’ti ajjhāharitabbo. **Etthantare**ti etasmiṃ vatthuppannakālamajjhe. Koci bhikkhūti sambandho. **Tenā**ti paṃsukūlikahetunā. **Aya**nti jīvako. **Gahapaticīvara**nti ettha gahapatīnaṃ cīvaranti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘gahapatīhi dinnaṃ cīvara’’nti. **Vatthadānānisaṃsapaṭisaṃyuttāyā**ti ‘‘vatthado hoti vaṇṇado’’tiādikāya (saṃ. ni. 1.42) vatthadānassa ānisaṃsena paṭisaṃyuttāya. Vicchāvasena vutto ‘‘itarītarenā’’ti sabbanāmasaddo aniyamatthoti āha ‘‘appagghenapi mahagghenapi yena kenacī’’ti. **Pāvāro**ti uttarāsaṅgo. So hi pārupanatthāya variyati icchiyatīti pāvāroti vuccati. ‘‘Kappāsādibhedo’’ti iminā tassa sarūpaṃ dasseti. **Pakatikojavamevā**ti pakatiyā bhikkhūnaṃ sāruppaṃ kojavameva. Soḷasanāṭakitthīnaṃ ṭhatvā naccayogyattā mahatī piṭṭhi etassāti **mahāpiṭṭhiyaṃ,** tameva kojavaṃ **mahāpiṭṭhiyakojavaṃ**. Tassa kira lomāni caturaṅgulādhikāni honti.

211. Kambalānujānanādikathā

338. **Kāsīna**nti kāsīnaṃ janapadānaṃ, kāsiraṭṭhe nivāsīnaṃ janānaṃ vā. **Pasenadissā**ti paccuṭṭhaṃ, paṭipakkhaṃ vā senaṃ jinātīti **pasenadi** jakārassa dakāraṃ katvā. **Esā**ti eso kāsirājā. ‘‘Sahassa’’nti iminā **kāsi**saddassa saṅketasaṅkhyaṃ dasseti. **Taṃagghanako**ti tena kāsinā agghanako. Kasmā aḍḍhakāsīti (therīgā. aṭṭha. 25) vuttoti āha ‘‘ayaṃ panā’’tiādi. **Aya**nti kambalo. **Panā**ti kāraṇatthajotako. Yasmāti hi attho.

339. Bhañjitabbaṃ khomādīni pañca suttāni missitvā avamadditabbanti **bhaṅga**nti dassento āha ‘‘bhaṅgaṃ nāmā’’tiādi. **Vākamayamevā**ti bhaṅganāmakena vākena nibbattameva.

340. **Te**ti bhikkhū, sallakkhiṃsu kirāti sambandho. **Etassā**ti padassa, atthanti sambandho. **Na acchiṃsū**ti na āsiṃsu, na vasiṃsūti attho. **Nākāmā**ti ettha kamudhātu icchattho yakāralopoti āha ‘‘na anicchāyā’’ti. **Dātabbo**ti bhāgo dātabbo. **Upacāre**ti susānassa samīpe. ‘‘Akāmā bhāgaṃ dātu’’nti vacanassa anekantabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘yadi panā’’tiādi. **Idhā**ti imaṃ susānaṃ. ‘‘Sampattā gaṇhantū’’ti dentīti yojanā. **Yenā**ti bhikkhunā. **Sadisā okkamiṃsū**ti ettha sadisasaddo samapariyāyoti āha ‘‘samaṃ okkamiṃsū’’ti. **Sama**nti bhāvanapuṃsako. Samānadisāyāti vā dassento āha ‘‘ekadisāya vā’’ti. Ettha pana yakāralopo daṭṭhabbo. **Bahimevā**ti susānato bahi eva. **Katika**nti katena pavattaṃ saṅgaraṃ.

213. Cīvarapaṭiggāhakasammutikathā

342. ‘‘Yo na chandāgatiṃ gacchatī’’tiādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Ñātakādīnaṃ cīvaranti sambandho. **Ekaccasmi**nti jane. **Vā**saddo vikappattho. Etesu tīsu aññatarena kāraṇena chandāgatiṃ gacchati nāmāti hi attho. Āgatassāpi cīvaranti sambandho **pi**saddo garahattho. Pageva pacchā āgatassāti hi attho. **Avamañña**nti uññātaṃ. **Vo**ti tumhākaṃ. Natthi kinti yojanā. Muṭṭhā sati etassāti **muṭṭhassati**. Āgatānampi cīvaranti sambandho. **Pi**saddo sambhāvanattho. Pageva paṭhamaṃ āgatānanti hi attho. Etaṃ cīvarapaṭiggāhakaṭṭhānaṃ nāmāti yojanā. **Santasanto vā**ti khedakhedo vā.

Idañcidañcāti idañca idañca cīvaraṃ. **Tasmā**ti yasmā ca gacchati, yasmā ca jānāti, tasmā. **Yo**ti bhikkhu. Sakkotīti sambandho. Evarūpo bhikkhu sammanitabboti yojanā.

Apalokanenapīti ''itthannāmaṃ bhikkhuṃ cīvarapaṭiggāhakaṃ kātuṃ saṅghaṃ apalokemī''ti apalokanenapi, sammanituntі sambandho. **Yattha panā**ti yasmiṃ pana dhuravihāre.

''Gahitaṭṭhāneyevā''ti iminā **tatthevā**ti ettha tasaddassa visayaṃ dasseti. ''Chaḍḍetvā''ti iminā **ujjhitvā**ti ettha udhadhātuyā vissajjanatthaṃ dasseti. **Cīvarapaṭiggāhaka**nti padassa cīvaraṃ paṭiggaṇhātīti cīvarapaṭiggāhakoti vacanatthaṃ dassento āha ''yo''tiādi. Tattha yo paṭiggaṇhāti, so cīvarapaṭiggāhako nāmāti yojanā. ''Cīvarapaṭisāmaka''nti iminā cīvaraṃ gahitaṭṭhānato nīharitvā bhaṇḍāgāre dahati ṭhapetīti **cīvaranidahako**ti atthaṃ dasseti. Yo na chandātiṃ gacchatītiādīsu **ettha** etesu ca ito parañcāti yojanā.

214. Bhaṇḍāgārasammutiādikathā

343. Yo vihāro vā yo aḍḍhayogo vā hoti, so vihārādiko sammanitabboti yojanā. ''Ārāmikasāmaṇerādīhī''ti padaṃ vivittatthe apādānaṃ, karaṇampi yujjati. Paccantasenāsanaṃ pana na sammanitabbaṃ corādiupaddavattā. **Vihāramajjheyevā**ti bhaṇḍāgāravihāramajjheyeva.

Yassāti bhaṇḍāgārassa. Idaṃ padaṃ ''chadanādīsū''ti pade sāmī, ''natthī''ti pade sampadānaṃ. **Yassa panā**ti bhaṇḍāgārassa pana. **Yattha katthacī**ti yasmiṃ kasmiṃci ṭhāne. **Yenā**ti patitahetunā. Mūsitvā khādatīti **mūsiko**. Ādisaddena godhāmaṅgusādayo saṅgaṇhāti. Upa bhusaṃ, upaguhitvā vā cinantīti **upacikā. Ta**nti ovassanādiṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Evan**tiādi nigamanaṃ.

Cīvarapaṭiggāhakādīhīti ādisaddena cīvaranidahakabhaṇḍāgārike saṅgaṇhāti. **Tatthā**ti tesu. Cīvarapaṭiggāhakena na gaṇhitabbanti sambandho. **Tāvā**ti cīvaranidahakabhaṇḍāgārikānaṃ, tehi vā paṭhamaṃ. **Yaṃ ya**nti cīvaraṃ. **Tathevā**ti yathā visuṃ visuṃ katvā gaṇhati, tatheva. **Cīvaranidahakenāpī**ti pisaddo na kevalaṃ paṭiggāhakeneva, atha kho nidahakenapīti sampiṇḍeti. **Tathevā**ti yathā nidahako ācikkhati, tatheva. **Tato**ti tehi cīvarehi, vibhattaapādānaṃ, tesu cīvaresu vā niddhāraṇaṃ. **Tadevā**ti saṅghena vuttacīvarameva.

Itītiādi nigamanaṃ. Bhagavatā anuññātoti sambandho. **Bhaṇḍāgāra**nti bhaṇḍassa ṭhapanokāsaṃ agāraṃ. **Bhaṇḍāgāriko**ti bhaṇḍāgāre niyutto. **Bāhullikatāyā**ti paccayabāhullena niyuttabhāvatthaṃ. Evaṃ sante kimatthāya anuññātoti āha ''api cā''tiādi. Anuggahāya anuññātoti sambandho. **Hī**ti vitthāro. Neva jāneyyunti yojanā. Dve dve vā cīvareti sambandho. **Saṅgahaṃ kātu**nti saṅghena saṅgahaṃ kātuṃ.

Na vuṭṭhāpetabboti ettha atthuddhāravasena aññepi avuṭṭhāpanīye dassento āha ''aññepī''tiādi. **Hī**ti vitthāro. **Tatthā**ti catūsu. Saṅgho pana detīti sambandho. **Upakāratāya cā**ti saṅghassa upakāratāya ca. Ettha ca purimesu tīsu ekoyeva hetu, pacchime pana dve hetavoti daṭṭhabbaṃ.

Sammukhībhūtenāti aññamaññassa mukhe saṃvijjamāno, sannipatito vā **sammukho,** sammukho hutvā bhūto **sammukhībhūto**. Bhūsaddayogattā akārassīkāro hoti, antoupacārasīmāyaṃ ṭhito saṅgho. Tamatthaṃ dassento āha ''antoupacārasīmāyaṃ ṭhitenā''ti. **Kolāhala**nti bahujanehi sannipatitvā ekato kataṃ abyattasaddaṃ. Tadākāraṃ dassento āha ''amhāka''ntiādi. ''Cīvarabhājakesū''tiādinā agatigamanākāraṃ dasseti, taṃ suviññeyyameva. **Tulābhūto**ti tulāya sadiso hutvā bhūto, tulāya sadisabhāvaṃ patto vā. **Majjhatto**ti majjhe ṭhito attā sabhāvo etassāti majjhatto.

Idanti cīvaraṃ. **Ghana**nti nirantaraṃ. **Tanuka**nti viraḷaṃ. Ettha ''uccinitvā''ti iminā vatthassa pamāṇena uccinanaṃ dasseti. ''Tulayitvā''ti iminā agghena tulanaṃ dasseti. **Vaṇṇāvaṇṇaṃ katvā**ti

vaṇṇañca avaṇṇañca khuddakañca pamāṇaṃ, mahantañca pamāṇaṃ katvāti attho. Ekaccāni cīvarāni appagghāni honti, ekaccāni mahagghānīti vuttaṃ hoti. **Dasadasaagghanaka**nti dasahi dasahi kahāpaṇehi agghanakaṃ. **Ya**nti cīvaraṃ, **bandhitvā**ti navagghanakaṃ ekagghanakena, aṭṭhagghanakañca dviagghanakena bandhitvāti attho. **Same paṭivīse**ti samapamāṇe paṭivīse ṭhapetvā, iminā ''vaṇṇāvaṇṇa''nti ettha **vaṇṇa**saddo pamāṇatthoti dīpeti. **Dasa dasa bhikkhū**ti idaṃ upalakkhaṇavasena vuttaṃ aññenākārenāpi gaṇetuṃ sakkuṇeyyattā. **Bhaṇḍika**nti cīvarabhaṇḍena niyuttaṃ puṭaṃ. **Kuso**ti salākadaṇḍo.

Attissarāti attanāva attānaṃ issarā. Aññesaṃ vattapaṭipattinti sambandho. **Upaḍḍhabhāgo**ti bhikkhūnaṃ laddhabhāgato upaḍḍho bhāgo. **Ye panā**ti sāmaṇerā pana. **Samabhāgo**ti bhikkhūnaṃ bhāgena samo bhāgo. **Idañcā**ti ''upaḍḍhapaṭivīsa''nti vacanañca, kathitanti sambandho. **Samakamevā**ti bhikkhusāmaṇerānaṃ samapamāṇameva. **Tatruppādavassāvāsika**nti tasmiṃ vihāre uppādena mūlena uppāditaṃ vassāvāsikaṃ. **Phātikamma**nti vaḍḍhanakammaṃ ''yattakena vinayāgatena sammuñjanibandhanādinā hatthakammena vihārassa ūnatā na hoti, tattakaṃ katvāti attho. **Eta**nti phātikammaṃ katvā gahaṇaṃ. **Hī**ti saccaṃ. **Etthā**ti tatruppādavassāvāsikagahaṇe. **Sabbesa**nti akhilānaṃ bhikkhusāmaṇerānaṃ. **Bhaṇḍāgārikacīvarepī**ti bhaṇḍāgāre ṭhapite akālacīvarepi. Pisaddena tatruppādavassāvāsikamapekkhati. Sāmaṇerā ukkuṭṭhiṃ karontīti sambandho. **Apaharitaka**nti haritavirahitaṃ. **Raṅgachalli**nti rajanacchaviṃ. **Eta**nti ukkuṭṭhikaraṇato samabhāgadānaṃ, vuttanti sambandho. **Ye cā**ti sāmaṇerā ca. **Virajjhitvā karontī**ti kattabbakālesu akatvā yathicchitakkhaṇe karonti. **Te**ti sāmaṇere. **Samapaṭivīso dātabbo**ti ''karissāmā''ti paṭiññātamattena samo paṭivīso dātabbo.

''Sakaṃ bhāgaṃ dātu''nti idaṃ vuttanti sambandho. Kiṃ sandhāya vuttanti āha ''bhaṇḍāgārato… pe… sandhāyā''ti. **Pahatāyā**ti paharitabbāya, pahanitabbāya vā. **Tasmā**ti yasmā sandhāya vuttaṃ, tasmā. **Anīhaṭesū**ti bhaṇḍāgārato anīharitesu. **Imassa bhikkhuno**ti uttaritukāmassa imassa bhikkhuno. **Tulāyā**ti mānena.

Tesūti sāṭakesu, eko sāṭakoti yojanā. Sabbesu pātitesūti sambandho. **Ettakenā**ti dvādasagghanakena. **Taṃ sutvā**ti bhikkhūnaṃ taṃ vacanaṃ sutvā. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ saṅghagaṇasantake. Anuppadānena khipiyati pakkhipiyatīti **anukkhepa**nti dassento āha ''anukkhepaṃ nāmā''tiādi. Yattakaṃ agghanti sambandho. Tattakena agghena agghanaketi yojanā. **Vikallakā**ti vikalassa bhāvo vikallaṃ, cīvarapuggalānaṃ apahonakabhāvo, tadeva vikallakā. ''Tatthā''ti pāṭhaseso, tesu dvīsu vikallakesūti attho. **Atthī**ti saṃvijjanti, nipātoyaṃ. Chindantehi ca dātabbānīti sambandho. **Dātabbānī**ti ca chinditabbāni. Dāsaddo hi avakhaṇḍanattho. **Dātu**nti avakhaṇḍituṃ. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. **Etthā**ti etesu vikallakesu. **Ta**nti cīvaraṃ. **Athā**ti tositato paraṃ. **Tatthā**ti ekassa bhikkhuno koṭṭhāse. **Sāmaṇaka**nti samaṇassa anurūpaṃ. **Yo**ti bhikkhu. **Tenā**ti parikkhārena. **Idampī**ti aññaṃ sāmaṇakassa parikkhārassa ṭhapanampi. Pisaddena purimaṃ vatthachindanamapekkhati.

Vagganti samūhaṃ. Aṭṭha vā nava vā bhikkhū hontīti yojanā. **Tesa**nti aṭṭhannaṃ vā navannaṃ vā. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. Ayaṃ apahonakabhāvoti yojanā. Puna cīvarasseva vikallakabhāvaṃ dassento āha ''athavā''tiādi. Ettha purimanaye cīvarassa ca puggalassa ca vikallakaṃ hoti, pacchime cīvarassevāti ayametesaṃ viseso.

215. Cīvararajanakathā

344. **Gihiparibhuttaṃ panā**ti gihinā paribhuttaṃ vatthaṃ pana, kiñci phalanti sambandho.

Sītudakāti sītaṃ udakaṃ. Liṅgavipallāso hi ayaṃ. **Uttarāḷumpa**nti ettha uttara uḷumpanti padacchedaṃ katvā akārato ukārassa lopaṃ katvā, pubbasarassa ca dīghaṃ katvā ''uttarāḷumpa''nti vuccati. **Uttarāḷū**ti uttaraudakaṃ. **Uḷu**saddo hi udakavācako, taṃ pāti rakkhatīti uttarāḷumpaṃ. Tassa sarūpaṃ dassento āha ''vaṭṭādhāraka''nti. **Rajana**nti rajanachalliṃ. **Hī**ti phalajotako. **Rajana**nti

rajanudakaṃ. **Hī**ti vitthāro. **Thevo**ti rajanabindu. **Na visaratī**ti na paggharati. **Rajanāḷuṅka**nti etthāpi purimanayeneva padasiddhi veditabbā. **Rajanauḷuṅka**nti rajanasaṅkhātassa udakassa gahaṇatthāya kariyatīti rajanauḷuṅkaṃ. Daṇḍakena niyuttaṃ thālakaṃ **daṇḍakathālaka**nti dassento āha ‘‘tameva sadaṇḍaka’’nti. **Rajanakuṇḍa**nti rajanapakkhipanaṃ mahāghaṭaṃ. **Aññatrā**ti aññaṃ ṭhānaṃ. **Patthinna**saddo thaddhapariyāyoti āha ‘‘thaddha’’nti. **Dantakāsāvānī**ti ettha dantasaddena tassa vaṇṇo gahetabbo, so etesamatthīti dantāni, dantāni ca tāni kāsāvāni ceti dantakāsāvāni, tamatthaṃ dassento āha ‘‘dantavaṇṇānī’’ti. Dantavaṇṇāni kāsāvāni dhārentīti sambandho.

216. Chinnakacīvarānujānanakathā

345. **Dīghamariyādabaddha**nti dīghena mariyādena baddhaṃ. **Catukkasaṇṭhāna**nti catunnaṃ maggānaṃ samodhānasaṇṭhānaṃ. **Ussahasi tva**nti ettha upubbo sahadhātu samatthatthoti āha ‘‘sakkosi tva’’nti. Papubbo pana abhibhavanattho hoti ‘‘pasahatī’’tiādīsu. **Yo nāmā**ti yo ānando ājānissati nāma, so ānando paṇḍitoti yojanā. ‘‘Kusī’’ti etaṃ nāmaṃ adhivacananti yojanā. **Anuvātādīna**nti ādisaddena paribhaṇḍādīni saṅgaṇhāti. ‘‘Aḍḍhakusī’’ti etanti yojanā.

Gīveyyakanti ettha gīvāyaṃ suttasaṃsibbitaṃ gīveyyakanti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘gīvāveṭhanaṭṭhāne’’tiādi. ‘‘Āgantukapaṭṭa’’nti iminā eyyakapaccayassa sarūpaṃ dasseti. Eseva nayo **jaṅgheyyaka**nti etthāpi. **Etaṃ nāma**nti ‘‘gīveyyakaṃ, jaṅgheyyaka’’nti etaṃ nāmaṃ. **Itī**ti evaṃ. **Eta**nti ‘‘anuvivaṭṭa’’ntiādi etaṃ. ‘‘Anuvivaṭṭa’’nti etaṃ nāmanti yojanā. **Vivaṭṭassā**ti majjhimakhaṇḍakassa. **Bāhanta**nti ettha bāhāya upari ṭhapitā antā bāhantāti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘bāhāyā’’tiādi. **Tesa**nti ubhinnamantānaṃ. **Eta**nti ‘‘bāhanta’’nti etaṃ.

217. Ticīvarānujānanakathā

346. ‘‘Ukkhittabhaṇḍikabhāvaṃ āpādite’’ti iminā **ubbhaṇḍite**ti ettha ukkhittaṃ bhaṇḍaṃ ubbhaṇḍaṃ, ubbhaṇḍabhāvaṃ itā āpāditāti ubbhaṇḍitāti vacanatthaṃ dasseti. Te ubbhaṇḍite bhikkhū addasāti yojanā. **Bhisisaṅkhepenā**ti bhisiyaṃ pakkhepena, pavesenāti attho, bhisiākārenāti vuttaṃ hoti. **Tatthā**ti dakkhiṇāgiriṃ. Gacchantā te bhikkhūti yojanā. ‘‘Aṭṭhapamāṇāsū’’ti iminā **antaraṭṭhakāsū**ti ettha kapaccayo pamāṇatthe hotīti dasseti, kesuci potthakesu pamāṇasaddo na dissati, gaḷitoti daṭṭhabbo. Rattīsūti sambandho. **Bhagavanta**nti ettha sampadānatthe upayogavacananti āha ‘‘bhagavato’’ti. **Sītālukā**ti ettha sītaṃ pakati etesanti sītāluno, teyeva **sītālukā**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘sītapakatikā’’ti. Ye kulaputtā pakatiyāva sītena kilamanti, te sītālukā nāmāti yojanā. **Ekacciya**nti ettha ekaccasaddo ekapariyāyoti āha ‘‘ekaṃ paṭṭa’’nti. Iminā ekoyeva ekaccoti katvā sakatthe accapaccayoti dasseti. ‘‘Paṭṭa’’nti iminā ekaccena niyuttaṃ ekacciyanti vacanatthaṃ katvā niyuttatthe pavattassa iyapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Itī**ti evaṃ. Bhagavā anujānātīti sambandho. **Itare**ti saṅghāṭito itare uttarāsaṅgaantaravāsake.

218. Atirekacīvarādikathā

348. **Acchupeyya**nti ettha **acchi** vuccati nettamaṇḍalaṃ, taṃ viyāti acchi chiddo, tasmiṃ upagantabbaṃ upanetabbanti acchupeyyaṃ. ‘‘Laggāpeyya’’nti iminā adhippāyatthaṃ dasseti. **Etthā**ti paṃsukūle. **Sabbamida**nti ‘‘diguṇaṃ saṅghāṭi’’ntiādikaṃ sabbaṃ idaṃ vacanaṃ. **Uddharitvā**ti apanetvā. **Saṃsibbita**nti aññamaññaṃ sambandhitvā sibbitaṃ.

351. **Sovaggika**nti ettha sundarāni aggāni rūpādīni etthāti saggo, pubbapade ukārassa lopo, ukārassa uvādese ‘‘suvaggo’’ti sijjhati. Suvaggappattahetukaṃ sovaggikaṃ, dānaṃ, tamatthaṃ dassento āha ‘‘saggappattahetuka’’nti. ‘‘Apanetī’’ti iminā **nuda**dhātuyā apanayanatthaṃ dasseti. **Anāmayā**ti ettha āmayasaddo rogapariyāyoti āha ‘‘arogā’’ti. Natthi āmayo etissāti anāmayā.

353. **Jhānalābhino**ti jhānalābhīnaṃ puthujjanānaṃ kāmacchandanīvaraṇassa vikkhambhanattā

vuttaṃ.

356. Samodhānavasena dassiyitthāti **sandiṭṭho**. Samodhānavasena bhajiyitthāti **sambhatto**. Abhimukhaṃ lapitthāti **ālapito. Imehī**ti imehi dvīhi.

221. Pacchimavikappanupagacīvarādikathā

359. **Katapaṃsukūlo**ti kato paṃsukūlo. Iminā **''paṃsukūlato''**ti padassa visesanaparapadattaṃ dasseti. **Aggaḷāropanenā**ti aggaḷassa āropanena. ''Suttenevā''ti ettha evasaddena pilotikaṃ nivatteti. **Añchitvā añchitvā**ti ākaḍḍhitvā ākaḍḍhitvā. **Abhi**dhātu hi ākaḍḍhanattho. ''Saṅghāṭikoṇo dīgho''ti iminā **vikaṇṇo**ti ettha visamo kaṇṇo vikaṇṇoti katvā kaṇṇasaddassa koṇatthaṃ dasseti. **Tato**ti gaḷanato. **Lujjantī**ti valiṃ gaṇhanti. **Aṭṭhapadaka**nti padassa aṭṭhapadena sibbitaṃ aṭṭhapadakanti vacanatthaṃ dassento āha ''aṭṭhapadakacchinnena pattamukhaṃ sibbitu''nti. Tattha **aṭṭhapadakacchinnena pattamukhaṃ sibbitu**nti aṭṭhapadalikhanena tattha tattha gabbhaṃ dassetvā pattamukhaṃ sibbituṃ. ''Aṭṭhapadakacchannenā''tipi pāṭho, aṭṭhaphalakākārenāti attho.

360. ''Āgantukapattampi dātu''nti iminā **anvādika**nti padassa anupacchā āgantukabhāvena dīyatīti anvādikanti vacanatthaṃ dasseti. Catutthakkharenapi pāṭho, anupacchā āgantukabhāvena dhīyati ṭhapīyatīti **anvādhika**nti kātabbo. **Idaṃ panā**ti anvādhikaṃ pana.

361. **Sesañātīna**nti mātāpitūhi sesañātīnaṃ. **Vinipātetiyevā**ti vinassanto nipātetiyeva.

362. ''Vassiko''ti saṅketīyati gaṇhīyatīti **vassikasaṅketa**nti vutte cattāro māsāti āha ''cattāro māse''ti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Āraññakassa bhikkhunoti sambandho. **Tenā**ti āraññakena bhikkhunā.

222. Saṅghikacīvaruppādakathā

363. **Aññatthā**ti dinnaṭṭhānato aññattha. Haṭānipi cīvarāni tuyheva santakānīti yojanā. **Tesa**nti cīvarānaṃ. **Añño**ti ekakavassāvāsikato añño. Pañcamāse taṃ sabbaṃ tasseva bhikkhuno hotīti sambandho. **Ya**nti cīvaraṃ, taṃ sabbaṃ cīvaranti sambandho. **Yampī**ti cīvarampi. **So**ti bhikkhu, gaṇhātīti sambandho. **Vassāvāsatthāyā**ti vassaṃ āvāsassa bhikkhuno atthāya. **Ṭhapitaupanikkhepato**ti veyyāvaccakarehi vaḍḍhiṃ payojetvā ṭhapitaupanikkhepato. **Tatruppādato**ti tasmiṃ vihāre uppādato nāḷikeraārāmādito. **Ida**nti vakkhamānaṃ. **Etthā**ti ''tasseva tāni cīvarāni yāva kathinassa ubbhārāyā''ti vacane. **Ya**nti cīvaraṃ. **Pana** saddo visesatthajotako. **Ida**nti padālaṅkāramattaṃ. **Idhā**ti imasmiṃ vihāre. Abhilāpamattantipi vadanti. **Anatthatakathinassāpī**ti **pi**saddo pageva atthatakathinassāti dasseti. **Pañcamāse**ti accantasaṃyogatthe upayogavacanaṃ. **Tato**ti pañcamāsato. Atītavasse vassaṃvutthasaṅghassa idaṃ vassāvāsikaṃ deti kiṃ? Udāhu anāgatavasseti yojanā. **Piṭṭhisamaye**ti gimhānaṃ paṭhamadivasato paṭṭhāya yāva assayujapuṇṇamī, tāva piṭṭhisamaye.

Vassānatoti vassānamāsato. **Etthā**ti etesu cīvaresu. Keci bhikkhūti sambandho. **Tamattha**nti tassa saṅghikacīvarassa kāraṇaṃ. **Tatthevā**ti gataṭṭhāne eva. **Esā**ti saṅghikacīvarahārako bhikkhu. **Tatrā**ti vihārādīsu. **Na**nti cīvarahārakaṃ bhikkhuṃ.

Vattaṃ vitthāretvā dassento āha ''tena hī''tiādi. Tena bhikkhunā bhājetabbānīti sambandho. **Tassevā**ti adhiṭṭhahantasseva.

Ekekaṃ bhāganti sambandho. Ettha ṭhāne ahameva asmīti yojanā. **Duggahitāni hontī**ti saṅghikāneva hontīti adhippāyo. **Mayhamevimāni cīvarānī**ti issaravasena gahaṇe duggahitāni. **Mayhetāni pāpuṇantī**ti anissaravasena gahaṇe suggahitānīti viseso.

Pātite kuseti ettha tapaccayassa paccuppannakālikabhāvaṃ dassento āha ‘‘ekakoṭṭhāse’’tiādi. **Gahitamevā**ti ekakoṭṭhāse pātitassa kusadaṇḍassa vasena ‘‘imassida’’nti ekakoṭṭhāse vidite sabbesaṃ viditattā gahitamevāti adhippāyo.

Itovāti sacīvarabhattatova. **Visuṃ sajjiyamāne**ti cīvare ca bhatte ca visuṃ sajjiyamāne.

Yathā purimesu dvīsu vatthūsu ‘‘adaṃsū’’ti vuttaṃ, tathā avatvā kasmā idha ‘‘dentī’’ti vuttanti āha ‘‘saṇikaṃ saṇikaṃ dentiyevā’’ti. Saṇikaṃ saṇikaṃ dente dānakiriyāya anupacchinnattā ‘‘dentī’’ti paccuppannavasena vuttanti adhippāyo. **Pacchinnadānattā**ti pacchinnadānakiriyabhāvato. Idaṃ pana vatthu uppannanti sambandho. **Ime ca therā**ti nilavāsiādayo vinayadharapāmokkhā ime ca therā.

223. Upanandasakyaputtavatthukathā

364. **Etthā**ti upanandavatthumhi. **Tassā**ti upanandassa. **Gāmakāvāsino**ti gāmake āvāsino. **Aya**nti upanando. **Mukharo**ti mukhaṃ kharaṃ etassāti mukharo khakāralopo, atha vā mukhaṃ etassatthīti mukharo mantutthe pavatto rapaccayo nindatthavācako. **Lahukāpattī**ti dukkaṭāpatti. **Tassevā**ti gahitabhikkhusseva. Dhuranikkhepe satīti yojanā.

Ekassa puggalassatthāya adhippiyate icchiyateti **ekādhippāyo,** ekapuggalapaṭivīso, tenāha ‘‘ekapuggalapaṭivīsamevā’’ti. **Yathā yathā**ti yena yenākārena. **Yo**ti paṭivīso. ‘‘Tathā tathā’’ti ajjhāharitabbo. **Tatthā**ti ‘‘idha panā’’tiādivacane. Ekekasmiṃ āvāseti sambandho. Vāsaddo aññepi dvīhadvīhādivāre saṅgaṇhāti. **Ya**nti paṭivīsaṃ. **Eko puggalo**ti eko niccāvāso puggalo. **Eva**nti upaḍḍhe diyyamāne. **Yattha vā panā**ti ettha yasaddassa visayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘evaṃ purimasmi’’nti. Purimasmiṃ āvāseti sambandho. **Tato**ti ettha tasaddassa visayaṃ dassento āha ‘‘bahutaraṃ vasitavihārato’’ti. **Idañcā**ti ‘‘amutra upaḍḍho cīvarapaṭivīso dātabbo’’ti vacanañca. **Ekasīmavihārehī**ti ekissaṃ upacārasīmāyaṃ ṭhitehi vihārehi. **Nānāsīmavihāre**ti nānāupacārasīmāyaṃ ṭhite vihāre. **Senāsanaggāho**ti purimaupacārasīmāyaṃ senāsanaggāho. **Tatthā**ti passambhanavihāre. **Sesa**nti cīvarato sesaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu vihāresu. **Antosīmagatassā**ti antoupacārasīmāyaṃ gatassa, bhikkhunoti sambandho. Cīvaraṃ senāsanaggāhasseva pāpuṇāti, sesaṃ pana āmisabhesajjādisabbaṃ aññavihārato āgantvā antosīmagatassa pāpuṇātīti adhippāyo.

224. Gilānavatthukathā

365. **Mañcake nipātesu**nti ettha mañcake nipātanaṃ nāma mañcake nipajjāpananti āha ‘‘mañcake nipajjāpesu’’nti. **Muttakarīsakiliṭṭha**nti muttakarīsehi kiliṭṭhaṃ. **Yo**ti yo koci. **Ma**nti mama. Tamatthaṃ dassento āha ‘‘ovādānusāsanīkaraṇenā’’ti. Mama ovādassa ca anusāsaniyā ca karaṇenāti attho. **Etthā**ti ‘‘yo bhikkhave maṃ upaṭṭhaheyyā’’tiādipāṭhe. Suttassa neyyatthattā agahetabbatthaṃ dassento āha ‘‘bhagavato cā’’tiādi. **Yassā**ti gilānassa. **Upajjhāyādayo**ti ettha ādisaddena ācariyasaddhivihārikaantevāsikasamānupajjhāyakasamānācariyakasaṅkhāte pañca jane saṅgaṇhāti. Ekacāriko vā hotīti sambandho. **Saṅghattheropī**ti **pi**saddo pageva aññesanti dasseti.

366. **Abhikkamantaṃ vā**ti ettha abhimukhaṃ kamatīti abhikkamantoti vutte vaḍḍhanatthoti āha ‘‘vaḍḍhantaṃ vā’’ti. Ābādhaṃ nāvikarotīti sambandho. Iminā antapaccayassa sarūpaṃ dasseti. Idaṃ nāma bhojananti sambandho. **Saṃvidhātu**nti ettha saṃvipubbo dhādhātu karadhātvattho, karadhātu ca sabbadhātvattho, tasmā vuttaṃ ‘‘bhesajjaṃ yojetu’’nti. **Assā**ti gilānupaṭṭhākassa. Antarasaddassa majjhatthādayo paṭikkhipanto āha ‘‘kāraṇaṃ vuccatī’’ti.

225. Matasantakakathā

367. **Kālaṅkate**ti ettha karaṇaṃ katanti dassento āha ‘‘kālakiriyāyā’’ti. **Apaloketvā**ti ‘‘itthannāmo

bhante bhikkhu kālaṅkato, tassa ticīvarañca pattañca gilānupaṭṭhākānaṃ dātuṃ saṅghaṃ apalokemī''ti apaloketvā.

369. **Gilānupaṭṭhākalābhe**ti gilānupaṭṭhākānaṃ labhitabbe.

Sabbepi bhikkhūti sambandho. **Tatthā**ti tasmiṃ kālaṅkate. Kiṃ vadanti? ''Sabbepi…pe… sāmino''ti vadantīti yojanā. Dvīsu vādesu pacchimavādo aṭṭhakathācariyena ruccatīti vadanti. **Ya**nti yaṃ vatthu. ''Yaṃ atthi, taṃ dātabba''nti vuttamevatthaṃ āvikaronto āha ''aññasmiṃ…pe… dātabba''nti. **Ta**nti parikkhāraṃ.

Samakoti samaṃ pamāṇametassa bhāgassāti samako. **Saṃvidahanamattamevā**ti idañcidañca karohīti sajjanamattameva. **Jeṭṭhakabhāgo**ti diguṇabhāgo.

Yo panāti bhikkhu pana. **Etthā**ti bahūsu bhikkhūsu. **Yenā**ti yena kenaci, dinnaṃ paṭiyāditanti sambandho. **Ekadivasampī**ti pisaddo pageva dvīhādiketi dasseti. **Sopī**ti pisaddo na kevalaṃ bahudivasaṃ upaṭṭhākoyeva, atha kho sopīti dasseti. **Samīpa**nti gilānassa santikaṃ. **Āgacchatī**ti samīpamāgacchati.

Paccāsīsāyāti bhāgassa paccāsīsāya. ''Puna āgantvā jaggissāmī''ti iminā ''puna āgantvā na jaggissāmī''ti gacchantassa na dātabbanti dasseti. **Dhuraṃ nikkhipitvā**ti upaṭṭhahane dhuraṃ nikkhipitvā.

Mātugāmopi hotūti yojanā. **Tassa bhikkhuno**ti kālaṅkatassa tassa bhikkhuno. Sacepi sahassaṃ agghati, gilānupaṭṭhākānaṃyeva dātabbanti yojanā. **Añña**nti pattacīvarato aññaṃ. **Te**ti gilānupaṭṭhākā. **Avasesa**nti pattacīvarato avasesaṃ. **Tato**ti bahukamahagghato. **Ticīvaraparikkhāro**ti tiṇṇaṃ cīvarānaṃ parivāro. **Sabbañceta**nti sabbameva etaṃ parikkhāraṃ. **Labhatī**ti gilānupaṭṭhāko labhati.

Soti kālaṅkato. **Kassacī**ti gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā. **Tassevā**ti dinnagāhakasseva. **Ruciyā evā**ti kāmā eva. **Tattha tattha saṅghassevā**ti tasmiṃ tasmiṃ vihāre ṭhitassa saṅghasseva. Idaṃ vihāre ṭhapitaparikkhāre sandhāya vuttaṃ. Sace gāme vā araññe vā ṭhapitā honti, sakalova saṅgho issaro. Kasmā? Saṅghasseva dāyajjabhāvato. **Bahūnampī**ti tīhi paṭṭhāya bahūnampi. Īdisavacanaṃ upanidhāya sāsanepi eko dve bahūti tīṇi vacanāni atthe dissanti, sadde pana dvivacanabahuvacanānaṃ visesābhāvato dvivacanaṃ natthīti daṭṭhabbaṃ. **Adinnamevā**ti attanoyeva asantakattā, aññesampi sādhāraṇattā ca adinnameva. Sace sabbe matā anumatiyā denti, sudinnameva. **Ta**nti santakaṃ. **Tesū**ti tesu sabbesu.

227. Kusacīrādipaṭikkhepakathā

371. ''Akkanāḷamaya''nti iminā akkanāḷena nibbattaṃ **akkanāḷa**nti vacanatthaṃ dasseti. **Makacimayo**ti ettha makacisaddena **potthaka**saddassa ganthādayo atthe nivatteti. Mayasaddena purimanayeneva nibbattataddhitaṃ dasseti. **Sesānī**ti akkanāḷapotthakehi sesāni kusacīrādīni. **Tesū**ti kusacīrādīsu.

372. **Tipaṭṭacīvarassa vā**ti idaṃ dvipaṭṭacīvarassa majjhe dānaṃ sandhāya vuttaṃ. **Tesa**nti sabbanīlakādīnaṃ. **Kañcuka**nti vāraṇaṃ. Tañhi kaciyati kāye bandhiyatīti kañcukoti vuccati. **Veṭhanepī**ti uṇhīsepi. Tañhi yasmā yena sīse veṭhiyati, tasmā veṭhananti vuccati. **Rukkhachallimaya**nti ettha rukkhachallisaddena **tirīṭa**saddassa vakkalatthaṃ dasseti. Vakkalañhi nivasanānaṃ aṅgapaccaṅgaṃ tirobhāvaṃ paṭicchannabhāvaṃ eti gacchati anenāti vā rukkhaṃ tiropaṭicchannaṃ hutvā eti pavattatīti vā **tirīṭa**nti vuccati. Abhidhāne (abhidhānappadīpikāyaṃ 442 gāthāyaṃ) pana **tarīṭa**nti takāre ikāravirahito pāṭho atthi. **Pādapuñjana**nti pādo pujiyati sodhiyati anenāti pādapuñjanaṃ, tālujo tatiyakkharo.

374. **Sante patirūpake gāhake**ti ettha patirūpako nāma pakkamantassa bhikkhuno sandiṭṭhasambhatto. Iminā patirūpake gāhake asati adatvā saṅghena bhājite subhājitamevāti dasseti. **Satta janā**ti pakkamantaummattakakhittacittavedanaṭṭā cattāro, ukkhittakā tayoti satta janā.

230. Saṅghe bhinne cīvaruppādakathā

376. **Saṅgho bhijjatī**ti ettha dvikoṭṭhāsavasena bhijjanamevādhippetaṃ, na aññanti āha ''dve koṭṭhāsā''ti. Ekasmiṃ pakkhe cīvarāni dentīti yojanā. Dvipakkhaṃ sandhāya **''sakalassa saṅghassā''**ti vuttaṃ. **Eta**nti cīvaraṃ. **Tasseva cīvara**nti tassa koṭṭhāsassa cīvarameva. **Yatthā**ti yasmiṃ dese. **Dakkhiṇodakaṃ pamāṇa**nti dakkhiṇodakameva pamāṇaṃ, na deyyadhammo. Tasmā dakkhiṇodakaṃ paṭiggaṇhantā, deyyadhammassa sāmino hontīti adhippāyo. Ubhohipi pakkhehīti yojanā. **Parasamudde**ti jambudīpe. So hi sīhaḷadīpato samuddassa pārattā parasamuddoti vuccati. **Itaro pakkho**ti dakkhiṇodakassa ca cīvarassa ca laddhapakkhato itaro aladdho pakkho.

232. Aṭṭhacīvaramātikākathā

379. Idāni āhāti sambandho. **Puggalādhiṭṭhānanayenā**ti ''sīmāya detī''ti kattuvācakena kiriyāpadena dāyakapuggalasaṅkhātakattuno adhiṭṭhānavasena vuttattā puggalādhiṭṭhānena nayena. **Etthā**ti etāsu aṭṭhasu mātikāsu. Aṭṭhamā mātikāti yojanā. **Tatthā**ti aṭṭhasu mātikāsu. **Sabbatthā**ti sabbesu ''katikāya detī''tiādīsu.

Sīmāya…pe… bhājetabbantiādimhi mātikāniddese pana evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Sīmāya detī**ti ettha pannarasa sīmā veditabbāti sambandho.

Tatthāti pannarasasu sīmāsu. Upacārasīmā paricchinnā hotīti sambandho. Ettakaṃ ṭhānanti parikkhepārahaṭṭhānassa ekantena avuttattā ekantena parikkhepārahaṭṭhānaṃ dassento āha **''apicā''**tiādi. Dhuvasannipātato vā khipitānanti sambandho. ''Pariyante''ti padaṃ pubbāparāpekkhaṃ. Tasmā tīsu nissakkapadesu yojetabbaṃ. **Sā panā**ti upacārasīmā pana. Bhikkhūsu vaḍḍhantesu āvāsopi vaḍḍhatīti manasikatvā vuttaṃ ''bhikkhūsu vaḍḍhantesū''ti. Sabbesaṃ bhikkhūnanti sambandho. **Vuttamevā**ti sīmakathāyaṃ (mahāva. aṭṭha. 138, 144) vuttameva.

Apica khoti ettha apisaddo pucchatthavācako. Kehi ṭhapitāti hi attho. Rājarājamahāmattā ṭhapentīti sambandho. **Lābhasīmā**ti lābhassa mariyādo. **Ya**nti yo lābho. **Etthantare**ti etasmiṃ gāvutādiantare. **Lābhasīmā nāmā**ti lābhena paricchinnā sīmā nāma. **Tatthā**ti bahūsu janapadesu. **Antaradīpā cā**ti mahādīpato aññadīpā ca, khuddakadīpāti adhippāyo.

Ettheva sīmāyāti khaṇḍasīmāya eva. **Tesaṃyevā**ti khaṇḍasīmagatānaṃyeva. Evatthaphalaṃ dassento āha ''aññesa''ntiādi. Rukkhe vā pabbate vā ṭhitassa vā heṭṭhā pathavīmajjhagatassa vā bhikkhussāti yojanā. Imissā upacārasīmāya ṭhitassāti sambandho. **Samānasaṃvāsasīmāyā**ti mahāsīmāya. **Khaṇḍasīmasīmantarikāsū**ti khaṇḍasīmāyañca dvinnaṃ sīmānaṃ sīmantarikāyañca. Tattha dvinnaṃ gāmaṭṭhānampi pāpuṇāti. Avippavāsasīmāya dinnaṃ gāmaṭṭhānaṃ na pāpuṇāti ''ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcā''ti vuttattā.

Jambuyā lakkhito dīpo **jambudīpo**. Tambo lohito pāṇi hattho etesanti **tambapāṇino**. Vijayakumārādayo sattasatā janā. Tesaṃ nivāso **tambapaṇṇi,** soyeva dīpoti **tambapaṇṇidīpo,** tasmiṃ. Sabbesaṃ bhāganti sambandho. **Tatrevā**ti jambudīpeyeva. **Eva**ntiādi nigamanaṃ.

Yo pana bhaṇatīti sambandho. **Tato**ti kathanato, paranti sambandho. **Na**nti mahāsivattheraṃ. **Tiyojanāpī**ti pisaddo tato ūnāpi hotīti dasseti. **Sabbaṃpeta**nti sabbaṃpi etaṃ lābhagaṇhanādiṃ. Iti āhaṃsūti yojanā.

Katikānaṃ yathicchitakatena pavattattā bahu hoti, tasmā idha icchitakatikaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘samānalābhakatikāyā’’ti. **Tatrā**ti ‘‘katikāya detī’’ti pāṭhe. Sannipatitehi bhikkhūhi bhājetabbanti sambandho. **Tassā**ti vihārassa. **Buddhādhivuttho**ti buddhena adhi issaravasena vasiyitthāti buddhādhivuttho. **Ettāvatā**ti ettakena sāvanamattena. **Nisinnovā**ti nisinno eva hoti, nisinno iva vā. **Tasmiṃ vihārepī**ti tasmiṃ porāṇakādivihārepi. **Evamevā**ti ‘‘ayaṃ porāṇako vihāro tena navavihārena saddhiṃ samānalābhaṃ kātuṃ saṅghassa ruccatī’’tiādinā evameva. **Idhā**ti porāṇakavihāre. **Tasmi**nti navavihāre. **Eva**nti yathā ekena vihārena saddhiṃ eko vihāro kātabbo, evaṃ tathāti attho.

Bhikkhāpaññattiyāti ettha bhikkhā paññapiyati niccavasena ṭhapiyati etthāti bhikkhāpaññattīti dassento āha ‘‘attano pariccāgapaññāpanaṭṭhāne’’ti. **Tassā**ti ‘‘yattha saṅghassa dhuvakārā kariyantī’’tipāṭhassa. Attho evaṃ veditabboti yojanā. **Yattha vā**ti yasmiṃ vā ṭhāne. **Anenā**ti cīvaradāyakena. Salākabhattādīni vā nibaddhāni kāritānīti sambandho. **Yena panā**ti cīvaradāyakena pana. **Sakalopi vihāro**ti sakalopi saārāmo vihāro. **Tatthā**ti cīvaradāyake. **Ime**ti pākavattassa vattanaṭṭhānādayo vihārā. Dhuvena kariyantīti **dhuvakārā** vihārā. **So**ti cīvaradāyako. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. **Sabbatthā**ti sabbesu bahūsu vihāresu.

Tehīti bahutarehi bhikkhūhi. **Dhuvakāresū**ti niddhāraṇe bhummaṃ. **Ekatthā**ti ekasmiṃ dhuvakāre. ‘‘Sace bhikkhugaṇanāya gaṇhathāti vadatī’’ti iminā sace na vadati, bhikkhugaṇanāya bhājetvā gaṇhituṃ na vaṭṭatīti dasseti, vihāragaṇanāya gaṇhituṃ vaṭṭatīti adhippāyo. **Tathā**ti yathā ‘‘bhikkhugaṇanāya gaṇhathā’’ti vadati, tathāti attho. **Etthā**ti bhājetabbavatthūsu. **Ta**nti mañcapīṭhakaṃ, pucchitvā dātabbanti sambandho. **Pucchitvā**ti dāyakaṃ pucchitvā, **vadatī**ti dāyako vadati. **Saṅghassāpī**ti pisaddo na dāyakassevāti dasseti.

Upacārasīmāyaṃ ṭhitena saṅghena bhājetabbanti sambandho. **Sīmaṭṭhassā**ti upacārasīmāyaṃ ṭhitassa. **Asampattassāpī**ti bhājanaṭṭhānaṃ asampattassāpi. **Alasajātikā**ti kosajjajātikā. **Ṭhitikā**ti pabandhavasena ṭhiyate **ṭhiti,** sāyeva **ṭhitikā**. Atha vā ‘‘ṭhitaṭṭhānato paṭṭhāya dātabba’’nti aṭṭhakathāyaṃ (mahāva. aṭṭha. 379) vuttattā tiṭṭhati pabandhavasena etthāti **ṭhiti,** sāyeva **ṭhitikā**ti vacanattho kātabbo. **Ṭhitikaṃ ṭhapetvā**ti vīsativassasaṅkhātaṃ ṭhitikaṃ ṭhapetvā. **Tesa**nti therānaṃ.

Sampattasampattānanti bhājanaṭṭhānaṃ sampattasampattānaṃ. Attano vihāradvāre vā attano antovihāreyeva vāti yojanā. **Sīmā**ti upacārasīmā. Therāsanaṃ ārūḷhe satīti yojanā. **Vassaggenā**ti vassagaṇanāya.

Pāṭekkanti paccekaṃ. Sabbāneva cīvarānīti sambandho. Dubbhāsitaduggahitānamatthaṃ dassento āha ‘‘gatagataṭṭhāne saṅghikāneva hontī’’ti. **Eka**nti dasasu vatthesu ekaṃ.

Vatthasseva pupphaṃ vā vali vā atthīti yojanā. **Tenā**ti pupphavalinā. **Ekaṃ tanta**nti ekaṃ suttaṃ. **Tatthā**ti tesu ṭhitikāya ṭhānāṭṭhānesu. Dvīhipi gahetabbaṃ ṭhitikāya abhāvato.

Bhikkhu attano santakaṃ yaṃ cīvaranti yojanā. **Paṃsukūlikānampi vaṭṭatī**ti ‘‘saṅghassa demā’’ti vā ‘‘tuyhaṃ demā’’ti vā avatvā ‘‘bhikkhūnaṃ dema, therānaṃ demā’’ti vuttattā paṃsukūlikānampi vaṭṭati. Bhikkhutherā nāma hi na attanāyeva honti, aññepi bahū, tasmā vaṭṭati. ‘‘Saṅghassā’’ti vutte attanā ekantena saṅghoyeva, tasmā ‘‘saṅghassā’’ti vuttepi na vaṭṭati, pageva ‘‘tuyha’’nti vutte.

Tatoti bahuvatthato. **Gahetuṃ na vaṭṭatī**ti paṃsukūlikānaṃ gahetuṃ na vaṭṭati.

Yanti vatthaṃ. **Tatthā**ti parikkhāresu. **Sutta**nti tantaṃ.

Evaṃ antosīmaṃ pavisitvā ‘‘saṅghassa demā’’ti dinne vinicchayaṃ dassetvā bahisīmāya dinne taṃ dassento āha ‘‘sace panā’’tiādi. **Ekabaddhā cā**ti dvādasahatthamanatikkamitvā ekatobaddhā ca. **Ye**

panāti bhikkhū pana.

Ubhatosaṅghassa detīti ettha catunnaṃ vākyānaṃ vasena vuttepi ubhatosaṅghassa detiyeva nāmāti dassento āha ‘‘ubhatosaṅghassa dammīti vuttepī’’tiādi. **Ubhatosaṅghaggahaṇena gahitattā**ti puggalassa ubhatosaṅghaggahaṇena gahitattā. ‘‘Eseva nayo’’ti iminā ekavīsatipaṭivīse katvā eko cetiyassa dātabboti nayaṃ atidisati. **Pāpuṇanakoṭṭhāso** nāma natthi cetiyassa ubhatosaṅghaggahaṇena agahitattā.

Tatthāti ubhatosaṅghapuggalacetiyesu. Sesaṃ suviññeyyameva.

Pubbeti buddhassa bhagavato dharamānakāle. **Tadā**ti yadā buddho bhagavā dharati, tadā. **Paṭimaṃ vā**ti paṭibimbaṃ vā. Tañhi bhagavatā paṭi sadisaṃ mānīyatīti paṭimāti vuccati. **Cetiyaṃ vā**ti thūpaṃ vā. So hi devamanussehi cititabbaṃ, pūjetabbaṃ, iṭṭhakādīhi vā cinitabbanti cetiyanti vuccati. **Tatthā**ti deyyadhammesu. **Ya**nti kiriyāparāmasanaṃ. Yaṃ dentīti yojanā. **Tatthā**ti tasmiṃ dāne. Aniyamavācakassa ‘‘yo’’ti sabbanāmassa atthaṃ dassento āha ‘‘pabbajito vā gahaṭṭho vā’’ti. **Vattaṃ katvā paribhuñjitu**nti pubbakālaaparakālakiriyānaṃ vikāravasena aniyatattā vuttaṃ ‘‘bhuñjitvā pacchāpi vattaṃ kātu’’nti.

‘‘Dūrampi haritvā pūjetabba’’nti iminā jaṅghapesanikakammaṃ na hotīti dasseti. Harantassa bhikkhunoti sambandho. **Gacchato**ti anādare sāmivacanaṃ. **Ta**nti saṅghassa āhaṭabhattaṃ.

Vassaṃvutthasaṅghassāti vassaṃ vasitthāti vassaṃvuttho. Aluttakitantasamāsoyaṃ, soyeva saṅgho vassaṃvutthasaṅgho, tassa. **Yāvatika**saddo yattakapariyāyoti āha ‘‘yattakā’’ti. **Disāpakkantassāpī**ti aññaṃ disaṃ pakkantassapi, dātabbanti sambandho. **Vadantī**ti aṭṭhakathācariyehi apare ācariyā vadanti. **Eta**nti vacanaṃ.

Sampattānanti dinnaṭṭhānaṃ sampattānaṃ. **Sabbesa**nti yattha katthaci vutthavassānaṃ sabbesaṃ. **Tatrā**ti vihāre. **Tatrā**ti tasmiṃ vadane sati, tesu bhikkhūsu vā. Vassaṃ vasantīti **vassaṃvasantā,** tesaṃ. **Cīvaramāse**ti cīvarena lakkhite pacchimakattikamāse.

Hemantassa pacchimo divasoti phagguṇapuṇṇamīsaṅkhāto hemantassa pacchimo divaso. **Vassāvāsika**nti vassaṃ āvasantānaṃ dātabbaṃ cīvaraṃ. Āropetabbākāraṃ dassento āha ‘‘atītavassāvāsassā’’tiādi. Tattha **atītavassāvāsassā**ti atītavassaṃ, atītavasse vā āvāsassa saṅghassa. **Ta**nti cīvaraṃ.

Ṭhapetvāti vihāre ṭhapetvā. **Sampattāna**nti imaṃ ṭhānaṃ sampattānaṃ. **Ito**ti cīvaradānakālato. **Te**ti antovasse vutthabhikkhū.

Ādissāti padassa tvāpaccayantabhāvaṃ dassento āha ‘‘ādisitvā’’ti. Ayamattho veditabboti yojanā. **Tatrā**ti ‘‘yāguyā vā’’tiādipāṭhe. **Ajjatanāya vā**ti ajja bhavānaṃ puññānaṃ atthāya vā. **Tesa**nti nimantakānaṃ, paviṭṭhānaṃ bhikkhūnanti sambandho. **Yehi nimantitehī**ti nimantitehi yehi bhikkhūhi. Yesaṃ vā pattanti sambandho. **Tesaṃ na pāpuṇātī**ti sabbesaṃ tesaṃ na pāpuṇāti, kasmā? Animantitattā. **Tesaṃ na pāpuṇanti,** kasmā? Nimantitagehaṃ apaviṭṭhattā. **So**ti dāyako.

Pubbepīti ito pubbepi. **Assā**ti dāyakassa. **Vāsetvā**ti vāsāpetvā. **So**ti dāyako. **Yo**ti bhikkhu, vasatīti sambandho. **Tānī**ti bhesajjāni. **Ida**nti cīvaraṃ.

‘‘Antevāsikānañcā’’ti padena saddhivihārikāpi gahetabbā uddesādivasena ante vasanasīlattā. **Uddesaṃ gahetuṃ āgato ca gahetvā gacchanto cā**ti ime ante avasanasīlāpi rūḷhīvasena **antevāsikā** nāma. Iminā nissayaṃ gahetuṃ āgato ca therassa santike nissayaṃ gahitapubbo ca **antevāsiko** nāmāti

dasseti. Vattaṃ katvā uddesaparipucchādīni gahetvā vicarantānaṃ sabbesaṃ uddesantevāsikānaṃ pāpuṇātīti yojanā. Iminā saddhivihārikanissayantevāsikaupasampadantevāsikapabbajjantevāsikāpi gahetabbā tesampi nibaddhacārikabhikkhubhāvato. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ cīvarakkhandhake.

Iti cīvarakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

9. Campeyyakkhandhakaṃ

234. Kassapagottabhikkhuvatthukathā

380. Campeyyakkhandhake **gaggarāya pokkharaṇiyā**ti ettha gaggarasaddassa nāmasaddabhāvaṃ dassento āha ‘‘gaggaranāmikāya itthiyā’’ti. Iminā gaggarasaddo gaggaraiti nāmaṃ pavattinimittaṃ katvā itthidabbaṃ vadatīti dasseti. **Tantipaṭibaddho**ti tantiyā paṭibaddho. ‘‘Ussukkampi akāsi yāguyā’’tiādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Tassa bhikkhuno**ti kassapagottanāmakassa tassa bhikkhuno. **Tatthevā**ti vāsabhagāmeyeva.

382. Adhammena vaggakammaṃ karontītiādīnaṃ nānākaraṇanti sambandho.

236. Ñattivipannakammādikathā

385. **Aññatrāpi dhammā**ti ettha **dhammā**ti upayogatthe nissakkavacanametanti āha ‘‘aññatra dhamma’’nti. ‘‘Aññatrā’’ti nipātapayoge dutiyātatiyāpañcamīsu aññatarassa sambhavato upayogavacanampi hoti. Tasmā vuttaṃ ‘‘ayameva vā pāṭho’’ti. ‘‘Bhūtena vatthunā’’ti iminā dhammasaddassa saccatthaṃ dasseti. ‘‘Eseva nayo’’ti iminā saddasabhāvameva sandhāya atidisati, na atthaṃ. Tena vuttaṃ ‘‘ettha panā’’tiādi. **Satthusāsana**nti satthu āṇā. **Satthuāṇā** nāma ñattianusāvanānaṃ sampadāti āha ‘‘ñattisampadā anusāvanasampadā cā’’ti. ‘‘Paṭikuṭṭhañceva katañcā’’ti iminā **paṭikuṭṭhakata**nti padassa dvandavākyaṃ dasseti. Paṭikusitabbanti **paṭikuṭṭhaṃ,** kattabbanti **kataṃ,** kammaṃ. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘yaṃ aññesū’’tiādi. Tattha **ya**nti kammaṃ.

387. **Pāḷiyā**ti vinayapāḷiyā. **Ya**nti kammaṃ, na kariyatīti sambandho. **Etthā**ti aṭṭhakathāyaṃ. **So ca kho**ti so ca vitthāro, āgatoti sambandho. Kasmā ñattidutiyañatticatutthakammānameva vasena āgato, nanu ñattiapalokanakammavasenapi āgatena bhavitabbanti āha ‘‘yasmā panā’’tiādi. Ñattidutiyañatticatutthesu hāpanaṃ vā aññathā karaṇaṃ vā atthi viya ñattikamme natthīti yojanā. Ñattikamme ñattiṭṭhapanato aññakiccassa asambhavato hāpanaṃ vā aññathā karaṇaṃ vā natthīti adhippāyo. **Tānī**ti ñattikammaapalokanakammāni. **Sabbesampi kammāna**nti sabbesampi catunnaṃ kammānaṃ. **Parato**ti parasmiṃ parivārāvasāne (pari. aṭṭha. 482).

237. Catuvaggakaraṇādikathā

388. Yadidaṃ kammanti yojanā. **Tesa**nti saṅghānaṃ. **Kammappatto**ti ettha kammena, kammassa vā pattoti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘kammaṃ patto’’ti. ‘‘Sabbakammesu kammapatto’’ti pāḷinayena ‘‘kammesu patto’’ti atthopi yujjati. Lokavohāravasena ‘‘kammena kammassa vā patto’’ti atthopi yujjateva.

389. **Parisato**ti parisakāraṇā. **Tatthā**ti ‘‘catuvaggakaraṇañce bhikkhave’’tiādipāṭhe, catuvīsatipuggalesu vā. **Kammanānāsaṃvāsako**ti ukkhepanīyakammakato. **Laddhinānāsaṃvāsako**ti ukkhittānuvattako. ‘‘Hutvā’’ti iminā ‘‘bhikkhunīcatuttho’’tiādīsu catuvīsatiyā ṭhānesu kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti. Bhikkhunī catutthī etassāti bhikkhunīcatuttho, catuvaggo saṅghotiādinā vacanattho kātabbo.

393. **Parivāsādī**tiādisaddena mūlāyakassanamānattaabbhānāni saṅgaṇhāti. **Tesa**nti parivāsādikammānaṃ. **Parato**ti parasmiṃ cūḷavagge (cūḷava. aṭṭha. 75 ādayo).

394. **Paṭikuṭṭhakatakammassā**ti paṭikuṭṭhassa hutvā katassa kammassa. **Pakatattassā**ti ettha pakatisīlasaṅkhāto attā sabhāvo etassāti pakatattoti atthaṃ dassento āha ''avipannasīlassā''ti. Saṅghādisesaṃ anāpajjantassāpi avipannasīlattā vuttaṃ ''pārājikaṃ anajjhāpannassā''ti. Iminā saṅghādisesaṃ āpajjantopi pakatattoyevāti dasseti. Sopi hi idha avipannasīlo nāma, aññattha pana saṅghādisesassa sīlavipattibhāvato taṃ āpajjantopi vipannasīloyeva nāma. **Ānantarikassā**ti ettha anantarasaddassa sambandhañca ṇikapaccayassa atthañca dassento āha ''attano anantaraṃ nisinnassā''ti. Tattha ''attano''ti iminā anantarasaddassa sambandhaṃ dasseti. ''Nisinnassā''ti iminā ṇikapaccayassa atthaṃ dasseti.

239. Dvenissāraṇādikathā

395. **Vatthuto**ti vatthukāraṇā. **Tatthā**ti ''dvemā bhikkhave''tiādipāṭhe. ''Sandhāya vutta''nti iminā ''appatto''tiādisuttassa neyyatthabhāvaṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Ta**nti pabbājanīyakammaṃ. Puna **ta**nti pabbājanīyakammameva. Esa bhikkhu appattoti sambandho. Kasmā appattoti āha ''yasmā''tiādi. **Āveṇikalakkhaṇenā**ti avinā hutvā pavattena lakkhaṇena. Attanā avinā hutvā attano santakena visuṃ bhūtena lakkhaṇenāti vuttaṃ hoti. Yadi appatto, kasmā sunissāritoti āha ''yasmā panassā''tiādi. **Assā**ti bhikkhussa, kareyyāti sambandho. Taṃ ce saṅgho tajjanīyakammādivasena nissāreti, sunissāritoti sambandho. **So**ti bhikkhu. Yasmā anuññātā, tasmā sunissāritoti yojanā. Kittakena aṅgena anuññātāti āha ''ekenapi aṅgenā''ti.

396. **Osāraṇā**ti ettha otyūpasaggavasena saradhātu pavesanatthoti āha ''pavesanā''ti. **Tatthā**ti ''osāraṇā''tiādipāṭhe. **Osāretī**ti ettha abbhānādivasena pavesanaṃ paṭikkhipanto āha ''upasampadakammavasenā''ti. **Sahassakkhattumpī**ti **pi**saddo garahattho. Ekavārādike pana kā nāma kathāti dasseti. **Sātisārā**ti sadosā. **Tathā**ti yathā ācariyupajjhāyā sātisārā, tathā. Seso kārakasaṅgho sātisāroti sambandho. ''Hatthacchinnādayo pana dvattiṃsa suosāritā''ti vuttattā andhamūgabadhirānaṃ apabbajitānampi upasampadā ruhatīti daṭṭhabbaṃ. **Te**ti hatthacchinnādayo dvattiṃsa.

397. **Abhūtavatthuvasenā**ti asaccavatthuvasena, asaṃvijjamānavatthuvasena vā. **Tatthā**ti ''idha pana bhikkhave''tiādipāṭhe. **Paṭinissajjitā**ti ettha tapaccayassa kammatthe pavattabhāvaṃ dassento āha ''paṭinissajjitabbā''ti.

241. Upālipucchākathā

400. **Tatthā**ti upālipañhesu. Tassapāpiyasikādīhi saddhiṃ ekā pucchā katāti yojanā. Bhikkhūnampi vāreti sambandho. Pisaddena ''na kevalaṃ upālipañhesuyeva yojetabbāni, atha kho bhikkhūnaṃ vārepī''ti dasseti.

242. Tajjanīyakammakathā

407. ''Idha pana bhikkhave bhikkhu bhaṇḍanakārako''tiādi vuttanti sambandho. **Tatthā**ti ''idha pana bhikkhave''tiādipāṭhe. **Anapadāno**ti ettha apapubbo dāsaddo avakhaṇḍanatthoti āha ''apadānaṃ vuccati paricchedo''ti. Natthi apadānaṃ avakhaṇḍanaṃ āpattipariyanto etassāti anapadānoti vacanattho kātabbo. Sāyeva pāḷi vuttāti sambandho. **Tatthā**ti tassaṃ pāḷiyaṃ. Kiñci atthavinicchayaṃ pāḷianusārena viditumṃ na sakkā na hotīti yojanā.

Iti campeyyakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

10. Kosambakakkhandhakaṃ

271. Kosambakavivādakathā

451. Kosambakakkhandhake ayamanupubbikathā evaṃ veditabbāti yojanā. Vinayaṃ pāḷito ca, tadatthato ca dhāretīti **vinayadharo,** tathā suttantaṃ dhāretīti **suttantiko. Tesū**ti dvīsu bhikkhūsu. Suttantiko bhikkhu nikkhamīti sambandho. **Ācamanaudakāvasesa**nti ācameti dhovati anenāti **ācamanaṃ,** tameva udakaṃ ācamanaudakaṃ, tameva avasesaṃ ācamanaudakāvasesaṃ, avasesaācamanaudakanti attho. **Taṃ bhikkhu**nti suttantikaṃ bhikkhuṃ. **Etthā**ti ācamanaudakāvasesaṭṭhapane. ''Sace hoti, desessāmī''ti iminā attano subbacabhāvañca sikkhākāmatañca dasseti. **Te**ti tayā, kathanti sambandho. Atha vā teti tuyhaṃ, natthīti sambandho. Asañcicca asatiyā katattā anāpattipakkhopi bhaveyyāti āha ''natthi āpattī''ti. Ettha pana āpattiyeva. **So**ti suttantiko.

Vinayadharopīti vinayadharo pana, ārocesīti sambandho. **Āpajjamānopī**ti pisaddo garahattho. **Te**ti vinayadharassa nissitakā, āhaṃsūti sambandho. **Tassā**ti suttantikassa. **Te**ti suttantikassa nissitakā, ārocesunti sambandho. **So**ti suttantiko. **Musāvādī**ti abhūtato, abhūtaṃ vā vacanaṃ vadanasīlo. **Eso**ti vinayadharo. **Te**ti suttantikassa nissitakā, āhaṃsūti sambandho. **Tato**ti kalahavaḍḍhanakāraṇā. Vinayadharo akāsīti sambandho.

453. ''Na tāva bhinno''ti iminā **bhinno**ti ettha tapaccayassa avassambhāviyatthe anāgatakālikataṃ dasseti. Tamevatthaṃ saha upamāya dassento āha ''apicā''tiādi. **Ta**nti sassaṃ. ''Bhijjissatī''ti iminā bhijjissatīti **bhinno**ti vacanatthaṃ dasseti. **So ca kho**ti saṅgho. Kalahavasena bhijjissatīti sambandho. **Sambhamaatthavasenā**ti saṃvegaatthavasena. Sambhamasaddo hi tīsu atthesu vattati gārave, bhītiyaṃ, saṃvege cāti. Idha pana saṃvege vattati. Bhikkhusaṅghassa bhinne saṃvegaatthavasenāti adhippāyo. Idaṃ heṭṭhā kathitāya ''bhaye kodhe pasaṃsāya''nti gāthāya (pārā. aṭṭha. 1.15) casaddena sampiṇḍitaṃ sambhamaatthaṃ sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Etthā**ti ''bhinno bhikkhusaṅgho bhinno bhikkhusaṅgho''ti pāṭhe. **Āmeḍita**nti ā punappunaṃ bhayādipīḷitattā meḍena ummādena itaṃ kathitaṃ āmeḍitaṃ.

454. **Hī**ti vitthāro. Bhagavā vadeyyāti sambandho. Ukkhipanti apanentīti **ukkhepakā**. Ukkhittamanuvattantīti **ukkhittānuvattakā. Etesa**nti ukkhittānuvattakānaṃ. Puna **etesa**nti ukkhepakānaṃ. **Pakkho**ti sakhā. **Tantimevā**ti pāḷimeva, byāpārameva vā.

455. **Yo**ti bhikkhu. Cittaṃ uppādetīti sambandho. **Tumhe**ti dhammavādino sandhāya vuttaṃ. **Kiṃ bhaṇathā**ti kiṃ vacanaṃ bhaṇatha. Iti pucchitvāti sambandho. **Tesañcā**ti dhammavādīnañca. **Itaresañcā**ti adhammavādīnañca. **Ime**ti attano pakkhe ime bhikkhū. **Tesa**nti adhammavādīnaṃ. **''Kammaṃ kopetī''**ti ''nānāsaṃvāsakacatuttho ce bhikkhave kammaṃ kareyya, akammaṃ, na ca karaṇīya''nti vacanato (mahāva. 389) kammaṃ kopeti. **Itaresampī**ti dhammavādīnampi. Dhammavādīnaṃ pakkhe nisīditvā adhammavādīnaṃ laddhiṃ gaṇhantopi dhammavādīnaṃ nānāsaṃvāsako hotiyeva, ayaṃ nayo vuttanayassa atthato siddhoti katvā idha na vutto. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. **Yo**ti bhikkhu, pavisati gaṇhātīti sambandho. Nisinno hutvāti yojanā. **Ime**ti attano pakkhe ime bhikkhū. **Itare**ti parapakkhe itare bhikkhū. **Tesa**nti dhammavādīnaṃ. **Yattha tattha vā pana pakkhe**ti yasmiṃ kasmiṃci vā dhammavādīnaṃ pakkhe. **Ime dhammavādinoti gaṇhātī**ti taṃtaṃpakkhagate bhikkhū yāthāvato vā ayāthāvato vā ''ime dhammavādino''ti gaṇhāti.

456. Kāyena kataṃ kammaṃ **kāyakammaṃ,** vaciyā kataṃ kammaṃ **vacīkammaṃ**. Tattha kāyakammaṃ upadaṃsentā bhikkhū paharantā upadaṃsenti. Vacīkammaṃ upadaṃsentā bhikkhū pharusaṃ vadantā upadaṃsenti. Tena vuttaṃ ''kāyena paharantā''tiādi. **Upadaṃsentī**ti pavattenti. ''Kodhavasenā''ti iminā pemavasenāti atthaṃ nivatteti. **Adhammiyānī**ti adhammena kattabbāni. ''Kiccānī''ti iminā iyapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Asammodikā**ti ettha yakāralopoti āha

‘‘asammodikāyā’’ti. ‘‘Kathāyā’’ti iminā asammodaṃ janetīti asammodikāti katvā ṇikapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Upacāraṃ muñcitvā**ti ettha upacāro nāma aññamaññaṃ paharantānaṃ hatthassa pāpuṇanaṭṭhānaṃ, taṃ muñcitvāti attho. **Āsanantarikāyā**ti ettha ekaṃ āsanaṃ antaraṃ byavahitaṃ imissā nisinnakiriyāyāti āsanantarikāti dassento āha ‘‘ekekaṃ āsanaṃ antara’’nti. ‘‘Katvā’’ti iminā kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti.

457-8. Ayaṃ assa bhikkhuno adhippāyo kirāti yojanā. **Ete**ti kodhābhibhūte bhikkhū. Bhagavā pana kathesīti sambandho. ‘‘Anattho ato’’ti iminā **anatthato**ti padassa okāralopasandhiṃ dasseti. Tesaṃ padānamatthaṃ dassento āha ‘‘etasmā’’tiādi. ‘‘Atha vā’’tiādinā ‘‘anatthado’’ti vattabbe ‘‘sugato’’tiādīsu viya da-kārassa ta-kāraṃ katvā **anatthato**ti vuttanti dasseti. **Anatthado**ti anatthaṃ dadātīti anatthado.

464. **Puthusaddo**ti ettha puthusaddo mahantapariyāyoti āha ‘‘mahā’’ti. **Assā**ti bhaṇḍanakārakassa janassa. **Samajano**ti ettha samasaddo sadisapariyāyoti āha ‘‘ekasadiso’’ti, tulyādhikaraṇasamāsoyaṃ. Bhaṇḍanakārako ayaṃ janoti yojanā. **Tatthā**ti bhaṇḍanakārakesu janesu. Aññampi ekaṃ idaṃ kāraṇanti sambandho. **Na maññitthā**ti koci ekopi na maññitthāti yojanā. Iminā **amaññaru**nti ettha āvibhattiyā ‘‘ru’’nti ādeso dassito.

Parimuṭṭhāti parimuṭṭhā sati etesanti parimuṭṭhāti dassento āha ‘‘parimuṭṭhasatino’’ti. Aṭṭhakkharagāthāyaṃ ‘‘pañcamaṃ laghu sabbatthā’’ti vuttattā pañcamassa rākārassa rasso hoti. Tena vuttaṃ ‘‘rākārassa rassādeso kato’’ti. **Kathaṃ bhāṇino**ti vācaṃ bhāṇino. **Mukhāyāma**nti ettha āyāmasaddo vitthārapariyāyo, vitthāro ca nāma pasāraṇanti āha ‘‘pasāretu’’nti. Sampadānatthajotakena tuṃpaccayena sampadānatthe upayogavacananti dasseti. **Nītā**ti kammavācakassa kitassa appadhānakammaṃ dassento āha ‘‘imaṃ nillajjabhāva’’nti. Dvikammakadhātubhāvato ‘‘attano’’ti padhānakammampi ajjhāharitabbaṃ. **Ta**nti kalahaṃ. ‘‘Jāna’’nti padena ‘‘vidū’’ti padassa atthañca vākyañca dasseti. Vidanti jānantīti **vidū**ti vacanattho kātabboti adhippāyo. **Sādīnavo**tiādīnavena dosena saha pavatto. **Aya**nti kalaho.

Ye ca taṃ upanayhantīti ettha tasaddassa visayaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘āghāta’’nti. **Ye**ti janā. Upanayhanti upanahanti bandhanti. **Sanantano**ti ettha sanantanasaddo purāṇapariyāyoti āha ‘‘porāṇo’’ti.

‘‘Aññe’’ti iminā **pare**ti ettha parasaddassa pacchābhāgatthādayo nivāreti. **Mayamettha yamāmase**ti ettha etasaddassa visayaṃ dassento āha ‘‘saṅghamajjhe’’ti. Yamudhātu upayamanattho sekāro nipātamattoti āha ‘‘upayamāmā’’ti. ‘‘Satataṃ samitaṃ maccusantikaṃ gacchāmā’’ti iminā ‘‘na jānantī’’ti padassa ākāraṃ dasseti. **Tatthā**ti mahājanakāye ye paṇḍitāti yojanā. **Evaṃ hī**ti evameva. Jānantā te paṇḍitā paṭipajjantīti yojanā. Medhantā hiṃsantā gacchanti pavattantīti **medhagā** kalahā. Keci medhadhātuto ṇvupaccayaṃ vadanti, tesaṃ matena medhakāti paṭhamakkharena pāṭho bhaveyya.

Tesampīti brahmadattadīghāvukumārānampi. **Saṅgatī**ti samāgamo. **Vo**ti tumhākaṃ. Yesaṃ tumhākaṃ neva mātāpitūnaṃ aṭṭhīni chinnāni, na pāṇā hatā, na gavassadhanāni haṭāni. Tesaṃ tumhākaṃ kasmā saṅgati na hotīti yojanā.

Sabbāni parissayānīti ettha **sabbānī**ti vuttakāraṇañca liṅgavipallāsañca dassento āha ‘‘pākaṭaparissaye ca paṭicchannaparissaye cā’’ti. ‘‘Abhibhavitvā’’ti iminā **abhibhuyyā**ti padassa tvāpaccayantabhāvaṃ dasseti. **Tenā**ti nipakena sahāyena.

Rājāvāti ettha rājā ivāti padavibhāgaṃ katvā rājasaddassa upalakkhaṇavasena mahājanaka, arindamarājāno ca ivasaddassa opammatthajotakañca dassento āha ‘‘yathā’’tiādi. Raṭṭhavijitasaddā aññamaññapariyāyā. Visesanavisesyānaṃ kāmācārato gamyamānattā vuttaṃ ‘‘vijitaṃ raṭṭha’’nti. ‘‘Mātaṅgo araññe nāgo ivā’’ti iminā padavibhāgaṃ dasseti. Tesaṃ padānaṃ atthaṃ dassento āha ‘‘mātaṅgoti hatthī vuccatī’’tiādi. ‘‘Hatthī vuccatī’’ti iminā mahanto aṅgo sarīrametassāti **mātaṅgo**ti

vacanatthena hatthī mātaṅgo nāmāti dasseti. Mahantasaddassa mātādeso. **Nāga**saddo urage ca hatthimhi ca nāgarukkhe ca uttame ca nāmapaññattiyañcāti pañcasu atthesu vattati, idha uttamattheti dassento āha ‘‘nāgoti mahantādhivacanameta’’nti. **Mātaṅgaraññevā**ti ettha ivasaddassa opammatthajotakabhāvaṃ dassetvā atthayojanaṃ dassento āha ‘‘yathā hī’’tiādi. ‘‘Yathā ca pālileyyako’’ti iminā mātaṅganāgassa sarūpaṃ upalakkhaṇena dasseti.

275. Pālileyyakagamanakathā

467. **Pālileyyaka**nti palilavanasaṇḍe vasantahatthināgaṃ. ‘‘Hatthī’’ti ca ‘‘nāgo’’ti ca dvinnaṃ saddānaṃ pariyāyabhāvena vuttattā adhikatthoti āha ‘‘mahāhatthī’’ti. Purato purato gacchantehi tehi hatthiādīhi chinnaggānīti yojanā. **Obhaggobhagga**nti bhañjitvā adhopātitaṃ obhagganti dassento āha ‘‘bhañjitvā bhañjitvā pātita’’nti. ‘‘Uccaṭṭhānato’’ti iminā avatyūpasaggassa adhotthaṃ nayena dasseti. **Etassā**ti hatthināgassa. **Te**ti hatthiādayo. **Tehī**ti hatthiādīhi. Pivantehi tehīti yojanā. **Kaddamodakānī**ti kaddamena saṃsaṭṭhāni udakāni.

Īsādantassāti ettha īsāya sadiso danto imassāti īsādantoti dassento āha ‘‘rathaīsāsadisadantassā’’ti. ‘‘Rathaīsā’’ti iminā naṅgalaīsaṃ nivatteti. **Yadeko**ti yaṃ eko. Yaṃsaddo kāraṇatthoti āha ‘‘yasmā’’ti. **Assa nāgassā**ti hatthināgassa. **Nāgenā**ti buddhanāgena.

Yathābhirantanti ettha kittakaṃ kālaṃ ramatīti āha ‘‘temāsa’’nti. **Ettāvatā**ti ettakena temāsaviharaṇena. Patthaṭā ahosīti sambandho. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ jambudīpatale.

‘‘Kosambinivāsino’’ti iminā kosambiyaṃ nivasantīti **kosambakā**ti vacanatthaṃ dasseti.

276. Aṭṭhārasavatthukathā

471. ‘‘Laddhiggahaṇa’’nti iminā ādīyate **ādāyo**ti vacanatthaṃ dasseti.

475. **Taṃ divasamevā**ti tasmiṃ saṅghasāmaggikaraṇadivaseyeva.

476. **Na mūlā mūlaṃ gantvā**ti mūlato mūlaṃ na gantvāva. ‘‘Atthato apagatā’’ti iminā atthato apetā **atthāpetā**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Byañjanamattaṃ upetā’’ti iminā byañjanamattaṃ upetā upagatā **byañjanūpetā**ti vacanatthaṃ dasseti.

477. **Atthesu jātesū**ti ettha jātasaddo uppannapariyāyoti āha ‘‘vinayaatthesu uppannesū’’ti. Tañca padaṃ ‘‘saṅghassa kiccesū’’tiādīsu sabbapadesu yojetabbaṃ. **Mahatthiko**ti mahanto upakārasaṅkhāto attho imassāti mahatthikoti dassanto āha ‘‘mahāupakāro’’ti.

Anānuvajjo paṭhamenāti ettha paṭhamasaddo tāvapariyāyoti dassento āha ‘‘tāvā’’ti. **Sīlato**ti sīlena. **Upekkhitācāro**ti upapattito ikkhitācāro. ‘‘Apekkhitācāro’’tipi pāṭho. **Upaparikkhitācāro**ti upaparikkhito ācāro etassāti upaparikkhitācāro.

Visayhāti ettha vipubbo sahadhātu abhibhavanattho, tvāpaccayo ca hotīti dassento āha ‘‘abhibhavitvā’’ti. **Anapagata**nti kāraṇato anapetaṃ. Bhaṇanto bhikkhūti sambandho. Tamatthaṃ dassento āha ‘‘yasmā hī’’tiādi. **So**ti bhikkhu, na hāpetīti sambandho. ‘‘Usūyāyā’’ti iminā dosāgatigamanassa gahitattā ‘‘agatigamanavasenā’’ti iminā pārisesanayena avasesaagatigamanamevādhippetaṃ. **So**ti bhikkhu. **Chambhati cevā**ti thambhati ceva, thaddhaṃ karoti cevāti attho. **Vedhati cā**ti kampati ca. **Yo cā**ti bhikkhu pana. **Īdiso**ti usūyāya vā agatigamanena vā bhaṇanasaṅkhāto ediso na hoti.

Kiñca bhiyyoti nipātasamudāyo, tato vuttato atirekaṃ kathetabbaṃ kiṃ panāti attho. Tassā gāthāya attho veditabboti yojanā. **Yo**ti bhikkhu. **Hī**ti saccaṃ. **Kālāgata**nti **e**ttha gahetabbakālañca sattamītappurisasamāsañca dassento āha ‘‘kathetabbayuttakāle āgata’’nti. **Vaco**ti padaṃ na vacanapadhānaṃ, vacanavantapuggaloyeva padhānanti dassento āha ‘‘vadanto’’ti.

Ācerakamhi ca saketi ettha ācariyassa eso **ācerako,** sassa attano eso **sako**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘attano ācariyavāde’’ti. Gāthābhāvato ācariyasaddassa ācerādeso kātabbo. ‘‘Vāde’’ti iminā idamatthe pavattassa ṇikapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Alaṃ pametu**nti ettha alaṃsaddo samatthattho, pamasaddotulanatthoti āha ‘‘tulayituṃ samattho’’ti. **Kathetave**ti ettha tavesaddo aññattha yebhuyyena bhāvavācako, idha pana kammavācakoti āha ‘‘kathetabbe’’ti. **Viraddhaṭṭhānakusalo**ti viraddhaṭṭhāne kusalo.

Ayaṃ gāthā vuttāti sambandho. **Ta**nti kathetabbaṃ. **Ayaṃ hetthattho**ti ayaṃ eva ettha gāthāyaṃ atthoti yojanā. ‘‘Gacchantī’’ti iminā **vajantī**ti ettha vajadhātuyā gatyatthaṃ dasseti. ‘‘Attano ācariyavāda’’nti iminā ‘‘sakaṃ ādāya’’nti padassa atthaṃ dasseti. Ācariyavādo hi ādātabbato gahetabbato **ādāya**nti vutto. **Tadanurūpa**nti tassa vatthussa anurūpaṃ. Byākaramāno bhikkhūti sambandho. **Aṭṭhahi dūtaṅgehī**ti ‘‘sotā ca hoti, sāvetā ca, uggahetā ca, dhāretā ca, viññātā ca, viññāpetā, ca kusalo ca sahitāsahitassa, no ca kalahakārako’’ti (cūḷava. 347; a. ni. 8.16) evaṃ vuttehi aṭṭhahi dūtassa aṅgehi. Kassa dūteyyakammanti āha ‘‘saṅghassā’’ti. Dūtassa etāni **dūteyyāni,** tāniyeva kammāni **dūteyyakammāni,** tesu. **Ida**nti atthajākaṃ, vuttaṃ hotīti yojanā. Atha vā **ida**nti ayamattho. **Vuttaṃ hotī**ti vutto hoti. Pacchimanaye liṅgavipallāsoti daṭṭhabbo. Ānetvā havanti pūjentīti **āhavo** dāyakā, tesaṃ āhūnaṃ. Ānetvā hunitabbaṃ pūjetabbanti **āhuti,** taṃ āhutiṃ. **Saṅghassa kiccesū**ti niddhāraṇe bhummaṃ. Tena vuttaṃ ‘‘tassa tassa kiccassā’’ti. **Karavaco**ti ettha ‘‘vacokaro’’ti vattabbe gāthābhāvato padavipariyāyavasena ‘‘karavaco’’ti vuttoti āha ‘‘vacanaṃ karonto’’ti. ‘‘Vacanakaraṇenā’’ti iminā ‘‘na **tena maññatī’’**ti ettha tasaddassa visayaṃ dasseti.

Āpajjamāno bhikkhu āpatti hotīti yojanā. **Tassā cā**ti ettha smāvacanassa ssādeso kātabbo. **Yathā**ti yenākārena, vinayakammākārenāti attho. **Yesū**ti yattakesu vatthūsu. Ubhaye ete vibhaṅgāti sambandho. **Assā**ti bhikkhussa. **Āpattivuṭṭhānapadassā**ti padasaddo kāraṇattho, bhummatthe sāmivacano ca hotīti āha ‘‘āpattivuṭṭhānakāraṇe’’ti. ‘‘Kusalo’’ti iminā cheko paṇḍito, kucchitaṃ pāpaṃ vidati jānātīti **kovido**ti vacanatthena kovido nāmāti dasseti.

Ācaranto bhikkhu gacchatīti yojanā. ‘‘Vatta’’nti iminā **osāraṇaṃ ta**nti ettha tasaddassa visayaṃ dasseti. ‘‘Yā’’ti iminā **etampī**ti ettha etasaddassa aniyamaniddesabhāvaṃ dasseti. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ kosambakakkhandhake.

Iti kosambakakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Mahāvaggavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

Jādilañchitanāmena, nekānaṃ vācito mayā;
Mahāvaggakhandhakassa, samatto yojanānayoti.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Pācityādiyojanā

Cūḷavaggayojanā

Mahāvaggakhandhakassevaṃ, katvāna yojanānayaṃ;
Adhunā cūḷavaggassa, karissaṃ yojanānayaṃ.

1. Kammakkhandhakaṃ

1. Tajjanīyakammakathā

1. Cūḷavaggassa paṭhame kammakkhandhake evamattho veditabboti yojanā. ''Cūḷavaggassā''ti padaṃ ''kammakkhandhake''ti pade avayavisambandho. **Tāvā**ti pārivāsikakkhandhakādito, pārivāsikkhandhakādīnaṃ vā paṭhamaṃ. Cevasaddo ca casaddo ca ''paṇḍukalohitakā''ti padassa asamāhāradvandavākyaṃ dīpenti. Nissayānaṃ nāmaṃ nissitesu upacāravasena tesaṃ saddhivihārikaantevāsikāpi paṇḍukalohitakanāmāyeva hontīti dassento āha ''tesaṃ nissitakāpī''tiādi. Pisaddena upacāratthaṃ sampiṇḍeti. ''Suṭṭhu balava''nti iminā **balavābalava**nti dvinnaṃ saddānaṃ pariyāyabhāvena vuttattā atisayatthoti dasseti. ''Balavabalava''nti vattabbe vācāsiliṭṭhavasena dīghaṃ katvā evaṃ vuttaṃ. **Paṭivadathā**ti paṭicchannaṭṭhāne kathetha. Iminā **paṭimantethā**ti ettha mantadhātuyā guttabhāsanatthaṃ dasseti. Atthesu karaṇabhāsanakiccesu alaṃ samatthāti alamatthā, tesaṃ visesenāti **alamatthatarā**ti dassento āha ''samatthatarā''ti.

Adhammakammadvādasakakathā

4. Asammukhā katantiādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Sammukhehi virahitā **asammukhā**ti dassento āha ''saṅghadhammavinayapuggalasammukhānaṃ vinā kata''nti. ''Appaṭipucchitvā''ti iminā **appaṭipucchā**ti ettha tvāpaccayassākārabhāvaṃ dasseti. **Tassevā**ti cuditakasseva. **Adesanāgāminiyā**ti ettha akārassa aññatthaṃ dassento āha ''pārājikā…pe… vā''ti. **Etthā**ti tajjanīyakamme. **Nava padā**ti navasu padesu, niddhāraṇe cetaṃ paccattavacanaṃ. Purimakesu tīsu tikesu vuttesu navasu padesūti yojanā. ''Ekeka''nti padena sambandhitabbaṃ. **Imehī**ti imehi dvīhi padehi. **Dvādasa tikā**ti purimehi tīhi tikehi nava tike missetvā dvādasa. **Sukkapakkhesupī**ti paṭisedhavirahavasena sukkesu pakkhesupi.

6. ''Pabbajitāna''nti iminā gihīnaṃ ananulomikataṃ nivatteti. **Sahasokitādīhī**ti ādisaddena sahanandiṃ saṅgaṇhāti. Imasmiṃ ṭhāne sabbaaṭṭhakathāpotthakesu ''na upasampādetabbanti upajjhāyena hutvā na upasampādetabba''nti pāṭhato paṭṭhāya yāva ''na sampayojetabbanti aññamaññaṃ yojetvā kalaho na kāretabbo''ti pāṭho atthi, tāva aṭṭhārasasammāvattanavattānaṃ saṃvaṇṇanāpāṭho likhito, so pāṭho imasmiṃ ṭhāne na likhitabbo. Kasmā? Pāḷikkamānuppattābhāvato, aṭṭhakathāyameva ''aṭṭhārasa sammāvattanavattāni pārivāsikakkhandhake vaṇṇayissāmā''ti vakkhamānattā, yathāvacanañca pārivāsikakkhandhake (cūḷava. aṭṭha. 76) saṃvaṇṇitatthā ca. Tasmā so pāṭho na porāṇapāṭho hoti, pacchā pakkhittapāṭhoti daṭṭhabbo.

Tiṇṇaṃ bhikkhave bhikkhūnantiādi vuttanti sambandho. **Ekekenāpī**ti tīsu aṅgesu ekekenāpi. Iminā avayavavākyanibbattivasena kammārahabhāvaṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ. Niyassassa visesena abhiṇhāpattikattaṃ aṅgaṃ iti vuttanti yojanā. Ettha ākāravācako itisaddo luttaniddiṭṭhoti daṭṭhabbaṃ. Eseva nayo anantarepi. Tajjīyati anena vinayakammenāti **tajjanīyaṃ,** tameva kammaṃ **tajjanīyakammaṃ**. ''Nissāya te vatthabba''nti niyassīyati bālo bhajāpīyati anena vinayakammenāti **niyassaṃ,** divādigaṇikattā sakārassa dvebhāvo hoti ''nassaṃ vassa''ntiādīsu viya, niyassameva kammaṃ **niyassakammaṃ**. Gāmādito pabbājiyati anena vinayakammenāti **pabbājanīyaṃ,** tameva kammaṃ **pabbājanīyakammaṃ. Tīsū**ti bhaṇḍanakārakaabhiṇhāpattikakuladūsakavasena tividhesu aṅgesu. Yena kenaci aṅgenāti sambandho. Yadi sabbāni kammāni kātuṃ vaṭṭatīti yojanā. Evaṃ sati campeyyakkhandhake (mahāva. 400 ādayo) vuttaṃ idaṃ vacanaṃ virujjhatīti sambandho.

Vacanatthanānattatoti vacanassa ca atthassa ca nānābhāvato. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘tajjanīyakammārahassāti imassa hī’’tiādi. Tattha ‘‘tiṇṇaṃ bhikkhave’’tiādivacanassa aṅgasambhavo atthoti yojanā. **Tasmā**ti yasmā na virujjhati, tasmā. Saṅghena kataṃ hotīti sambandho. Iminā lakkhaṇena tajjanīyādikammārahassa tassa bhikkhussāti yojanā. Evaṃ kammasanniṭṭhānatthaṃ dassetvā aṅgasambhavatthaṃ dassento āha ‘‘yassa panā’’tiādi. Tattha **yassā**ti bhikkhussa, atthīti sambandho. **Bhaṇḍanakārakādīsū**tiādisaddena abhiṇhāpattikakuladūsakāni saṅgaṇhāti. Ākaṅkhamāno saṅgho kareyyāti sambandho. **Kammāraha**nti kammassa, kamme vā arahaṃ. **Etthā**ti kammakkhandhake. **Pubbenā**ti pubbe vuttena campeyyakkhandhakena. **Apara**nti apare vuttaṃ kammakkhandhakaṃ. **Sametī**ti samaṃ gacchati.

Tatthāti kammesu, tajjanīyakammeti sambandho, aṅgesu vā, bhaṇḍanakārakavasenāti sambandho. **Atha kho**ti tathā vuttāpīti attho. **Karontena** kammavācāvācakenāti sambandho. **Hī**ti phalajotako. **Bhūtena vatthunā**ti tacchena vatthunā. **Aññassa kammassā**ti tajjanīyakammato aññassa kammassa. Kasmā bālassa abyattassa āpattibahulassa tajjanīyakammaṃ kātabbanti yojanā. **Idampī**ti tajjanīyakammampi. **Sabbatthā**ti sabbesu kammesu.

Nappaṭippassambhetabbaaṭṭhārasakādikathā

8. **Pannalomā**ti patitamānalomā. **Eta**nti vattaṃ. **Netthāra**nti ettha aphuṭṭhakkharasaṃyoge parassa takārassa thakāro hoti, tasmā dutiyakkharena pāṭho yutto. **Yenā**ti vattena. **Nissāraṇā**ti nissāraṇato. Dasa vā divasāni, pañca vā divasāni pūretabbanti yojanā. **Hī**ti saccaṃ. **Ettakenā**ti etappamāṇena dasapañcadivasena.

2. Niyassakammakathā

11. **Apissu bhikkhū pakatā**ti ettha nipātānamanekatthattā idha apissusaddo niccattho hoti. Pakatasaddo ‘‘kukkuccapakatā’’tiādīsu (pārā. aṭṭha. 1.tatiyasaṅgītikathā; pāci. aṭṭha. 438) abhibhavanattho, idha pana byāvaṭatthoti dassento āha ‘‘niccaṃ byāvaṭā hontī’’ti.

3. Pabbājanīyakammakathā

27. **Etthā**ti assajipunabbasukavatthumhi. **Kāyiko**ti ettha kāyena kīḷatīti kāyikoti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘kāyakīḷā vuccatī’’ti. ‘‘Eseva nayo’’ti iminā vācāya kīḷatīti **vācasiko,** kāyiko ca vācasiko ca **kāyikavācasiko**ti vacanatthaṃ atidisati. Ettha ca pacchimavacanattho samāhāradvando, samāhāradvandepi katthaci pulliṅgamicchanti saddavidū ‘‘dhammavinayo’’tiādīsu (vibha. aṭṭha. 509) viya. Kāyadvārapaññattasikkhāpadaṃ vītikkamatīti **kāyiko**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘kāyadvāre paññattasikkhāpadavītikkamo vuccatī’’ti. Kāyena paññattasikkhāpadaṃ vītikkametīti **kāyiko**ti vacanatthopi yujjateva. ‘‘Upahananaṃ vuccatī’’ti iminā upahananaṃ upaghātaṃ, tameva **upaghātika**nti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Nāsana’’nti iminā hanadhātuyā hiṃsanatthaṃ dasseti. Paṭikkhittavejjakammādivasena telapacanaariṭṭhapacanādīni kāyiko micchājīvo nāmāti yojanā. Iminā micchājīvassa sarūpaṃ dasseti.

4. Paṭisāraṇīyakammakathā

33. Sudhammavatthusmiṃ evamattho veditabboti yojanā. Anapaloketvāti ettha apapubbo lokasaddo āpucchanatthoti āha ‘‘na āpucchitvā’’ti.

34. **Ki**nti kiṃ nāma khādanīyabhojanīyaṃ. **Vo**ti tumhehi. **Gahapatī**ti ālapanapadaṃ. Therānaṃ atthāyāti sambandho. **Paṭiyatta**nti paṭiyāditaṃ. ‘‘Etaṃ avocā’’ti iminā **etadavocā**ti ettha niggahitādesasandhiṃ dasseti. **Yadida**nti saddo ‘‘tilasaṃguḷikā’’ti padena yojitattā itthiliṅgoti āha ‘‘yā

aya''nti. **Tilasakkhalikā**ti tilena saṃsaṭṭhā sakkhalikā. ''Sā natthī''ti iminā uttaravākye yaṃsaddassa pubbavākye taṃsaddāpekkhataṃ dasseti. Eko purisoti sambandho. **Pūviyo**ti pūvaṃ, pūvena vā kayavikkayo. **Tenā**ti kāraṇena. **Na**nti gahapatiṃ. **Thero**ti sudhammatthero. **Yadeva kiñcī**ti ettha kiñci eva yaṃ vacananti dassento āha ''kiñcideva tilasaṃguḷikāvacana''nti. **Ida**nti imaṃ atthaṃ. **So**ti kukkuṭapotako. **Kākavassita**nti kākassa vassitaṃ, neva akāsīti sambandho. **Tayāpī**ti pisaddo kukkuṭapotakaṃ apekkhati. Neva bhikkhuvacanaṃ vuttaṃ, na gihivacanaṃ vuttaṃ, iti imamatthaṃ dassetīti yojanā.

Adhammakammādidvādasakakathā

39. Purimehi kammehīti sambandho. **Tatthā**ti aṅgesu. Yathā parisakkiyamāne gihino lābhaṃ na labhantīti yojanā. Paripubbo sakkadhātu parakkamatthoti āha ''parakkamanto''ti. **Tatthā**ti anatthādīsu. **Atthabhaṅgo**ti gihīnaṃ atthassa bhaṅgo. **Avasana**nti gihīnaṃ avasanaṃ. **Gihīna**nti ettha sāmyatthe sāmivacananti āha ''gihīnaṃ santike''ti. Yathā kariyamāne sacco hoti, evaṃ na karotīti yojanā. **Ekaṅgenāpī**ti pisaddo sambhāvanattho, tato adhikehi aṅgehi kā nāma kathāti dasseti. **Etthā**ti paṭisāraṇīyakamme. Paṭimukhaṃ attano dosaṃ sarāpetabbaṃ anena vinayakammenāti **paṭisāraṇīyaṃ,** tameva kammaṃ paṭisāraṇīyakammaṃ.

5. Āpattiyā adassane ukkhepanīyakammakathā

46. **Saṃsathā**ti ettha saṃsadhātuyā kathanatthaṃ dassento āha ''ārocethā''ti. Tumhe saṃsatha, kathethāti attho.

50. **Bhaṇḍanakārako hotī**tiādi kāraṇūpacāravasena vuttoti āha ''bhaṇḍanādipaccayā''tiādi. Bhaṇḍanakārakādi kāraṇaṃ, tena āpannā āpatti phalaṃ, tassā adassane ukkhepanīyakammaṃ kātabbanti adhippāyo. **Tassā**ti āpattiyā.

51. **Etthā**ti ukkhepanīyakamme. **Tatthā**ti tecattālīsavattesu. **Anuddhaṃsetabbo**ti ettha dhaṃsadhātuyā gatyatthaṃ paṭikkhipanto āha ''na codetabbo''ti. ''Rajonuddhaṃsatī''tiādīsu (bu. vaṃ. 2.101) hi dhaṃsadhātu gatyatthe vattati. ''Na bhikkhu bhikkhūhī''ti ettha soyeva bhikkhu teheva bhikkhūhīti atthaṃ nivārento āha ''añño bhikkhu aññehi bhikkhūhī''ti. Na gihiddhajoti ettha gihīnaṃ dhajo **gihiddhajo**ti vutte odātavatthādīnīti āha ''odātavatthānī''tiādi. **Na titthiyādipadattaya**nti ''na titthiyā sevitabbā, bhikkhū sevitabbā, bhikkhusikkhāya sikkhitabba''nti padānaṃ tayaṃ. ''Na apasādetabbo''ti iminā na **āsādetabbo**ti ettha āpubbasadadhātuyā apapubbasadadhātuyā samānabhāvaṃ dasseti. **''Anto vā bahi vā**ti'' ettha kassa anto vā bahi vāti āha ''vihārassā''ti. Sesaṃ sabbaṃvattanti yojanā. **Iminā**ti āpattiyā adassane ukkhepanīyakammena.

65. **Tassā**ti āpattiyā. **Idhā**ti pāpikāya diṭṭhiyā appaṭinissagge kate ukkhepanīyakamme. Āpattiadassanādīsu uddharitvā khipīyati apanīyati anena vinayakammenāti **ukkhepanīyaṃ,** tameva kammaṃ **ukkhepanīyakammaṃ**.

Iti kammakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

2. Pārivāsikakkhandhakaṃ

1. Pārivāsikavattakathā

75. Pārivāsikakkhandhake **pārivāsikā**ti padassa parivāsaṃ parivasantīti pārivāsikāti dassento āha ''parivāsaṃ parivasantā''ti. **Tatthā**ti ''parivāsaṃ parivasantā''ti taddhitavākye. **Tesū**ti catubbidhesu parivāsesu. **Titthiyaparivāso**ti titthiyānaṃ parivāso, titthiyānaṃ vā dātabbo parivāso, titthiyehi vā

parivasitabbo parivāso titthiyaparivāso. **Appaṭicchannaparivāso**ti appaṭicchanno parivāso appaṭicchannaparivāso. **Tatthā**ti appaṭicchannaparivāse. **Ya**nti vacanaṃ. **Ayaṃ panā**ti ayaṃ paṭicchannaparivāso pana. **Idhā**ti pārivāsikakkhandhake. **Sesā**ti appaṭicchannaparivāsato sesā. **Tayo**ti appaṭicchannaparivāsādayo tayo, dātabbāti sambandho. Kassa dātabbāti āha ''yenā''tiādi. **Āpannā cevā**ti āpajjitabbā ceva. **Tesū**ti tividhesu parivāsesu. **Ete panā**ti tayo pana. **Idhā**ti pārivāsikakkhandhake. **Tasmā**ti yasmā idha adhippetā, tasmā. **Etesū**ti tividhesu parivāsesu.

Pakatattānaṃ bhikkhūnanti ettha adhippetapakatatte dassento āha ''ṭhapetvā''tiādi. **Mūlāyapaṭikassanārahādīnampī**ti ettha ādisaddena mānattārahamānattacārikaabbhānārahādayo saṅgaṇhāti. Pisaddena pakatipakatattaṃ apekkhati. **Te**ti pakatattā. Yaṃ abhivādanādiṃ karontīti yojanā. **Sādiyantī**ti ettha sādiyanaṃ nāma sampaṭicchananti āha ''sampaṭicchantī''ti. **Tatthā**ti abhivādanādīsu, niddhāraṇe cetaṃ bhummavacanaṃ. **Sāmīcikamma**nti etaṃ ābhisamācārikassa adhivacananti yojanā. **Abhivādanādīnī**ti abhivādanapaccuṭṭhānaañjalikammāni. **Bījanavātadānādino**ti bījaniyā paharitena pavattassa vātassa dānādino. **Āsanābhihāra**nti ettha abhiharaṇaṃ abhihāro, āsanassa abhihāro āsanābhihāroti vacanatthaṃ dassento āha ''āsanassa abhiharaṇa''nti. Paññāpanampi abhiharitvā paññāpitattā abhihāroyeva nāmāti āha ''paññāpanameva vā''ti. ''Pādadhovanaudaka''nti iminā pādassa dhovanaṃ udakaṃ **pādodaka**nti vacanatthaṃ dasseti. ''Pādaṭṭhapanaka''nti iminā pādassa ṭhapanakaṃ pīṭhaṃ **pādapīṭha**nti vacanatthaṃ dasseti. ''Pādaghaṃsanaṃ vā''ti iminā pādassa ghaṃsanaṃ kathalikaṃ **pādakathalika**nti vacanatthaṃ dasseti. Saddhivihārikānampi abhivādanādinti sambandho. Pisaddena aññesaṃ sādiyantassa kā nāma kathāti dasseti. **Te**ti saddhivihārikā. **Saddhāpabbajitā**ti saddhāya pabbajitā. **Kulaputtā**ti jātikulaputtā, ācārakulaputtā ca. Karonti, āpucchantiyevāti sambandho. Vāritampi asādiyanaṃ nāmāti āha ''vāritakālato paṭṭhāya anāpattī''ti. **Mithu yathāvuḍḍha**nti ettha mithusaddo aññamaññapariyāyo, yathāsaddo yaṃsaddapariyāyo, vicchattho cāti āha ''aññamaññaṃ yo yo vuḍḍho''ti. Aññamaññañhi mithati saṅgamaṃ karotīti **mithū**ti vuccati. **Tena tenā**ti bhikkhunā, ''sāditu''nti pade bhāvakattā. Sādituṃ anujānāmīti sambandho.

''Vuḍḍhapaṭipāṭiyā''ti iminā vuḍḍhānaṃ paṭipāṭi **yathāvuḍḍha**nti catutthīabyayībhāvaṃ dasseti. Purimapade pana paṭhamāabyayībhāvo. **Pāḷiyā**ti pantiyā. **Tatthevā**ti saṅghanavakaṭṭhāne eva. **Pavāraṇāyapī**ti pisaddena na kevalaṃ uposatheyeva, atha kho pavāraṇāyapīti dasseti. Saṅghena bhājiyamānanti sambandho.

Oṇojananti avanudate oṇojanaṃ. Avapubbo nudadhātu nakārassa ṇakāraṃ, dakārassa ca jakāraṃ katvā oṇojananti vuccati. Nudadhātu apanayanattho, tena vuttaṃ ''vissajjanaṃ vuccatī''ti. **Uddesabhattādīnī**tiādisaddena salākabhattādīni saṅgaṇhāti. **Assā**ti pārivāsikassa. **Tānī**ti dve tīṇi uddesabhattādīni. **Heṭṭhā**ti attano heṭṭhā. **Gāhethā**ti navakatare bhikkhū gāhāpetha. **Bhattapaccāsā**ti bhattameva paccāsā bhattapaccāsā, paccāsābhattanti attho. ''Vissajjetabbānī''ti iminā avanuditabbanti **oṇojana**nti atthaṃ dasseti. **Eva**nti gahetvā vissajjamāneti yojanā. **Tānī**ti uddesabhattādīni. **Yadi pana na gaṇhātī**ti sace saṅghato vassaggena na gaṇhāti. **Na vissajjetī**ti sace aññassa na vissajjeti. **Odissā**ti uddisitvā. **Tassā**ti pārivāsikassa. **Hī**ti yasmā. Saṅghanavakaṭṭhāne nisinnassa tassāti yojanā. **Bhattagge**ti bhattassa gahaṇaṭṭhāne. **So**ti pārivāsiko, mā kilamitthāti sambandho. **Ida**nti oṇojanaṃ. **Assā**ti pārivāsikassa, anuññātanti sambandho.

Āgatāgatehi bhikkhūhīti sambandho. **Catussālabhatta**nti catumukhā sālā catussālā bhojanasālā, tattha paṭipāṭiyā dinnaṃ bhattaṃ catussālabhattaṃ. **Eta**nti catussālabhattaṃ. **Pāḷiyā**ti bhikkhūnaṃ pāḷiyā. **Osakkitvā**ti heṭṭhā sakkitvā. **Hatthapāse**ti bhattadāyakassa hatthapāse. **Seno**ti kulalo. ''Ārāmikasamaṇuddesehī''ti padaṃ ''āharāpetu''nti pade kāritakammaṃ. **Sayamevā**ti pārivāsikena anāṇatto hutvā sayameva. **Mahāpeḷabhattepī**ti mahatiyaṃ peḷāyaṃ pakkhipitvā dinne bhattepi. **Yattha panā**ti parivisaṭṭhāne pana.

76. Tatrāyaṃ sammāvattanāti ettha tasaddassa aniyamaniddesabhāvaṃ dassento āha ''idāni yā ayaṃ sammāvattanā vuttā''ti. Sammā vattitabbaṃ etāyāti **sammāvattanā. Tatthā**ti sammāvattanāyaṃ.

Na upasampādetabbanti ettha ācariyena hutvā kammavācāsāvanampi upasampādanamevāti āha ‘‘ācariyena hutvāpi kammavācā na sāvetabbā’’ti. **Aññasmiṃ asatī**ti attanā aññasmiṃ kammavācāvācake asati. Na nissayo dātabboti ettha āgantukānameva nissayo na dātabbo, na dinnanissayānampīti dassento āha ‘‘āgantukānaṃ nissayo na dātabbo’’tiādi, yehipi bhikkhūhi gahitoti sambandho.

Añño sāmaṇeroti pakatattakāle upajjhaṃ datvā gahitasāmaṇerehi añño sāmaṇero. **Ādhipaccaṭṭhānabhūtā**ti sabbasammutīnaṃ adhipatibhāvassa ṭhānabhūtā. **Paṭibalassā**ti bhikkhuniyo ovadituṃ paṭibalassa. Iminā laddhasammutikena āṇatto aladdhasammutikopi garudhammehi vā aññehi vā bhikkhuniyo ovadituṃ labhatīti dasseti. Āgatā bhikkhuniyo vattabbāti sambandho. **Vo**ti tumhākaṃ. **So**ti bhikkhu. **Vo**ti tumhākaṃ, dassatīti sambandho.

Sukkavissaṭṭhiyāti sukkavissaṭṭhiāpattikāraṇā. Kāyasaṃsaggādigarukāpatti nāpajjitabbāti yojanā. Āpattikkhandhavasena āpattivatthūnaṃ pāpiṭṭhabhāvañca pāpiṭṭhatarabhāvañca vitthārento āha ‘‘sattasu hī’’tiādi. **Pāpiṭṭhatarā**ti dubbhāsitāpattito dukkaṭāpatti pāpiṭṭhatarā. **Tāsa**nti sattannaṃ āpattīnaṃ. **Purimanayenevā**ti purimānaṃ āpattīnaṃ nayeneva. **Bhedo**ti vatthūnaṃ viseso. Evaṃ āpattikkhandhavasena āpattivatthūnaṃ pāpiṭṭhapāpiṭṭhatarabhāvaṃ dassetvā idāni sikkhāpadavasena tesaṃ taṃ dassento āha ‘‘paṇṇattivajjasikkhāpade panā’’tiādi. **Ubhayampī**ti vatthuāpattisaṅkhātaṃ ubhayampi.

Kammanti ettha kāraṇabhūtassa kammassa nāmaṃ kāriyabhūtāyaṃ kammavācāyaṃ upacāravasena kāriyabhūtā kammavācā kammanti vuccatīti āha ‘‘parivāsakammavācā vuccatī’’ti. Kammasmiṃ sati, kammena vā vacitabbāti **kammavācā**ti vacanattho kātabbo. **Kasikamma**nti kasisaṅkhātaṃ kammaṃ. **Gorakkhakamma**nti gorakkhasaṅkhātaṃ kammaṃ. ‘‘Kammaṃ kata’’nti iminā kammaṃ karontīti **kammikā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Te**ti kammikā bhikkhū, na garahitabbāti sambandho.

Vacitabbaṃ anena dosenāti **vacanīyaṃ,** saṃvijjati vacanīyaṃ assāti **savacanīyaṃ,** taṃ na kātabbanti attho. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘palibodhatthāya hī’’tiādi. Yāva na taṃ adhikaraṇaṃ vūpasantaṃ hoti, tāva imamhā āvāsā ekapadampi mā pakkāmīti yojanā. **Te**ti tuyhaṃ.

Anuvādoti ettha anusāsanavasena aññe vadatīti anuvādoti vutte jeṭṭhakaṭṭhānanti āha ‘‘vihāre jeṭṭhakaṭṭhānaṃ na kātabba’’nti. Jeṭṭhakaṭṭhānaṃ sarūpena dassento āha ‘‘pātimokkhuddesakena vā’’tiādi. **Me**ti mayhaṃ. **Ta**nti tavaṃ. **Na codetabbo**ti ettha kena na codetabboti āha ‘‘vatthunā vā āpattiyā vā’’ti. **Na sāretabbo**ti na sarāpetabbo. **Na bhikkhūhi sampayojetabba**nti ettha bhikkhūhi attanā kalahavasena na sampayojetabbanti dassento āha ‘‘aññamaññaṃ yojetvā kalaho na kāretabbo’’ti.

Saṅghattherena hutvāti saṅghattherena hontenapīti attho. Purato agantabbe samāne kiṃ pacchato gantabbanti āha ‘‘dvādasahattha’’ntiādi. **Āsanapariyanto**ti āsanameva pariyanto lāmakoti āsanapariyanto, tadatthaṃ dassento āha ‘‘saṅghanavakāsanaṃ vuccatī’’ti. **Svāssā**ti so assa. **So**ti āsanapariyanto. **Assā**ti pārivāsikassa. **Tatthā**ti āsanapariyante. **Aya**nti pārivāsiko, na labhatīti sambandho. **Gahitāvasesā**ti gahitāhi seyyāhi avasesā. **Maṅgulagūthabharitā**ti maṅgulānaṃ gūthehi pūritā. **Assā**ti pārivāsikassa. Rajehi hatā nāsitā bhūmi etthāti **rajohatabhūmi. Jatukamūsikabharitā**ti jatūhi ca mūsikāhi ca pūritā. **Paṇṇasālā**ti paṇṇehi chāditā sālā. **Assā**ti pārivāsikassa. Sabbepi āvāsāti yojanā. **Etehī**ti pakatattehi. **Tesū**ti āvāsesu. **Ya**nti āvāsaṃ. **Paccaya**nti vassāvāsikalābhaṃ. **Ekapasse**ti bhikkhūnaṃ pāḷiyaṃ aṭṭhatvā ekasmiṃ passe.

Assāti pārivāsikassa, dentīti sambandho. **So evā**ti āsanādipariyanto eva. Ñātipavāritaṭṭhāne nimantitenāti sambandho. **Tatthā**ti taṃ kulaṃ. **Saṃvidhāyā**ti saṃvidahitvā. **Assā**ti kulassa, bhaveyya vā.

Harāyamānenāti lajjamānena. **Yenāpī**ti pārivāsikenapi. **Samādinna**nti āraññikadhutaṅgasamādinnaṃ. **Tathā**ti yathā āraññikaṅgaṃ na samādātabbaṃ, tathā. **Piṇḍapātikadhutaṅgampī**ti pisaddo āraññikaṅgaṃ apekkhati. **Yo panā**ti pārivāsiko pana.

Anārocentassa meti yojanā. Anārocente satīti vā yojanā. ‘‘Iminā kāraṇenā’’ti iminā **tappaccayā**ti ettha paccayasaddo kāraṇattho, nissakkavacanañca kāraṇatthe hotīti dasseti. So ratticchedo eva paccayo **tappaccayo**ti vacanattho kātabbo. ‘‘Sāmaṇerehī’’ti padaṃ ‘‘pacāpetvā’’ti pade kāritakammaṃ. Etthāpi pakatiyā nīharāpetvāpi vihāre pacāpetvāpi bhuñjantassa paṭisedho natthi. Kasmā? ‘‘Tappaccayā’’ti vuttattā. **Gāme**ti mahāgāme, sabbakālaṃ anekasatehi bhikkhūhi avivitte gāmeti attho. **Gāmakāvāsa**nti gāmoyeva khuddakaṭṭhena gāmako, tasmiṃ kārito āvāso gāmakāvāso, taṃ.

Gatena āgantukapārivāsikenāti sambandho. **Tatthā**ti kismiñci vihāre, sabbe bhikkhūti sambandho. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ ṭhitaṭṭhāne. Na ekacce passati, apassitattā nāroceti, ratticchedova hotīti adhippāyo.

Ekassa vā bahūnaṃ vā āgantukānanti sambandho. **Etthā**ti ‘‘āgantukassa ārocetabba’’nti pade. **Vuttanayenevā**ti ‘‘āgantukena ārocetabba’’nti pade vuttanayeneva. Taṃ vuttanayamāvikaronto āha ‘‘sace’’tiādi. **Tesampī**ti āgantukānampi. **Tassā**ti pārivāsikassa. **Ajānantassevā**ti anādare cetaṃ sāmivacanaṃ. **Ayañca panā**ti pārivāsiko ca. **Gatakāle**ti āgantukānaṃ gatakāle. **Yepī**ti āgantukāpi. **Okkamitvā**ti osaritvā, pavisitvāti attho. **Ayañcā**ti pārivāsiko ca, jānātīti sambandho. **Nesa**nti āgantukānaṃ. **Yopī**ti āgantukopi. **Assā**ti pārivāsikassa. **Aññātattā**ti āgatabhāvassa ajānitattā. ‘‘Abbhāna’’nti padaṃ ‘‘karotī’’ti pade kammaṃ, ‘‘hotī’’ti pade kattā. **Adhikā rattiyo**ti āpattipaṭicchannarattito adhikā rattiyo. **Aya**nti pārivāsikavattapaṭipadā. **Apaṇṇakapaṭipadā**ti aviraddhapaṭipadā, ekaṃsapaṭipadāti attho.

Gacchantampi bhikkhunti sambandho. **Sāvetu**nti suṇāpetuṃ. **Visayāvisayenā**ti ārocetuṃ desādesena. Karavīkatissatthero āhāti sambandho.

‘‘Uposathadivase’’ti iminā **uposathe**ti ettha uposathasaddassa pātimokkhuddesādayo atthe nivatteti. **Pavāraṇāyapī**ti pavāraṇadivasepi. **Gantu**nti bhikkhussa ṭhitaṭṭhānaṃ gantuṃ. **Dūtenāpī**ti ettha anadhippetadūtaṃ paṭikkhipitvā adhippetadūtaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘anupasampannaṃ…pe… ārocāpetabba’’nti.

Suññavihāroti bhikkhūhi vivittavihāro. **Yatthā**ti yasmiṃ āvāse. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Tatthā**ti suññavihāre. Dasavidhantarāye sati pana gantabbamevāti yojanā. **Nānāsaṃvāsakehī**ti kammanānāsaṃvāsakaladdhinānāsaṃvāsakehi.

81. Āvāsādīnaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘āvāso nāmā’’tiādi. **Tatiyapadenā**ti ‘‘āvāse vā anāvāse vā’’ti tatiyapadena. **Etesū**ti āvāsādīsu. **Chadanato**ti chadanakoṭito. **Antoāvāse**ti bhittiparicchinne antoāvāse. **Avisesenā**ti ‘‘ukkhittako’’ti vā ‘‘pārivāsiko’’ti vā visesaṃ akatvā sāmaññena. **Udakapātenā**ti chadanato udakaṃ patati etthāti udakapāto, tena. **Pañcavaṇṇacchadanabaddhaṭṭhānesū**ti pañcapamāṇena chadanena baddhaṭṭhānesu etesu āvāsesūti sambandho. Pārivāsikassa ca ukkhittakassa ca pakatattena saddhiṃ vāritanti yojanā. **Nānūpacārepī**ti pisaddena ekūpacāre pana kā nāma kathāti dasseti. **Etthā**ti ekacchanne āvāsādike, sace nipajjatīti sambandho. **Tasmi**nti saṭṭhivassepi pārivāsike.

Vuṭṭhātabbaṃ, nimantetabboti ettha kiṃ attano vuḍḍhataraṃ pakatattaṃ disvā vuṭṭhātabbaṃ, nimantetabboti āha ‘‘tadahupasampannampī’’tiādi. **Obuddha**nti palibuddhaṃ. **Ekāsane**ti ettha ekasaddo samānapariyāyoti āha ‘‘samānavassikāsane’’ti, samānavassikānaṃ āsaneti attho. **Chamāyaṃ nisinne**ti ettha chamāsaddo bhūmipariyāyoti āha ‘‘bhūmiyaṃ nisinne’’ti. **Itarenā**ti pārivāsikena. Sahāyena saddhiṃ caṅkamati viyāti yojanā. ‘‘Ekasmiṃ caṅkame’’ti iminā ekacaṅkamasaddassa

tulyādhikaraṇasamāsavākyaṃ dasseti.

Chamāyaṃ caṅkamantanti ettha bhummatthe upayogavacananti āha ‘‘chamāyaṃ caṅkamante’’ti. **Ayaṃ panā**ti vakkhamāno pana. **Etthā**ti ‘‘chamāyaṃ caṅkamante’’ti pāṭhe. **Caṅkamante**ti pakatatte caṅkamante. **Na caṅkamitabba**nti pārivāsikena na caṅkamitabbaṃ. Ko pana vādo iṭṭhakācayasampanne vedikāparikkhitte iti atthoti yojanā. **Pabbatantaravanantaragumbantaresū**ti pabbatamajjhavanamajjhagumbamajjhesu, pabbatavivaravanavivaragumbavivaresu vā. **Upacāra**nti dvādasahatthaṃ upacāraṃ.

82. **Itaro**ti navako. **Assā**ti navakassa. **Na vattabhede dukkaṭa**nti aññātattā na vattabhede dukkaṭaṃ. Eseva nayo sabbattha. **Apacchāpurima**nti apacchā apurimaṃ, ekapahārenāti attho. Samavassā dve pārivāsikāti yojanā. Dvinnaṃ pārivāsikānaṃ ekato vasanadosaṃ dassento āha ‘‘sace hi dve’’tiādi. **Nesa**nti dvinnaṃ pārivāsikānaṃ. **Etthā**ti pārivāsikādīsu pañcasu bhikkhūsu. Mūlāyapaṭikassanārahādayo cattāroti yojanā.

Parivāsadānādīnīti ādisaddena mūlāyapaṭikassanamānattadānaabbhānāni saṅgaṇhāti. **Etesvevā**ti parivāsadānādīsu eva. **Aya**nti pārivāsiko.

83. ‘‘Atha kho āyasmā upālī’’tiādivacanassa anusandhiṃ dassento āha ‘‘imaṃ panā’’tiādi. Rahogatassa upālittherassāti yojanā. Atha vā anādare sāmivacanaṃ katvā upālittherassa rahogatassāti yojanā kātabbā. **Etthā**ti pārivāsikavatte. **So**ti upālitthero. **Assā**ti upālittherassa. **Tatthā**ti tīsu ratticchedesu. **Yvāya**nti yo ayaṃ, ekato vāsoti sambandho. So vāso sahavāso nāmāti yojanā. **Vippavāso**ti ettha pakatattena vippayutto hutvā vāsoti dassento āha ‘‘ekakasseva vāso’’ti. **Āgantukādīna**nti ādisaddena āvāsikā gahetabbā.

84. **Tattha tatthā**ti taṃ taṃ ṭhānaṃ. **Dvīsu padesū**ti dvīsu vākyasaṅkhātesu padesu. **Ekenekenapī**ti ekena ekena vākyapadenapi. Parivasiyitthāti parivuttho, parivuttho parivāso etassāti **parivutthaparivāso,** tassa. **Hī**ti saccaṃ. **Esā**ti eso bhikkhūti sambandho. **Suddhante**ti suddhakoṭṭhāse. **Dukkhassā**ti vaṭṭadukkhassa. **Anta**nti avasānaṃ, vināsaṃ vā.

2. Mūlāyapaṭikassanārahavattakathā

86. Navakataraṃ mūlāyapaṭikassanārahaṃ ṭhapetvāti yojanā. Imesaṃ pañcannaṃ pakatattā evāti sambandho. **Nesa**nti mūlāyapaṭikassanārahamānattārahamānattacārikaabbhānārahānaṃ catunnaṃ, mūlāyapaṭikassanārahādilakkhaṇanti sambandho. **Etthā**ti mūlāyapaṭikassanārahassa vatte. **Ito**ti mūlāyapaṭikassanārahassa vattato.

87. Yatheva pārivāsiko gaṇapūrako na hoti, evaṃ etepi na hontīti yojanā.

4. Mānattācārikavattakathā

92. **Ūne gaṇe**ti ettha gaṇo nāma gaṇabhojanasikkhāpade (pāci. 217 ādayo) viya hotīti āha ‘‘cattāro vā atirekā vā’’ti. **Sabbatthā**ti pārivāsikakkhandhake.

Iti pārivāsikakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

3. Samuccayakkhandhakaṃ

1. Sukkavissaṭṭhikathā

Samuccayakkhandhake **tatthā**ti catubbidhesu mānattesu. Yaṃ mānattaṃ diyyati, idaṃ appaṭicchannamānattaṃ nāmāti yojanā. Eseva nayo anantaravākyesupi. **Paṭicchannāya āpattiyā**ti hetvatthe karaṇavacanaṃ, kāraṇatthe nissakkavacanaṃ vā. **Addhamāsa**nti pannarasadivasakālaṃ. **Odhāyā**ti samūhaṃ katvā. ''Ekato katvā''ti iminā ''odhāyā''ti padassa atthaṃ dasseti. **Tesū**ti catubbidhesu mānattesu. **Ida**nti mānattaṃ. **Appaṭicchannāya…pe… vacanato**ti ñāpakahetu. Etena appaṭicchannāya āpattiyā dātabbaṃ mānattaṃ **appaṭicchannamānatta**nti vacanatthaṃ dasseti. **Ta**nti appaṭicchannamānattaṃ. **Idhā**ti imissaṃ pāḷiyaṃ. **Tatuttarī**ti tato tīhipi uttari. Nānāvatthūni etāsanti **nānāvatthukāyo. Tāsa**nti nānāvatthukānaṃ.

Māḷakasīmāyamevāti sīmamāḷake eva, sīmaṅgaṇe evāti attho. **Tatthevā**ti māḷakasīmāyameva.

Vedayāmahanti vedayāmi ahaṃ. Mama mānattacarabhāvaṃ saṅghaṃ jānāpemīti attho. **Vedayatīti ma**nti jānāpeti, iti maṃ saṅgho dhāretūti adhippāyo. **Vuttanayenevā**ti pārivāsikakkhandhake vuttanayeneva. **Nikkhipitabba**nti ''mānattaṃ nikkhipāmi, vattaṃ nikkhipāmī''ti nikkhipitabbaṃ. **Māḷakato**ti sīmaṅgaṇato. **Sopī**ti saha gacchantopi. ''Māḷake nārocita''nti iminā yassa māḷake ārocitaṃ, tassa anārocetvāpi nikkhipitabbanti dasseti. Ārocentena vattabbanti sambandho.

Visabhāgehi saha vasantassa vattassa duppūritattā vuttaṃ''sabhāgā bhikkhū vasantī''ti. **Catūhi, pañcahi vā**ti **vā**saddena tato atirekampi saṅgaṇhāti. **Parikkhepārahaṭṭhānato**ti cīvarakkhandhake (mahāva. aṭṭha. 379) vuttaparikkhepārahaṭṭhānato. ''Dve leḍḍupāte atikkamitvā''ti idaṃ vihāre bhikkhūnaṃ sajjhāyādisaddasavanūpacārapahānatthaṃ vuttaṃ. Sace savanūpacārato na muccati, tato atirekampi atikkamitabbaṃ. **Okkammā**ti maggapaṭipannānaṃ bhikkhūnaṃ vacanasaddasavanūpacārapahānatthaṃ okkamitvā. ''Gumbena vā vatiyā vā''ti dassanūpacārapahānatthaṃ vuttaṃ. Idha upacāro nāma yattha ṭhatvā passati suṇāti, soyeva deso. **Añño**ti catūhi pañcahi vā bhikkhūhi añño. **Esā**ti eso mānattacāriko.

''Dvādasahatthaṃ upacāraṃ okkamitvā''ti iminā anokkamitvā ajānantasseva gacchati, natthi ratticchedopīti dasseti. Ettha diṭṭharūpānaṃ sutasaddānaṃ dvādasahatthūpacārato bahi ṭhitānampi ārocetabbaṃ. Adiṭṭhāsutānampi anto dvādasahatthūpacāragatānaṃ ārocetabbanti daṭṭhabbaṃ. **Sati karaṇīye**ti idaṃ gantussa kāraṇadassanatthaṃ vuttaṃ. Asati karaṇīyepi gantuṃ vaṭṭati. **Sopī**ti eko bhikkhupi. ''Tassa santike ārocetvā''ti iminā anārocane vattabhedadukkaṭaṃ hotīti dasseti. Ekassa santike ārocetvā nikkhipiyamāne kiṃ ūne gaṇe caraṇadoso vā vippavāso vā na hotīti āha ''ayañcā''tiādi. Tattha **ayañcā**ti mānattacāriko pana. Yasmā kāraṇā vasi, tena kāraṇenāti yojanā. **Bhikkhūnañca atthibhāvaṃ sallakkhetvā**ti pakatattāgatakāle tassa anārocetvāva gacchanti, tasmā bhikkhūnañca dvādasahatthūpacāre atthibhāvaṃ sallakkhetvāti attho. Ettha ca ''gaṇassa ārocetvā''ti iminā ūne gaṇe caraṇadosābhāvaṃ dasseti. ''Bhikkhūnañca atthibhāvaṃ sallakkhetvā''ti iminā vippavāsadosābhāvaṃ dasseti. **Ya**nti pubbe anārocitaṃ yaṃ bhikkhuṃ. **Aya**nti paṭhamaṃ passitabbassa ārocetvā nikkhipanaṃ. ''Nikkhittavattassa parihāro''ti iminā anikkhittavatte antoupacāragatānaṃ sabbesaṃ ārocetabbanti dasseti.

Ayanti mānattacāriko, ṭhitoti sambandho. **Tenāpī**ti mānattacārikenapi, yācitabbanti yojanā. **So**ti anikkhittavatto bhikkhu. **Tatrā**ti ''so abbhetabbo''ti vacane. Ayaṃ abbhānavidhi vuttoti yojanā. **Ayañcā**ti abbhānavidhi ca. **Tāsa**nti āpattīnaṃ. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. Paṭicchannamānattaṃ pana dātabbaṃ hotīti sambandho. ''Paṭicchannāyā''tiādinā paṭicchannāya āpattiyā dātabbaṃ mānattaṃ **paṭicchannamānatta**nti vacanatthaṃ dasseti. **Na**nti paṭicchannamānattaṃ.

2. Parivāsakathā

102. **Tassā**ti paṭicchannamānattassa. **Samodhānetvā**ti idheva parivāsakathāyaṃ samodhānetvā. **Idheva** parivāsakathāyaṃ dassayissāmāti yojanā. Idhevasaddo hi pubbāparāpekkho.

Idha adhippetaṃ parivāsaṃ vitthāretvā dassento āha ‘‘ayaṃ hī’’tiādi. Idha adhippeto parivāso nāma tividho hotīti yojanā. **Tatthā**ti tividhesu parivāsesu. ‘‘Yathāpaṭicchannāya āpattiyā’’ti vacanaṃ vitthārento āha ‘‘kassaci hī’’tiādi. Yathā udāyittherassa ekāhapaṭicchannā ayaṃ āpatti hoti, tathā kassaci ekāhapaṭicchannā āpatti hotīti yojanā. Yathā ca parato āgatā udāyittherasseva āpatti hoti, tathā kassaci dvihādipaṭicchannā āpatti hotīti yojanā. Iminā vuttanayānusārena paratopi nayo netabbo. **Tasmā**ti yasmā ekāhādipaṭicchannā ekādiāpatti hoti, tasmā jānitabboti yojanā.

Paṭicchannabhāvaṃ vitthārento āha ‘‘ayaṃ hī’’tiādi. **Tatthā**ti ‘‘dasahākārehī’’ti pāṭhe. Āpattiiti saññā etassāti **āpattisaññī . Pahu cā**ti samattho ca. Papubbo hūdhātu samatthatthe hoti.

Tatthāti tassaṃ mātikāyaṃ. **Ya**nti āpattiṃ. **Sopi cā**ti bhikkhupi ca. **Tatthā**ti tassaṃ āpattiyaṃ. **Aya**nti bhikkhu. **Tatthā**ti āpattiyaṃ. **Alajjipakkhe tiṭṭhatī**ti ‘‘sañcicca āpattiṃ parigūhatī’’ti (pari. 359) vuttapakkhe ṭhitattā alajjipakkhe tiṭṭhati.

Pakatattoti ettha ‘‘pārājikaṃ anajjhāpanno’’ti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘tividhaṃ ukkhepanīyakammaṃ akato’’ti. **Eta**nti appaṭicchannabhāvaṃ, ‘‘āpajjati…pe… kusalehi cintitā’’ti vacanaṃ vā.

Gāthāya ‘‘sāvasesa’’nti iminā pārājikaṃ nivatteti. **Garuka**nti ettha saṅghādisesameva adhippetanti dasseti. **Anādariya**nti sikkhāpade anādariyaṃ. **Vajja**nti dukkaṭaṃ. Ukkhittakena karaṇabhūtena.

Yassāti bhikkhussa, natthīti sambandho. **Bhīrukajātikatāyā**ti bhīrukasabhāvatāya. Pabbatavihāre vasantassa yassa bhikkhunoti yojanā. **Pabbatavihāre**ti pabbatassa tale, antare vā kārite vihāre. **Etasmi**nti etādise. Antarāye satiyevāti yojanā. Tassa acchannāva hotīti yojanā. **Anantarāyikasaññāya chādayato acchannāvā**ti anantarāyikasaññāya chādentassāpi ekantena antarāyikattā acchannāvāti adhippāyo.

Assāti bhikkhussa. **Hanukavāto**ti hanukassa gelaññakaro vāto. **Vijjhatī**ti hanukaṃ vijjhati. **Iminā**ti bhikkhunā. Pahusaññino chāditāpi ekantena apahuttā acchāditāva hoti.

Chādetukāmo cāti ettha idaṃ catukkaṃ veditabbaṃ chādetukāmo chādeti, chādetukāmo nacchādeti, acchādetukāmo chādeti, nacchādetukāmo nacchādetīti. Tattha paṭhamapadaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘idaṃ uttānatthamevā’’ti. Evaṃ sesāsupi mātikāsu catukkaṃ veditabbaṃ. Catūsu catukkesu paṭhamapade eva channā hoti, na sesapadesu. Anuttānatthaṃ dassento āha ‘‘sace panā’’tiādi. **Purebhatte vā**ti purebhattaṃ vā, bhattato, bhattassa vā pureti **purebhattaṃ**. Abyayībhāvasamāse sattamīvibhattiyā amitikāriyassa aniccabhāvato vuttaṃ ‘‘purebhatte’’ti. Eseva nayo ‘‘pacchābhatte’’ti etthāpi. Dutiyapadassa atthaṃ dassetvā tatiyapadassa atthaṃ dassento āha ‘‘yassa panā’’tiādi. Abhikkhuke ṭhāne vasantassa yassa bhikkhussāti yojanā. Āgamentassa gacchantassāti anādare cetāni sāmivacanāni.

Catutthapadassa atthaṃ dassento āha ‘‘yo panā’’tiādi. Tattha **yo panā**ti bhikkhu pana, āvi karotīti sambandho. **Sabhāga**nti averiṃ. **Aya**nti bhikkhu. Upajjhāyo iti vā ācariyo iti vāti yojanā. **Lajjāyā**ti lajjanimittaṃ, lajjakāraṇā, lajjahetu vā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā, **idhā**ti āpattiārocanaṭṭhāne. **Averisabhāgassā**ti averī hutvā sabhāgassa.

Pakāsetukāmoti aññesaṃ pakāsetukāmo. **Upajjhāyassāpī**ti pisaddena aññassa santike kā nāma kathāti dasseti. **Tatthā**ti āpattiārocanaṭṭhāne. **Sabhāgasaṅghādisesa**nti vatthusabhāgasaṅghādisesaṃ. **Suddhassā**ti vatthusabhāgasaṅghādisesato suddhassa. Āvikaraṇākāraṃ dassento āha ‘‘āvikaronto cā’’tiādi. **Iti imānī**tiādi nigamanaṃ.

Tatoti jānitabbato, paranti sambandho. **Ekāhapaṭicchannā**ti ekāhena paṭicchannā. Yāva cuddasa divasāni, tāva divasavasena yojanā kātabbāti yojanā. **Pakkhapaṭicchanna**nti pakkhena paṭicchannaṃ. **Atirekapakkhapaṭicchanna**nti pakkhato atirekena paṭicchannaṃ.

Saṃvaccharapaṭicchannanti saṃvaccharena paṭicchannaṃ. **Tato vā**ti atirekasaṭṭhisaṃvaccha rato vā. **Bhiyyopī**ti atirekampi.

Tatoti tīhi āpattīhi. **Para**nti atirekaṃ. **Gaṇanavasenā**ti āpattigaṇanavasena. **Vatthukittanavasena vā**ti āpattīnaṃ vatthukittanavasena vā. **Nāmamattavasena vā**ti ‘‘saṅghādisesāpattiyo’’ti evaṃ nāmasseva vasena vā. Ettha hi mattasaddo avadhāraṇattho, tena vatthuṃ nivatteti.

Tatthāti ‘‘nāmamattavasenā’’ti pade. **Sajātisādhāraṇa**nti sassa attano jāti sajāti, tāya sādhāraṇaṃ sajātisādhāraṇaṃ. Sabbesaṃ, sabbehi vā āpattīhi sādhāraṇaṃ **sabbasādhāraṇaṃ. Tatthā**ti duvidhesu nāmesu. **Sabbasādhāraṇanāmavasenāpī**ti ettha pisaddo ‘‘ahaṃ bhante sambahulā saṅghādisesā āpajjiṃ ekāhapaṭicchannāyo’’ti evaṃ sajātisādhāraṇanāmavasenapi ‘‘ahaṃ bhante sambahulā saṅghādisesā āpattiyo āpajjiṃ ekāhapaṭicchannāyo’’ti evaṃ ubhayasādhāraṇavasenapi vattuṃ vaṭṭatīti dasseti. **Hī**ti saccaṃ. Sabbampi parivāsādikaṃ idaṃ vinayakammanti yojanā. Vasati āpatti ettha tadāyattavuttitāyāti **vatthu**. Go vuccati vacanaṃ vā ñāṇaṃ vā, taṃ tāyatīti **gottaṃ**.

Tatthāti vatthādīsu catubbidhesu. **Tatthā**ti tesu vacanesu. **Sukkavissaṭṭhiṃ kāyasaṃsaggantiādinā vacanenāpī**ti ettha ādisaddena duṭṭhullādivacanāni saṅgaṇhāti. **Idha panā**ti imasmiṃ pana ṭhāne. **Yo yo**ti tisso vā phusso vā āpanno hoti.

Evaṃ ārocetabbanti evaṃ vakkhamānanayena ārocetabbanti yojanā. Kiṃ ārocetabbaṃ? ‘‘Ahaṃ bhante…pe… saṅgho dhāretu’’ iti ārocetabbanti yojanā.

Vedayāmahanti vedayāmi ahaṃ. Mama pārivāsikabhāvaṃ saṅghaṃ, saṅghassa vā jānāpemīti attho. **Vedayatīti ma**nti vedayati iti maṃ. Pārivāsikabhāvaṃ saṅghaṃ, saṅghassa vā jānāpetīti maṃ saṅgho dhāretūti attho. Ettha bahūsu aṭṭhakathāpotthakesu ‘‘tiṇṇaṃ vā atirekānaṃ vā ārocentena āyasmanto dhārentū’’ti pāṭho atthi. Kesuci aṭṭhakathāpotthakesu ‘‘tiṇṇaṃ ārocentena āyasmanto dhārentū’’ti ettakoyeva pāṭho atthi. Heṭṭhā mānattakathāyampi evameva atthi. Tattha ‘‘atirekāna’’nti iminā tīhi atirekānaṃ ārocentena saṅghaṃ apekkhitvā sace ekavacanavasena vattukāmo hoti, ‘‘maṃ saṅgho dhāretū’’ti vattabbaṃ. Atha sambahule bhikkhū apekkhitvā sace bahuvacanavasena vattukāmo hoti, yathā tiṇṇaṃ, evaṃ ‘‘maṃ āyasmanto dhārentū’’ti vattabbanti dasseti. Idañca saddasatthavaseneva vuttaṃ, na vinayakammavipattivasenāti daṭṭhabbaṃ.

‘‘Vihāreyeva rattipariggaho’’ti iminā antoupacārasīmāyampi parivasitabbabhāvaṃ dasseti. **Upacārasīma**nti parikkhittassa vihārassa parikkhepaṃ, aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānaṃ. **Esā**ti pārivāsiko bhikkhu. **Assā**ti āgatassa bhikkhuno.

Tatoti āpattipaṭicchannadivasato. **Kukkuccavinodanatthāyā**ti āpattipaṭicchannadivasena samaṃ parivasitabbaṃ nukho, na nukhoti kukkuccassa vinodanatthāya. **Parivutthattā**ti parivasitattā. **So**ti parivuttho bhikkhu. **Ida**nti dātabbamānattaṃ. **Ta**nti paṭicchannamānattaṃ. **Chāratta**nti charattiyo samāhaṭāti chārattaṃ, samāhāre digu. ‘‘Charatta’’nti vattabbe sukhuccāraṇatthaṃ chakārassa dīghaṃ katvā evaṃ vuttaṃ, accantasaṃyoge cetaṃ upayogavacanaṃ.

Appaṭicchannāpattiṃ dātuṃ vaṭṭatīti sambandho. Iminā heṭṭhā vuttaṃ paṭicchannamānattaṃ imasmiṃ paṭicchannamānatte samodhānetvāpi dātuṃ vaṭṭatīti dasseti. Evaṃ santepi mūlamānattaṃ paṭicca paṭicchannamānattanti vuccati. Kathaṃ dātuṃ vaṭṭatīti yojanā.

Assāti mānattaṃ yācantassa. **Tadanurūpa**nti tassa yācanassa anurūpaṃ. **Sace paṭicchannā dve**ti

ettha **dve**ti nidassanamattaṃ tato atirekampi gahetabbattā. **Sabbatthā**ti sabbesu ekabahūsu. **Tadanurūpame vā**ti tassa mānattadānassa anurūpameva. **Idha panā**ti paṭicchannamānatte pana. **Itī**tiādi nigamanaṃ. Yaṃ mānattaṃ diyyatīti yojanā. **Etthā**ti paṭicchannamānatte.

Avasesāti appaṭicchannaparivāsapaṭicchannaparivāsehi avasesā. **Tatthā**ti avasesesu dvīsu parivāsesu. Adhammikamānattacārāvasāne anuññātaparivāsoti sambandho. Kismiṃ vatthusmiṃ anuññātoti āha ‘‘imasmiṃ vatthusmi’’nti. **Esā**ti suddhanto, dātabboti sambandho. **Eta**nti jānanājānanaṃ.

Tatthāti dvīsu suddhantesu, cūḷasuddhantoti vuccatīti sambandho. **Yo**ti bhikkhu, vadatīti sambandho. **Ārocitadivasato**ti āpattiārocitadivasato.

Tanti cūḷasuddhantaṃ, parivasantena parivasitabbanti sambandho. **Aggahesī**ti parivāsaṃ aggahesi. **Añña**nti gahitamāsato aññaṃ. ‘‘Parivāsadānakiccaṃ natthī’’ti iminā parivāsagahaṇakiccampi natthīti dasseti gaṇhantasseva dātabbattā, dentasseva gahetabbattā vā. **Uddhampi ārohatī**ti parivāsagahaṇakālato aññampi kālaṃ parivasitabbattā uddhampi ārohati. **Heṭṭhāpi orohatī**ti parivāsagahaṇakālato ūnampi kālaṃ parivasitabbattā heṭṭhāpi orohati. **Ida**nti ārohanorohanaṃ. **Tassā**ti suddhantaparivāsassa. Ekameva paṭicca dve, tisso, sambahulā vā bhavantīti āha ‘‘ekaṃ vinā sambahulānaṃ abhāvato’’ti.

Evaṃ cūḷasuddhantaṃ dassetvā mahāsuddhantaṃ dassento āha ‘‘yo panā’’tiādi. **Ta**nti mahāsuddhantaṃ. **Yāva** yattako upasampadadivaso hoti, **tāva** tattakaṃ kālanti yojanā. **Uddhaṃ nārohatī**ti uddhaṃ ārohanakālassa abhāvato uddhaṃ na ārohati. **Etthā**ti suddhantaparivāse. **Ayaṃ suddhantaparivāso nāmā**ti nigamanaṃ.

Tatthāti tividhesu samodhānaparivāsesu. ‘‘Odhunitvā samodahitvā dātabbaparivāso’’ti iminā odhunitvā samodhānetvā dātabbo parivāso **odhānasamodhāno**ti vacanatthaṃ dasseti, ‘‘parivāso’’ti iminā taddhitaṇapaccayassa sarūpaṃ dasseti. Ettha ca avadhuniyate, avadhunitabbanti vā **odhānaṃ,** saṃ ekato odahīyate sampiṇḍīyate, udahiyati sampiṇḍiyatīti vā **samodhāna**nti avayavavacanattho kātabbo. ‘‘Makkhetvā’’ti iminā dhudhātuyā pappoṭanadhaṃsanadhovanāni dasseti. **So**ti odhānasamodhāno, āgatoti sambandho.

Etthāti odhānasamodhāne. **Yo**ti bhikkhu, paṭicchādetīti sambandho. Parivasanto vā mānattāraho vā mānattaṃ caranto vā abbhānāraho vā yo bhikkhūti yojanā. ‘‘Purimāya āpattiyā’’ti padaṃ ‘‘samā vā’’ti pade sahādiyogo. ‘‘Ūnatarā’’tipade vibhattiapādānaṃ, anumeyyavisayaapādānaṃ vā. ‘‘Adivase katvā’’ti iminā **odhunitvā**ti ettha dhudhātuyā yathāvuttattheyeva dasseti. **Ūnakapakkhapaṭicchannā**ti pakkhato ūnakena paṭicchannā. **Etenupāyenā**ti pakkhe vuttena etena upāyena.

Tatthāti mūlāpattito atirekapaṭicchanne. **Āvi kārāpetvā**ti mūlāpattito antarāpattiyā paṭicchannabhāvaṃ āvi kārāpetvā. **Etthā**ti āpattipaṭicchanne. **Pamāṇa**nti kāraṇaṃ. **Yā**ti āpatti. **Tatthā**ti mūlabhāvena kattabbāyaṃ mūliāpattiyaṃ. **Itara**nti mūlibhāvena kattabbaṃ mūlāpattiṃ. **Samodhāyā**ti samodahitvā. Pakkhipitvāti attho.

Ekā vā yā āpatti sabbacirapaṭicchannā hotīti yojanā. **Sabbacirapaṭicchannāyo**ti sabbāsaṃ āpattīnaṃ cirena paṭicchannāyo. **Tāsa**nti āpattīnaṃ. **Agghenā**ti paricchedena. Agghasaddo hettha paricchedatthavācako. Abhidhāne (abhidhānappadīpikāyaṃ 1048 gāthāyaṃ) vuttaṃ ‘‘aggho mulye ca pūjane’’ti. Ettha ‘‘mulye cā’’ti padassa mūlaparicchedeti attho daṭṭhabbo. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘tāsaṃ rattiparicchedavasenā’’ti. Imehi padehi agghena rattiparicchedena samodhānetvā dātabbo parivāso **agghasamodhāno**ti vacanatthaṃ dasseti. Ettha ca ‘‘sabbacirapaṭicchannāyo’’ti vuttattā kiñcāpi koṭiatthavācako tatiyakkharena pāṭho yutto viya dissati. Tathāpi so pāṭho na gahetabbo. Kasmā? Bahūsu pāḷipotthakesu, aṭṭhakathāpotthakesu ca alikhitattā. Bahūsu hi porāṇapotthakesu catutthakkharena pāṭhoyeva likhito, tasmā so pāṭhoyeva gahetabbo, na aññoti daṭṭhabbaṃ. **So**ti agghasamodhāno.

Āgatoyevāti sambandho.

Yassa panāti bhikkhussa, paṭicchannāti sambandho. **Sabba**nti sakalaṃ. Āpattisahassagāthāya –

Dasasataṃ āpattiyo rattisataṃ chādayitvānāti yojanā. Iminā nayenapi **agghasamodhāno**ti ettha agghasaddassa catutthakkharena pāṭhassa yuttabhāvo veditabbo. Agghena dasarattiparicchedena samodhāya dātabbo **agghasamodhāno**.

Yo parivāso nānāvatthukāyo āpattiyo ekato katvā diyyati, ayaṃ parivāso missakasamodhāno nāmāti yojanā. Ettha vatthuvasena missakā āpattiyo samodhānetvā dātabbo parivāso **missakasamodhāno**ti vacanattho kātabbo. **Tatrā**ti missakasamodhāne. **Tadanurūpāyā**ti tassa yācanassa anurūpāya.

Ettha cāti missakasamodhāne ca, kātuṃ vaṭṭatīti sambandho.

‘‘Pakkhamānattañca …pe… kathayissāmā’’ti yaṃ vacanaṃ vuttaṃ, tassa vacanassa okāsoti yojanā. **Taṃ panā**ti pakkhamānattaṃ pana. ‘‘Aḍḍhamāsameva dātabba’’nti iminā pakkhameva dātabbaṃ mānattaṃ **pakkhamānatta**nti vacanatthaṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ. **Taṃ panā**ti pakkhamānattaṃ pana, dātabbanti sambandho. **Attano sīma**nti attano vihārasīmaṃ, mahāsīmanti attho. **Sodhetvā**ti sabbāsaṃ hatthapāsanayanavasena, chandārahānaṃ chandanayanavasena, sīmato bahikaraṇavasena ca sodhetvā. **Catuvaggagaṇa**nti catuvaggasaṅghaṃ. **Gaṇo**ti cettha saṅghoyevādhippeto.

Tatrāti ‘‘yojanā kātabbā’’ti vacane. **Mukhamattadassana**nti upāyamattadassanaṃ, ādimattadassanaṃ vā. ‘‘Āpannāya bhikkhuniyā’’ti padaṃ ‘‘evamassa vacanīyo’’ti pade kattā, ‘‘yācāpetvā’’ti pade kāritakammaṃ. ‘‘Byattāya bhikkhuniyā’’ti padaṃ ‘‘ñāpetabbo’’ti pade kāritakattā, ‘‘saṅgho’’ti padaṃ tattheva kāritakammaṃ. ‘‘Etaṃ kāraṇa’’nti dhātukammaṃ ajjhāharitabbaṃ. Tabbapaccayena kāritakammameva vuttaṃ. Ñāpetabbākāraṃ dassento āha ‘‘suṇātu me’’tiādi.

Nikkhittavattanti karaṇatthe cetaṃ upayogavacanaṃ. Nikkhittavattenāti hi attho. **Tatthevā**ti māḷakasīmāyameva. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Assā**ti mānattacārikāya bhikkhuniyā. **Tatrā**ti tasmā kattabbavinayakammabhāvatoti attho. **No**ti amhākaṃ, santikanti sambandho. Catūhi pakatattabhikkhunīhi nisīditabbanti sambandho. **Gāmūpacārato dve leḍḍupāte atikkamitvā**ti idaṃ bhikkhunīvihārūpacārātikkamaṃ sandhāya vuttaṃ. **Vihārūpacāratopī**ti bhikkhuvihārūpacāratopi. **Tatthā**ti bhikkhunīnaṃ nisinnaṭṭhānaṃ. Kurundimahāpaccarīsu pana vuttanti sambandho. **Vihārassa cā**ti bhikkhuvihārassa ca. Gāmassa upacāraṃ muñcituṃ vaṭṭatīti na vuttanti yojanā. Tasmā gāmūpacārepi nisīdituṃ vaṭṭatīti adhippāyo.

Tāya bhikkhuniyā ārocetabbanti sambandho.

Tatthevāti bhikkhunīnaṃ nisīdanaṭṭhāneyeva. **Ṭhāna**nti bhikkhūnaṃ ṭhānaṃ. **Etī**ti āgacchati. **Pagevā**ti pātoyeva. **Tāyā**ti mānattacāriniyā.

Anikkhittavattāya pana bhikkhuniyāti sambandho. **Ajānanapaccayā**ti ajānanakāraṇā. **Ta**nti vacanaṃ. **Pārivāsikavattādīna**nti ādisaddena āgantukavattapūraṇanissayapaṭippassaddhādayo saṅgaṇhāti. **Yuttataraṃ dissatī**ti yuttataraṃ hutvā dissati. Iminā anikkhittavattabhikkhunā viya bhikkhuniyāpi antoupacārasīmagatānaṃyeva ārocetabbaṃ, na gāme ṭhitānampi gantvā ārocetabbanti dīpeti. **Uposathe**ti uposathadivase. Eseva nayo pavāraṇāyapi. **Devasika**nti divase divase. **Tasmiṃ gāme**ti bhikkhunīnaṃ vasanagāme. **Aññatrā**ti bhikkhunīnaṃ vasanagāmato aññasmiṃ gāme. **Tatrā**ti bhikkhunīnaṃ vasanagāmaṃ. **Dassetvā**ti bhikkhunīnaṃ dassetvā. **Tāyā**ti mānattacāriniyā. **Vihāra**nti bhikkhūnaṃ vihāraṃ. **Upacārasīmāyā**ti upacārasīmato bahīti sambandho. **Aya**nti mānattacārinī.

Vīsati gaṇo imassāti **vīsatigaṇo,** saṅgho, tasmiṃ. Mānattaṃ caramānā bhikkhunīti yojanā. **Idaṃ pakkhamānattaṃ nāmā**ti idaṃ pubbavacanassa nigamavasena paravacanassa kathanatthāya vuttanti daṭṭhabbaṃ.

Tatthāti tividhesu mānattesu. Yadetaṃ mānattaṃ anuññātanti sambandho. **Parato**ti parasmiṃ. Parivāsaṃ parivasantassa mūlāyapaṭikassitassa udāyittherassa anuññātanti sambandho. **Āpajjitvā**ti āpajjanato. **Ida**nti mānattaṃ vuccatīti sambandho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Odhānasamodhāna**nti ettha vacanattho heṭṭhā vuttoyeva. **Tampī**ti kurundiyaṃ vuttavacanampi.

Tanti agghasamodhānamissakasamodhānaṃ, dātabbanti sambandho. **Ettāvatā**ti etaparimāṇena vacanakkamena, ‘‘ayañhi idha adhippeto parivāso nāmā’’ti (cūḷava. aṭṭha. 102) vacanato paṭṭhāya yāva ‘‘yojetvā dātabba’’nti vacanaṃ, tāva vacanakkamenāti attho. ‘‘Tena hi bhikkhave…pe… dassessāmā’’ti yaṃ vacanaṃ vuttanti yojanā. ‘‘Atthato’’ti iminā saddopi gahetabbo avinābhāvato.

Paṭicchannaparivāsakathā

102. Yā pāḷi vuttāti sambandho.

108. **Tato**ti pāḷito. **Taṃ āpatti**nti taṃ antarāpattiṃ. **Assā**ti bhikkhussa. Nikkhittavatto bhikkhūti sambandho, hutvāti vā. **So**ti bhikkhu, ṭhito hutvāti sambandho. **Tassā āpattiyā**ti tassā antarāpattiyā. **Paṭicchannā hotī**ti antarāpattipi paṭicchannā hoti. **Tasmimpī**ti mūlāya paṭikassanepi. **Makkhitā**ti pisitā, dhaṃsitā vā. Makkhiyanti pisiyanti, dhaṃsiyantīti vā **makkhitā,** parivutthadivasā. **Tato**ti pāḷito paranti sambandho. Paratopi eseva nayo. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. Paṭicchannavāre dassitā hontīti sambandho.

Samodhānaparivāsakathā

125. **Tato**ti paṭicchannavārato, paraṃ dassitanti sambandho. **Ettha cā**ti etasmiṃ vāre ca. **Yasmā**ti yasmā kāraṇā, yena kāraṇena vā. **Tenevā**ti teneva kāraṇena, tasmā kāraṇā vā, ‘‘mūlāya…pe… detū’’ti vuttanti yojanā. Tasmā sabbe makkhitāva hontīti yojanā. **Tato**ti vārato paraṃ niṭṭhāpitanti sambandho.

Agghasamodhānaparivāsakathā

134. **Tato**ti vārato paraṃ dassitoti sambandho. **Tato**ti vārato paraṃ pāḷi ṭhapitāti sambandho. Lajjidhamme vā uppanneti sambandho. **Ya**nti kammaṃ. **Tato**ti vārato paraṃ tatheva pāḷi ṭhapitāti sambandho.

138. **Tato**ti vārato paraṃ purimanayeneva pāḷi ṭhapitāti sambandho.

Suddhantaparivāsādikathā

156. **Tato**ti vārato paraṃ suddhantaparivāso dassitoti sambandho.

160. **Tato**ti pāḷito paraṃ pāḷi ṭhapitāti sambandho.

165. **Tatthā**ti pāḷiyaṃ. **Antarā**…pe… **appaṭicchannāyoti**ādīsu attho daṭṭhabboti sambandho.

166. **Pacchimasmiṃ āpattikkhandhe**ti ettha āpattikkhandhassa bhedabhāvato kiṃ ‘‘pacchimasmiṃ āpattikkhandhe’’ti vuttanti āha ‘‘ekova so āpattikkhandho’’ti. Atha kasmā ‘‘pacchimasmiṃ āpattikkhandhe’’ti vuttanti āha ‘‘pacchā chāditattā panā’’tiādi. Ettha **pana**saddo garahatthavācako, tathāpīti hi attho. Ekopi āpattikkhandho pacchā chāditattā pacchimasmiṃ

āpattikkhandheti vuttanti adhippāyo.

180. ‘‘Vavatthitā sambhinnā’’ti etaṃ vacananti yojanā.

8. Dvebhikkhuvāraekādasakādikathā

181. **Tato**ti pāḷito paraṃ vuttanti sambandho. **Tatthā**ti pāḷiyaṃ. **Missaka**nti ettha kehi missakanti āha ‘‘thullaccayādīhi missaka’’nti.

184. **Tato**ti pāḷito paraṃ vuttanti sambandho. **Tatthā**ti ‘‘idha pana bhikkhave’’tiādipāṭhe. **Tañcā**ti ‘‘idha pana bhikkhave’’tiādivacanañca ito pubbe avuttaṃ sabbaṃ vacanañcāti yojanā.

Iti samuccayakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

4. Samathakkhandhakaṃ

1. Sammukhāvinayakathā

186-7. Samathakkhandhake evamattho veditabboti yojanā. **Cha mātikāpadānī**ti vākyampi samāsopi yuttoyeva. **Tattha** samāso pana asamāhāradiguyeva. ‘‘Nikkhipitvā’’ti padaṃ ‘‘vutto’’ti pade pubbakālakiriyāvisesanaṃ, tulyattho vā. **Vitthāro**ti vibhaṅgo. **Tatthā**ti vibhaṅge. **Saññāpetī**ti ettha saññaṃ katvā jānāpetīti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘paritosetvā jānāpetī’’ti. Iminā saṃpubbo ñādhātu paritosanatthaṃ antokatvā avabodhanattho hotīti dasseti. **Kāraṇapatirūpakānī**ti kāraṇassa paṭibhāgāni. **Nijjhāpetī**ti ettha jhedhātu olokanatthoti āha ‘‘oloketī’’ti. **Yathā**ti yenākārena, kariyamāneti sambandho. **So**ti dhammavādī. Paratopi eseva nayo. ‘‘Punappuna’’nti iminā **anupekkhatī**ti ettha anusaddo na upacchinnatthoti dasseti. **Pekkhati anupekkhatī**ti ettha ikkhadhātu ‘‘dasseti anudassetī’’ti ettha disadhātuyā sadisatthoti āha ‘‘dasseti…pe… pariyāyavacanānī’’ti. **Tesaññevā**ti ‘‘pekkhati anupekkhatī’’ti padānaññeva. **Pariyāyavacanānī**ti vevacanasaddā atthe paribyattiṃ ayanti gacchanti imehīti **pariyāyāni,** tāniyeva vacanāni pariyāyavacanāni. **So**ti adhammavādī. **Mohetvā**ti dhammavādīpuggalādiṃ mohāpetvā.

188. Dhammavādī puggalo dassetīti sambandho. **Amohetvā**ti adhammavādīpuggalādiṃ amohāpetvā, aviparītaṃ jānāpetvāti attho.

2. Sativinayakathā

195. Parammukhaṃ vineti vināsetīti **vinayo,** parammukhaṃ vineti vināseti anenāti vā **vinayo,** vinayakammaṃ. Saṅghadhammavinayapuggalasammukhānaṃ dātabbo vinayo **sammukhāvinayo.** **Pañcimānī**ti ettha pañcannaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘suddhassā’’tiādi. Anuvaditassa dānanti sambandho. **Etānī**ti pañca aṅgāni. ‘‘Ekekaaṅgavasena na labbhantī’’ti iminā samudāyavākyanibbattibhāvato pañcaṅgavaseneva labbhantīti dasseti. **Desanāmattamevetan**ti ‘‘pañcimānī’’ti etaṃ vacanaṃ desanāmattameva, na avayavavākyanibbattivacananti adhippāyo. **Dhamman**ti bhūtaṃ. **Etthā**ti ‘‘pañcimāni bhikkhave’’tiādivacane. **Tattha cā**ti ‘‘pañcimāni bhikkhave’’tiādivacane ca. **Anuvadantī**ti ettha anuddhaṃsanena vadantīti dassento āha ‘‘codentī’’ti. Ayaṃ pana sativinayo dātabboti sambandho. **Anāgāminopī**ti pisaddo sambhāvane, sakadāgāmiādike pana kā nāma kathāti dasseti. **So ca kho**ti sativinayo ca. **Codiyamāneyevā**ti codiyamānasseva, ayameva vā pāṭho. **Tasmin**ti sativinayasmiṃ dinneti sambandho. Acoditattā kathā na rūhatīti āha ‘‘codentopī’’tiādi. **Āpajjatī**ti codako āpajjati. Codanādiasāruppe vineti vināsetīti **vinayo,** vineti vināseti anenāti vā **vinayo,** vinayakammaṃ. Sativepullapattassa dātabbo vinayo **sativinayo**.

3. Amūḷhavinayakathā

196. **Bhāsitaparikanta**nti ettha bhāsitaparikantasaddānaṃ karaṇāpekkhattā visuṃ karaṇaṃ dassento āha ‘‘vācāya bhāsitaṃ, kāyena parikanta’’nti. ‘‘Parikkametvā kata’’nti iminā parikamatīti **parikantaṃ,** parikantaṃ hutvā kataṃ **parikanta**nti vacanatthaṃ dasseti. **Parikkametvā**ti atikkamitvā. **Saratāyasmā**ti ettha ukāralopasandhiṃ dassento āha ‘‘saratu āyasmā’’ti. ‘‘Evarūpiyā āpattiyā’’ti iminā **āpajjitā**ti ettha tupaccayayogabhāvato kammatthachaṭṭhiyāpi sambhavabhāvaṃ dasseti. Tupaccayayoge kammatthachaṭṭhī aniccaṃ hoti, tasmā pāḷiyaṃ ‘‘evarūpiyā āpattiyā’’ti kammatthachaṭṭhībhāvena avatvā ‘‘evarūpiṃ āpatti’’nti kammatthadutiyābhāvena vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Tassā**ti ‘‘āpajjitvā’’ti pāṭhassa. ‘‘Paṭhamaṃ pacchā’’ti padehi adhippāyatthaṃ dasseti. Codakassa kathaṃ vineti vināsetīti **vinayo,** codakassa kathaṃ vineti vināseti anenāti vā **vinayo**. Paṭhamaṃ mūḷhabhāvaṃ upagantvā pacchā amūḷhassa dātabbo vinayo **amūḷhavinayo**.

4. Paṭiññātakaraṇakathā

200. Paṭijāniyate, paṭijānanaṃ vā **paṭiññā,** tāya kāretabbaṃ.

5. Yebhuyyasikākathā

202. **Yebhuyyasikā**ti ettha yebhuyyena pavattā yebhuyyasikā, dhammavādīnaṃ yebhuyyatāsampādikā kiriyāti dassento āha ‘‘yassā kiriyāyā’’tiādi. Tattha **yassā kiriyāyā**ti yassā yebhuyyatāsampādikāya kiriyāya. **Esā**ti yebhuyyatāsampādikā kiriyā.

204. **Oramattaka**nti ettha orasaddo ca mattasaddo ca samūhaṃ katvā parittavācako appamattavācakoti āha ‘‘parittaṃ appamattaka’’nti. ‘‘Bhaṇḍanamattamevā’’ti iminā na mahantaṃ vivādādhikaraṇaṃ hotīti dasseti. **Na ca gatigata**nti ettha cirakālabhāvaṃ na ca gatanti dassento āha ‘‘dve tayo…pe… avinicchita’’nti. **Tattha tatthevā**ti tasmiṃ tasmiṃ vivādādhikaraṇajātaāvāse eva, na ca saritasāritapadānaṃ suddhakāritakiriyabhāvaṃ dassento āha ‘‘sayaṃ saritaṃ vā aññehi sāritaṃ vā na hotī’’ti. **Tehi bhikkhūhī**ti vivādakārakehi bhikkhūhi. ‘‘Salākaṃ gāhento’’ti iminā ‘‘jānātī’’ti padassa kattāraṃ dasseti. **Iminā nīhārenā**ti iminā kāraṇena. **Api nāmā**ti iminā **appevanāma**saddo apināmapariyāyoti dasseti. **Assū**ti bhaveyyuṃ. Iminā ‘‘pāḷiyaṃ adhammavādī bahutarā bhaveyyuṃ, appeva nāma sādhū’’ti yojanānayaṃ dasseti. ‘‘Ayamassa ajjhāsayo hotī’’ti iminā pāṭhasesaṃ dasseti. **Assā**ti salākagāhassa. **Dvīsupī**ti ‘‘jānāti saṅgho bhijjissatī’’ti ca ‘‘appeva nāma saṅgho bhijjeyyā’’ti ca dvīsupi padesu.

‘‘Adhammena gaṇhantī’’ti ettha ‘‘gaṇhantī’’ti kiriyāpadassa adhammavādino eva kattā nāmāti āha ‘‘adhammavādino’’ti. ‘‘Dve dhammavādino’’ti iminā ‘‘vaggā gaṇhantī’’ti ettha ‘‘gaṇhantī’’ti kiriyāpadassa dhammavādino eva kattā nāmāti dasseti. **Na ca yathādiṭṭhiyā gaṇhantī**ti ettha dhammavādino hutvā dhammavādisalākaṃ aggahetvā adhammavādisalākassa gahaṇaṃ na ca yathādiṭṭhiyā gaṇhanti nāmāti dassento āha ‘‘dhammavādino hutvā’’tiādi. **Paṭivattetvā**ti imamevatthaṃ paṭisedhetvā. ‘‘Parivattetvā’’tipi pāṭho, heṭṭhupariyāyaṃ katvāti attho. **Te**ti dhammavādino. **Etthā**ti samathakkhandhake.

6. Tassapāpiyasikākathā

207. **Asucī**ti ettha natthi sucīni kāyavacīkammāni etassāti asucīti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘asucīhi kāyavacīkammehi samannāgato’’ti. Eseva nayo **alajjī**ti etthāpi. **Sānuvādo**ti ettha anuvādaupavādasaddānaṃ pariyāyattā vuttaṃ ‘‘saupavādo’’ti. **Iti pañcā**ti imāni pañca aṅgāni. **Etthā**ti tassapāpiyasikakamme. **Ida**nti kammaṃ vuccatīti sambandho. **Hī**ti vitthāro. Yo puggalo pāpiyoti yojanā. **Pāpussannatāyā**ti lāmakussannatāya. Iminā ayañca pāpo ayañca pāpo, ayamimesaṃ visesena pāpoti **pāpiyo**ti ca pāpānaṃ atisayena pāpoti **pāpiyo**ti ca vacanattho dassito. **Tassā**ti puggalassa. Iminā tassa

pāpiyassa kattabbaṃ **tassapāpiyasikaṃ,** tameva kammaṃ **tassapāpiyasikakamma**nti vacanatthaṃ dasseti. Kesuci potthakesu yakāre dvebhāvo atthi, so ayuttoyeva. ‘‘Yebhuyyasikā’’ti ettha yakāre dvebhāvassa dassanato etthāpi dvebhāvo yutto bhaveyyāti likhantīti daṭṭhabbaṃ.

7. Tiṇavatthārakādikathā

212. **Kakkhaḷatāya vāḷatāyā**ti ettha kakkhaḷassa bhāvo kakkhaḷatā, vāḷassa bhāvo vāḷatāti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘kakkhaḷabhāvāya ceva vāḷabhāvāya cā’’ti. Iminā tāpaccayassa samūhatthañca svatthañca paṭikkhipati. ‘‘Kakkhaḷatāya vāḷatāyā’’ti byañjanatoyeva nānaṃ, na atthato. **Bhedāyā**ti ettha aññassa bhedaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘saṅghabhedāyā’’ti. **Gilānepī**ti pisaddo aññe pana kā kathāti dasseti. **Tatthevā**ti adhikaraṇavūpasamaṭṭhāneyeva. ‘‘Ekato’’ti iminā **ekajjha**nti padassa ‘‘ekato’’ti padena samānataṃ dasseti, ekasaddato jjhapaccayo ca topaccayo ca viseso, ‘‘tiṇavatthārakasadisattā’’ti iminā sadisūpacāraṃ dasseti. Tiṇehi avattharitabbanti **tiṇavatthāraṃ,** gūthamuttaṃ, tiṇavatthāramiva **tiṇavatthārakaṃ**. Ettha adhikaraṇameva mukhyato labbhati, samatho pana phalūpacārato, sadisatthe kapaccayo. Tamevatthaṃ pākaṭaṃ karonto āha **‘‘yathā hī’’**tiādi. Ghaṭṭiyamānaṃ gūthaṃ vā muttaṃ vāti yojanā. ‘‘Ghaṭṭiyamāna’’nti padaṃ hetuantogadhavisesanaṃ, ‘‘bādhatī’’ti iminā sambandhitabbaṃ. Suppaṭicchāditassa pana assa gūthamuttassāti yojanā. ‘‘Suppaṭicchāditassā’’ti padampi hetuantogadhavisesanameva, ‘‘na bādhatī’’ti iminā sambandhitabbaṃ. Yaṃ adhikaraṇaṃ saṃvattatīti sambandho. **Mūlānumūla**nti mūlañca anumūlañca mūlānumūlaṃ. **Ta**nti adhikaraṇaṃ. **Iminā kammenā**ti tiṇavatthārakakammena. Gūthaṃ tiṇehi paṭicchannaṃ suvūpasantaṃ hoti viya tiṇavatthārakena paṭicchannaṃ suvūpasantaṃ hotīti yojanā. **Itī**ti tasmā.

213. **Thullavajja**nti ettha thullaccayassāpi thullavajjattā idha pārājikasaṅghādisesamevādhippetanti āha ‘‘pārājikañceva saṅghādisesañcā’’ti. **Gihipaṭisaṃyutta**nti ettha gihīnaṃ paṭisaṃyuttaṃ gihipaṭisaṃyuttanti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘gihīna’’ntiādi. ‘‘Hīnenā’’ti padaṃ ‘‘khuṃsanavambhana’’ iti padeneva sambandhitabbaṃ. **Dhammikapaṭissavesū**ti nimittatthe bhummavacanaṃ.

214. Kammavācāpariyosāne vuṭṭhitā hontīti sambandho. **Tatthā**ti adhikaraṇavūpasamaṭṭhāne. **Aññāvihitāpī**ti adhikaraṇavinicchayato aññasmiṃ ṭhāne cittaṃ āvihitāpi ṭhapitāpi. **Upasampadamaṇḍalato**ti upasampadasīmabimbato, **ye panā**ti bhikkhū pana, diṭṭhāvikammaṃ karontīti vā anāgatāti vā nisinnāti vā sambandho. **Tehi vā**ti adhikaraṇaṃ vinicchinantehi bhikkhūhi vā. **Tatthā**ti adhikaraṇavinicchitaṭṭhānaṃ. **Chandaṃ datvā**ti chandaṃ saṅghassa datvā. **Pariveṇādīsū**tiādisaddena āvāsādayo saṅgaṇhāti. **Te**ti bhikkhū.

8. Adhikaraṇakathā

215. **Vipaccatāyā**ti ettha vikārabhāvena patati pavattatīti **vipaccaṃ,** cittadukkhaṃ, tadeva **vipaccatā,** tadatthāyāti dassento āha ‘‘cittadukkhattha’’nti. ‘‘Pharusavacana’’nti iminā **vohāra** saddo vacanapariyāyoti dasseti. **Yo tatthā**ti ettha tasaddassa visayaṃ dassento āha ‘‘tesu anuvadantesū’’ti. Yo upavādoti yojanā. ‘‘Anuvadanā’’ti etaṃ padanti yojanā. **Ākāradassana**nti anuvadanassa ākāradassanaṃ, dassanahetu vā. ‘‘Punappuna’’nti iminā **anusampavaṅkatā**ti ettha anusaddassa na upacchinnatthaṃ dasseti. **Tatthevā**ti anuvadane eva. **Sampavaṅkatā**ti sammā pakārena ninnaponapabbhāratā. **Abbhussahanatā**ti ettha atirekaṃ ussāhanatāti dassento āha ‘‘kasmā’’tiādi. **Anubalappadāna**nti ettha punappunaṃ balassa padānanti dassento āha ‘‘purimavacanassā’’tiādi.

Kiccayatāti ettha ‘‘mā paṇḍiccaya’’ntiādīsu (jā. 2.22.1) viya byañjanavaḍḍhanavasena yakārāgamoti āha ‘‘kiccameva kiccaya’’nti. ‘‘Ubhayampetaṃ saṅghasseva adhivacana’’nti iminā kiccakaraṇīyasaddo kattuvācakoti dasseti, saṅgho hi karotīti vacanatthena **kicco**ti ca **karaṇīyo**ti ca vuccati. Tassa bhāvo, **kiccayatā karaṇīyatā**ti vutte saṅghakammaṃyeva labbhati. Tena vuttaṃ ‘‘ubhayampetaṃ saṅghakammasseva adhivacana’’nti. Yadi kammavācako bhaveyya, ‘‘kattabbanti

kiccaṃ, karaṇīya''nti vutteyeva saṅghakammassa labhanato tāpaccayo svattho bhaveyya. Evañhi sati kiccayassa bhāvo **kiccayatā** karaṇīyassa bhāvo **karaṇīyatā**ti vacanattho na kattabbo bhaveyya, kato ca, tasmā na kammavācakoti daṭṭhabbaṃ. **Tassevā**ti saṅghakammasseva. **Tatthā**ti apalokanādīsu catūsu kammesu. **Sīmaṭṭhakasaṅgha**nti ''upacārasīmādīsu ṭhitaṃ saṅghaṃ. **Sodhetvā**ti ettha sodhanaṃ nāma sīmaṭṭhakasaṅghassa hatthapāsanayanaṃ, chandārahānaṃ chandassa āharaṇaṃ, sīmato bahikaraṇaṃ. Tamevatthaṃ ekadesato dassetuṃ vuttaṃ ''chandārahānaṃ chandaṃ āharitvā''ti. Apaloketi āpucchati anenāti **apalokanaṃ,** taṃyeva kammaṃ **apalokanakammaṃ. Vuttanayenevā**ti ''sīmaṭṭhakasaṅghaṃ sodhetvā''tiādinā vuttanayeneva. ''Suṇātu me''tiādinā saṅghagaṇapuggale ñāpeti etāyāti **ñatti,** sāyeva kammaṃ **ñattikammaṃ,** ñattiyeva dutiyaṃ **ñattidutiyaṃ,** tameva kammaṃ **ñattidutiyakammaṃ**. Ettha kiñcāpi ñatti paṭhamaṃ ṭhapitā, kammavācāyeva dutiyā hoti, ''phassapañcamā''tiādīsu (dhātu. 316) viya pana paṭilomavasena vohāraṃ katvā ''ñattidutiyā''ti vuttaṃ. **Phassapañcamā**ti ettha kiñcāpi dhammasaṅgaṇiyaṃ (dha. sa. 1 ādayo) ''phasso hoti, vedanā hoti, saññā hoti, cetanā hoti, cittaṃ hotī''ti phassaṃ paṭhamaṃ vuttaṃ, paṭilomavasena pana vohāraṃ katvā ''phassapañcamā''ti dhātukathāyaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. Eseva nayo ñatti catutthakammepi. **Ekāya ca anusāvanāyā**ti ñattito anupacchā sāvetabbāti **anusāvanā,** tāya, **tīhi ca anusāvanāhī**ti ñattitoanu pacchā, punappunaṃ vā tikkhattuṃ sāvetabbāti **anusāvanā,** tāhi. **Tatthā**ti catūsu kammesu.

Apaloketvāvāti ettha evaphalaṃ dassento āha ''ñattikammādivasena na kātabba''nti. **Ñattikammampī**ti pisaddena na kevalaṃ apalokanakammameva, atha kho ñattikammampīti dasseti. **Ñattidutiyakammaṃ panā**ti ettha panasaddo visesatthajotako, pakkhantarajotako vā. **Tatthā**ti dvīsu kammesu. **Garukānī**ti alahukāni. **Avasesānī**ti chahi kammehi avasesāni, evarūpāni lahukakammānīti sambandho. ''Avasesā''tipi pāṭho, sammutiyoti sambandho. **Apaloketvāpī**ti pisaddo ñattidutiyakammavācaṃ sāvetvāpīti sampiṇḍeti. Aññatthāpohanaṃ dassento āha ''ñattikammañatticatutthakammavasena pana na kātabbamevā''ti. Ñatticatutthakammaṃ kātabbanti sambandho. **Etthā**ti samathakkhandhake.

Vitthārato pana āgatoyevāti sambandho. **Etesa**nti catunnaṃ kammānaṃ. Yaṃ pana atthajātaṃ anuttānanti sambandho. **Tatthā**ti catūsu kammesu. **Ta**nti atthajātaṃ. **Eva**nti evaṃ kammavaggeyeva vaṇṇayamāne. **Hī**ti laddhaguṇajotako. **Suviññeyyā**ti sukhena viññātabbā.

216. **Pāḷivasenevā**ti na aṭṭhakathāvasenāti adhippāyo.

220. **Yenā**ti cittuppādena. Iminā vivadanti anenāti **vivādo**ti vacanatthaṃ dasseti. **Samathehi cā**ti casaddo sampiṇḍanattho. Tena na kevalaṃ vivādoyeva, atha kho adhikaraṇañcāti sampiṇḍeti, atha vā **samathehi cā**ti samathehi eva. Iminā samathehi adhikarīyati vūpasamīyatīti **adhikaraṇa**nti vacanatthaṃ dasseti. Vivādoyeva adhikaraṇaṃ **vivādādhikaraṇaṃ. Evamādinā nayenā**ti ādisaddena anuddhaṃsanena vadanti anena cittuppādenāti **anuvādo**tiādayo vacanatthe saṅgaṇhāti.

222. **Sandhāyabhāsitavasenā**ti lokavajjaṃ sandhāya bhāsitassa vacanassa vasena. Sandhāyabhāsitatthaṃ vitthārento āha ''yasmiṃ hī''tiādi. Tattha pathavikhaṇanādike yasmiṃ āpattādhikaraṇeti yojanā. **Tasmi**nti kusalacittaṅge āpattādhikaraṇe. **Tasmā**ti yasmā na sakkā vattuṃ, tasmā. **Ida**nti ''natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala''nti vacanaṃ, vuttanti sambandho. Sandhāya avuttaṃ dassetvā sandhāya vuttaṃ dassento āha ''idaṃ pana sandhāya vutta''nti. Tattha **idaṃ panā**ti kāraṇaṃ pana sandhāyāti sambandho. Yaṃ āpattādhikaraṇanti yojanā. ''Lokavajja''nti pade tulyādhikaraṇaṃ. Lokasmiṃ, lokehi vā vajjetabbanti **lokavajjaṃ. Ta**nti āpattādhikaraṇaṃ. **Tatthā**ti āpattādhikaraṇe. **Vikappo**ti vividhā kappanaṃ, vividhatakko vā. **Yaṃ panā**ti āpattādhikaraṇaṃ pana. ''Paṇṇattivajja''nti pade tulyādhikaraṇaṃ. Bhagavato paññattiyā hetubhūtāya vajjetabbanti **paṇṇattivajjaṃ. Ta**nti āpattādhikaraṇaṃ, akusalaṃ hotīti sambandho. **Kiñcī**ti appamattakaṃ, āpattānāpattiṃ ajānantassa āpajjanatoti sambandho. **Tasmā**ti yasmā abyākataṃ hoti, tasmā. **Tatthā**ti paṇṇattivajjabhūte āpattādhikaraṇe. ''Āpattādhikaraṇaṃ…pe… kusala''nti idaṃ vacanaṃ vuttanti yojanā.

Yadi kusalacitto āpajjati, atha nanu āpattādhikaraṇaṃ kulalanti vattabbo bhaveyyāti āha ‘‘sace panā’’tiādi. **Yanti** āpattādhikaraṇaṃ. ‘‘Idaṃ vuccati…pe… kusala’’nti vadeyya saceti yojanā. Eḷakalomañca padasodhammañca eḷakalomapadasodhammāni, tāni ādīni yesaṃ tānīti **eḷakalomapadasodhammādīni,** tāni samuṭṭhānāni yāsanti **eḷakalomapadasodhammādisamuṭṭhānā,** tāsaṃ āpattīnampīti sambandho. **Tatthā**ti eḷakalomapadasodhammādisamuṭṭhānāsu āpattīsu. **Āpattiyā aṅga**nti āpattiyā kāraṇaṃ. Evaṃ āpattiyā anaṅgaṃ dassetvā tassāyeva aṅgaṃ dassento āha ‘‘kāyavacīviññattivasena panā’’tiādi. Tattha **calitappavattāna**nti calitena hetubhūtena pavattānaṃ. Atha vā calito ca kāyo, pavattā ca vācāti **calitappavattā,** tāsaṃ calitappavattānaṃ kāyavācānaṃ. **Tañcā**ti kāyavācānaṃ aññatarañca. **Abyākata**nti ettha itisaddo parisamāpanattho.

Ayamattho evaṃ veditabboti yojanā. **Tenā**ti cittena. ‘‘Idaṃ…pe… saddhi’’nti iminā **sañjānanto**ti ettha saṃsaddassa sundaratthaṃ saha ākārena dasseti. ‘‘Vītikkama…pe… kappetvā’’ti iminā **ceccā**ti padassa atthaṃ saha visesanena dasseti. ‘‘Upakkamavasena…pe… pesetvā’’ti iminā **abhivitaritvā**ti padassa atthaṃ dasseti. Pāḷiyaṃ yaṃsaddovītikkamavisayoti āha ‘‘yaṃ āpattādhikaraṇaṃ vītikkama’’nti. ‘‘Āpajjatī’’ti iminā pāṭhasesaṃ dasseti. Evaṃ vītikkamato tassa bhikkhunoti yojanā.

Abyākatavārepīti pisaddo akusalavāraṃ apekkhati. **Tassā**ti cittassa. **Ajānanto**tiādīnaṃ padānamattho akusalavāre vuttapaṭipakkhavasena veditabbo. Yaṃ āpattādhikaraṇantiādīnaṃ padānamattho akusalavārena sadisoyeva.

224. **Ayaṃ vivādo no adhikaraṇa**ntiādīsu evamattho veditabboti sambandho.

9. Adhikaraṇavūpasamanasamathakathā

228. **Catuvaggakaraṇe kamme**ti sīmasammutiādikamme. **Pañcavaggakaraṇe**ti paccantimesu janapadesu upasampadādikamme. **Dasavaggakaraṇe**ti majjhimesu janapadesu upasampadakamme. **Vīsativaggakaraṇe**ti abbhānakamme. **Kammappattā**ti kammassa pattā yuttā anurūpā.

230. **Sampaṭicchitabba**nti paṭiggaṇhitabbaṃ. Sampaṭicchitvā ca pana atikkāmetabbanti sambandho. **Bhaṇḍaka**nti cīvarādibhaṇḍakaṃ. **Mānaniggahatthāyā**ti bhaṇḍanajātānaṃ mānassa niggahatthāya. **Katipāha**nti katipayāhaṃ, dvīhatīhanti attho.

231. **Anantāni ceva bhassānī**ti ettha anantasaddo aparimāṇasaddena atthato ekoti āha ‘‘aparimāṇānī’’ti. ‘‘Vacanānī’’ti iminā **bhassa**saddo vacanapariyāyoti dasseti. **Ubbāhikāya sammanitabbo**ti kena sammanitabboti āha ‘‘apaloketvā vā’’tiādi. Iminā apalokanakammena vā ñattidutiyakammena vā sammanitabboti dasseti. Anantāni bhassāni dhammakathikaṃ uddharitvā bāhati paṭisedheti imāya sammutiyāti **ubbāhikā,** tāya. Evaṃ sammatehi pana bhikkhūhi vinicchitabbanti sambandho. Visuṃ nisīditvā tassāyeva parisāya nisīditvā vāti yojanā. **Aññehī**ti sammatabhikkhūhi aññehi.

233. **Tatrassā**ti ettha tatra assāti padavibhāgaṃ katvā tasaddo parisavisayo pasiddhavisayo, assasaddo ākhyātikoti āha ‘‘tassaṃ parisati bhaveyyā’’ti. ‘‘Neva suttaṃ āgata’’nti sāmaññato vuttepi ‘‘no suttavibhaṅgo’’ti vakkhamānattā mātikaṃ sandhāya vuttanti āha ‘‘na mātikā āgatā’’ti. **Vinayopī**ti khandhakavinayopi. Pisaddena suttavibhaṅgaṃ apekkhati. **Byañjanacchāyāyā**ti ettha **chāyā**saddo paṭibimbe ca pabhāya ca hotīti āha ‘‘byañjanamattamevā’’ti, byañjanapaṭibimbikabyañjanapabhāvantabhūtaṃ atthaṃ aggahetvā byañjanapaṭibimbabyañjanapabhāmattameva gahetvāti adhippāyo. ‘‘Paṭisedhetī’’ti iminā **paṭibāha**saddo paṭisedhatthoyeva, na maddanatthoti dasseti. Paṭibāhanākāraṃ dassento āha ‘‘jātarūparajatakhettavatthupaṭiggahaṇādīsū’’tiādi. **Ki**nti kena kāraṇena, kasmā kāraṇā vā. **Ime**ti jātarūpādipaṭiggāhake bhikkhū. **Kārethā**ti tumhe kāreyyātha. Eyyāthassa hi ethādeso. Pucchāyaṃ sattamīvibhatti hoti. **Sutte**ti suttantapiṭake. Aparo dhammakathiko vadatīti sambandho. **Imesa**nti

olambetvā nivāsentānaṃ. **Etthā**ti olambetvā nivāsane.

234. **Bahutarā bhikkhū**ti ettha dviguṇatiguṇādinā adhikā eva bahutarā nāmāti āha ‘‘ekenapi adhikā bahutarāvā’’ti. ‘‘Ko pana vādo’’tiādinā ‘‘ekenapī’’ti ettha pisaddassa garahatthaṃ dasseti.

Tividhasalākaggāhakathā

235. **Saññattiyā**ti ettha saññāpanaṃ saññatti, tadatthāyāti dassento āha ‘‘saññāpanatthāyā’’ti. Gūhitabboti **gūḷho,** soyeva **gūḷhako,** salākaggāho kātabboti sambandho. Vivaritabboti **vivaṭo,** soyeva **vivaṭako**. Sassa attano kaṇṇasamīpe jappīyati kathīyatīti **sakaṇṇajappo,** soyeva **sakaṇṇajappako**. ‘‘Nimittasaññaṃ āropetvā’’ti iminā **vaṇṇāvaṇṇāyo katvā**ti ettha vaṇṇasaddo saṇṭhānavācakoti dasseti. Susaṇṭhānadusaṇṭhānā salākāyo katvāti attho. **Tato**ti visabhāgakaraṇato paraṃ gahetabboti sambandho. Sabbāpi tā salākāyoti yojanā. **Katvā**ti pakkhipanaṃ katvā. **Vuttanayenā**ti ‘‘alajjussannāyā’’tiādinā vuttanayena. ‘‘Yāvatatiya’’nti iminā **paccukkaḍḍhitabba**nti ettha punappunaṃ uddhaṃ kaḍḍhitabbanti atthaṃ dasseti. **Atirekajāte**ti adhammavādīhi atirekato jāte satīti sambandho. **Yāvatatiyampī**ti pisaddo tato ūne ekadvevāre pana kā nāma kathāti dasseti.

Sakaṇṇajappake pana evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Sace saṅghatthero gaṇhātīti sambandho. **So**ti saṅghatthero. **Vayoanuppattā**ti pacchimavayaṃ anuppattā. **Eta**nti adhammavādisalākaṃ. **Assā**ti saṅghattherassa. **Itarā salākā**ti adhammavādisalākāhi aññā dhammavādisalākā. **So**ti saṅghatthero. **Ta**nti dhammavādisalākaṃ. **Tato**ti neva avabujjhanakāraṇā. **Vuttanayamevā**ti gūḷhake vuttanayameva. Vivaṭo attho imassāti **vivaṭattho**.

Tassapāpiyasikāvinayakathā

238. **Pārājikasāmantaṃ nāmā**ti pārājikassa āsannaṃ nāma. **Adinnādānādīsū**ti ādisaddena manussaviggaha uttarimanussadhammapārājike saṅgaṇhāti. **Nibbeṭhayamāna**nti veṭhanarahitaṃ, tamenaṃ bhikkhunti sambandho. Iminā **nibbeṭhenta**nti ettha antasaddo mānasaddapariyāyoti dasseti. **Ativeṭhetī**ti ettha kehi ativeṭhetīti āha ‘‘iṅghāyasmātiādivacanehī’’ti. **Tenā**ti codakena. **Ma**nti mamaṃ. **Āhā**ti cuditako āha. **Etassā**ti avajānanapaṭijānanādikārakassa pāpiyassa puggalassa. **Sīlavā bhavissatī**ti pāpiyo puggalo sace sīlavā bhavissati. **Paṭippassaddhi**nti pāpiyabhāvato paṭippassambhanaṃ. **No ce**ti sīlavā no bhavissati ce. **Tathā nāsito**ti tena tassa pāpiyasikakammakaraṇena nāsaṃ gato bhavissati. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ samathakkhandhake.

Iti samathakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

5. Khuddakavatthukkhandhakaṃ

Khuddakavatthukathā

243. Khuddakavatthukkhandhake **muṭṭhikamallā**ti muṭṭhikena mathanti aññamaññaṃ hiṃsantīti muṭṭhikamallā. Iminā pāḷiyaṃ padassa heṭṭhupariyaṃ dasseti. **Gāmamudavā**ti ettha chavirāgamaṇḍanānuyuttena mudo modanaṃ etesamatthīti **mudavā,** gāme vasantā mudavā **gāmamudavā**ti dassento āha ‘‘chavirāgamaṇḍanānuyuttā nāgarikamanussā’’ti. ‘‘Vaṇṇavā ahesu’’ntiādīsu (pārā. 193; pāci. 67) viya vacanaṃ daṭṭhabbaṃ. **Thambhe**ti ettha na yattha katthaci thambho hoti, atha kho nhānatitthe nikhaṇitvā ṭhapitathambhoyevāti āha ‘‘nhānatitthe nikhaṇitvā ṭhapitatthambhe’’ti.

Iṭṭhakāsilādārukuṭṭānanti iṭṭhakākuṭṭasilākuṭṭadārukuṭṭānaṃ. **Aṭṭhapadākārenā**ti aṭṭhapadaphalakākārena. **Rājiyo**ti lekhāyo. **Tatthā**ti aṭṭāne, ākiritvāti sambandho.

Gandhabbahatthakoti gandhabbānaṃ vīṇāhattho viyāti gandhabbahatthako. Dārūhi katattā vuttaṃ ‘‘dārumayahatthenā’’ti. **Tenā**ti gandhabbahatthena, gahetvāti sambandho. **Kuruvindakapāsāṇacuṇṇānī**ti evaṃnāmakassa pāsāṇassa cuṇṇāni. **Ta**nti kataguḷikakalāpakaṃ, gahetvāti sambandho. **Viggayhā**ti aññamaññassa sarīre daḷhaṃ gahetvāti dassento āha ‘‘aññamaññaṃ sarīrena sarīra’’nti. **Makaradantake**ti makaranāmakassa macchassa dantasadise dante. **Mallakamūlasaṇṭhānenā**ti kheḷapaṭiggahapādasaṇṭhānena. **Gilānassāpī**ti pisaddo agilānassa pagevāti dasseti.

244. **Dante**ti makaradante. Akataṃ mallakaṃ **akatamallakaṃ. Kapālakhaṇḍaṃ vā**ti vāsaddo samuccayattho. Kāsaphullavirahitattā vatthavaṭṭi **ukkāsikā** nāma. Natthi kāsaṃ phullametissāti **ukkāsā,** sā eva **ukkāsikā. Yassa kassacī**ti gilānāgilānassa vā jarādubbalataruṇabalavassa vā. **Piṭṭhi**nti piṭṭhiyaṃ, ayameva vā pāṭho. Pāṇitalassa puthuṭṭhānaṃ **puthupāṇi,** tena kataṃ **puthupāṇikaṃ,** hatthaparikammaṃ, tena vuttaṃ ‘‘hatthaparikammaṃ vuccatī’’ti. **Sabbesa**nti nhāyantānaṃ vā anhāyantānaṃ vā sabbesaṃ.

245. **Kaṇṇato**ti kaṇṇacchiddato. Muttolambakādivallisadisattā **vallikā** nāma. **Palambakasutta**nti parimuñcitvā lambiyati anenāti palambakaṃ, tameva suttaṃ palambakasuttaṃ. **Valaya**nti niyuraṃ.

246. Dvīhi māsehi niyuttaṃ **dumāsikaṃ. Dve** aṅgulāni etassāti **duvaṅgulaṃ,** keso. **Ubhayenapī**ti dumāsikaduvaṅgulasaṅkhātena ubhayenapi. Ayampi ukkaṭṭhaparicchedova vuttoti yojanā. **Tato**ti dumāsikaduvaṅgulato.

Osaṇṭhentīti ettha olikhitvā samaṃ patiṭṭhāpentīti dassento āha ‘‘olikhitvā sannisīdāpentī’’ti. **Dantamayādīsū**ti ādisaddena aṭṭhimayādayo saṅgaṇhāti. **Hatthaphaṇenā**ti hatthasaṅkhātena phaṇena. **Cikkhallenā**ti cikkhallasadisena niyyāsena. **Udakatelenā**ti ettha udakañca telañcāti ca udakasaṅkhātena telenāti ca atthaṃ nivattento āha ‘‘udakamissakena telenā’’ti. Iminā udakena missakaṃ telaṃ **udakatela**nti vacanatthaṃ dasseti. **Uṭṭhalome**ti uṭṭhitalome. **Hatthaṃ temetvā**ti hatthaṃ udakatelena temetvā. **Uṇhābhitattarajokiṇṇasirānampī**ti uṇhena abhitatto ca rajehi okiṇṇasiro ca uṇhābhitattarajokiṇṇasirā, atha vā uṇhena abhitatto siro etesanti uṇhābhitattasirā, rajehi okiṇṇo siro etesanti rajokiṇṇasirā, uṇhābhitattasirā ca rajokiṇṇasirā ca uṇhābhitattarajokiṇṇasirā, pubbapade uttarapadalopo, tesampi. **Allahatthenā**ti addahatthena, ayameva vā pāṭho.

247. Yesu kaṃsapattādīsu mukhanimittaṃ paññāyati, sabbāni tāni kaṃsapattādīnipīti yojanā. **Yattha katthacī**ti yasmiṃ kasmiṃci ādāse vā udakapatte vāti sambandho. **Sañchavi nu kho**ti sañjātā chavi nu kho, ahaṃ jiṇṇo amhi nu kho, noti yojanā.

Mukhaṃ ālimpantīti ettha kehi ālimpantīti āha ‘‘vippasannachavirāgakarehi mukhalepanehī’’ti. ‘‘Manosilāyā’’ti iminā manosilā eva **manosilikā**ti dasseti. **Tānī**ti lañchanāni. **Haritālādīhipī**ti pisaddena na kevalaṃ manosilikāya eva, atha kho haritālādīhipīti dasseti.

248. **Na bhikkhave naccaṃ vā**tiādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Niccāpentassa vā**ti parehi naccāpentassa vā. **Sādhugīta**nti sundaraṃ aniccatādipaṭisaṃyuttaṃ gītaṃ, sajjanānaṃ vā. Dantagītampi na vaṭṭatīti sambandho. **Ya**nti gītaṃ. **Pubbabhāge**ti gāyanato pubbabhāge. **Gāyāpentassāpī**ti parehi vā gāyāpentassāpi. **Yaṃ panā**ti kiriyāparāmasanaṃ. Yaṃ paharati, **tattha** paharaṇe anāpattīti yojanā. **Sabba**nti akhilaṃ naccagītavāditaṃ. **Passato**ti passantassa ca suṇantassa ca. Savanampi hi ekasesena vā sāmaññaniddesena vā passaneneva saṅgahitaṃ. **Vihārato**ti anaccaagītaavāditaṭṭhānavihārato. **Vihāra**nti naccagītavāditaṭṭhānavihāraṃ. **Asanasālāyā**ti gāme ṭhitāya asanasālāya.

249. **Sarakiriya**nti sarassa kiriyaṃ. Iminā **sarakutti**nti ettha sarassa karaṇaṃ sarakuttīti vacanatthaṃ dasseti. Aladdhaṃ samādhinti sambandho. **Pacchimā janatā**ti ettha samūhiṃ avayavaṃ

vinā samūhassa avayavino abhāvā tāpaccayo svatthopi hotīti āha ‘‘pacchimo jano’’ti. **Taṃ taṃ vatta**nti suttantavattādiṃ taṃ taṃ vattaṃ. **Akkharāni vināsetvā**ti aññathā vattabbāni akkharāni aññathā vadanena ca dīghādīni rassādivadanena ca vināsetvā. **Dhamme panā**ti ettha saddo **pana** visesajotako. Gītato visesova veditabboti hi attho. **Suttantavatta**nti suttantassa uccāraṇaṃ vattaṃ. Eseva nayo ‘‘jātakavattaṃ gāthāvatta’’nti etthāpi. **Ta**nti vattaṃ. Yadi pana taṃ vināsetvā atidīghaṃ kātuṃ na vaṭṭati, evaṃ sati yathā suttantavattādīni honti, tathā kathaṃ dassetabbānīti āha ‘‘caturassena vattenā’’tiādi. Tattha **caturassena vattenā**ti paripuṇṇena uccāraṇavattena. **Parimaṇḍalānī**ti samantato maṇḍalāni bimbāni puṇṇānīti attho. ‘‘Sarena bhaṇita’’nti iminā **sarabhañña**nti ettha sarena bhaṇitabbanti sarabhaññanti vacanatthaṃ dasseti. Sarabhaññe kira atthīti sambandho. **Taraṅgavatthā**dīnaṃ uccāraṇavidhānāni (vajira. ṭī. cūḷavagga 249; sāratthа. ṭī. cūḷavagga 3.249; vi. vi. ṭī. cūḷavagga 2.248-9) etarahi natthi. **Dvattiṃsavattānī**ti ca saṅkhyāmattameva atthi, na saṅkhyeyyaṃ. Tasmā ṭīkāsu (sāratthа. ṭī. cūḷavagga 3.249; vajira. ṭī. cūḷavagga. 249) ‘‘taraṅgavattādīnaṃ uccāraṇavidhānāni naṭṭhapayogānī’’ti vuttaṃ. **Atthī**ti saṃvijjanti. Ayañhi atthisaddo nipāto. **Tesū**ti dvattiṃsavattesu. **Ya**nti vattaṃ. Uccāraṇavidhānāni naṭṭhapayogānipi tesaṃ sabbesaṃ sāmaññalakkhaṇaṃ dassento āha ‘‘sabbesa’’ntiādi. Tattha **sabbesa**nti dvattiṃsavattānaṃ, lakkhaṇanti sambandho. ‘‘Avināsetvā’’ti vatvā tamevatthaṃ pākaṭaṃ karonto āha ‘‘vikāraṃ akatvā’’ti. Tattha **vikārakaraṇaṃ** nāma yattakāhi mattāhi akkharaṃ paripuṇṇaṃ hoti, tato adhikamattāyuttaṃ katvā kathanaṃ, tathā akatvā samaṇasāruppena caturassena nayena pavattanaṃyeva lakkhaṇanti attho.

Bāhiralomiṃ uṇṇinti ettha ‘‘bāhiralomi’’nti padaṃ bhāvanapuṃsakanti āha ‘‘uṇṇalomāni bahi katvā’’ti. ‘‘Uṇṇapāvāra’’nti iminā **uṇṇī**ti ettha uttarapadalopaṃ dasseti. Atha vā pāvārapadena uṇṇā etassa atthīti **uṇṇī**ti katvā taddhitapaccayassa sarūpaṃ dasseti. ‘‘Tathā dhārentassa dukkaṭa’’nti vacanassa atthāpattinayaṃ dassento āha ‘‘lomāni anto katvā pārupituṃ vaṭṭatī’’ti.

251. **Aṅgajātaṃ chindantassevā**ti aṅgajātameva chindantassāti yojanā. Atha vā aṅgajātaṃ chindantassa thullaccayamevāti yojanā. Ahikīṭadaṭṭhādīsu nimittabhūtesu chindantassāti yojanā.

252. **Uppannā hotī**ti paṭilābhavasena uppannā hoti. Uppannabhāvaṃ pākaṭaṃ karonto āha ‘‘so’’tiādi. Tattha **so**ti rājagahako seṭṭhi, kīḷatīti sambandho. **Tassā**ti seṭṭhissa. Idaṃ padaṃ ‘‘jāle’’ti pade sāmyatthachaṭṭhī, ‘‘uppannā hotī’’ti pade sampadānaṃ. **Ta**nti candanagaṇṭhiṃ. **Assā**ti seṭṭhissa. Idaṃ padaṃ ‘‘purisā’’ti pade sāmyatthachaṭṭhī, ‘‘adaṃsū’’ti pade sampadānaṃ. **Vikubbaniddhī**ti vividhaṃ, vikāraṃ vā kubbanavasena pavattā iddhi (paṭi. ma. 3.12-16; visuddhi. 2.369-373). **Adhiṭṭhāniddhī**ti adhiṭṭhānavasena pavattā iddhi (paṭi. ma. 3.12-16; visuddhi. 2.369-373).

Gihī upanāmentīti sambandho. **Byañjanaṃ katvā**ti byañjanaṃ pakkhipanaṃ katvā. **Ta**nti suvaṇṇataṭṭikādiṃ. **Āmasitumpī**ti pisaddo pageva paṭiggaṇhitunti dasseti. **Saṅghikaparibhogena vā**ti **vā**saddo panasaddattho. Saṅghikaparibhogena panāti hi attho. **Gihivikaṭāni vā**ti **vā**saddo sampiṇḍanattho. Gihivikaṭāni bhājanānipi vaṭṭantīti hi attho. Kaṃsalohavaṭṭalohānaṃ sabhāgattā vuttaṃ ‘‘kaṃsa…pe… saṅgahito’’ti.

253. ‘‘Likhitu’’nti etaṃ vuttanti yojanā. **Pakatimaṇḍala**nti ettha kiṃ makaradantamattampi acchinnamaṇḍalanti āha ‘‘makaradantacchinnakamaṇḍalamevā’’ti.

254. **Paharitvā**ti āvaṭṭanato aññamaññaṃ paharitvā. Tayo patte uparupari ṭhapetuṃ vaṭṭatīti sambandho. **Bhūmiādhārako** nāma bhūmiyā āsanno dantādīhi kato valayādhārako. **Dāruādhārako** nāma ekadārunā kato ādhārako. **Daṇḍādhārako** nāma catudaṇḍato paṭṭhāya bahūhi daṇḍehi kato ādhārako. **Tatthā**ti bhamakoṭisadisadāru ādhārakatidaṇḍakādhāresu. **Gahetvā evā**ti pattaṃ gahetvā eva, ekameva ṭhapetabbaṃ iti vuttanti yojanā.

Tatthevāti miḍḍhanteyeva. **Vitthiṇṇāyā**ti vitthārāya. **Bāhirapasse**ti kuṭṭassa bāhirapasse. **Katāyā**ti kuṭṭassa thirabhāvatthaṃ katāya. **Etthā**ti paribhaṇḍante.

Yaṃ vatthaṃ pattharitvā patto ṭhapiyatīti vatthaṃ **coḷakaṃ** nāmāti yojanā. **Tasmiṃ panā**ti coḷake pana. **Yatthā**ti yassaṃ vālikāyaṃ. **Na dussatī**ti patto na dussati. **Pattamāḷaka**nti pattassa ṭhapanatthāya kataṃ aṭṭaṃ. **Bhaṇḍakukkhaḷikā**ti pattādibhaṇḍakānaṃ pakkhipanā ukkhaḷikā. **Yattha katthacī**ti bhittikhīlādike yasmiṃ kasmiṃci. **Laggentassā**ti pattaṃ thavikāya laggentassa. Nisīdanasayanatthaṃ vā kataṃ hotūti yojanā. **Aññenā**ti pattato aññena. **Aṭṭakachannenā**ti aṭṭapatirūpena, aṭṭakasadisenāti attho. **Tatthā**ti aṭṭakachannena ṭhapite mañcapīṭhe. Aṃse baddhiyati anenāti **aṃsabaddho,** soyeva **aṃsabaddhako,** tena laggetvāti sambandho. Chatte ṭhapetuṃ na vaṭṭatīti sambandho. Bhattena pūro **bhattapūro,** patto. Bandhitvā ṭhapite chatte vā aṭṭakaṃ katvā ṭhapite chatte vāti yojanā. Yo koci bhattapūropi tucchapattopīti sambandho.

255. **Yassā**ti bhikkhuno. Hatthe patto atthi, so eva bhikkhu **pattahattho** na hoti, apica kho pana hatthe vā piṭṭhipāde vā yattha katthaci sarīrāvayave pattasmiṃ satīti yojanā. Eseva nayo anantaravākyepi. Imehi vākyehi ‘‘pattahattho’’ti ca ‘‘kavāṭaṃ paṇāmetu’’nti ca upalakkhaṇamattamevāti dasseti. Sūciṃ vā avāpuritunti sambandho. **Kuñcikāya vā**ti **vā**saddo ‘‘sarīrāvayavenā’’ti padaṃ apekkhati.

Lābukaṭāhanti lambatīti **lābu,** lābuyā kaṭāhaṃ lābukaṭāhaṃ. ‘‘Tāvakālika’’nti iminā ekavārameva tena āmisaṃ gahetvā paribhuñjitvā chaḍḍetabbanti dasseti. **Ghaṭikapāla**nti bhājanakapālaṃ. **Abhuṃ me**ti avaḍḍhi mayhaṃ, uppajjitthāti attho. ‘‘Abhu me’’ti (ma. ni. aṭṭha. 2.149; ma. ni. ṭī. 2.149) vattabbe niggahitāgamavasena evaṃ vuttaṃ. **Utrāsavacana**nti utrāsena vacanakāraṇaṃ padaṃ. **Dinnakamevā**ti parehi dinnakameva āmisanti sambandho.

Cambetvāti mukhena cambetvā. **Apaviddhāmisānī**ti chaḍḍitāni āmisāni. **Etesū**ti calakādīsu. **Anucchiṭṭhaṃ suddhapatta**nti natthi ucchiṭṭho etthāti **anucchiṭṭho,** suddhapatto, taṃ. **Ucchiṭṭhahatthenā**ti ucchiṭṭho ettha atthīti ucchiṭṭho, soyeva hattho ucchiṭṭhahattho, tena. Vāmahatthena āsiñcitvāti sambandho. **Etthā**ti suddhapatte. **Ettāvatāpī**ti ettakena ekaudakageṇḍusagahaṇamattenāpi. **So**ti suddhapatto. **Hatthaṃ panā**ti ucchiṭṭhahatthampi. Panasaddo hettha sampiṇḍanattho. Yaṃ aṭṭhiṃ vā yaṃ calakaṃ vāti yojanā. **Tatthā**ti macchamaṃsaphalādīsu. **Ta**nti aṭṭhicalakaṃ. **Yaṃ panā**ti aṭṭhicalakādiṃ pana, paṭikhāditukāmoti sambandho, puna khāditukāmoti attho. **Tatthevā**ti patte eva. **Katvā**ti ṭhapanaṃ katvā. Yaṃ kiñci aṭṭhikaṇṭakādinti sambandho.

256. **Satthakaveṭhanaka**nti satthakassa veṭhanakaraṇaṃ. Pipphalikaṃ vā daṇḍasatthakaṃ nāmāti yojanā. Pipphāleti etāyāti **pipphali,** sāyeva **pipphalikaṃ. Aññampī**ti pipphalikato aññampi. Yaṃkiñci daṇḍaṃ yojetvā katasatthakaṃ vā daṇḍasatthakaṃ nāmāti yojanā. Iminā daṇḍena yojitaṃ satthakaṃ **daṇḍasatthaka**nti vacanatthaṃ dasseti.

Malaggahitāti ayamalaggahitā. **Kiṇṇenā**ti madirādibījena kiṇṇena. **Tenā**ti pāsāṇacuṇṇasaṅkhātena saritakena. **Makkhetu**nti sūciṃ makkhetuṃ. Makkhitamadhusitthakaṃ taṃ saritakaṃ paribhijjatīti yojanā. **Madhusitthakapilotika**nti madhusitthakena makkhitaṃ pilotikaṃ. **Tatthā**ti nisseṇiyaṃ. Yāya rajjuyā kathine bandhanti, sā rajju **kathinarajju** nāmāti yojanā. **Tatthā**ti dīghassa bhikkhuno pamāṇena kate kathine. **Daṇḍake**ti kathinadaṇḍakamhi. **Tassā**ti dīghassa bhikkhuno pamāṇena katassa kathinassa. **Itarassa bhikkhuno**ti dīghabhikkhuto itarassa rassabhikkhuno.

Daṇḍakathinapamāṇena katassa kaṭasārakassāti yojanā. ‘‘Duguṇakaraṇa’’nti iminā **pidalaka**nti duguṇakaraṇasaṅkhātassa kiriyāvisesassa nāmanti dasseti. **Vinandhanarajju**nti visesena nahiyati bandhiyati etāyāti vinandhanā, sāyeva rajju vinandhanarajju, tamevatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘vinandhituṃ rajju’’nti. **Vinandhanasuttaka**nti etthāpi eseva nayo. **Tena suttakenā**ti vinandhanasuttakena. **Tatthā**ti khuddakanisseṇiyaṃ kāci suttantarikāyoti sambandho. **Pamāṇasaññākaraṇa**nti suttantarikapamāṇassa saññākaraṇaṃ. Kāḷasuttena saññākaraṇaṃ viya haliddisuttena saññākaraṇanti yojanā. **Aṅguliyā paṭiggaṇhantī**ti ettha ‘‘paṭiggaṇhantī’’ti padassa

‘‘aṅguliyā’’ti karaṇasseva vuttattā kammassa avuttattā tassa kammaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘sūcimukha’’nti. **Aṅgulikosaka**nti aṅgulikañcukaṃ.

257. **Pāticaṅkoṭakādi**nti ettha **pāti** nāma paṭiggahasaṇṭhānena kato sūciādibhaṇḍaṭṭhapano bhājanaviseso. **Ākiritvā**ti pakkhipitvā. **Odhunitvā**ti papphoṭetvā. **Ghanadaṇḍaka**nti nirantaradaṇḍakaṃ. **Antokatvā**ti kathinassa antokatvā.

258. **Vinandhitvā**ti coḷakena vinandhitvā.

259. Aparissāvanakasseva bhikkhunoti yojanā. Yo pana yācatīti sambandho. **Majjhedaṇḍake**ti daṇḍakassa majjhe. **Udaka**nti akappiyaudakaṃ. **Ta**nti udakaṃ. **Ya**nti parissāvanaṃ. Udakaṃ parisuddhaṃ hutvā savati gacchati pavattati anenāti **parissāvanaṃ**. Yaṃ udake ottharitvā ghaṭena udakaṃ gaṇhanti, taṃ **ottharakaṃ** nāmāti yojanā. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘taṃ hī’’tiādi. **Ta**nti parissāvanaṃ, bandhitvāti sambandho. **Tesū**ti catūsu khāṇukesu. **Sabbapariyante**ti sabbaparissāvanassa pariyante mocetvāti sambandho. **Ottharitvā**ti ogāhetvā. **Cīvarakuṭikā**ti cīvarena katā kuṭikā, sā makasānaṃ parittāṇatthaṃ katattā **makasakuṭikā**ti vuccati.

260. **Semhādidosussannakāyā**ti semhādidosehi ussannakāyā. **Aggaḷatthambho**ti kavāṭatthambho. **Yatthā**ti aggaḷatthambhe. **Tatthā**ti dvārabāhāya. **Tatthā**ti aggaḷapāsake. **Dhūmo nikkhamati etenā**ti **dhūmanetto,** chiddo. Tena vuttaṃ ‘‘dhūmanikkhamanachidda’’nti. ‘‘Gandhehī’’ti iminā ‘‘vāsetu’’nti padassa karaṇaṃ dasseti. ‘‘Udakaṭṭhapanaṭṭhāna’’nti iminā **udakaṭṭhāna**nti ettha udakassa ṭhapanaṃ ṭhānaṃ udakaṭṭhānanti majjhepadalopasamāsaṃ dasseti. **Tatthā**ti udakaṭṭhāne. **Koṭṭhako**ti ettha na yattha katthaci, yassa kassaci vā koṭṭhako hoti, api ca kho pana dvāre eva, dvārasseva vā koṭṭhakoti āha ‘‘dvārakoṭṭhako’’ti.

261. **Parikamma**nti piṭṭhiādiparikammaṃ. Paṭicchādiyati imāyāti **paṭicchādi,** vatthameva paṭicchādi **vatthapaṭicchādi. Udakaṃ na hotī**ti ettha pānodakaṃ nivattento āha ‘‘nhānodakaṃ na hotī’’ti.

262. Paṇṇikānaṃ tulaṃ viya udakaubbāhanakatulanti yojanā. **Dīghavarattādīhī**tiādisaddena rajju ādayo saṅgaṇhāti. **Arahatthaghaṭiyantaṃ** nāma cakkasaṇṭhānaṃ anekāraṃ are are ghaṭāni bandhitvā ekena vā dvīhi vā paribbhamiyamānaṃ yantaṃ. Arasaṅkhātesu hatthesu ghaṭā bandhitabbā etthāti **arahatthaghaṭi,** tameva yantaṃ arahatthaghaṭiyantaṃ. **Cammabhājana**nti cammamayaṃ bhājanaṃ. **Aparikkhittā hotī**ti candanikā apākārā hoti. Udakapuñjanaṃ vaṭṭatīti sambandho. **Tasmi**nti udakapuñjane. ‘‘Udakapuñjanī’’tipi pāṭho. Evaṃ sati tāya udakapuñjaniyāti attho. **Paccuddharitu**nti apanetuṃ.

263. Ā samantato viddhaṃ pakkhapāsakametthāti **āviddhapakkhapāsakaṃ. Maṇḍale**ti kaṇṇikamaṇḍalamhi. Kataṃ kūṭañca chadanañca etthāti **katakūṭacchadanaṃ,** jantāgharaṃ, tassa. **Eta**nti ‘‘nillekhajantāghara’’nti etaṃ nāmaṃ. ‘‘Cattāro māse’’ti iminā **‘‘catumāsa’’**nti digusamāsassa vākyaṃ dasseti.

264. **Namataka**nti ettha heṭṭhā vuttanamatakato (cūḷava. aṭṭha. 256) visesaṃ dassento āha ‘‘eḷakalomehī’’tiādi. **Avāyima**nti vāyitvā na kataṃ. **Cammakhaṇḍaparihārenā**ti cammakhaṇḍaṃ viya adhiṭṭhānavikappanaapanayanena, paribhuñjitabbanti attho. **Peḷāyā**ti aṭṭhaṃsādiākārena katāya mañjūsāya. **Eta**nti ‘‘āsittakūpadhāna’’nti etaṃ nāmaṃ. **Dārumayāpī**ti pisaddo na tambaloharajatamayā evāti dasseti. **Etthevā**ti maḷorikāyameva. **Ādhārakasaṅkhepagamanato**ti ādhārake saṅkhepaṃ gamanato. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Pubbe pattarakkhanatthaṃ ādhārako anuññāto, idāni bhuñjanatthanti daṭṭhabbaṃ. Eko bhikkhu gacchatīti sambandho. **Sesaka**nti gahetabbaphalapūvehi sesakaṃ. **Tasmiṃ khaṇe**ti tasmiṃ bhuñjanakkhaṇe.

265. **Ekekenapi aṅgenā**ti pisaddo sambhāvanattho, tato pana adhikehi aṅgehi pagevāti hi attho. Samannāgatassa upāsakassa nikkujjitunti sambandho. **Tassā**ti upāsakassa. **Na gahetabbo**ti saṅghena na gahetabbo. Asukassa upāsakassāti sambandho. **Ukkujjanakāle**ti pattassa ukkujjanakāle. **Yācāpetvā**ti pattanikujjitena upāsakena yācāpetvā. **Hatthapāsa**nti saṅghassa hatthapāsaṃ.

268. **Purakkhatvā**ti ettha purasaddassa aggatthabhāvañca karasaddassa khādesabhāvañca dassento āha ''aggato katvā''ti. **So**ti bodhirājakumāro, santharīti sambandho. **Lacchāmī**ti labhissāmi, esa bodhirājakumāro puttalābhāya abhabboti yojanā. Akkamane dosaṃ dassento āha ''yadī''tiādi. **Pacchā**ti akkamanato pacchā. **Aya**nti bhagavā. **Ida**nti kāraṇaṃ. **Tāvā**ti sikkhāpadapaññattito, sikkhāpadapaññattiyā vā paṭhamaṃ. **Paribhavato**ti gihīnaṃ paribhavato.

Maṅgalatthāyāti arogādikassa maṅgalassa atthāya. **Dhotapādaka**nti ettha dhotehi pādehi akkamanaṭṭhāne attharitaṃ dhotapādakanti vacanatthaṃ dassento āha ''dhotapādakaṃ nāmā''tiādi. Tattha ''paccattharaṇaṃ atthata''nti iminā ''dhotapādaka''nti ettha ṇikapaccayassa attharitatthe pavattabhāvaṃ dasseti.

269. **Padumakaṇṇikākāra**nti padumakaṇṇikasaṇṭhānaṃ. Kataṃ pādaghaṃsanaṃ **katakaṃ** nāmāti yojanā. **Ta**nti katakaṃ, paṭikkhittamevāti sambandho. Potthakesu taṃsaddo galitoti daṭṭhabbo. **Bāhullikānuyogattā**ti paccayabahulabhāvāya anuyogattā. **Pāsāṇapheṇakopī**ti pāsāṇaabbudampi. **Bījanī**ti caturassabījanī. **Ta**nti vidhūpanaṃ, kataṃ hotūti sambandho. Idhāpi taṃsaddo galito. Veḷudantavilīvehi vā morapiñchehi vā cammavikatīhi vā kataṃ hotūti yojanā. Sabbaṃ vidhūpananti sambandho. Pāḷiyaṃ **tālavaṇṭa**nti saha vaṇṭena kataṃ tālaṃ tālavaṇṭaṃ, tālasaddena taṃmayā maṇḍalabījanī gahetabbā vikārīvikārabhāvena sambandhattā. **Makasabījanī**ti makasānaṃ palāyanakabījanī, dantamayavisāṇamayadaṇḍakāpi makasabījanī vaṭṭatīti yojanā. ''Vākamayabījaniyā''ti padaṃ ''saṅgahitā''ti pade ādhāro, karaṇaṃ vā.

270. **Yassā**ti bhikkhussa cakkhuṃ vā dubbalaṃ hotīti yojanā. **Añño**ti kāyaḍāhādīhi ābādhehi añño, koci ābādho vā uppajjatīti yojanā. ''Vasse panā''ti padaṃ ''cīvaraguttattha''nti pade eva sambandhitabbaṃ. **Cīvaraguttattha**nti cīvarassa vassatemanato guttatthaṃ, vāḷamigacorabhayesu santesūti sambandho. Tālapaṇṇādinā ekena paṇṇena kataṃ chattaṃ **ekapaṇṇacchattaṃ. Sabbatthevā**ti sabbesu eva gāmāraññesu.

''Asi assā''ti iminā **asissā**ti padassa anavakāsavidhiṃ dasseti. **Asī**ti khaggo. **Assā**ti corassa, asīti sambandho. **Vijjotalatī**ti ettha alapaccayo rūpasiddhimattovāti āha ''vijjotatī''ti. ''Catuhatthoyevā''ti iminā pamāṇayuttoti padassa atthaṃ dasseti. **Tato**ti catuhatthato. **Sabbesa**nti gilānāgilānānaṃ. ''Sakkā panā''ti padaṃ ''na vaṭṭatī''ti pade kattā, ''dātabbā''ti pade kammaṃ. Sammannitvāva dātabbā, na vinā sammutiyāti adhippāyo.

273. **Āgata**nti udariyato nikkhamitvā āgataṃ. **Uggāra**nti galato uggāraṃ bhojananti sambandho. **Sandhāretvā**ti patiṭṭhāpetvā. Asandhāritameva hutvāti sambandho.

Yanti khādanīyabhojanīyaṃ, patitanti sambandho. **Ta**nti khādanīyabhojanīyaṃ, gahetvā paribhuñjitunti sambandho. **Ida**nti vacanaṃ.

274. **Kubbaṃ karissāmī**ti ettha kariyati uccāriyatīti kubbanti vutte saddoti āha ''saddaṃ karissāmī''ti. **Sadda**nti ''ayaṃ maṃ bhikkhu vippakarotī''ti uccāsaddaṃ. **Nakhādīhī**tiādisaddena mukhakuṭṭe saṅgaṇhāti. **Anurakkhanattha**nti anudayena pālanatthaṃ. **Nakhacchedananti** nakhaṃ chindati anenāti nakhacchedanaṃ, satthakādi. Vīsatimaṭṭhanti ettha vīsatiyā nakhānaṃ maṭṭhaṃ vīsatimaṭṭhanti dassento āha ''vīsatipi nakhe''tiādi. **Likhitamaṭṭhe**ti likhite hutvā maṭṭhe. **Kārāpentī**ti nahāpite kārāpenti. **Nakhato**ti nakhato vā nakhantarato vā. **Apakaḍḍhitu**nti kaḍḍhitvā apanetuṃ.

275. **Khurakosaka**nti khurassa ṭhapanakaṃ. **Kattariyā**ti kantiyati chindiyati imāyāti kattari, ayomayo eko upakaraṇaviseso, tāya. ‘‘Chedāpentī’’ti iminā **kappāpentī**ti ettha kappasaddassa vidhyatthaṃ adhippāyena dasseti. **Massuṃ vaḍḍhāpentī**ti ettha massuṃ vaḍḍhetvā ruhāpentīti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘massuṃ dīghaṃ kārāpentī’’ti. **Eḷakamassū**ti eḷakassa viya massūti eḷakamassu. ‘‘Golomika’’nti vuccatīti sambandho. ‘‘Catukoṇa’’nti iminā **caturassa**nti ettha aṃsasaddo koṇatthoti dasseti. Caturassanti ettha hi ‘‘caturaṃsa’’nti vattabbe niggahitassa lopaṃ katvā parassa sakārassa dvebhāvaṃ katvā ‘‘caturassa’’nti vuttaṃ. **Lomasaṃharaṇa**nti lomānaṃ apanayanaṃ. **Lomarājiṭṭhapana**nti lomalekhāṭhapanaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu, massukappanādīsūti sambandho. **Gaṇḍavaṇarudhiābādhapaccayā**ti gaṇḍo ca vaṇo ca rudhi ca gaṇḍavaṇarudhayo, teyeva ābādhā gaṇḍavaṇarudhiābādhā, tesaṃ paccayā. **Vaṇo**ti mahanto vaṇo. **Rudhī**ti khuddako vaṇo. **Sakkharādīhī**ti sakkharamadhusitthakehi. **Saṇḍāso**ti suṭṭhu lomaṃ ḍaṃsatīti saṇḍāso. **Ya**nti lomaṃ, ṭhitanti sambandho. Kattha ṭhitanti āha ‘‘bhamukāya vā’’tiādi. Kiṃ hutvā ṭhitanti āha – ‘‘uggantvā vibhacchaṃ ṭhita’’nti, vibhacchaṃ hutvā ṭhitanti yojanā. Visesena sobhaṇaṃ bhakkhatīti **vibhaccho,** asobhaṇo. ‘‘Vigaccha’’ntipi pāṭho, virūpaṃ gacchati, gamayatīti vā **vigaccho**. Tattha purimapāṭhoyeva mūlapāṭhoti daṭṭhabboti. Palitaṃ vā apalitaṃ vā tādisaṃ lomanti yojanā.

277. **Kaṃsapattharikā**ti ettha kaṃsaāpaṇe pattharanti pasārentīti kaṃsapattharikāti vutte kaṃsabhaṇḍavāṇijā gahetabbāti āha ‘‘kaṃsabhaṇḍavāṇijā’’ti. Vāsidaṇḍādīnaṃ apātanatthaṃ bandhati anena lohenāti **bandhanaṃ,** tameva mattaṃ appanti bandhanamattaṃ.

278. **Nikkhamantenā**ti ārāmato nikkhamantena. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. ‘‘Saritvā’’ti iminā asaritvā piṇḍāya caritabbanti dasseti. **Bahurajjuka**nti bahū rajjuyo etassāti bahurajjukaṃ. Iminā kalāpena bahurajjūnaṃ samūhena kattabbanti **kalāpuka**nti vacanatthaṃ dasseti, ikārassukāro. **Deḍḍubhaka**nti ettha deḍḍubhasaddena tassa sīsaṃ gahetabbaṃ ekadesūpacārena, deḍḍubhaṃ viyāti deḍḍubhakaṃ, sadisatthe kapaccayo hoti. Tena vuttaṃ ‘‘udakasappasīsasadisa’’nti. ‘‘Murajavaṭṭisaṇṭhāna’’nti iminā murajasaddena murajavaṭṭi gahetabbā tassa vikārattā, tena sadisaṃ **muraja**nti vacanatthaṃ dasseti. **Veṭhetvā**ti bahurajjuke ekato veṭhetvā. **Maddavīṇa**saddo pāmaṅgapariyāyo. Maddavīṇaṃ viyāti **maddavīṇaṃ**. Tena vuttaṃ ‘‘pāmaṅgasaṇṭhāna’’nti. ‘‘Pageva bahūnī’’ti iminā ‘‘ekampī’’ti ettha pisaddassa sambhāvanatthaṃ dasseti. **Macchakaṇṭakavāyimā**ti macchakaṇṭakaṃ viya dassetvā vāyimā. **Kuñjaracchikādibhedā**ti vāraṇaacchikādibhedā. Vāraṇo hi kuṃ bhūmiṃ jarāpetīti **kuñjaro**ti (vi. va. aṭṭha. 31; a. ni. ṭī. 1.1.2) ca kuñje nikuñje ramatīti **kuñjaro**ti ca vuccati. Tassa acchi viyāti **kuñjaracchikaṃ,** taṃ ādi yesaṃ tānīti kuñjaracchikādīni, tesaṃ bhedāti **kuñjaracchikādibhedā**. Ādisaddena goṇacchikādayo saṅgaṇhāti. ‘‘Kuñcikākosakasaṇṭhāna’’nti iminā sūkarassa antaṃ viya **sūkarantaka**nti atthaṃ dasseti. Sūkarassa hi antaṃ kuñcikākosakaṃ viya majjhe susiro hoti. **Sūkarantakaṃ anulometī**ti sūkarantakena anulometi. **Dasāsuyevā**ti kāyabandhanassa antesuyeva. **Etthā**ti dasāsu. ‘‘Catunnaṃ upari na vaṭṭatī’’ti iminā murajadasā tato upari vaṭṭatīti dasseti. **Veṭhetvā**ti rajjuṃ vatthena veṭhetvā. **Muddikasaṇṭhānenā**ti varakasīsasaṇṭhānena. **Evaṃ sibbitā**ti evaṃ sibbiyamānā. **Hī**ti phalajotako. **Pāsanto**ti pāsakoṭi.

280. Olambakaṃ katvā nivatthaṃ **hatthisoṇḍakaṃ** nāmāti yojanā. **Coḷikaitthīna**nti coḷaraṭṭhe nivāsīnaṃ itthīnaṃ. Hatthiyā soṇḍo viya hatthisoṇḍakaṃ nivatthaṃ. Macchavālaṃ viyāti **macchavālakaṃ**. Cattāro kaṇṇā etassa nivatthassāti **catukaṇṇakaṃ**. Tālavaṇṭaṃ viyāti **tālavaṇṭakaṃ**. Sataṃ valino etassa nivatthassāti **satavalikaṃ**. ‘‘Anekakkhattu’’nti iminā ‘‘satavalika’’nti ettha satasaddassa anekatthavācakataṃ dasseti. ‘‘Vāmadakkhiṇapassesu vā’’ti iminā purimanivatthaṃ kaṭito paṭṭhāya heṭṭhā nivatthaṃ nāmāti dasseti.

Saṃvallitvā nivatthaṃ **saṃvalliyaṃ**. Mallo ca kammakāro ca **mallakammakārā,** te ādayo yesaṃ teti mallakammakārādayo. Ādisaddena dhuttādayo saṅgaṇhāti. Yampi nivatthaṃ nivāsenti, sabbaṃ taṃ nivatthaṃ na vaṭṭatīti yojanā. Ekaṃ vā koṇanti sambandho. **Koṇe**ti antaravāsakassa koṇe. ‘‘Tathā’’ti iminā ‘‘ekaṃ vā dve vā koṇe ukkhipitvā antaravāsakassa upari laggentī’’ti atthaṃ atidisati. Antokāsāvassa dassetvāti sambandho. Dve nivāsentena agilānenāti yojanā. **Saguṇa**nti antokāsāvena

bahikāsāvaṃ samānaguṇaṃ katvā. **Itī**tiādi nigamanaṃ. **Yañcā**ti yaṃ nivatthañca. **Idhā**ti khuddakavatthukkhandhake. Yañca sekhiyavaṇṇanāyaṃ (pāci. aṭṭha. 576 ādayo) paṭikkhittanti sambandho. Sabbaṃ taṃ nivatthanti yojanā. Nibbikāraṃ katvāti sambandho. **Ubho kaṇṇe**ti heṭṭhā ṭhite ubho kaṇṇe upari ca ṭhite ubho kaṇṇe. **Ta**nti parimaṇḍalapārupanaṃ.

Tatthāti ''gihipāruta''nti vacane yaṃkiñci aññathāpārutaṃ atthīti sambandho. **Tasmā**ti yasmā gihipārutaṃ nāma, tasmā, parimaṇḍalaṃ pārupitabbanti sambandho. ''Yathā pārupanti, yathā ca ṭhapentī''tiādinā yojanā kātabbā. **Tassevā**ti dīghasāṭakasseva. **Tassevā**ti sāṭakasseva. **Pāḷikārako**ti pāḷiṃ gaṇhantaṃ vā vācentaṃ vā kārako. **Tathā**ti yathā pārupanti, tathā.

281. Kuhiñci ṭhānaṃ gacchato raññoti yojanā. ''Parikkhārabhaṇḍavahanamanussā''ti iminā te manussā muṇḍaṃ sīsaṃ coḷakena veṭhentīti **muṇḍaveṭhino** nāmāti dasseti. **Adhippāyo**ti ujjhāyantānaṃ manussānamadhippāyo. **Antarākāja**nti ettha antarāsaddo majjhatthavācakoti āha ''majjhe''ti. ''Laggetvā''tiādinā kājassa antare laggetvā vahitabbaṃ antarākājanti vacanatthaṃ dasseti.

282. ''Cakkhūnaṃ hita''nti iminā **acakkhussa**nti ettha ssapaccayo cakkhusaddato hitatthe hotīti dasseti. **Pamāṇaṅgulenā**ti vaḍḍhakīnaṃ pamāṇayuttena aṅgulena.

283. ''Tiṇavanādīsū''ti iminā **dāyaṃ ālimpentī**ti ettha dāyasaddo vanavācakoti dasseti. ''Aggiṃ dentī''ti iminā āpubbo lipidhātu upasaggavasena aggidānatthoti dasseti. **Paritta**nti ettha samantato tāyati anenāti parittanti dassento āha ''appaharitakaraṇena vā parikhākhaṇena vā parittāṇa''nti. **Etthā**ti parittakaraṇe. **Dātuṃ labbhatī**ti sayaṃ dātuṃ labbhati. **Haritu**nti apanetuṃ. Pattaṃ vā apattaṃ vā agginti sambandho. **Tathā**ti aggidānādinā ākārena. Udakena nibbāpentena bhikkhunāti sambandho.

284. **Sati karaṇīye**ti ettha karaṇīyasaddo kiccapariyāyoti āha ''sukkhakaṭṭhādiggahaṇakicce''ti. ''Sukkhakaṭṭhādiggahaṇa'' iti padena kiccasarūpaṃ dasseti. ''Purisappamāṇa''nti iminā **porisiya**nti ettha ṇiyapaccayo pamāṇatthe hotīti dasseti. Purisappamāṇaṃ nāma upari bāhudvayatatassa purisassa pamāṇaṃ. Disvā vā hutvā vā disvāti yojanā. **Atiuccampī**ti pisaddo sambhāvanattho. Nīcaṃ pana rukkhaṃ pagevāti hi attho.

285. **Kalyāṇavākkaraṇā**ti ettha kariyati uccāriyatīti **karaṇo,** saddo, vācāyeva karaṇo **vākkaraṇo,** kalyāṇo vākkaraṇo etesanti kalyāṇavākkaraṇāti dassento āha ''madhurasaddā''ti. **Vedaṃ viyā**ti sutiṃ viya. **Vācanāmagga**nti vācanāya upāyaṃ. **Sakā**ti sammāsambuddhasaṅkhātassa sassa attano esā sakā. Tena vuttaṃ ''sammāsambuddhenā''ti. Sammāsambuddhena hi māgadhaniruttiyā eva dhammo bhāsito, tasmā sā māgadhanirutti sakā nāmāti vuccati. **Niruttī**ti atthaṃ nīharitvā vuccate imāya saddapaññattiyāti nirutti, vacadhātussa vakārassa ukāro, sabbavohāro labbhati. Idha pana ''sakāyā''ti vuttattā māgadhavohāro eva. Tena vuttaṃ ''māgadhavohāro''ti. ''Sabhāvaniruttī''tipi pāṭho. Evañhi sati sabbasattānaṃ sabhāvena pavattā mūlabhāsābhūtā māgadhaniruttiyeva.

286. Lokāyataṃ nāma titthiyasatthanti sambandho. **Imināva kāraṇenā**ti ''seto kāko, kasmā? Aṭṭhīnaṃ setattā. Ratto bako, kasmā? Lohitassa rattattā'' iti (ma. ni. aṭṭha. 2.223; saṃ. ni. aṭṭha. 3.5.1080; a. ni. 10.69-70) iminā eva kāraṇena.

288. **Antarā ahosī**ti ettha antarasaddo byavadhānatthoti āha ''antaritā ahosi paṭicchannā''ti. Tena saddena dhammakathā byavadhānā ahosīti attho.

289. **Ābādhappaccayā**ti ettha ābādhassa bhesajjasaṅkhāto paccayo ābādhapaccayoti dassento āha ''yassā''tiādi. Iminā ābādhoyeva paccayo ābādhapaccayoti atthaṃ paṭikkhipati.

293. Dukkaṭavatthu nāma akappiyavohārādinā mālāvaccharopanādi, pācittiyavatthu nāma

mālāvaccharopanādiatthāya pathavīkhaṇanādi. **Paharaṇī**ti paharati imāyāti paharaṇī. **Eta**nti ‘‘paharaṇī’’ti etaṃ nāmaṃ. Yassa kassaci āvudhasaṅkhātassa lohabhaṇḍassāti sambandho. **Ta**nti āvudhasaṅkhātaṃ lohabhaṇḍaṃ. **Vuttamevā**ti ‘‘katakaṃ nāma padumakaṇṇikākāra’’ntiādinā (cūḷava. aṭṭha. 269) vuttameva. **Dhaniyassevā**ti dhaniyassa eva. Aññesañhi katāya sabbamattikāmayakuṭiyā apākaṭattā vuttaṃ ‘‘dhaniyassevā’’ti. Atha vā dhaniyassa sabbamattikāmayakuṭi ivāti yojanā. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ khuddakavatthukkhandhake.

Iti khuddakavatthukkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

6. Senāsanakkhandhakaṃ

Vihārānujānanakathā

294. Senāsanakkhandhake **apaññattaṃ hotī**ti ettha na ñapadhātu hoti, apica ñādhātuyeva, so ca kho anujānanatthoti āha ‘‘ananuññātaṃ hotī’’ti. Iminā ñādhātussa avabodhanādayo atthe nivatteti, anujānanatthaṃyeva dasseti. Aḍḍhayogādīnaṃ visuṃ gahitattā vihārasaddena pārisesato avasesāvāsova gahetabboti āha ‘‘aḍḍhayogādimuttako avasesāvāso’’ti. **Suvaṇṇavaṅkageha**nti suvaṇṇavaṅkachadanena chāditaṃ gehaṃ. **Iṭṭhakāguhā**ti iṭṭhakāya katā guhā. Eseva nayo sesesupi. **Āgatassa ca anāgatassa cā**ti ettha casaddena dvandavākyaṃ dasseti. Āgacchatīti **āgato,** na āgato **anāgato,** saṅgho. Āgato ca anāgato ca **āgatānāgato,** samāhāradvando puṃliṅgo, tassa. ‘‘Appaṭihatacārassā’’ti iminā catūsu disāsu appaṭihatacāro **cātuddiso**ti vacanatthaṃ dasseti.

295. Anumodanagāthāsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Utuvisabhāgavasenā**ti sītauṇhānaṃ utūnaṃ visabhāgavasena. **Saṃphusitakavāto**ti saha udakabindunā āgato vāto. Ettha hi saṃsaddo sahattho, phusitasaddo udakabinduvācako. **Ujukameghavuṭṭhiyo evā**ti vātena apaharitattā ujukaṃ patitā meghavuṭṭhiyo eva. Pāḷiyaṃ **tato**ti ettha topaccayo paccattatthe vattati. So vihāroti hi attho. **Vāḷamigāni cā**ti vāḷamige ca. Liṅgavipallāso hesa. **Etāni sabbānī**ti ‘‘sīta’’ntiādīni sabbāni satta padāni. **Yojetabbānī**ti so vihāro sītaṃ paṭihanati…pe… vuṭṭhiyo paṭihanatīti yojetabbānīti attho.

‘‘Vihārenā’’ti iminā pāḷiyaṃ **tato**ti ettha topaccayo kattutthe hotīti dasseti, tena vihārenāti attho. **Paṭihaññatī**ti paṭihanīyati. **Sukhattha**nti ettha uttarapadalopoti āha ‘‘sukhavihārattha’’nti. ‘‘Leṇatthañca sukhatthañcā’’ti padadvayaṃ ‘‘hotī’’ti pāṭhasesena yojetabbaṃ. Vihāradānaṃ leṇatthañca sukhatthañca hotīti hi attho. **Ida**nti ayaṃ adhippāyo. **Vutta**nti vutto. Vihāradānaṃ sukhatthañca hotīti yojanā. Jhāyituṃ vipassituñca yaṃ sukhaṃ atthīti sambandho. **Tadattha**nti tassa sukhassa atthāya. **Parapadenapī**ti ‘‘jhāyituñca vipassitu’’nti padadvayato paraṃ ṭhitena ‘‘vihāradāna’’nti padenapi. **Idhā**ti imasmiṃ vihāre. **Vihāradāna**nti vihārassa dānaṃ, dātabbavihāraṃ vā, vaṇṇitanti sambandho. **Vutta**nti saṃyuttanikāye vuttaṃ. Sādhakapāḷiyaṃ yo upassayaṃ dadāti, so ca **sabbadado** sabbesaṃ balādīnaṃ dado hotīti yojanā. **So cā**ti ettha casaddo avadhāraṇattho. So evāti hi attho.

‘‘Vihāre’’ti iminā **vāsayetthā**ti ettha etasaddassa visayaṃ dasseti. **Vāsaye**ti vāseyya. **Tesaṃ annañcā**ti ettha ‘‘tesa’’nti padaṃ ‘‘anucchaviya’’nti pāṭhasesena yojetabbanti dassento āha ‘‘tesaṃ anucchaviya’’nti. Tattha anucchaviyaṃ annañca anucchaviyāni vatthāni cāti yojanā. Atha vā **tesa**nti bhummatthe sampadānavacananti dassento āha ‘‘tesū’’ti, bhikkhūsūti attho. **Ujubhūtesū**ti ettha sampadānatthe bhummavacanaṃ katvā ujubhūtānaṃ tesaṃ bhikkhūnaṃ dadeyyāti atthopi yujjateva. ‘‘Akuṭilacittesū’’ti iminā ‘‘ujubhūtesū’’ti ettha ujusaddassa akuṭilatthañca bhūtasaddena bāhiratthasamāsañca dasseti. Ujubhūtaṃ cittametesanti **ujubhūtā**ti vacanattho kātabbo. **Nidaheyyā**ti nikhaṇitvā ṭhapeyya. ‘‘Na cittapasādaṃ virādhetvā’’ti iminā **vippasannena cetasā**ti ettha evatthaphalaṃ vā aññatthāpohanaṃ vā dasseti. **Hī**ti phalajotako. Evaṃ vippasannacittassa tassa vihāradāyakassa te bhikkhū dhammaṃ desentīti yojanā.

296. **Āviñchanachidda**nti aṅguliṃ ava pavesetvā añchati ākaḍḍhati ettha, etenāti vā **āviñchanaṃ**.

Avapubbo achidhātu, upasaggaakārassa dīghaṃ katvā, dhātuakārassa ca ikāraṃ katvā ‘‘āviñchana’’nti vuttaṃ, tameva chiddaṃ āviñchanachiddaṃ. **Āviñchanarajju**nti kavāṭacchidde ava pavesetvā añchati ākaḍḍhati imāyāti **āviñchanā,** sāyeva rajjūti āviñchanarajju. Kāci rajju na na vaṭṭatīti yojanā. Atha vā na vaṭṭati na hoti, vaṭṭatiyevāti yojanā. **Tīṇi tālānī**ti ettha tālasaddo kuñcikāpariyāyoti āha ‘‘tisso kuñcikāyo’’ti. Iminā tālasaddassa rukkhatūriyavisese nivatteti. **Yaṃ ya**nti upakaraṇaṃ. **Tassā**ti yantakassa. **Vedikāvātapāna**nti vātaṃ pivati anenāti **vātapānaṃ,** vedikāya kataṃ vātapānaṃ vedikāvātapānaṃ. **Cakkalika**nti ettha cakkākārena alati pavattatīti **cakkalaṃ,** coḷakapādapuñjanaṃ. Tena bandhitabbanti **cakkalika**nti dassento āha ‘‘coḷakapādapuñjanaṃ bandhitu’’nti. ‘‘Vātapānappamāṇena bhisiṃ katvā’’ti iminā vātapānapamāṇena katā bhisi **vātapānabhisī**ti vacanatthaṃ dasseti.

297. ‘‘Uccakampi āsandika’’nti vacanato vaṭṭatīti veditabboti sambandho. Ekatobhāgena dīghapīṭhaṃ aṭṭhaṅgulapādakameva vaṭṭatīti yojanā. Tato adhikaṃ na vaṭṭatīti adhippāyo. **Pamāṇātikkantopī**ti pisaddo pamāṇayutto pana pagevāti dasseti. **Sattaṅgo**ti tīsu disāsu apassayo, cattāro pādāti satta aṅgāni etassāti sattaṅgo. **Ayampī**ti pisaddo āsandikaṃ apekkhati. Eḷakapādapīṭhaṃ nāma vuccatīti sambandho. Eḷakassa pādo viya pādo etthāti **eḷakapādaṃ,** tameva pīṭhaṃ **eḷakapādapīṭhaṃ. Āmalakavaṇṇikapīṭha**nti āmalakāya vaṇṇo saṇṭhāno āmalakavaṇṇo, tena yojitaṃ āmalakavaṇṇikaṃ, tadeva pīṭhaṃ āmalakavaṇṇikapīṭhaṃ. ‘‘Ākārenā’’ti iminā vaṇṇasaddassa saṇṭhānatthaṃ dasseti. **Imānī**ti pīṭhāni. **Etthā**ti pīṭhe. **Muñcapabbajamaya**nti muñjena ca pabbajena ca kataṃ.

Manussānanti vaḍḍhakīmanussānaṃ. **Chavisaṃrakkhanatthāyā**ti chaviyā vināsanato suṭṭhu rakkhanatthāya. **Simbalirukkhādīna**ntiādisaddena tūlanibbattake sabbarukkhe saṅgaṇhāti. **Khīravalliādīna**ntiādisaddena tūlanibbattakā sabbā latāyo saṅgaṇhāti. **Poṭakītiṇādīna**ntiādisaddena tūlanibbattakā sabbā tiṇajātiyo saṅgaṇhāti. **Tīhī**ti rukkhalatāpoṭakīhi. Nanu bhūtagāmānaṃ anekattā etehi tīhi mutto bhūtagāmo atthi, kasmā pana sabbabhūtagāmā saṅgahitā hontīti āha ‘‘rukkhavallitiṇajātiyo hī’’tiādi. Tattha hi yasmā natthi, tasmā saṅgahitā hontīti yojanā. **Tasmā**ti yasmā natthi, tasmā. Sabbampi etaṃ tūlanti yojanā. Bibbohane lomampi vaṭṭatīti sambandho. **Lomampī**ti pisaddena tūlaṃ apekkhati. **Yaṃkiñci puppha**nti sabbaṃ pupphaṃ. Pattaṃ pāpuṇitvā suddhaṃ tamālapattameva na vaṭṭati, avasesaṃ sabbaṃ pattaṃ suddhampi vaṭṭatīti adhippāyo. **Pañcavidha**nti uṇṇacoḷavākatiṇapaṇṇavasena pañcapakāraṃ.

‘‘Upaḍḍhakāyapamāṇānī’’ti iminā **addhakāyikānī**ti ettha addhassa kāyassa pamāṇena katāni **addhakāyikānī**ti atthaṃ dasseti. Yesu bibbohanesu kaṭito paṭṭhāya yāva sīsaṃ upadahanti, tāni bibbohanāni addhakāyikāni nāmāti yojanā. **Yassā**ti bibbohanassa. Vitthārato muṭṭhiratanaṃ hotīti sambandho. Iminā yattha saha gīvāya sakalaṃ sīsaṃ ṭhapetuṃ sakkā, tassa muṭṭhiratanaṃ vitthārapamāṇanti dasseti. ‘‘Tīsu kaṇṇesu dvinnaṃ kaṇṇāna’’nti idaṃ bibbohanassa ubhosu antesu ṭhapetabbacoḷapamāṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Idaṃ pana bibbohanassa ubhosu antesu ṭhapitacoḷassa koṭiyā koṭiṃ āhacca dviguṇaṃ kataṃ tikaṇṇaṃ hoti, tesu tīsu kaṇṇesu dvinnaṃ kaṇṇānamantaraṃ vidatthi caturaṅgulaṃ hoti, majjhaṭṭhānaṃ koṭito koṭimāhacca muṭṭhiratanaṃ hoti, idaṃ pana bibbohanaṃ tikaṇṇaṃ hoti. Vaṭṭaṃ vā caturassādiṃ vā katvā sibbitaṃ yathā koṭito koṭi vitthārato puthulaṭṭhānaṃ muṭṭhiratanaṃ hoti, evaṃ sibbitabbaṃ. Ito adhikaṃ na vaṭṭati, ūnaṃ pana vaṭṭatiyeva. **Sīsūpadhāna**nti sīsaṃ upadahanti ṭhapenti etthāti sīsūpadhānaṃ. **Bibbohanānī**ti visesena, visesaṃ vā sukhaṃ vahantīti bibbohanāni. **Uparī**ti bibbohanānaṃ upari. Yāni pana kappiyatūlāni santīti yojanā. **Mahantampī**ti pisaddo khuddakaṃ pana pagevāti dasseti. Vinayadharaupatissatthero pana āhāti sambandho. ‘‘Vinayadhara’’ iti padena phussadevattherato visesaṃ dasseti. **Akappiyatūlaṃ vā**ti bhisiyaṃ akappiyatūlaṃ vā. Bibbohane hi akappiyatūlaṃ nāma natthi.

Pañcabhisiyoti ettha vākyabhāvañca asamāhāradigubhāvañca paṭikkhipanto āha ‘‘pañcahi uṇṇādīhi pūritā bhisiyo’’ti. Iminā pañcahi uṇṇādīhi pūritā bhisiyo pañcabhisiyoti vacanatthaṃ dasseti. Atthato pana vākyampi asamāhāradigupi yujjateva. Kasmā pañcagaṇanā hotīti āha ‘‘tūlagaṇanāya

hī''tiādi. **Hi** yasmā tūlagaṇanāya etāsaṃ gaṇanā vuttā, tasmā pañcabhisiyo hontīti yojanā. **Tatthā**ti uṇṇādīsu pañcasu. Uṇṇaggahaṇena gahitanti sambandho. **Kambalamevā**ti uṇṇāmayaṃ kambalameva. Uṇṇāya, uṇṇaṃ vā pakkhipitvā katā bhisi **uṇṇābhisi**. Eseva nayo **coḷabhisi**ādīsu.

Pamāṇaniyamoti ettakā pamāṇāti pamāṇassa niyamo. Mañce attharitabbā bhisi **mañcabhisi. Etāsa**nti mañcabhisiādīnaṃ. Yaṃ etaṃ tūlanti yojanā. **Sūrakepī**ti cammamayabhisiyampi. **Etenā**ti kurundiyaṃ vuttavacanena siddhaṃ hotīti sambandho.

Mañcabhisinti mañce attharitabbaṃ bhisiṃ. ''Attharaṇatthāya saṃharantīti yujjatī''ti iminā ''attharantī''ti ettha kāriyūpacārena attho gahetabboti dasseti. Attharaṇāya hi saṃharaṇaṃ kāraṇaṃ nāma, attharaṇaṃ kāriyaṃ nāma. **Uparī**ti bhisichaviyā upari. **Phusitānī**ti bindūni. **Bhittikamma**nti bhittiyaṃ nānāvaṇṇehi rājikaraṇaṃ viya kattabbaṃ kammaṃ.

298. **''Ikkāsa''**nti nāmaṃ niyyāsasilesānaṃ nāmanti āha ''rukkhaniyyāsaṃ vā silesaṃ vā''ti. ''Kuṇḍakamissakamattika''nti iminā kuṇḍakena missakā mattikā **kuṇḍakamattikā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Sāsapapiṭṭha**nti sāsapacuṇṇaṃ. ''Bindu bindu hutvā''ti iminā **accussannaṃ hotī**ti ettha kāraṇūpacāraṃ dasseti. Accussannañhi kāraṇaṃ hoti, ''bindu bindu hutvā''ti ṭhānaṃ kāriyaṃ hoti. ''Puñjitu''nti sodhetuṃ. **Gaṇḍuppādagūthamattika**nti mahilatāya gūthamayaṃ mattikaṃ. Iminā **laṇḍamattika**nti ettha laṇḍasaddo gūthapariyāyoti dasseti.

299. **Na bhikkhave paṭibhānacitta**nti ettha ''itthirūpakaṃ purisarūpaka''nti pāḷiyaṃ vuttattā kiṃ itthipurisarūpameva na vaṭṭatīti āha ''na kevala''ntiādi. Tiracchānarūpampi kātuṃ vā ''karohī''ti vattuṃ vā na vaṭṭatīti sambandho. **Dvārapāla**nti dvārapālarūpaṃ. **Pasādanīyānī**ti pasādetabbāni, pasādetuṃ arahānīti attho.

300. **Ekaṅgaṇā**ti avihāraṭṭhānena samānabhūmibhāgā. **Muṇḍacchedanagabbho**ti muṇḍena chādetabbo gabbho.

Tatthāti vijjhitabbarukkhe. ''Kata''nti iminā **kulaṅkapādaka**nti ettha ṇikapaccayassa atthaṃ dasseti. Taṃ āharimaṃ bhittipādaṃ patiṭṭhāpetunti sambandho. **Vassaparittāṇattha**nti vassodakaparittāṇatthaṃ. ''Madditamattika''nti iminā **uddasudha**nti ettha sudhāsaddassa lepanasudhaṃ dasseti, bhojanasudhaṃ nivatteti.

Pamukhanti vihārassa pamukhaṃ. **Ya**nti padesaṃ, hanantīti sambandho. Tassa katapadesassāti yojanā. **''Paghāna''ntipi vuccatī**ti dīghavasena ''paghāna''ntipi vuccati. Iminā purimapāṭhe rassabhāvaṃ dīpeti. **''Pakuṭṭa''ntipi pāṭho**ti sasaṃyogavasena ''pakuṭṭa''ntipi pāṭho. Iminā purimapāṭhe nisaṃyogabhāvaṃ dasseti. **Vaṃsa**nti veḷuṃ. **Tato**ti vaṃsato. ''Osāretvā kata''nti iminā osāretvā kataṃ **osāraka**nti vacanatthaṃ dasseti. ''Chadanapamukha''nti iminā ṇikapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Cakkalayutto**ti cakkalena yutto.

301. **Pānīyadānabhājana**nti pānīyaṃ deti anenāti pānīyadānaṃ, tameva bhājanaṃ pānīyadānabhājanaṃ. ''Uḷuṅko ca thālakañcā''ti iminā dve pānīyasaṅkhassa anulomānīti yojanā.

303. **Dvārathakanaka**nti dvāraṃ thaketi anenāti dvārathakanakaṃ. Gāmadvāresu dvārathakanakaṃ viya cakkalayuttaṃ dvārathakanakanti yojanā.

305. **Assatarirathā**ti assānaṃ visesena, atisayena vāti **assataro,** atha vā pakatiasse tarati atikkamatīti assataro, so etesu rathesu yujjitabboti assatarī, teyeva rathāti assatarirathāti dassento āha ''assatarayuttā rathā assatarirathā''ti. Tattha ''assatarayuttā''ti iminā **''assatarī''**ti padassa assatthitaddhitaṃ dasseti. **Āmuttamaṇikuṇḍalā**ti padassa ''sataṃ kaññā sahassānī''ti padena

sambandhitabbattā vuttaṃ ‘‘āmuttamaṇikuṇḍalānī’’ti. Iminā nikārassa ākāro hotīti dasseti. Kaṇṇesu āmuttaṃ maṇikuṇḍalaṃ etāsanti **āmuttamaṇikuṇḍalā** kaññāyo.

Khandhaparinibbānena parinibbutoti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘kilesaparinibbānena parinibbuto’’ti. **Sītibhūto**ti ettha kilesātapānaṃ abhāveneva sītibhūto, na aññesanti āha ‘‘kilesātapābhāvenā’’ti. ‘‘Kilesūpadhiabhāvenā’’ti iminā **nirupadhī**ti ettha khandhūpadhiabhisaṅkhārūpadhiabhāvenāti atthaṃ paṭikkhipati.

Āsattiyoti ettha punappunaṃ visayesu, bhavesu vā sañjantīti āsattiyoti dassento āha ‘‘rūpādīsū’’tiādi. **Patthanāyo**ti taṇhāyo. Iminā āsattīnaṃ sarūpaṃ dasseti. ‘‘Chinditvā’’ti iminā **chetvā**ti ettha chedhātuyā chedanatthaṃ dasseti. **Vineyyahadaye dara**nti ettha ‘‘vineyyā’’ti padassa tvāpaccayantabhāvañca hadayasaddassa cittavācakabhāvañca darathasarūpañca dassento āha ‘‘citte kilesadarathaṃ vinetvā’’ti. Tattha ‘‘citte’’ti iminā hadayasaddassatthaṃ dasseti, ‘‘kilesa’’ iti padena darathasarūpaṃ, ‘‘vinetvā’’ti iminā tvāpaccayantabhāvaṃ dasseti. **Vayakaraṇa**nti paribbayamūlaṃ. Tañhi vayaṃ kariyati anenāti vayakaraṇanti vuccati. Iminā vayassa karaṇaṃ vayāyikaṃ, karaṇatthe āyikapaccayo, vayāyikameva **veyyāyika**nti atthaṃ dasseti.

307. **Ādeyyavāco**ti ettha ādiyitabbāti **ādeyyā,** sā vācā etassāti ādeyyavācoti dassento āha ‘‘tassa vacana’’ntiādi. Tattha **tassā**ti anāthapiṇḍikassa. **Sadhanā**ti saṃvijjamāna dhanā, attano vā dhanavanto. **Mandadhanā**ti appadhanā. **Adāsī**ti anāthapiṇḍiko adāsi. **Itī**ti evaṃ, datvā katvāti sambandho. **So**ti anāthapiṇḍiko, agamāsīti sambandho.

Kahāpaṇe santharīti sambandho. Koṭiyā karaṇabhūtāya, ādhārabhūtāya vā. **Paṭipātetvā**ti paṭihanāpetvā. Tattha tasmiṃ ṭhāne ye rukkhā vā yā pokkharaṇiyo vā tiṭṭhantīti yojanā. **Tesa**nti tāsaṃ rukkhapokkharaṇīnaṃ. Sāmaññañhi apekkhitvā pulliṅgavasena vuttaṃ. **Parikkhepapamāṇa**nti pariṇāhassa pamāṇaṃ. **Assā**ti anāthapiṇḍikassa.

Evaṃ bahudhanaṃ cajantassāpi gahapatinoti yojanā. **Koṭṭhakaṃ māpesī**ti ettha aññe koṭṭhake paṭikkhipanto āha ‘‘dvārakoṭṭhakapāsāda’’nti.

Vihārādayoti ettha ādisaddena pāḷiyaṃ āgate pariveṇādayo cuddasa upakaraṇe saṅgaṇhāti. Amhākaṃ bhagavato vihārakārāpanapasaṅgena sattannampi buddhānaṃ vihārakārāpanaṃ dassento āha ‘‘vipassissā’’tiādi. Tattha vipassissa bhagavato vihāraṃ (dī. ni. aṭṭha. 2.12) kārāpesīti sambandho. Tigāvutappamāṇaṃ bhūmiṃ suvaṇṇayaṭṭhisantharena kiṇitvā vihāraṃ kārāpesīti yojanā. Eseva nayo paratopi. Aṭṭhakarīsappamāṇā bhūmi usabhena dasausabhappamāṇā yaṭṭhiyā dvisatayaṭṭhippamāṇā hotīti daṭṭhabbaṃ. ‘‘Evaṃ anupubbena parihāyantī’’ti vatvā sabbajanaṃ saṃvejento āha ‘‘sampattiyo hī’’tiādi. Tattha yasmā sampattiyo parihāyanti, tasmā alameva sabbasampattīsu virajjituṃ, alaṃ eva sabbasampattīhi vimuccitunti yojanā. ‘‘Sabbasampattīsū’’ti padañhi ‘‘vimuccitu’’nti padena vibhattipariṇāmaṃ katvā sambandhitabbaṃ.

308. Khaṇḍaphullasaddānaṃ adhikaraṇabhāvaṃ dassento āha ‘‘khaṇḍanti chinnokāso. Phullanti phalitokāso’’ti. Tattha ‘‘chinnokāso’’ti iminā khaṇḍati chijjati etthāti **khaṇḍa**nti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Phalitokāso’’ti iminā phullati phalati etthāti **phulla**nti vacanatthaṃ dasseti. **Paṭisaṅkharissatī**ti ettha pāṭisaddassa pākatikatthabhāvaṃ, saṅkharissatisaddassa ca karadhātuyā nipphannabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ ‘‘pākatikaṃ kariyatī’’ti.

310. **Thero**ti sāriputtatthero, āgacchatīti sambandho. **Ida**nti gilānapaṭijagganādi. **Assā**ti therassa. **Aggāsana**ntiādīsu aggasaddo paṭhamatthopi uttamatthopi yujjati. Tena vuttaṃ ‘‘therāsana’’ntiādi. **Antarā satthīna**nti ettha **antarā**ti bhummatthe nissakkavacanaṃ. Satthisaddo ca ūrusaṅkhāto pādavācakoti āha ‘‘catunnaṃ pādānaṃ antare’’ti.

315. **Patiṭṭhāpesī**ti ettha kaṃ vayaṃ katvā patiṭṭhāpesīti āha ‘‘aṭṭhārasakoṭipariccāgaṃ katvā’’ti. **Eva**ntiādi nigamanaṃ.

Āsanappaṭibāhanādikathā

316. **Vippakatabhojanenā**ti ettha vippakatasaddo aniṭṭhitapariyāyoti āha ‘‘aniṭṭhite bhojane’’ti. Pakiriyittha, pakiriyissate vā **pakataṃ,** na pakataṃ **vippakata**nti viggaho kātabbo, atthato pana ‘‘kariyamāno aniṭṭhito’’ti vuttaṃ hoti. **Etthā**ti ṭhāne. **Atisamīpa**nti bhuñjamānassa bhikkhussa atiāsannaṃ. **Tassā**ti bhuñjamānassa bhikkhussa. **Pivitvā vā**ti yāguṃ pivitvā vā. **Khāditvā vā**ti khajjakaṃ khāditvā vā. **Rittahatthampī**ti tucchahatthampi. Pisaddena āmisahatthaṃ pana pagevāti dasseti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **So**ti rittahattho bhikkhu.

Āpattinti dukkaṭāpattiṃ. **Ya**nti vippakatabhojanaṃ bhikkhuṃ. **So**ti pacchā āgato bhikkhu. **Ayañca bhikkhū**ti vippakatabhojano ayañca bhikkhu. **Tenā**ti vippakatabhojanena navakena vā vuḍḍhatarena vā bhikkhunā. Kiṃ navakena vuḍḍhataraṃ āṇāpetuṃ vaṭṭatīti āha ‘‘vuḍḍhataraṃ hī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **So**ti vuḍḍhataro bhikkhu. **Tato**ti udakaṃ āharāpetuṃ āṇattito. **Ya**nti kammaṃ.

Yoti bhikkhu. ‘‘Evarūpassā’’ti padena tassa niyamanaṃ veditabbaṃ. Kāsassa kheḷamallakaṃ ṭhapetabbaṃ. Bhagandaraatisārānaṃ vaccakapālaṃ ṭhapetabbaṃ. Aññesaṃ aññāni ṭhapetabbāni honti. Tena vuttaṃ ‘‘kheḷa…pe… hontī’’ti. **Yasmiṃ**ti yasmiṃ gilāne. Yopi bhesajjaṃ karotīti sambandho. **Lesakappenā**ti ettha lesakappasaddānaṃ atthato ekattā vuttaṃ ‘‘appakena sīsābādhādimattenā’’ti. **Bhikkhū gaṇetvā**ti ettha gaṇaṃ ñatvāti dassento āha ‘‘paricchedaṃ ñatvā’’ti. Tattha ‘‘paricchedaʼ’nti iminā gaṇasaddassa adhippāyatthaṃ dasseti. ‘‘Ñatvā’’ti iminā idhātuyā atthaṃ dasseti.

Senāsanaggāhakathā

318. **Seyyā**ti kāyapasāraṇasaṅkhātaṃ sayanakiriyaṃ paṭikkhipitvā senāsanasaṅkhātaṃ seyyaṃ dassento āha ‘‘mañcaṭṭhānānī’’ti. ‘‘Seyyāparicchedenā’’ti iminā **seyyagghenā**ti ettha agghasaddassa pūjanatthaṃ paṭikkhipitvā paricchedanatthaṃ dīpeti. Ettha ca agghasaddassa catutthakkharena yuttabhāvo heṭṭhā samuccayakkhandhakavaṇṇanā (cūḷava. aṭṭha. 102) yojanāya vuttoyeva. **Kāla**nti seyyāpaṭiggahaṇassa kālaṃ. **Gāhiyamānā**ti gāhāpiyamānā. ‘‘Atirekāni ahesu’’nti iminā **ussārayiṃsū**ti ettha uddhaṃ sārayiṃsu gacchiṃsu pavattiṃsūti atthaṃ dasseti. **Atirekānī**ti ca bhikkhuparicchedato seyyāparicchedāni atirekāni. **Anubhāga**nti ettha anu pacchā dātabbo bhāgo anubhāgoti dassento āha ‘‘puna aparampi bhāgaṃ dātu’’nti. **Atimandesū**tiādivacanena kiñcimandesu bhikkhūsu ekekassa bhikkhuno dve tisso seyyā dātabbā. Yato kiñcimandesu bhikkhūsu dve tayo vihārā dātabbāti atthopi gahetabbo. **Tatthā**ti ‘‘na akāmā dātabbo’’ti vacane. Anubhāge gahiteti yojanā. Yena anubhāgo ca paṭhamabhāgo ca gahito, so bhikkhūti yojanā.

‘‘Upacārasīmato bahī’’ti iminā **nissīme**ti ettha sīmato bahi nikkhantaṃ, nisinnaṃ vā nissīmanti atthaṃ dasseti. Upacārasīmāya āvāsavaḍḍhanavasena ativitthārattā vuttaṃ ‘‘dūre ṭhitassāpī’’ti. **Utukālepī**ti hemantagimhakālepi. Tasmiñhi kāle sītauṇhautu tikhiṇo hoti, tasmā tasseva visesena utukāloti nāmaṃ pākaṭaṃ hoti. Tena vuttaṃ ‘‘hemantagimhakālepī’’ti. Pisaddena vassakālaṃ apekkhati. Purimavassūpanāyikadivase gāho **purimako,** pacchimavassūpanāyikadivase gāho **pacchimako**.

Antarā dvīhi vassūpanāyikadivasehi mutte kāle gāho **antarāmuttako. Ekasmiṃ vihāre**ti ekissaṃ vihārasīmāyaṃ. **Senāsanasāmikā**ti senāsanadāyakā, dentīti sambandho. **Ta**nti senāsanaṃ. Āvāsikā na olokentīti sambandho. **Etthā**ti senāsane. **Palujjantampī**ti vinassantampi. Bhagavā āhāti sambandho. **Tassā**ti senāsanassa. **Aparajjū**ti aparasmiṃ ahani aparajju. **Gatāyā**ti atikkamitāya. **Pavāraṇāya gatāya** pavāraṇadivase atikkamite sati aparajju antarāmuttako gāhetabboti yojanā.

Tanti antarāmuttakaṃ. **Gāhentenā**ti gāhāpentena. **Tenā**ti gaṇhantena. **Aṭṭhamāse**ti cattāro hemantamāse, cattāro ca gimhamāseti aṭṭhamāse. Kadāci pañca gimhamāseti navamāse vā. **Khaṇḍaṃ vā**ti chinnaṭṭhānaṃ vā. **Phullaṃ vā**ti phalitaṭṭhānaṃ vā. **Paṭisaṅkharitabba**nti pākatikaṃ kātabbaṃ. **Divasaṃ khepetvā**ti pariveṇe divasaṃ khepetvā. **Tatthā**ti gahitasenāsane. **Rattindiva**nti ratti ca divo ca rattindivaṃ, samāhāradvando, accantasaṃyoge cetaṃ upayogavacanaṃ. **Na labbhatī**ti saṅghattherena na labbhati. **Ida**nti senāsanaṃ.

Antarāmuttakagāhena agahetabbasenāsanaṃ dassento āha ‘‘yasmiṃ panā’’tiādi. **Temāsaccayena temāsaccayenā**ti tiṇṇaṃ māsānaṃ atikkamena tiṇṇaṃ māsānaṃ atikkamena. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Yasmiṃ panā**ti senāsane pana. **Sakidevā**ti ekavārameva. **Aya**nti esā kathā.

Tatthāti duvidhesu senāsanaggāhesu. **Utukāla**nti utukāle āgacchantīti sambandho. Tesaṃ tadāva dātabbanti sambandho. **Akālo nāmā**ti uṭṭhāpanassa akālo nāma natthi. Ekaṃ vā mañcaṭṭhānaṃ vā ṭhapetabbanti yojanā. Eko vā thero āgacchatīti yojanā. **Ubbhaṇḍikā**ti ukkhittabhaṇḍikā.

Bahūsūti tayo ādiṃ katvā bahūsu bhikkhūsu. **Pahotī**ti ekekassa bhikkhussa pahoti. **Tatthā**ti pariveṇe. **Tassevā**ti pariveṇasāmikasseva. **Evaṃ apahontesū**ti evaṃ pariveṇagghena apahontesu. **Pāsādagghenā**ti vihārasaṅkhātassa pāsādassa paricchedena. **Ovarakagghenā**ti gabbhassa paricchedena. **Seyyagghenā**ti catupañcahatthappamāṇāya seyyāya paricchedena. **Mañcaṭṭhānenā**ti dvihatthavitthārassa catuhatthaāyāmassa mañcassa ṭhānena. Ekamañcaṭṭhānassa dvinnaṃ pīṭhakānaṃ ṭhānattā vuttaṃ ‘‘ekapīṭhakaṭṭhānavasenā’’ti. Idaṃ nisīdituṃ sakkuṇeyyavasena vuttaṃ. Sace na sakkā nisīdituṃ, na dātabbaṃ. Tena vuttaṃ ‘‘bhikkhuno pana ṭhitokāsamattaṃ na gāhetabba’’nti. **Eta**nti ṭhitokāsamattaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Ekamañcaṭṭhānassa tiṇṇaṃ janānaṃ ekapīṭhakaṭṭhānabhāvena apahontattā vuttaṃ ‘‘ekaṃ mañcaṭṭhānaṃ vā tiṇṇaṃ janānaṃ dātabba’’nti. **Hī**ti saccaṃ. ‘‘Sītasamaye’’ti iminā uṇhasamayepi sabbadivasaṃ ajjhokāse vasituṃ na sakkāti dīpeti. Pariḷāhasamaye pana sakkā sabbarattiṃ ajjhokāse vasituṃ. Kiñcāpi sakkā, sītuṇhakāle pana na dātabbattā pariḷāhasamayepi na dātabbanti veditabbaṃ. Ekamañcaṭṭhāne vā ekapīṭhakaṭṭhāne vā tiṇṇaṃ janānaṃ nisīdanākāraṃ dassento āha ‘‘mahātherenā’’tiādi. Tattha mahātherena vattabbanti sambandho. **Niddāgaruko**ti niddāya garukārako. **Sītaṃ anudahatī**ti sītaṃ maṃ pīḷeti. **Tenā**ti mahātherena. **Dutiyattherenāpī**ti pisaddo mahātheraṃ apekkhati. **Vuttanayenevā**ti ‘‘ukkāsitvā’’tiādinā vuttanayeneva. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. Jambudīpe pana ekacce bhikkhū gāhentīti sambandho. Kiñcideva mañcaṭṭhānaṃ vā pīṭhaṭṭhānaṃ vāti yojanā. **Aya**ntiādi purimavacanassa nigamanavasena pacchimavacanassa kathanatthāya vuttavacanaṃ.

Vassāvāse senāsanaggāho evaṃ veditabboti yojanā. **Āgantukavatta**nti āgantukassa vattaṃ. **Aññatthā**ti aññasmiṃ ṭhāne. Gantvā vasitukāmena āgantukenāti yojanā. **Vassūpanāyikadivasamevā**ti vassaṃ upagamanadivaseyeva. **Tatthā**ti aññaṃ ṭhānaṃ. Nagantabbakāraṇaṃ dassento āha ‘‘vasanaṭṭhānaṃ vā hī’’tiādi. **Hī**ti yasmā. **Tatrā**ti aññasmiṃ ṭhāne. **Tenā**ti sambādhaasampajjanakāraṇā. **Tasmā**ti yasmā na phāsuṃ vihareyya, tasmā. **Taṃ vihāra**nti yasmiṃ vasitukāmo, taṃ vihāraṃ. **Tatthā**ti vihāre, vasanto sukhaṃ vasissatīti sambandho. **Uddesatthiko**ti uddesaṃ atthiko, uddesena vā. **Kammaṭṭhānasappāyata**nti kammaṭṭhānena, kammaṭṭhānassa vā sappāyabhāvaṃ.

Tatthāti aññavihāraṃ. Gacchantena ghaṭṭetabboti sambandho. Ghaṭṭetabbākāraṃ dassento āha ‘‘na tatthā’’tiādi. Tattha **tatthā**ti sakaṭṭhāne. Kiṃ na vattabbāti āha ‘‘tumhe’’tiādi. Salākabhattādīni vā yāgukhajjakādīni vā natthi na vijjantīti yojanā. Uposathāgārassa parikkhāroti sambandho. Tumhākaṃ vihārassa idaṃ tāḷañceva imaṃ sūciñca sampaṭicchathāti yojanā. **Gamiyavatta**nti gamikānaṃ bhikkhūnaṃ vattaṃ. ‘‘Daharehī’’ti padaṃ ‘‘ukkhipāpetvā’’ti ca ‘‘gāhāpetvā’’ti ca padadvaye kāritakammaṃ, ‘‘pattacīvarabhaṇḍikāyo’’ti padaṃ ‘‘ukkhipāpetvā’’ti pade dhātukammaṃ, ‘‘telanāḷikattaradaṇḍādīnī’’ti padaṃ ‘‘gāhāpetvā’’ti pade dhātukammameva. **Attānaṃ dassentenā**ti attānaṃ manussānaṃ pakāsentena. **Vitakka**nti paccayabāhullikavitakkaṃ. ‘‘Saparivāra’’nti padaṃ ‘‘gacchantañcā’’ti pade kiriyāvisesanaṃ. Evañhi sati saparivāraṃ gacchantañcāti sambandho. **‘‘Na’’**nti pade pana kārakavisesanaṃ. Evañhi sati saparivāraṃ naṃ bhikkhunti sambandho. ‘‘Disvā’’ti pade ca

kiriyāvisesanameva. Evañhi sati gacchantañca naṃ bhikkhuṃ saparivāraṃ disvāti sambandho. Manussā vadantīti sambandho. **Tesū**ti manussesu. Eko paṇḍitamanussoti sambandho. Ayaṃ kālo vassūpanāyikakālo nāmāti yojanā. **Yatthā**ti ṭhāne. **Tassā**ti ekassa paṇḍitamanussassa, vacananti sambandho. Te manussā yācantīti sambandho. **Aññatthā**ti aññaṃ ṭhānaṃ. Mejjanti aññamaññaṃ sinehantīti **mittā**. Sukhadukkhesu amā saha vattantīti **amaccā**. Mittāyeva amaccāti **mittāmaccā,** te. **Sammantayitvā**ti samaṃ, sammā vā mantayitvā. **Idhevā**ti gāme eva, vihāre eva vā. Kasmā sādituṃ vaṭṭati, nanu sabbametaṃ akappiyañca sāvajjañcāti āha ''sabbañhetaṃ kappiyañceva anavajjañcā''ti. Hi yasmā etaṃ sabbaṃ kappiyañca anavajjañca, tasmā sabbaṃ sādituṃ vaṭṭatīti yojanā. Kurundiyaṃ pana vuttanti sambandho. **Ubhayampī**ti mahāaṭṭhakathākurundīsu vuttavacanavasena ubhayampi etaṃ vacananti sambandho.

Āvāsikavattaṃ vitthārento āha ''paṭikacceva hī''tiādi. Tattha **paṭikaccevā**ti āgantukānaṃ āgatato paṭhamameva. **Padhānagharavihāramaggo**ti padhānagharamaggo ca vihāramaggo ca. **Muddavedikāyā**ti cetiyassa hammiyavedikāya. Kasmā idampi sabbaṃ kātabbanti āha ''vassaṃ vasitukāmā hī''tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Vassaṃ vasitukāmā sukhaṃ vasissantīti sambandho. Kataparikammehi āvāsikehīti sambandho. Yato kulato pakatiyā labbhati, tasmiṃ kule vassāvāsikaṃ pucchitabbanti yojanā. **Na dinnapubba**nti pubbe na dinnaṃ. **Hī**ti yasmā. **Upaddutā**ti upagantvā, bhusaṃ vā pīḷitā. **Tatthā**ti manussesu. **Ye**ti manussā. **Vassāvāsike gāhite**ti vassāvāsike senāsane gāhāpiyamāne. **Gāhitabhikkhūna**nti gāhāpitabhikkhūnaṃ. **Vassāvāsika**nti vassaṃ āvasantānaṃ dātabbaṃ cīvaraṃ. **Gāhaṇakālo**ti gāhāpanakālo. **Upakaṭṭho**ti āsanno. **Chātakādīhī**ti ādisaddena rogādayo saṅgaṇhāti. **Ya**nti cīvaraṃ. **Tato**ti cīvarato. **Ta**nti vacanaṃ. **Tadanurūpenā**ti tesaṃ manussānaṃ vacanassānurūpena. **Tesaṃ tesa**nti manussānaṃ, vassāvāsikaṃ cīvaranti sambandho.

Yassāti bhikkhuno. **So**ti bhikkhu. Iti vadantīti yojanā. **Ta**nti cīvaraṃ. **Paṭikkammā**ti paṭikkamitvā. Vihārato apasakkitvāti attho. **Tatrā**ti gāme. **Upanikkhepaṃ ṭhapetvā**ti kappiyavatthuṃ vā akappiyavatthuṃ vā ārāmikādīnaṃ hatthe upanikkhepaṃ ṭhapetvā. **Vihāre**ti vihārassa, vihāre vassaṃ vasantassa vā. **Apucchitvāpī**ti pisaddena ''pucchitvāpī''ti atthaṃ dasseti. **Tesa**ntikulānaṃ. **Vatta**nti jagganādivattaṃ. **Tesa**nti kulānaṃ. **Āgatañca ta**nti taṃ paṃsukūlikaṃ āgatañca vadantīti sambandho. **Tenā**ti paṃsukūlikena. **Dātuṃ na icchantī**ti saṅghassa ācikkhantepi saṅghassa dātuṃ na icchanti. **Sabhāgo bhikkhū**ti attanā sabhāgo bhikkhu. **Eta**nti vassāvāsikaṃ. Paṃsukūlikassa na vaṭṭati, kasmā? Gahapaticīvarattā. **Itī**tiādi nigamanaṃ. **Saddhādeyye**ti saddhāya dātabbe vassāvāsikalābhavisaye.

Tatruppādeti tasmiṃ vihāre uppajjanakalābhavisaye. **Bhaṇḍapaṭicchādana**nti paṭicchādanacīvarabhaṇḍaṃ. Cīvarabhaṇḍameva hi yasmā anena sarīraṃ paṭicchādiyati, tasmā bhaṇḍapaṭicchādananti vuccati. **Gāhethā**ti bhikkhūhi gāhāpetha. **Gāhetabba**nti bhikkhūhi gāhāpetabbaṃ. **Vatthu panā**ti sāṭakato aññaṃ kappiyaṃ vā akappiyaṃ vā vatthu pana. Kasmā vaṭṭatiyeva, nanu akappiyavatthu na vaṭṭatīti āha ''kappiyakārakānañhi''tiādi. Tattha **hi** yasmā anuññātaṃ, tasmā vaṭṭatiyevāti yojanā. Dinnavatthuto uppannanti sambandho.

Yanti vatthu dinnanti sambandho. **Etthā**ti kappiyakārakānaṃ hatthe dinnavatthūsu. **Ta**nti vatthu upanāmentehīti sambandho. Garubhaṇḍaṃ hoti, garubhaṇḍattā aññesu paccayesu na upanāmetabbanti adhippāyo. **Puggalavasenevā**ti ''bhikkhū cīvarena kilamanti, ettakaṃ nāma taṇḍulabhāgaṃ bhikkhūnaṃ cīvaraṃ kātuṃ ruccati saṅghassā''tiādinā puggalaṃ parāmasitvā puggalavaseneva. **Saṅghavasenā**ti ''saṅgho cīvarena kilamatī''tiādinā saṅghavasena na kātabbanti sambandho. Evaṃ puggalavasena apalokanakammassa akattabbataṃ dassetvā idāni vatthuvasena tasseva akattabbataṃ dassento āha ''jātarūparajatavasenāpī''tiādi. **Kappiyabhaṇḍavasenā**ti cīvarataṇḍulehi avasesassa kappiyabhaṇḍassa vasena. Cīvarataṇḍulānañhi visuṃ gahitattā ''kappiyabhaṇḍavasenā''ti ettha tehi avaseso kappiyabhaṇḍova gahetabbo. **Taṃ panā**ti apalokanakammaṃ pana. Kattabbākāraṃ dassento āha ''idānī''tiādi. **Subhikkha**nti samiddhabhikkhaṃ. **Sulabhapiṇḍa**nti sukhena labhapiṇḍaṃ. Dvīhi padehi aññamaññassa kāraṇaṃ dasseti, subhikkhattā sulabhapiṇḍaṃ, sulabhapiṇḍattā subhikkhanti vuttaṃ hoti.

Evaṃ cīvarapaccayaṃ sallakkhetvā senāsanaṃ sallakkhetabbanti sambandho. **Kāle**ti gāhāpanassa kāle. **Vutta**nti mahāaṭṭhakathāya vuttaṃ. Kasmā dve sammannitabbā, nanu ekampi sammannituṃ vaṭṭatīti āha ‘‘evañhī’’tiādi. Tattha hi yasmā gāhessati, tasmā dve sammannitabbāti yojanā. Ekena hi sammutiladdhena sakkā paraṃ gāhāpetuṃ, attanā pana attano pāpetuṃ na sakkā, tasmā dvīsu sammatesu navako vuḍḍhassa, vuḍḍho ca navakassāti ubho aññamaññaṃ gāhessantīti adhippāyo. **Sammannitabbā**ti ekato sammannitabbā. **Aṭṭhapi soḷasapī**ti ettha pisaddena tato adhikampi ekato sammannituṃ vaṭṭatīti dīpeti. Sattasatikakkhandhake ubbāhikasammutiyaṃ (cūḷava. 456) aṭṭhapi janā ekatova sammatāti vacanañcettha sādhakaṃ. Niggahakammameva hi saṅgho saṅghassa na karotīti daṭṭhabbaṃ. **Tesa**nti aṭṭhasoḷasajanānaṃ, sammuti vaṭṭatiyevāti sambandho. Kinti sallakkhetabbanti āha ‘‘cetiyaghara’’ntiādi.

Āsanagharanti paṭimāgharaṃ. Maggapokkharaṇīnaṃ samīpe katā sālāyo upacāravasena vuccanti ‘‘maggo’’ti ca ‘‘pokkharaṇī’’ti ca. Tā hi sālāyo upacārasīmabbhantaragate gāmābhimukhamagge ca antoupacārasīmāyaṃ khaṇitā yattha katthaci pokkharaṇiyo ca karīyanti, iti sallakkhetabbanti yojanā. Asenāsanaṃ dassetvā senāsanaṃ dassento āha ‘‘vihāro’’tiādi. **Rukkhamūla**nti channakavāṭabaddharukkhamūlaṃ. Eseva nayo veḷugumbepi. Gāhentena ca gāhetabbānīti sambandho. **Saṅghiko**ti tatruppādo. **Tesū**ti dvīsu cīvarapaccayesu. **Ya**nti cīvarapaccayaṃ. **Tassā**ti cīvarapaccayassa. **Ṭhitikato**ti pabandhavasena ṭhitaṭṭhānato. **Itaro**ti paṭhamaṃ gahitacīvarapaccayato itaro.

Appatāyāti appabhāvato, gāhiyamāneti sambandho. **Pariveṇagghenā**ti pariveṇaparicchedena. **Labhantī**ti pariveṇasāmikā bhikkhū labhanti. **Ta**nti pariveṇaṃ. **Vijaṭetvā**ti vijaṭaṃ katvā, dve vā tayo vā koṭṭhāse katvāti attho. **Pakkhipitvā**ti bhāgakoṭṭhāsaṃ pakkhipitvā. **Na evaṃ kātabba**nti yathā mahāsumatthero āha, tathā na kātabbanti attho. Akātabbakāraṇaṃ dassento āha ‘‘manussā hī’’tiādi. **Tatthā**ti pariveṇe, pavisitabbaṃ iti āhāti yojanā. **Etthā**ti etasmiṃ gāhaṇaṭṭhāne. **Paṭikkosatī**ti paṭisedheti. Paṭikkosanākāraṃ dassento āha ‘‘mā āvuso’’tiādi. Iti vuttaṃ, iti paṭikkosatīti yojanā. Eko hi itisaddo luttaniddiṭṭho. **Tassā**ti mahātherassa. **Saṅgaha**nti bhikkhūnaṃ saṅgahaṃ. **Ta**nti mahātheraṃ.

Evaṃ vattabbanti evaṃ vakkhamānanayena vattabbaṃ. Paccayaṃ dhāretha, iti vattabbanti yojanā. Pāpuṇāti āvuso iti vutteti yojanā. ‘‘Gahitaṃ hotī’’ti iminā ‘‘gaṇhatha, gaṇhāmī’’ti paccuppannakālavasena vuttattā gahitaṃ hotīti dasseti. Atītaanāgatakālavasena agahitabhāvaṃ dassento āha ‘‘sace panā’’tiādi. **Satuppādamatta**nti gahaṇe satiyā uppādanamattaṃ. **Etthā**ti senāsanapaccayagahaṇaṭṭhāne.

Yopīti yampi. Upayogatthe cetaṃ paccattavacanaṃ, yampi paccayaṃ vissajjetīti yojanā. **Paccaya**nti ca cīvarapaccayaṃ. **Ayampī**ti ayampi paccayo. Pisaddo mahālābhapariveṇe paccayaṃ sampiṇḍeti. **Tasmiṃyeva pariveṇe**ti tasmiṃ paṃsukūlikena gahitapariveṇe eva. **Aññassā**ti paṃsukūlikato aññassa bhikkhussa. Paṃsukūliko ‘‘ahaṃ vasāmī’’ti senāsanaṃ jaggissati. Itaro ‘‘ahaṃ paccayaṃ gaṇhāmī’’ti senāsanaṃ jaggissatīti yojanā. **Dvīhi kāraṇehī**ti vasanagahaṇavasena dvīhi kāraṇehi. Paṃsukūlike gaṇhanteti sambandho. **Idhā**ti senāsane. **Tenā**ti paṃsukūlikena. **Heṭṭhā**ti senāsanassa heṭṭhā, ṭhitaṃ aññaṃ bhikkhunti sambandho. **Tenā**ti paṃsukūlikena, kiñci vacananti sambandho. Vutthavassassa paṃsukūlikassāti yojanā. **Vaṭṭatī**ti paṃsukūlikassa vaṭṭati. **Tasmiṃ senāsane**ti paṃsukūlikena gahitasenāsane. **Yesaṃ panā**ti manussānaṃ pana. **Tesa**nti manussānaṃ.

Thūpaṃ katvāti cetiyaṃ katvā. **Tassā**ti thūpassa. **Tena bhikkhunā**ti vassāvāsikaṃ gāhakabhikkhunā. **Ta**nti bhojanasālaṃ. Gāhetuṃ vaṭṭatīti sambandho. **Sabbamida**nti sabbaṃ idaṃ vacanaṃ.

Pāṭipadaaruṇatoti vassūpanāyikadivasasaṅkhātassa pāṭipadassa aruṇuggamanato. **Vitakkacāriko**ti ‘‘kattha nu kho vasissāmī’’tiādinā vitakkena caraṇe anuyutto. **Senāsanaṃ yācatī**ti senāsanaggāhāpakaṃ senāsanaṃ yācati. **Gahita**nti saṅghena gahitaṃ. **Yatthā**ti ṭhāne. Vassūpagatehi vattabbāti sambandho. Punappunaṃ, samaṃ vā cetiyaṅgaṇādiṃ muñcanti sodhenti imāhīti

sammuñcaniyo. Mucidhātu sodhanatthe yupaccayo karaṇatthe hoti. Tālujo paṭhamakkharo. Sulabhā ce daṇḍakā, ekekena dve tisso yaṭṭhisammuñcaniyo bandhitabbā. Sulabhā ce salākā, chapañcamuṭṭhisammuñcaniyo bandhitabbāti attho. **Pañca pañca ukkā**ti araññavihāresu parissayavijānanatthaṃ pañca pañca aggiukkā koṭṭetabbā chinditabbāti attho.

‘‘Nibaddhavattaṃ ṭhapetvā’’ti ettha akattabbavattaṃ dassento āha ‘‘vattaṃ karontehi cā’’tiādi. Tattha vattaṃ karontehi ca evarūpaṃ adhammikavattaṃ na kātabbanti sambandho. **Hi** saccaṃ, sabbeva ete uddesādayo papañcāti yojanā. Papañcenti saṃsāre ciraṃ ṭhapentīti **papañcā. Mūgabbata**nti mūgānaṃ vataṃ, mūgehi kattabbaṃ vā, mūgena viya vā amūgehi kattabbaṃ vataṃ. Evaṃ akātabbavattaṃ dassetvā idāni kātabbavattaṃ dassento āha ‘‘pariyattidhammo nāmā’’tiādi. **Tividhampī**ti pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena tippakārampi. Avayavapariyattidhammopi avayavipariyattidhammaṃ, avayavipariyattidhammo vā avayavapariyattidhammaṃ patiṭṭhāpeti, tasmā pariyattidhammo attanāpi attānaṃ patiṭṭhāpesīti veditabbaṃ. **Uddisathā**ti pariyattiṃ uddisatha. **Sodhetvā…pe… upasampādethā**ti ettha sodhanaṃ nāma sabbesaṃ ācārakulaputtānaṃ upaparikkhanaṃ. **Sodhetvā nissayaṃ dethā**ti ettha sodhanaṃ nāma bhikkhusabhāgataṃ upaparikkhanaṃ. **Hī**ti saccaṃ. **Kulaputto**ti ācārakulaputto. Yattakāni dhutaṅgāni samādiyituṃ sakkothāti yojanā. **Antovassaṃ nāmeta**nti bhummatthe upayogavacanametaṃ. Etasmiṃ antovasseti hi attho, bhavitabbantiādīsu sambandhitabbaṃ. **Sakaladivasa**nti sakaladivasamhi, appamattehīti sambandho. **Ekacārikavatta**nti ekakena caritabbaṃ vattaṃ. **Bhasse**ti vacane. **Dasavatthukakatha**nti appicchatādidasavatthuka kathaṃ.

Viggāhikapisuṇapharusavacanānīti viggahaṃ kalahaṃ janetīti viggāhikaṃ, viggāhikavacanañca pisuṇavacanañca pharusavacanañca viggāhikapisuṇapharusavacanāni. Manasikārabahulā viharatha iti ovaditabbāti yojanā. **Dantakaṭṭhakhādanavatta**nti heṭṭhā adinnādānavaṇṇanāyaṃ vuttaṃ dantakaṭṭhakhādane, dantakaṭṭhakhādanassa vā vattaṃ. ‘‘Pattaṃ thavikāya pakkhipantena na kathetabba’’nti iminā kathente pamādena patto bhijjeyyāti pattassa guttatthāya kathanaṃ nivāreti. **Ācikkhitabbā**ti itisaddo parisamāpanattho.

Koci dāyakoti sambandho. **Āgantuko bhikkhū**ti cīvaraggāhitato pacchā āgato āgantuko bhikkhu. **Saṅghatthero**ti āvāsikasaṅghatthero. **Paṭhamabhāga**nti pubbe gāhitaṃ paṭhamabhāgaṃ, **parivattetvā**ti pubbe gāhitabhāgena pacchā dātabbaṃ vassāvāsikaṃ parivattetvā. Āgantukassa vassaggena pattaṭṭhāne āgantukassa dātabbanti yojanā. ‘‘Āgantukassā’’ti padaṃ pubbāparaṃ apekkhati. Tasmā dvinnaṃ padānaṃ majjhe vuttaṃ. **Paṭhamavassūpagatā**ti paṭhamavassūpanāyikadivase vassūpagatā. ‘‘Dve tīṇi cattārī’’ti vacanassa vā bahūnaṃ bhikkhūnaṃ vā byāpanatthāya ‘‘laddhaṃ laddha’’nti vicchāvasena vuttaṃ. **Tena panā**ti āgantukena pana. Paṭhamavassūpagatehi appake laddhe pacchimavassūpanāyikadivase dātabbānaṃ vassāvāsikānaṃ bahukepi ayaṃ nayo ñātabboti katvā na vutto.

Dvīsupīti paṭhama dutiyavasena dvīsupi. Vassūpagatā bhikkhū bhikkhāya kilamantā vadantīti sambandho. **Idhā**ti ṭhāne. **Vasantā**ti ekato vasantā. Dve bhāgā homa sādhu vatāti yojanā. **Sādhu vatā**ti ekaṃsena sundarā bhaveyyunti attho. **Yesa**nti bhikkhūnaṃ. **Tatthā**ti ñātipavāritaṭṭhānesu. **Pavāraṇāyā**ti pavāraṇādivase. **Tesū**ti bhikkhūsu. **Ye**ti bhikkhū. **Tatthā**ti ñātipavāritaṭṭhānesu. Kasmā apaloketvā dātabbaṃ, nanu te sādiyantīti āha ‘‘sādi yantāpi hī’’tiādi. Tattha **hī**ti yasmā. ‘‘Neva vassāvāsikassa sāmino’’ti iminā tesaṃ vassacchinnataṃ dīpeti. **Neva adātuṃ labhantī**ti paṭhamameva katikavattassa katattā adātuṃ neva labhanti, sabbesaṃ no amhākanti yojanā. **Idhā**ti ṭhāne. **Ta**nti katikavattaṃ. Eko bhikkhūti sambandho. **Tesa**nti bhikkhūnaṃ. **Tatthā**ti sabhāgaṭṭhāne. Vasitvā āgatānaṃ tesaṃ bhikkhūnanti yojanā. Na labbhati iti vuttanti yojanā. **Imesa**nti vassāvāsiappattakānaṃ ekaccānaṃ. **Gāhitasadisamevā**ti vassāvāsikassa gāhitena sadisameva. **Tesamevā**ti ekaccānameva.

Pakkantopīti aññaṃ ṭhānaṃ pakkamantopi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Tena bhikkhunā kataṃ pānīyaupaṭṭhapanādikammaṃ **bhatiniviṭṭhaṃ** bhatiyā ṭhitanti yojanā. Apalokanakammaṃ katvā

gāhitaṃ saṅghikanti sambandho. **Saṅghika**nti tatruppādaṃ sandhāya vuttaṃ. **Vibbhantopī**ti pisaddo pageva chinnavassoti dasseti. **Paccayavasenevā**ti saddhādeyyapaccayavasena. **Vadantī**ti keci vadanti.

Disaṃgamiko bhikkhu vibbhamatīti sambandho. **Manusse**ti vassāvāsikadāyakamanusse. **Sammukhā**ti āvāsikassa sammukhā. **Sampaṭicchāpetvā**ti ''suṭṭhu dassāmā''ti paṭicchāpetvā. **Yassa gāhita**nti yassa bhikkhuno senāsanaṃ gāhitaṃ. **Senāsanasāmikassā**ti senāsanadāyakassa puttadhītādayoti sambandho. **Senāsane demā**ti senāsanassa dema. **Tatthā**ti senāsane. Ekameva vatthaṃ dātabbaṃ. Kasmā? Puggalassa adatvā senāsanasseva dātabbattā. **Vassāvāsikaṭṭhitikāyā**ti vassāvāsikagāhitassa ṭhitikāya. **Eseva nayo**ti senāsanasseva dinnattā eseva nayo. **Tasseva hontī**ti puggalasseva dinnattā tasseva honti.

Dutiyo therāsane gāhito hotīti sambandho. Paṭhamabhāgassa sāmaṇerassa gāhitattā vuttaṃ ''varabhāgaṃ sāmaṇerassa datvā''ti. **Ubhopī**ti dve therasāmaṇerepi. **Sayamevā**ti dāyako sayameva. **Ya**nti vassāvāsikaṃ. **Yassā**ti therassa vā sāmaṇerassa vā.

Itoti vuttanayato. **Daharasāmaṇerassā**ti taruṇassa sāmaṇerassa. **So**ti gharasāmiko. **Na**nti pattajanaṃ. **Yassā**ti bhikkhuno. **Tesa**nti manussānaṃ. **Yathābhūtaṃ ācikkhitabba**nti vibbhamakālaṅkatakāraṇaṃ yathābhūtaṃ ācikkhitabbaṃ. **Suddhapaṃsukūlikāyevā**ti aññehi amissā suddhā paṃsukūlikāyevāti. **Idaṃ nevāsikavatta**nti nigamanaṃ.

Upanandavatthukathā

319. **Ayamattho**ti ayaṃ vakkhamāno attho, evaṃ veditabboti sambandho. **Tatthā**ti gāmake. **Ta**nti senāsanaṃ, gaṇhantenevāti sambandho. **Idhā**ti sāvatthiyaṃ. **Mutta**nti te senāsanaṃ muñcitaṃ hoti. **Tatrāpī**ti gāmakepi. **Ubhayatthā**ti sāvatthiyaṃ, gāmake cāti ubhayattha.

Etthāti upanandavatthusmiṃ. **Katha**nti kena pakārena paṭippassambhati. **Idhā**ti sāsane. Ekacco gaṇhātīti sambandho. **Tatrāpī**ti sāmantavihārepi. **Tassā**ti bhikkhussa. **Idhā**ti senāsane. **Ālayamatta**nti cittuppādamattaṃ. **Iccassā**ti iti assa, evaṃ assa bhikkhussāti attho. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ ''gahaṇena gahaṇa''ntiādike catukke. Yo pana gacchatīti sambandho. **Upacārasīmātikkame**ti nimittatthe cetaṃ bhummavacanaṃ, bhāvena bhāvalakkhaṇe vā. **Tatthā**ti aññasmiṃ vihāre paccāgacchati, vaṭṭati, senāsanaggāho na paṭippassambhatīti adhippāyo.

320. **Yo**ti bhikkhu. **Mahantataro vā daharataro vā**ti attano mahantataro vā daharataro vā hoti. So bhikkhu tivassantaro nāmāti yojanā. Ekassa bhikkhuno tiṇṇaṃ vassānamantare ṭhito tivassantaro añño bhikkhu. **Tatthā**ti bhikkhūsu. **Ime sabbe**ti tivassantaradvivassantarasamānavassike ime bhikkhū, labhantīti sambandho. **Yaṃ tiṇṇaṃ pahotī**ti mañcapīṭhavinimuttaṃ yaṃ āsanaṃ tiṇṇaṃ sukhaṃ nisīdituṃ pahoti, tathārūpe āsanepi dve dve hutvā nisīdituṃ labhantīti yojanā. Apisaddena mañcapīṭhāni apekkhati. Idaṃ pacchimadīghāsanaṃ. **Anupasampannenāpī**ti pisaddo pageva upasampannenāti dasseti.

Hatthikumbheti hatthisiropiṇḍe. Iminā hatthisaddena hatthikumbho gahito avayavūpacārena vā uttarapadalopena vāti dasseti. Hatthī viyāti hatthī, bhūmibhāgo, hatthimhi patiṭṭhito pādasaṅkhāto nakho imassāti **hatthinakhako,** pāsādo. Etaṃ ''hatthinakhako''ti nāmaṃ evaṃkatassa pāsādassa nāmanti yojanā. ''Suvaṇṇarajatādivicitrānī''ti padaṃ ''kavāṭāni mañcapīṭhāni tālavaṇṭānī''ti sabbapadesu yojetabbaṃ. Yaṃkiñci cittakammakataṃ atthi, sabbaṃ vaṭṭatīti yojanā. Pāsādassa demāti sambandho. **Pāṭekka**nti pāsādato visuṃ. **Paṭiggahitamevā**ti sabbaṃ paṭiggahitameva hoti. Gonakādīni aṭṭhārasa attharaṇāni paribhuñjitunti sambandho. **Gihivikaṭanīhārenā**ti gihīhi visesena yathākāmaṃ kariyatīti **gihivikaṭaṃ,** gihisantakaṃ. ''Gihivikaṭa''nti nīhāro abhinīhāro gihivikaṭanīhāro, tena. **Labbhantī**ti nisīditumeva labbhanti. **Tatrāpī**ti dhammāsanepi.

Avissajjiyavatthukathā

321. **Etānī**ti garubhaṇḍāni. **Tatthā**ti rāsivasena pañcasu sarūpavasena pañcavīsatiyā garubhaṇḍesu. Āgantvā, ābhuso vā ramanti etthāti **ārāmo. Tesaṃyevā**ti pupphārāmaphalārāmānameva. ‘‘Ṭhapitokāso’’ti iminā vatthusaddassa bhūmibhedatthaṃ dasseti. Vasati ārāmo patiṭṭhahati etthāti **ārāmavatthu. Tesu vā**ti ettha vāsaddena navabhūmibhāgato aññassa porāṇabhūmibhāgassapi ārāmavatthubhāvaṃ vikappeti. Visesena catuiriyāpathe harati pavatteti etthāti **vihāro. Tassā**ti vihārassa. **Catunnaṃ mañcāna**nti niddhāraṇatthe sāmivacanaṃ. Aññataro mañco nāmāti yojanā. Eseva nayo sesesupi. ‘‘Lohena katā kumbhī’’ti iminā **lohakumbhī**ti ettha majjhelopasamāsaṃ dasseti. Lohamayā kumbhī **lohakumbhī**ti vacanatthopi yujjateva. ‘‘Eseva nayo’’ti iminā lohena kataṃ **bhāṇakaṃ,** lohena kato **vārako,** lohena kataṃ **kaṭāha**nti atthaṃ atidisati. **Etthā**ti bhāṇakavārakakaṭāhesu. **Arañjaro**ti atimahantattā araṃ khippaṃ jarati vināsetīti arañjaro. Atha vā jalaṃ gaṇhituṃ alanti arañjaro lakārānaṃ rakāre katvā.

Gāthāvasena nigamanaṃ dassento āha ‘‘eva’’ntiādi. Tattha evaṃ pakāsayīti sambandho. Dve garubhaṇḍāni **dvisaṅgahāni** honti, **tatiyaṃ** garubhaṇḍaṃ catusaṅgahaṃ hoti, **catutthaṃ** garubhaṇḍaṃ navakoṭṭhāsaṃ hoti, **pañcamaṃ** garubhaṇḍaṃ aṭṭhabhedanaṃ hoti, **iti** iminā pakārena **pañcanimmalalocano** nātho pañcahi rāsīhi **pañcavīsavidhaṃ** garubhaṇḍaṃ pakāsayīti yojanā.

Tatrāti garubhaṇḍe. **Hī**ti vitthāro. Sabbampi idaṃ garubhaṇḍaṃ avissajjiyanti vuttanti yojanā. **Idhā**ti imasmiṃ vatthusmiṃ. Parivāre pana āgatanti sambandho.

Pañca rāsayo mahesinā vuttāti yojanā. **Etthā**ti parivāre.

Tatrāti ‘‘parivattanavasenā’’ti vacane. Idaṃ garubhaṇḍaṃ upanetunti sambandho. Niccaṃ tiṭṭhantīti **thāvarā,** ṭhādhātu varapaccayo, ṭhākārassa thākāro. Iminā ārāmaārāmavatthuvihāravihāravatthūni gahetabbāni. Avissajjiyaavebhaṅgīyattā garu alahukaṃ bhaṇḍaṃ **garubhaṇḍaṃ**. Iminā mañcādīni ekavīsati garubhaṇḍāni gahetabbāni. **Thāvare**ti ādhāre bhummaṃ, pariyāpannanti sambandho. Atha vā niddhāraṇe bhummaṃ, thāvaresūti hi attho, khettantiādīsu sambandhitabbaṃ. Khipati pubbaṇṇabījametthāti **khettaṃ**. Vasati aparaṇṇabījaṃ patiṭṭhāti etthāti **vatthu,** tale bhūmibhāge ekato vā dvīhi vā tīhi vā ṭhānehi āvaraṇaṃ karīyati etthāti **taḷāko,** saro. Kassakānaṃ matena kattabbāti **mātikā**. Ārāmena parivattetunti sambandho. Kāni parivattetunti āha ‘‘imāni cattāripī’’ti. **Pi**saddo avayavasampiṇḍano.

Tatrāti ‘‘parivattetuṃ vaṭṭatī’’ti vacane. **Dūre**ti saṅghārāmato dūraṭṭhāne. **Yampī**ti nāḷikeraphalampi. **Harantī**ti saṅghassa haranti. **Aññesa**nti saṅghato aññesaṃ manussānanti sambandho. **Te**ti manussā. Saṅghena sampaṭicchitabboti sambandho. **Ruccatī**ti saṅghassārāmena manussānamārāmaṃ, manussānamārāmena vā saṅghassārāmaṃ parivattetuṃ rucīyati icchīyati. Bhikkhūnaṃ ārāmoti sambandho. **Aya**nti manussānamārāmo. **Khuddako**ti saṅghārāmato khuddako. **Āya**nti ayati āyasāmiko dhanena vaḍḍhiṃ gacchati anenāti āyo, taṃ. **Samakamevā**ti samappamāṇameva, āyaṃ sace detīti sambandho. Pamāṇatthe kapaccayo. Manussānaṃ rukkhāti sambandho. Atirekaṃ saṅghassa demāti sambandho. **Jānāpetvā**ti ‘‘saṅghe dinnaṃ mahapphala’’nti (ma. ni. 3.376) saṅghassa dinnadānassa ānisaṃsaṃ manussānaṃ jānāpetvā. Phaladhārino honti nanūti yojanā. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. **Eteneva nayenā**ti yena nayena ārāmo ārāmena parivattetabbo, eteneva nayena. Mahantena vā khuddakena vā ārāmavatthunā cāti yojanā. Ārāma ārāmavatthuvihāravihāravatthūni parivattetabbānīti sambandho.

Ubhopīti gehapāsādavasena ubhopi. **Tatthā**ti gehe. **Idaṃ panā**ti pāsādasaṅkhātaṃ gehaṃ, manussānaṃ gehanti sambandho. Mahagghena vā appagghena vā vihāravatthunā cāti yojanā. Vihāravihāravatthuārāmaārāmavatthūni parivattetabbānīti sambandho. **Eva**ntiādi nigamanaṃ.

Garubhaṇḍena garubhaṇḍaparivattane evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Paṃsvāgārakesū**ti paṃsukīḷanatthāya katesu agārakesu. **Kappiyamañcā**ti saṅghagaṇapuggalānaṃ kappiyā suvaṇṇarajatādīhi akatā mañcā. Vihārassa pana suvaṇṇarajatamayādikāpi kappiyā mañcā dātabbāti sambandho. **Bahisīmāyā**ti upacārasīmato bahi. **Tatthā**ti saṅghattherassa vasanaṭṭhāne. **Tatthā**ti tassa bhikkhuno vasanaṭṭhāne. **''Mahagghenā''**ti vuttavacanaṃ niyamento āha ''satagghanakena vā sahassagghanakena vā''ti. **Mañcasata**nti mañcabahuṃ. **Etesupī**ti pīṭhabhisibibbohanesupi. **Tatthā**ti pīṭhabhisibibbohanesu. Kappiyaṃ pīṭhādīti sambandho. **Akappiyaṃ vā mahagghaṃ kappiyaṃ vā**ti kappiyena vā mahagghakappiyena vā parivattetvāti sambandho. ''Vuttavatthūnī''ti padaṃ ''parivattetvā''ti pade avuttakammaṃ, ''gahetabbānī''ti pade vuttakammaṃ, pubbāparāpekkhapadaṃ.

Pasatamattaudakagaṇhakānipīti ettha pasato nāma kuñcitapāṇi. **Sīhaḷadīpe**ti sīhaṃ lāti gaṇhātīti **sīhaḷo** lakārassa ḷakāraṃ katvā, sīhabāhunāmako rājā, tassa puttattā vijayakumāropi sīhaḷo nāma, tena ādimhi nivāsabhāvena gahitattā dīpo **sīhaḷadīpo** nāma, tasmiṃ. Pādaṃ gaṇhātīti **pādagaṇhano,** soyeva **pādagaṇhanako. Pādo nāmā**ti ''pādagaṇhanako''ti ettha pādo nāma. Yo lohavārako magadhanāḷiyā pañcanāḷimattaṃ gaṇhāti, so lohavārako pādo nāmāti yojanā. Iminā pamāṇassa nāmaṃ pamāṇavante upacārato vohāranayaṃ dasseti. **Tato**ti pañcanāḷimattagaṇhanakavārakato. **Imānī**ti lohakumbhīādīni.

Bhiṅgāra ...pe... kaṭacchuādīnīti bhiṅgāro ca paṭiggaho ca uḷuṅko ca dabbi ca kaṭacchu ca pāti ca taṭṭako ca sarako ca samuggo ca aṅgārakapallo ca dhūmakaṭacchu ca **bhiṅgāra...pe... dhūmakaṭacchuyo,** tā ādi yesaṃ tānīti **bhiṅgāra...pe... kaṭacchuādīni**. Ādisaddena aññāni upakaraṇāni gahetabbāni. **Bhājanīyānī**ti bhājetabbāni. **Kaṃsalohādī**tiādisaddena vaṭṭalohaṃ saṅgaṇhāti. **Vaṭṭalohaṃ nāma** pītalohaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Pārihāriya**nti saṅghikaparibhogaṃ pariharitvā apanetvā puggalikaparibhogena paribhuñjanaṃ, ''attasantaka''nti vā pariggahena haritvā bhuñjanaṃ na vaṭṭati. **Gihivikaṭanīhārenevā**ti ''gihivikaṭa''nti abhinīhāreneva.

Aññasmimpi kappiyalohabhaṇḍe pariyāpannā añjanīti yojanā. Atha vā **kappiyalohabhaṇḍe**ti niddhāraṇe bhummaṃ, ''añjanī''tiādinā sambandhitabbaṃ. **Sūcī**ti cīvarādisibbanakā sūci. **Paṇṇasūcī**ti paṇṇe likhanā sūci. **Aññampī**ti añjaniādito aññampi. Dhūmanettañca phālañca dīparukkho ca dīpakapallako ca olambakadīpo ca **dhūmanetta...pe... olambakadīpā**. Itthipurisatiracchānagatasaṅkhātāni rūpāni etesu atthīti **itthipurisatiracchānagatarūpakāni**. Dhūmanetta...pe... olambakadīpā ca te itthipurisatiracchānagatarūpakāni ceti **dhūmanetta...pe... rūpakāni,** visesanaparanipāto. Tāni vā aññāni vā bhitticchadanakavāṭādīsu upanetabbāni lohabhaṇḍānīti sambandho. **Lohakhilaka**nti lohamayaṃ āṇiṃ. **Pariharitvā**ti ''attano santaka''nti pariggahena haritvā, saṅghikaparibhogagihivikaṭāni vā apanetvā. **Khīrapāsāṇamayānī**ti khīravaṇṇena pāsāṇena katāni.

Suvaṇṇañca rajatañca hārakūṭañca jātiphalikañca **suvaṇṇa...pe... jātiphalikāni,** tehi katāni bhājanāni **suvaṇṇa...pe... bhājanāni. Sabba**nti suvaṇṇarajatādisabbaṃ. **Vaṭṭatī**ti saṅghagaṇapuggalānaṃ vaṭṭati.

Vāsiādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā, niddhāraṇe vā bhummaṃ. Yāya vāsiyā na sakkāti sambandho. **Tato**ti vāsito. **Mahattarī**saddo mahantapariyāyo anipphannapāṭipadiko. Mahattarī vāsīti sambandho. **Vejjāna**nti bhisakkānaṃ. **Sirāvedhanapharasupī**ti pisaddena tato mahantaṃ pana pagevāti dasseti. Yā pana kuṭhārī āvudhasaṅkhepena katāti sambandho. Atha vā āvudhasaṅkhepena katā yā pana kuṭhārī atthīti yojanā. **Anāmāsā**ti anāmasitabbā, anāmāsārahāti attho. **Caturaṅgulamattopī**ti pisaddo tato adhiko pana pagevāti dasseti. Nikhaṇitvā khādatīti **nikhādanaṃ**. Caturassaṃ mukhametassāti **caturassamukhaṃ**. Doṇisadisaṃ mukhametassāti **doṇimukhaṃ**. Sammuñcanidaṇḍavedhanampi nikhādanaṃ daṇḍabaddhaṃ hoti ceti yojanā. Daṇḍena bandhitabbanti **daṇḍabaddhaṃ,** daṇḍaṃ baddhametassāti vā daṇḍabaddhaṃ. ''Adaṇḍaka''nti vatvā tassevatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''phalamattamevā''ti. Natthi daṇḍametassāti **adaṇḍakaṃ. Ya**nti nikhādanaṃ. **Pariharitu**nti puggalikabhāvena pariggahetvā harituṃ, saṅghikabhāvaṃ apanetuṃ vā. Sikharampi nikhādaneneva saṅgahitaṃ lakkhaṇahāranayena samānakiccabhāvato. **Sikhara**nti yena paribbhamitvā chindanti, yehi

manussehi dinnānīti sambandho. **Te**ti manussā, vadantīti sambandho. **No**ti amhākaṃ. **Pākatike**ti pakatiyā ṭhite, yathā paṭhamaṃ ṭhitā honti, tathā karissāmāti attho. **Sace āharantī**ti sace āyācanaṃ akatvā haranti. **Anāharantāpī**ti puna anāharantāpi.

Kammāro ca taṭṭakāro ca cundakāro ca naḷakāro ca maṇikāro ca pattabandhako ca **kammāra… pe… pattabandhakā,** tesaṃ. Adhikaraṇī ca muṭṭhiko ca saṇḍāso ca tulā ca **adhikaraṇi…pe… tulā. Saṅghe dinnakālato**ti saṅghassa dinnakālato. Tipuṃ chindati anenāti **tipucchedanaṃ,** tameva satthakaṃ **tipucchedanasatthakaṃ**. Mahākattariñca mahāsaṇḍāsañca mahāpipphilikañca ṭhapetvāti yojanā. Kasmā ṭhapitānīti āha ''mahākattariādīni garubhaṇḍānī''ti. Tattha yasmā mahākattariādīni garubhaṇḍāni, tasmā ''ṭhapetvā mahākattari''nti ādi mayā vuttanti yojanā.

Valliādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Vettavalliādikā**ti vettasaṅkhātavalliādikā. **Aḍḍhabahuppamāṇā**ti ettha –

''Byāmo sahakarā bāhu, dvepassadvayavitthatā''ti. –

Abhidhāne (abhidhānappadīpikāyaṃ 269 gāthāyaṃ) vuttattā bāhu nāma idha byāmova adhippeto. Tasmā dvīsu passesu vitthatānaṃ byāmasaṅkhātānaṃ sahakarānaṃ dvinnaṃ bāhūnaṃ aḍḍhoti **aḍḍhabāhu,** tassa pamāṇametassāti **aḍḍhabāhuppamāṇā**ti vacanattho kātabbo, dīghato dvihatthā vallīti vuttaṃ hoti. **Tatthajātakā**ti tissaṃ saṅghassa bhūmiyaṃ jātakā. **Rakkhitagopitā**ti saṅghena sayaṃ rakkhitā, parehi gopitā. Iminā arakkhitaagopitā garubhaṇḍaṃ na hotīti dasseti. **Sā**ti valli. Atirekā hotīti sambandho. **Upanetu**nti taṃ valliṃ upanetuṃ. Suttañca makacivākañca nāḷikerahīrañca cammañca **sutta…pe… cammāni,** tehi katā **sutta…pe… cammamayā**. Rajjukā vā yottāni vā garubhaṇḍaṃ hotīti sambandho. **Ekavaṭṭā vā dvivaṭṭā vā**ti ettha vāsaddena tivaṭṭādiṃ saṅgaṇhāti. Avaṭṭetvā dinnaṃ suttañca avaṭṭetvā dinnā makacivākanāḷikerahīrā cāti yojanā.

Yo koci veḷūti sambandho. **Sopī**ti veḷupi vaṭṭatīti sambandho. Pisaddena valliṃ apekkhati. **Idametthā**ti idaṃ sabbaṃ ettha veḷumhi, veḷūsu vā idanti sambandho. **Samakaṃ** vāti gahitaveḷunā samappamāṇaṃ vā. **Atirekaṃ vā**ti tato atirekaṃ vā. **Taṃagghanaka**nti tassa veḷuno agghanārahaṃ. **Phātikamma**nti vaḍḍhikammaṃ. **Tatthevā**ti gaṇhanaṭṭhāneva. **Gamanakāle**ti gaṇhanaṭṭhānato aññattha gamanakāle. ''Pahiṇitvā dātabbo''ti iminā sayaṃ vā āgantvā dātabboti atthopi lakkhaṇahāranayena gahetabbo samānakiccattā.

Muñjapabbajasaddena muñjapabbajatiṇānaṃ pāḷiyaṃ visuṃ gahitattā tiṇasaddena tāni ṭhapetvā pārisesañāyena avasesatiṇameva gahetabbanti dassento āha ''muñjaṃ pabbajañca ṭhapetvā''tiādi. Samānaphalattā lakkhaṇahāranayena paṇṇampi tiṇeneva saṅgahitanti dassento āha ''yatthā''tiādi. Tattha **yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne, **itī**ti evaṃ. Tiṇañca garubhaṇḍaṃ hotīti sambandho. **Tatthajātakaṃ vā**ti tasmiṃ saṅghārāme jātakaṃ vā. **Bahārāme**ti saṅghārāmato bahi. **Tampī**ti tiṇampi. Pisaddena valliveḷū apekkhati. **Aṭṭhaṅgulappamāṇopī**ti dīghato aṭṭhaṅgulapamāṇopi. **Rittapotthako**ti alikhitattā tuccho makacivatthādikopi paṇṇamayopi potthako. Idañca paṇṇapasaṅgena vuttaṃ.

Pañcavaṇṇā vāti nīlapītalohitodātamañjiṭṭhavasena pañcavaṇṇanā vā. **Tampī**ti mattikampi. Pisaddena valliveḷutiṇāni apekkhati.

Dārubhaṇḍe evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Rakkhitagopito yo koci dārubhaṇḍako atthīti yojanā. Mahāaṭṭhakathāyaṃ pana vuttoti sambandho.

Tatrāti mahāaṭṭhakathāyaṃ, ''tena kho pana samayenā''ti pāḷiyaṃ vā. **Imesū**ti āsandikādīsu. **Etthā**ti pīṭhesu, palālapīṭhenāti sambandho. **Byagghacammaonaddha**nti byagghacammena avanaddhaṃ. **Vāḷarūpaparikkhitta**nti vāḷarūpehi parivāritaṃ. **Ratanaparisibbita**nti ratanasuttena samantato sibbitaṃ.

Etesupīti vaṅkaphalakādīsupi. ‘‘Saṅkhathālakaṃ pana bhājanīya’’nti pāṭhassānantaraṃ ‘‘tathā’’ti pāṭho atthi, so ettha na yujjati, parato pana ‘‘yena kenaci kataṃ garubhaṇḍamevā’’ti pāṭhassānantaraṃ yujjati. Tattha hi yathā yena kenaci kataṃ garubhaṇḍameva hoti, tathā thambhatulāsopānaphalakādīsu dārumayaṃ vā pāsāṇamayaṃ vā yaṃkiñci gehasambhārarūpaṃ garubhaṇḍamevāti attho.

Sabbanti sakalaṃ udakatumbapādakathalikamaṇḍalaṃ. **Etesupī**ti ādhārakādīsupi. **Tathā thambhatalā**ti ettha tathāsaddena ‘garubhaṇḍamevā’’ti padaṃ atidisati. **Saṅghe dinna**nti saṅghassa dinnaṃ. **Bhūmattharaṇa**nti bhūmiyaṃ attharitabbaṃ. **Tampī**ti eḷakacammampi.

Udukkhalaṃ garubhaṇḍamevāti sambandho. Eseva nayo **musala**ntiādīsupi. **Etesū**ti mañcapādādīsu. **Anuññātavāsiyā**ti bhājanatthāya anuññātavāsiyā. **Dhamakaraṇo**ti ettha ‘‘saṅkhaṃ dhamati, saṅkhadhamako’’tiādīsu viya nissaṃyogapāṭhoyeva yujjati. Tasmā dhamati vātena pavattatīti **dhamo,** vātahetuko saddo, dhamaṃ karotīti **dhamakaraṇo**ti vacanattho kātabbo. **Sabbameta**nti anuññātavāsidaṇḍādikaṃ etaṃ sabbaṃ. **Tato**ti anuññātavāsidaṇḍādikato, mahantataraṃ vāsidaṇḍādikaṃ garubhaṇḍanti yojanā.

Yathājātamevāti yathāpavattameva. **Tehī**ti hatthidantādīhi, ‘‘kata’’iti padena sambandhitabbaṃ. **Tacchitaniṭṭhitopī**ti tacchitakammena niṭṭhitopi.

Mattikābhaṇḍe evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā, upabhogo ca paribhogo ca **upabhogaparibhogaṃ,** samāhāradvando. Idaṃ padaṃ ‘‘ghaṭapidhānādikulālabhājana’’nti padeneva sambandhitabbaṃ. **Thupikātī**ti ettha itisaddo imasaddattho. Idaṃ sabbaṃ saṅghassa dinnakālato paṭṭhāya garubhaṇḍanti yojanā. ‘‘Anatirittapamāṇo’’ti visesanapadaṃ ‘‘ghaṭako’’ti visesyapadeneva sambandhitabbaṃ. **Etthā**ti mattikābhaṇḍe, ādhāre vā niddhāraṇe vā ttha paccayo. Mattikābhaṇḍe kuṇḍikā bhājanīyakoṭṭhāsaṃ bhajati, evaṃ lohabhaṇḍepīti yojanā. **Etthā**ti garubhaṇḍavinicchaye.

Navakammadānakathā

323. **Bhaṇḍikāṭṭhapanamattenā**ti ettha bhaṇḍikāṭṭhapanaṃ nāma bhaṇḍikayojananti āha ‘‘kapotabhaṇḍikayojanamattenā’’ti. **Assā**ti bhikkhussa. **Citakadhūmo**ti citake uṭṭhito dhūmo. **Etassevā**ti bhikkhussa eva vihāroti sambandho. **Dhūmakāle**ti dhūmassa uṭṭhitakāle. ‘‘Apaloketvā’’ti iminā dhūmakāle apalokitaṃ **dhūmakālikaṃ**. Dhūmakālikaṃ hutvāti atthayojanaṃ katvā pāḷiyaṃ ‘‘pariyositavihāra’’nti padena sambandhitabbabhāvaṃ dasseti. **Katapariyositavihāra**nti katapariyosito vihāro imassa navakammassāti katapariyositavihāraṃ. Idaṃ navakammaṃ dentīti sambandho. Yāva gopānasiyo na ārohanti, tāva vippakato nāmāti yojanā. **Tato**ti gopānasiārohanato. **Kañcideva samādapetvā kāressatī**ti vihārasāmikoyeva kañci bhikkhuṃsamādapetvā kāressati. Pañcahatthe vihāreti sambandho. Chavassikaṃ navakammanti sambandho. **Etthā**ti aḍḍhayoge. **So**ti aḍḍhayogo. Mahallakaṃ niyāmetvā dassento āha ‘‘dasahatthe ekādasahatthe’’ti. Dasavassikaṃ vā ekādasavassikaṃ vā navakammanti sambandho. **Tato**ti dvādasahatthato. Lohapāsādasadisepi pāsādeti sambandho. **Tato**ti dvādasavassikanavakammato.

Navakammikoti navakamme yuttapayutto. **Utukāle**ti hemantagimhakāle. **Paṭibāhitu**nti aññesaṃ sampattabhikkhūnaṃ paṭisedhetuṃ. **Āvāsasāmikassā**ti āvāsadāyakassa. **Tassā**ti āvāsasāmikassa. **Vaṃse**ti anvaye. **Te**ti tava. **So**ti āvāsasāmiādiko. Bhikkhūhi jaggitabboti sambandho. **Tepī**ti ñātiupaṭṭhākāpi. **Tasmimpī**ti saṅghikapaccayepi. Bahū āvāseti sambandho. Ekaṃ āvāsanti yojanā.

Ekaṃ vā āvāsanti sambandho. **Tato**ti visajjitāvāsehi, uppannānīti sambandho. Kurundiyaṃ pana vuttaṃ, kinti vuttanti yojanā. **Ekaṃ mañcaṭṭhānaṃ gahetvā**ti ekaṃ mañcaṭṭhānaṃ puggalikabhāvena gahetvā. **Tibhāga**nti tatiyabhāgaṃ. Ayameva vā pāṭho. **Etthā**ti naṭṭhavihāre. **Puggalikamevā**ti puggalikaṃ eva, puggalikaṃ iva vā. **Jaggā**ti jaggāhi. **Hī**ti phalajotako. **Evaṃ jaggito panā**ti evaṃ jaggito vihāro pana. **Tasmi**nti jaggante. **Saddhivihārikādīnaṃ dātukāmo hotī**ti saṅghassa

bhaṇḍaṭṭhapanaṃ vā navakānaṃ vasanaṭṭhānaṃ vā adatvā attanoyeva saddhivihārikādīnaṃ dātukāmo hoti. **Saddhivihārikādīnaṃ dātuṃ labbhatī**ti sabbavihāraṃ puggalikabhāvena aggahetvā ekadesasseva gahitattā saddhivihārikādīnaṃ dātuṃ labbhatīti attho. Jaggāpetabbo iti vuttanti yojanā. Ettha ''vutta''nti pāṭho atthi, so apāṭhoyeva ''kurundiyaṃ pana vutta''nti padassa ākārattā.

Aññaṃ idampi ca vakkhamānavacanaṃ tattheva kurundiyaṃ vuttanti yojanā. Kinti vuttanti āha ''dve bhikkhū''tiādi. Dve bhikkhū karontīti sambandho. **Yenā**ti bhikkhunā. **Soyeva sāmī**ti yena sā bhūmi paṭhamaṃ gahitā, soyeva sāmīti attho. **Patirūpe ṭhāne**ti patirūpe senāsanaṭṭhāne. **Ta**nti puggalikakaraṇaṃ. Yaṃ pana vayakammanti yojanā. Ettha ca **vayakamma**nti tasmiṃ vihāre katassa kammassa mūlaṃ. Vihārassa mūlaṃ dātabbanti vuttaṃ hoti. **Tassā**ti saṅghikaṃ karontassa. **Tatthevā**ti katavihāre eva. **Katāvāse**ti samīpatthe bhummavacanaṃ, katāvāsasamīpeti vuttaṃ hoti. **Chāyūpagaphalūpagā**ti chāyaṃ upagacchantā ca phalaṃ upagacchantā ca, chāyāphalāni upaharantāti attho. **Apaloketvā**ti saṅghaṃ apaloketvā. **Sāmikā**ti rukkhasāmikā. **Hāretabbā**ti apanetabbā.

''Saṅghikavallimattampi aggahetvā''ti iminā saṅghikaṃ gahetvā saṅghikāya bhūmiyā sace vihāraṃ karoti, saṅghikamevāti dasseti. Dvibhūmakatibhūmakādīsu pāsādesu upaḍḍhabhāgaṃ dassento āha ''pāsādo ceva hotī''tiādi. Upari pāsādoti sambandho. **So**ti vihārakārako bhikkhu, tassa heṭṭhāpāsādoti sambandho. **Vihāre**ti saṅghikavihāre, vihārasamīpeti attho. **Akataṭṭhāne**ti cayapamukhānaṃ akatapubbaṭṭhāne. **Cayaṃ vā pamukhaṃ vā**ti saṅghikavihārassa cayaṃ vā pamukhaṃ vā. **Bahikuṭṭe**ti kuṭṭassa, kuṭṭato vā bahi. **Tassā**ti cayapamukhakārakassa bhikkhussa hotīti sambandho. **Visamaṃ** pabbatakandarādinti sambandho. **Apade**ti sukarassa akāraṇe. **Kataṃ hotī**ti cayaṃ vā pamukhaṃ vā kataṃ hoti. **Tatthā**ti cayapamukhesu, saṅgho anissaro iti vuttanti yojanā.

Varaseyyaṃ gahetunti sambandho.

Puna āgantvāti pakkamitvā puna āgantvā. **Tassā**ti navakammagāhakassa bhikkhussa. **Eta**nti senāsanaṃ.

Aññatraparibhogapaṭikkhepādikathā

324. **Nātiharantī**ti ettha atisaddo haraṇattho, harasaddo paribhuñjanatthoti āha ''aññatra haritvā na paribhuñjantī''ti. Yaṃ mañcapīṭhādīti yojanā. **Tatthā**ti undriyamahāvihāre. **Ta**nti mañcapīṭhādiṃ. **Tasmā**ti yasmā anujānāti, tasmā. **Ta**nti mañcapīṭhādiṃ. **Aññatrā**ti aññaṃ vihāraṃ. **Aroga**nti anaṭṭhājiṇṇattā arogaṃ. **Tasmiṃ vihāre**ti undriyavihāre. **Tasmi**nti undriyavihāre. **Tato**ti undriyavihārato. **Suyojitānī**ti suṭṭhu yojitāni. Mūladānaṃ vā paṭipākatikaṃ vā natthīti adhippāyo. **Chaḍḍitavihārato**ti bhikkhūhi anapekkhena chaḍḍitasaṅghikavihārato ca puggalena sāpekkhena chaḍḍitapuggalikavihārato ca. **Āvāsikakāle**ti āvāsikānaṃ ṭhitakāle. **Tato**ti chaḍḍitavihārato.

Phātikammatthāyāti ettha phātisaddo vaḍḍhanatthoti āha ''vaḍḍhikammatthāyā''ti. **Etthā**ti ''phātikammatthāyā''ti pāṭhe.

Cakkalikanti cakkākārena lāti pavattati, cakkākāraṃ vā lāti gaṇhātīti **cakkalaṃ,** tadeva **cakkalikaṃ,** pādapuñjanaṃ, ''kambalādīhi veṭhetvā kata''nti iminā tassa karaṇākāraṃ dasseti. **Yehī**ti pādehi. **Udaka**nti senāsanassa tintakaṃ udakaṃ. Udakaṃ na paññāyatīti yojanā. Saupāhanena akkamituṃ na vaṭṭatīti yojanā.

Sudhābhūmiyanti sudhāya littāyaṃ bhūmiyaṃ. **Paribhaṇḍabhūmiya**nti gomayakasāvaparibhaṇḍabhūmiyaṃ. **Pādā**ti mañcapādā. **Tasmi**nti coḷake. **Ṭhapentassā**ti mañcapāde ṭhapentassa. **Tatthā**ti tesu bhikkhūsu. **Nevāsikā**ti nibaddhaṃ vasantīti nevāsikā. **Ṭhapentī**ti mañcapāde ṭhapenti. **Tathevā**ti yathā nevāsikā vaḷañjanti, tatheva āgantukehi vaḷañjituṃ vaṭṭatīti attho.

Setabhitti vāti ettha vāsaddena nīlabhittiādayo sampiṇḍeti. ‘‘Dvārampi vātapānampī’’tiādinā sāmaññato vuttattā dvāravātapānādayo aparikammakatāpi na apassayitabbā. Kenaci vā vatthādināti sambandho.

‘‘Hutvā’’ti iminā ‘‘dhotapādakā’’ti padassa ‘‘nipajjitu’’nti pade kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti, ‘‘bhikkhū’’ti pade kārakavisesanabhāvaṃ nivatteti. Kasmiṃ ṭhāne nipajjituṃ kukkuccāyantīti āha ‘‘dhotehi pādehi akkamitabbaṭṭhāne’’ti. ‘‘Akkamitabbaṭṭhānassetaṃ adhivacana’’nti iminā ‘‘dhotapādake’’ti pāṭhassa dhoto pādo tiṭṭhati ettha ṭhāneti **dhotapādakaṃ,** tasmiṃ dhotapādaketi atthaṃ dasseti. **Eta**nti ‘‘dhotapādake’’ti nāmaṃ. **‘‘Paccattharitvā’’**ti ettha kena paccattharitvāti āha ‘‘paccattharaṇenā’’ti. ‘‘Attano santakenā’’ti iminā saṅghikena paccattharaṇena paccattharaṇaṃ paṭikkhipati. **Niddāyatopī**ti niddāyakāraṇāpi, saṃkuṭiteti sambandho. Atha vā **niddāyatopī**ti niddāyantassapi. ‘‘Sarīrāvayavo’’ti pade sāmyatthachaṭṭhī, ‘‘āpattiyevā’’ti pade sampadānaṃ. Lomesu phusantesūti sambandho. ‘‘Paribhogasīsenā’’ti iminā paribhogaṃ akatvā kenaci kammena sarīrāvayavena phusantassa anāpattīti dasseti. Hatthatalena phusituṃ pādatalena phusituṃ vā akkamituṃ vāti yathālābhayojanā daṭṭhabbā. ‘‘Paribhogasīsenā’’ti padassa atthaṃ dassento āha ‘‘mañcapīṭhaṃ nīharantassā’’tiādi.

Saṅghabhattādianujānanakathā

325. ‘‘Saṅghassa bhatta’’nti iminā **saṅghabhatta**nti padassa chaṭṭhīsamāsaṃ dasseti. Saṅghassa atthāya ābhataṃ bhattaṃ kātuṃ na sakkontīti yojanā. Uddesabhattantiādīsu evamattho veditabboti yojanā. ‘‘Uddesena laddhabhikkhūnaṃ bhattaṃ kātu’’nti iminā uddesena laddhabhikkhūnaṃ kātabbaṃ bhattaṃ **uddesabhatta**nti vacanatthaṃ dasseti. **Tathevā**ti yathā saṅghato uddisitvā laddhabhikkhū, tatheva. **Paricchinditvā**ti ‘‘ekaṃ vā’’tiādinā paricchinditvā. **Tesa**nti laddhabhikkhūnaṃ. Iminā nimantetvā laddhabhikkhūnaṃ kātabbaṃ bhattaṃ **nimantanabhatta**nti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Salākāyo chinditvā’’ti iminā salākāyo chinditvā kātabbaṃ bhattaṃ **salākabhatta**nti vacanatthaṃ dasseti. Pakkhikanti uposathikanti pāṭipadikanti evaṃ niyāmetvāti yojanā. Pañcamīādīsu pakkhesu kātabbaṃ **pakkhikaṃ**. Uposathe kātabbaṃ **uposathikaṃ**. Pāṭipade kātabbaṃ **pāṭipadikaṃ,** tameva bhattaṃ **pāṭipadikabhattaṃ. Uddesabhattaṃ nimantana**nti ettha itisaddo ādyattho, uddesabhattaṃ nimantanantiādiṃ imaṃ vohāraṃ pattānīti hi attho. Uddesabhattādīniyeva anujānanamakatvā kasmā saṅghabhattampi anujānātīti āha ‘‘yasmā panā’’tiādi. Tattha yasmā sakkhissantīti sambandho. **Te**ti manussā. **Tampī**ti saṅghabhattampi. Pisaddena uddesabhattādīni apekkhati.

Saṅghabhattādīnaṃ vitthāraṃ dassento āha ‘‘tatthā’’tiādi. Tattha **tatthā**ti ‘‘saṅghabhattaṃ uddesabhatta’’ntiādipāṭhe, evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā, saṅghabhattādīsu vā niddhāraṇe bhummaṃ, bhuñjantānaṃ amhākaṃ ajja dasa dvādasa divasā ahesunti yojanā. **Aññato**ti aññasmā ṭhānā. **Tatthā**ti saṅghabhatte. **Vattabbā**ti manussā vattabbā. **Ta**nti saṅghabhattaṃ, dhātukammaṃ, ‘‘amhāka’’nti kāritakammaṃ. **Ta**nti saṅghabhattaṃ.

Uddesabhattakathā

Ayaṃ nayo evaṃ veditabboti yojanā. Raññā vā pahiteti sambandho. **Sace atthī**ti sace ṭhitikā atthi. **Uddesakenā**ti bhattuddesakena. **Na atikkāmetabba**nti uddesabhattaṃ na atikkāmetabbaṃ. **Te panā**ti piṇḍapātikā pana. **Ṭhitikaṃ ṭhapetvā**ti ṭhitikaṃ ṭhitaṭṭhāne ṭhapetvā muñcitvāti attho. **Tesa**nti mahātherānaṃ. **Yojanantarikavihāratopī**ti yojanena byavadhāne ṭhitavihāratopi. **Ṭhitaṭṭhānato**ti ṭhitikāya ṭhitaṭṭhānato. **Asampattānampī**ti bhattuddesaṭṭhānaṃ asampattānampi. **Vaḍḍhitā nāma sīmā**ti upacārasīmā vaḍḍhitā nāma. **Saṅghanavakassa dinnepī**ti yāva dutiyabhāgo na dātabbo, tāva saṅghanavakassa dinnepi. **Vassaggenā**ti gaṇiyatīti gaṃ, vassameva gaṃ **vassaggaṃ,** tena vassaggena, vassagaṇanāyāti vuttaṃ hoti. Yadi ‘‘vassagghenā’’ti catutthakkharena pāṭho bhaveyya, evaṃ sati vassaparicchedenāti attho daṭṭhabbo, ayameva yuttataro.

Ekasmiṃ vihāreti ekissaṃ vihārasīmāyaṃ. **Tasmiṃyeva bhattuddesaṭṭhāne**ti ettha evasaddena aññasmiṃ ṭhāne gāhaṇaṃ paṭikkhipati. **Eko**ti eko dāyako. **Tenā**ti pahitabhikkhunā. **So attho**ti so hetu. **Taṃdivasa**nti tasmiṃ pahitadivase. **Pamussatī**ti satipavāsena mussati. **Bhojanasālāyā**ti bhattuddesaṭṭhānasaṅkhātāya bhojanasālāya. Yā pakatiṭṭhitikāti yojanā. ''Ekābaddhā hontī''ti vuttavacanassa atthaṃ dassento āha ''aññamaññaṃ dvādasahatthantaraṃ avijahitvā''ti. **Navaṃ ṭhitika**nti bhattuddesaṭṭhāne ṭhapitapakatiṭṭhitikato aññaṃ navaṃ ṭhitikaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Eta**nti uddesabhattaṃ. ''Sve''ti niyāmetvā vuttattā dutiyadivase na labbhati.

Kocīti dāyako. **Sakavihāre ṭhītikāvaseneva gāhetabba**nti yaṃ vihāraṃ gacchanti, tattha apaviṭṭhattā sakavihāre ṭhitikāvaseneva gāhetabbaṃ. Dinnaṃ pana bhattaṃ gāhetabbanti sambandho. **Sampattāna**nti dinnaṭṭhānaṃ sampattānaṃ. **Tatthā**ti dinnaṭṭhānaṃ, sampattānaṃyevāti sambandho. **Tassa vihārassā**ti paviṭṭhavihārassa. **Tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne**ti gāmadvāravīthicatukkasaṅkhāte tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne. **Antoupacāragatāna**nti ettha antoupacāro nāma dvādasahatthabbhantaraṃ.

Gāmadvārūpacāra vīthicatukkūpacāra gharūpacāresu tīsu gharūpacārassa visesaṃ dassento āha ''gharūpacāro cetthā''tiādi. **Etthāti** tīsu upacāresu. Gharūpacāro veditabboti sambandho. Eko upacāro etthāti **ekūpacāraṃ** gharaṃ. **Imesa**nti catunnaṃ gharānaṃ. **Tatthā**ti catūsu gharesu. Ekakulassa yaṃ gharanti sambandho. **Ekavaḷañja**nti ekadvārena samānaparibhogaṃ. **Tatthā**ti ekūpacāre.

Yaṃ pana ekaṃ gharaṃ katanti sambandho. **Sukhavihāratthāyā**ti kalahaṃ vicchinditvā sukhavihāratthāya. **Tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne**ti bhittiyā paricchinne tasmiṃ tasmiṃ ṭhāne.

Yasmiṃ pana ghare nisīdāpentīti sambandho. Yampi nivesananti yojanā.

Yo pana uddesalābho uppajjati, so pāpuṇātīti yojanā. Kiñcāpi dissanti, tathāpīti yojanā.

Yo panāti bhikkhu pana, labhatīti sambandho. **Aññasmi**nti attanā aññasmiṃ. **Tenā**ti uddesabhattaṃ labhantena bhikkhunā.

Kālaṃ paṭimānentesūti bhojanakālaṃ paṭimānentesu bhikkhūsu, nisinnesūti sambandho. Koci manusso vadatīti sambandho. Saṅghuddesapattaṃ detha iti vāti yojanā. ''Eseva nayo''ti iminā pattassa ṭhāne bhikkhuṃ pakkhipitvā vutte atidisati.

Etthāti uddesabhatte, evaṃvacane vā. **Pesalo**ti piyasīlo. **Tenā**ti uddesakena. Kinti jānātīti āha ''dasavassena laddha''nti. **Tassā**ti uddesakassa, vacananti sambandho. **Appasaddā**ti saṇikasaddā. ''Apasaddā''tipi pāṭho, nissaddāti attho. **Sabbanavakassā**ti sabbesaṃ bhikkhūnaṃ navakassa. **Chāyāyapi pucchiyamānāyā**ti anādare bhummavacanaṃ, sāmivacanaṃ vā. **Na labhatī**ti pāpuṇāpitattā na labhati. **Nisinnassāpi niddāyantassāpī**ti anādare sāmivacanaṃ, bhikkhussa nisinnassāpi niddāyantassāpīti attho. **Hī**ti saccaṃ. Etaṃ bhājanīyabhaṇḍaṃ nāmāti yojanā. **Tatthā**ti ''sampattasseva pāpuṇātī''ti vacane. **Upacārenā**ti dvādasahatthūpacārena. **Tasmi**nti antoparikkhepe.

Koci upāsako pahiṇātīti sambandho. **Paṇītabhojanāna**nti paṇītabhojanehi. **Udakassā**ti udakena, pūretvāti sambandho. Āgatā manussāti sambandho. **Yenā**ti bhikkhunā. **Ya**nti vatthu. **Ticīvaraparivāra**nti ticīvarena parivāritaṃ, ticīvaraparivāravantaṃ vā uddesabhattanti attho. **Hi** saccaṃ assa bhikkhussa puññaviseso īdisoti yojanā. Nanu udakaṃpissa puññavisesaṃ, kasmā aññaṃ uddesabhattaṃ labhatīti āha ''udakaṃ panā''tiādi.

Gahetvā āgatā te manussāti yojanā. **Tesa**nti mahātherādīnaṃ. **Daharasāmaṇerehī**ti daharehi sāmaṇerehi, laddhesūti sambandho.

Tatthāti uddesabhatte. **Purato**ti mahātherānaṃ purato. **Patte**ti saṅghuddesapatte, agāhiteyevāti sambandho. Āhaṭampi uddesabhattanti sambandho.

Eko vadatīti sambandho. **So**ti manusso, bhaṇatīti sambandho. Yathā te ruccati, tathā vatvā āharāti yojanā. **Vissaṭṭhadūto nāmā**ti attano ruciṃ vissajjitvā tassa ruciyā vissaṭṭho dūto nāma. **Paṭipāṭipattaṃ vā**ti saṅghato paṭipāṭiyā laddhaṃ pattaṃ vā, idaṃ nimantanabhattaṃ sandhāya vuttaṃ. **Yaṃ icchatī**ti vissaṭṭhadūto yaṃ icchati. **So**ti bālo, na vattabboti sambandho. Pucchāsabhāgena vadeyyāti sambandho. **Tato**ti vadanakāraṇā.

Kūṭaṭṭhitikā nāmāti aññehi uddesabhattehi missetvā ujukaṭṭhitikāya pavattitvā kūṭena pavattā ṭhitikā nāma hoti. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘rañño vā hī’’tiādi. **Ekacārikabhattānī**ti pati ekaṃ katvā caritabbāni bhakkhitabbānīti ekacārikāni, aññehi uddesabhattehi amissetvā pati ekaṃ katvā bhakkhitabbānīti vuttaṃ hoti, tāniyeva bhattāni ekacārikabhattāni. Ekacce bhikkhū gatāti sambandho. **Tesū**ti ekaccesu bhikkhūsu. **Taṅkhaṇaṃyevā**ti tasmiṃ nisinnakkhaṇeyeva. Puna **taṅkhaṇaṃyevā**ti tasmiṃ gāhaṇakkhaṇeyeva. ‘‘Paṇītabhatta’’nti vutte ‘‘kativassato paṭṭhāyā’’ti vadanti, ‘‘ettakavassato nāmā’’ti vutteti yojanā. **Gāhite**ti ṭhitikaṃ ajānantehi āgantukehi patte gāhite. Āgatehipi ṭhitikaṃ jānanakabhikkhūhīti sambandho. Eseva nayo paratopi. **Bhikkhūyeva āgacchantū**ti pattaṃ aggahetvā bhikkhūyeva āgacchantūti adhippāyo.

Neti ṭhitikaṃ ajānante āgantuke. **Rājā bhojetvā**ti rājā attano gehe bhojetvā. **Nesa**nti āgantukānaṃ, pattepīti sambandho. **Yaṃ āhaṭa**nti yaṃ bhattaṃ abhuñjitvā āhaṭaṃ. **Taṃ na gāhetabba**nti taṃ bhattaṃ ṭhitikāya na gāhetabbaṃ thokattā. **Nesa**nti āgantukānaṃ. **Gīvā hotī**ti iṇaṃ hoti. Iṇaṃ nāma paṭidātabbasabhāvo hoti, tasmā paṭidātabbanti adhippāyo. **Etthā**ti ṭhitikaṃ ajānitvā bhuttaṭṭhāne. **Tāva nisīditabba**nti tāva āgametvā nisīditabbaṃ. Pattaṭṭhānena gāhaṇampi gīvāsadisoti purimatherassa mati bhaveyya. Evañhi sati dvinnaṃ therānaṃ vādo sadisoyeva.

Eko piṇḍapātoti sambandho. **Tathārūpo**ti ticīvaraparivāro satagghanako. **Aya**nti piṇḍapāto. Iti vuttaṃ aṭṭhakathāsu.

Eko bhikkhūti sambandho. **Antarābhaṭṭhako**ti uddesabhattassa antare vemajjhe bhassati galatīti antarābhaṭṭhako. Paripuṇṇavasso yo pana sāmaṇeroti yojanā. Tassa upasampajjitasāmaṇerassa ṭhitikā atikkantāti sambandho. **So**ti uddesabhattapatto bhikkhu. **Samīpe**ti attano samīpe. **Tañce theyyāya harantī**ti taṃ pattaṃ pattahārakā theyyāya haranti ce. **Gīvā hotī**ti pattadāpakassa gīvā hoti. **So bhikkhū**ti samīpe nisinno so bhikkhu. **Assā**ti pattadāpakassa. ‘‘Aya’’nti potthakesu pāṭho atthi, so na sundaro. **Tato**ti uddesabhattagharato. ‘‘Suhaṭo’’ti vacanassa atthaṃ dassento āha ‘‘bhattassa dinnattā gīvā na hotī’’ti.

Sādiyanakoti uddesabhattasādiyanako, hotīti sambandho. Dasahipi pattehi bhattaṃ āharāpetvāti yojanā. **Bhikkhudattiyaṃ nāmā**ti bhikkhunā dattiyaṃ nāma. **So bhikkhū**ti sādiyanako so bhikkhu. **Te bhikkhū**ti piṇḍapātike te bhikkhū. Etha bhante mayhaṃ sahāyā hotha iti vatvāti sambandho. **Tassā**ti upāsakassa. **Tatthā**ti upāsakassa ghare. **Tassevā**ti sādiyanakasseva. **Itare**ti navapiṇḍapātikā. **Nesa**nti dasannaṃ bhikkhūnaṃ. **Tassa bhikkhuno**ti sādiyanakassa bhikkhuno. **Bhuttāvīna**nti bhuttavantānaṃ.

Teti navapiṇḍapātikā, vuttā gacchantīti sambandho. **Tatthā**ti upāsakassa ghare. **Tatrā**ti dasasu bhikkhūsu. Madhurena sarena anumodanaṃ karontassa ekassa dhammakathaṃ sutvāti yojanā. **Akatabhāgo nāmā**ti pubbe na kariyitthāti akato, soyeva bhāgo koṭṭhāsoti akatabhāgo, āgantukabhāgo nāmāti attho.

Eko upāsako detīti sambandho. **Ima**nti khādanīyabhojanīyaṃ. Pattasāmikassa dātabbanti yojanā. **Ṭhapetvā**ti pakatiyā ṭhapetvā. ‘‘Sabbo saṅgho bhuñjatū’’ti vatvā ca kiñci avatvā ca gatepi paṭhamameva ‘‘sabbaṃ saṅghikaṃ pattaṃ dethā’’ti vuttattā bhājetvā paribhuñjitabbaṃ.

Pātiyā āharitvāti sambandho. **Ekekaṃ ālopa**nti ekekassa bhikkhussa ekekaṃ ālopaṃ. **Acchatī**ti vasati. **Kassa te**ti kassa atthāya tayā, ānītanti yojanā. ‘‘Ekena bhikkhunā’’ti padaṃ ‘‘gāhetabba’’nti pade kāritakammaṃ, ‘‘bhatta’’nti dhātukammaṃ tabbapaccayo vadati.

Kiṃ āharīyatīti avatvāti kiṃ vatthu tayā āharītīti upāsakaṃ apucchitvā. ‘‘Kiṃ āharissasī’’tipi pāṭho, kiṃ vatthuṃ tvaṃ āharissasīti attho. Saparivārāya yāguyā ca mahagghānaṃ phalānañca paṇītānaṃ khajjakānañca tathā āveṇikā ṭhitikā kātabbāti yojanā. **Ekā eva ṭhitikā**ti samānā eva ṭhitikā. **Tathā phāṇitassā**ti ettha tathāsaddena ‘‘ekā eva ṭhitikā vaṭṭatī’’ti padaṃ atidisati.

Iti uddesabhattakathāya yojanā samattā.

Nimantanabhattakathā

Nimantanaṃ puggalikaṃ saṅghikañcāti duvidhaṃ. Tattha puggalikaṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘puggalikaṃ ce sayameva issaro’’ti. ‘‘Ettake bhikkhū saṅghato uddisathā’’tiādīni avatvā ‘‘ettakānaṃ bhikkhūnaṃ bhattaṃ gaṇhathā’’ti nimantetvā dinnaṃ saṅghikaṃ **nimantanaṃ** nāma. **Etthā**ti nimantane. **Piṇḍapātikānampi vaṭṭatī**ti ‘‘bhikkha’’nti kappiyavohārena vuttattā piṇḍapātikānampi vaṭṭati. **Paṭipāṭiyā**ti saṅghato laddhapaṭipāṭiyā. Āgatamanusso vadatīti sambandho. **Vicchinditvā**ti ‘‘tumhe ca gacchathā’’ti vacanaṃ vicchinditvā.

Nimantanabhattagharatoti nimantanabhattassa dinnagharato. Eko āharatīti sambandho. **Pūretvā**ti bhattassa pūretvā. **Ta**nti bhattaṃ. **Idhāpī**ti nimantanepi.

Tatoti vadanakāraṇā. ‘‘So bhikkhū’’ti padaṃ ‘‘assā’’ti pade pakatikattā, ‘‘jigucchanīyo’’ti padaṃ tattheva vikatikattā. **Assā**ti bhaveyya, hoti vā. ‘‘Pattatthāya āgatomhī’’ti vadantassa tassa patto dātabboti yojanā. **Bhattāharaṇakapatta**nti bhattaṃ āharati anenāti bhattāharaṇako, soyeva patto bhattāharaṇakapatto, taṃ. **Paṭipāṭibhatta**nti paṭipāṭiyā laddhaṃ bhattaṃ.

Ālopabhattaṭṭhitikatoti ekekaālopena laddhassa bhattassa ṭhitikato. **Ālopasaṅkhepenā**ti ekekasmiṃ ālope taṃsaṃkhipanena. Ayaṃ nayo uddesabhattato viseso. **Kassa te ābhata**nti kassa atthāya tayā ābhatanti yojanā. **Saṅghassa me bhatta**nti saṅghassa atthāya mayā bhattaṃ ābhataṃ. **Therānaṃ me bhatta**nti therānaṃ mayā bhattaṃ ābhataṃ.

Upāsako pahiṇātīti sambandho. **Ime tayo janā**ti saṅghatthero ca ganthadhutaṅgavasena abhiññāto ca bhattuddesako cāti ime tayo janā. **Pucchitu**nti ‘‘kiṃ saṅghato gaṇhāmi, udāhu ye jānāmi, tehi saddhiṃ āgacchāmī’’ti pucchituṃ. Āruhiyitthāti **ārūḷhā. Attanavamehī**ti attā navamo etesanti attanavamā, tehi bhikkhūhīti sambandho. **Hī**ti yasmā. **Ete bhikkhū**ti saṅghattherādayo tayo ete bhikkhū. **Tenā**ti ganthadhutaṅgādīhi anabhiññātena bhikkhunā paṭipajjitabbanti sambandho. Nissitake vā, ye bhikkhū jānātha, te bhikkhū vā gahetvāti yojanā. Attanā añño gāmo gantabboti sambandho. **Soyeva gāmo**ti nimantanagāmoyeva.

Tatrāti asanasālāyaṃ. **Ussavādīsū**ti chaṇādīsu. Ādisaddena aññena kenaci kāraṇena manussānaṃ bahusannipātaṃ saṅgaṇhāti. **Tadā**ti tasmiṃ nimantanakāle. **Sannipātaṭṭhānato**ti bhikkhūnaṃ sannipātaṭṭhānato. **Yathāsattī**ti sattiyā anurūpaṃ, sattiṃ anatikkamitvāti attho. Ettha ca sattisaddassa kuntasaṅkhātassa satthassapi vācakattā taṃ paṭikkhipanto āha ‘‘yathābala’’nti.

Saṅghatthero vā āgacchantīti sambandho. Bahukattāramapekkhitvā ‘‘āgacchantī’’ti bahuvacanavasena vuttaṃ. **Ekavāra**nti ekasmiṃ divase, āgamanadivaseti attho. **Paṭibaddhakālato**ti tattheva sakaṭṭhāne vāsassa nibaddhakālato. **Dutiyavāre**ti dutiyadivase. **Abhinavaāgantukāvā**ti anāgamanapubbā abhinavā āgantukāva. **Tatrā**ti tasmiṃ pattaṭṭhāne. **Tesa**nti abhinavaāgantukānaṃ.

Etthāti anāgatapubbaṭṭhāne.

Sabbatthāti sabbesu sakaṭṭhānaāgantukaṭṭhānesu. **Tenā**ti atilābhinā bhikkhunā. **Avisesetvā**ti visesamakatvā.

Salākabhattakathā

Salākabhattaṃ pana evaṃ veditabbanti yojanā. ‘‘Vacanato’’ti padaṃ ‘‘dātabbā’’ti pade ñāpakahetu. **Salākāya vā**ti kusadaṇḍe vā. **Asukassa nāmā**ti asukassa nāma upāsakassa. **Upanibandhitvā**ti likhitvā, chinditvāti attho. ‘‘Opuñjitvā’’ti padassa atthaṃ dassento āha ‘‘punappunaṃ heṭṭhupariyavasena āloḷetvā’’ti. Bhattuddesakena dātabbāti sambandho.

Na bahukāti appakā. **Gāmavasenapī**ti yebhuyyena samānalābhagāmavasenapi. Pisaddena kulaṃ apekkhati. Gāhentena gāhitānevāti sambandho. Saṭṭhisalākabhattāni hontīti yojanā. **Tesa**nti dvinnaṃ tiṇṇaṃ salākabhattānaṃ.

Tanti bahusalākabhattagāmaṃ. **Taṃ panā**ti ekasalākabhattaṃ pana. **Etesū**ti bhikkhūsu. **Niggahenā**ti dūrattā anicchantassapi ekassa niggahena. **Ta**nti salākabhattaṃ. **Orimagāme**ti orabhāge ṭhite gāme. **Gāhitasaññāyā**ti gāhitā iti saññāya. **Puna vihāraṃ āgantvā**ti puna vihāraṃ anāgantvā orimagāme salākabhattāni paṭhamaṃ gahetvā pacchā vihāraṃ āgantvā attano pāpetvā bhuñjitumpi vaṭṭati. Kasmā puna vihāro āgantabbo, nanu agāhitopi attano pattattā gahetvā bhuñjituṃ vaṭṭatīti āha ‘‘na hī’’tiādi. **Hi** yasmā bahisīmāya saṅghalābho gāhetuṃ na labbhati, tasmā vihāro āgantabboti yojanā. **Ekabāhavasena vā**ti ekāya gharapāḷisaṅkhātāya bāhāyavasena vā. **Vīthiādīsu cā**ti vīthibāhakulesu ca, niddhāraṇe bhummaṃ. **Yatthā**ti yasmiṃ ṭhāne. Salākāsu **asati** asantāsūti yojanā. **Uddisitvāpī**ti ‘‘asukagāmassa salākabhattāni tuyhaṃ pāpuṇantī’’ti gāmādīni uddisitvāpi.

Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘tena hī’’tiādi. Tattha **tenā**ti salākadāyakena bhikkhunā. Gāhetabbanti sambandho. **Vāragāme**ti atidūrattā vārena gantabbe gāme. **Tatrā**ti taṃ gāmaṃ.

Atirekagāvuteti gāvutato atireke ṭhāne. **Taṃdivasa**nti tasmiṃ salākabhattagahaṇadivase. Yo na gacchati, tassa na dātabbāti yojanā. **Hī**ti yasmā. **Tīṇi pana divasānī**ti accantasaṃyoge cetaṃ upayogavacanaṃ. **Ta**nti orimavāragāmasalākaṃ. Daṇḍakammaṃ pana kinti gāḷhaṃ kātabbanti āha ‘‘saṭṭhito vā paṇṇāsato vā na parihāpetabba’’nti. **Vihāravāro**ti vihārassa rakkhanatthāya vāro. **Vihāravārikassā**ti vihāraṃ vārena, vāraṃ gahetvā vā rakkhatīti vihāravāriko, tassa dātabbāti sambandho. **Vihāragopakā**ti vihāraṃ gopentīti vihāragopakā. **Aññathatta**nti pasādaññathattaṃ. **Aññesu kulesu dātabbā**ti aññesaṃ kulānaṃ yāguādayo dātabbā.

Vāraṃ gāhetvāti aññehi vāraṃ gāhāpetvā. **Nesa**nti vihāravārikānaṃ. **Salākā**ti pakatikattāraṃ apekkhitvā ‘‘bhavantī’’ti bahuvacanavasena vuttaṃ. **Phātikammamevā**ti vihārarakkhanatthāya saṅghena dātabbaphātikammameva. **Aññampī**ti pisaddena na kevalaṃ phātikammameva, aññampīti dasseti. **Atirekauttaribhaṅgassā**ti atirekaṃ uttaribhaṅgametassāti atirekauttaribhaṅgaṃ, tassa.

Salākā laddhāti salākā eva laddhā. **Taṃdivasa**nti tasmiṃ salākaladdhadivase. **Ekassevā**ti ekekasseva. **Vijaṭetvā**ti tāni dve tīṇi ekacārikabhattāni vijaṭaṃ nigumbaṃ katvā.

Ekasambhogāti ekato sambhogā. Gāhentena dātunti sambandho. **Sammukhībhūtassā**ti upacārasīmāyaṃ ṭhitassa yassa kassaci, pāpetvāti yojanā. **Rasasalāka**nti ucchusalākaṃ. ‘‘Rasālasalāka’’ntipi pāṭho, ayamevattho. Khuddakavihāre gāhetabbavidhānaṃ dassetvā mahāāvāse taṃ dassento āha ‘‘mahāāvāse’’tiādi.

‘‘Takkasalākampi …pe… dātuṃ vaṭṭatī’’ti idaṃ khuddakavihāraṃ sandhāya vuttaṃ, tena vuttaṃ ‘‘mahāāvāse’’tiādi. **Bhesajjādisalākāyo**ti ettha ādisaddena gandhamālāsalākāyo saṅgaṇhāti. **Etthā**ti salākāsu. **Aggabhikkhamatta**nti aggato dātabbaṃ bhikkhāmattaṃ. **Tādisāni bhattānī**ti aggabhikkhāmattasabhāvāni bhattāni. **No ce**ti tādisāni bhattāni bahūni no ce honti. **Laddhā vā aladdhā vā**ti labhitvā vā alabhitvā vā.

Salākāsu gāhitāsūti aññāsu salākāsu gāhitāsu. **Samīpe ṭhitassā**ti hatthaṃ apasāretvā samīpe ṭhitassa. **Assā**ti bhikkhussa. **Ayaṃ salākā**ti ‘‘ayaṃ tassa salākā’’ti ṭhapetuṃ vaṭṭati. **Adhammikā**ti katikā adhammayuttā. **Anāgatassa dethā**ti anāgatassa bhikkhussa salākaṃ detha.

Soti bhattuddesako, vadeyyāti sambandho. Mayā mayhaṃ pāpitanti sambandho. **Tatthā**ti gāme. Bhuñjeyyātha iti vadeyya, vaṭṭatīti yojanā. **Tatthevā**ti asanasālāyameva. **Tatrā**ti tasmiṃ gāme. **Vihāraṃ ānetvā**ti vihāraṃ salākabhattaṃ ānetvā. **Salākaggāhaṇakāle**ti salākāya bhikkhūhi gāhāpanakāle.

Tatthāti tasmiṃ disābhāge. **Aññenā**ti attanā aññena, laddhā hotīti sambandho. **Tena panā**ti gamikato itarena. **Tasmi**nti gamike. Upacārasīmaṃ anatikkanteyevāti yojanā.

Tatthāti chaḍḍitavihāre. **Tesū**ti āvāsikesu bhikkhūsu, gatesūti sambandho. **Sovā**ti āgantuko eva. Yo pana gacchatīti sambandho. **Ta**nti salākabhattaṃ, na pāpuṇātīti sambandho.

Puññenāti puññasmā. **Tā ca kho panā**ti salākāyo pana. **Pacchiṃ panā**ti salākapacchiṃ pana. **Tatthā**ti pacchiyaṃ. **Ettovā**ti ākiraṇaṭṭhānatova. **Eka**nti ekaṃ salākaṃ. **Vattabba**nti salākadāyakena vattabbaṃ.

Bhikkhū gatāti sambandho. **Tatthā**ti aññasmiṃ vihāre. Mahātheropi gacchatīti sambandho. Gatavihāre abhuñjitvāva gocaragāmaṃ anuppattehi bhikkhūhi pattā na dātabbāti yojanā. **Vihāraṭṭhakaṃ bhatta**nti vihāre ṭhitaṃ bhattaṃ.

Pakkhikabhattādikathā

Yanti bhattaṃ diyyatīti sambandho. Cātuddasīpañcaddasīpañcamīaṭṭhamīti abhilakkhitesūti yojanā. **Kammappasutehī**ti kammūpacayehi. Imehi pāṭhehi pakkhesu dātabbaṃ **pakkhika**nti vacanatthaṃ dasseti. **Ta**nti pakkhikabhattaṃ. ‘‘Hotī’’ti pade vuttakattā, ‘‘gāhetvā’’ti pade dhātukammaṃ, ‘‘bhuñjitabba’’nti pade vuttakammaṃ. **Sabbesa**nti bhikkhūnaṃ. **Yesa**nti bhikkhūnaṃ. **Mandā**ti appā. **Ta**nti salākabhattaṃ. **Paṇītaṃ dentī**ti paṇītaṃ katvā denti. **Lūkhabhatta**nti asiniddhabhattaṃ.

Yaṃ bhattaṃ attanā bhuñjati, tadeva diyyatīti yojanā. Iminā uposathe dātabbaṃ **uposathika**nti vacanatthaṃ dasseti. **Uposathe**ti uposathadivase. Ettha ca pañcaddasiyaṃ sace dāyakā ‘‘pakkhika’’nti vatvā denti, **pakkhikaṃ nāma**. Atha ‘‘uposathika’’nti vatvā denti, **uposathikaṃ** nāmāti viseso. **Pāṭipade**ti pāṭipadadivase. **Uposathakammenā**ti uposathakammena hetubhūtena. ‘‘Pāṭipade diyyanakadāna’’nti iminā pāṭipade dātabbaṃ **pāṭipadika**nti vacanatthaṃ dasseti. **Tampi ubhaya**nti uposathikapāṭipadikavasena ubhayampi taṃ bhattaṃ. **Iti imānī**ti ettha imasaddena itisaddassa imasaddatthabhāvo dassito hoti. **Sattapi bhattānī**ti imasmiṃ senāsanakkhandhake āgatāni saṅghabhattādīni sattapi bhattāni.

Aparānipi cattāri bhattānīti sambandho. **Tatthā**ti catūsu bhattesu. ‘‘Āgantukānaṃ dinna’’ntiādinā **āgantukabhatta**nti padassa catutthīmajjhelopasamāsaṃ dasseti. Aññattha pana ‘‘āgantukassa atthāya ābhata’’ntiādinā chaṭṭhīmajjhelopasamāsaṃ dasseti. **Etthā**ti catūsu bhattesu. **Sabbesa**nti bhikkhūnaṃ. Eko āgantuko nisīdatīti sambandho. **Tenā**ti paṭhamaāgantukena.

Yoti āgantuko. **Āgantvāpī**ti pisaddo garahattho, pacchā pana pagevāti attho. Tena gaṇhitabbanti yojanā. ‘‘Āgatadivaseyevā’’ti iminā na dutiyadivasādīsu bhuñjitabbanti dasseti.

Katthacīti kiñci ṭhānaṃ. **Ta**nti āgantukabhattaṃ. **Nibandhāpita**nti niccaṃ ṭhapitaṃ. **Asanasālāya**nti antogāme asanasālāyaṃ. **Asatī**ti asantesu.

Āvāsikopīti pisaddo na gamikoyevāti dasseti. Yathā āgantukabhattaṃ dve vā tīṇi vā satta vā divasāni labbhati, evaṃ idaṃ gamiyabhattaṃ na labbhatīti yojanā. **Pantha**nti maggaṃ. **Rundhantī**ti pidahanti. Udakaṃ vā rundhatīti sambandho. **Ete upaddave**ti corādayo ete upaddave. **Oḍḍetvā**ti ṭhapetvā.

Etassāti mahāgilānassa. Puna **etassā**ti anāgatassa mahāgilānassa. **Sappāyabhojana**nti gilānānaṃ sappāyabhojanaṃ. **Missakayāgu**nti nānātaṇḍule missetvā pacitaṃ yāguṃ. **Na kuppatī**ti na vikāraṃ karoti.

Idampīti gilānupaṭṭhākabhattampi. **Tatthā**ti tasmiṃ kule. **Assā**ti gilānassa. **Evaṃ dinnānī**ti evaṃ vakkhamānanayena dinnāni honti. **Piṇḍapātikānampi vaṭṭatī**ti ‘‘bhikkha’’nti kappiyavohārena vuttattā piṇḍapātikānampi vaṭṭati. **Na vaṭṭatī**ti ‘‘bhatta’’nti akappiyavohārena vuttattā na vaṭṭati.

Aparānipi tīṇi bhattānīti sambandho. **Tatthā**ti tīsu bhattesu. **Dhurabhatta**nti ettha dhurasaddassa dhuvasaddena atthato sadisattā niccatthoti āha ‘‘niccabhattaṃ vuccatī’’ti. **Ta**nti dhurabhattaṃ. **Tatthā**ti duvidhesu. ‘‘Saṅghike’’ti pāṭhaseso yojetabbo. **Puggalikepī**ti **pi**saddo ‘‘saṅghike’’ti padaṃ apekkhati. **Pacchā**ti paṭhamaṃ ‘‘bhikkhaṃ gaṇhathā’’ti vuttavacanato, vuttavacanassa vā paraṃ.

Kuṭiṃ katvā dātabbaṃ bhattaṃ **kuṭibhatta**nti dassento āha ‘‘kuṭibhattaṃ nāmā’’tiādi. **Ya**nti bhattaṃ, nibandhāpitanti sambandho, senāsanavāsino bhikkhūti sambandho. **Yaṃ panā**ti bhattaṃ pana, dinnanti sambandho. **Tassevā**ti puggalasseva. **Tasmi**nti puggale.

Vārena, vāraṃ gahetvā vā dinnaṃ bhattaṃ **vārabhatta**nti dassento āha ‘‘vārabhattaṃ nāmā’’tiādi. **Tampī**ti vārabhattampi. Nigamanavasena sampiṇḍetvā dassento āha **‘‘iti imāni cā’’**tiādi.

Aṭṭhakathāyanti mahāaṭṭhakathāyaṃ, vuttānīti sambandho. **Tatthā**ti catūsu bhattesu. Vihāre uppannaṃ bhattaṃ **vihārabhatta**nti dassento āha ‘‘vihārabhattaṃ nāmā’’tiādi. **Tatruppādabhatta**nti tasmiṃ vihāre dinnakhettavatthuādīhi uppādabhattaṃ. **Ta**nti vihārabhattaṃ. **Yathā**ti yenākārena, paṭiggahiyamāneti sambandho. Aṭṭhannaṃ samūho, aṭṭha parimāṇāni yassāti vā **aṭṭhako,** tassa dinnaṃ bhattaṃ aṭṭhakabhattaṃ. Evaṃ **catukkabhatta**nti etthāpi. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘aṭṭhannaṃ bhikkhūnaṃ demā’’tiādi. **Mahābhisaṅkhārikenā**ti sabbinonītādīhi mahanto abhisaṅkhāro mahābhisaṅkhāro, so etassa atthīti mahābhisaṅkhāriko, tena atirasakapūvena patte pakkhipitvāti sambandho. ‘‘Thaketvā dinna’’nti iminā gūhitvā dātabbaṃ **guḷhakaṃ,** tameva bhattaṃ **guḷhakabhatta**nti vacanatthaṃ dasseti.

Idhāti imasmiṃ loke. Ekacce manussā dentīti sambandho. ‘‘Bhikkhuparicchedajānanatthaṃ guḷake dentī’’ti iminā guḷakena bhikkhū gaṇetvā dātabbaṃ bhattaṃ **guḷakabhatta**nti vacanatthaṃ dasseti. Ettha ca purimanaye ḷakāre hakārasaṃyogo atthi, pacchimanaye natthīti daṭṭhabbaṃ. Guḷapiṇḍagaṇanāya bhikkhugaṇanaṃ jānāti. **Itī**tiādi nigamanaṃ. Cīvarabhājanīyaṃ vuttanti sambandho.

Sabbiādīsu bhesajjesūti niddhāraṇe bhummaṃ, ‘‘sabbissā’’ti padaṃ ‘‘kumbhasatampī’’ti pade nissitasambandho.

Pacchā āgatānaṃ dātabbamevāti dutiyabhāge adātabbeyeva pacchā āgatānaṃ dātabbameva.

Sabbasannipātaṭṭhāneyevāti sabbesaṃ bhikkhūnaṃ sannipātaṭṭhāneva. Bhājanīyabhaṇḍaṃ nāma bhājanaṭṭhānaṃ sampattasseva pāpuṇāti, na asampattassa. Sabbasannipātaṭṭhāne ca yebhuyyena sampatto hoti, tena vuttaṃ ''sabbasannipātaṭṭhāneyevā''ti.

Yathāṭhitaṃyevāti kiñci abhājetvā yathāṭhitaṃyeva. ''Duggahita''nti vatvā tadatthaṃ dassento āha ''taṃ gatagataṭṭhāne saṅghikameva hotī''ti. **Āvajjetvā**ti pariṇāmetvā. **Tampī**ti thālake pakkhittaṃ sabbimpi. **Thina**nti ghanabhāvena tiṭṭhatīti thinaṃ, ghananti vuttaṃ hoti. **Vuttaparicchedato**ti ''dasa bhikkhū, daseva ca sabbikumbhā''ti vuttaparicchedato.

Gāthāyaṃ **pāḷi**nti vinayapāḷiṃ. **Aṭṭhakathañcevā**ti tassā aṭṭhakathañceva. **Vicakkhaṇo**ti vividhaṃ atthaṃ cakkhati passatīti vicakkhaṇo. **Eva**nti yathāvuttanayena. Tatrāyaṃ yojanā – evaṃ vicakkhaṇo bhikkhu pāḷiṃ, aṭṭhakathañceva oloketvā appamattova hutvā saṅghike paccaye bhājayeti.

Iti paccayabhājanīyakathāya yojanā samattā.

Upaḍḍhabhāgoti bhikkhūnaṃ laddhabhāgato upaḍḍho bhāgo. Sesaṃ suviññeyyameva.

Iti senāsanakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

7. Saṅghabhedakakkhandhakaṃ

Chasakyapabbajjākathā

330. Saṅghabhedakakkhandhake **abhiññātā abhiññātā**ti ettha abhipubbo ñātasaddo pākaṭatthoti āha ''pākaṭā pākaṭā''ti. **Kāḷudāyippabhūtayo**ti kāḷudāyiādayo. Parivārehi saddhiṃ dasa dūtā ca aññe ca bahū janā sakyakumārā nāmāti yojanā. **Amhesū**ti sakyakulasaṅkhātesu amhesu, niddhāraṇe bhummaṃ. Iminā pāṭhasesaṃ dasseti. ''Kulato''ti iminā **''kulā''**ti ettha nissakkatthe nissakkavacananti dasseti. **Gharāvāsattha**nti ettha ghare āvasantānaṃ manussānaṃ kiccanti dassento āha ''gharāvāse ya''ntiādi. Tattha **ya**nti yaṃkiñci. **Udakaṃ ninnetabba**nti ettha udakaṃ nīharitvā netabbaṃ apanetabbanti dassento āha ''yathā udakaṃ sabbaṭṭhānesu susaṃ hotī''ti. **Susa**nti sukkhaṃ. **Tiṇānī**ti sassadūsakāni tiṇāni. ''Uddharitabbānī''ti iminā **niddhāpetabba**nti ettha dhudhātuyā papphoṭanadhaṃsanatthe dasseti. **Bhusā**ti sassanāḷadaṇḍā, tehi missā palālā **bhusikā. Ophuṇāpetabba**nti ettha phuṇadhātuyā avakiraṇatthaṃ dassento āha ''apanetabba''nti. **Tvaññeva gharāvāsatthena upajānā**ti ettha **gharāvāsatthenā**ti upayogatthe karaṇavacanaṃ. **Upajānā**ti upatyūpasaggo dhātvatthānuvattako, hivibhatti ca lopo hoti, tena vuttaṃ ''tvaññeva gharāvāsatthaṃ jānāhī''ti. **Aha**nti bhaddiyakumāranāmako ahaṃ. **Tayā**ti anuruddhakumāranāmakena tayā. ''Saddhiṃ pabbajissāmī''ti iminā pāṭhasesaṃ dasseti. **Sesa**nti ''saddhiṃ pabbajissāmī''ti vacanaṃ.

331. **Nippātitā**ti ettha nikkhamitvā gamāpitāti dassento āha ''nikkhāmitā''ti. **Mānassino**ti ettha mānaṃ sayanti nissayantīti mānassinoti dassento āha ''mānassayino''ti.

332. **Yassantarato na santi kopā**ti ettha antarasaddo cittavācako, topaccayo ca sattamyatthavācakoti dassento āha ''yassa citte''ti. Kasmā kopā na santīti āha ''tatiyamaggena samūhatattā''ti. Anāgāmimaggena dosassa samūhatattā yassa khīṇāsavassa citte kopā na santīti adhippāyo. **Iti bhavābhavatañca vītivatto**ti ettha atthaṃ dassento āha ''yasmā panā''tiādi. Tattha yasmā pana vuccati, tasmā evamattho daṭṭhabboti yojanā. Vibhavoti pāpaṃ vuccatīti sambandho. Nanu pāḷiyaṃ ''vibhavo''ti natthi, ''abhavo''ti eva atthi, atha kasmā ''vibhavoti abhavo''ti vuttanti āha ''vibhavoti ca abhavoti ca atthato ekamevā''ti. Iminā saddatoyeva nānanti dasseti. Yā esā bhavābhavatā vuccatīti sambandho. ''Anekappakārā''ti iminā itisaddassa pakāratthaṃ dasseti. Catūhipi maggehi vītivattoti sambandho. **Tassā**ti khīṇāsavassa.

333. **Ahimekhalikā**ti mekhalā viya mekhalikā, ahimeva mekhalikā ahimekhalikā. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘ahiṃ kaṭiyaṃ bandhitvā’’ti.

334. **Sammannatī**ti ettha ‘‘sammānetī’’ti curādigaṇikadhātuvasena vattabbe divādigaṇikadhātuvasena vuttanti dassento āha ‘‘sammānetī’’ti. Acinteyyo hi pāḷinayo. **Sammānetī**ti sammānaṃ karoti. **Ya**nti kammaṃ. **So**ti satthā. Iminā **yaṃ tumo**ti ettha **tumo**ti ruḷhīsaddo idha ‘‘so’’ti sabbanāmasaddena sadisatthoti dasseti.

Pakāsanīyakammādikathā

336. ‘‘Kheḷasadisā’’ti iminā micchājīvena uppannapaccayānaṃ sadisūpacārena kheḷabhāvaṃ dasseti. Tasmā kheḷā viyāti **kheḷo,** micchājīvapaccayā, kheḷe asati bhakkhati ajjhoharatīti **kheḷāsako**ti vacanattho kātabbo. Etarahi pāḷiyaṃ, aṭṭhakathāyañca **‘‘kheḷāpakassā’’**ti oṭṭhajena paṭhamakkharena pāṭho atthi.

340. **Patthaddhenā**ti ettha bhūso thaddho patthaddho, bāḷhathaddhoti attho. Tena vuttaṃ ‘‘niccalenā’’ti. **Potthakarūpasadisenā**ti ettha potthakarūpaṃ nāma vatthadantādimayaṃ, tena sadiso potthakarūpasadiso, tena.

342. **Rājañātakā nāmā**ti ettha raññā jāniyanti ‘‘amhākaṃ garū’’ti **rājañātā,** teyeva **rājañātakā**ti attho daṭṭhabbo. Tadatthaṃ adhippāyena dassento āha ‘‘rājā amhe jānātī’’tiādi. **Pahaṭṭhakaṇṇavālo**ti pahaṭṭho kaṇṇo ca vālo ca etassāti pahaṭṭhakaṇṇavālo. **Bandhaniccale**ti rajjuvallīhi bandho viya niccale, pahaṭṭhakaṇṇavāleti sambandho. ‘‘Katvā’’ti iminā ‘‘abhidhāvī’’ti pade kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti.

Dukkhañhi kuñjara nāgamāsadoti ettha kuñjarasaddassa āmantanapadabhāvaṃ āvikaronto āha ‘‘bho kuñjarā’’ti. Nāgasaddassa ahināgahatthināgesu pavattanato vuttaṃ ‘‘buddhanāga’’nti. **Āsado**ti padassa ākodhena sadanaṃ upagamanaṃ āsadoti dassento āha ‘‘vadhakacittena upagamanaṃ nāmā’’ti. **Dukkha**nti etarahi ca āyatiñca dukkhakāraṇaṃ. **Dukkhaṃ hī**ti hisaddo padapūraṇamattaṃ, atha vā dukkhamevāti attho. ‘‘Buddhanāgaṃ ghātakassā’’ti iminā nāgaṃ hanatīti **nāgahato**ti vacanatthaṃ dasseti.

Paṭikuṭiyova osakkīti ettha tathāgatassa paṭimukhaṃ kuṭena gamanametassāti **paṭikuṭiyo,** paṭikuṭiyo eva hutvā osakkīti dassento āha ‘‘tathāgatābhimukhoyeva piṭṭhimehi pādehi osakkī’’ti. ‘‘Na jānātī’’ti iminā lakkha dassanaṅkesūti dhātupāṭhesu (pāṇinī 1539 saddanītidhātumālāyaṃ 18 dakārantadhātu) vuttesu atthesu idha dassanatthoti dasseti. **Na lakkhitabbo**ti aññehi sappurisehi na lakkhitabboti attho. Ettha ṇyapaccayo kattukammesu hoti, yakārassa kakāraṃ katvā **alakkhiko**ti vuttaṃ.

343. ‘‘Bhuñjitabbabhojana’’nti iminā **tikabhojana**nti ettha yupaccayassa kammatthabhāvaṃ dasseti. **Ta**nti tikabhojanaṃ. **Yathādhammo**ti ‘‘gaṇabhojane pācittiya’’nti (pāci. 209) vuttāya mātikāvibhaṅgapāḷiyā anurūpaṃ. **Pañcavatthuyācanakathā**ti pañca vatthūni yācanassa kathā. **Āyukappa**nti avīcimahāniraye āyukappaṃ sandhāya vuttaṃ. Avīcimahāniraye āyukappo nāma eko antarakappoti jinālaṅkāraṭīkādīsu (mi. pa. 4.1.3; kathā. aṭṭha. 654-657; itivu. aṭṭha. 18; sārattha. ṭī. cūḷavagga 3.343; a. ni. ṭī. 3.662) vutto. ‘‘Eko asaṅkhyeyyakappo’’ti sammohavinodanādīsu (vibha. aṭṭha. 809; ma. ni. aṭṭha. 3.128; vi. vi. ṭī. 1.410; vajira. ṭī. pārājikaṇḍa 410) vutto. **Seṭṭhaṃ puñña**nti mahantaṃ puññaṃ. Iminā **brahaṃ puñña**nti brahasaddo mahantatthoti dasseti. Braha vuddhiyanti dhātupāṭhesu (pāṇinī 735; saddanītidhātumālāyaṃ 16 hakārantadhātu) vuttattā brahasaddo mahantavācako hoti. Brahadhātuto apaccayaṃ katvā **‘‘brahā’’**tipi, mapaccayaṃ katvā ‘‘brahmā’’tipi pāṭho atthi. **Āyukappamevā**ti saggesu āyukappameva.

Saṅghabhedakathā

344. **So**ti devadatto, gato kirāti sambandho. **Tatthevā**ti vihārasīmāyameva. **Āveṇika**nti bhikkhusaṅghato āveṇikaṃ.

345. **Āgilāyatī**ti ettha ātyūpasaggo abhibhavanattho, giledhātu bādhanatthoti āha ‘‘vedanābhibhūtā bādhatī’’ti. **Ta**nti piṭṭhiṃ. Parassa cittaṃ ādisitvā desayati etāyāti **ādesanā,** sā eva pāṭihāriyaṃ **ādesanāpāṭihāriyaṃ**. Anusāsati etāyāti **anusāsanī,** imamevatthaṃ dassento āha ‘‘evampi te’’tiādi.

346. **Mamānukrubba**nti ettha anutyūpasaggo anukiriyattho karadhātu antapaccayo gacchantādigaṇoti dassento āha ‘‘mamānukiriyaṃ kurumāno’’ti. ‘‘Dukkhito’’ti iminā **kapaṇo**ti ettha kapadhātu hiṃsanatthoti dasseti. **Mahāvarāhassā**ti varāhasaddassa sūkaratthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘mahānāgassā’’ti. ‘‘Pathavi’’nti iminā **mahiṃ vikubbato**ti ettha mahīsaddassa evaṃnāmakaṃ mahānadiṃ paṭikkhipati. ‘‘Padālentassā’’ti iminā karadhātuyā vityūpasaggavasena padālanatthaṃ dasseti. **Bhisaṃ ghasamānassā**ti ettha mānasaddo katvatthoti āha ‘‘bhisaṃ ghasantassā’’ti. **Ghasantassā**ti bhakkhantassa. Nadīnāmakaṃ taṃ pokkharaṇinti yojanā. Iminā **nadīsu jaggato**ti ettha nadī nāma pokkharaṇīti dasseti. **Jaggato**ti hatthiyūthaṃ pālentassa.

347. ‘‘Sutāti sotā’’ti iminā pāḷiyā dvidhābhāvaṃ dasseti. ‘‘Nissandeho’’ti iminā **asandiddho**ti ettha dihadhātuṃ dasseti, disadhātuṃ nivatteti.

350. **Buddhasahassenapī**ti pisaddo garahattho, pageva ekena buddhenāti dasseti.

‘‘Satto’’ti iminā kocisaddassa padhānapadaṃ dasseti. **Aṭṭhā**ti ākhyātapadassa atthaṃ dassento āha ‘‘ṭhito’’ti. Devadattoti me sutanti ettha ‘‘me’’ti padaṃ bhagavantaṃ sandhāya vuttanti āha ‘‘bhagavatā’’ti. **Tadevā**ti sutameva. **Ida**nti ‘‘devadattoti me suta’’nti vacanaṃ. **Anucinātī**ti anuvaḍḍheti. ‘‘Patvā’’ti iminā **āsajjana**nti ettha sadadhātuyā gatyatthaṃ, kiriyāvisesanañca dasseti. **Avīcinirayaṃ patto**ti ettha idāni na devadatto avīcinirayaṃ patto hoti, āyatiṃ pana avīciniraye avassambhāviyattā ‘‘avīcinirayaṃ patto’’ti vuttanti āha ‘‘āsaṃsāyaṃ atītavacana’’nti. **Āsaṃsāya**nti avassambhāviyatthe. Bhesmā hi udadhī mahāti ettha **bhesmā**saddo bhayānakapariyāyoti āha ‘‘bhayānako’’ti.

Upālipañhākathā

351. **Ekato**ti ettha topaccayassa sattamyatthe pavattabhāvaṃ dassento āha ‘‘dhammavādīpakkhe’’ti. ‘‘Anunayanto’’ti iminā **anussāvetī**ti ettha anusaddassa atthaṃ dasseti. **Anunayanto**ti punappunaṃ nayanto. Sāvanākāraṃ dassento āha ‘‘na tumhākaṃyevā’’tiādi. Ayaṃ adhammo vā ayaṃ avinayo vā idaṃ asatthusāsanaṃ vā yadi bhaveyyāti yojanā. ‘‘Bodhetī’’ti iminā **sāvetī**ti ettha sudhātuyā atthaṃ dasseti. ‘‘Anussāvetvā’’ti iminā ‘‘anussāveti, salākaṃ gāhetī’’ti ettha anussāvanakiriyā pubbabhāge pavattā, salākaggāhakiriyā pacchābhāgeti dasseti.

Ettāvatāti ettakena anussāvanasalākaggāhamattena. Na pana saṅgho bhinno hoti, anussāvetvā salākaṃ gāhetvā āveṇikaṃ saṅghakamme kateyeva saṅgho bhinno hotīti adhippāyo.

Ettha ṭhatvā kassaci codakassa anuyogo siyāti yojanā. Kinti siyāti āha ‘‘evaṃ devadatto’’tiādi. Tattha **eva**nti pakatatte saṅghe bhinde satīti attho. **Katha**nti kenākārena. Puna **katha**nti kasmā kāraṇā. **Raññ**o**ti** ajātasatturañño, kāritakammaṃ. **‘‘Ghātāpitattā’’**ti bimbisārarājānaṃ ghātāpitattā. **Tatthā**ti ‘‘bhikkhu kho upālī’’tiādivacane, ṭhatvā parihāraṃ vadāmāti yojanā. **Viraddhattā**ti virādhitattā. Tamatthaṃ vitthārento āha ‘‘tena hī’’tiādi. Tattha **tena hī**ti uyyojanatthe nipāto. **Evañhī**ti evameva. **Tassā**ti devadattassa. **Kumāro panā**ti ajātasattukumāro pana, katamatteyeva na vuttāti sambandho. **Tassā**ti devadattassa. **Tasmā**ti yasmā saṅghabhedato pubbe ruhituppādakammaṃ karontassāpi pacchā abhabbabhāvo ropito, tasmā.

Bhedakaravatthūsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Dhammādhammādīnaṃ suttantavinayapariyāyena visesaṃ dassento āha ‘‘suttantapariyāyenā’’tiādi. Tattha **suttantapariyāyenā**ti suttantadesanāya, suttantadesanānayatoti vuttaṃ hoti. **Tathā**ti tato aññathā.

Tatthāti dvīsu dhammādhammesu. **Evaṃ amhāka**nti evaṃ kariyamāne amhākaṃ. Evaṃ suttantapariyāyena dhammādhammānaṃ visesaṃ dassetvā idāni vinayapariyāyena tesaṃ taṃ dassento āha ‘‘vinayapariyāyena panā’’tiādi. Bhūtena vatthunā kātabbanti sambandho. Evaṃ ‘‘abhūtena vatthunā’’ti etthāpi.

Evaṃ dvinnaṃ pariyāyānaṃ vasena dhammādhammadukassa visesaṃ dassetvā idāni vinayāvinayadukassa visesaṃ dassento āha ‘‘suttantapariyāyenā’’tiādi. Tattha suttantanayena rāgādayo vinetīti **vinayo,** vinayanayena kāyaṃ vācaṃ vinetīti **vinayo**ti vacanattho kātabbo.

Evaṃ dvinnaṃ pariyāyānaṃ vasena vinayāvinayadukassa visesaṃ dassetvā idāni bhāsitābhāsitadukassa visesaṃ dassento āha ‘‘suttantapariyāyena cattāro satipaṭṭhānā’’tiādi. Tattha ‘‘aṭṭhaṅgiko maggo’’ti idaṃ vacanaṃ tathāgatena bhāsitaṃ lapitanti yojanā.

Evaṃ dvinnaṃ pariyāyānaṃ vasena bhāsitābhāsitadukassa visesaṃ dassetvā idāni āciṇṇānāciṇṇadukassa visesaṃ dassento āha ‘‘suttantapariyāyena devasika’’ntiādi. Tattha ‘‘devasika’’nti padaṃ ‘‘samāpajjanaṃ, volokana’’nti tīsuyeva padesu yojetabbaṃ. **Aṭṭhuppattivasenā**ti kāraṇuppattivasena. Kāraṇañhi arati phalaṃ etasmāti **attho**ti vuccati, atthassa uppatti atthuppatti, sāyeva aṭṭhuppatti tthakārassa ṭṭhakāraṃ katvā, aṭṭhuppattiyā vaso aṭṭhuppattivaso, tena. Idaṃ padaṃ ‘‘suttantadesanā jātakakathā’’ti dvīhipi padehi yojetabbaṃ. **Ida**nti phalasamāpattisamāpajjanādi. **Āciṇṇa**nti ā bandhitaṃ, punappunaṃ vā upacitaṃ vaḍḍhitaṃ, paguṇaṃ vā. **Cāriyapakkamana**nti cāriyatthaṃ pakkamanaṃ.

Evaṃ dvinnaṃ pariyāyānaṃ vasena āciṇṇānāciṇṇadukassa visesaṃ dassetvā idāni paññattadukassa visesaṃ dassento āha ‘‘suttantapariyāyena cattāro satipaṭṭhānā’’tiādi. Taṃ bhāsitābhāsitadukasadisameva. Evaṃ dvinnaṃ suttantavinayapariyāyānaṃ vasena pañcannaṃ dukānaṃ viseso dassito.

Āpattānāpattiduke ‘‘na mocanādhippāyassā’’ti pāṭhassa anantare pacchimavākye ṭhito ādisaddo ānetabbo. Iti ādinā nayenāti hi attho. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ sikkhāpade. Idaṃ padaṃ pacchimavākyepi anuvattetabbaṃ.

Lahukagarukaduke **pañcāpattikkhandhā**ti thullaccayapācittiyapāṭidesanīyadukkaṭadubbhāsitavasena pañca āpattirāsayo. **Dve āpattikkhandhā**ti pārājikasaṅghādisesavasena dve āpattirāsayo.

Sāvasesānāvasesaduke cha āpattikkhandhāti pārājikāpattito avasesā cha āpattirāsayo.

Duṭṭhullāduṭṭhulladuke lahukagarukadukasadisameva. Ayaṃ pana viseso – garukāpatti **duṭṭhullā** nāma, lahukāpatti **aduṭṭhullā** nāmāti evaṃ vinayapariyāyavaseneva catunnaṃ dukānaṃ viseso dassito.

Etthāti ‘‘adhammaṃ dhammoti dīpentī’’tiādivacane. **Catunnaṃ saṅghakammāna**nti apalokanādivasena catunnaṃ saṅghakammānaṃ. **Karontehi** hetubhūtehi, hetvatthe cetaṃ karaṇavacanaṃ.

Tatthāti ‘‘te imehī’’tiādivacane. **Apakassantī**ti ettha kasadhātussa gatyatthaṃ dassento āha ‘‘parisaṃ ākaḍḍhantī’’ti. **Vijaṭentī**ti vijaṭaṃ karonti, visuṃ karontīti attho. **Ekamantaṃ ussādentī**ti ekasmiṃ ante ussadaṃ karonti. **Avapakassantī**ti ettha dvinnaṃ upasaggānaṃ vasena ativiyattho

daṭṭhabboti āha ‘‘ati viya ākaḍḍhantī’’ti. Ativiyatthaṃ āvikaronto āha ‘‘yathā visaṃsaṭṭhāva honti, evaṃ karontī’’ti. **Yathā**ti yenākārena kariyamāneti sambandho. ‘‘Visu’’nti iminā **āveṇi**saddo ‘‘visu’’ntiatthavācako anipphannapāṭipadikoti dasseti. **Vatthūsū**ti bhedakaravatthūsu. **Imaṃ gaṇhathā**ti imaṃ vādaṃ gaṇhatha. **Visu**nti āveṇiṃ. Imasmiṃ khandhake vuttavacanaṃ parivārapāḷiyā saṃsandento āha ‘‘parivāre panā’’tiādi. Tattha **pañcahi ākārehī**ti ‘‘kammena uddesena voharanto anussāvanena salākaggāhenā’’ti (pari. 458) evaṃ pañcahi kāraṇehi. **Tassā**ti parivāre vuttavacanassa. **Idhā**ti imasmiṃ saṅghabhedakakkhandhake, vuttena iminā saṅghabhedalakkhaṇenāti yojanā. ‘‘Atthato nānākaraṇaṃ natthī’’ti iminā saddato nānākaraṇaṃ atthīti dīpeti. **Assā**ti saṅghabhedalakkhaṇassa. Taṃ pana nānākaraṇābhāvanti yojanā. **Tatthevā**ti parivāre eva. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ saṅghabhedakakkhandhake.

Iti saṅghabhedakakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

8. Vattakkhandhakaṃ

1. Āgantukavattakathā

357. Vattakkhandhake **ārāma**nti upacārasīmaṃ sandhāya vuttanti āha ‘‘upacārasīmasamīpa’’nti. ‘‘Gahetvā’’ti padassa ‘‘upāhanā’’ti kammaṃ pākaṭaṃ, karaṇaṃ pana apākaṭaṃ. Tasmā karaṇaṃ dassento āha ‘‘upāhanadaṇḍakena gahetvā’’ti. Iminā ‘‘hatthenā’’ti karaṇaṃ nivatteti. **Paṭikkamantī**ti ettha pavisantīti ca apakkamantīti ca atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘sannipatantī’’ti. **Upāhanā…pe… pucchitabbā**ti ettha ‘‘pucchitabbā’’ti padassa saha kammena pucchitabbākāraṃ dassento āha ‘‘katarasmiṃ ṭhāne’’tiādi. Tattha ‘‘katarasmiṃ…pe… coḷaka’’nti iminā pucchitabbākāraṃ dasseti. ‘‘Āvāsikā bhikkhū’’ti iminā kammaṃ dasseti. ‘‘Pattharitabba’’nti iminā **vissajjetabba**nti ettha sajadhātuyā cajanatthaṃ paṭikkhipati. **Gocaro pucchitabbo**ti ettha gocarasaddo bhikkhācārasaddena atthato ekanti dassento āha ‘‘bhikkhācāro pucchitabbo’’ti. Bhikkhāya caranti etthāti **bhikkhācāro,** gocaragāmo. **Yatthā**ti yasmiṃ gāme. ‘‘Ki’’ntiādinā **pānīyaṃ pucchitabba**ntiādīsu pucchitabbākāraṃ dasseti. **Kaṃ kāla**nti kasmiṃ kāle.

Bahi nikkhamantassāti vihārato bahi nikkhamantassa. **Nilloketabbo**ti oloketabbo. ‘‘Yadi sakkotī’’ti iminā **sace ussahatī**ti ettha sacesaddo yadipariyāyo, ussahatisaddo sakkoti pariyāyoti dasseti. Sakkontassa vihārasodhanavatteti sambandho.

2. Āvāsikavattakathā

359. Āvāsikavatte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Sabbaṃ kātabbanti sambandho. **Tassā**ti vuḍḍhatarassa āgantukassa. ‘‘Paṇḍito’’tiādinā sace bālo ‘‘sammajjāhi tāva cetiyaṅgaṇa’’nti na vadati, sammajjaniṃ nikkhipitvā tassa vattameva kātabbanti dasseti. **Bhesajjameva kātabba**nti sahāvadhāraṇena vuttattā bālo ‘‘karohi tāva bhesajja’’nti avadantopi bhesajjameva kātabbaṃ. ‘‘Paṇḍito hī’’tiādinā pana āgantukassa vattabbabhāvamattameva dasseti. Pāḷimuttakavattaṃ dassento āha **‘‘apicā’’**tiādi. **Bījanenā**ti bījaniyā. ‘‘Bījana’’nti hi napuṃsakaliṅgo, ‘‘bījanī’’ti itthiliṅgo. ‘‘Bījitabbo’’ti ca ‘‘bījitabba’’nti ca iminā aṭṭhakathāvacanena bījiyati anenāti **bījanaṃ,** bījiyati etāyāti **bījanī**ti vacanattho kātabbo. **Assā**ti vuḍḍhataraāgantukassa. **Makkhetabbā**ti añjetabbā. **Hī**ti saccaṃ. **Etthā**ti upāhanapuñchane. **Katthā**ti kasmiṃ vihāre. Pucchitena āvāsikenāti sambandho.

‘‘Attano santikaṃ…pe… na labhatī’’ti iminā attānaṃ sandhāya anāgacchantopi attano santikaṃ sampattassa āgantukassa vattaṃ akātuṃ na labhatīti dasseti.

3. Gamikavattakathā

360. Gamikavatte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Tatthā**ti senāsanakkhandhake. Taṃ sabbaṃ paṭisāmetvāti sambandho. Yattha yesu pāsāṇapiṭṭhipāsāṇatthambhesu upacikā nārohanti, tassaṃ pāsāṇapiṭṭhiyaṃ vā tesu pāsāṇatthambhesu vā yaṃ katasenāsanaṃ atthi, taṃ anāpucchantassāpi anāpattīti yojanā. Catūsu pāsāṇesūtiādi vuttanti sambandho, upacikānaṃ uppattiṭṭhāne kateti sambandho. **Aya**nti ānisaṃso. Ovassakagehe pana ṭhapitānaṃ mañcapīṭhānanti sambandho.

4. Anumodanavattakathā

362. **Iddhaṃ ahosī**ti ettha idhadhātuyā vaḍḍhanatthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘sampannaṃ ahosī’’ti. Saṅghatthere nisinneti sambandho. Anuthere anumodanatthāya nisinneti yojanā. Saṅghattherena ajjhiṭṭhepīti sambandho. Anumodako vadatīti sambandho. Anu punappunaṃ, pacchā vā dāyake dhammakathāya modetīti **anumodako**. ‘‘Gacchathā’’ti sace vadati anumodakoti yojanā. **Tassā**ti anumodakassa. Manussā kārentīti sambandho. ‘‘Ekenā’’ti padaṃ ‘‘kārentī’’ti pade kāritakammaṃ. **Tassā**ti kāritabhikkhussa. **Anumodanato**ti anumodanakāraṇā. **Upanisinnakathā**ti upasamīpe nisinnānaṃ kathiyati etāyāti upanisinnakathā. **Anumodanāyā**ti anumodanatthāya. **Ajjhiṭṭhovā**ti sayaṃ ajjhiṭṭho eva. **Etthā**ti anumodanavatthusmiṃ. ‘‘Sañjātavacco’’ti iminā vacco sañjāto imassāti **vaccito**ti katvā sañjātatthe ita paccayoti dasseti.

5. Bhattaggavattakathā

364. **Bhattaggavatte**ti bhattaṃ gaṇhanti etthāti bhattaggaṃ, parivisanaṭṭhānaṃ. Tasmiṃ kattabbaṃ vattaṃ bhattaggavattaṃ, tasmiṃ bhattaggavatte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Manussānaṃ parivisanaṭṭhānaṃ nāma yattha manussā saputtadārā āvasitvā bhikkhūbhojenti. ‘‘Atiallīyitvā’’ti iminā **anupakhajjā**ti ettha khadadhātussa hiṃsanaṃ nāma atiallīyananti dasseti. **Āsanesu satī**ti āsanesu santesu. Nisīdantassa navakassāti sambandho. **Āpajjatī**ti āpattiṃ āpajjati. Āpucchite ananujānanto thero āpajjatīti yojanā. **Saṅghāṭi**nti pārutasaṅghāṭiṃ.

Pattadhovanaudakanti bhuñjanatthāya pattānaṃ dhovanaudakaṃ. **Gahetabba**nti hatthena gahetabbaṃ.

Yathā gaṇhiyamāneti yojanā. **Mattāyā**ti pamāṇāya. **Sabbiādīsu evā**ti evasaddo ajjhāharitabbo. **Sabbiādīsū**ti sabbitelauttaribhaṅgesu, niddhāraṇe bhummaṃ. **Ya**nti sabbiādikaṃ. **Appahotī**ti sabbesaṃ bhikkhūnaṃ nappahoti. **Ta**nti sabbiādikaṃ, sampādehīti sambandho. Tādisaṃ sabbiādikanti sambandho.

Yaṃ bhattagganti yojanā. **Hatthadhovanaudaka**nti bhuttāvīnaṃ hatthassa dhovanaudakaṃ. **Antarā**ti bhojanassa majjhe. **Pipāsitenā**ti pivituṃ icchantena. **Gale**ti kaṇṭhe.

Nivattantenāti ettha kasmā ṭhānā nivattantenāti āha ‘‘bhattaggato’’ti. Kathaṃ kenākārena nivattitabbanti yojanā. Kasmā navakehi bhikkhūhi paṭhamataraṃ nivattitabbanti āha ‘‘sambādhesu hī’’tiādi. **Nikkhamanokāso**ti paṭhamataraṃ nikkhantokāso. **Paṭipāṭiyā**ti vuḍḍhapaṭipāṭiyā. **Dhure**ti gehadvārassa samīpe. Dhurasaddo hi idha samīpavācako. Navakā antogehe ce nisinnā hontīti yojanā. **Antarenā**ti bhikkhūnaṃ vivarena, majjhena vā. **Viraḷāyā**ti tanukāya.

6. Piṇḍacārikavattakathā

366. Piṇḍacārikavatte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Kappāsaṃ vā gahetvāti sambandho. **Yañcā**ti yañca kiñci vatthuṃ, gahetvāti sambandho. **Karontī ṭhitā vā**ti karontī hutvā ṭhitā vā. **Ta**nti kammaṃ. **Na ca bhikkhādāyikāyā**ti itthiliṅgavasena vuttattā itthiyā eva mukhaṃ na ulloketabbanti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘itthī vā hotū’’tiādi. ‘‘Bhikkhādānasamaye’’ti iminā aññasmiṃ samaye olokentopi natthi dosoti dasseti. Ekasmiṃ kāle bhikkhāya dadamānāya sabbakālampi na oloketabbanti anicchitatthaṃ paṭikkhipati.

7. Āraññikavattakathā

368. Āraññikavatte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Senāsanā otaritabba**nti ettha araññe rukkhamūlādīsu nisinnassa vihārābhāvato senāsanaṃ nāma vasanaṭṭhānaṃ sandhāya vuttanti āha ‘‘vasanaṭṭhānato nikkhamitabba’’nti.

Pattaṃ thavikāya pakkhipitvāti ettha kathaṃ patto thavikāya pakkhipitabboti āha ‘‘sace bahī’’tiādi. Tattha patto pakkhipitabboti sambandho. **Dhovitvā katvā**ti padesu ‘‘pattaṃ vodaka’’nti vibhattipariṇāmaṃ katvā sambandhitabbaṃ. **Tampī**ti veḷunāḷikampi. **Samīpe**ti āraññakassa senāsanassa samīpe. Yathā ca āraññakassa araṇisahitaṃ icchitabbaṃ, evaṃ kantāraṃ paṭipannassāpi araṇisahitaṃ icchitabbanti yojanā. **Gaṇavāsino**ti gaṇena saha vāsino, āraññakassāti sambandho. **Tenā**ti araṇisahitena. ‘‘Nakkhattāneva nakkhattapadānī’’ti iminā assayujādinakkhattāneva (abhidhānappadīpikāyaṃ 58-60 gāthāsu) disābhāgajānanassa, ca samayajānanassa ca kāraṇattā **nakkhattapadāni nāmā**ti dasseti.

8. Senāsanavattakathā

369. Senāsanavatte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Dvāraṃ nāmā**ti mahādvāraṃ. **Mahāvaḷañja**nti mahantehi janehi paribhuñjitabbaṃ. **Tatthā**ti dvāre. **Āpucchitvāvā**ti vuḍḍhaṃ āpucchitvāva, sabhāgassa vuḍḍhatarassāti sambandho. **Vaṭṭatiyevā**ti yathāsukhaṃ viharituṃ vaṭṭatiyeva. **Parivattitabba**nti parimukhaṃ vattitabbaṃ.

9. Jantāgharavattādikathā

371. Jantāgharavatte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Bahijagatī**ti bahiālindo.

373. Ācamanavatthusmiṃ evamattho veditabboti yojanā. **Nīharitvā**ti udakaṃ nīharitvā. **Ācamitabba**nti dhovitabbaṃ. ‘‘Āpubbo camu dhovane’’ti hi dhātupāṭhesu vuttaṃ. **Idaṃ ativivaṭa**nti idaṃ ṭhānaṃ ativivaṭaṃ, na kenaci paṭicchannanti attho. **Udakaṃ alabhantassevā**ti udakaṃ alabhanteyeva.

374. Vaccakuṭivatte evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Aya**nti dantakaṭṭhaṃ khādato vaccakaraṇaṃ. **Sabbatthevā**ti sabbasmiṃ eva ṭhāne. ‘‘Na pharusena kaṭṭhenā’’ti ettha na kevalaṃ kharakaṭṭhameva, phālitakaṭṭhādayopi chaviavalekhanakaṭṭhā pharusāyeva nāmāti dassento āha ‘‘phālitakaṭṭhena vā’’tiādi. **Paviṭṭhassā**ti vaccakuṭiṃ paviṭṭhassa.

Sabbasādhāraṇaṭṭhānanti sabbesaṃ bhikkhūnaṃ, sabbehi vā sādhāraṇaṃ vaccakuṭisaṅkhātaṃ ṭhānaṃ. **Tatrā**ti tasmiṃ sabbasādhāraṇe ṭhāne. **Nibaddhagamanatthāyā**ti attano nibaddhagamanatthāya kataṃ yaṃ ṭhānaṃ vā yaṃ puggalikaṭṭhānaṃ vā hotīti yojanā.

Uhatāti ettha upubbo hadadhātūti dassento āha ‘‘uhaditā’’ti. ‘‘Hada karīsossagge’’ti dhātupāṭhesu (pāṇinī 977 dhātupāṭhe; saddanītidhātumālāyaṃ 15 dakārantadhātu) vuttattā vaccakūpato bahi karīsassa ossajjananti āha ‘‘bahi vaccamakkhitā’’ti. **Dhovitabbā**ti udakena dhovitabbā. **Etampī**ti udakassa avijjamānampi. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ vattakkhandhake.

Iti vattakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

9. Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakaṃ

1. Pātimokkhuddesayācanakathā

383. Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake **nandimukhiyā rattiyā**ti ettha nandiyati tusiyatīti nandi, ikārantoyaṃ napuṃsakaliṅgo. ‘‘Nandiseno (jā. aṭṭha. 3.4.1) nandivisālo’’tiādīsu ikārantoyaṃ pulliṅgo hoti, idha pana mukhaṃ apekkhitvā ikāranto napuṃsakaliṅgo hoti. Aruṇuṭṭhitakāle odātadisāmukhatāya nandi mukhaṃ etissaṃ rattiyanti nandimukhī, ratti, tāya nandimukhiyā rattiyā, tena vuttaṃ ‘‘aruṇuṭṭhitakālepi hi nandīmukhā viya ratti khāyatī’’ti. **Antopūti**nti ettha kāyassa anto kuṇapapūtinti atthaṃ paṭipakkhipanto āha ‘‘attacittasantāne’’tiādi. ‘‘Kilesavassanavasenā’’ti iminā udakavassanavasenāti atthaṃ paṭikkhipati. **Avassuta**nti tintaṃ, kilinnanti attho. **Kasambujāta**nti ettha **kasambū**ti saṅkāro. So hi sammuñcaniyā kasiyamāne vilekhiyamāne sambati saddaṃ karotīti **kasambu,** taṃ viya jātanti kasambujātanti attho daṭṭhabbo. Aṭṭhakathāyaṃ pana adhippāyavasena ‘‘ākiliṭṭhajāta’’nti vuttaṃ, ativiya kiliṭṭhajātanti attho. ‘‘Ākiṇṇadosatāya kiliṭṭhajāta’’ntipi pāṭho. **‘‘Yāva bāhāgahaṇāpi nāmā’’ti** iminā pāṭhena dassetīti sambandho. **Hī**ti padapūraṇamattaṃ. **Tenā**ti moghapurisena. ‘‘Yāvā’’ti nipātapayogattā ‘‘bāhāgahaṇāpī’’ti ettha pañcamīvibhatti avadhiatthe hoti. **Nāma**-saddo garahatthajotako, tassa payogattā ‘‘āgamessatī’’ti ettha atītatthe anāgatavacanaṃ (saddanītisuttamālāya 893 sutte). Āgamessati nāmāti yojanā. **Āgamessatī**ti īsaṃ adhivāsessati. ‘‘Āto gamuīsamadhivāsane’’ti hi dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 18 makārantadhātu) vuttaṃ.

384. **Na āyatakeneva papāto**ti ettha dīgheneva papātoti dassento āha ‘‘na paṭhamameva gambhīro’’ti. Āyatasaddo hi dīghapariyāyo. ‘‘Na āyatakena gītassarena dhammo gāyitabbo’’tiādīsu (cūḷava. 249) viya papāto dīghena tīrassa ādimhi na hotīti vuttaṃ hoti. **Paṭhamamevā**ti tīrassa ādimhiyeva. ‘‘Anupubbena gambhīro’’ti iminā ‘‘na paṭhamameva gambhīro’’ti vacanassa adhippāyatthaṃ dasseti. **Ṭhitadhammo**ti tīrassa antoyeva ṭhitasabhāvo. **Velaṃ nātivattatī**ti ettha velāsaddassa tīramariyādatthesu pavattabhāvaṃ dassento āha ‘‘osakkanakandaraṃ mariyādavela’’nti. Tattha ‘‘osakkanakandara’’iti padena tīratthaṃ dasseti, ‘‘mariyāda’’ iti padena mariyādatthaṃ. Kena udakena daritabboti **kandaro,** udakena osakkano kandaro etthāti **osakkanakandaraṃ,** tīraṃ. Osakkanakandarabhūtañca mariyādabhūtañca velaṃ tīraṃ nātikkamatīti attho. **Tīraṃ vāhetī**ti ettha vahadhātuyā pāpuṇanatthaṃ dassento āha ‘‘tīraṃ appetī’’ti. Tattha **appetī**ti pāpuṇāpeti. ‘‘Ussāretī’’ti iminā pāḷiyaṃ ‘‘thalaṃ ussāretī’’ti padena ‘‘tīraṃ vāhetī’’ti padassa atthaṃ dassetīti attho dassito. **Ussāretī**ti uddharitvā gamāpeti. **Aññāpaṭivedho**ti ettha ājānāti, ājānitthāti vā **aññaṃ** arahattamaggo vā arahattaphalaṃ vā, tassa paṭivijjhanaṃ aññāpaṭivedho, sukhuccāraṇatthaṃ majjhe dīgho, aññāpaṭivedho nāma arahattuppattiyeva hoti. Tena vuttaṃ ‘‘arahattuppattī’’ti.

385. **Channamativassatī**ti udānapāḷiyā sandhāyabhāsitapāḷibhāvaṃ dassento āha ‘‘āpatti’’ntiādi. Tattha **ida**nti ‘‘channamativassatī’’ti vacanaṃ vuttanti sambandho. **Eta**nti navāpattiāpajjanaṃ sandhāyāti sambandho.

4. Pātimokkhasavanārahakathā

386. **Pure vā pacchā vā**ti ñattito pure vā pacchā vā. **Khette**ti pātimokkhaṭṭhapanassa khette. Khettaṃ dassento āha ‘‘tasmā’’tiādi. **Rekāraṃ bhaṇatī**ti chattiṃsatyakkharesu re-kāraṃ ñattiṭṭhapanako bhaṇati. **Ida**nti pañcatiṃsatyakkharānaṃ uccāraṇaṭṭhānaṃ. **Vutte**ti ñattiṭṭhapanakena vutte. ‘‘Suṇātu me’’ti vacane anāraddheyevāti yojanā.

5. Dhammikādhammikapātimokkhaṭṭhapanakathā

387. **Tena puggalenā**ti tena cuditakena puggalena. **Sā vipattī**ti sīlavipattiādisaṅkhātā sā vipatti. **Saññāamūlikavasenā**ti ‘‘katā’’ iti saññāya amūlikavasena. **Katañcā**ti ekantena katañca. **Akatañcā**ti ekantena akatañca.

Kopetukāmatāya neva āgacchatīti sambandho. **Tenā**ti anāgamanādikāraṇena. **Āpajjatī**ti pātimokkhaṭṭhapanako āpajjati. **Iccassāpī**ti iti evaṃ assa pātimokkhaṭṭhapanakassāpi. **Paccādiyatī**ti pati ādiyati, ‘‘akataṃ kammaṃ, puna kātabbaṃ kamma’’ntiādinā puna ādīyati, puna ārabhatīti attho.

6. Dhammikapātimokkhaṭṭhapanakathā

388. **Maggapaṭipādanādīsū**ti maggasmiṃ paṭipādanādīsu. Ādisaddena theyyacittena avahārādayo saṅgaṇhāti. **Ākārādisaññā**ti ākārasaññā liṅgasaññā nimittasaññā. **Ta**nti parisaṅkaṃ sandhāyāti sambandho.

7. Attādānaaṅgakathā

398. **Attādānaṃ ādātukāmenā**ti ettha kiṃ attādānanti āha ‘‘sāsanaṃ sodhetukāmo’’tiādi. Iminā paraṃ codetuṃ attanā ādātabbaṃ adhikaraṇaṃ **attādāna**nti vuccatīti dasseti. **Akālo imaṃ attādānaṃ ādātu**nti ettha akālaṃ dassento āha ‘‘rājabhaya’’ntiādi. Tattha **vassāratto**ti vassakālo. So hi vasso ativiya rañjati ettha kāleti vassārattoti vuccati. Vassārattopi adhikaraṇavūpasamatthaṃ lajjiparisāya dūrato ānayanassa dukkarattā akālo nāma. **Itī**ti ayaṃ rājabhayādikāloti attho. **Viparīto**ti rājabhayādīnaṃ abhāvakālo.

Abhūtaṃ idaṃ attādānanti ettha abhūtasaddo avijjamānapariyāyoti āha ‘‘asantamida’’nti, idaṃ attādānaṃ avijjamānanti attho. Mayā gahitoti sambandho. Sīlavā puggaloti yojanā. **Ya**nti attādānaṃ saṃvattatīti sambandho. **Ida**nti attādānaṃ.

Na labhissāmi sandiṭṭhe, labhissāmi sandiṭṭheti ettha ‘‘na labhissāmi, labhissāmī’’ti idaṃ kiṃ sandhāya vuttanti āha ‘‘appekadā hī’’tiādi. Tattha **appekadā**ti api ekadā. **Hi**saddo vitthārajotako. **Evarūpā**ti sandiṭṭhasambhattasabhāvā. **Ta**nti upatthambhakabhikkhulabhanaṃ sandhāyāti sambandho. ‘‘Na labhissāmī’’ti idaṃ vacanaṃ vuttanti sambandho.

Kosambakānaṃ bhaṇḍanādi bhavati viya bhaṇḍanādi bhavissatīti yojanā. **Pacchāpi avippaṭisārakaraṃ bhavissatī**ti ettha kesaṃ avippaṭisārakaraṃ bhavati viya pañcaṅgasampannāgataṃ attādānaṃ ādiyato pacchāpi avippaṭisārakaraṃ bhavatīti āha ‘‘subhaddaṃ vuḍḍhapabbajita’’ntiādi. Tattha **pañcasatikasaṅgīti**nti pañcasatehi mahākassapādīhi kattabbaṃ saṅgītiṃ. Mahākassapattherassa pacchā samanussaraṇakaraṃ hoti iva hotīti yojanā. Eseva nayo sesesupi. **Samanussaraṇakara**nti sammodavasena punappunaṃ anussaraṇassa karaṃ. Iminā ‘‘avippaṭisārakara’’nti padassa atthaṃ dasseti. **Pacchāpī**ti ettha pisaddassa avuttasampiṇḍanatthaṃ dassento āha ‘‘sāsanassa cā’’tiādi. Tattha sāsanassa ca sassirikatāyāti sambandho. Vigataupakkilesacandimasūriyānaṃ viya sāsanassa ca sassirikatāya saṃvattatīti adhippāyo.

8. Codakena paccavekkhitabbadhammakathā

399. ‘‘Acchiddena appaṭimaṃsenā’’tiādīsu evamattho veditabboti yojanā. Chiddasappaṭimaṃsaṃ paṭhamaṃ dassetvā viparītavasena acchiddaappaṭimaṃsaṃ dassento āha ‘‘yenā’’tiādi. Tattha yena katānīti sambandho. Chijjatīti **chiddo,** paṭi punappunaṃ masiyati āmasiyatīti **paṭimaṃso,** niggahitāgamo, bhāvappadhānoyaṃ kammaniddeso. Saha paṭimaṃsenāti **sappaṭimaṃso,** kāyasamācāro. **Viparīto**ti viparivattavasena ito pavatto, kāyasamācāroti attho. **Amūlakānuddhaṃsanādīhī**ti ādisaddena duṭṭhullavācādayo saṅgaṇhāti.

Mettaṃ nu kho me cittanti ettha appanābhāvappattaṃ mettacittamevādhippetanti dassento āha ‘‘palibodhe chinditvā’’tiādi. Tattha **palibodhe**ti āvāsapalibodhādike palibodhe. ‘‘Vikkhambhanavasena vihatāghāta’’nti iminā appanābhāvappattaṃ mettacittameva dasseti. **Idaṃ panāvuso kattha vuttaṃ bhagavatā**ti ettha idaṃsaddakiṃsaddānaṃ visayaṃ dassento āha ‘‘idaṃ sikkhāpadaṃ katarasmiṃ nagare’’ti.

9. Codakena upaṭṭhāpetabbakathā

400. **‘‘Kālena vakkhāmī’’**tiādīsu codanāya kālaakālādiṃ dassento āha ‘‘eko eka’’ntiādi. Tattha **eko**ti ekako codako. **Eka**nti ekakaṃ cuditakaṃ. Saṅghamajjha…pe… asanasālādīsu vā parivāritakkhaṇe vāti yojanā. Tattha ‘‘saṅghamajjha…pe… asanasālādīsū’’ti iminā ṭhānābhāvaṃ dasseti, ‘‘upaṭṭhākehi parivāritakkhaṇe’’ti iminā kālābhāvaṃ dasseti. Imehi padehi ṭhānampi kālena saṅgahetvā ‘‘kālena vakkhāmī’’ti vuttanti dasseti. **Tacchenā**ti saccena. **Hambho**ti nipāto pacchimapadesu paccekaṃ yojetabbo. Hambho mahallaka, hambho parisāvacara, hambho paṃsukūlika, hambho dhammakathikāti hi attho. **Ida**nti kammaṃ. **Kāraṇanissita**nti mahallakabhāvakāraṇādīsu nissitaṃ. ‘‘Bhante’’ti nipātopi paccekaṃ yojetabbo. Ettha ca ‘‘hambho’’ti nipātena lokavohāravasena anādarassa pakāsakattā pharusena vadati nāma, ‘‘bhante’’ti nipātena sādarassa pakāsakattā saṇhena vadati nāma. **Kāraṇanissitaṃ katvā**ti imasmiṃ vītikkame ayaṃ nāma dosoti kāraṇanissitaṃ katvā. ‘‘Mettacittaṃ upaṭṭhapetvā’’ti iminā **mettacitto**ti padassa ‘‘vakkhāmī’’ti pade kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti. **No dosantaro**ti ettha antarasaddassa cittavācakabhāvaṃ dassento āha ‘‘na duṭṭhacitto’’ti. ‘‘Hutvā’’ti iminā kiriyāvisesanabhāvaṃ dasseti.

10. Codakacuditakapaṭisaṃyuttakathā

401. **Ajjhatta**nti ettha attasaddassa cittavācakabhāvañca sattamīvibhattiyāpi amādesabhāvañca dassento āha ‘‘attano citte’’ti. **Uppādetvā**ti iminā ‘‘manasikaritvā’’ti padassa adhippāyatthaṃ dasseti. **Kāruññatā**ti ettha dvīsu ṇyapaccayatāpaccayesu ekasseva bhāvavācakattā eko svatthoti dassento āha ‘‘karuṇabhāvo’’ti. Tattha karuṇassa puggalassa bhāvo **kāruññaṃ,** tadeva **kāruññatā**. Atha vā karuṇo eva puggalo kāruññaṃ, tassa bhāvo kāruññatāti vacanattho kātabbo. **Iminā**ti ‘‘kāruññatā’’ti padena. **Karuṇañcā**ti appanāpattaṃ karuṇañca. **Karuṇāpubbabhāgañcā**ti appanāpattāya karuṇāya pubbabhāge parikammūpacāravasena pavattaṃ kāmāvacarakaruṇañca. **Dvīhipī**ti ‘‘hitesitā, anukampitā’’ti dvīhipi padehi. **Mettañcā**ti appanāpattamettañca. **Mettāpubbabhāgañcā**ti appanāpattāya mettāya pubbabhāge parikammūpacāravasena pavattaṃ kāmāvacaramettañca. **Suddhante**ti suddhe koṭṭhāse. **Paṭiññaṃ āropetvā**ti cuditakaṃ paṭiññaṃ āropetvā. **Ye ete**ti ‘‘kāruññatā’’tiādinā nayena ye ete pañca dhammā vuttāti yojanā. Iminā **ime pañca dhamme**ti ettha imasaddassa aniyamaniddesabhāvaṃ dasseti.

Sacce ca akuppe cāti ettha saccasaddassa viratisaccaparamatthasaccāni paṭikkhipanto āha ‘‘vacīsacce cā’’ti. ‘‘Akuppanatāyā’’ti iminā nakupassa bhāvo **akuppa**nti katvā ṇyapaccayassa bhāvatthaṃ dasseti. **Hī**ti saccaṃ, vitthāro vā. **Na paro ghaṭṭetabbo**ti na paro kujjhāpetabbo. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake.

Iti pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

10. Bhikkhunikkhandhakaṃ

Mahāpajāpatigotamīvatthukathā

402. Bhikkhunikkhandhake kasmā paṭikkhipatīti codanaṃ dassetvā tassā ābhogaṃ dassento āha ‘‘nanū’’tiādi. ‘‘Kāma’’ntiādinā abhyūpagamaparihāravasena vissajjeti. Tattha **kāmaṃ**saddo anuggahattho, **pana** saddo garahattho, pana tathāpi paṭikkhipatīti sambandho. **Ta**nti mahāpajāpatiṃ gotamiṃ. Yācitena hutvā anuññātanti yojanā. **Aya**nti pabbajjā. **Bhaddakaṃ katvā**ti laddhakaṃ katvā, manāpaṃ katvāti attho.

403. **Kumbhathenakehī**ti ettha kumbhe dīpaṃ jāletvā tenālokena thenentīti **kumbhathenakā**ti dassento āha ‘‘kumbhe dīpaṃ jāletvā’’tiādi.

Nāḷimajjhagatanti sassanāḷassa majjhe gataṃ. **Gaṇṭhi**nti phaḷuṃ. ‘‘Kaṇḍa’’ntipi pāṭho, daṇḍanti attho. **Yenā**ti pāṇakena. Ayañhi yaṃsaddo taṃsaddānapekkhoti daṭṭhabbo.

Antorattabhāvoti antolohitabhāvo. **Etamattha**nti etaṃ vakkhamānaṃ atthaṃ. **Āḷiyā**ti āvaraṇāya. **Abaddhāyapī**ti pisaddo anuggahattho, baddhāya pana pagevāti attho. **Kiñcī**ti appamattakaṃ. **Ya**nti udakaṃ. **Tampī**ti udakampi. Pisaddo abaddhāya ṭhitaṃ kiñci udakaṃ apekkhati. Ye ime garudhammā paññattāti yojanā. **Paṭikaccevā**ti pageva, paṭhamamevāti attho. **Tesū**ti garudhammesu. Apaññattesu santesupīti yojanā. **Paṭhamaṃ vutta**ntiādi vuttaṃ, vassasahassameva ṭhassati iti imamatthaṃ dassetīti yojanā. **‘‘Vassasahassa’’**nti ca etaṃ vacanaṃ vuttanti sambandho. **Tato**ti vassasahassato. **Pariyattidhammopī**ti pisaddo paṭivedhasaddhammaṃ apekkhati. Dvīsu saddhammesu ṭhitesu paṭipattisaddhammo ṭhitoyevāti katvā na vuttaṃ. **Tāniyevā**ti pañcavassasahassāniyeva. Pariyattiyā sati paṭivedho na hotīti nāpi vattabboti yojanā. **Liṅga**nti samaṇavesaṃ, samaṇākāranti attho.

Bhikkhunīupasampadānujānanakathā

404. **Imāya anupaññattiyā**ti mahāpajāpatiyā aṭṭhagarudhammapaṭiggahaṇūpasampadaṃ upanidhāya ayaṃ paññatti anupaññatti nāma, tāya anupaññattiyā upasampādetunti attho. **Mahāpajāpatiyā saddhivihāriniyo katvā**ti mahāpajāpatiṃ upajjhaṃ katvā pañcasatā sākiyāniyo tassā saddhivihāriniyo katvāti attho. **Itī**ti tasmā ahesunti sambandho. **Iminā ovādenā**ti bhagavato iminā ovādena.

410. **Etissā**ti etissā bhikkhuniyā. **Ta**nti kammaṃ. **Aññasmi**nti aññasmiṃ kamme. **Añña**nti ropitabbakammato aññaṃ kammaṃ.

411. **Kaddamodakenā**ti kaddamena āluḷitena udakeneva. **Kaddamādīsupī**ti pīsaddo ‘‘yena kenacī’’ti ettha yojetabbo. Yena kenacipīti hi attho. **Sannipatitvā**ti bhikkhunisaṅghena sannipatitvā. **Apasādanīya**nti apasādetabbaṃ kammaṃ. **Ettāvatā**ti ettakena sāvanamattena. **Avandiyo**ti na vandetabbo, vandituṃ na arahoti attho. **Tato**ti tikkhattuṃ sāvetabbato. Na **vandantī**ti bhikkhuniyo na vandanti. **Disvāpī**ti taṃ bhikkhuṃ disvāpi. **Tena bhikkhunā**ti apasādanīyaṃ dassentena bhikkhunā, khamāpetabbanti sambandho. **Vihāreyevā**ti bhikkhūnaṃ vihāreyeva. **Tena bhikkhunā**ti upasaṅkamitabbena bhikkhunā, vattabbanti sambandho. **Tato**ti vattabbakālato. **So**ti apasādanīyaṃ dassento bhikkhu. **Etthā**ti bhikkhunikkhandhake. **Kammavibhaṅge**ti parivārāvasāne kammānaṃ vibhaṅgaṭṭhāne (pari. aṭṭha. 495-496).

Obhāsantīti ava hīnena bhāsantīti dassento āha ‘‘asaddhammena obhāsantī’’ti. ‘‘Bhikkhunīhi saddhiṃ sampayojentī’’ti ettha kammakaraṇe dassento āha ‘‘purise asaddhammenā’’ti. Ettha ‘‘purise’’ti iminā kammaṃ dasseti, ‘‘asaddhammenā’’ti iminā karaṇaṃ. **Vihārappavesane**ti bhikkhūnaṃ vihārappavesane. **Ovādaṃ ṭhapetu**nti ettha ovādaṭṭhapanākāraṃ dassento āha ‘‘na bhikkhunupassaya’’ntiādi. **Ovādatthāyā**ti ovādapaṭiggahaṇatthāya. **Mā karitthā**ti mā kareyyātha.

416. **Gihidārikāyo**ti gihibhūtā dārikāyo bandhanti viyāti yojanā. **Ghanapaṭṭakenā**ti ghanabhūtena paṭṭena niyuttena. **Ekapariyaka**nti ettha ekavāraṃ kaṭiyaṃ parikkhipitvā kataṃ kāyabandhanaṃ ekapariyakanti dassento āha ‘‘ekavāraṃ parikkhipanaka’’nti. Tattha **parikkhipanaka**nti kaṭiyaṃ parikkhipanārahaṃ.

Vilīvenāti ettha bahutthe ekavacananti āha ‘‘saṇhehi vilīvehī’’ti. ‘‘Katapaṭṭenā’’ti iminā pāḷiyaṃ ‘‘katenā’’ti pāṭhasesaṃ dasseti. **Setavatthapaṭṭenā**ti setavatthena katena paṭṭena. **Kataveṇiyā**ti katāya veṇiyā. Iminā dussena katā veṇi **dussaveṇī**ti vacanatthaṃ dasseti. Eseva nayo purimapacchimapadesupi. **Coḷakāsāva**nti coḷameva kasāvena rattattā coḷakāsāvaṃ.

Aṭṭhillenāti addena aṭṭhinā. ‘‘Gojaṅghaṭṭhike’’ti iminā aṭṭhino sambandhaṃ dasseti. **Hatthaṃ koṭṭāpentī**ti ettha hatthaṃ nāma aggabāhamevādhippetaṃ, na kapparato paṭṭhāyāti dassento āha ‘‘aggabāha’’nti. **Piṭṭhihattha**nti hatthapiṭṭhiṃ. **Piṭṭhipāda**nti pādapiṭṭhiṃ.

417. **Vuttanayānevā**ti chabbaggiyānaṃ mukhalimpanādīsu (cūḷava. aṭṭha. 247) vuttanayāneva. **Aṅgadese**ti sarīrappadese. **Gaṇḍappadese**ti kapolappadese. **Sāloke tiṭṭhantī**ti ettha saṃvijjati āloko etthāti **sāloka**nti katvā dvāraṃ gahetabbaṃ. Tena vuttaṃ ''dvāraṃ vivaritvā''ti. **Vuṭṭhāpentī**ti upasampādenti. **Sūnaṃ ṭhapentī**ti ettha sūnāsaddo maṃsapariyāyoti āha ''maṃsaṃ vikkiṇantī''ti. **Tenā**ti dāsena. Idaṃ padaṃ ''kārentī''ti pade kāritakammaṃ. ''Haritakañceva pakkañcā''ti iminā **haritakapakkika**nti padassa dvandavākyaṃ dasseti. Tattha **haritaka**nti haritameva paṇṇaṃ. **Pakka**nti seditaṃ paṇṇaṃ.

418. **Kathitāyevā**ti cīvarakkhandhake kathitāyeva.

419. **Pāḷimuttakavinicchayo**ti pāḷiyaṃ vuttavinicchayato mutto vinicchayo. Pāḷimuttakavinicchayaṃ vitthārento āha **''sace hī''**tiādi. Yo koci kālaṃ karonto vadatīti sambandho. **Mamaccayenā**ti mama atikkamena. **Aññassā**ti vuttehi upajjhāyādīhi aññassa. **Tesa**nti upajjhāyādīnaṃ. **Na hotī**ti parikkhāro na hoti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Accayadāna**nti accayena hotūti dānaṃ. Na **ruhatī**ti pañcannaṃ sahadhammikānaṃ pabbajitassa vā gahaṭṭhassa vā yassa kassaci accayadānaṃ tesaṃ na ruhati, saṅghasseva ruhatīti adhippāyo. Gihīnaṃ pana accayadānanti sambandho. **Ruhatī**ti gihīnaṃ pabbajitassa vā gahaṭṭhassa vā yassa kassaci accayadānaṃ tesaṃ ruhati, tesaṃyeva santako hotīti adhippāyo.

420. **Purāṇamallī**ti ettha mallassa bhariyā mallī, purāṇe mallī purāṇamallīti dassento āha ''purāṇe''tiādi. ''Gihikāle''ti iminā ''purāṇe''ti ettha ṇapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Mallassā**ti muṭṭhimallassa. **Purisabyañjana**nti ettha **byañjana**saddo nimittapariyāyoti āha ''purisanimitta''nti. **Citta**nti rāgacittaṃ.

421. **Ya**nti yaṃ vatthu, **agga**nti paṭhamabhāgaṃ. **Asappāya**nti attano asappāyaṃ.

Hiyyoti atītānantarāhani. **Aññasmi**nti bhikkhunīhi aññasmiṃ. ''Bhikkhunīhī''ti padaṃ ''paṭiggāhāpetvā''ti pade kāritakammaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

426. ''Bhojanakāla''nti iminā ''kālaṃ vītināmesu''nti ettha kālavisesaṃ dasseti.

Pureti ādimhi. **Tāsa**nti aṭṭhannaṃ bhikkhunīnaṃ. **Abbhantarimā**ti abbhantare pariyāpannā. **Aññā**ti aṭṭhahi bhikkhunīhi aññā. Navakatarā hotīti sambandho. ''Ṭhapetvā bhattagga''nti iminā **aññattha sabbattha yathāvuḍḍhaṃ na paṭibāhitabba**nti ettha aññasaddassa apādānaṃ dasseti. **Aññasmi**nti ettha smiṃvacanena tthapaccayassa atthaṃ dasseti. ''Catupaccayabhājanīyaṭṭhāne''ti iminā sarūpaṃ dasseti.

430. **Dūtenapi upasampādetu**nti ettha kiṃ sabbathā dūtena upasampadā vaṭṭatīti āha ''dūtena… pe… vaṭṭatī''ti. Yena kenaci antarāyenāti sambandho, asati antarāye na vaṭṭatīti adhippāyo. Kammavācāpariyosāne upasampannāva hotīti sambandho. **Tāvadevā**ti upasampannakkhaṇeyeva.

431. **Navakammampī**ti pisaddo udositaupassaye apekkhati.

432. **Tassā**ti tassā itthiyā. **Yāva so dārako viññutaṃ pāpuṇātī**ti ettha kathaṃ viññubhāvo gahetabboti āha ''yāva khāditu''ntiādi.

Ṭhapetvā sāgāranti ettha sakāro sahasaddakāriyo, agāranti ca seyyāgāranti dassento āha ''sahāgāraseyyamattaṃ ṭhapetvā''ti. Yathā aññasmiṃ purise paṭipajjitabbaṃ, evaṃ tathāti yojanā. ''Aññasmi''nti iminā pāḷiyaṃ **aññe purise**ti ettha smiṃvacanassa sabbanāmato ekārādeso dassito, taṃdassanena ca kaccāyane (kaccāyane 110 sutte) sabbanāmato smiṃvacanassa ekārādesanisedhanaṃ

aniccanti dasseti.

434. **‘‘Yadeva sā vibbhantā’’**ti iminā dassetīti sambandho. ‘‘Yasmā’’ti iminā **yadevā**ti ettha yaṃsaddassa kāraṇatthaṃ dasseti. Odātāni vatthāni nivatthāti sambandho. ‘‘Tasmāyevā’’ti iminā **tadevā**ti padassa kāraṇatthameva dasseti. ‘‘Na sikkhāpaccakkhānenā’’ti iminā evatthaphalaṃ dasseti. **Sā puna upasampadaṃ na labhatī**ti sā vibbhantā bhikkhunī puna upasampadaṃ na labhati.

Pabbajjampi na labhatīti titthāyatanasaṅkantā bhikkhunī pabbajjampi na labhati, pageva upasampadaṃ.

Pāde sambāhantāti bhikkhunīnaṃ pāde sambāhantā. **Kese**ti bhikkhunīnaṃ kese. **Tatrā**ti ‘‘kukkuccayantā na sādiyantī’’ti vacane. Eke ācariyā vadantīti sambandho. Sārattā hontīti yojanā. **Etthā**ti purisānaṃ abhivādanādīsu. **Ida**nti purisānaṃ abhivādanādi, ‘‘anuññāta’’nti pade vuttakammaṃ ‘‘vaṭṭatī’’ti pade vuttakattā. Atha vā odissa anuññātaṃ idaṃ purisānaṃ abhivādanādi vaṭṭatīti yojanā. Evañhi sati ‘‘odissa anuññāta’’nti padaṃ hetuantogadhavisesanaṃ, odissa anuññātattā vaṭṭatīti adhippāyo. **Ta**nti aṭṭhakathāsu vuttavacanaṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

435. **Pallaṅkena nisīdantī**ti ettha āsanapallaṅkaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdantī’’ti. Tattha **ābhujitvā**ti ābandhitvā. **Kūpo**ti vaccakūpo. **Uparī**ti kūpato upari. ‘‘Sabbadisāsu paññāyatī’’ti iminā paṭicchannameva atthi, na upari channanti dasseti.

436. **Kuṇḍaka**nti kaṇaṃ. **Etthā**ti bhikkhunikkhandhake.

Iti bhikkhunikkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

11. Pañcasatikakkhandhakaṃ

1. Khuddānukhuddakasikkhāpadakathā

441. Pañcasatikakkhandhake ‘‘cattāri…pe… khuddakānī’’ti evamādi vuttanti sambandho. **Pariyāyenā**ti kāraṇena. **Dhūmakālika**nti ettha dhūmassa kālo dhūmakālo, dhūmassa uṭṭhitakāloti attho. So etassatthīti **dhūmakālikaṃ,** sikkhāpadapaññattaṃ. Iti imamatthaṃ dassento āha ‘‘yāvā’’tiādi.

443. **Ida**nti ‘‘katamāni pana bhante khuddānukhuddakāni sikkhāpadānī’’ti apucchanaṃ. **‘‘Tayā’’**ti iminā **idaṃ te**ti ettha tesaddassa ‘‘tuyhaṃ, tavā’’ti atthe paṭikkhipati. **Āpatti**nti dukkaṭāpattiṃ. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Te**ti therā. ‘‘Saṅgho…pe… na samucchindatī’’ti etaṃ vacanaṃ anussāvitanti yojanā. ‘‘Desehi taṃ āvuso dukkaṭa’’nti idampi ca vuttanti sambandho. **Thero panā**ti ānandatthero pana āhāti sambandho. **Tatthā**ti apucchane. **Yathā**ti yenākārena. **Catūsu ṭhānesū**ti ‘‘bhagavato vassikasāṭikaṃ akkamitvā sibbesī’’tiādīsu catūsu ṭhānesu. **Etthā**ti pañcasatikakkhandhake.

Iti pañcasatikakkhandhakavaṇṇanāya yojanā samattā.

12. Sattasatikakkhandhakaṃ

Dasavatthukathā

447. Sattasatikakkhandhake **vaḍḍhenti kaṭasi**nti ettha kaṭasīsaddo susānabhūmivācakoti dassento āha ‘‘punappunaṃ kaḷevaraṃ nikkhipamānā bhūmiṃ vaḍḍhentī’’ti. Tattha **kaḷevara**nti dehaṃ. Tañhi kaḷe aṅgapaccaṅgānaṃ avayave sampiṇḍetvā variyati icchiyatīti **kaḷevara**nti vuccati. Evaṃ ghoraṃ kaṭasiṃ vaḍḍhentāva punabbhavaṃ ādiyantīti yojanā.

454. **Pāpakaṃ no āvuso kata**nti ettha **no**saddo amhasaddakāriyo, chaṭṭhīkattā ca hotīti dassento āha ‘‘āvuso amhehi pāpakaṃ kata’’nti.

455. ‘‘Piyavacana’’nti iminā **katamena tvaṃ bhūmi-vihārenā**ti ettha **bhūmi**saddo piyavācako ruḷhīsaddoti dasseti. ‘‘Āmantetī’’ti iminā ālapanapadanti dasseti. Āvuso bhūmīti attho. **Kullavihāro** nāma mettāvihāro, so ca heṭṭhimajhānattaye yuttattā uttānavihāroti āha ‘‘uttānavihārenā’’ti.

457. **Sāvatthiyā**ti sāvatthinagare. **Suttavibhaṅge**ti padabhājanīye. Paṭikkhittabhāvaṃ vitthārento āha ‘‘tatra hī’’tiādi. **Tatrā**ti suttavibhaṅge, paṭikkhittaṃ hotīti sambandho. **Tatrā**ti ‘‘sannidhikārake asannidhikārakasaññī’’tiādivacane. Eke ācariyā evaṃ maññantīti yojanā. Kinti maññantīti āha ‘‘yo pana bhikkhū’’tiādi. Aloṇakaṃ yampi āmisanti yojanā. **Tenā**ti purepariggahitaloṇena. **Ta**nti āmisaṃ. **Tadahupaṭiggahitamevā**ti tasmiṃ ahani paṭiggahitameva. **Tasmā**ti yasmā tadahupaṭiggahitameva, tasmā. **Vadato**ti vadantassa, bhagavato vacanenāti sambandho. **Etthā**ti aloṇakāmisaparibhuñjane, dukkaṭena bhavitabbaṃ iti maññantīti yojanā. **Te**ti eke ācariyā. **Dukkaṭenapī**ti pisaddena pageva pācittiyenāti dasseti. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Etthā**ti yāvajīvikayāvakālikesu. Yāvajīvikaṃ na tadahupaṭiggahitaṃ, yāvakālikameva tadahupaṭiggahitanti yojanā. Tadahupaṭiggahitañca yāvakālikanti sambandho. Taṃ dukkaṭaṃ tumhe yadi maññathāti yojanā. **Yāvajīvikamissa**nti loṇasaṅkhātena yāvajīvikena saṃsaṭṭhaṃ. **Byañjanamatta**nti vikāle na kappatīti byañjanamattaṃ.

Etthāti ‘‘yāvakālikena bhikkhave’’tiādivacane (mahāva. 305) tadahupaṭiggahitaṃ yāvajīvikanti yojanā. Yāvakālikassa gati viya gati etassāti **yāvakālikagatikaṃ**. Tasmā dukkaṭaṃ na hotīti sambandho. **Etthā**ti purepaṭiggahitaloṇena āmisaparibhuñjane. Tadahupaṭiggahitaṃ yāvakālikena sambhinnarasaṃ yāvajīvikanti yojanā. **Ta**nti yathāvuttaṃ yāvajīvikaṃ, vikālabhojanapācittiyā eva kāraṇaṃ hotīti yojanā. **Eva**nti tathā, ajja paṭiggahitampi yāvajīvikanti sambandho. Aparajju paṭiggahitena yāvakālikenāti yojanā. **Ta**nti yāvajīvikena sammissaṃ yāvakālikaṃ, ajānantopīti sambandho. **Ida**nti yathāvuttaṃ yāvakālikaṃ. **Tato**ti sannidhibhojanapācittiyato. **Hī**ti saccaṃ. ‘‘Sāvatthiyā suttavibhaṅge’’ti idaṃ byākaraṇaṃ parisuddhanti yojanā.

‘‘Rājagahe uposathasaṃyutte’’ti idaṃ vacanaṃ vuttanti sambandho. **Uposathasaṃyutte**ti uposathena sambandhe uposathakkhandhake. Kiṃ sandhāya vuttanti āha ‘‘na bhikkhave…pe… dukkaṭassāti (mahāva. 141) etaṃ sandhāyā’’ti. **Atisāre**ti atikkamitvā saraṇe gamane pavattaneti attho. Nimittatthe cetaṃ bhummaṃ. ‘‘Campeyyake vinayavatthusmi’’nti idaṃ vuttanti sambandho. ‘‘Campeyyakkhandhake āgata’’nti iminā campeyye āgataṃ **campeyyaka**nti vacanatthaṃ dasseti.

Dhammikanti bhūtena pavattaṃ. Suttavibhaṅge **hi** yasmā āgatanti sambandho. **Dasāyevā**ti dasāyameva, ādhāre cetaṃ bhummaṃ. **Vidatthimattā**ti vidatthipamāṇā. **Dasāya vinā**ti dasaṃ vajjetvā. **Taṃ pamāṇa**nti vidatthittayasaṅkhātaṃ taṃ pamāṇaṃ karontassa vuttapācittiyaṃ āpajjatīti sambandho. ‘‘Taṃ atikkāmayato chedanakaṃ pācittiya’’nti (pāci. 533) idaṃ vacanaṃ āgatameva hotīti yojanā. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ sattasatikakkhandhake.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Sattasatikakkhandhakavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

Dvivaggasaṅgahāti mahāvaggacūḷavaggavasena dvīhi vaggehi saṅgahitā. **Dvāvīsatipabhedanā**ti mahāvagge dasa, cūḷavagge dvādasāti evaṃ dvāvīsatipakārā. **Pañcakkhandhadukkhappahāyino**ti pañcakkhandhasaṅkhātaṃ dukkhaṃ pajahanasīlassa, bhagavatoti sambandho. **Āsāpī**ti icchāpi. Ayaṃ panettha yojanā-pañcakkhandhadukkhappahāyino bhagavato sāsane dvivaggasaṅgahā dvāvīsatipabhedanā ye khandhakā bhagavatā vuttā, tesaṃ khandhakānaṃ esā vaṇṇanā antarāyaṃ vinā

yathā siddhā, evaṃ tathā pāṇīnaṃ kalyāṇā āsāpi sijjhantūti.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Cūḷavaggasaṃvaṇṇanāya

Yojanā samattā.

Jādilañchitanāmena, nekānaṃ vācito mayā;
Cūḷavaggakhandhakassa, samatto yojanānayoti.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Pācityādiyojanā

Parivāravaggayojanā

Cūḷavaggakhandhakassevaṃ, katvāna yojanānayaṃ;
Adhunā parivārassa, karissaṃ yojanānayaṃ.

Soḷasamahāvāro

Paññattivārayojanā

Evaṃ dvāvīsatikhandhakānaṃ saṃvaṇṇanaṃ katvā idāni ‘‘parivāro’’ti saṅgahamārūḷhassa vinayassa saṃvaṇṇanaṃ karonto ayamācariyo paṭhamaṃ tāva anusandhidassanamukhena paṭiññaṃ kātukāmo āha ‘‘visuddhaparivārassā’’tiādi. Tattha **visuddhaparivārassā**ti visuddhāya catuparisāya parivāritassa, athavā visuddhena catuparisasaṅkhātena parivārena samannāgatassa bhagavatoti sambandho. Parivāre hi visuddhe tena parivārito, taṃparivārito vā bhagavāpi visuddhoyeva nāma hoti. Iminā saṃvaṇṇiyamānassa ‘‘parivāro’’ti saṅgahamārūḷhassa desetabbadhammassa anurūpena desakabhūtassa bhagavato thomanaṃ kataṃ hoti. **Dhammakkhandhasarīrassā**ti sīlādidhammakkhandhasaṅkhātena sarīrena samannāgatassa, iminā saṃvaṇṇitānaṃ khandhakānamanurūpena bhagavato thomanaṃ kataṃ hoti. Pakati hesācariyānaṃ yadidaṃ desetabbadhammānurūpena desakassa thomanā (sārattha. ṭī. 1.ganthārambhakathā; visuddhi. mahāṭī. 1.1). **Anantarā**ti anantare kāle.

Yoti vinayo. **Pubbāgata**nti pubbe vuttesu vibhaṅgakhandhakesu āgataṃ. **Naya**nti saddaatthavinicchayanayasaṅkhātaṃ sabbaṃ nayaṃ. **Hitvā**ti cajitvā. **Anuttānatthavaṇṇana**nti anuttānānaṃ padānamatthavaṇṇanaṃ. Ayaṃ panettha yojanā – visuddhaparivārassa dhammakkhandhasarīrassa bhagavato sāsane khandhakānamanantarā ‘‘parivāro’’ti yo vinayo saṅgahaṃ samārūḷho, tassa vinayassa pubbāgataṃ nayaṃ hitvā idāni anuttānatthavaṇṇanaṃ karissāmīti.

1. Tattha **tatthā**ti ‘‘tassa anuttānatthavaṇṇanaṃ karissāmī’’ti yo parivārasaṅkhāto vinayo saṃvaṇṇetabbabhāvena vutto, tattha. **Saṅkhepattho**ti samāsattho. Yaṃ tenāti ettha tasaddassa aniyamaniddesabhāvaṃ dassento āha ‘‘yo so’’ti. Tattha **yo**ti aniyama niddeso, tassa ‘‘tenā’’ti niyamanaṃ daṭṭhabbaṃ. **So**ti padālaṅkāro. Dvīsu hi sabbanāmesu yebhuyyena pubbameva padhānaṃ, pacchimaṃ pana vacanālaṅkāraṃ. Yo so bhagavā paññapesīti sambandho. **Ciraṭṭhitikattha**nti ciraṃ pañcavassasahassakālaṃ ṭhitikatthāya, ‘‘yācito’’ti ca ‘‘paññapesī’’ti ca sambandho. Dhammasenāpatinā yācitoti sambandho. Yācito hutvā paññapesīti yojanā. Tena bhagavatā paññattanti sambandho. ‘‘Jānatā passatā’’ti dvinnaṃ padānaṃ kammameva dassento āha ‘‘tassa tassā’’tiādi. Tattha **‘‘paññattikāla’’**nti

iminā ‘‘jānatā’’ti padassa kammaṃ dasseti, **‘‘dasa atthavase’’**ti iminā ‘‘passatā’’ti padassa kammaṃ.

Evaṃ kammadassanena yojanānayaṃ dassetvā idāni karaṇadassanena aparampi yojanānayaṃ dassento āha **‘‘apicā’’**tiādi. ‘‘Pubbenivāsādīhī’’tiādisaddena dibbacakkhussa visuṃ gahetabbattā iddhividhadibbasotaparacittavijānanāni gahetabbāni. Imehi padehi ‘‘jānatā, passatā’’ti dvinnaṃ padānaṃ pañcannaṃ lokiyaabhiññānameva karaṇabhāvaṃ dasseti. **Tīhi vijjāhī**ti pubbenivāsadibbacakkhuāsavakkhayañāṇasaṅkhātāhi tīhi vijjāhi. **Chahi vā pana abhiññāhī**ti saha āsavakkhayañāṇena pañcalokiyābhiññāsaṅkhātāhi chahi abhiññāhi. **Sabbatthā**ti sabbesu tīsu kālesu, pañcasupi ñeyyadhammesu. **Samantacakkhunā**ti anāvaraṇasabbaññutaññāṇasaṅkhātena samantacakkhunā. **Paññāyā**ti sabbaññutapaññāya. **Tirokuṭṭādī**ti ādisaddena tiropabbatādayo saṅgaṇhāti. **Maṃsacakkhunā**ti pasādacakkhunā. **Paṭivedhapaññāyā**ti maggapaññāya. **Desanāpaññāyā**ti sabbaññutapaññāya. Sabbaññutapaññāyeva hi atthato desanāpaññā nāma. Tena vuttaṃ ‘‘tassā paññāya tejasā. Abhidhammakathāmaggaṃ, devānaṃ sampavattayīti (dha. sa. aṭṭha. ganthārambhakathā 5). Imehi padehi avatthāvasena visuṃ visuṃ dvinnaṃ padānaṃ karaṇasambhavaṃ dasseti. **Arahatā**ti arīnaṃ arānañca hatattā, paccayādīnañca arahattā arahatā. **Sammāsambuddhenā**ti sammā sāmañca sabbadhammānaṃ buddhattā sammāsambuddhena, tena bhagavatāti sambandho. **Kenābhatan**ti taṃ paṭhamaṃ pārājikaṃ kena ābhataṃ, iti saṅkhepatthoti yojanā.

2. Pucchāvisajjane pana evamattho veditabboti yojanā. **Yaṃ tena…pe… pārājikan**ti idaṃ padaṃ paccuddharaṇamattamevāti sambandho. Patiuddharaṇamattameva, na atthadassananti attho. **Etthā**ti etesu padesu. **Ekā paññattī**ti ekā paṭhamapaññatti. **Anupaññattiyo**ti pacchā ṭhapitā paññattiyo.

Ettāvatāti ettakena ‘‘ekā paññatti, dve anupaññattiyo’’ti vacanamattena vissajjitā hontīti sambandho. Tatiyaṃ pucchanti sambandho. Kasmā anuppannapaññatti tasmiṃ natthīti āha ‘‘ayaṃ hī’’tiādi. Tattha **hi** yasmā aññatra natthi, tasmā natthīti yojanā. ‘‘Anuppanne dose paññattā’’ti iminā anuppanne dose paññapetabbāti **anuppannapaññattī**ti vacanatthaṃ dasseti. **Sā**ti anuppannapaññatti. **Tasmā**ti yasmā aññatra natthi, tasmā. **Sabbatthapaññattī**ti ettha sabbasmiṃ padese paññatti sabbatthapaññattīti aluttasamāsaṃ dassento āha ‘‘majjhimadese cevā’’tiādi. ‘‘Majjhimadese ceva paccantimajanapadesu cā’’ti iminā ‘‘sabbatthā’’ti padassa sarūpaṃ dasseti. Padesapaññattiṃ apanetvā sabbatthapaññattiṃ pārisesanayena dassento āha ‘‘vinayadharapañcamenā’’tiādi. Tattha **vinayadharapañcamenā**ti anussāvanācariyapañcamena. **Etthevā**ti majjhimadeseyeva. **Etehī**ti catūhi sikkhāpadehi. **Sesānī**ti catūhi sikkhāpadehi sesāni.

Sādhāraṇapaññattīti ettha sādhāraṇā nāma bhikkhubhikkhunīnamevāti āha ‘‘bhikkhūnañceva bhikkhunīnañcā’’ti. **Idaṃ panā**ti paṭhamapārājikaṃ pana, paññattanti sambandho. **Vinītakathāmattamevā**ti vinītavatthupakāsakaṃ kathāmattameva. **Tāsan**ti bhikkhunīnaṃ. **Byañjanamattamevā**ti ‘‘sādhāraṇā’’ti ca ‘‘ubhato’’ti ca byañjanamattameva. **Etthā**ti sādhāraṇapaññattiubhatopaññattipade.

‘‘Nidāne anupaviṭṭha’’nti iminā **‘‘nidānogadha’’**nti padassa sattamīsamāsañca **ogadha**saddassa anupaviṭṭhatthañca dasseti. Ogāḷho hutvā dharati tiṭṭhatīti **ogadhaṃ**. Nanu nidānogadhe sati ‘‘paṭhamena uddesenā’’ti vattabbaṃ, kasmā ‘‘dutiyena uddesenā’’ti vuttanti āha ‘‘nidānogadha’’nti. **Nidānapariyāpannampi samānan**ti nidānapariyāpannaṃ samānampīti yojanā. **Pi**saddo garahattho, pageva dutiye uddese pariyāpanneti dasseti. ‘‘Sīlavipattiādīna’’nti vacanaṃ vitthārento āha **‘‘paṭhamā hī’’**tiādi.

Dvaṅgikenāti kāyacittasaṅkhātena dvaṅgikena. Nanu ‘‘ekena samuṭṭhānenā’’ti vuttattā ‘‘kāyatoyevā’’ti vattabbaṃ, atha kasmā ‘‘kāyato ca cittato ca samuṭṭhātī’’ti vuttanti āha ‘‘ettha hī’’tiādi. **Etthā**ti ‘‘ekena samuṭṭhānenā’’ti vacane. **Cittan**ti sevanacittaṃ. **Āpannosī**ti tvaṃ āpanno asīti yojanā. **Āma āpannomhī**ti āma ahaṃ āpanno amhīti yojanā. **Tāvadevā**ti tasmiṃ paṭijānakkhaṇeyeva. **Taṃ**

puggalanti pārājikamāpannaṃ taṃ puggalaṃ. **Tappaccayā**ti tassa pārājikamāpannassa kāraṇā. ‘‘Na katamena samathena sammatī’’ti yaṃ pana vacanaṃ vuttanti yojanā. **Ta**nti vacanaṃ, vuttanti sambandho.

Vuttamātikā paññattīti vuttamātikāsaṅkhātā paññatti vinayo nāmāti yojanā. Mātikā hi yasmā paññapīyati saṅkhepena ṭhapīyati, pakāraṃ jānāpeti vā, tasmā **paññattī**ti vuccati. ‘‘Padabhājanaṃ vuccatī’’ti iminā vitthārena bhājiyati etāyāti **vibhattī**ti dasseti. **Vītikkamo**ti kāyavācāvītikkamo. So hi na saṃvarati kāyavācaṃ na pidahatīti **asaṃvaro**ti vuccati. **Yesaṃ vattatī**ti ettha vattatikiriyāya kattāraṃ dassento āha ‘‘vinayapiṭakañca aṭṭhakathā cā’’ti. **Paguṇā**ti vācuggatā. **Te**ti te puggalā, dhārentīti sambandho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Etassā**ti paṭhamapārājikassa. **Kenābhata**nti ettha bharadhātuyā dhāraṇaposanatthesu (pāṇinī 108 dhātupāṭhe) dhāraṇatthaṃ dassento āha ‘‘kena ānīta’’nti. ‘‘Paramparāya ānīta’’nti iminā **paramparābhata**nti padassa tatiyāsamāsaṃ dasseti. Athavā ‘‘kenābhata’’nti pucchāya anurūpaṃ yakāralopavasena vākyanti dasseti.

3. **Upāli dāsako cevā**tiādikā gāthāyo kimatthaṃ kehi ṭhapitāti āha ‘‘idānī’’tiādi. **Ta**nti paraṃ paraṃ. **Tatthā**ti tāsu gāthāsu. **Ya**nti vacanaṃ. **Iminā nayenā**ti paṭhamapārājikassa pucchāvisajjane vuttena iminā nayena.

Iti mahāvibhaṅge paññattivāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Katāpattivārādivaṇṇanā

157. **Ito**ti paññattivārato, paraṃ vuttā satta vārā uttānatthā evāti yojanā. **Katāpattivāro**ti ‘‘katāpattī’’ti padena lakkhito vāro. Eseva nayo sesesupi. **Tadanantaro**ti tesaṃ sattannaṃ vārānaṃ anantare vutto. **Samuccayavāro**ti saṃ ekato āpattivipattiādayo uciyanti sampiṇḍiyanti etthāti samuccayo, soyeva vāro samuccayavāro.

188. **Tato**ti tehi aṭṭhahi vārehi, paraṃ vuttāti sambandho. Paccayavasena vutto eko paññattivāroti yojanā. **Paccayavasenā**ti paccayasaddassa vasena. **Tassā**ti paccayassa. **Tepī**ti aṭṭha vārāpi. **Itī**tiādi nigamanaṃ. **Tato**ti mahāvibhaṅgato, paraṃ āgatāti sambandho. Evaṃ ime dvattiṃsa vārāti yojanā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Etthā**ti dvattiṃsavāresu.

Samuṭṭhānasīsavaṇṇanā

257. **Tadanantarāyā**ti tesaṃ dvattiṃsavārānaṃ anantaraṃ vuttāya samuṭṭhānakathāya evamattho veditabboti yojanā. **Anattā iti nicchitā**ti anattātveva vinicchitā. Iminā **anattā iti nicchayā**ti ettha cidhātuyā vinicchayatthaṃ dasseti. ‘‘Aniccākārādīhī’’ti iminā **sabhāgadhammāna**nti ettha aniccākārādīhi samāno bhāgo etesanti **sabhāgā,** teyeva dhammā **sabhāgadhammā**ti vacanatthaṃ dasseti. **Nāmamattampī**ti aniccādināmamattampi. **Pi**saddena pageva nāmiko aniccādisabhāvoti dasseti. **Na paññāyatī**ti na khāyati. Iminā **na nāyatī**ti ettha ñādhātuyā khāyanatthaṃ dasseti. **Dukkhahāni**nti ettha dukkhaṃ jahātīti **dukkhahānī**ti dassento āha ‘‘dukkhaghātana’’nti. Dukkhaṃ hanatīti **dukkhaghātano,** saddhammo, taṃ. **‘‘Khandhakā yā ca mātikā’’**ti vattabbe sukhuccāraṇatthāya rassavasena pāṭho atthīti āha ‘‘khandhakā ya ca mātikā’’ti. **Samuṭṭhānaṃ niyatokata**nti (saṃ. ni. 1.216) ettha ‘‘samuṭṭhānaṃ niyatakata’’nti vattabbe ‘‘parosahassa’’ntiādīsu viya okārāgamavasena ‘‘samuṭṭhānaniyatokata’’nti vuttanti āha ‘‘samuṭṭhānaṃ niyatakata’’nti. **Etenā**ti ‘‘samuṭṭhānaṃ niyatokata’’nti pāṭhena. **Paccetabbo**ti pati etabbo, paṭimukhaṃ ñātabboti attho. **Aññehī**ti tīhi sikkhāpadehi aññehi sikkhāpadehi.

Tatthāti sambhedanidānavacanesu. Sambhedavacanena paccetabbanti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. Tāni tīṇi sikkhāpadāni ṭhapetvāti sambandho. **Paññattidesasaṅkhāta**nti paññattiṭṭhānabhūtadesasaṅkhātaṃ. ‘‘Imāni tīṇī’’ti iminā ‘‘dissantī’’ti kiriyāya kattāraṃ dasseti.

‘‘Paññāyantī’’ti iminā disadhātuyā khāyanatthaṃ dasseti. **Tatthā**ti samuṭṭhānaniyamasambhedanidānasaṅkhātesu tīsu, niddhāraṇe bhummaṃ. **Itaraṃ panā**ti samuṭṭhānaniyamasambhedehi aññaṃ pana.

Āḷavīti āḷaviyaṃ. Sakkesu bhaggesu cāti ettha janapadanāmattā bahuvacanavasena vuttaṃ.

Dvīsu vibhaṅgesu paññattaṃ yaṃ sikkhāpadaṃ uddisantīti yojanā. ‘‘Vibhaṅgesū’’ti iminā **vibhaṅge**ti ettha sukāralopoti dasseti. **Tassā**ti sikkhāpadassa. **Yathāñāya**nti yuttiyā anurūpaṃ. **Ta**nti samuṭṭhānaṃ. **Me suṇāthā**ti mama santikā suṇātha. **Itī**ti ayamattho.

Kathinanti paṭhamakathinasamuṭṭhānaṃ. **Ananuññātāya saddhi**nti ananuññātasamuṭṭhānena saddhiṃ. **Sadisā idha dissare**ti ettha **idha**saddo atthapakaraṇavasena ubhatovibhaṅgavisayoti āha ‘‘idha ubhatovibhaṅge’’ti. ‘‘Sadisānī’’ti iminā **sadisā**ti ettha nikārassākārādeso dassito. ‘‘Dissantī’’ti iminā **dissare**ti ettha antisaddassa rekāro (niruttidīpaniyaṃ 570 sute) dassito.

Samuṭṭhānasīso

Paṭhamapārājikasamuṭṭhānavaṇṇanā

258. Kimatthaṃ ‘‘methunaṃ sukkasaṃsaggo’’tiādivacanaṃ vuttanti āha ‘‘idānī’’tiādi. Tattha **tatthā**ti ‘‘methunaṃ sukkasaṃsaggo’’tiādivacane. **Samuṭṭhānasīsa**nti samuṭṭhānānaṃ, samuṭṭhānesu vā sīsaṃ. **Sesānī**ti paṭhamapārājikato sesāni pañcasattati sikkhāpadāni. **Tenā**ti paṭhamapārājikena. ‘‘Sukkasaṃsaggo’’tiādivacanaṃ saṃvaṇṇento āha ‘‘tatthā’’tiādi. Tattha **tatthā**ti ‘‘sukkasaṃsaggo’’tiādivacane.

Khuddakavaṇṇanāvasāneti khuddakaṭṭhakathāya avasāne.

Liṅgavipariyāyoti liṅgavipallāso. **Kāyamānasikā katā**ti ettha kāyamānasesu pavattā kāyamānasikāti vutte samuṭṭhānāti āha ‘‘kāyacittasamuṭṭhānā katā’’ti.

Dutiyapārājikasamuṭṭhānavaṇṇanā

259. Idaṃ samuṭṭhānaṃ ekaṃ samuṭṭhānasīsanti sambandho. ‘‘Adinnādāna’’nti iminā **adinna**nti ettha samudāyanāme ekadesavohāroti dasseti. **Sesānī**ti dutiyapārājikato sesāni ekūnasattati sikkhāpadāni. **Tenā**ti dutiyapārājikena. **Tatthā**ti ‘‘viggahuttarī’’tiādivacane. **Viggahuttarī**tiādipadānaṃ byañjane ādaramakatvā atthameva dassetuṃ vuttaṃ ‘‘manussaviggahauttarimanussadhammasikkhāpadānī’’ti. **Aniyatā dutiyikā**ti āpattiṃ apekkhitvā pāḷiyaṃ itthiliṅgavasena vuttaṃ, aṭṭhakathāyaṃ pana sikkhāpadaṃ apekkhitvā napuṃsakaliṅgavasena dutiyanti vuttaṃ.

Samuṭṭhānā tikā katāti ettha ‘‘tikasamuṭṭhānā’’ti vattabbe padavipariyāyavasena kakārassa dīghavasena samuṭṭhānā tikāti vuttanti dassento āha ‘‘tikasamuṭṭhānā katā’’ti.

Sañcarittasamuṭṭhānavaṇṇanā

260. ‘‘Sañcarī’’ti idaṃ tāva sañcarittaṃ nāma ekasamuṭṭhānasīsaṃ, sesāni tena sadisāni.

Vibhaṅge āgatena ‘‘riñcantī’’ti (pārā. 576) padena eḷakalomadhovāpanasikkhāpadaṃ upalakkhitvā vuttanti āha ‘‘vibhaṅge riñcanti uddesanti āgata’’nti.

''Yāva dvārakosā aggaḷaṭṭhapanāya'' iti (pāci. 135-136) ca ''aññātikāya bhikkhuniyā cīvaraṃ dadeyya''iti (pāci. 169) ca ''cīvaraṃ sibbeyya''iti (pāci. 176-177) ca vuttasikkhāpadattayanti yojanā.

''Samaṇacīvarena cā''ti evaṃ vacanaṃ vuttanti sambandho. ''Samaṇacīvaraṃ dadeyyā''ti idaṃ (pāci. 917) vacanaṃ sandhāyāti sambandho.

Samanubhāsanāsamuṭṭhānavaṇṇanā

261. **Bheda**nti idaṃ samanubhāsanaṃ nāma ekaṃ samuṭṭhānasīsaṃ, sesāni tena sadisāni.

Kathinasamuṭṭhānavaṇṇanā

262. **Ubbhata**nti idaṃ kathinasamuṭṭhānaṃ nāma ekaṃ samuṭṭhānasīsaṃ, sesāni tena sadisāni.

Āvasathena saddhinti āvasathasaddena saddhiṃ.

Eḷakalomasamuṭṭhānavaṇṇanā

263. **''Eḷakalomā''**ti idaṃ eḷakalomasamuṭṭhānaṃ nāma ekaṃ samuṭṭhānasīsaṃ. **Ito**ti yathāvuttato. **Pāḷi**nti mātikāpāḷiṃ. **Virajjhitvā**ti pubbāparato virādhetvā. **Yathā**ti yenākārena. **Pana**saddo anuggahattho. Kiñcāpi likhanti, pana tathāpīti yojanā. **Eva**nti tathākārena. **Atthānukkamo**ti atthassa anukkamo.

''Abhikkhukāvā sena cā''ti etaṃ vacanaṃ vuttanti sambandho. ''Abhikkhuke āvāse vassaṃ vaseyyā''ti (pāci. 1047) idaṃ vacanaṃ sandhāyāti sambandho. **''Bhikkhunī''**tiādinā vuttānīti sambandho. Ādisaddena ''sikkhamānā ca sāmaṇerī gihiniyā''ti pāṭhaṃ saṅgaṇhāti.

Padasodhammasamuṭṭhānavaṇṇanā

264. **Pada**nti idaṃ padasodhammasamuṭṭhānaṃ nāma ekaṃ samuṭṭhānasīsaṃ, sesāni tena sadisāni. ''Tathā atthaṅgatena cā''ti etaṃ vacanaṃ vuttanti sambandho. ''Atthaṅgate sūriye ovadeyyā''ti (pāci. 154-155) idaṃ vacanaṃ sandhāyāti sambandho. Anokāso ca…pe… sandhāya vuttanti (pāci. 1219-1221) etthāpi eseva nayo.

Addhānasamuṭṭhānavaṇṇanā

265. **Addhāna**nti idaṃ addhānasamuṭṭhānaṃ nāma ekaṃ samuṭṭhānasīsaṃ, sesāni tena sadisāni.

Theyyasatthasamuṭṭhānavaṇṇanā

266. **Theyyasattha**nti idaṃ theyyasatthasamuṭṭhānaṃ nāma ekaṃ samuṭṭhānasīsaṃ, sesāni tena sadisāni. **''Byūhena sattamā''**ti idaṃ vacanaṃ vuttanti yojanā. **Tadanantaramevā**ti tassa sikkhāpadassa anantarameva, ''āgata''iti sambandho.

Dhammadesanāsamuṭṭhānavaṇṇanā

267. Dhammadesanāsamuṭṭhāne samuṭṭhānasīsaṃ natthi, sabbāni ekadasa sikkhāpadāni sampiṇḍetvā dhammadesanāsamuṭṭhānānīti vuttāni. **Eva**ntiādi nigamanaṃ. **Tesa**nti tesaṃ sikkhāpadānaṃ. **Sambhinnasamuṭṭhāna**nti saṃsaggasamuṭṭhānaṃ. **Tividha**nti bhūtārocanacorivuṭṭhāpanaananuññātasamuṭṭhānavasena tippakāraṃ. **Ta**nti niyatasamuṭṭhānaṃ, hotīti

sambandho. Puna **ta**nti niyatasamuṭṭhānaṃ, dassetunti sambandho. Puna **ta**nti vacanaṃ. **Nettidhammānulomika**nti ettha kāyavācaṃ neti vinetīti **netti,** kāyavācaṃ neti vineti ettha, etāyāti vā **netti. Dhammo**ti pāḷi. Sā hi yasmā atthaṃ dhāreti, tasmā dhammoti vuccati. Nettiyeva dhammo **nettidhammo,** tassa anulomikaṃ nettidhammānulomikaṃ. Tena vuttaṃ ''vinayapāḷidhammassa anuloma''nti.

Iti samuṭṭhānasīsavaṇṇanāya yojanā samattā.

Antarapeyyāla katipucchāvāravaṇṇanā

271. Idāni vuttoti sambandho. ''Idānī''ti padena sambandhattā **vutto**ti ettha **ta**paccayo paccuppannakālikoti daṭṭhabbo.

Tatthāti mātikāyaṃ, pucchāsu vā. **Āgatāpattipucchā**ti āgatāpattiyā pucchā. **Hī**ti visesajotako, hi visesaṃ vakkhāmīti attho. **Etthā**ti ''kati āpattikkhandhā''ti dutiyapade. ''Rāsivasenā''ti iminā **khandha**saddassa rāsatthaṃ dasseti. **Vinītavatthūnī**ti ettha vinītasaddo vinayapariyāyoti āha ''vinayapucchā''ti. Nanu vinītavinayasaddānaṃ saddato nānattā atthatopi nānaṃ, kasmā pana ''vinayapucchā''ti vuttanti āha ''vinītaṃ…pe… eka''nti. **Ida**nti padattayaṃ. **Atthato eka**nti atthatoyeva ekaṃ, na saddato. **Vinītavatthūnī**ti āpattivinayakāraṇattā vinītavatthūni. **Yesū**ti agāravesu. **Satī**ti santesu. Ettha ca yesu sati āpattiyo na honti, asati hontīti vākyampi avuttasiddhinayena gahetabbaṃ. **Yesū**ti gāravesu. **Te**ti agāravagārave. Yasmā pana natthīti sambandho. **Vipattibhāvapucchā**ti vipattibhāvassa pucchā. Pucchiyati imāyāti **pucchā. Vivādamūlāni anuvādamūlānī**ti imā pucchāyo mūlapucchāti sambandho. Potthakesu ''imānī''ti nikārena saha pāṭho atthi, so apāṭhoyeva. **Mūlapucchā**ti pucchiyanti imāhīti pucchā, mūlānaṃ pucchā mūlapucchā. ''Adhikaraṇa''ntiādīsu ''vuttaṃ'' iti sambandho. **Tesaṃyevā**ti adhikaraṇānaṃyeva. Ayamettha mātikā.

Niddese **mātikāyā**ti pātimokkhe. **Vibhaṅge**ti padabhājaniyaṃ, āgatavasena vuttāti yojanā. Ayamettha niddeso.

Paṭiniddese **āratī**tiādipadānaṃ vacanatthaṃ dassento āha **''ārakā''**tiādi. Tattha ''ārakā''ti iminā **āratī**ti ettha āupasaggassa atthaṃ dasseti. **Etehī**ti āpattikkhandhehi, ārakāti sambandho. ''Ramatī''ti iminā tipaccayo katvatthe hotīti dasseti. **Ratī**ti ramanaṃ. Iminā tipaccayo bhāvatthepi hotīti dasseti. **Vinā**ti etehi āpattikkhandhehi vinā. Iminā **viratī**ti ettha vityūpasaggassa atthaṃ dasseti. **Paccekā**nti pati ekaṃ, **paṭi**saddo vicchatthajotako, visuṃ visunti attho. Iminā **paṭiviratī**ti ettha paṭityūpasaggassa atthaṃ dasseti. Virati paṭiviratīti etthāpi tipaccayo bhāvatthepi veditabbo. **Vera**nti anatthakarattā viramitabbanti viraṃ, tadeva veraṃ, rāgādiakusaladhammā. Te hi verahetuttā veranti vuccanti. **Etāyā**ti viratiyā. Iminā **akiriyā**ti ettha ririyapaccayo karaṇatthe hotīti dasseti. Yaṃ āpattikkhandhakaraṇanti yojanā. **Tassā**ti āpattikkhandhakaraṇassa. **Paṭipakkhato**ti viruddhabhāvato. Iminā **akaraṇa**nti ettha akāro viruddhatthoti dasseti. **Āpattikkhandhaajjhāpattiyā**ti āpattikkhandhānaṃ atikkamitvā āpajjanassa. ''Velanato''ti iminā velatīti **velā,** velanaṃ vā velāti vacanatthe dasseti. **Niyyāna**nti maggaṃ. Maggo hi nibbānaṃ ārammaṇakaraṇavasena yāti gacchatīti **niyyāna**nti vuccati. ''Bandhatī''ti iminā sidhātuyā bandhanatthaṃ dasseti. ''Nivāretī''ti iminā bandhadhātuyā adhippāyatthaṃ. **Eta**nti ''setū''ti nāmaṃ. **Taṃ setu**nti āpattikkhandhasaṅkhātaṃ taṃ setuṃ. Ettha kesuci potthakesu ''so setū''ti ca ''etāya paññattiyā''ti ca pāṭho atthi, so apāṭhoyeva.

Buddhe agāravādīsu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Yo**ti yo koci, na gacchatītiādīsu sambandho. **Dharamāne**ti tiṭṭhamāne, saṃvijjamāneti attho. **Upaṭṭhāna**nti upaṭṭhānaṭṭhānaṃ, upaṭṭhānatthaṃ vā. **Etassā**ti yassa kassaci gahaṭṭhassa vā pabbajitassa vā. **Dhammassavana**nti dhammassavanaṭṭhānaṃ, dhammassavanatthaṃ vā. **Dhammassavanagga**nti dhammassavanaṃ gaṇhanti etthāti dhammassavanaggo, dhammasavanamaṇḍapo. Atha vā dhammassavanaṃ gaṇhātīti dhammassavanaggo, dhammassavanaṭṭhāne samāgamajano, taṃ dhammassavanaggaṃ. **Cittīkāra**nti

apacāyanākāraṃ. Vikkhitto vā anādaro vā hutvā nisīdatīti yojanā. **Kāyapāgabbiya**nti bhusaṃ garati aññe pīḷeti anenāti **pagabbo,** atimāno, oṭṭhajo tatiyakkharo. Pagabbassa bhāvo pāgabbiyaṃ, kāyena pāgabbiyaṃ kāyapāgabbiyaṃ (vajira. ṭī. parivāra 271; sārattha. ṭī. parivāra 3.271; vi. vi. ṭī. parivāra 2.271 saṃ. ni. aṭṭha. 2.2.146; a. ni. aṭṭha. 3.6.82-84; su. ni. aṭṭha. 1.144), kāyānācāraṃ. **Tisso sikkhā**ti adhisīlasikkhādikā tisso sikkhā. Pamajjanaṃ **pamādo**, sativippavāsoti āha ''pamāde ca sativippavāse''ti. **Āmisapaṭisandhāra**nti āmisena attano, paresañca antarassa paṭisandahanaṃ āmisapaṭisandhāro, tathā dhammapaṭisandhāro.

272. **Sattharipi agāravo**tiādīnaṃ atthoti sambandho. ''Anīcavuttī''tiādinā **appatisso**ti padassa adhippāyatthaṃ dasseti, saddattho panevaṃ veditabbo, paṭimukhaṃ ādarena satthuvacanaṃ asuṇanto appatisso nāmāti. **Ajjhattaṃ vā**ti ettha niyakajjhattādīsu catūsu niyakajjhattabhāvañca sattamīvibhattiyā amādesabhāvañca dassento āha ''attano santāne vā''ti. ''Attano pakkhe vā''ti iminā attano cittasantāneti atthaṃ paṭikkhipati. **Tatra tumhe**ti ettha tasaddassa visayaṃ dassento āha ''tasmiṃ ajjhattabahiddhābhede''ti. **Saparasantāne**ti attaparasantāne. **Pahānāyā**ti ettha hādhātuyā karaṇañca āyasaddassa tadatthabhāvañca dassento āha ''mettābhāvanādīhi nayehi pahānattha''nti. **Mettābhāvanādīhī**tiādisaddena karuṇābhāvanādiṃ saṅgaṇhāti. **Ta**nti vivādamūlaṃ. ''Appavattibhāvāyā''ti iminā **anavassavāyā**ti ettha avapubba sudhātuyā pavattanatthaṃ dasseti.

Sandiṭṭhiparāmāsīti ettha sassa attano idaṃ saṃ, saṃ diṭṭhiṃ parato āmasatīti sandiṭṭhiparāmāsīti dassento āha ''sakameva diṭṭhiṃ parāmasatī''ti. ''Ya''ntiādinā parāmasanākāraṃ dasseti. **Ādhānaggāhī**ti ettha ābhuso ṭhiyate ādhānanti vacanatthena **ādhāna**saddo daḷhapariyāyoti āha ''daḷhaggāhī''ti. Daḷhaṃ gaṇhātīti **daḷhaggāhī**.

273. Anuvādamūlaniddeso kiñcāpi samānoti yojanā. **Atha kho**ti tathā samānopi, ayamettha visesoti sambandho. Vivadantānaṃ puggalānanti yojanā. **Tathā vivadantā**ti tenākārena vivadantā, anuvadantīti sambandho. ''Asukaṃ nāma vipattiṃ āpanno''ti vuttamevatthaṃ āpattiyā sallakkhetvā dassento āha ''pārājikaṃ āpannosī''tiādi. **Etthā**ti anuvādamūle. **Viseso**ti vivādamūlato viseso. Vivadantānaṃ kodhūpanāhādīni vivādamūlāni, anuvadantānaṃ anuvādamūlānīti vuttaṃ hoti.

274. **Mettaṃ kāyakammaṃ nāmā**ti ettha mettā etassatthīti mettaṃ, kāyakammaṃ, mettacittasahagataṃ kāyakammanti vuttaṃ hoti. Tena vuttaṃ ''mettacittena kataṃ kāyakamma''nti. Sammukhaparammukhānaṃ vitthāraṃ dassento āha ''tatthā''tiādi. Tattha **tatthā**ti tesu sammukhaparammukhesu. **Kāyakammaṃ nāmā**ti mettaṃ kāyakammaṃ nāma. Therānaṃ dānaiti sambandho. **Ubhayehipī**ti navakattherehipi. **Tesū**ti navakattheresu. **Avamañña**nti avamānaṃ. Attano dunnikkhittānaṃ paṭisāmanaṃ viya paṭisāmananti yojanā. ''Mettākāyakammasaṅkhāto''ti iminā **ayampi dhammo**ti ettha dhammasarūpaṃ dasseti. **Pi**saddo upari vakkhamāne dhamme apekkhati. ''Saritabbo''ti iminā **anīya**saddo kammavācakoti dasseti. **Satijanako**ti sabrahmacārīnaṃ satijanako. Tassa padassa adhippāyaṃ dassento āha ''yo na''ntiādi. Tattha **yo**ti puggalo. **Na**nti mettaṃ kāyakammaṃ. Taṃ puggalaṃ anussarantīti sambandho. **Yesa**nti sabrahmacārīnaṃ. **Te**ti sabrahmacārino. Pasannacittā hutvāti sambandho. ''Piyaṃ karotī''ti iminā **piyakaraṇo**ti padassa piyaṃ karotīti piyakaraṇoti vacanatthaṃ dasseti. Eseva nayo **garukaraṇo**ti etthāpi. ''Saṅgahetabbabhāvāyā''ti iminā **saṅgahāyā**ti padassa bhāvappadhānakammaniddesabhāvaṃ dasseti. Saṅgahetabboti **saṅgaho,** tadatthāya. **Tehī**ti sabrahmacārīhi. ''Samaggabhāvāyā''ti iminā samaggassa bhāvo **sāmaggī**ti vacanatthaṃ dasseti.

Paggayha vacananti paggahetvā vacanaṃ. **Vihāre**ti ādhāre bhummaṃ, there asanteti yojanā. **Ta**nti theraṃ kadā āgamissati nukhoti yojanā. **Mamāyanavacana**nti mamāyanākārena pavattaṃ vacanaṃ. **Mettāsinehasiniddhānī**ti mettāsaṅkhātena sinehena sinehitāni. **Nayanānī**ti cakkhūni. ''Appābādho''ti iminā **arogo**ti padasseva atthaṃ dasseti. Niccābādhena vā arogo, āgantukābādhena appābādho, ajjhattābādhena vā arogo, bahiddhābādhena appābādho, kāyābādhena vā arogo, cittābādhena appābādho. **Samannāharaṇa**nti punappunaṃ manasikaraṇaṃ.

Na puggalaṃ paṭivibhajitvā bhuñjatīti yojanā. Tadatthaṃ vitthārento āha **‘‘yo hī’’**tiādi. Tattha **yo**ti puggalo, bhuñjatīti sambandho. ‘‘Ettakaṃ…pe… bhuñjissāmī’’ti iminā āmisapaṭivibhattabhogibhāvaṃ dasseti. ‘‘Ettakaṃ vā asukassa ca…pe… bhuñjissāmī’’ti iminā puggalapaṭivibhattabhogibhāvaṃ dasseti. **Aya**nti puggalo. **Ābhata**nti gāmādito ānītaṃ. **Adātumpī**ti pisaddena dātumpi vaṭṭatīti dasseti. Dānañhi nāma na kassaci vāritaṃ. **Sabbesa**nti dussīlasīlavantānaṃ. **Vutta**nti aṭṭhakathāyaṃ (dī. ni. aṭṭha. 2.141; ma. ni. aṭṭha. 2.492; a. ni. aṭṭha. 3.6.11) vuttaṃ. **Viceyyā**ti vicinitvā. **Dātumpī**ti pisaddena avicinitvā sāmaññato dātumpi vaṭṭatīti sampiṇḍeti. Nanu evaṃ sati puggalavibhāgo kato nāma hoti, kasmā viceyya dātuṃ vaṭṭatīti āha ‘‘na hī’’tiādi. **Hī**ti yasmā. **Ete**ti gilānādayo. Idaṃ padaṃ vicinitvāti pade kammaṃ, ‘‘dentenā’’ti pade sampadānaṃ. **Hī**ti saccaṃ. **Iti aya**nti iti manasikatvā ayaṃ sāraṇīyadhammapūrako.

Akhaṇḍānītiādīsu paṭhamaṃ tāva khaṇḍachiddasabalakammāsāni dassetvā tesaṃ paṭipakkhavasena akhaṇḍādīni dassento āha ‘‘yassā’’tiādi. Tattha **yassā**ti bhikkhussa, sikkhāpadaṃ bhinnanti sambandho. **Sattasu āpattikkhandhesū**ti ādhāre bhummaṃ, sikkhāpadanti sambandho. Āpattiñhi paṭicca sikkhāpadassa paññattattā āpatti tassa visayo hoti. **Ādimhi vā ante vā**ti sikkhāpadānaṃ ādimhi vā ante vā. **Vā**saddo aniyamavikappattho. Sikkhāpade bhinne āpattisambhavato vuttaṃ ‘‘sikkhāpadaṃ bhinna’’nti. **Khaṇḍaṃ nāmā**ti chinnaṃ nāma. **Vemajjhe**ti sikkhāpadānaṃ vemajjhe. **Bhinna**nti sikkhāpadaṃ bhinnaṃ. **Chiddaṃ nāmā**ti vivaraṃ nāma. Dve tīṇi sikkhāpadānīti sambandho. **Sabalaṃ nāmā**ti citraṃ nāma. **Bhinnānī**ti sikkhāpadāni bhinnāni. **Kammāsaṃ nāmā**ti vicitraṃ nāma. Ettha ca ekasmiṃ ṭhāne ekena visabhāgavaṇṇena citraṃ sabalaṃ nāma, nānāṭhāne nānāvaṇṇena vicitraṃ kammāsaṃ nāmāti ayametesaṃ viseso. Khaṇḍādīnaṃ viparivattanavasena akhaṇḍādīni dassento āha ‘‘yassa panā’’tiādi. **Abhinnānisīlānī**ti abhinnāni sikkhāpadasīlāni. **Tāni panā**ti sīlāni pana. **‘‘Etānī’’**ti padaṃ padālaṅkāramattaṃ. **Bhujissabhāvakaraṇato**ti taṇhādāsabyato mocetvā bhujissakaraṇabhāvato. Iminā ‘‘bhujissabhāvakaraṇānī’’ti vattabbe uttarapadalopavasena evaṃ vuttanti dasseti. Bhujissānīti vuccantīti sambandho. **Viññūhī**ti buddhādīhi sappurisehi. **Upacārasamādhiṃ appanāsamādhiṃ vā**ti ettha **vā**saddo samuccayattho. Upacārasamādhiñca appanāsamādhiṃ cāti hi attho. ‘‘Saṃvattayantī’’ti iminā **samādhisaṃvattanikā**nīti ettha anīyasaddo bahulaṃ kattuvācakoti dasseti. **Sīlasāmaññagato**ti ettha samānassa bhāvo sāmaññaṃ, taṃ gatoti sāmaññagato, sīlena sāmaññagato sīlasāmaññagato, hutvā viharatīti yojanā. Tena vuttaṃ ‘‘samānabhāvūpagatasīlo viharatī’’ti.

Yāyaṃ diṭṭhīti ettha ‘‘diṭṭhī’’ti sāmaññagatassāpi saddassa ‘‘ariyā’’ti saddantarasannidhānena visesavisayattā sammādiṭṭhīti āha ‘‘maggasampayuttā sammādiṭṭhī’’ti. ‘‘Maggasampayuttā’’ti iminā lokiyasammādiṭṭhiṃ paṭikkhipati. **Niddosā**ti visuddhattā, uttamattā vā niddosā. Iminā **ariya**saddo niddosatthavācako anipphannapāṭipadikoti dasseti. **Niyyātī**ti nibbānaṃ yāti. Iminā anīyasaddo bahulaṃ kattuvācakoti dasseti. Yo tathākārī hoti, takkarassāti yojanā. **Tathākārī**ti tāya maggasampayuttāya sammādiṭṭhiyā kārī hoti. Iminā tāya sammādiṭṭhiyā karotīti **takkaro**ti vacanatthaṃ dasseti. **Dukkhakkhayāyā**ti ettha khīyanaṃ khayo, dukkhassa khayo dukkhakkhayo, tadatthāyāti dassento āha ‘‘sabbadukkhassa khayattha’’nti. **Sesa**nti vuttavacanato sesaṃ vacanaṃ.

Iti katipucchāvāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Khandhakapucchāvāro

Pucchāvissajjanāvaṇṇanā

320. **Upasampadakkhandhaka**nti mahākhandhakaṃ. ‘‘Nidānena ca niddesena ca saddhi’’nti iminā saha nidānenāti **sanidānaṃ,** saha niddesenāti **saniddesa**nti vacanatthaṃ dasseti. Ettha **nidānenā**ti sikkhāpadapaññattidesasaṅkhātena nidānena. **Niddesenā**ti puggalādiniddesena. **Tatthā**ti upasampadakkhandhake. **Samukkaṭṭhapadāna**nti ettha samukkaṭṭhasaddo uttamapariyāyoti āha ‘‘uttamānī’’ti. **Padānī**ti ‘‘na bhikkhave ūnavīsativasso puggalo upasampādetabbo’’ti (pāci. 402-403; mahāva. 124) ādinā nayena vuttāni padāni. Imehi padehi ‘‘samukkaṭṭhāni padāni

samukkaṭṭhapadānī''ti vacanatthaṃ dasseti. **Itī**ti ayamattho. Kasmā panettha ''samukkaṭṭhapadānaṃ kati āpattiyo''ti padānameva sāmivasena niddeso kato, nanu āpattiyo nāma puggalānaññeva hontīti āha **''yena yena hī''**tiādi. **Hī**ti yasmā. Yena yena padena paññattāti sambandho. **Sā sā**ti āpatti. **Dve āpattiyo**ti ettha dvinnaṃ āpattīnaṃ sarūpaṃ dassento āha ''pācittiyaṃ, dukkaṭa''nti.

Nassanteteti nassantu ete. **Vinassantete**ti vinassantu ete bhikkhūti attho. **Tehī**ti bhikkhūhi. **Vadato**ti vadantānaṃ. Sesesu uposathakaraṇesūti sambandho. ''Dukkaṭāpattiyevā''ti iminā **ekā āpattī**ti ettha atthapakaraṇādivasena dukkaṭāpattiyevāti dasseti.

Pavāraṇakkhandhakepīti **pi**saddo uposathakkhandhakaṃ apekkhati.

Cammasaṃyuttepīti cammena saṃyuttaṃ katvā desite khandhakepi, cammakkhandhakepīti attho. **Pi**saddo pavāraṇakkhandhakaṃ apekkhati. **Bhesajjakkhandhakepī**ti **pi**saddo cammakkhandhakaṃ apekkhati. **Samantā**ti aṅgajātassa samantato.

Tatthāti kathinakkhandhake. **Cīvarasaṃyutte**ti cīvarakkhandhake.

Campeyyaketi campeyyakkhandhake. **Samuccayakkhandhakesupī**ti pisaddo campeyyakkhandhakaṃ apekkhati.

Samathakkhandhake imā dve āpattiyo hontīti yojanā. Eseva nayo sesesupi. **Khuddakavatthuke**ti khuddakavatthukkhandhake. **Garubhaṇḍavissajjane**ti garubhaṇḍassa vissajjane.

Saṅghabhedeti saṅghabhedakkhandhake. ''Samācāraṃ pucchissanti vutte vattakkhandhake''ti iminā **samācāra**saddena vattakkhandhakaṃ gahetabbanti dasseti. **Sā**ti dukkaṭāpatti. ''Tathā''ti padena ''ekā dukkaṭāpattiyevā''ti padaṃ atidisati. ''Pātimokkhaṭṭhapane''ti iminā pāḷiyaṃ **ṭhapanaṃ pucchissa**nti ettha ''pātimokkha''ntiādipadassa lopaṃ dasseti. **Pañcasatikasattasatikesū**ti pañcasatikakkhandhakasattasatikakkhandhakesu. **Āropito**ti ettha rupadhātuyā dvikammikattā, nyādigaṇattā ca ''dhammo''ti padhānakammameva vuttaṃ, na ''saṅgaha''nti apadhānakammaṃ. Tena vuttaṃ ''dhammo saṅgaha''nti. **Tatthā**ti pañcasatikasattasatikesu.

Iti khandhakapucchāvaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo

Ekuttarikanayo ekakavāravaṇṇanā

321. Evaṃ khandhakapucchāya vaṇṇanaṃ katvā idāni ekuttarikanayassa taṃ karonto āha ''āpatti… pe… naye''ti. Tattha ekuttarikanaye evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. ''Cha āpattisamuṭṭhānānī''ti iminā samuṭṭhānāni āpattiṃ karontīti atthena **āpattikarā** nāmāti dasseti. **Etesa**nti channaṃ āpattisamuṭṭhānānaṃ. **Hī**ti yasmā, āpajjatīti sambandho. **Sikkhāpade cā**ti mātikāsikkhāpade ca. **Lahukā āpattī**ti ettha appasāvajjattā na lahukā nāma hoti, lahukena pana vinayakammenāti āha ''lahukena vinayakammena visujjhanato''ti. **Pañcavidhā**ti thullaccayādivasena pañcapakārā. **Kenacī**ti lahukena vā garukena vā kenaci ākārena. Saṃvijjati gihibhāvato avaseso samaṇabhāvo etissāti **sāvasesā,** paṭipakkhavasena **anavasesā. Dve āpattikkhandhā**ti pārājikasaṅghādisesavasena dve āpattikkhandhā.

''Karontī''ti iminā **antarāyikā**ti ettha ṇikapaccayassa atthaṃ dasseti. Antarāyikā āpattiyo sabbathā antarāyikā hontīti āha ''antarāyikaṃ āpannassāpī''tiādi. Desetvā suddhipattassāti sambandho. **Lokavajjā**ti lokehi vajjetabbā. **Paṇṇattivajjā**ti bhagavato paṇṇattiyā vajjetabbā. **Ya**nti yaṃ āpattiṃ āpajjatīti sambandho. **Karonto**ti kiriyamānato. Ettha hi mānasaddassa antādeso. Iminā karaṇaṃ

kiriyanti bhāvatthaṃ dasseti. **Āpajjatī**ti puggalo āpajjati. Sā āpatti kiriyato samuṭṭhitā nāmāti yojanā. Kā āpatti viyāti āha ''pārājikāpatti viyā''ti. Eseva nayo anantaravākyesupi.

Pubbāpattīti ettha pubbasaddo paṭhamatthoti āha ''paṭhamaṃ āpannāpattī''ti. ''Āpannā''ti padena majjhelopaṃ dasseti. **Pacchā āpannāpattī**ti vattabhedadukkaṭāpatti. **Mūlavisuddhiyā**ti mūle kāyaci āpattiyā amissattā visuddhiyā āpattiyā. Kurundiyaṃ vuttanti sambandho. **Idampī**ti kurundiyaṃ vuttavacanampi. **Pi**saddena purimaṃ mahāaṭṭhakathāvacanaṃ apekkhati. **Ekena pariyāyenā**ti ekena kāraṇena.

Yāti āpatti, desitā hotīti sambandho. Ayaṃ desitā gaṇanūpikā nāmāti yojanā. Yā desitā hoti, ayaṃ agaṇanūpikā nāmāti yojanā. **Saussāhenevā**ti punapi āpajjissāmīti saha ussāheneva. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. ''Gaṇanaṃ na upetī''ti iminā gaṇanaṃ na upagacchatīti **agaṇanūpikā**ti vacanatthaṃ dasseti. Aṭṭhame vatthusmiṃ pūraṇeti sambandho. Idaṃ pāḷiyaṃ aṭṭhavatthukapūraṇavasena bhikkhunīnaṃ āgatattā bhikkhuniyo sandhāya vuttaṃ. Bhikkhūnampi dutiyapārājikaṭṭhāne labbhatiyeva.

Thullavajjāti ettha thullaṃ vajjaṃ etissāti thullavajjāti dassento āha ''thulladose paññattā''ti. Yā ca dhammikassa paṭissavassa asaccāpane āpatti atthi, sā ca gihipaṭisaṃyuttāti yojanā. **Pañcānantariyakammāpattī**ti pañcahi ānantariyakammehi āpannā pārājikāpatti. **Sudinnattherādī**ti ādisaddena dhaniyattherādayo saṅgaṇhāti. **Ādikammiko**ti ādikammaṃ karonto, tasmiṃ niyutto vā. **Makkaṭisamaṇādī**ti ādisaddena vajjiputtakādayo saṅgaṇhāti. Yo kadāci karahaci āpattiṃ āpajjati, so **adhiccāpattiko** nāmāti yojanā. Paratopi eseva nayo.

''Codetī''ti iminā codetīti **codako**ti vacanatthaṃ dasseti. ''Codito''ti iminā coditabboti **cudito,** soyeva **cuditako**ti vacanatthaṃ dasseti. **Pañcadasasū**ti pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake vuttesu pañcadasadhammesu. **Tenā**ti adhammacodakena, coditoti sambandho. Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake (cūḷava. 401) vutte sacce ca akuppe ca atiṭṭhantopi adhammacuditakoyeva nāma, so pana dhammacodakena coditeyeva kuppanto adhammacuditako nāma, adhammacodakena codite pana kuppantopi adhammacuditako nāma na hoti, tasmā idha na vutto. ''Samannāgato''ti iminā niyatā etassa santīti **niyato**ti vacanatthaṃ dasseti.

Āpajjituṃ bhabbāti **bhabbāpattikā**. Kenaci kammena akatopi anukkhittakoyeva nāma, so pana ukkhittakoti saṅkābhāvato idha na vutto. **Aya**nti tajjanīyādikammakato bhikkhu. **Hī**ti yasmā, na kopetīti sambandho. **Liṅgadaṇḍakammasaṃvāsanāsanāhī**ti liṅganāsanena ca daṇḍakammanāsanena ca saṃvāsanāsanena ca. **Yenā**ti bhikkhunā. **So**ti nānāsaṃvāsako. Dvinnaṃ nānāsaṃvāsakānaṃ viseso heṭṭhā (pāci. aṭṭha. 428) vuttoyeva. Ṭhapanaṃ jānitabbanti ettha kiṃ ṭhapanaṃ nāmāti āha ''pātimokkhaṭṭhapana''nti.

Iti ekakavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo dukavāravaṇṇanā

322. Dukesu acittakā āpattīti sambandho. **Bhūtārocanāpattī**ti pācittiyāpatti. **Abhūtārocanāpattī**ti pārājikathullaccayāpatti. **Padasodhammādikā**tiādisaddena uttarichapañcavācā saṅgahitā. **Mañcapīṭhādīna**ntiādisaddena bhisiādayo saṅgaṇhāti. **Anāpucchāgamanādīsū**ti ādisaddena anuddharitvā gamanaṃ saṅgaṇhāti. **Sapuggalo**ti so attasaṅkhāto puggalo sapuggalo. **Parapuggalo**ti paro puggalo parapuggalo. **Garuka**nti saṅghādisesaṃ. **Lahuka**nti pācittiyaṃ. Puna **garuka**nti pārājikaṃ. Puna **lahuka**nti pācittiyameva.

Aṅgulimattampīti **pi**saddena kesaggamattampīti atthaṃ sampiṇḍeti. **Ta**nti mañcapīṭhaṃ. Gamiyo āpajjati nāmāti sambandho.

‘‘Ādiyanto āpajjati nāmā’’tiādinā **atthāpatti ādiyanto āpajjatī**ti pāḷiyaṃ ādiyanto hutvā āpajjati āpatti atthīti yojanānayaṃ dasseti. Evañhi sati **‘‘āpajjatī’’**ti ākhyātapadaṃ ‘‘atthī’’ti kiriyantaraṃ apekkhitvā kattā hotīti daṭṭhabbaṃ. Atha vā ādiyanto puggalo yaṃ āpattiṃ āpajjati, sā āpatti atthīti yojanā. Eseva nayo aññesupi. **Mūgabbatādīnī**ti ādisaddena govatakukkuravatādīni saṅgaṇhāti. Pārivāsikādayo āpajjantīti sambandho. Tajjanīyādikammakatā vā puggalāti yojanā. **Asamādiyantā āpajjantī**ti asamādiyantā hutvā āpajjanti. **Te**ti puggale. **Karonto āpajjati nāmā**ti karonto hutvā āpajjati nāmāti yojanā. Evaṃ **dento āpajjati nāmā**tiādīsupi.

Ekarattachārattasattāhadasāhamāsātikkamesūti ‘‘ekarattampi ticīvarena vippavaseyyā’’ti (pārā. 475-476) ca ‘‘chārattaparamaṃ tena bhikkhunā tena cīvarena vippavasitabba’’nti (pārā. 653) ca ‘‘sattāhaparamaṃ sannidhikārakaṃ paribhuñjitabba’’nti (pārā. 622-623) ca ‘‘dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabba’’nti (pārā. 462-463) ca ‘‘māsaparamaṃ nikkhipitabba’’nti (pārā. 499-500) ca vuttakālātikkamesu.

Imaṃ pana āpattiṃ āpajjati nāmāti sambandho.

Yasmiṃ pakkhe nisinnoti yasmiṃ pakkhe sayaṃ nisinno. **Tesa**nti attano pakkhe nisinnānaṃ, nānāsaṃvāsakanti sambandho. **Yesa**nti sakapakkhe nisinnānaṃ. **Kammaṃ kopetī**ti nānāsaṃvāsakattā kammaṃ kopeti. **Itaresa**nti parapakkhe nisinnānaṃ. Hatthapāsaṃ anāgatattā kammaṃ kopetīti yojanā. ‘‘Eseva nayo’’ti vuttavacanaṃ vitthārento āha **‘‘yesaṃ hī’’**tiādi. **Yesa**nti sakapakkhe vā parapakkhe vā nisinnānaṃ yesaṃ bhikkhūnaṃ. **So**ti bhikkhu. **Āpajjitabbato**ti āpajjitabbabhāvato. Iminā puggalena chahi samuṭṭhānehi āpajjitabbāti **āpattiyo**ti vacanatthaṃ dasseti. **Kammena vā salākaggāhena vā**ti ettha uddeso kamme lakkhaṇahāranayena saṅgahaṃ gacchati, vohārānussāvanā salākaggāheti dassento āha **‘‘uddeso ceva…pe… eka’’**nti. **Pubbabhāgā**ti saṅghabhedassa pubbabhāge pavattā. **Pamāṇa**nti saṅghabhedassa kāraṇaṃ.

Addhānahīno nāmāti ettha addhānasaddo kālapariyāyoti āha ‘‘ūnavīsativasso’’ti. **Theyyasaṃvāsakādayo**tiādisaddena titthiyapakkantakabhikkhunīdūsakapañcānantariyā saṅgahetabbā. Aṭṭha abhabbapuggalā karaṇadukkaṭakā nāma hontīti yojanā. Ettha kattabbanti **karaṇaṃ,** kammaṃ, duṭṭhu kattabbanti **dukkaṭaṃ,** kammameva. Karaṇaṃ dukkaṭametassāti **karaṇadukkaṭako**. Visesanaparanipāto ‘‘agyāhito’’tiādīsu viya. Tadevatthaṃ dassento āha ‘‘dukkaṭakiriyā’’tiādi. **No ca yācatī**ti ettha yācadhātuyā padhānakammaṃ dassento āha ‘‘upasampada’’nti, ‘‘saṅgha’’nti apadhānakammamānetabbaṃ. **Tepiṭako**ti tipiṭakaṃ vācuggatavasena dhārako. **Āṇāyapī**ti pisaddo ‘‘matenapī’’ti atthaṃ sampiṇḍeti. **Yācantassevā**ti nissayaṃ ācariyaṃ yācantasseva. Yaṃ vatthuṃ ajjhācaranto āpattiṃ āpajjati, taṃ vatthu **sātisāraṃ** nāmāti yojanā.

Upaghātikāti ettha upahanantīti upaghātā, teyeva upaghātikāti dassento āha ‘‘upaghātā’’ti. **Tatthā**ti dvīsu upaghātikesu. **Dve venayikā**ti ettha vinayena siddhā **venayikā**ti dassento āha ‘‘vinayasiddhā’’ti. ‘‘Dve atthā’’ti iminā ṇikasaddassa sarūpaṃ dasseti. Paññattānulomaṃ nāma daṭṭhabbanti sambandho. **Paccayaghāto**ti paccayassa ghāto. Iminā **setughāto**ti ettha setusaddo paccayavācakoti dasseti. **Cittassāpī**ti pisaddo pageva kāyavācānanti dasseti. **Itipī**ti pisaddo dutiyatthasampiṇḍano. ‘‘Pamāṇenā’’ti iminā **mattakāritā**ti ettha mattasaddo pamāṇatthoti dasseti. ‘‘Karaṇa’’nti iminā **kāritā**ti taddhitabhāvaṃ kitabhāvena dasseti sabhāgattā. **Kāyadvārika**nti kāyadvāre pavattaṃ āpattiṃ. Iminā **āpajjatī**ti padassa kammaṃ dasseti. **Kāyeneva vuṭṭhātī**ti kāyasāmaggiyā dānattā kāyeneva vuṭṭhāti. **Sīsamakkhanādī**ti ādisaddena pādamakkhanādiṃ saṅgaṇhāti.

Tanti bhāraṃ. ‘‘Nittharituṃ vīriyaṃ ārabhatī’’ti iminā vahanākāraṃ dasseti. Thero samānoti yojanā. Navahanākāraṃ dassento āha ‘‘anujānāmī’’tiādi. ‘‘Kukkuccāyitvā karotī’’ti iminā kukkuccasaddassa nāmadhātuṃ dasseti. ‘‘Divā ca ratto cā’’ti iminā abhiṇhaṃ āsavavaḍḍhanaṃ dasseti. **Tattha tatthā**ti tesu tesu vibhaṅgakkhandhakesu.

Iti dukavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo tikavāravaṇṇanā

323. Tikesu bhagavati tiṭṭhante yaṃ āpattiṃ āpajjati, sā āpatti atthīti yojanā. **Sabbatthā**ti sabbesu padesu. Vitthāraṃ dassento āha ‘‘tatthā’’tiādi. Tattha **tatthā**ti tikesu, vitthāro evaṃ veditabboti yojanā. **Lohituppādāpattī**ti anulomapārājikāpatti. ‘‘Āvusovādenā’’ti ‘‘āvuso’’ti vohārena. **Vo**ti tumhehi.

Kāleti purebhattakāle. **Vikāle**ti pacchābhattakāle. Avasesaṃ āpattinti sambandho. **Dasavassomhī**ti ahaṃ dasavasso amhi. **Navo**ti pañcavassaaparipuṇṇo. **Majjhimo**ti pañcavassato paṭṭhāya yāva dasavassaaparipuṇṇo. **Kusalacitto āpajjatī**ti kusalacitto hutvā āpajjati. **Abyākatacitto**ti supantassa bhavaṅgacittaṃ sandhāya vuttaṃ. **Ya**nti āpattiṃ. **Sabba**nti āpattiṃ, āpajjatīti sambandho. Dukkhavedanāsamaṅgī hutvā āpajjatīti yojanā. **Ya**nti āpattiṃ.

Tayo paṭikkhepāti ettha paṭikkhepassa sāmikaṃ dassento āha ‘‘buddhassa bhagavato’’ti. **Kilesasallekhanakapaṭipattiyā**ti kilesaṃ sallikhati tanuṃ karotīti kilesasallekhanakā, sāyeva paṭipatti kilesasallekhanakapaṭipatti, tāya.

Parisaṃ upaṭṭhāpento bāloti sambandho. Parisaṃ upaṭṭhāpento paṇḍito cāti sambandho. Avasesaṃ āpattinti yojanā. **Kāḷe**ti kāḷapakkhe. **Juṇhe**ti juṇhapakkhe.

Kattikapuṇṇamāsiyāti pacchimakattikapuṇṇamāsiyā. Kurundiyaṃ vuttanti sambandho. Suvuttakāraṇaṃ dassento āha ‘‘cātumāsa’’ntiādi. **Hī**ti yasmā, pariyesanto ca nivāsento ca bhikkhūti yojanā.

Vatthunti methunadhammādivatthuṃ.

Paṭicchādeti etāyāti **paṭicchādī**ti karaṇatthopi yujjati. Vitthāraṃ dassento āha ‘‘dvāraṃ pidahitvā’’tiādi. **Etadevā**ti parikammameva. **Ubhayatthā**ti ubhayesu jantāgharapaṭicchādiudakapaṭicchādīsu. **Sabba**nti akhilaṃ parikammādiṃ. **Niyyantī**ti nilīyitvā yanti. Iminā **vahantī**ti ettha vahadhātu gatyatthoti dasseti. **Abbhamahikādhūmarajarāhuvimutta**nti abbhena ca mahikāya ca dhūmena ca rajena ca rāhunā ca vimuttaṃ. **Tesū**ti abbhādīsu. **Tathā**ti yathā candamaṇḍalaṃ virocati, tathā sūriyamaṇḍalaṃ.

Karaṇīyena hutvāti sambandho.

Kappentoti karonto. Āgantuko āpajjatīti sambandho. **Anajjhiṭṭho**ti anajjhesito hutvāti sambandho. Tiṇavatthārakasamathe **kāyena vuṭṭhāti** kāyasāmaggiyā dānattā.

Āgāḷhāya ceteyyāti āgāḷhasaddo daḷhapariyāyoti āha ‘‘daḷhabhāvāyā’’ti. Ā bhuso gāhiyate **āgāḷho,** gāḷho bāḷho daḷhoti atthato ekaṃ. **Ceteyyā**ti pakappeyya. **Na pūrayato**ti na pūrayantassa. **Alajjī ca hoti bālo ca apakatatto cā**ti ettha bālamattaapakatattamattena kammaṃ na kātabbaṃ, āpattivaseneva pana kātabbanti dassento āha ‘‘bālo’’tiādi. Tattha bālo na jānātīti sambandho. **Aya**nti bālo. **Ettāvatā**ti ettakena ajānanamattena. Bālabhāvamūlakaṃ āpattinti sambandho. **Dve āpattikkhandhe**ti pārājikasaṅghādisesavasena dve āpattirāsayo. **Tesa**nti tiṇṇaṃ puggalānaṃ, kātabbanti sambandho.

Kāyiko davo nāmāti kāyiko parihāso nāma. **Mukhālambarakaraṇādibhedo**ti mukhena ālambaranāmakatūriyakiccassa karaṇādibhedo. **Dvīhipi dvārehī**ti kāyavacīvasena dvīhipi dvārehi. **Kāyadvāre paññattasikkhāpadavītikkamo**ti kāyadvāre paññattassa kāyasaṃsaggādisikkhāpadassa vītikkamo. **Vacīdvāre paññattasikkhāpadavītikkamo**ti vacīdvāre paññattassa

duṭṭhullavācādisikkhāpadassa vītikkamo. **Kāyikena upaghātikenā**ti ettha upaghātikaṃ nāma asikkhananti āha ‘‘asikkhanenā’’ti. Kasmā asikkhanaṃ upaghātaṃ nāmāti āha ‘‘yo hī’’tiādi. Tattha **yo**ti puggalo. **Ta**nti kāyadvāre paññattasikkhāpadaṃ. **Na**nti evameva. Hi yasmā upaghātetīti sambandho. Vejjakammena samannāgatoti sambandho. Sāsanauggahaṇaārocanādinā vācasikena micchājīvenāti yojanā.

‘‘Mā bhaṇḍanaṃ karī’’ti iminā ‘‘mā’’ti paṭisedhassa ‘‘karī’’ti pāṭhasesena sambandhitabbabhāvaṃ dasseti. **Na voharitabba**nti ettha vipubbaavapubba-haradhātu kathanatthoti āha ‘‘na kiñci vattabba’’nti. **Hī**ti saccaṃ. **Bījanaggāhādike**ti ādisaddena dhammajjhesanādiṃ saṅgaṇhāti. **Okāsakammaṃ kārentassā**ti ettha ‘‘okāsa’’nti ca ‘‘okāsakamma’’nti ca sadisanti āha ‘‘okāsaṃ kārentassā’’ti. **Na ādātabba**nti na gaṇhitabbaṃ. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘yattha gahetvā’’tiādi.

Yanti vinayaṃ. **So**ti bhikkhu. **So**ti vinayo. **Tassā**ti bhikkhussa. **Ida**nti kammaṃ. **Aññaṃ pucchā**ti mayā aññaṃ bhikkhuṃ pucchāhīti yojanā. **Itī**ti evaṃ. **So**ti tīhaṅgehi samannāgato bhikkhu. **Assā**ti tīhaṅgehi samannāgatassa. Na **sākacchitabbo**ti na saha kathetabbo.

‘‘Laddhi’’nti iminā **idamappahāyā**ti ettha idaṃsaddassa visayaṃ dasseti. ‘‘Avijahitvā’’ti iminā hādhātu tvāpaccayoti dasseti. **Suddhaṃ brahmacāri**nti ettha sabbathā kilesasuddho khīṇāsavova gahetabboti āha ‘‘khīṇāsavaṃ bhikkhu’’nti. ‘‘Pātabyabhāva’’nti iminā **pātabyata**nti ettha tāpaccayo bhāvatthe hotīti dasseti. ‘‘Paṭisevana’’nti iminā pātabyasaddo yathākāmaparibhuñjanatthoti dasseti. **Gativisodhana**nti duggatito sugatiyā visujjhanaṃ. ‘‘Akusalāni ceva mūlāni cā’’ti iminā akusalasaddassa ca mūlasaddassa ca tulyādhikaraṇabhāvaṃ dasseti. Tasmā akusalasaṅkhātāni mūlāni **akusalamūlānī**ti tulyādhikaraṇasamāso kātabbo. **Duccaritānī**ti ettha dusaddassa duṭṭhuvirūpatthabhāvaṃ dassento āha ‘‘duṭṭhu caritāni, virūpāni vā caritānī’’ti. **Virūpānī**ti vikārasabhāvāni. ‘‘Karaṇabhūtenā’’ti iminā ‘‘kattubhūtenā’’ti atthaṃ paṭikkhipati. **Tattha tatthā**ti tasmiṃ tasmiṃ khandhake.

Iti tikavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo catukkavāravaṇṇanā

324. Catukkesu evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. **Tiṇavatthārakasamathaṭṭhāna**nti tiṇavatthārakasamathena adhikaraṇavūpasamitaṭṭhānaṃ. **Parassa kammavācāyā**ti parassa karaṇabhūtāya kammavācāya. **Tato**ti catukkato. **Paresū**ti aññesu catukkesu evamattho veditabboti yojanā. **Tamevā**ti kāyadvārikameva. Puna **tamevā**ti vacīdvārikameva. Āpajjitabbāpattiñca sahāgāraseyyāpattiñcāti yojanā. **Jagganto**ti jāgaranto.

Acittako āpajjati nāmāti ‘‘acittako bhikkhu āpajjati nāmā’’ti vā ‘‘acittako hutvā āpajjati nāmā’’ti vā yojanā kātabbā. **Sabhāga**nti vatthusabhāgaṃ. **Tañcā**ti aññataraṃ tañca āpattiṃ. **Itī**ti evaṃ.

Kammenāti samanubhāsanakammena. **Kammena vuṭṭhātī**ti kammena eva vuṭṭhāti.

Soti gihiparikkhāro, āhaṭo hotīti sambandho. **Avāpuraṇa**nti kuñcikaṃ. **Anto**ti bhaṇḍāgārassa anto.

Sammukhā vuṭṭhātīti sammukhā eva vuṭṭhāti.

Sayitāya eva bhikkhuniyāti yojanā. **Ida**nti sahāgāraseyyāpattiṃ, paṭiccāti sambandho. **Eta**nti ‘‘liṅgapātubhāvenā’’ti vacanaṃ, vuttanti sambandho. **Ubhinnampī**ti bhikkhubhikkhunīnampi. **Liṅgapaṭilābhenā**ti itthiliṅgapaṭilābhena. **Paṭhama**nti ādikappakāle. ‘‘Paṭhamaṃ uppannavasenā’’ti iminā pure uppannaṃ **purima**nti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Seṭṭhabhāvenā’’ti iminā purabhāvena seṭṭhabhāvena uppannaṃ **purima**nti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Purisaliṅga’’nti iminā imapaccayassa

sarūpaṃ dasseti. **Purisakuttapurisākārādī**ti ādisaddena purisanimittādayo saṅgaṇhāti. Yāni chacattālīsa sikkhāpadānīti yojanā. Iminā vuttanayānusārena dutiyacatukkepi attho veditabbo. **Tehī**ti tiṃsādhikehi satasikkhāpadehi.

Mahāpadesāti vinaye (mahāva. 305) āgatā mahāpadesā. Kasmā mahāpadesā ‘‘sāmukkaṃsā’’ti vuccantīti āha **‘‘te hī’’**tiādi. Tattha **te**ti cattāro mahāpadesā, vuccantīti sambandho. ‘‘Saya’’nti iminā **sāmukkaṃsā**ti ettha saṃsaddassa sayamatthaṃ dasseti. ‘‘Ukkhipitvā’’ti iminā **ukkaṃsa**saddo ukkhipanatthoti dasseti. ‘‘Ṭhapitattā’’ti iminā sayaṃ ukkaṃsitvā ṭhapitā **sāmukkaṃsā**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Ajjhoharaṇīyaparibhogā’’ti iminā bāhiraparibhogaṃ nivatteti. **Udakaṃ panā**ti kenaci asaṃsaggaṃ pasannodakaṃ pana. **Kāle**ti sappadaṭṭhakāle. ‘‘Pañca vā dasa vā sīlānī’’ti iminā pañca vā dasa vā sīlāni upāsakasīlanti dasseti.

Tattha cāti vihāre ca. **Ubhopī**ti āgantukāvāsikavasena ubhopi. **Asādhāraṇa**nti dvīhi asādhāraṇaṃ. **Āpatti**nti bhikkhunīhiyeva sādhāraṇaṃ āpattiṃ. **Gamiyacatukkepī**ti **pi**saddo āgantukacatukkaṃ apekkhati. **Vatthunānattatāvā**ti methunādivatthunānattatā eva. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Sā**ti āpatti. **Tathā**ti yathā kāyasaṃsagge, tathā lasuṇakhādaneti yojanā. **Etthā**ti vatthunānattatādicatukke. **Cattāri pārājikānī**ti bhikkhupātimokkhe āgatāni. Visuṃ āpajjantesupi eseva nayoti sambandho.

Purimacatukketi vatthunānattatādicatukke. Yo paṭhamo pañhoti yojanā. **Idhā**ti vatthusabhāgatādicatukke. **Yo cā**ti yo ca pañho. **Tatthā**ti vatthunānattatādicatukke. Tatiyacatutthesu pañhesūti sambandho.

‘‘Saddhivihārikassā’’ti padaṃ ‘‘kattabba’’iti pade sampadānaṃ.

Garukanti pārājikaṃ. **Lahuka**nti thullaccayaṃ vā dukkaṭaṃ vā.

Aṭṭhannaṃ bhikkhunīnaṃ paṭipāṭiyā nisīditabbato vuttaṃ ‘‘navamabhikkhunito’’ti. **Paccuṭṭhānārahā**ti paṭimukhaṃ upaṭṭhātuṃ arahā. **Avisesena cā**ti ‘‘bhikkhū’’ti vā ‘‘bhikkhunī’’ti vā visesa, makatvā sāmaññena ca. ‘‘Āsanārahacatukkassā’’ti padaṃ ‘‘paṭhamapada’’nti pade avayavisambandho.

Asādhāraṇanti bhikkhūhi asādhāraṇaṃ. **Vikāle kappatī**ti tadahuvikāle kappati. **Kālātīta**nti kālayāmasattahātītaṃ. Yāvakālikādittayañca akappiyamaṃsañca uggahitakañca apaṭiggahitakañcāti yojanā.

Guṇaṅguṇūpāhanañca dhuvanhānañca cammattharaṇañca guṇaṅguṇūpāhanadhuvanhānacammattharaṇāni. **Imāni cattārī**ti pañcavaggena gaṇena upasampadadānādīni. **Idhā**ti paccantimesu janapadesu. **Idhā**ti majjhimesu. **Ida**nti catubbidhaṃ vatthu. **Dīpetumpī**ti dīpanampi. Tuṃpaccayo hi katvatthajotako. Eseva nayo **dīpetuṃ panā**ti etthāpi. Sesaṃ anuññātakanti sambandho. **Ubhayatthapī**ti paccantimamajjhimavasena ubhayatthāpi.

Chandapārisuddhiakkhānaṃ ekaṃ katvā **‘‘cattāro’’**ti vuttaṃ. **Cattāro pubbakiccā**ti liṅgavipallāso, ‘‘cattāri pubbakiccānī’’ti hi attho. Evaṃ vuttāni imāni cattārīti sambandho. Evaṃ āgatā sammutiyoti sambandho. **Sabbatthā**ti sabbesu catukkesu.

Iti catukkavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo pañcakavāravaṇṇanā

325. Pañcakesu ‘‘pañca puggalā niyatā’’ti etaṃ ānantariyānameva gahaṇanti yojanā. Pañca chedana

kā āpattiyo nāma veditabbāti sambandho. Yā vikappanā vuttāti yojanā. **Ussaṅkito**ti uṭṭhahitvā saṅkito. **Parisaṅkito**ti punappunaṃ saṅkito. Akuppo arahattaphalasaṅkhāto dhammo imassāti **akuppadhammo,** khīṇāsavo. Khīṇāsavo samānopi ussaṅkito ceva parisaṅkito cāti yojanā. **Pariharitabbā**ti apanetabbā. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Etesū**ti agocaresu. **Thūpacīvara**nti ettha thūpaṃ parikkhipitvā kataṃ cīvaraṃ thūpacīvaranti dassento āha ''vammika''ntiādi. Vammiko hi thūpayati uddhaṃ ārohatīti **thūpo**ti vuccati. **Nhānaṭṭhāne**ti sabbesaṃ nhānaṭṭhāne. Tañhi udakena kāyaṃ abhisiñcati etthāti **abhiseka**nti vuccati. Abhiseke chaḍḍitaṃ **ābhisekikaṃ,** cīvaraṃ. Tena vuttaṃ ''chaḍḍitacīvara''nti. **Bhatapaṭiyābhata**nti ettha bharadhātuyā posanatthaṃ paṭikkhipitvā dhāraṇatthaṃ dassento āha ''susānaṃ netvā puna ānītaka''nti. Tattha ''susāna''nti iminā kammaṃ dasseti, ''punā''ti iminā paṭisaddassa atthaṃ dasseti. Imehi padehi susānaṃ bhataṃ hutvā gehaṃ paṭiābharitabbanti **bhatapaṭiyābhata**nti vacanatthaṃ dasseti, yakāro padasandhikaro. Pāḷiyaṃ, aṭṭhakathāyañca potthakesu ''gatapaṭiyāgata''nti kaṇṭhajatatiyakkharena pāṭho atthi, so asundaro.

Kāyo paṭhamaṃ, vācā dutiyaṃ, kāyavācā tatiyaṃ, idaṃ sandhāya **''tatiyenā''**ti vuttaṃ. **Tatthevā**ti antarapeyyāle eva.

Adinnanti ettha akārassa nakāriyabhāvañca tapaccayassa kammavācakabhāvañca dassento āha ''aññena na dinna''nti. Tattha ''aññenā''ti iminā tapaccayassa kammavācakabhāvaṃ dasseti, nakārena akārassa kāriyaṃ dasseti. Kena kāraṇena aviditanti āha ''paṭiggaṇhāmīti cetanāya abhāvenā''ti. **Avidita**nti apākaṭaṃ. **Naṭasamajjādidāna**nti naṭasamajjādīnaṃ sabbesaṃ dānaṃ. **Usabhavissajjana**nti usabhassa vissajjanaṃ. Idaṃ upalakkhaṇavasena vuttaṃ. Sabbāsampi pana manussāmanussānaṃ itthīnaṃ methunarativasena purisānaṃ dānampi gahetabbaṃ. **Itthidāna**nti etthāpi yāsaṃ kāsañci itthīnaṃ yesaṃ kesañci purisānaṃ dānaṃ gahetabbaṃ. **Paṭibhānacittakammadāna**nti methunasevanapaṭibhānacittakammadānaṃ. **Lokassā**ti lokena. **Kathetukamyatā**ti kathetukāmatā. ''Na suppaṭivinodayā''ti iminā dukkhena paṭivinodetabbāti **duppaṭivinodayā,** paṭivinodetuṃ na sukarāti dasseti. **Upāyenā**ti yuttiyā.

Phussadevatthero aṭṭhāsi kirāti sambandho. **Ekaṃsa**nti bhummatthe cetaṃ upayogavacanaṃ. Ekasmiṃ aṃseti hi attho. **Buddhārammaṇa**nti buddhaguṇārammaṇaṃ. **Māro**ti devaputtamāro, gatoti sambandho. **Gomaya**nti gomīḷhaṃ. **Jaraggavo**ti jaragoṇo. **Tādisamevā**ti gomayavippakiraṇasabhāvameva. **Vippakāra**nti visesapakārena karaṇaṃ. **Vaṅkapāda**nti kuṭilapādaṃ. **Parikasanto**ti paricchedaṃ katvā vilekhanto. **Vigacchapuriso**ti vikāraṃ, virūpaṃ vā gatapuriso. ''Vibhacchapuriso''tipi pāṭho, visesena sobhaṇaṃ bhakkhapurisoti attho. Ayameva pāṭho abhidhānādīsu (abhidhānappadīpikāyaṃ 102 gāthāyaṃ) dissati. **Samantā**ti kaṭaandhakāravihārassa samantato. Māro siyā nu khoti yojanā. Na asakkhiṃ iti āhāti yojanā. **Diṭṭhapubbo**ti pubbe diṭṭho. **Mahānubhāvo**ti deviddhiyā mahānubhāvo. **Iṅghā**ti uyyojanatthe nipāto, uyyojemīti attho. **Attabhāva**nti tava attabhāvaṃ. **Tādisaṃ rūpa**nti buddhassa bhagavato attabhāvasadisaṃ rūpaṃ. **Taṃsarikkhaka**nti tena rūpena sadisaṃ. Patirūpameva sadisaṭṭhena **patirūpakaṃ,** na ekaṃsasadisaṃ rūpaṃ kiñci sadisarūpanti attho. **Sakattabhāva**nti sassa eso sako, soyeva attabhāvo sakattabhāvo, taṃ. **Aya**nti māro. **Katha**nti kena kāraṇena bhagavā na sobhati nu kho, sobhatiyevāti attho. Tadeva samatthetuṃ vuttaṃ ''sabbaso vītarāgadosamoho''ti. **Vañcitomhī**ti ahaṃ vañcito amhi. **Kiṃ atthī**ti kiṃ nāma atthi, mama vañcanacittaṃ natthīti adhippāyo. Daharabhikkhu paṭilabhatītiādinā sambandhitabbaṃ.

Daharabhikkhu aṭṭhāsīti sambandho. Saṅkārachaḍḍaniṃ pacchinti sambandho. Saṅkāraṃ chaḍḍeti imāyāti **saṅkārachaḍḍanī**. Tissadattatthero nāma pucchīti sambandho. **Nāvāto**ti potato. **Pañhāsahassa**nti samathavipassanākammaṭṭhānesu pucchāsahassaṃ. **Pucchī**ti daharaṃ pucchi. **Paricchindī**ti tasmiṃ divase kātabbavattaṃ niṭṭhapesīti attho. **Yonakavisayato**ti yonakalokato. **Aṭṭha kappe anussarī**ti cetiyaṅgaṇaṃ disvā cittassa pasīdanato pubbenivāsañāṇena aṭṭha kappe anussari.

Eko bhikkhu gatoti sambandho. **Devatā pupphahatthā aṭṭhaṃsū**ti manussavesaṃ gahetvā aṭṭhaṃsu. Tena vuttaṃ ''kataragāmavāsikātthā''ti. Tumhe katarasmiṃ gāme vasanasīlā attha bhavathāti

yojanā. **Idhevā**ti imasmiṃyeva ṭhāne. **Ṭhitāmhā**ti mayaṃ ṭhitā amhāti yojanā.

Ayaṃ kathāti ayaṃ vakkhamānakathā. Kiṃ amaccaputto pāsādiko nu khoti yojanā. **Ne**ti amaccaputtaabhayatthere. Ñātakā agamaṃsūti sambandho. Theramātāpi pahiṇīti sambandho. **Pi**saddena ñātake apekkhati. Pahiṇākāraṃ dassento āha ''putto me''tiādi. Amaccaputto ārūḷhoti sambandho. Abhayatthero āhāti sambandho. **Tenā**ti amaccaputtena. **Yugaggāha**nti yugassa gāhaṃ. ''Mahallakattherassa sammaṭṭhaṭṭhāne kacavaraṃ chaḍḍetvā''ti vacanaṃ āvi karonto āha **''atītattabhāve kirā''**tiādi. Amaccaputto chaḍḍesīti sambandho.

Tanti sammajjanavattaṃ. **Tatrā**ti ''satthusāsanaṃ kataṃ hotī''tivacane. Āyasmā sāriputto nisīdi kirāti sambandho. Bhagavā paccāgañchīti sambandho. **Pādānī**ti pādassa akkamanaṭṭhānāni, pādacetiyānīti attho. Thero nisīdīti sambandho. Jaṇṇukehi patiṭṭhāya ''pādacetiyaṃ vanditvā''ti pāṭhaseso ajjhāharitabbo. Me nisinnabhāvaṃ me satthā aññāsi vatāti yojanā. Mesaddo hi pubbaparāpekkho. **Codana**nti dosāropanaṃ. **Kāressāmī**ti dasabalaṃ kāressāmi. Bhagavā āhāti sambandho. **Gatosī**ti tvaṃ gato asi, vicarantassa tuyhaṃ na patirūpanti yojanā. **Tato**ti codanakālato.

Ettako vinicchayo upalabbhatīti sambandho. **Bhāsapariyanta**nti vacanaparicchedaṃ. **Aya**nti kathā. Ettakaṃ vacananti sambandho. **Gayhūpaga**nti gahetabbabhāvaṃ upagamanaṃ, gaṇhituṃ khamanīyanti attho. **Tānī**ti dve mūlāni. Puna **tānī**ti samudayabhūtāni cha āpattisamuṭṭhānāni. **Vatthu**nti methunādivatthuṃ. **Itipī**ti **pi**saddo paṭhamanayaṃ apekkhati. Ettha paṭhamanaye mūlena samudayassa pāyato abhedo hoti, pacchimanaye pana sabbathā bhedo hoti. Tasmā pacchimanayoyeva yuttataroti daṭṭhabbo. ''Vūpasammatī''ti iminā ''nirujjhatī''ti padassa samucchedanirodhaṃ dasseti. **Vuṭṭhānenā**ti parivāsādivinayakammena.

Tettiṃsamūlānaṃ sarūpaṃ dassento āha ''vivādādhikaraṇassa dvādasa mūlānī''tiādi. Ekaṃ mūlanti sambandho. **Tānī**ti tettiṃsa mūlāni. **Parato**ti parasmiṃ. ''Aṭṭhārasa bhedakaravatthūnī''tiādinā adhikaraṇānaṃ samuṭṭhānaṃ dasseti. Cattāri saṅghakiccāni nissāya uppajjatīti yojanā. **Ida**nti vatthu. **Sattannaṃ nidāna**nti sattannaṃ āpattikkhandhānaṃ paññattiṭṭhānasaṅkhātaṃ nidānaṃ. **Etthā**ti ṭhāne. **Paññattiṃ na jānātī**ti ettha ''anupaññattiṃ na jānātī''ti vakkhamānattā paṭhamapaññatti gahetabbāti āha ''paṭhamapaññattiṃ na jānātī''ti. **Anupaññattī**ti ettha anusaddo naupacchinnatthoti āha ''punappunaṃ paññattiṃ na jānātī''ti. Pacchātthopi yujjateva paṭhamapaññattito pacchā paññattattā. **Anusandhivacanapatha**nti ettha anusandhīnaṃ vasena vacanapathanti dassento āha ''kathānusandhivinicchayānusandhivasena vatthu''nti. **Ñattikicca**nti ñattiyā kiccaṃ. Iminā **ñattiyā**ti ettha sāmyatthe sāmivacanaṃ. Karadhātusambandhe karaṇavacanampi yujjateva. **Karaṇa**nti ettha ca yupaccayassa kammatthabhāvañca dasseti. Na kevalaṃ ñattikamme eva ñattikiccaṃ na jānāti, atha kho ñattidutiyañatticatutthakammesupi na jānātīti dassento āha ''ñattidutiyañatticatutthakammesū''tiādi. **Pubbe ṭhapetabbā**ti ñatti nāma kammavācāya pubbe ṭhapetabbāti na jānāti. Iminā napubbakusalabhāvaṃ dasseti. ''Pacchā''ti iminā naaparakusalabhāvaṃ dasseti. **Pi**saddena paṭhamanayaṃ apekkhati. ''Kālaṃ na jānātī''ti iminā **akālaññū**ti padassa viggahavākyaṃ dasseti. Kālaṃ dassento āha ''anajjhiṭṭho''tiādi.

''Dhutaṅge ānisaṃsaṃ ajānitvā''ti iminā mandamomūhānaṃ phalaṃ dasseti. **Pāpiccho**ti ettha pāpiccho nāma paccayalābhassa patthanāti āha ''paccayalābhaṃ patthayamāno''ti. Kāyaviveko ca cittaviveko ca upadhiviveko ca **kāyacittaupadhivivekaṃ,** samāhāradvando, pubbapadesu uttarapadalopo. **Etassā**ti āraññikassa. Iminā imāya attho **idamattho,** so etassatthīti **idamatthī**ti vacanatthaṃ dasseti. **Appicchaññevā**tiādīsu **eva**saddānaṃ chaḍḍetabbatthaṃ dassento āha ''na aññaṃ kiñci lokāmisa''nti.

Navavidhanti divasavasena tividhaṃ, tathā kattabbākāravasena, tathā kārakavasenāti navavidhaṃ uposathaṃ.

Kāyaduccaritādi yasmā na pasādaṃ saṃvatteti, na pasādāya vā saṃvattati, tasmā **apāsādika**nti vuccati. Tena vuttaṃ ‘‘apāsādikanti kāyaduccaritādi akusala’’nti. **Velaṃ atikkammā**ti bhojanādikālaṃ atikkamitvā. Iminā **ativela**nti ettha atisaddassa atikkamanatthañca ‘‘ativela’’nti padassa ‘‘viharato’’ti pade kiriyavisesanabhāvañca dasseti. Appaṃ kālanti yojanā. Avataraṇaṃ **otāro**ti dassento āha ‘‘otaraṇa’’nti. **Sabbatthā**ti sabbesu pañcakesu.

Iti pañcakavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo chakkavāravaṇṇanā

326. Chakkesu evamattho veditabboti yojanā. **Itī**ti evaṃ. Imā cha sāmīciyoti yojanā. **Tatthā**ti chasu ākāresu. **Satisammosenā**ti satiyā vippavāsena.

Tatthāti cuddasasu paramesu. **Tato**ti chakkato. **Ekaṃ apanetvā**ti yaṃkiñci ekaṃ apanetvā. **Sesesū**ti chahi paramehi sesesu aṭṭhasu paramesu. **Aññānipi chakkānī**ti paṭhamachakkato aññānipi aṭṭha chakkāni.

Cha āpattiyoti tīṇi chakkānīti ‘‘cha āpattiyo’’ti vuttāni tīṇi chakkānīti yojanā. Vuttadvayaṃ ekaṃ katvā. **Nhāne**ti nhānasikkhāpade. **Chakkadvaya**nti ādāyasamādāyavasena chakkadvayaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu chakkesu.

Iti chakkavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo sattakavāravaṇṇanā

327. Sattakesu chasu sāmīcīsu pakkhipitvāti sambandho. **Tatthevā**ti samathakkhandhake eva.

Campeyyaketi campeyyakkhandhake. **‘‘Asaddhammā’’**ti padassa bhedanissitatulyanissitasamāsaṃ dassento āha ‘‘asataṃ dhammā’’tiādi. Tattha ‘‘asataṃ dhammā’’ti iminā bhedanissitasamāsaṃ dasseti, ‘‘asanto vā dhammā’’ti iminā tulyanissitasamāsaṃ dasseti. **Sabbatthā**ti sabbesu sattakesu. Sesaṃ suviññeyyameva.

Iti sattakavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo aṭṭhakavāravaṇṇanā

328. Aṭṭhakesu aṭṭhānisaṃsādīnaṃ desanākāradesanaṭṭhānāni dassento āha ‘‘na maya’’ntiādi. Tattha ‘‘na mayaṃ…pe… karissāmā’’ti iminā desanākāraṃ dasseti, ‘‘kosambakakkhandhake’’ti iminā desanaṭṭhānaṃ dasseti. **Tampī**ti dutiyaaṭṭhakampi.

Terasake vuttāti sambandho. **Kulāni dūsetī**ti ettha ‘‘dūsetī’’ti kiriyāpadassa karaṇaṃ dassento āha ‘‘pupphena vā’’tiādi. Imehi aṭṭhahi dūsetīti yojanā. ‘‘Lābhenā’’tiādinā **‘‘aṭṭhahi asaddhammehī’’**ti ettha asaddhammasarūpaṃ dasseti. **Sārāgo**ti saṃrāgo, bhusaṃ rajjananti attho. **Paṭivirodho**ti doso. So hi yasmā alābhādīsu paṭivirujjhati, tasmā paṭivirodhoti vuccati. **Pāḷiya**nti vinayapāḷiyaṃ.

Pāṇantiādikā dve gāthāyo dvādasakkharena bandhitā. Paṭhamagāthāya tatiyapāde cariyasaddena yuttattā ekakkharo adhiko. Ayaṃ panettha yojanā – pāṇaṃ **na hane** na ghāteyya, ādinnañca **na ādiye** na gaṇheyya, **musā** vitathavacanaṃ **na bhāse** na katheyya, **majjapo** majjapānaṃ na ca siyā, **abrahmacariyā** methunā virameyya, rattiṃ vikālabhojanaṃ na bhuñjeyya.

Mālaṃ na dhāre na dhāreyya, gandhañca na ācare, santhate mañce ca chamāyañca sayetha. Etañhi uposathaṃ aṭṭhaṅgikaṃ uposathaṃ iti dukkhantagunā buddhena pakāsitanti āhu paṇḍitāti.

Saṅghabhedaketi saṅghabhedakakkhandhake. **Tāsaṃyevā**ti bhikkhunīnameva. ''Upāsikā aṭṭha varāni yācatī''ti evaṃ sāmaññavacanassāpi atthapakaraṇādinā visesavisayo hotīti āha **''visākhā''**ti. Sā hi vividhā puttanattusaṅkhātā sākhā etissātthīti **visākhā**ti vuccati. **Sabbatthā**ti sabbesu aṭṭhakesu. Sesaṃ suviññeyyameva.

Iti aṭṭhakavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo navakavāravaṇṇanā

329. Navakesu **acarītiādīnī**ti ādisaddena ''carati, carissatī''tiādīni (dī. ni. 3.340; aṭṭha. ni. 9.29-30) saṅgaṇhāti. **Taṃ kutettha labbhā**ti ettha **ta**nti anatthacaraṇaṃ, kopakaraṇaṃ vā. **Kuto**ti kena kāraṇena. **Etthā**ti etasmiṃ anatthacarakapuggale. **Labbhā**ti laddhā, sakkā laddhuṃ na labbhā evāti attho. Navannaṃ vā bhikkhūnaṃ kāraṇāti yojanā. **Taṇha**nti dvīsu esanataṇhāesitataṇhāsu esanataṇhaṃ. **Paṭiccā**ti ārabbha. **Pariyesanā**ti punappunaṃ esanā. **Lābho**ti rūpādiārammaṇalābho. **Vinicchayo**ti ñāṇataṇhādiṭṭhivitakkavasena catubbidho vinicchayo. Catubbidho hi dhammo ''ettakaṃ mayhaṃ bhavissatī''tiādinā vinicchinati anenāti vinicchayoti vuccati. **Chandarāgo**ti balavarāgo. **Ajjhosāna**nti ''ahaṃ mama''nti balavasanniṭṭhānaṃ, **pariggaho**ti taṇhādiṭṭhivasena paricchinditvā gahaṇaṃ. **Macchariya**nti paresaṃ sādhāraṇabhāvassa asahanatā. **Ārakkhā**ti dvārapidahanamañjūsagopanādivasena ābhuso rakkhanaṃ. **Ārakkhādhikaraṇanti** ārakkhakāraṇā, hetvatthe cetaṃ paccattavacanaṃ. Daṇḍādānādīsu paranisedhanatthaṃ daṇḍassa ādānaṃ **daṇḍādānaṃ**. Tathā ekatodhārādino satthassa ādānaṃ **satthādānaṃ. Kalaho**ti kāyakalahopi vācākalahopi. **Viggaho**ti viruddhavasena gahaṇaṃ. **Vivādo**ti viruddhavasena vadanaṃ. ''Tuvaṃ tuva''nti anādaravasena vadanaṃ **tuvaṃtuvaṃ vādo,** pesuññavasena vadanaṃ **pesuññavādo,** musāvasena vadanaṃ **musāvādo,** daṇḍādānañca satthādānañca kalaho ca viggaho ca vivādo ca tuvaṃtuvaṃvādo ca pesuññavādo ca musāvādo ca **daṇḍādāna…pe… musāvādā. Musāvādā**ti ettha **vāda**saddo ''tuvaṃ tuva''nti ca ''pesuñña''nti ca etthāpi yojetabbo. ''Ahaṃ seyyohamasmī''ti pavattamānādayoti yojanā. **Adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya na vikappetabbānī**ti adhiṭṭhānavikappanaṃ ekato na kātabbaṃ, adhiṭṭhite na vikappetabbanti adhippāyo. Pariṇataṃ lābhaṃ pariṇāmetīti sambandho.

Etesaṃyeva dānānanti etesaṃyeva adhammikānaṃ dānānaṃ. **Saṅghassa ninna**nti saṅghassa nataṃ, nāmitaṃ vā lābhanti sambandho. Saṅghassa namati, nāmiyatīti vā **ninnaṃ. Tesaṃyevā**ti tesaṃyeva tiṇṇaṃ dhammikadānānaṃ. Tayo tayo dānapaṭiggahaparibhoge sampiṇḍetvā navako gahetabbo. **Tatthevā**ti samathakkhandhake eva. **Ovādavaggassā**ti bhikkhunovādavaggassa. **Tatthevā**ti ovādavaggassa paṭhamasikkhāpade eva. **Sabbatthā**ti sabbesu navakesu.

Iti navakavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo dasakavāravaṇṇanā

330. Dasakesu **aṭṭhāne vā panā**ti akāraṇe vā pana. **Tatthā**ti navakesu. ''Natthi dinnantiādivasenā''ti ādisaddena ''natthi yiṭṭhaṃ natthi huta''ntiādayo (dha. sa. 1221; ma. ni. 94.225; 3.91, 116; saṃ. ni. 3.210; a. ni. 10.176) nava natthikā saṅgahetabbā. **''Sassato lokoti ādivasenā''**tiādisaddena (dī. ni. 1.31; ma. ni. 1.269) ''asassato loko''tiādayo (ma. ni. 1.269) nava antaggāhike saṅgaṇhāti. **Viparītā sammattā**ti dasahi micchattehi viparītā dasa sammattā sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammāājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi sammāñāṇaṃ sammāvimuttīti.

Dasa ādīnavā niddiṭṭhāti sambandho. **Undūrakkhāyita**nti mūsikena khāditaṃ. Ettha hi khedhātu

khādanattho hoti. **Aggidaḍḍha**nti agginā daḍḍhaṃ. **Etesū**ti etesu dasasu paṃsukūlesu. **Udakasāṭikaṃ vā saṃkaccikaṃ vā**ti bhikkhunīnaṃ udakasāṭikaṃ vā saṃkaccikaṃ vā. Ettha **vā**saddo aniyamavikappattho.

Paṇṇasanthāro tiṇasanthārena saṅgahito. **Sabbatthā**ti sabbesu dasakesu.

Iti dasakavāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Ekuttarikanayo ekādasakavāravaṇṇanā

331. Ekādasakesu **tiṇapādukā**ti muñjapabbajehi avasesā tiṇamayapādukā. **Kaṭṭhapādukasaṅgahamevā**ti kaṭṭhapāduke saṅgahaṃ eva. **Tambalohamayena vā dārumayena vā**ti **vā**saddo aniyamavikappattho. **''Nasi animittā''**tiādayo bhikkhunikkhandhake (cūḷava. 423) niddiṭṭhā. **Te sabbe**ti sabbe te gaṇṭhikavidhā. **Naggenā**ti acelakena. **Te sabbe**ti sabbe te avandiyapuggalā. **Pubbe**ti dasake. **Kammavagge**ti avasāne kammavagge.

So bhikkhu yaṃ na nigaccheyya, etaṃ na nigataṃ aṭṭhānaṃ anavakāsoti yojanā. Evañhi sati **yaṃ**saddo kiriyāparāmasano hoti, atha vā yaṃ yena kāraṇena na nigaccheyya, etaṃ kāraṇaṃ aṭṭhānanti yojanā. Anadhigataṃ samādhinti yojanā. **Saddhammāssā**ti saddhammā assa. Assa akkosakaparibhāsakassa bhikkhussa saddhammā na vodāyanti na pariyodapentīti attho. **Rogātaṅka**nti rogasaṅkhātaṃ ātaṅkaṃ. **Nirayaṃ upapajjatī**ti nirayamhi upapajjati. **''Upapajjatī''**ti ettha upaiti kammappavacanīyaupasaggena yuttattā ''niraya''nti ettha bhummatthe upayogavacanaṃ daṭṭhabbaṃ. **Ettha** etasmiṃ aṅguttarapāḷiyaṃ (a. ni. 11.6).

Āsevitāyāti ettha ātyūpasaggo ādikammatthoti āha ''ādito paṭṭhāya sevitāyā''ti. ''Nipphāditāyā''tiiminā **bhāvitāyā**ti ettha bhūsaddo sattatthoti dasseti, ''vaḍḍhitāyā''ti iminā vaḍḍhanatthoti dasseti. **Bahulīkatāyā**ti ettha bahulaṃ nāma atthato punappunanti āha ''punappunaṃ katāyā''ti. **Suyuttayānasadisāyā**ti suṭṭhu yuttena yānena sadisāya. Iminā **yānīkatāyā**ti ettha na yaṃkiñci yānaṃ viya kataṃ hoti, atha kho icchiticchitakkhaṇe ārohanīyattā suyuttayānaṃ viya kataṃ hotīti dasseti. Yathā kariyamāne patiṭṭhā hotīti yojanā. **Vatthukatāyā**ti ettha vatthusaddo patiṭṭhatthoti dasseti. Vasati patiṭṭhahati etthāti **vatthū**ti vacanattho kātabbo. **Anuṭṭhitāyā**ti ettha **anu**saddo naupacchinnattho, ṭhādhātu uppajjanatthoti dassento āha ''anu anu pavattitāyā''ti. ''Samantato''ti iminā **paricitāyā**ti ettha **pari**saddo samantatthoti dasseti. ''Abhivaḍḍhitāyā''ti iminā **ci**dhātu vaḍḍhanatthoti dasseti. **Samāraddhāyā**ti paripuṇṇaṃ ārādhitāya. **Rādha**dhātu hi sādhanattho hoti. ''Vasībhāvaṃ upanītāyā''ti iminā tadatthaṃ adhippāyena dasseti. **''Na pāpakaṃ supinaṃ passatī''**ti vacanassa atthāpattinayaṃ dassento āha ''bhadrakaṃ panā''tiādi. **Vuddhikāraṇabhūta**nti vuddhiyā kāraṇabhūtaṃ supinanti sambandho. **Devatā rakkhantī**ti ettha sāmaññato vuttepi ārakkhadevatāyeva gahetabbāti āha ''ārakkhadevatā''ti. Ārakkhadevatā nāma bhummadevādayo. **Khippa**nti bhāvanapuṃsakaṃ. Iminā **tuvaṭaṃ citta**nti ettha tuvaṭasaddo khippapariyāyoti dasseti. **Uttarimappaṭivijjhanto**ti ettha ''uttari''nti padassa avadhipekkhattā tassa avadhi ca uttarisaddassa idha arahattavācakabhāvañca vidhadhātuyā sacchikaraṇatthañca dassento āha **''mettājhānato''**tiādi. Tattha ''mettājhānato''ti iminā avadhiṃ dasseti, ''arahatta''nti iminā ''uttari''nti padassa sarūpatthaṃ dasseti, ''asacchikaronto''ti iminā vidhadhātuyā sacchikaraṇatthaṃ dasseti. **Sabbatthā**ti sabbesu ekādasakesu.

Iti ekādasakavāravaṇṇanāpariyosānāya

Ekuttarikavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

Uposathādipucchāvissajjanā

332. Vissajjane evamattho veditabboti yojanā. Kāyasāmaggī ādi nāmāti yojanā. **Osāraṇakiriyā**ti kathanakiriyā. **Chandapavāraṇaṃ āharitvā**ti chandañca pavāraṇañca āharitvā. **Pavāraṇākathā**ti ‘‘saṅghaṃ bhante pavāremī’’tiādikā (mahāva. 210) pavāraṇākathā. Tajjanīyakammādīsu vatthu nāma kiṃ? Puggalo nāma koti āha ‘‘vatthu nāmā’’tiādi. Tattha **yena vatthunā**ti bhaṇḍanakārakādinā yena vatthunā karaṇabhūtena, hetubhūtena vā. **Yenā**ti puggalena kattubhūtena, katanti sambandho. ‘‘Tassā tassā kammavācāyā’’ti padaṃ ‘‘avasānavacana’’nti pade avayavisambandho. **Sabbatthā**ti sabbesu vissajjanesu.

Iti uposathādipucchāvissajjanavaṇṇanāya yojanā

Samattā.

Atthavasapakaraṇavaṇṇanā

334. **Atthavasapakaraṇe**ti avayaviādhāro. **Dasa atthavasetiādīsū**ti avayavādhāro. **Ya**nti vacanaṃ. **Uparimaṃ uparimaṃ pada**nti ‘‘saṅghaphāsutāyā’’tiādikaṃ uttaruttari vuttaṃ padaṃ. **Heṭṭhimassa heṭṭhimassa padassā**ti ‘‘saṅghasuṭṭhutāyā’’tiādikassa adho adho vuttassa padassa.

Yadetaṃ padasataṃ vuttanti yojanā. **Tatthā**ti tasmiṃ padasate, niddhāraṇe bhummaṃ, **atthasata**nti abhidheyyasataṃ. **Dhammasata**ntiabhidhānasataṃ, pāḷisatanti attho. ‘‘Atthasataṃ dhammasata’’nti padānaṃ atthantaravikappaṃ dassento āha **‘‘atha vā’’**tiādi. Tattha ye dasa atthavase paṭicca paññattaṃ, tesaṃ dasaatthavasānanti yojanā, ye dasa atthavase pubbe vaṇṇitā, tesaṃ dasaatthavasānanti yojanā. Paṭhamapārājikavaṇṇanāyaṃ (pārā. aṭṭha. 1.39) vaṇṇitāti sambandho. **Tatthā**ti ‘‘saṅghasuṭṭhutāyā’’tiādipāṭhe. **Suṭṭhu devā**ti suṭṭhu mahārāja. Hi yasmā āṇābalabhogabalaissariyabalehi dibbati, tasmā **devo**ti vuccati. **Yo cā**ti gahaṭṭho vā pabbajito vā, sampaṭicchatīti sambandho. **Tasmā**ti yasmā hitāya sukhāya hoti, tasmā. Ānisaṃsaṃ dassetvā paññapessāmīti sambandho. Abhibhavitvā na paññapessāmīti yojanā. **Idhā**ti atthavasapakaraṇe. **Tadatthajotakāna**nti soyeva attho tadattho, tassa jotakā tadatthajotakā, tesaṃ. Idāni veditabbānīti sambandho. Atthaṃ jotentīti **atthajotakā,** saddā. Nīharitvā, niyametvā vā attho vuccate imāhi saddapaññattīhīti **niruttiyo**.

Atthasatanti gāthāyaṃ atthavase pakaraṇe atthasataṃ veditabbantiādinā yojanā kātabbā. **Iti hī**ti iti eva. **Hi**saddo hi evasaddattho. **Ida**nti ‘‘atthasata’’ntiādivacanaṃ, vuttanti sambandho. **Eta**nti yathāvuttaṃ atthaṃ paṭiccāti sambandho.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Mahāvaggavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

Paṭhamagāthāsaṅgaṇikaṃ

Sattanagaresu paññattasikkhāpadavaṇṇanā

335. **Ekaṃsa**nti ettha bhummatthe upayogavacananti āha ‘‘ekasmiṃ aṃse’’ti. **Dasanakhasamodhānasamujjala**nti dasannaṃ nakhānaṃ samūhena suṭṭhu ujjalaṃ. Ettha ‘‘samujjala’’nti iminā **añjali**nti padassa ādarena, abhimukhaṃ vā jalati dibbatīti añjalīti atthaṃ dasseti.

Āsīsamānarūpovāti ettha āsīsamānarūpo evāti atthaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘paccāsīsamānarūpo viyā’’ti. Ettha ‘‘viyā’’ti iminā ‘‘āsīsamāno ivā’’ti padavibhāgaṃ katvā **iva**saddo upamatthajotakoti dasseti. **Kissā**ti ettha karaṇatthe chaṭṭhīvibhatti hotīti āha ‘‘kena kāraṇenā’’ti. **Idhā**ti mama nisinnaṭṭhānaṃ. ‘‘Āgato’’ti iminā **idhamāgato**ti ettha makāro padasandhikaramattoti dasseti. **Assā**ti upālissa vissajjesīti sambandho. **Sabbatthā**ti sabbesu pañhesu. **Itī**ti evaṃ.

Tatthāti vissajjane. **Bhaddako te ummaṅgo**ti ettha **ummaṅga**saddo pañhavācakoti āha ‘‘bhaddakā te pañhā’’ti. Tattha **te**ti tava. Kasmā pañhā ‘‘ummaṅgo’’ti vuccatīti āha ‘‘pañcā hī’’tiādi. **Hi** yasmā ummaṅgoti vuccati, tasmā pañhā ummaṅgo nāmāti yojanā. ‘‘Ummujjitvā ṭhitattā’’ti iminā ummujjatīti **ummaṅgo**ti vacanatthaṃ dasseti. Mujadhātu ukārassa akāro, avijjandhakārasaṅkhātā udakato ummujjatīti attho. **‘‘Tagghā’’**ti nipātassa tasmā kāraṇāti atthaṃ dassento āha **‘‘yasmā’’**tiādi. ‘‘Sampaṭicchanatthe’’ti iminā tagghasaddo sādhuatthoti dasseti, taggha sādhūti attho. **Tīṇiyevā**ti ‘‘samādahitvā visibbentī’’ti ekaṃ, ‘‘sāmisenā’’ti ekaṃ, ‘‘sasitthaka’’nti ekanti imāni tīṇiyeva.

Catuvipattivaṇṇanā

336. **Yaṃ taṃ pucchimhā**ti ettha niggahitato paraṃ akāralopoti āha ‘‘yaṃ taṃ apucchimhā’’ti. Tattha **ya**nti pañhaṃ. **Ta**nti tuvaṃ. ‘‘Tva’’ntipi pāṭho, ayamevattho. **Taṃ tadevā**ti taṃ taṃ eva pañhaṃ. **Aññathā**ti aññaṃ ākāraṃ.

Ye duṭṭhullā sā sīlavipattīti ettha nanu sīlavipattiṃ pucchanto pañho natthi, kasmā pana ‘‘sā sīlavipattī’’ti vissajjanaṃ vuttanti āha ‘‘kiñcāpī’’tiādi. **Eta**nti ‘‘ye duṭṭhullā sā sīlavipattī’’ti vacanaṃ. Tamevatthaṃ vitthārento āha ‘‘catūsu hī’’tiādi. **Vatvā**ti saṃkhepena vatvā.

Tissannaṃ vipattīnanti sīlavipattito avasesānaṃ tissannaṃ vipattīnaṃ. **Tatthā**ti ‘‘thullaccaya’’ntiādivacane.

‘‘Abbhācikkhantī’’ti padassa kattāraṃ dassento āha ‘‘vadantā’’ti. ‘‘Tathāha’’ntiādinā vadanākāraṃ dasseti.

‘‘Ayaṃ chahī’’ti iminā **ayaṃ sā**ti ettha **sā**saddo padālaṅkāroti dasseti. **Ettāvatā**ti ettakena ‘‘thullaccaya’’ntiādivacanamattena. Vissajjitaṃ hotīti sambandho.

Chedanakādivaṇṇanā

337. **Kati chedanakānī**tiādipucchānaṃ anusandhipucchābhāvaṃ dassento āha **‘‘yasmā panā’’**tiādi. Pucchā hi anusandhiananusandhivasena duvidhā. Tattha vissajjanena anusandhivasena pucchā **anusandhipucchā** nāma, vissajjanamanapekkhitvā yathākāmapucchā **ananusandhipucchā** nāma. Tāsaṃ vitthāro nettiaṭṭhakathādīsu gahetabbo. Idhāpi ‘‘ekādasa yāvatatiyakā’’ti vissajjanena anusandhānattā anusandhipucchā nāma. Yasmā pana vissajjitoti sambandho. **Saṅkhāvasenā**ti ekādasā’’ti saṅkhāya sattiyā, āyattena vā. **Saṅkhānusandhivasenevā**ti ‘‘katī’’ti saṅkhāya anusandhivasena eva. **Tesa**nti pañhānaṃ. **Tatthā**ti ‘‘cha chedanakānī’’tiādipāṭhe. **Idamevā**ti idaṃ eva vacanaṃ. **Apubba**nti pubbe na vuttaṃ, aporāṇaṃ navanti attho. **Yaṃ paneta**nti yaṃ pana etaṃ vacanaṃ. ‘‘Soḷasā’’ti iminā **sodasā**ti ettha dakārassa ḷakāraṃ katvā ‘‘soḷasā’’ti pāṭhopi yujjatīti dasseti. **Jānanti paññattā**ti ettha ‘‘evaṃ vatvā’’ti pāṭhasesaṃ ajjhāharitvā yojetabbabhāvaṃ dassento āha ‘‘jāna’’nti evaṃ vatvā paññattā’’ti. **Te**ti ‘‘jāna’’nti paññattā sikkhāpadāti attho. **Eva**nti vakkhamānanayena. **Paviseyyātī**ti ettha **iti**saddo parisamānattho. Iti veditabboti yojanā.

Asādhāraṇādivaṇṇanā

338. **Purima pañha**nti ‘‘kati chedanakānī’’tiādipañhānaṃ pure vuttaṃ pañhaṃ. **Tatthā**ti ‘‘vīsaṃ dve satānī’’tiādipāṭhe. **‘‘Dveaniyatehī’’**ti padassa asamāhāradiguvākyaṃ dassento āha ‘‘dvīhi aniyatehī’’ti. **‘‘Saddhi’’**nti iminā sahādiyoge karaṇavacananti dasseti.

Gāthāyaṃ ‘‘dhovanañca sikkhāpada’’ntiādinā yojanā kātabbā. **Dve lomā**ti dve eḷakalomasikkhāpadāni.

‘‘Sakalo’’tiādikāya aḍḍhateyyagāthāya yojanā suviññeyyāva.

Saṅghamhā dasa nissareti ettha ‘‘saṅghamhā nissārīyatī’’ti (pāci. 680, 730) evaṃ vuttā dasāti yojanānayaṃ dassento āha ‘‘saṅghamhā nissārīyatī’’tiādi. **Tatthā**ti bhikkhunivibhaṅge. **Tathā**ti yathā khuddakā, tathāti attho. **Itī**ti evaṃ.

Tesanti pārājikānaṃ. Kaṇhasappādayo durāsadā viya durāsadā hontīti yojanā. **‘‘Durūpagamanā**ti iminā sadadhātuyā gatyatthaṃ dasseti. **Durāsajjanā**ti dukkhena āsajjitabbā, āsajjituṃ na sukarāti attho. **Samūpamā**ti samaupamā. Samūpamākāraṃ dassento āha **‘‘yathā’’**tiādi.

Sādhāraṇanti aṭṭhahi pārājikehi sādhāraṇaṃ. Ekekassa pārājikassāti sambandho. **Avirūḷhī bhavanti te**ti ettha upamānopameyyānaṃ pākaṭabhāvaṃ katvā yojanānayaṃ dassento āha ‘‘yathā ete’’tiādi. **Avirūḷhidhammā**ti avirūḷhīsabhāvā. **Pakatisīlabhāvenā**ti pakatiyā sīlavantabhāvena, **‘‘pakatisīlābhāvenā’’**tipi pāṭho, pakatisīlassa abhāvena, abhāvahetūti attho. **Ettāvatā**ti ettakena ‘‘aṭṭheva pārājikā’’tiādivacanamattena, dassitaṃ hotīti sambandho. **Vibhattiyo**ti pārājikādivasena vibhajitabbāti vibhattiyoti. **Tatthā**ti ‘‘tevīsati saṅghādisesā’’tiādipāṭhe. **Sabbasaṅgāhikavacana**nti sabbesaṃ tiṇṇaṃ samathānaṃ, sabbāsaṃ vā āpattīnaṃ samathānaṃ saṅgāhikavacanaṃ. **‘‘Dvīhi samathehī’’**ti sammukhāvinayena ca paṭiññātakaraṇena cāti dvīhi samathehi.

Etanti ‘‘dve uposathā dve pavāraṇā’’ti vacanaṃ. **Vibhajanā**nīti vibhajitabbānaṃ vibhajanakiriyāya avinābhāvato bhāvavasena vuttaṃ, tasmā vibhajitabbāti **vibhattiyo**ti vacanattho kātabbo. Aparāpi imā vibhattiyo hontīti yojanā. Heṭṭhā vuttassa ‘‘vibhattimattadassaneneva cetaṃ vuttaṃ, na samathehi vūpasamanavasenā’’ti vacanassa atthanayato aññaṃ atthanayaṃ dassento āha **‘‘athavā’’**tiādi, ‘‘imāpi vibhattiyo’’ti padaṃ ‘‘nissāyā’’ti pade avuttakammaṃ. Nissāya āpajjantīti sambandho. **Tā**ti āpattiyo. **Vuttappakārehevā**ti tīhi samathehīti vuttapakāreheva. **Taṃmūlikāna**nti te eva uposathādayo mūlametāsanti taṃmūlikā, tāsaṃ. Iminā kāriyūpacārena vuttanayaṃ dasseti. **Tā vibhattiyo**ti uposathādivibhattiyo.

Pārājikādiāpattivaṇṇanā

339. Evaṃ vissajjetvāti sambandho. Yadidaṃ āpattipārājikaṃ nāmāti yojanā. **Āpattipārājika**nti āpattisaṅkhātaṃ pārājikaṃ. ‘‘Parājayamāpanno’’ti iminā sāsanato puggalaṃ parājetīti **pārājika**nti vacanatthaṃ dasseti. Ṇyapaccayo hetukatvatthavācako, yakārassa kakāro. **Cuto**ti cavako. **Paraddho**ti viraddho. **Bhaṭṭho**ti patito. **Niraṅkato**ti saṅghamhā apasārito. **Anīhate tasmiṃ puggale**ti tasmiṃ puggale saṅghamhā nīharitvā na harite, anapanīteti attho. ‘‘Uposathapavāraṇādibhedo’’ti iminā saṃvāsasarūpaṃ dasseti. Byañjane ādaramakatvā ‘‘etaṃ āpattī’’ti vuttaṃ. **Ayaṃ hī**ti ayaṃ evaṃ vakkhamāno. **Etthā**ti gāthāyaṃ. **Tena tasmā**ti ettha ‘‘tasmā’’ti padena ‘‘tenā’’ti padassa kāraṇatthaṃ dasseti.

Etthāti dutiyagāthāyaṃ. Ādimhi ceva icchitabboti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. **Etthā**ti parivāsadānādīsu catūsu kammesu. ‘‘Saṅgho’’tiādivacanattho tipadabhinnādhikaraṇabāhiratthasamāso hoti, cevasaddacasaddehi ādisesapadānaṃ ubhayapadatthapadhānabhāvaṃ dasseti, ‘‘icchitabbo’’ti padaṃ kārakānaṃ kiriyāpekkhattā kiriyatthāya pakkhittaṃ. **Assā**ti āpattiyā, iminā aññapadaṃ dasseti.

Icchitabbatthe apaccayaṃ katvā taddhitantipi vadanti. Lahukanayo panesa. Ayaṃ panettha garukanayo – ādi ca seso ca **ādisesā,** saṅgho ādisesesu assā icchitabboti **saṅghādiseso**ti.

Anekaṃsikataṃ padanti ettha **pada**nti sikkhāpadaṃ. Anekaṃsena kataṃ **anekaṃsikata**nti dassento āha ''yasmā idaṃ sikkhāpadaṃ anekaṃsena kata''nti. Yasmā kataṃ, tasmā aniyatoti pavuccatīti yojanā. **Tatthā**ti aniyate. **Yatthā**ti sikkhāpade. **Sopī**ti sikkhāpadadhammopi.

Accayesūti dosesu. Te hi niddosaṃ atikkamma ayanti gacchanti pavattantīti **accayā**ti vuccanti. **Tenā**ti accayena. **Thūlo**ti oḷāriko. ''Thūlattā''ti iminā **''teneta''**nti ettha tenasaddassa kāraṇatthaṃ dasseti. Accayassa thūlattāti sambandho. **Eta**nti āpattidhammaṃ. Imāya gāthāya aññesaṃ lahukāpattīnaṃ thūlo accayo **thullaccayo**ti vacanatthaṃ dasseti. Dvebhāve sati saṃyogaparattā rasso hotīti daṭṭhabbaṃ.

''Nissajjitvā desetabbato''ti iminā nissajjanaṃ **nissaggo,** āpattidesanato pubbabhāge kattabbassa vinayakammassetamadhivacanaṃ, so etassatthīti **nissaggiya**nti vacanatthaṃ dasseti.

Kusaladhammasaddena kusalacittameva gahetabbanti āha ''kusaladhammasaṅkhātaṃ kusalacitta''nti. ''Kusalacittaṃ pātetī''ti iminā cittaṃ pātetīti **pācittiya**nti vacanatthaṃ dasseti. Ettha ''cittapātiya''nti vattabbe padavipariyāyaṃ katvā, takārassa ca lopaṃ katvā ''pācittiya''nti vuttaṃ. Acinteyyo hi pāḷinayo. Ṇyapaccayo hetukatvatthavācako. Nanu ''pāteti kusalaṃ dhamma''nti imināva ''pācittiya''nti padassa nibbacanaṃ siddhaṃ, kasmā pana ''aparajjhati cittasammohanaṭṭhāna''nti vuttanti āha ''yaṃ panā''tiādi. Yasmā hotīti sambandho.

Pāṭidesanīyāsu nibbacanameva adassetvā kasmā ''bhikkhu aññātako santo''tiādi vuttanti āha ''vuttagārayhabhāvakāraṇadassanatthamevā''ti. ''Paṭidesetabbato''ti iminā aññāpattidesanānayato ''gārayha''ntiādinā paṭi visuṃ vatvā desetabbāti **pāṭidesanīyā**ti nibbacanaṃ dasseti.

Dukkaṭanti ettha dusaddo duṭṭhuattho ca virūpattho ca hotīti dassento āha ''duṭṭhu kataṃ, virūpaṃ vā kata''nti. **Ta**nti kammaṃ. **Taṃ paneta**nti dukkaṭaṃ, khalitanti sambandho. **Assā**ti dukkaṭassa. Tassattho evaṃ veditabboti yojanā. **Hī**ti vitthāro. Yaṃ pāpanti yojanā. **Yadī**ti atha. **Yadi**saddo hi athapariyāyo. **Idampī**ti idampi kammaṃ, pāpanti sambandho.

''Lapita''nti iminā **durābhaṭṭha**nti ettha bhāsadhātuyā kathanatthaṃ dasseti. **Ya**nti vacanaṃ. **Kiñca bhiyyo**ti tato atirekaṃ kathetabbavacanaṃ kiñcāti attho. **Saṃkiliṭṭhañca yaṃ pada**nti ettha cakāro pisaddattho ''pada''nti ettha yojetabbo, **yaṃ**saddo kāraṇatthoti āha ''saṃkiliṭṭhaṃ yasmā tampi pada''nti. **Tampi pada**nti tampi vacanaṃ. **Pada**saddo hi vacanavācako. Tampi vacanaṃ yasmā saṃkiliṭṭhaṃ hotīti yojanā. Kathaṃ saṃkiliṭṭhaṃ hotīti yojanā. ''Yasmā''ti padena **yaṃ**saddo kāraṇatthoti dasseti. **Na**nti padaṃ. **''Etaṃ iti vuccatī''**ti saṃvaṇṇetabbapadaṃ. ''Dubbhāsitanti etaṃ vuccatī''ti saṃvaṇṇanāpadaṃ. **Eta**nti etaṃ padaṃ, etaṃ vacananti attho.

Etthāti sekhiyagāthāya. **Ida**nti āpattīnaṃ nibbacanadīpakaṃ vacanaṃ, vuttanti sambandho. Kassa dīpanatthaṃ vuttanti āha ''saṅgahitassa atthassa dīpanattha''nti.

Tatthāti ''channamativassatī''tiādivacane. **Geha**nti pakatigehaṃ. Idaṃ pana gehanti yojanā. Vitthārento āha ''mūlāpattiñhī''tiādi. ''Avivaṭa''nti vatvā tassatthaṃ dassetuṃ vuttaṃ ''succhanna''nti. **Vivaṭa**nti acchannaṃ. Nātivassanabhāvaṃ vitthārento āha ''mūlāpattiñhī''tiādi. Vivaranto bhikkhu nāpajjatīti sambandho. **Suddhante**ti suddhakoṭṭhāse. ''Tasmā''ti ca ''tenā''ti ca yebhuyyena atthato ekaṃ, tasmā vuttaṃ ''tena kāraṇenā''ti. **Evañcetaṃ vivaṭa**nti evaṃ etaṃ channaṃ ce vivaṭanti yojanā.

Paripātiyamānānanti abhibhūyamānānaṃ. ''Rukkhādigahanaṃ arañña''nti iminā **pavana**nti

padassa araññapariyāyataṃ dasseti. Gatisaddassa bhavabhedādiatthaṃ paṭikkhipitvā paṭissaraṇatthe hotīti dassento āha ‘‘paṭissaraṇaṃ hotī’’ti. **Ta**nti pavanaṃ. **Te**ti migā. **‘‘Assasantī’’**ti padena ‘‘passasantī’’ti atthopi gahetabbo avinābhāvato, ānāpānaṃ karontīti attho. **Ākāso**ti ajaṭākāso. **Pakkhīna**nti vihaṅgamānaṃ. ‘‘Sabbesaṃ saṅkhatadhammāna’’nti iminā **dhammāna**nti ettha saṅkhatadhammoyeva gahetabboti dasseti. ‘‘Vināsovā’’ti iminā **vibhava**saddo vināsavācakoti dasseti. **Tesa**nti sabbesampi saṅkhatadhammānaṃ. **Gatī**ti patiṭṭhā. Kasmā vibhavo dhammānaṃ gati hotīti āha ‘‘na hī’’tiādi. **Hī**ti yasmā. **Te**ti sabbepi saṅkhatadhammā. **Vināsa**nti vibhavaṃ. **Sucirampī**ti asītivassādikālampi. **Nibbānaṃ arahato gatī**ti saṃvaṇṇetabbapadaṃ. ‘‘Khīṇāsavassā’’ti iminā **arahato**ti padassa atthaṃ dasseti. ‘‘Anupādisesanibbānadhātū’’ti iminā **‘‘nibbāna’’**nti padassa idha adhippetanibbānaṃ dasseti. Gāthāya te te atthā saṃgahetvā gaṇiyanti etthāti **gāthāsaṅgaṇikaṃ**.

Iti paṭhamagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanāya yojanā samattā.

Adhikaraṇabhedaṃ

Ukkoṭanabhedādivaṇṇanā

340. Adhikaraṇabhede evamattho veditabboti yojanā. Dassetuṃ āhāti sambandho. **Dve samathe**ti ettha dvinnaṃ samathānaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘sammukhāvinayañca yebhuyyasikañcā’’ti. ‘‘Paṭisedhetī’’ti iminā **ukkoṭetī**ti ettha kuṭadhātuyā chedanatthaṃ atthato dasseti. Chedanaṃ nāma atthato samathapaṭisedhananti attho.

341. Dvādasasu ukkoṭesūti niddhāraṇe bhummaṃ. **Akataṃ kammantiādayo**ti ettha ādisaddena ‘‘dukkaṭaṃ kammaṃ, puna kātabbaṃ kamma’’nti dve ukkoṭā saṅgahetabbā. **Anihataṃ kammantiādayo**ti ettha ādisaddena ‘‘dunnihataṃ, puna nihanitabba’’nti dve ukkoṭā saṅgahetabbā. **Avinicchitantiādayo**ti ettha ādisaddena ‘‘duvinicchitaṃ, puna vinicchitabba’’nti dve ukkoṭā saṅgahetabbā. **Avūpasantantiādayo**ti ettha ādisaddena ‘‘duvūpasantaṃ, puna vūpasametabba’’nti dve ukkoṭā saṅgahetabbā. **Apicā**ti sāmaññato pana.

Tattha jātakanti ettha tasaddassa visayaṃ dassento āha ‘‘yasmiṃvihāre’’ti. Yasmiṃvihāre uppannaṃ hotīti sambandho. Aññamaññassa attesu, attānaṃ vā paṭipakkhaṃ atthayanti icchantīti **attapaccatthikā. Pāḷimuttakavinicchayenevā**ti pāḷiyaṃ āgatehi samathehi muttakena dhammadesanāmattavinicchayeneva. **Ida**nti adhikaraṇaṃ. **Yenāpi vinicchayenā**ti pāḷimuttakena yenāpi vinicchayena.

Aññoti nevāsikehi añño vinayadharo pucchatīti sambandho. **Tehi cā**ti nevāsikehi ca.

Etassāti vinayadharassa. **Aya**nti vinayadharo. **Tatthā**ti taṃ gāmaṃ. **Aññamaññaṃ vā saññāpentī**ti attapaccatthikā aññamaññaṃ vā saññāpenti. **Te bhikkhū**ti te attapaccatthikā bhikkhū. **Nijjhāpentī**ti saññāpenti. **Ukkoṭeti yo**ti yo ukkoṭeti. **Ete**ti attapaccatthike bhikkhū, disvāti sambandho. **Tatthā**ti gāmaṃ. **Tatthevā**ti antarāmagge eva.

Tatthevāti gāmameva. **Tatthevā**ti tasmiṃyeva ṭhāne. **Tattha gata**nti taṃ gāmaṃ gataṃ.

‘‘Eseva nayo’’ti iminā pācittiyameva atidisati.

Saṅghena…pe… adhikaraṇe vadantopīti sambandho. Yaṃ panetaṃ āpattivuṭṭhānaṃ nāma hotīti yojanā. **Eta**nti āpattivuṭṭhānaṃ. **Vadantopī**ti **pi**saddo na kevalaṃ tiṇavatthārakaṃ ukkoṭentoyeva ukkoṭeti nāma, atha kho vadantopīti dasseti.

Chandāgatiṃ gacchantotiādīsu agatigamanākāraṃ dassento āha ‘‘vinayadharo hutvā’’tiādi. Atthāya ukkoṭentoti sambandho. **Tassā**ti anatthaṃ carantassa. Mando pana ukkoṭeti nāmāti sambandho. Eko balavanissito ca hotīti sambandho. **Gahanamicchādiṭṭhi**nti gahanasadisaṃ micchādiṭṭhiṃ pavanasadisaṃ micchādiṭṭhinti attho. **Balavante cā**ti ettha **ca**saddo sabbakammesu yojetabbo. **Nissitattā**ti ekassa nissitattā. **Balavanissito cā**ti etthāpi ca saddo sabbakattūsu yojetabbo. **Tassā**ti visamādinissitassa.

Soti sāmaṇero. **Maṅkubhūtāttha**ti maṅkū hutvā bhūtā, maṅkuṃ vā pattā attha bhavathāti attho. **Te**ti parājayabhikkhū. **Tassā**ti sāmaṇerassa. **So**ti sāmaṇero. **Te**ti parājayabhikkhū. **Ta**nti sāmaṇeraṃ. **So**ti daharo. **Tato**ti sannipātakāraṇā. **Hiyyo**ti anantarātītāhe. **Itī**ti evaṃ vadeti. **So**ti daharo. Idaṃ sikkhāpadaṃ paññattanti yojanā. **Gacchā**ti gacchāhi. **Itī**ti evaṃ vattabboti yojanā.

Saṅghena saddhiṃ adhikaraṇaṃ vinicchinitvā pariveṇagataṃ ekaṃ bhikkhunti yojanā. **Kissā**ti kena kāraṇena. Evaṃ iminākārena vinicchitabbaṃ nanūti yojanā. **So**ti vinicchayakārako bhikkhu. Chandadāyako suviññeyyoyeva.

Adhikaraṇanidānādivaṇṇanā

342. **Kiṃnidāna**ntiādīsu chasu padesu samāsabhāvaṃ dassento āha ‘‘kiṃnidānamassā’’tiādi. **Assā**ti vivādādhikaraṇassa. ‘‘Kiṃnidāna’’nti padānaṃ satipi samāsabhāve byañjanantapakatikattā ‘‘ki’’nti niggahitantabhāvena uccāraṇaṃ kātabbaṃ. **Sabbānetānī**ti sabbāni nidānantiādīni etāni padāni. **Vevacanānī**ti ekasmiṃyeva ‘‘kāraṇa’’nti atthe vividhāni vacanāni **vivacanāni,** tāniyeva **vevacanāni**. Atha vā vividhaṃ vacanametassatthassāti vivacanaṃ, kāraṇasaṅkhāto attho, abhidheyyaabhidhānabhāvena sambandhattā vivacanassa etāni **vevacanāni,** padāni.

‘‘Aṭṭhārasabhedakaravatthusaṅkhāto’’ti iminā vivādasarūpaṃ dasseti. **Vivāda**nti aṭṭhārasabhedakaravatthusaṅkhātaṃ vivādaṃ. **Eta**nti ‘‘vivādanidāna’’nti etaṃ vacanaṃ. **Assā**ti anuvādādhikaraṇassa. **Idampī**ti ‘‘anuvādanidāna’’nti vacanampi. **Assā**ti āpattādhikaraṇassa. **Eta**nti ‘‘āpattinidāna’’nti vacanaṃ. Kiccameva byañjanavaḍḍhanavasena **kiccaya**nti vuttaṃ. **Assā**ti kiccādhikaraṇassa. Samanubhāsanādīnaṃ uppajjanakakiccānanti sambandho. **Eta**nti ‘‘kiccayanidāna’’nti vacanaṃ. **Ekapadayojanā**ti ekena **‘‘nidāna’’**nti padena yojanā. **Sabbapadānī**ti sabbāni samudayādīni padāni.

Navannanti jātivasena channaṃ hetūnaṃ navasu antogadhattā tikavasenetaṃ vuttaṃ. **Byañjanamatta**nti hetupaccayavasena byañjanameva. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Etthā**ti tatiyapucchāvissajjane.

343. **Dvādasa mūlānī**ti ettha dvādasannaṃ mūlānaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘kodhaupanāhayugaḷakādīnī’’tiādi. Ettha (vibha. 833, 944) ādisaddena makkhapaḷāsayugaḷa issāmacchariyayugaḷa māyāsāṭheyyayugaḷa pāpicchamicchādiṭṭhiyugaḷa sandiṭṭhiparāmāsiādhānaggāhiduppaṭinissaggiyugaḷavasena pañca yugaḷāni saṅgaṇhāti. **Ajjhattasantānappavattānī**ti niyakajjhattasantāne pavattāni.

Aṭṭhārasabhedakaravatthūnaṃ samuṭṭhānabhāvaṃ nibbacanena pakāsento āha ‘‘taṃ hī’’tiādi. **Ta**nti anuvādādhikaraṇaṃ, samuṭṭhātīti sambandho. Ettha ca ‘‘etesū’’ti iminā adhikaraṇabhāvaṃ dasseti. ‘‘Etehī’’ti iminā karaṇabhāvaṃ dasseti. **Tenā**ti kāraṇena. **Assā**ti vivādādhikaraṇassa. **Etānī**ti aṭṭhārasabhedakaravatthūni. **Sabbatthā**ti sabbesaṃ adhikaraṇānaṃ sabbesu samuṭṭhānesu.

344. Ekena adhikaraṇena kiccādhikaraṇenāti idaṃ vuttanti sambandho. **Etānī**ti adhikaraṇāni. **Ekaṃsato**ti ekaṃsena, ekakoṭṭhāsenāti attho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā.

Sāvasesāpatti sammati viya anavasesāpatti na sammatīti yojanā. Kasmā na sammatīti āha ‘‘na hī’’tiādi. **Hī**ti yasmā. **Sā**ti anavasesā āpatti. **Tato**ti anavasesāpattito. Ettha ca ‘‘na sakkā desetu’’nti iminā desanāgāminiyā abhāvaṃ dīpeti. ‘‘Na sakkā…pe… patiṭṭhātu’’nti iminā vuṭṭhānagāminiyā abhāvaṃ dīpeti.

349. **Tato**ti nayato. **Yattha sativinayo**tiādikā cha yamakapucchāti sambandho. **Tāsa**nti pucchānaṃ. **Pakāsito**ti pākaṭo.

351. **Dvinnampi samathāna**nti sammukhāvinayasativinayavasena dvinnampi samathānaṃ. **Yasmā**ti yena kāraṇena na sakkāti sambandho. Pattavaṭṭīnaṃ nānākaraṇanti sambandho. **Tesa**nti sammukhāvinayasativinayānaṃ nānākaraṇanti sambandho. Ayaṃ panettha yojanā – yasmā kadalikkhandhe pattavaṭṭīnaṃ nānākaraṇaṃ vinibbhujjitvā dassetuṃ na sakkā viya tesaṃ nānākaraṇaṃ vinibbhujjitvā dassetuṃ na sakkāti. **Tenā**ti kāraṇena. **Sabbatthā**ti sabbesu vissajjanesu.

Sattasamathanidānavaṇṇanā

352. **Assā**ti sammukhāvinayassa. **Tatthā**ti ‘‘nidānanidāno’’ti pāṭhe. **Ida**nti sammukhācatukkaṃ. **Laddhupavādo**ti laddho paresaṃ upavādo yenāti laddhupavādo, khīṇāsavo. **Yassa cā**ti yassa ca santiketi sambandho. **Ubhinna**nti desakapaṭiggāhakānaṃ dvinnaṃ.

353. Nanu pucchāyaṃ ‘‘sattannaṃ samathāna’’nti vuttaṃ, kasmā pana vissajjanāyaṃ sammukhāvinayassa samuṭṭhānaṃ na vuttanti āha ‘‘kiñcāpī’’tiādi. Tattha kiñcāpi vuttanti yojanā. Ettha **kiñcāpi**saddo sambhāvanattho, **pana**saddo garahattho. Tathā vuttampīti yojanā. **Kammasaṅgahābhāvenā**ti kamme saṅgahassa abhāvena. **Tatthā**ti tasmiṃ ‘‘kammassa kiriyā’’tiādipāṭhe. Kammaṃ karīyati imāyāti kiriyā, ñatti. Tena vuttaṃ ‘‘kammassa kiriyāti ñatti veditabbā’’ti. Kariyate ṭhapiyate **karaṇaṃ**. Sayaṃ upagamiyate **upagamanaṃ**. Ajjhesanena paraṃ upagamāpiyate **ajjhupagamanaṃ**. Adhivāsiyate **adhivāsanā**. Appaṭikkosiyate **apaṭikkosanā**. Iti imamatthaṃ dassento āha ‘‘karaṇanti tassāyevā’’tiādi. **Eta**nti kammaṃ. **Me**ti mayhaṃ. Khamudhātupayoge sampadānatthe sampadānavacanaṃ. Atha vā meti mayā. Katvatthe karaṇavacanaṃ, sāmivacanaṃ vā. **Khamatī**ti katturūpasadisaṃ kammarūpaṃ. Rūpañhi katturūpasadisaṃ kammarūpaṃ ‘‘khamati saṅghassā’’tiādīsu (mahāva. 127) viya. Kammarūpasadisaṃ katturūpaṃ ‘‘upāsako sīlaṃ samādiyatī’’tiādīsu (paṭṭhā. 1.1.423) viya. Ettha kammatthe pavatto yapaccayo lopoti daṭṭhabbaṃ.

Sattasamathanānātthādivaṇṇanā

354. Mātāputtādīnaṃ ayaṃ vivādoti yojanā. ‘‘Viruddhavādattā’’ti iminā vadanaṃ vādo, viruddho vādo **vivādo**ti nibbacanaṃ dasseti. **Adhikaraṇīyatāyā**ti vūpasamitatāya. Iminā adhikariyati samathehi vūpasamiyatīti **adhikaraṇa**nti vacanatthaṃ dasseti. **Sabbatthā**ti sabbesu adhikaraṇabhedesu.

Iti adhikaraṇabhedavaṇṇanāya yojanā samattā.

Dutiyagāthāsaṅgaṇikaṃ

Codanādipucchāvissajjanāvaṇṇanā

359. Dutiyagāthāsaṅgaṇiyaṃ codanā nāma kiṃ dassetvā codanāti āha ‘‘vatthuñca āpattiñca dassetvā codanā’’ti. Dosaṃ sarāpetīti **dosasāraṇā. Saṅghasannipāto**ti saṅghassa sannipatanaṃ. Iminā **saṅgho**ti ettha uttarapadalopaṃ dasseti. **Matikamma**nti ettha matisaddo icchatthoti āha ‘‘vuccati mantaggahaṇa’’nti. **Ta**nti matikammaṃ.

‘‘Tena cuditakapuggalenā’’ti padaṃ ‘‘sāraṇatthāyā’’ti pade kāritakammaṃ. **Tassa puggalassā**ti tassa cuditakassa puggalassa, iminā ‘‘niggahatthāyā’’ti padassa kammaṃ dasseti. **Tatthā**ti tasmiṃ adhikaraṇavinicchayaṭṭhāne. **Pariggahaṇatthāyā**ti pari vīmaṃsitvā gahaṇatthāya. **Dhammā-dhamma**nti bhūtābhūtaṃ. ‘‘Vinicchayasanniṭṭhāpanattha’’nti iminā pāḷiyaṃ pāṭhasesaṃ dasseti.

Mā kho paṭighanti ettha **paṭigha**saddo kopapariyāyoti āha ‘‘kopaṃ mā janayī’’ti. ‘‘Cuditake vā codake vā’’ti iminā ‘‘saṅghe’’ti ādhāraṃ paṭikkhipati. **Sace anuvijjako tuva**nti ettha **anuvijjaka**saddo vinayadharapariyāyoti āha ‘‘vinayadharo’’ti. Vinayadharo hi yasmā codakacuditakānaṃ vacanaṃ anuminitvā vatthuāpattādivasena vidati, tasmā **anuvijjako**ti vuccati.

Viruddhaṃ gāhaṃ saṃvattetīti **viggāhikaṃ**. ‘‘Na tva’’ntiādinā ṇikapaccayassa sarūpaṃ dasseti. **Yāyā**ti kathāya. Suttādīnaṃ sarūpaṃ dassento āha **‘‘suttaṃ nāmā’’**tiādi.

Anuyuñjanavattanti anuyuñjanassa, anuyuñjane vā vattaṃ. Kusalena buddhimatāti ettha **kusala**saddo chekapariyāyo, **buddhimantu**saddo paṇḍitapariyāyoti āha ‘‘chekena paṇḍitenā’’ti. ‘‘Ñāṇapāramippattenā’’ti iminā **buddhimatā**ti ettha na kevalaṃ ñāṇasāmaññaṃ, atha kho sabbaññutaññāṇanti dasseti. **Aya**nti eso yathāvutto attho. **Ayaṃ panā**ti eso vakkhamāno pana. **Etthā**ti imāsu gāthāsu. Sace tvaṃ anuvijjako hosīti yojanā. Yaṃ pana anuyogavattaṃ kataṃ supaññattaṃ sabbasikkhāpadānaṃ anulomanti yojanā. **Ta**nti anuyogavattaṃ. **Itī**ti ayaṃ sādhippāyasaṅkhepavaṇṇanā. **Attano**ti anuvijjakassa. **Samparāye**ti paraloke. **Yo**ti anuvijjako. **Ta**nti anuyogavattaṃ. **Gati**nti sugatiṃ. **Hita**nti codakacuditakānaṃ hitaṃ. **Gavesanto**ti ñāṇena esanto. Iminā hitaṃ esantoti **hitesī**ti vacanatthaṃ dasseti. **Mettañcā**ti appanāpattaṃ mettañca. **Mettāpubbabhāgañcā**ti appanāmettāya pubbabhāge pavattaṃ parikammaupacāramettañca. Tava bhāre saṅghena kate evāti yojanā.

Yoti anuvijjako. **Etesa**nti codakacuditakānaṃ. ‘‘Bhāsita’’nti iminā **vohāra**saddo bhāsitapariyāyoti dasseti. **Ta**nti sahasā vohāraṃ.

Anusandhitanti ettha vinicchayānusandhiṃ paṭikkhipanto āha ‘‘kathānusandhi vuccatī’’ti. Kathāya anurūpaṃ sandahanaṃ **kathānusandhi. Paṭiññānusandhitenā**ti ettha paṭiññāsaddaanusandhisaddānaṃ tulyādhikaraṇato aññaṃ bhinnādhikaraṇaṃ dassento āha **‘‘athavā’’**tiādi. Lajjiṃ puggalanti sambandho. **Tatthā**ti gāthāyaṃ. **Vattānusandhinā**ti ācārasaṅkhātena vattena anusandhinā assa alajjīssa vattena saddhiṃ yā paṭiññā sandhiyatīti yojanā.

Jānanto āpajjatīti jānanto hutvā āpajjati. Iminā **sañciccā**ti padassa sañcetetvāti atthaṃ dasseti. Vītikkamacetanāya saddhiṃ cetetvāti attho. ‘‘Na deseti na vuṭṭhātī’’ti iminā **parigūhatī**ti ettha parigūhanaṃ nāma atthato na desanaṃ na vuṭṭhānanti dasseti.

Yanti ‘‘sañcicca āpattiṃ āpajjatī’’ti vacanaṃ. **Tumhehī**ti parihārakārakehi. **Sacca**nti tathaṃ avitathaṃ. **Ahampī**ti codakopi. **Pi**saddena parihārakaṃ sampiṇḍeti. **Na**nti ‘‘sañciccā’’tiādivacanaṃ. **Ta**nti tuvaṃ, tvaṃ vā.

Pubbāparanti ettha pubbe kathetabbaṃ **pubbaṃ,** aparamhi kathetabbaṃ **aparaṃ,** pubbañca aparañca pubbāparanti dassento āha ‘‘pure’’tiādi. ‘‘Tasmiṃ pubbāpare’’ti iminā pāḷiyaṃ **pubbaparassā**ti ettha bhummatthe sāmivacananti dasseti.

Dvīhīti pārājikasaṅghādisesavasena dvīhi. **Pañcahī**ti thullaccayādivasena pañcahi. **Micchādiṭṭhiyā**ti ‘‘natthi dinna’’ntiādinā (dha. sa. 1221) dasavatthukāya micchādiṭṭhiyā. **Antaggāhikadiṭṭhiyā**ti ‘‘sassato loko’’tiādinā (dī. ni. 1.31; ma. ni. 1.269) dasavatthukāya antaggāhikadiṭṭhiyā. **Sabbatthā**ti sabbesu dutiyagāthāsaṅgaṇikesu.

Iti dutiyagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanāya yojanā samattā.

Codanākaṇḍaṃ

Anuvijjakakiccavaṇṇanā

360-1. Idāni āraddhanti sambandho. Eko bhikkhu ekena mātugāmenāti yojanā. **So**ti passanto bhikkhu. **Ta**nti nikkhamantaṃ pavisantaṃ vā bhikkhuṃ. **Itaro**ti cuditako. **Tassā**ti codakassa. **Na upetī**ti na upagacchati. **Na paṭijānātī**ti na paṭissavaṃ karoti. **Etthā**ti mātugāmena nikkhamantapavisantaṭṭhāne. **Ya**nti kammaṃ. **Tenā**ti codakena. **Tassā**ti codakassa vacanenāti sambandho. **Itaro**ti cuditako. **Asuddhaparisaṅkito**ti asuddhāya aṭṭhāne uppannāya parisaṅkāya parisaṅkito. Tadatthaṃ dasseti ''amūlakaparisaṅkito''ti iminā. **Tassa puggalassā**ti cuditakassa paṭiññāyāti sambandho. **Sabbatthā**ti sabbesu anuvijjakakiccesu.

Iti anuvijjakakiccavaṇṇanāya yojanā samattā.

Codakapucchāvissajjanā

362-3. **Sacce ca akuppe cā**ti padhānaṃ sambandhaṭṭhānaṃ dassento āha ''patiṭṭhātabba''nti. ''Ya''ntiādinā sacce patiṭṭhātabbabhāvaṃ dasseti. **Ya**nti kammaṃ. ''Na cā''tiādinā akuppe patiṭṭhātabbabhāvaṃ dasseti. **Otiṇṇañcā**ti vinicchayaṃ otiṇṇañca. ''Vacana''nti iminā otiṇṇānotiṇṇasarūpaṃ dasseti. **Tatrā**ti purimavacanāpekkhaṃ. ''Otiṇṇānotiṇṇaṃ jānitabba''nti vacaneti hi attho. **Codakassa pamāṇa**nti ''dhammo''ti vā ''adhammo''ti vā ''bālo''ti vā ''paṇḍito''ti vā codakassa pamāṇaṃ. **Cuditakassa pamāṇa**nti dhammacuditako nu kho, noti cuditakassa pamāṇaṃ. **Anuvijjakassa pamāṇa**nti sakkā nu kho vinicchituṃ, noti anuvijjakassa pamāṇaṃ. Anuvijjako vattabboti sambandho. **Yena dhammenā**tiādīsu dhammādīnaṃ sarūpaṃ dassento āha ''dhammoti bhūtaṃ vatthū''tiādi. Etena dhammena ca etena vinayena ca etena satthusāsanena cāti yojanā. Tasmā anuvijjakena vūpasametabbanti sambandho. **Etthā**ti anuvijjakassa paṭipajjitabbaṭṭhāne.

Avaññanti avajānanaṃ. **Ime**ti therā. ''Khatattā''ti iminā attanāva attā khaññatīti **khato**ti vacanatthaṃ dasseti. Upahaniyantīti **upahatāni,** upahatāni indriyāni anenāti **upahatindriyo**. ''Paññāya abhāvato''ti iminā **dummedho**ti ettha dusaddo abhāvattho, medhāsaddo paññāpariyāyoti dasseti. Natthi medhā etassāti **dummedho**ti nibbacanaṃ kātabbaṃ. Khato…pe… dummedho so anuvijjako upagacchatīti yojanā. **Tasmā**ti yasmā upagacchati, tasmā vuttanti sambandho. **Tassā**ti pāṭhassa, gāthāya vā. Vitthāraṃ dassento āha ''cuditakacodakesu hī''tiādi. **Ubhopete**ti ubhopi ete āmisapuggalanissaye. **Dhammo**ti sāsanadhammo. **Itī**ti ayamattho.

Upakaṇṇakaṃ jappatīti ettha kaṇṇassa samīpaṃ upakaṇṇaṃ, tadeva upakaṇṇakanti dassento āha ''evaṃ kathehī''tiādi. ''Kaṇṇamūle''ti iminā upakaṇṇakanti ettha upasaddassa samīpatthaṃ dasseti. **Mantetī**ti katheti. Iminā jappadhātuyā kathanatthaṃ dasseti. **Jimhaṃ pekkhatī**ti ettha jimhasaddo kuṭilavācako, kuṭilaṃ nāma atthato idha dosoti āha ''dosamevā''ti.

Kathānusandhīti cuditakaanuvijjakānaṃ kathāya anusandhi. **Vinicchayānusandhī**ti anuvijjakena katassa āpattānāpattivinicchayassa anusandhi. **Sabbatthā**ti codanākaṇḍe.

Iti codanākaṇḍavaṇṇanāya yojanā samattā.

Cūḷasaṅgāmaṃ

Anuvijjakassa paṭipattivaṇṇanā

365. Cūḷasaṅgāme samāgamanaṃ **saṅgāmo,** samāgamenti sannipatanti etthāti vā **saṅgāmo**ti vacanatthaṃ dassento āha ‘‘saṅgāmo vuccati…pe… saṅghasannipāto’’ti. Sannipatanaṃ **sannipāto,** sannipatanti ettha deseti vā sannipāto, saṅghassa sannipāto **saṅghasannipāto**. Saṅgāma yuddheti dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 18 makārantadhātu) vuttaṃ. Tattha yuddhaṃ nāma atthato adhikaraṇavinicchayoti gahetabbaṃ. Tadatthaṃ vitthārento āha ‘‘tatra hī’’tiādi. Tattha **tatrā**ti tasmiṃ saṅgāme, samosarantīti sambandho. **Attapaccatthikā**ti attano paṭipakkhaṃ atthayanti. **Uddhamma**nti dhammato viyogaṃ. Dīpentā hutvāti yojanā. Ke viyāti āha ‘‘vajjiputtakā viyā’’ti. So bhikkhu pavattetīti sambandho. **Laddhi**nti uddhammādivādaṃ. **Tatthā**ti saṅgāme. **Avacaratī**ti ogāhetvā cāreti pavatteti. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘ajjhogāhetvā vinicchayaṃ pavattetī’’ti. Ettha ‘‘ajjhogāhetvā’’ti iminā **ava**tyūpasaggassa ogāhatthaṃ dasseti. ‘‘Vinicchayaṃ pavattetī’’ti iminā caradhātussa kāritantogadhattā sahakāritakammena pavattanatthaṃ dasseti. Iminā saṅgāme avacaratīti **saṅgāmāvacaro**ti nibbacanaṃ dasseti. Ko viyāti āha ‘‘yasatthero viyā’’ti. **Mānaddhaja**nti ketukamyatāpaccupaṭṭhānamānasaṅkhātaṃ dhajaṃ. **Rajoharaṇasamenā**ti ettha rajaṃ harati apaneti anenāti **rajoharaṇaṃ,** pādapuñjanaṃ, tena samenāti dassento āha ‘‘pādapuñjanasamenā’’ti. Pādaṃ puñjati sodheti anenāti **pādapuñjanaṃ,** tena samo **pādapuñjanasamo,** tena. Samākāraṃ dassento āha ‘‘yathā’’tiādi. Rajoharaṇassa neva rāgo hotīti sambandho. **Yathāpatirūpa**nti patirūpassa anulomaṃ, patirūpānatikkantanti attho. Akathentena nisīditabbanti sambandho. **Sāmaṃ vā dhammo**ti ettha dhammo nāma koti āha ‘‘kappiyākappiyanissitā vā’’tiādi. Rūpārūpaparicchedo ca samathācāro ca vipassānācāro ca ṭhānavattañca nisajjavattañca, ādisaddena caṅkamavattādīni saṅgaṇhāti. Cuddasamahāvattādīnaṃ ‘‘kappiyākappiyanissitā’’ti padena gahitattā vattasaddena ṭhānavattādīni eva gahetabbāni, ādisaddena caṅkamavattādīni gahetabbāni. **Paro vā ajjhesitabbo**ti yovā so vā koci ajjhesitabboti āha ‘‘yo’’tiādi. Iminā na yo vā so vā koci ajjhesitabbo, samatthoyeva pana ajjhesitabboti vā dasseti. ‘‘Āvuso’’tiādinā vattabbākāraṃ dasseti. **Ariyo vā tuṇhībhāvo**ti ettha na kevalaṃ kathetuṃ asamatthavasena tuṇhībhāvo, kammaṭṭhānamanasikāravasena panāti āha ‘‘kammaṭṭhānamanasikāravasena tuṇhībhāvo’’ti. Ariyānaṃ eso **ariyo,** tuṇhībhāvo. ‘‘Nāvajānitabbo’’ti iminā **nātimaññitabbo**ti padassa atikkamma na maññitabboti dasseti.

Upajjhāyoti codakacuditakānaṃ upajjhāyo. **Sabbatthā**ti sabbesu ‘‘na ācariyo pucchitabbo’’tiādipadesu. Kulameva jātināmagottavasena ayanti apadisiyatīti **kulapadeso. Atrassā**ti ettha atra assāti padacchedaṃ katvā atrasaddo puggalavisayo, assasaddo ākhyātikoti āha ‘‘atra puggale’’tiādi. Tattha ‘‘bhaveyyā’’ti iminā assasaddassa sabbanāmattañca ‘‘bhavatī’’ti vattamānikabhāvañca paṭikkhipati. **Parisānuvidhāyakenā**ti parisāya anumataṃ karontena. Iminā **no parisakappikenā**ti ettha **kappa**saddo vijhatthoti dasseti. **Ya**nti vacanaṃ. **Na hatthamuddā**ti mudanti etāyāti **muddā,** sakkharamaṅguliyaṃ hatthassa muddā avayaviavayavavasena sambandhattāti **hatthamuddā**. Tassā vikāro ‘‘hatthamuddā’’ti gahetabboti āha ‘‘hatthavikāro’’ti.

‘‘Atthaṃ anuvidhiyantenā’’ti ettha **attha**nti vinicchayatthaṃ. **Anuvidhiyantenā**ti sallakkhentena. Iti imamatthaṃ dassento āha ‘‘vinicchayapaṭivedhameva sallakkhentenā’’ti. **Sannipātamaṇḍale**ti sannipātāya parisāya samūhe, sannipātamaṇḍalassa majjheti attho. **Na vītihātabba**nti ettha vītiharaṇaṃ nāma atthato hāpananti āha ‘‘na vinicchayo hāpetabbo’’ti. **Duruttavāca**nti codakacuditakānaṃ duruttavācaṃ. **Hitaparisakinā**ti ettha hitaṃ pari esatīti hitaparisako, karuṇā ca karuṇāpubbabhāgo ca, so etassatthīti **hitaparisakī,** puggalo, tena hitaparisakinā. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘hitesinā hitagavesinā’’ti. **Karuṇā**ti appanāpattā karuṇā. **Karuṇāpubbabhāgo**ti appanāpattāya karuṇāya pubbabhāge pavattā parikammaupacārakaruṇā. **Padadvayepī**ti ‘‘hitānukampinā kāruṇikena bhavitabbaṃ. Hitaparisakinā asamphappalāpinā bhavitabba’’nti padadvayepi. Ayaṃ adhippāyo veditabboti yojanā. ‘‘Asundaravacana’’nti iminā **asurutta**nti ettha sundaraṃ uttaṃ **suruttaṃ,** na suruttaṃ asuruttanti vacanatthaṃ dasseti. **Pariggahetabbo**ti parivīmaṃsitvā gahetabbo.

Tassāti adhammacodakassa. **Anosaṭaṃ vatthu**nti ettha ‘‘codakacuditakehi vutta’’nti padaṃ adhikāravasena veditabbaṃ. Ettha ca **anosaṭa**nti vinicchayaṃ anosaṭanti attho. Kiṃ paggaṇhitabboti āha ‘‘nanu tva’’ntiādi. **Anuyogavatta**nti ‘‘kālena vakkhāmī’’tiādinā (cūḷava. 399; pari. 362, 437) vuttaṃ, ‘‘sacce ca akuppe cā’’ti (cūḷava. 401) ca vuttaṃ anuyuñjanavattaṃ. Tañhi yasmā anena vattena codako

cuditakaṃ, cuditako vā codakaṃ anuyuñjati, codakena cuditako, cuditakena vā codako anuyuñjiyati, tasmā **anuyogavatta**nti vuccati. **Kathāpetvā**ti codakacuditakeheva kathāpetvā. **Tassā**ti codakassa vā cuditakassa vā, **sārajja**nti bhayaṃ. **Te**ti tava. **Vatvāpī**ti mukhena vatvāpi. **Pi**saddena kāyavikāraṃ dassetvāpīti sampiṇḍeti. ''Anuyogavatta''nti dhātukammaṃ, ''so bhikkhū''ti kāritakammaṃ ajjhāharitabbaṃ, taṃ kammaṃ tabbapaccayo vadati. **Asuci vibhāvetabbo**ti ettha natthi suci sīlametassāti **asucī**ti vutte alajjīti āha ''alajji''nti. Uju sīlavā kāyavaṅkādirahito hotīti yojanā. Ettha ca kāyavaṅkādirahito hotīti iminā ujuno kāraṇaṃ dasseti. Kāyavaṅkādirahitattā uju hotīti adhippāyo. **So**ti bhikkhu. **Maddavenevā**ti mudubhāveneva. **Upacaritabbo**ti kathetabbo. Iminā **ujumaddavenā**ti padassa sambandhaṭṭhānaṃ pāṭhasesaṃ dasseti. **Yo**ti bhikkhu. **Ayamevā**ti evasaddena na dhammagaruko, puggalagaruko, dhammesu ca puggalesu ca na majjhattoti veditabboti dasseti.

366. Tena ca pana anuvijjakenāti yojanā. **Suttādīsū**ti ādisaddena vinayaanuloma paññattaanulomikāni saṅgahetabbāni. Suttaṃ saṃsandanatthāya hotīti yojanā. Kesaṃ saṃsandanatthāyāti āha ''āpattānāpattīnaṃ saṃsandanattha''nti. Opammaṃ atthadassanatthāya hotīti yojanā. Eseva nayo sesesupi. **Paccekaṭṭhāyino avisaṃvādakaṭṭhāyino**ti ettha paccekasmiṃ tiṭṭhanti sīlenāti **paccekaṭṭhāyino,** avisaṃvādake tiṭṭhanti sīlenāti **avisaṃvādakaṭṭhāyino**ti dassento āha ''issa…pe… ṭhitā''ti. ''Issariyādhipaccajeṭṭhakaṭṭhāne''ti iminā paccekasarūpaṃ dasseti. **Te**ti saṅghena anumatā puggalā.

Kimatthaṃ ''vinayo saṃvaratthāyā''tiādi vuttanti āha ''idānī''tiādi. Idāni dassetuṃ āhāti sambandho. Ye mandā mandabuddhino hutvā evaṃ vadeyyunti yojanā. Atha vā mandā mandabuddhino ye puggalā evaṃ vadeyyunti yojanā. Sakalāpi vinayapaññatti upanissayo hotīti sambandho. Iminā ''saṃvaratthāyā''tiādīsu ''anupādāparinibbānatthāyā''tipariyosānesu terasavākyesu ''upanissayo hotī''ti pāṭhaseso ajjhāharitabboti dasseti. ''Paccayo''ti iminā ''upanissayo''ti padassa upanissayapaccayoti atthaṃ dasseti. **Sabbatthā**ti sabbesu dvādasavākyesu. Visesaṃ dassento āha ''apicetthā''tiādi. Tattha **apica** visesaṃ vakkhāmīti yojanā. **Etthā**ti ''avippaṭisāratthāyā''tiādīsu. **Ta**nti sukhaṃ. Taruṇavipassanā nāma kassa adhivacananti āha ''udayabbayañāṇassetamadhivacana''nti. Nanu ''virāgo''ti ettha catubbidhassa ariyamaggassa gahitattā ''vimuttī''ti etthāpi catubbidhaṃ phalaṃ gahetabbaṃ, kasmā pana ''vimuttīti arahattaphala''nti vuttanti āha ''catubbidhopi hī''tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Apaccayaparinibbānatthāyā**ti asaṅkhataparinibbānatthāya. Natthettha hi parinibbāne koci paccayo, tasmā apaccayaparinibbānanti vuccati. **Ta**nti vimuttiñāṇadassanaṃ. **Tasmiṃanuppatte**ti tasmiṃ vimuttiñāṇadassane anukkamena patte. **Avassa**nti dhuvaṃ ekantenāti attho. **Etadatthā**ti eso anupādā parinibbānasaṅkhāto attho payojanaṃ imissā kathāyāti etadatthā. **Kathā**ti atthassa kathā. **Mantanā**ti dhammassa mantanā. **Etadatthā upanisā**ti ettha upanisāsaddo paccayavācakoti āha ''paraṃparapaccayatāpī''ti. Paraṃparapaccayo hi yasmā ettha paraṃparaphalaṃ upagantvā nisīdati, tasmā **upanisā**ti vuccati. ''Vinayo saṃvaratthāyā''tiādikā ayaṃ paraṃparapaccayatāpīti yojanā. **Sotāvadhāna**nti ogāhetvā dhiyate ṭhapiyate **avadhānaṃ,** sotassa avadhānaṃ sotāvadhānaṃ. **Imaṃ katha**nti ''vinayo saṃvaratthāyā''tiādiṃ imaṃ kathaṃ. Yaṃ ñāṇaṃ uppajjati, tampi etadatthanti yojanā. **Yadidaṃ anupādā cittassā**ti ettha ''yadida''nti nipāto ''vimokkho''ti padamapekkhitvā yo ayanti atthaṃ vadati. **Anupādā**ti ettha ''sayaṃ abhiññā''tiādīsu (mahāva. 11) viya yakāralopo hoti, tassa padassa karaṇaṃ pana ''catūhi upādānehī''ti veditabbaṃ. Iti ima matthaṃ dassento āha ''yo ayaṃ catūhi upādānehi anupādiyitvā''ti. Ettha catūhi upādānehi anupādiyitvā cittassa arahattaphalasaṅkhāto yo ayaṃ vimokkho atthi, sopi etadatthāya hotīti yojanā. ''Arahattaphalasaṅkhāto''ti iminā ''vimokkho''ti padassa atthaṃ dasseti. Arahattaphalañhi yasmā viruddhehi, visesena vā sabbakilesehi muccittha, tasmā **vimokkho**ti vuccati. ''Apaccayaparinibbānatthāya evā''ti iminā **etadatthāyā**ti padassa atthaṃ dasseti.

367. **Vatthuṃ…pe… na jānātī**ti etthāti yojanā kātabbā. **Tasmā**ti yasmā sambandho, tasmā. **Etthā**ti imāsu gāthāsu. **Samena cā**ti ettha ''samenā''ti padaṃ ''aññāṇenā''ti atthassa vācakaṃ rūḷhīpadanti dassento āha ''teneva pubbāparaṃ ajānanassa samena aññāṇenā''ti. Pāḷiyaṃ kena kāraṇena katākataṃ na jānātīti āha ''samenā''ti. Samena pubbāparassa aññāṇena katākataṃ na jānātīti attho.

Evantiādi nigamanaṃ. Yaṃ panetaṃ vacanaṃ vuttanti yojanā. ‘‘Tatthā’’ti ca ‘‘ākāraakovido’’ti ca ādhārādheyyānamabhedo hoti, tasmā avayavī ādhāro, avayavo ādheyyoti daṭṭhabbaṃ. Ākārasaddo iṅgitatthoti āha ‘‘kāraṇākāraṇe’’ti. Kāraṇaakāraṇasaṅkhāte iṅgiteti attho. **Ākārassā**ti bhummatthe sāmivacanaṃ. Ākārasminti hi attho.

Tathevāti yathā vatthuādīni na jānāti, tatheva. **Itī**ti evaṃ. **Yvāya**nti yo ayaṃ bhikkhu. ‘‘Bhayenā’’ti iminā **bhayā**ti ettha kāraṇatthe nissakkavacananti dasseti. Bhayā bhayena gacchatīti yojanā. Eseva nayo **sammohena mohā gacchatī**ti etthāpi. **Chandā**ti chandena. **Dosā**ti dosena. Attanā ñātuṃ asamatthatāya na saññattiyā kusaloti āha ‘‘paraṃ saññāpetuṃ asamatthatāyā’’ti. Kasmā nijjhattiyā ca akovidoti āha ‘‘kāraṇā…pe… tāyā’’ti. ‘‘Parisāya laddhattā’’ti iminā laddho parisasaṅkhāto pakkho yenāti **laddhapakkho**ti vacanatthaṃ dasseti. Sace tādisako bhikkhu hoti, so bhikkhu ‘‘apaṭikkho’’ti vuccatīti yojanā. Eseva nayo heṭṭhāpi. ‘‘Na paṭikkhitabbo’’ti iminā paṭimukhaṃ na ikkhitabboti **apaṭikkho**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Na oloketabbo’’ti iminā ikkhadhātuyā dassanatthaṃ dasseti.

Iti cūḷasaṅgāmavaṇṇanāya yojanā samattā.

Mahāsaṅgāmaṃ

Voharantena jānitabbādivaṇṇanā

368-74. Mahāsaṅgāme eteneva nayena veditabbanti sambandho. Vatthusaṅkamanākāraṃ dassetvā avajānanapaṭijānanākāraṃ dassento āha ‘‘yo panā’’tiādi. Yo pana vadatīti sambandho. **Esevā**ti eso eva, avajānanapaṭijānanabhikkhūti attho.

375. **Nīlādivaṇṇāvaṇṇavasenā**ti nīlādivaṇṇavasena ca ārogyatthādiavaṇṇavasena ca. Sañcarittaṃ yasmā anena sikkhāpadena dhanaṃ anupadīyati, tasmā **dhanamanuppadāna**nti vuccati. **Pubbapayogo**ti pubbe payujjitabbo.

Agatiagantabbavaṇṇanā

379. **Bahujanaahitāya paṭipanno hotī**ti pāḷiṃ vitthārento āha ‘‘vinayadharena hī’’tiādi. Tattha **vinayadharenā**ti anuvijjakena, vinicchiteti sambandho. **Ovādūpajīviniyo**ti bhikkhūnaṃ ovādaṃ upanissāya jīviniyo. **Upāsakāpī**ti ratanattayaṃ paṭissaraṇanti upāsakāpi. **Dāyakāpī**ti bhikkhūnaṃ paccayadāyakāpi. **Tesa**nti upāsakādīnaṃ. **Tathevā**ti yathā upāsakādayo dvidhā bhijjanti, tatheva. **Tato**ti ārakkhadevatāhi paranti sambandho. **Tenā**ti dvidhākāraṇena.

382. **Gahananissito**ti ettha gahanasaddo diṭṭhipariyāyoti āha ‘‘micchādiṭṭhiantaggāhikadiṭṭhisaṅkhātaṃ gahana’’nti.

393. **Tassa avajānanto**ti ettha ‘‘tassā’’ti padaṃ ‘‘vacana’’nti pāṭhasesena sambandhitabbanti āha ‘‘tassa vacana’’nti. **Tassā**ti navakassa. **Ta**nti navakaṃ.

394. **‘‘Yaṃatthāyā’’**ti eso saddo samāsoti āha ‘‘yadatthāyā’’ti. **‘‘Taṃ attha’’**nti eso saddo liṅgavipallāsoti āha ‘‘so attho’’ti. **Attha**saddo hi pulliṅgo, pāḷiyaṃ **na parihāpetabba**nti etthāpi liṅgavipallāso veditabbo. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ mahāsaṅgāme.

Iti mahāsaṅgāmavaṇṇanāya yojanā samattā.

Kathinabhedaṃ

Kathinaatthatādivaṇṇanā

403. **Kathine khandhake**ti kathinakkhandhake. **Pubbe**ti kathinakkhandhake.

404. **Payogassā**ti ettha payogo nāma koti āha ‘‘cīvaradhovanādino’’tiādi. Ettha ādisaddena vicāraṇachedanabaddhanasibbanarajanakappabinduādiyanāni cha pubbakaraṇāni saṅgaṇhāti. Udakāharaṇādiko yo payogo karīyatīti yojanā. **Anantaro** nāma atītānantaraanāgatānantaravasena duvidho, idha anāgatānantaroyeva adhippetoti āha ‘‘anāgatavasenā’’ti. Udakāharaṇādipayoge hi uppanne pacchā dhovanādipubbakaraṇassa uppattito tappayogassa anāgatavaseneva paccayo. **Samanantarapaccayenā**ti ettha **saṃ**saddo suṭṭhuatthoti āha ‘‘suṭṭhu anantarapaccayenā’’ti. ‘‘Āsannatara’’nti iminā suṭṭhubhāvaṃ dasseti. ‘‘Payogassā’’ti padaṃ ‘‘ādhārabhāva’’nti pade sāmī, ‘‘paccayā ho**ntī’’**ti pade sampadānaṃ. ‘‘Nissaya’’nti padaṃ ‘‘ādhārabhāva’’nti padena saṃvaṇṇeti. ‘‘Upetenā’’ti iminā **upa**saddassa upagamanatthaṃ dasseti, balavatthaṃ paṭikkhipati. **Paṭhama**nti payogato, payogassa vā tāva. Iminā **purejātapaccayenā**ti ettha puresaddo paṭhamatthoti dasseti. **Pacchā**ti payogato, payogassa vā paraṃ. **Apubbaṃ acarima**nti ekapahārena. Iminā sahajātasaddassa atthaṃ dasseti.

Evaṃ pucchitvāti sambandho. **Ya**nti dhammajātaṃ. Idāni āhāti sambandho. **Yassā**ti payogādikassa. **Tadevā**ti dhammajātameva. **Tassā**ti ‘‘pubbakaraṇaṃ payogassā’’tiādivacanassa attho evaṃ veditabboti yojanā. ‘‘Payogassa katame dhammā’’tiādi yaṃ vacanaṃ vuttaṃ, tattha vissajjanaṃ mayā vuccateti yojanā. Iminā pāḷiyaṃ ajjhāharitvā yojetabbabhāvaṃ dasseti. Catūhi paccayehi paccayākāraṃ vitthārento āha ‘‘payogassa hī’’tiādi. Payogassa pubbakaraṇaṃ paccayo hotīti sambandho. **Uddiṭṭhadhammesū**ti ‘‘anantarapaccayena paccayo’’tiādinā uddiṭṭhesu dhammesu purejātapaccayo panesāti sambandho. Atha vā **uddiṭṭhadhammesū**ti pubbakaraṇavasena uddiṭṭhesu dhovanādidhammesu ekadhammampīti sambandho. **Na labhatī**ti udakāharaṇādipayogassa pubbe na labhati. **Aya**nti udakāharaṇādipayogo. **Pacchājātapaccayaṃ pana labhatī**ti udakāharaṇādipayogo pacchājātapaccayaṃ labhati. Kasmā labhatīti āha ‘‘pacchā uppajjanakassa hī’’tiādi. **Pacchā**ti payogassa, payogato vā paraṃ. Hi yasmā kayirati, tasmā labhatīti yojanā. Sahajātapaccayaṃ pana na labhatīti sambandho. **Mātikāpalibodhānisaṃsasaṅkhāte**ti aṭṭhamātikādvepalibodhapañcānisaṃsasaṅkhāte. **Añño**ti pannarasahi dhammehi añño. **Payogādīsū**tiādisaddena pubbakaraṇapaccuddhāraadhiṭṭhānāni saṅgaṇhāti. **Etenupāyenā**ti etena yathāvuttaupāyena.

Pubbakaraṇanidānādivibhāgavaṇṇanā

406-7. Dvikkhattuṃ pucchitattā ‘‘pucchādvaya’’nti vuttaṃ. Hetupaccayānaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘cha cīvarānī’’ti. Kasmā veditabbānīti āha ‘‘pubbapayogādīnañhī’’tiādi. **Hī**ti yasmā. **Tāniyevā**ti cha cīvarāni eva. Evasaddo pacchāpi yojetabbo, tāni evāti attho. **Hī**ti saccaṃ, pubbakaraṇādīni na atthīti yojanā.

408. ‘‘Imāya saṅghāṭiyā’’tiādinā vacībhedākāraṃ dasseti. Kathinatthārakena yasmā paccuddhāro ca adhiṭṭhānañca karīyati, tasmā **kiriyā**ti vuccati. Tena vuttaṃ ‘‘paccuddhāro ceva adhiṭṭhānañcā’’ti.

411. Vatthuvipannādīnaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘akappiyadussaṃ hotī’’tiādi. Vināsaṃ, vikāraṃ vā pajjatīti **vipannaṃ,** vatthumeva vipannaṃ **vatthuvipannaṃ**.

Kathinādijānitabbavibhāgavaṇṇanā

412. **Tesaññeva dhammāna**nti ettha dhammānaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘yesu rūpādidhammesū’’ti. Tattha **rūpādidhammesū**ti vaṇṇagandhādīsu suddhaṭṭhakarūpakalāpadhammesu. **Satī**ti santesu. **Tesa**nti rūpādīnaṃ dhammānaṃ. ‘‘Samodhāna’’nti iminā **saṅgaho**ti padassa atthaṃ dasseti. ‘‘Missībhāvo’’ti iminā **samavāyo**ti padassa atthaṃ dasseti. Avayavadhammānaṃ saṃ

ekabhāvassa gahaṇaṃ **saṅgaho**. Avayavadhammānaṃ samaṃ ayanaṃ pavattanaṃ **samavāyo. Bahūsu dhammesū**ti bahūsu paramatthapaññattidhammesu. **Nāmamatta**nti nāmapaññattimattaṃ. **Pubbe**ti kathinakkhandhake.

‘‘Kāraṇehī’’ti iminā **ākāra**saddo kāraṇatthoti dasseti. **Ya**nti vacanaṃ.

416. **Uppajjantī**ti kathinuddhārā uppajjanti. **Ki**nti kiṃ atthajātaṃ. Sabbepi kathinuddhārāti sambandho. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. **Etthā**ti kathinuddhāresu. **Purimā dve**ti antarubbhārasahubbhāravasena purimā dve. **Etesañcā**ti purimānaṃ dvinnañca. **Itare**ti avasesā kathinuddhārā. **Tesupī**ti itaresu kathinuddhāresu. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ kathinavinicchaye.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Paññattivaggavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

Upālipañcakaṃ

Anissitavaggavaṇṇanā

417. Upālipañhesu ‘‘kati hi nu kho bhante’’ti pucchāya sambandho natthīti kassaci maññanaṃ nivārento āha ‘‘aya sambandho’’ti. **Thero**ti upālitthero, pucchīti sambandho. **Imesa**nti pañcakānaṃ tantinti sambandho. Kesaṃ atthāya tantiṃ ṭhapessāmīti āha ‘‘nissāya vasanakārīnaṃ atthāyā’’ti. Vasanakārīnaṃ bhikkhūnanti sambandho. **Tesa**nti pañhānaṃ.

Āpanno kammakatoti ettha ‘‘āpanno’’ti padaṃ ‘‘kammakato’’ti padassa kāraṇadassananti āha ‘‘āpattiṃ āpanno, tappaccayāva saṅghena kammaṃ kataṃ hotī’’ti. **Tappaccayāvā**ti taṃāpattiāpannasaṅkhātā kāraṇā eva.

Nappaṭippassambhanavaggavaṇṇanā

420. **Aya**nti kammakato bhikkhu, na vattatīti sambandho. **Anulomavatte**ti katakammassa anulome vatte. **Assā**ti bhikkhussa. **Sarajjuko**ti saha kammasaṅkhātāya rajjuyāti sarajjuko.

421. Samaggehi bhikkhūhīti sambandho. **Hī**ti saccaṃ. **Accayaṃ desāpetvā**ti aññamaññaṃ dosaṃ desāpetvā. **Tiṇavatthārakasamathaṃ vā**ti **vā**saddo atthantaravikappo. **Tatra ce**ti ettha **ta**saddo kammavisayo, **ce**saddo sacepariyāyoti āha ‘‘sace tādise kamme’’ti. **Diṭṭhāvikammampi katvā**ti diṭṭhāvikammaṃ katvāpīti yojanā. **Pi**saddena akatvāpīti sampiṇḍeti. **Yatra panā**ti kamme pana. **Tatthā**ti kamme. **Pakkamitabba**nti saṅgāmāvacarena pakkamitabbaṃ.

422. **Ussitamantī**ti ettha ussitaṃ mantī ussitamantīti dassento āha ‘‘lobha…pe… bhāsitā’’ti. Tattha ‘‘lobhadosa mohamānussannaṃ vāca’’nti iminā ussitapadassa atthaṃ dasseti. ‘‘Bhāsitā’’ti iminā ‘‘mantī’’ti padassa atthaṃ dasseti. **Nissitajappī**ti ettha aññanissitaṃ jappametassāti nissitajappīti dassento āha ‘‘attano’’tiādi. Ettha **jappa**nti vacanaṃ. Jappa vacaneti hi dhātupāṭhesu vuttaṃ. **Ussadayutta**nti lobhādiussadayuttaṃ, vacananti sambandho. **Evamañña**nti evaṃ attanā aññaṃ. **Kathānusandhivacane**ti codakacuditakānaṃ kathāya anusandhivacane. Ettha ‘‘vacane’’ti iminā ‘‘bhāsānusandhī’’ti ettha bhāsasaddo vacanapariyāyoti dasseti.

Ussāretīti uddhaṃ gamāpeti. Iminā ussādeti upari gamāpetīti **ussādetā**ti vacanatthaṃ dasseti. Ettha

hi dakārarakārā sadisatthā. Te hi dve akkharā kadāci katthaci sadisatthā honti. **Avasāretī**ti hīnabhāvaṃ gamāpeti. Iminā avasādeti adhobhāvaṃ gamāpetīti **avasādetā**ti vacanatthaṃ dasseti. ‘‘Apasādetā’’tipi pāṭho, upasaggamattameva nānaṃ. **Samphañca bahuṃ bhāsatī**ti ettha samphasaddo niratthakakathāvacanoti āha ‘‘niratthakakatha’’nti. Niratthakakathā hi yasmā saṃ hitasukhaṃ phalati vināseti, tasmā samphanti vuccati. Phā dhātūti ca phaladhātūti ca dhātupāṭhesu (saddanītidhātumālāyaṃ 16 lakārantadhātu) vuttaṃ.

Bhāre anāropiteti ‘‘tava bhāro’’ti saṅghena bhāre anāropite. **Ajjhottharitvā**ti abhibhavitvā. Iminā **pasayha pavattā**ti ettha pasayhasaddassa abhibhavanatthaṃ dasseti. **Anadhikāre**ti anadhipaccaṭṭhāne. ‘‘Kathetā’’ti iminā vatudhātuyā kathanatthaṃ dasseti. **Anokāsakammaṃ kāretvā**ti ettha nakārassa ayuttayogabhāvato yuttaṭṭhānaṃ dassento āha ‘‘okāsakammaṃ akāretvā’’ti. **Yassā**ti yā assa. Assa bhikkhuno attano yā diṭṭhi atthīti yojanā, athavā attano yā diṭṭhi bhaveyyāti yojanā. **Ta**nti diṭṭhiṃ. ‘‘Kathetā’’ti iminā **byākatā**ti ettha vi ā pubbakaradhātuyā kathanatthaṃ dasseti.

Vohāravaggavaṇṇanā

424. ‘‘Neva desanāya na vuṭṭhānenā’’ti idaṃ pārājikāpattiṃ sandhāya vuttaṃ. **Dosānurūpa**nti vatthusaṅkhātassa dosassa anurūpaṃ.

Payogaṃ na jānātīti ettha sace payogo mūlena visadiso hutvā bhinno hoti, evaṃ sati mūlapayoganti na vattabbanti āha ‘‘adhikaraṇānaṃ hī’’tiādi. **Hī**ti saccaṃ, yasmā vā. Mūlameva payogā nāma honti, na aññanti adhippāyo.

Kātabbanti **na jānātī**ti kātabbaṃ iti kammassa karaṇaṃ na jānātīti yojanā. **Vatthū**ti bhaṇḍanakalahādivatthu, niyassādīnaṃ vatthūti sambandho. **Catunna**nti tajjanīyaniyassapabbājanīyapaṭisāraṇīyavasena catunnaṃ. **Yācatī**ti saṅghaṃ kammassa vūpasamaṃ yācati.

Vatthunti ettha āpattikkhandhānameva vatthunti āha ‘‘sattannaṃ āpattikkhandhāna’’nti. Padesapaññattisabbatthapaññattisādhāraṇapaññattiasādhāraṇapaññattiekatopañña-ttiubhatopaññattivasena channaṃ paññattīnaṃ paññattiyaṃ paviṭṭhattā vuttaṃ ‘‘tividhaṃ paññatti’’nti. ‘‘Heṭṭhupariyaṃ katvā padaṃ yojetī’’ti iminā **padapaccābhaṭṭha**nti ettha padānaṃ heṭṭhupariyavasena paṭinivattitvā ābhassanaṃ gaḷanaṃ cutaṃ padapaccābhaṭṭhanti atthaṃ dasseti.

Vinayeti ettha na kevalaṃ pāḷiyaṃyeva, atha kho aṭṭhakathāyampīti āha ‘‘vinayapāḷiyañceva aṭṭhakathāyañcā’’ti.

Ñattiṃ na jānātīti ettha ñattibhedaṃ dassento āha ‘‘saṅkhepato’’tiādi. **Tatthā**ti duvidhāsu ñattīsu. **Kammañattī**ti anussāvanakammassa ṭhāne ṭhitā ñatti. Anussāvanakammaṃ natthi, sayameva anussāvanakammaṭṭhāne ṭhitāti attho. **Kammapādañattī**ti anussāvanakammassa pādabhūtā mūlabhūtā ñatti. **Navasu ṭhānesū**ti osāraṇādīsu navasu ṭhānesū. **Dvīsu ṭhānesū**ti ñattidutiyañatticatutthavasena dvīsu ṭhānesu, kammapādañattiyā karaṇaṃ na jānātīti sambandho. Yvāyaṃ catubbidho samathoti yojanā. **Ta**nti catubbidhaṃ samathaṃ. **Ñattiyā**ti sāmyatthe sāmivacanaṃ. Yaṃ adhikaraṇaṃ vūpasamatīti sambandho. **Tassā**ti adhikaraṇassa. Taṃ vūpasamaṃ na jānātīti sambandho.

Suttaṃ na jānātīti ettha suttasaddassa kadāci katthaci mātikāyañca suttantapiṭake ca pavattanato idha ubhatovibhaṅgeti āha ‘‘ubhatovibhaṅga’’nti. **Vinayaṃ na jānātī**ti ettha vinayasaddassa sakale vinayapiṭake vattamānassāpi suttanti ettha ubhatovibhaṅgassa gahitattā idha khandhakaparivārāva gahetabbāti āha ‘‘khandhakaparivāraṃ na jānātī’’ti.

Vinayaṃ na jānātīti ettha vinayapiṭakassa gahetabbattā vuttaṃ ''ṭhapetvā vinayapiṭaka''nti. **Suttantike cattāro mahāpadese**ti (dī. ni. 2.187 ādayo; a. ni. 4.180) buddhāpadesasaṅghāpadesasambahulattherāpadesaekattherā padesavasena cattāro mahāpadese. **Etthā**ti pañcake. **Ya**nti vacanaṃ. **Sabbatthā**ti sabbesu pañcakesu.

Iti

Anissitavagga-nappaṭippassambhanavagga-vohāravaggavaṇṇanāya

Yojanā samattā.

Diṭṭhāvikammavaggavaṇṇanā

425. Diṭṭhāvikammavagge **diṭṭhāvikammā**ti ettha āvi karīyate **āvikammaṃ,** diṭṭhīnaṃ āvikammaṃ **diṭṭhāvikamma**nti dassento āha ''diṭṭhīnaṃ āvikammānī''ti. ''Laddhipakāsanāna''nti iminā **diṭṭhi**saddo laddhipariyāyo, **āvikamma**saddo pakāsanapariyāyoti dasseti. **Eta**nti ''diṭṭhāvikammā''ti nāmaṃ. Adesanāgāminī nāma atthato garukanti āha ''garukāpattiyā''ti. **Lahukāyapī**ti pisaddo garahattho. Lahukāyapi desitāya diṭṭhāvikammaṃ adhammikaṃ hoti, pageva garukāyāti attho.

Yathā …pe… hotīti yathā āvikate catūhi pañcahi ekībhūtehi āvikatā hotīti yojanā. **Catūhi pañcahī**ti antimaparicchedadassanaṃ. Tato atirekehipi ekato desetuṃ na vaṭṭati, desitā ca āpatti na vuṭṭhāti, desanāpaccayā dukkaṭañca hoti. ''Catūhi pañcahī''ti antimaparicchedassa dassitattā dvīhi tīhi pana ekato desetuṃ vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ. **Manomānasenā**ti ettha manosaddena mānasasaddassa rāgaarahattesupi pavattanato tadatthe paṭikkhipitvā citte eva vattatīti dasseti. Tena vuttaṃ ''manasaṅkhātena mānasenā''ti. Iminā manabhūtaṃ mānasaṃ **manomānasa**nti vacanatthaṃ dasseti.

Samānasaṃvāsakassāpīti **pi**saddo samānasaṃvāsakassapi nānāsīmāya ṭhitassa santike āvikammaṃ adhammikaṃ hoti, pageva nānāsaṃvāsakassāti dasseti. **Māḷakasīmāyā**ti khaṇḍasīmāya aṅgaṇe. **Avippavāsasīmāyā**ti mahāsīmāya, ṭhitassāpi santiketi sambandho. Pisaddena ''khaṇḍasīmāya ṭhitassapī''ti atthaṃ sampiṇḍeti.

430. **Na pariyatta**nti na samatthaṃ. Iminā **nāla**nti ettha alaṃsaddo pariyattatthova, nārahabhūsanavāraṇatthoti dasseti. **Idhāpī**ti pañcakepi. Pisaddena purimapañcakaṃ apekkhati. ''Sāsanato''ti iminā cudhātuyā apādānaṃ dasseti. ''Kāmo''ti iminā adhippāyasaddo kāmapariyāyoti dasseti.

432. **Mandattā momūhattā**ti ettha ttapaccayassa bhāvatthe, pañcamīvibhattiyā ca kāraṇatthe pavattabhāvaṃ dassento āha ''mandabhāvena momūhabhāvenā''ti. **Paribhavā**ti ettha paribhavakāmāti atthaṃ dassento āha ''paribhavaṃ āropetukāmo hutvā''ti. **Aññabyākaraṇesupī**ti arahattabyākaraṇesupi. **Sabbatthā**ti diṭṭhāvikammavagge. **Ya**nti vacanaṃ.

Iti diṭṭhāvikammavaggavaṇṇanāya yojanā samattā.

Musāvādavaggavaṇṇanā

444. Dhammapadhānaṃ dhammādhiṭṭhānaṃ sandhāya ''pārājikaṃ gacchatīti pārājikagāmī''ti suddhakattuvasena vuttaṃ, puggalapadhānaṃ puggalādhiṭṭhānaṃ sandhāya ''pārājikaṃ gacchati anena, gamāpetīti vā pārājikagāmī''ti karaṇahetukattuvasenapi vattabbaṃ. Vitthāraṃ dassanto āha ''tatthā''tiādi. Tattha **tatthā**ti ''musāvādo pārājikagāmī''tiādipāṭhe, evaṃ vitthāro veditabboti

sambandho. Tesu ‘‘musāvādo pārājikagāmī’’tiādīsu vā, niddhāraṇe bhummaṃ.

Adassanenāti ettha kassa adassanenāti āha ‘‘vinayadharassā’’ti. Vitthāraṃ dassento āha ‘‘kappiyākappiyesu hī’’tiādi. **Ta**nti vinayadharaṃ. **Assavanenā**ti ettha kesaṃ vacanaṃ assavanenāti āha ‘‘ekavihārepī’’tiādi. **Ekavihārepī**ti vinayadharena ekavihārepi. Pisaddena nānāvihāre pana pagevāti dasseti. **Upaṭṭhāna**nti upaṭṭhānatthaṃ, upaṭṭhānaṭṭhānaṃ vā. Vuccamānaṃ aññesaṃ vacanaṃ asuṇanto hutvā vāti yojanā. **Pasuttakatā**ti ettha yakāralopoti āha ‘‘pasuttakatāyā’’ti. **Pasuttakabhāvenapī**ti pisaddo aññampi adassanādikāraṇaṃ sampiṇḍeti. **Tathāsaññī**ti ettha tathāsaddo kovisayoti āha ‘‘akappiye…pe… āpajjanto’’ti. **Ekarattātikkamādivasenā**ti ādisaddena chārattātikkamādiṃ saṅgaṇhāti. **Sabbatthā**ti musāvādavagge.

Iti musāvādavaggavaṇṇanāya yojanā samattā.

Bhikkhunovādavaggavaṇṇanā

450. Bhikkhunivagge **alābhāyā**ti ettha labhadhātuyā kammaṃ, sampadānavacanassa ca tadatthaṃ dassento āha ‘‘catunnaṃ paccayānaṃ alābhatthāyā’’ti. ‘‘Vāyamatī’’ti iminā **parisakkatī**ti ettha sakkadhātuyā samatthatthaṃ paṭikkhipitvā vāyamatthaṃ dasseti. **Kalisāsana**nti pāpaparājayaāṇaṃ. **Nīharaṇatthāyā**ti niddharitvā apanayanatthāya.

451. ‘‘Kamma’’nti sāmaññato vuttattā ‘‘sattannaṃ kammānaṃ aññatara’’nti.

454. **Na sākacchātabbo**ti ettha ko nāma kathāmaggo na sākacchātabbo, nanu vinayoyevāti āha ‘‘kappiyā…pe… kathāmaggo’’ti. ‘‘Na kathetabbo’’ti iminā kacchasaddassa kathadhātuyā nipphannabhāvaṃ dīpeti. Kasmā pana paṭhamapañcake ‘‘na asekkhenā’’ti paṭikkhipitvā dutiyapañcake ‘‘asekkhenā’’tiādi vuttanti āha ‘‘yasmā panā’’tiādi. Itaro puthujjano na kathetīti yojanā.

Na atthapaṭisambhidāpattoti ettha attho nāma aṭṭhakathāyevādhippetāti āha ‘‘aṭṭhakathāyā’’ti. ‘‘Pabhedagatañāṇappatto’’ti iminā atthādīsu pati visuṃ sambhijjatīti **paṭisambhidā,** paññā, taṃ pattoti **paṭisambhidāpatto**. Atthe paṭisambhidāpatto atthapaṭisambhidāpattoti dasseti. ‘‘Pāḷidhamme’’ti iminā **dhammapaṭisambhidāpatto**ti ettha dhammasarūpaṃ dasseti. **Vohāraniruttiya**nti paññattiniruttiyaṃ. Iminā **niruttipaṭisambhidāpatto**ti ettha niruttisarūpaṃ dasseti. **Paṭibhānapaṭisambhidāpatto**ti ettha paṭibhānaṃ nāma heṭṭhimañāṇattayamevāti āha ‘‘atthapaṭisambhidādīni ñāṇānī’’ti, **tesū**ti ñāṇesu, yaṃ yaṃ vimuttaṃ **yathāvimuttaṃ,** cittaṃ. **Paccavekkhitā**ti punappunaṃ olokitā. **Sabbatthā**ti bhikkhunivagge.

Iti bhikkhunovādavaggavaṇṇanāya yojanā samattā.

Ubbāhikavaggavaṇṇanā

455. Ubbāhikavagge **atthakusalo**tiādipadānaṃ bhedanissitasamāsaṃ dassento āha ‘‘aṭṭhakathākusalo’’tiādi. **Ācariyamukhato**ti ācariyavadanato, ācariyasammukhe vā, **sithiladhanitādī**ti ādisaddena dīgharassādīni (pari. aṭṭha. 485; vi. saṅga. aṭṭha. 252) saṅgaṇhāti. **Akkharaparicchede**ti ettako sithilo, ettako dhanitotiādinā akkharaparicchede. Iminā **byañjanakusalo**ti ettha byañjanasaddo akkharapariyāyoti dasseti. **Na pubbāparakusalo**ti ettha pubbāparo nāma purimānaṃ catunnañceva kathāya ca pubbāparoti āha ‘‘atthapubbāpare’’tiādi.

Kodhanotiādīni vuttānīti sambandho. Yasmā na sakkotīti yojanā. **Pasāretā**ti ettha saradhātu upasaggavasena vecittavācakoti āha ‘‘mohetā’’ti.

Iti ubbāhikavaggavaṇṇanāya yojanā samattā.

Adhikaraṇavūpasamavaggavaṇṇanā

457. Adhikaraṇavūpasamavagge saṅghagaru nāma koti āha ‘‘dhammañca…pe… saṅghagaru nāma hotī’’ti. **Tānī**ti cīvarādīni.

458. **Pañcahupāli ākārehī**ti ettha ākārasaddo kāraṇatthoti āha ‘‘pañcahi kāraṇehī’’ti. **Kammenā**tiādīsu kammādīnaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘apalokanādīsū’’tiādi. **Upapattīhī**ti yuttīhi. Mayhaṃ uccākulā pabbajitabhāvañca bahussutabhāvañca tumhe jānāthāti yojanā. Mādiso nāma…pe… tumhākaṃ yuttaṃ nanūti yojanā. **Kaṇṇamūle**ti kaṇṇasamīpe. **Anussāvanenā**ti anusamīpe sāvāpanena. **Tesa**nti bhikkhūnaṃ. **Anivattidhamme**ti anivattanasabhāve. **Salākaggāhenā**ti attano salākāya gāhāpanena.

Etthāti kammādīsu. **Pamāṇa**nti saṅghabhedassa kāraṇaṃ. **Pubbabhāgā**ti saṅghabhedato pubbabhāge pavattā. Pubbabhāgabhāvaṃ āvikaronto āha ‘‘aṭṭhārasavatthudīpanavasena hī’’tiādi. Voharantepīti yojanā. **Tatthā**ti vohāre. Kadā pana saṅgho bhinnoti āha ‘‘yadā panā’’tiādi. Yadā pana karotīti sambandho. **Kamma**nti uposathakammato aññaṃ kammaṃ gahetabbaṃ. **Uddesa**nti uposathakammaṃ. **Itī**ti evaṃ. Saṅghabhedakakkhandhakavaṇṇanāyaṃ ‘‘evaṃ…pe… pakāsayissāmā’’ti (cūḷava. aṭṭha. 351) yaṃ vacanaṃ avocumhāti yojanā. Tassa vacanassāti pāṭhaṃ ajjhāharitvā ‘‘svāyaṃ attho’’ti padena sambandhitabbo.

Paññattetanti ettha niggahitalopasandhīti āha ‘‘paññattaṃ eta’’nti. **Kvā**ti kismiṃ khandhake. **Tatrā**ti vattakkhandhake. **Ettāvatā**ti ettakena āgantukavattādiakaraṇamattena. **Anupubbenā**ti anukkamena. **Yathāratta**nti ettha yathāsaddo anurūpatthavācako, rattisaddena rattippamāṇaṃ gahetabbanti dassento āha ‘‘rattiparimāṇānurūpa’’nti. Iminā rattiyā anurūpaṃ **yathāratta**nti nibbacanaṃ dasseti. ‘‘Rattiparimāṇānurūpa’’nti vutte rattiparimāṇassa atikkantattā atthato theroti āha ‘‘yathātheranti attho’’ti. **Vavatthāna**nti paricchedo. So hi visuṃ avahito hutvā tiṭṭhatīti vavatthānanti vuccati. **Kammākammānī**ti ettha kammaṃ akammānīti padavibhāgaṃ katvā akāro vuddhatthoti āha ‘‘khuddakāni ceva mahantāni ca kammānī’’ti. Sati ca akammassa mahantabhāve kammaṃ nāma khuddakanti atthato siddhaṃ hoti. Tena vuttaṃ ‘‘khuddakāni cevā’’ti. Akārassa appatthaṃ gahetvā ‘‘mahantāni ceva khuddakāni ca kammānī’’ti atthopi yujjateva. So pana idha na gahito, aññattha pana dissati. ‘‘Uccāvacāni kammānī’’ti hi vākyavasena vuttaṭṭhāne uccasaddena mahantatthaṃ dasseti, avacasaddena khuddakatthaṃ dasseti. Tasmā mahantakhuddakāni kammānīti attho veditabbo. Sati ca akammassa khuddakabhāve kammaṃ nāma mahantanti atthatopi siddhanti daṭṭhabbaṃ.

Saṅghabhedavaggadvayavaṇṇanā

459. Saṅghabhedavaggadvaye **ete**ti sabhāvā. **Te**ti adhammādayo. **Itī**ti evaṃ. Yaṃ kammanti yojanā. Diṭṭhiṃ vinidhāyāti sambandho. Ekasmiṃ pañcake ayaṃ atthayojanā kātabbāti sambandho. **Etthāpī**ti imasmiṃ pañcakepi. **Pi**saddena heṭṭhā vuttaṃ pañcakaṃ apekkhati. **Sabbatthā**ti sabbesu pañcakesu. **Hī**ti saccaṃ. Pubbe avuttanayaṃ yaṃ vacanamatthi, taṃ vacanaṃ ettha pañcakesu na atthīti yojanā.

Āvāsikavaggavaṇṇanā

461. Āvāsikavagge ‘‘haritvā’’ti iminā **yathābhata**nti ettha bharadhātuyā haraṇatthañca kiriyāvisesanabhāvañca dasseti. ‘‘Ṭhapito’’ti iminā **nikkhitto**ti ettha khipadhātuyā ṭhapanatthaṃ dasseti.

462. **Pariṇāmetī**ti pariṇataṃpāpeti. ‘‘Niyāmeti kathetī’’ti iminā adhippāyatthaṃ dasseti, **etthā**ti āvāsikavagge.

Kathinatthāravaggavaṇṇanā

467. Kathinatthāravagge **otamasiko**ti ettha avatamaṃ gato otamasikoti dassento āha ‘‘andhakāragato’’ti. Andhakārasaddena tamasaddo andhakārapariyāyoti dasseti. **Ta**nti otamasikaṃ. **Asamannāharanto**ti taṃ asamannāharanto, kasmā asamannāharantoti āha ‘‘kiccayapasutattā vandana’’nti. **Ekato**ti kopena saddhiṃ. Verī visabhāgapuggalo ekato ākodhena vattanaṭṭhena **ekāvatto**ti vuccati. **Pahareyyā**ti vandantaṃ pahareyya. ‘‘Aññaṃ cintayamāno’’ti iminā aññasmiṃ ārammaṇe cittaṃ vidahati ṭhapetīti **aññavihito**ti dasseti.

Saṅghato uddharitvā khipitabbo apanetabboti ukkhitto, soyeva **ukkhittako. Tehī**ti catūhi. Avandiyesu pannarasapuggalesūti sambandho. **Antarā vuttakāraṇena cā**ti antare vuttena ‘‘tañhi vandantassa mañcapādādīsupi nalāṭaṃ paṭihaññeyyā’’tiādinā kāraṇena ca. **Ito**ti pannarasapuggalamhā. **Itī**ti evaṃ. Sace uddesācariyo ca ovādācariyo ca navako hoti, na vandanīyo. **Sabbatthā**ti kathinatthāravagge.

Iti kathinatthāravaggavaṇṇanāya yojanā samattā.

Niṭṭhitā ca upālipañcakavaṇṇanāya yojanā.

Āpattisamuṭṭhānavaṇṇanā

470. ‘‘Acittako āpajjatī’’tiādīsu evamattho veditabboti yojanā. **Acittako āpajjatī**ti acittako hutvā āpajjati. Eseva nayo **acittako vuṭṭhātī**ti etthāpi. Yaṃkiñci āpattinti sambandho. Itaraṃ āpattinti yojanā. **Dhammadānaṃ karomī**ti ‘‘sabbadānaṃ dhammadānaṃ jinātī’’ti (dha. pa. 354) ca ‘‘amataṃdado ca so hoti, yo dhammamanusāsatī’’ti (saṃ. ni. 1.42) ca bhagavatā vuttavacanaṃ sutvā dhammadānaṃ karomi. **Domanassiko**ti domanassena yutto, domanassavanto vā. **Etthā**ti abyākatamūle.

473. **Yassa yassā**ti sikkhāpadassa. **Taṃ sabba**nti sabbaṃ taṃtaṃsamuṭṭhānasikkhāpadaṃ.

Aparadutiyagāthāsaṅgaṇikaṃ

(1) Kāyikādiāpattivaṇṇanā

474. **Cha āpattiyo kāyikā**ti ettha cha āpattiyo nāma kāti āha ‘‘antarapeyyāle’’tiādi. Antarapeyyāle vuttāti sambandho. ‘‘Kāyadvāre samuṭṭhitattā’’ti iminā kāye samuṭṭhantīti **kāyikā**ti vacanatthaṃ dasseti. Tasmiṃyeva antarapeyyāle vuttāti sambandho. ‘‘Vajjapaṭicchādikāyā’’tiādinā **chādentassa tisso**ti ettha tiṇṇaṃ sarūpaṃ dasseti. ‘‘Bhikkhuniyā’’tiādinā **pañca saṃsaggapaccayā**ti ettha pañcannaṃ sarūpaṃ dasseti.

‘‘Ekaratta’’itiādinā **aruṇugge tisso**ti ettha tiṇṇaṃ sarūpaṃ dasseti. **Dve yāvatatiyakā**ti saṃvaṇṇetabbena ‘‘ekādasa yāvatatiyakā nāmā’’ti saṃvaṇṇanāya viruddhabhāvaṃ paṭikkhipanto āha ‘‘paññattivasena panā’’tiādi. ‘‘Imasmiṃ sāsane’’ti iminā etthasaddassa visayaṃ dasseti. **Ekena sabbasaṅgaho**ti ettha eko nāma ko, sabbāni nāma kānīti āha ‘‘yassa siyā’’tiādi. ‘‘Nidānuddesenā’’ti iminā ekassa sarūpaṃ dasseti. ‘‘Sikkhāpadānañca pātimokkhuddesānañcā’’ti imehi padehi sabbasarūpaṃ dasseti. Saṅgaha saddena kammachaṭṭhīsamāso.

‘‘Vajjapaṭicchādikāyā’’tiādinā **dve duṭṭhullacchādanā**ti ettha dvinnaṃ sarūpaṃ dasseti.

‘‘Bhikkhu bhikkhuniyā’’tiādinā **gāmantare catasso**ti ettha catassannaṃ sarūpaṃ dasseti. Puna ‘‘bhikkhu bhikkhuniyā’’tiādinā **cetassā nadipārapaccayā**ti ettha catassannameva sarūpaṃ dasseti.

‘‘Cīvaradāne pācittiya’’nti iminā pācittiyabhāvena sadisattā saṅkhyāviseso na kātabboti dasseti.

(2) Desanāgāminiyādivaṇṇanā

475. **Eketthā**ti etthasaddo sāsanavisayo.

Ekasikkhāpadampi natthīti **pi**saddo bahusikkhāpadāni pana pagevāti ca āpatti pana pagevāti ca āpattīpi natthīti ca atthaṃ dasseti.

‘‘Sakalepi vinaye’’ti iminā **dvetthā**ti pāṭhe etthasaddassa visayaṃ dasseti. **Ubhinna**nti bhikkhubhikkhunīnaṃ. Aññathā pana kittakā paṭhamāpattikāti āha ‘‘itarathā panā’’tiādi. Tattha **itarathā**ti paññattito aññena pakārena. **Kammañcā**ti kammañatti ca. **Kammapādikā cā**ti kammapādañatti ca. **Navasu ṭhānesū**ti osāraṇādīsu navasu ṭhānesu. **Dvīsū**ti ñattidutiya, ñatticatutthakammesu.

Vajjapaṭicchādikāya pārājikaṃ, ukkhittānuvattikāya pārājikaṃ, aṭṭhavatthukāya pārājikanti iti ime tayoti yojanā. **Kāraṇabhūtenā**ti hetubhūtena, ‘‘karaṇabhūtenā’’tipi pāṭho, sādhakatamasattibhūtenāti attho.

Tesanti addhānahīnādīnaṃ. **Etthā**ti ‘‘tayo puggalā na upasampādetabbā’’ti pāṭhe, etesu aṅgahīnādīsu vā. **Yo**ti puggalo. Aparipūro na yācatīti sambandho. Mātughātakādayo karaṇadukkaṭakā cāti yojanā. **Tatthā**ti tesu ñattikappanādīsu. **Ñattikappanā**ti ñattividhi. **Vippakatapaccatta**nti vippakataṃ paccattaṃ. **Atītakaraṇa**nti atītassa karaṇaṃ. Vitthārento āha ‘‘vatthusampannaṃ hī’’tiādi. **Tayo kammāna saṅgahā**ti ettha chandabhedarakkhanatthāya nakāre niggahitalopo. **Nāsitakā**ti nāsetabbā puggalā, nāsitabbāti **nāsitā,** nāsitā eva nāsitakā. **Tiṇṇaṃ janāna**nti tiṇṇaṃ upasampadāpekkhajanānaṃ ekūpajjhāyena nānācariyena hutvāti yojanā. **Ekānussāvanā**ti ekato anussāvanā.

Pādo nāma kahāpaṇassa catutthabhāgo. **Māsako** nāma pādassa pañcamabhāgo. **Pārājika**nti vanappatiṃ chindantassa dutiyapārājikaṃ (pārā. 110). **Anodissā**ti ‘‘manusso maratū’’tiādinā na uddisitvā. **Tenā**ti visena.

Bhikkhunovādakavaggasminti sāmaññādhāro. **Dasasu sikkhāpadesū**ti visesādhāro. **Paṭhamasikkhāpadamhiyevā**ti dasasu sikkhāpadesu paṭhamasikkhāpadamhiyeva. Upasampannāya bhikkhuniyāti sambandho. ‘‘Āpatti hotī’’ti iminā ‘‘cīvarenā’’ti padassa sambandhaṭṭhānaṃ dasseti.

‘‘Catasso evā’’ti iminā **tattikā**ti ettha tasaddassa visayaṃ dasseti. Tā catasso parimāṇā yāsaṃ āpattīnanti **tattikā. Nipannassāpi tattikā**ti etthāpi eseva nayo. **Sā**ti bhikkhunī.

(3) Pācittiyavaṇṇanā

476. **Pañca bhesajjānī**ti sabbiādīni pañca bhesajjāni. Imaṃ āpattinti sambandho. Pacchā āpannoti yojanā.

Ekaṃ kabaḷanti ekaṃ ālopaṃ, **tumhamūle**ti tumhaṃ santike.

Yathāvatthukanti vatthuanulomaṃ, āpattiyo desitāva hontīti yojanā.

Kokālikādīnantiādisaddena kaṭamodakatissakādayo (pārā. 417) saṅgaṇhāti. Pāpikāya diṭṭhiyā appaṭinissagge pācittiyañca caṇḍakāḷikāya bhikkhuniyā pācittiyañcāti yojanā. **Payuttavācāpaccayā**ti

viññattinimittādīhi pakārena yuttāya vācāya paccayā. **Āpatti pārājikassā**ti pārājikassa āpajjanaṃ. Athavā **pārājikassā**ti assa bhikkhussa pārājikā āpatti hotīti vā pārājikā āpatti assa bhavatīti vā yojanā kātabbā. **Itī**ti imā cha āpattiyo āpajjatīti yojanā.

Bhojanaṃ gahetvā ajjhoharamānāti sambandho. **Tathevā**ti yathā khādane, tatheva maṃsaṃ lasuṇaṃ ajjhoharamānāti yojanā. ''Paṇītabhojanānī''ti ca ''akappiyamaṃsa''nti ca padāni ''ajjhoharamānā''ti padena sambandhitabbāni.

Pañca ṭhānānīti pañca āpattisaṅkhātāni ṭhānāni. **Tatthā**ti pañcasu sahadhammikesu. **Dvinna**nti bhikkhubhikkhunīnaṃ. **Tesa**nti sikkhamānādīnaṃ. **Pañcannamevā**ti sahadhammikānaṃyeva. **Vinicchayavohāro**ti vinicchayavacanaṃ. Iminā cattāri adhikaraṇāni paṭikkhipati. **Aḍḍakammaṃ nāmā**ti abhiyuñjantānaṃ kammaṃ nāma.

''Sahadhammikāna''nti iminā **pañjannaṃ vinicchayo**ti ettha pañcasarūpaṃ dasseti. Sobhaṇabhāvaṃ vitthārento āha ''katavītikkamo hī''tiādi. **Abbhuṇhasīlo**ti abhinavuppannasīlo. Abbhuṇhasīlo nāma atthato pākatikasīloti āha ''pākatiko''ti, pakatisīlena niyuttoti attho.

''Kāyadvārasambhavā''ti iminā **kāyikā**ti padassa taddhitabhāvaṃ dasseti. **Mukhaṃ oloketabbanti ettha** vuttāti sambandho.

Catunnaṃ desanāya cāti ettha ''desanāyā''ti padaṃ ādipadalopanti āha ''accayadesanāyā''ti. **Sā**ti accayadesanā. Abhinilīyitvā dhanunā mārentīti **abhimārā**.

Chejjaṃ hotīti ettha chejjaṃ nāma pārājikāpajjanamevāti āha ''devadatto viya pārājikaṃ āpajjatī''ti. **Imā pana āpattiyo**ti pārājikathullaccayāpattiyo.

(4) Avandanīyapuggalādivaṇṇanā

477. **Tesa**nti dasannaṃ puggalānaṃ. ''Saddhi''nti iminā **sāmīcenā**ti ettha sahatthe karaṇavacananti dasseti. **Sāmīcenā**ti ca sāmīcinā kattabbaṃ **sāmīcaṃ** kammaṃ, tena sāmīcena. **Dasa cīvaradhāraṇā**ti padassa samāsabhāvaṃ paṭikkhipanto āha ''dasa divasāni atirekacīvarassa dhāraṇā''ti.

Katisatantiādīsu dvīsu gāthāpādesu catūsu vibhatyantapadesu purimaṃ purimena, pacchimañca pacchimena yathākkamaṃ yojetabbanti dassento āha ''katisataṃ āpattiyo rattisataṃ chādayitvānā''ti. Pacchimagāthāya pubbaḍḍhepi eseva nayo. **Ayaṃ hī**ti ayaṃ eva vakkhamāno. **Etthā**ti gāthāyaṃ. **Yo**ti bhikkhu, paṭicchādetīti sambandho. **Itī**ti ayaṃ saṅkhepattho.

Heṭṭhā vuttesu catūsu catukkesu dhammena samaggaṃ apanetvā dvādasa kammadosā vuttāti daṭṭhabbaṃ. Adhammena vaggakammaṃ, adhammena samaggakammanti yojetabbaṃ.

Etthāti chasu kammesu. **Etadevā**ti dhammena samaggakammameva.

Yaṃ desitāti ettha yaṃsaddo vacanavipallāsoti āha ''yāni desitānī''ti. ''Desitānī''ti iminā **desitā**ti ettha nikārassa ākārādesabhāvaṃ dasseti. ''Pariyantaparicchedabhāvarahitattā''ti iminā natthi antaṃ pariyantametassāti **ananta**nti vacanatthaṃ dasseti. **Ta**nti nibbānaṃ, jitanti sambandho. Kena kaṃ kinti katvā jitanti āha ''bhagavatā kilesagaṇaṃ abhimadditvā''ti. Kena kaṃ kinti katvā kiṃ jitaṃ viyāti āha ''raññā sapattagaṇaṃ abhimadditvā rajjaṃ viyā''ti. Tattha ''raññā''ti iminā ''kenā''ti pucchaṃ vissajjesi. ''Sapattagaṇa''nti iminā ''ka''nti pucchaṃ vissajjesi. ''Abhimadditvā''ti iminā ''kinti katvā''ti pucchaṃ vissajjesi. ''Rajja''nti iminā ''ki''nti pucchaṃ vissajjesi. **Sapattagaṇa**nti verigaṇaṃ. Ayaṃ panettha yojanā – raññā sapattagaṇaṃ abhimadditvā rajjaṃ rājabhāvaṃ jitaṃ viya, bhagavatā

kilesagaṇaṃ abhimadditvā nibbānaṃ jitanti. **Svevā**ti bhagavā eva. ‘‘Nibbikāratāyā’’ti iminā tādisaddo nibbikāratthavācako anipphannapāṭipadikoti dasseti. ‘‘Vivekapañcaka’’nti iminā kāyacittaupadhivasena vivekattayampi gahetabbaṃ vivekabhāvena samānattā. Tena bhagavatāti sambandho. ‘‘Yāni satta āpattikkhandhānī’’ti iminā **eketthā**ti ettha ekasaddassa visayaṃ dasseti. **Tatthā**ti sattasu āpattikkhandhesu. **Ettha panā**ti samathesu pana. **Hī**ti saccaṃ. **Tassā**ti sammukhāvinayassa. **Aṭṭhakathāsū**ti sabbaaṭṭhakathāsu. **Mayaṃ panā**ti saṅgahakārakā amhe pana, buddhaghosanāmakā mayaṃ panāti attho, rocayāmāti sambandho. Kassa kimatthaṃ gahetvā rocesīti āha ‘‘vināti nipātassa paṭisedhanamatthamatta’’nti. ‘‘Vināti nipātassā’’ti padaṃ ‘‘atthamatta’’nti pade vācakasambandho. Attano sādhyavacanaṃ buddhavacanasaṅkhātena sādhakavacanena sādhento āha ‘‘vuttampi ceta’’ntiādi.

Aṭṭhārasa aṭṭhakānīti adhammadiṭṭhibheda, dhammadiṭṭhibheda, vematikabhedesu tīsu ekamekaṃ mūlaṃ katvā tayo tayo mūliṃ katvā nava honti, tesu dhammadiṭṭhibhedesu dhammadiṭṭhibhedaṃ apanetvā aṭṭha honti, tāni aṭṭhārasa bhedakaravatthūsu yojetvā aṭṭhārasa aṭṭhakāni hontīti daṭṭhabbaṃ. **Chaūnadiyaḍḍhasata**nti catucattālīsādhikaṃ satanti vuttaṃ hoti.

Ekekavatthusminti aṭṭhārasasu bhedakaravatthūsu ekekasmiṃ vatthusmiṃ.

Iti gāthāsaṅgaṇikavaṇṇanāya yojanā samattā.

Sedamocikagāthā

(1) Avippavāsapañhāvaṇṇanā

479. **Sedamocikagāthāsū**ti adhippāyatthassa gambhīrattā taṃ cintentānaṃ vinayadharānaṃ kāye sedaṃ mocetīti **sedamocikā,** sāyeva gāthā sedamocikagāthā, tāsu. ‘‘Akappiyasambhogo na labbhatī’’ti iminā kappiyasambhogo labbhatīti dasseti. Kappiyasambhogaṃ dassetuṃ ‘‘nahāpanabhojanādī’’ti vuttaṃ. **Anāpattī**ti mātubhikkhuniyā anāpatti. **Esā pañhā**ti ettha pañhasaddo sabhāvatiliṅgoti saddasatthesu (saddanītidhātumālāyaṃ 16 hakārantadhātu; abhidhānappadīpikāyaṃ 115 gāthāyaṃ) vutto, idha itthiliṅgavasena vutto. ‘‘Paṇḍitehī’’ti iminā kusalassa kāraṇaṃ dasseti, paṇḍitattā kusaloti adhippāyo. **Assā**ti pañhāya. **Eta**nti vissajjanaṃ. **Assā**ti gāthāya.

Ekādasa vivajjiyāti avibhattikaniddeso, ekādasa vivajjiyeti attho. Tena vuttaṃ ‘‘ye’’tiādi. **Tepī**ti pisaddo gāthāyaṃ luttaniddiṭṭhagamyamānabhāvaṃ dasseti.

Ayanti nhāpitapubbako bhikkhu. **Nimmitabuddha**nti buddhena nimmitaṃ buddharūpaṃ.

Vivajjiyāti ettha yakāro tvāpaccayassa kāriyoti āha ‘‘vivajjetvā’’ti. Asīsakaṃ yaṃ taṃ kabandhaṃ atthīti yojanā. Asīsakattā kena sarīrena jīvitaṃ bandhatīti **kabandho. Yassā**ti kabandhassa.

Hīti saccaṃ. **Te**ti abhabbapuggalā.

Vācāti ettha yakāralopoti āha ‘‘vācāyā’’ti. **Iti me**ti evaṃ mama. Evaṃ vadamāne mama vacananti yojanā. Athavā **itime**ti evaṃ ime, evaṃ vadamāne ime janāti yojanā. Saddampīti iminā girasaddo saddapariyāyoti dasseti. **Hī**ti saccaṃ. Tuṇhībhūtassa nisinnassa tassa bhikkhunoti yojanā. Yadi manodvāre āpatti nāma natthi, evaṃ sati kasmā āpajjeyya vācasikanti vuttanti āha ‘‘yasmā panā’’tiādi. **Tenā**ti tasmā. **Assā**ti bhikkhussa.

Sāti bhikkhunī, āpajjatīti sambandho. **Vuttappakāra**nti ‘‘gāmantarapariyāpanna’’nti vuttappakāraṃ.

Tāsūti dvīsu bhikkhunīsu.

Caturo janāti ettha catunnaṃ janānaṃ sarūpaṃ dassento āha ‘‘ācariyo ca tayo ca antevāsikā’’ti. **Sāhatthikā**ti sahatthā avaharitā. **Āṇattiyāpī**ti āṇattena avaharitāpi. **Itaresa**nti antevāsikānaṃ, ekeko māsakoti sambandho. **Etthā**ti parivāre sedamocikagāthāyaṃ.

(2) Pārājikādipañhāvaṇṇanā

480. **Santhatapeyyālañcā**ti paṭhamapārājikavibhaṅge (pārā. 65) vuttaṃ santhatapeyyālañca.

Liṅgaparivattaṃ sandhāyāti sati liṅge parivatte paṭiggahaṇassa vijahanaṃ sandhāya vuttaṃ.

Yoti bhikkhu, pariṇāmetīti sambandho. Attano atthāyāti yojanā.

Assāti gāthāya. **Kākauhada**nti kākehi karīsussaggaṃ. **Kaddamamakkhita**nti kaddamena makkhitaṃ. Kāyagatāneva hutvāti sambandho.

Hīti vitthāro. Anariyaṃ taṃ itthiṃ vā taṃ purisaṃ vā haneyyāti yojanā. Liṅgaparivattena hetubhūtena itthibhūtaṃ, purisabhūtañcāti sambandho. **Itthibhūta**nti ca itthī hutvā bhūtaṃ, itthibhāvaṃ vā pattaṃ.

Migasiṅgatāpasasīhakumārādīnaṃ tiracchānagatamātāpitaro viyāti yojanā. **Migasiṅgatāpaso**ti migasiṅganāmako (jā. aṭṭha. 5.17.96 ādayo) tāpaso. **Sīhakumāro**ti sīhabāhukumāro. Ādisaddena bhūridattādayo saṅgaṇhāti.

Kurundiyaṃ āgatanti sambandho.

‘‘Saccaṃ bhaṇantoti gāthāyā’’ti padaṃ ‘‘saccaṃ bhāsato lahukāpatti hotī’’ti ettha itisaddena sambandhitabbaṃ. ‘‘Saccaṃ bhaṇanto’’ti gāthāya iti atthoti yojanā.

(3) Pācittiyādipañhāvaṇṇanā

481. Salākaṃ dentassa assa bhikkhussa chejjaṃ hotīti yojanā. ‘‘Pārājikaṃ hotī’’ti iminā **hotichejja**nti padassa atthaṃ dasseti.

Suppatiṭṭhitanigrodhasadisaṃ rukkhamūlaṃ, tameva vā gahetabbaṃ.

Tissitthiyoti ettha bhummatthe upayogavacanaṃ, paccattavacanaṃ vāti āha ‘‘tāsupī’’ti. ‘‘Yaṃ taṃ methunaṃ nāma ta’’nti iminā ‘‘methunaṃ yaṃ ta’’nti padānaṃ samānādhikaraṇabhāvaṃ dasseti. ‘‘Na sevatī’’ti iminā **na seve**ti ettha tikārassa ekārādesabhāvaṃ (jā. aṭṭha. 4.11.76 putto vā pitaraṃ yāce viya) dasseti. **Tayo purise**ti ettha ‘‘upagantvā’’ti padaṃ ajjhāharitvā sambandhitabbanti dassento āha‘‘tayo purisepi upagantvā’’ti. Iminā **tayo purise**ti ettha upayogatthe upayogavacananti dasseti. Purimanayaṃ gahetvā etthāpi ‘‘tīsu purisesū’’ti bhummatthe upayogavacananti atthopi yujjateva. Imaṃ nayaṃ gahetvā purimapadepi tissitthiyo upagantvāti upayogatthe upayogavacananti atthopi yujjateva. Tasmā te dve nayā aññamaññopadesadāyakanayā nāmāti daṭṭhabbaṃ. ‘‘Ubhatobyañjanasaṅkhāte’’ti iminā anariyasaddena ubhatobyañjanova idha gahetabboti dasseti. ‘‘Nācaratī’’ti iminā **na cācare**ti etthāpi tisaddassa ekārādesabhāvameva dasseti. Methunadhammassa pubbabhāgaṃ kāyasaṃsaggaṃ āpajjituṃ vāyamantiyā tassā bhikkhuniyāti yojanā.

Assāti gāthāya, titthiyo ārādhako hotīti yojanā. **Tatthevā**ti titthiyavatte eva. **Assā**ti titthiyassa.

Tamevāti titthiyavattameva.

Saṅghādisesantiādigāthā vuttāti sambandho. **Ta**nti ajjhoharaṇaṃ.

Ākāsagataṃ sāmaṇeranti sambandho. **Saṅghenapī**ti pisaddo na kammārahenevāti dasseti. ‘‘Na kātabba’’nti iminā saṅghopi kammārahopi bhūmigatova vaṭṭatīti dasseti.

Assāti gāthāya vinicchayoti sambandho.

‘‘Na deti, na paṭiggaṇhātī’’ti kiriyāpadānaṃ kattāraṃ dassento āha ‘‘nāpi uyyojikā’’tiādi. **Tassā**ti avassutapurisassa. ‘‘Kāraṇenā’’ti iminā **tenā**ti padassa kāraṇatthaṃ dasseti. Evasaddo pana sambhavavasena yojito, na aññena kāraṇenāti attho, avassutassa purisassāti sambandho. **Gahaṇe**ti uyyojitāya gahaṇe. **Tañca paribhogapaccayā**ti ettha tasaddassa visayaṃ, paribhogassa ca sambandhaṃ dassento āha ‘‘tañca panā’’tiādi. Tattha ‘‘āpatti’’nti iminā tasaddassa visayaṃ dasseti. ‘‘Tassā uyyojitāyā’’ti iminā paribhogassa sambandhaṃ dasseti. **Tassā**ti uyyojitāya.

Sattarasakesu saṅghādisesesūti sambandho. **Vajjaṃ na phusatī**ti padassa atthaṃ dassento āha ‘‘aññaṃ navaṃ āpatti’’nti.

Iti sedamocikagāthāvaṇṇanāya yojanā samattā.

Pañcavaggo

Kammavaggavaṇṇanā

482. Kammavagge ‘‘gaṇanaparicchedavacana’’nti iminā na pamāṇavacananti dasseti. Iminā kammānaṃ tato ūnātirekabhāvaṃ nivāreti. Gaṇiyate **gaṇanaṃ,** paricchijjati anenāti **paricchedo,** gaṇanassa paricchedo **gaṇanaparicchedo**. Atha vā gaṇiyati anenāti gaṇanaṃ, tameva paricchedo gaṇanaparicchedo, soyeva vacanaṃ **gaṇanaparicchedavacanaṃ**. Apalokanakammaṃ nāmāti kattabbaṃ kammanti sambandho. **Vuttanayenevā**ti ‘‘sīmaṭṭhakasaṅghaṃ sodhetvā chandārahānaṃ chandaṃ āharitvā’’ti vuttena eva nayena.

Tatthāti catūsu kammesu, ñattidutiyakammaṃ pana atthīti sambandho.

Tatthāti dvīsu kammesu. **Avasesā**ti chahi kammehi avasesā. Yadi parivattetvā kataṃ daḷhīkammaṃ na hoti, evaṃ sati daḷhīkammatthāya kinti kātabbanti āha ‘‘sace panā’’tiādi. Tattha ‘‘akkharaparihīnaṃ vā padaparihīnaṃ vā’’ti idaṃ akkharapadānaṃ galitaṃ sandhāya vuttaṃ. ‘‘Duruttapadaṃ vā’’ti idaṃ sithiladhanitādiaparipuṇṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Ettha ‘‘duruttakkharaṃ vā’’ti ajjhāharitabbaṃ. **Ida**nti punappunaṃ vacanaṃ. **Kammaṃ hutvā**ti sukammaṃ hutvā.

483. Sammukhākaraṇīyaasammukhākaraṇīyesu asammukhākaraṇīyāni appakattā paṭhamaṃ dassetvā sesānaṃ sammukhākaraṇīyabhāvaṃ dassento āha ‘‘tatthā’’tiādi. Tattha **tatthā**ti tesu dvīsu, asammukhākaraṇīyaṃ nāma aṭṭhavidhaṃ hotīti sambandho. **Tattha tatthā**ti tesu tesu khandhakesu. ‘‘Sukataṃ hotī’’ti vacanasāmatthiyato sammukhākatampi sukataṃ hotīti atthopi gahetabbo.

Sesānīti aṭṭhakammehi sesāni. **Etānī**ti kammāni. **Vatthuvipannānī**ti vatthunā vipannāni.

Tesampīti paṭipucchākaraṇīyānampi. **Etthā**ti ‘‘paṭipucchākaraṇīya’’nti pade. ‘‘Pucchitvā’’ti iminā **paṭipucchā**ti padassa tvāpaccayantabhāvaṃ dasseti. ‘‘Kātabba’’nti iminā **karaṇīya**nti ettha anīyasaddassa kammatthabhāvaṃ dasseti. **Yathādinnāyā**hi cuditakena yathādinnāya.

Vippalapantassāti vikārena yaṃ vā taṃ vā vacanaṃ palapantassa cuditakassāti sambandho. **Sabbatthā**ti sabbesu ‘‘tajjanīyakammārahassā’’tiādīsu.

Anuposathadivaseti uposathadivasato aññasmiṃ divase. Tamevatthaṃ dassento āha ‘‘uposathadivaso nāmā’’tiādi. **Kattikamāsa**nti pacchimakattikamāsaṃ. Tassa pavāraṇamāsattā ‘‘ṭhapetvā’’ti vuttaṃ. Sāmaggidivaso ca yathāvuttā cātuddasapannarasā ca uposathadivaso nāmāti yojanā. **Yatrahī**ti yasmiṃ pana vihāre, ṭhapentīti sambandho. **Antarā**ti cātuddasīpannarasīnaṃ majjhe.

Paccukkaḍḍhitvā ṭhapitadivasoti pacchā upari kaḍḍhitvā ṭhapitaṃ kattikakāḷapakkhacātuddasiṃ vā pañcadasiṃ vā sandhāya vuttaṃ. **Idhāpī**ti apavāraṇāya pavāraṇaṭṭhānepi. Pāḷiyamāgatanayato aññampi nayaṃ dassento āha ‘‘apicā’’tiādi. **Antimavatthu**nti pārājikavatthuṃ. **Yassā**ti puggalassa. Iminā kammāraho puggalo vatthu nāmāti dasseti.

484. Dabbassa aggaṇhanaṃ vatthuaparāmasanaṃ nāma na hoti, atha kho nāmassa aggaṇhanamevāti āha ‘‘tassa nāmaṃ na gaṇhātī’’ti. Aparāmasanākāraṃ dassento āha ‘‘suṇātu me’’tiādi.

Puggalaṃ na parāmasatīti ettha **puggalo** nāma upajjhāyoti āha ‘‘yo upasampadāpekkhassa upajjhāyo’’ti. **Ta**nti upajjhāyaṃ.

Sabbena sabbanti sabbathā sabbaṃ, nipātasamudāyoyaṃ, sabbena vā ākārena sabbaṃ ñattinti yojanā.

Ñattikamme paṭhamaṃ kammaṃ katvā pacchā ñattiṭṭhapanampi pacchā ñattiṃ ṭhapetiyeva nāma. **Iti imehī**tiādi nigamanaṃ.

485. ‘‘Vuttanayenevā’’ti atidisitvāpi ñattikammavācānaṃ asadisattā aparāmasanākāraṃ dassento āha ‘‘evaṃ panā’’tiādi. Tattha **nesa**nti vatthusaṅghapuggalānaṃ, paṭhamānussāvane vā dutiyatatiyānussāvanāsu vā vattabbe vadantoti sambandho.

Sāvanaṃ hāpetīti ettha anusaddo lopoti āha ‘‘anussāvanaṃ na karotī’’ti. ‘‘Sāvanaṃ hāpetī’’ti ettha na kevalaṃ sabbena sabbaṃ anussāvanaṃ akarontoyeva sāvanaṃ hāpeti nāma, atha kho anussāvanāya duruttachaḍḍanampi hāpetiyeva nāmāti dassento āha ‘‘yopī’’tiādi. ‘‘Sakimeva vā dvikkhattuṃ vā’’ti iminā tikkhattuṃ aparipūrentoyeva sāvanaṃ hāpeti nāmāti dasseti. Imassa vacanassa sāmatthiyato ñattidutiyakamme ekakkhattuto, ñatticatutthakamme tikkhattuto atirekaṃ kammavācaṃ karonto na hāpetīti ñāyati.

‘‘Chaḍḍetī’’ti ettha chaḍḍanassa padakkharānaṃ gaḷitabhāvena pākaṭattā taṃ adassetvā ‘‘duruttaṃ karotī’’ti ettha duruttameva dassento āha ‘‘duruttaṃ karotīti ettha panā’’tiādi. Karontena bhikkhunā upalakkhetabboti sambandho.

‘‘Sithila…pe… pabhedo’’ti yvāyaṃ byañjanappabhedo vutto, ayaṃ byañjanappabhedoti yojanā. Gāthāyaṃ **dasadhā**ti dasappakārena. **Byañjanabuddhiyā**ti vaddhetīti **buddhi,** byañjanameva akkharameva sithilādivasena dasadhā buddhi **byañjanabuddhi,** tāya. Ettha ‘‘dasadhā’’ti padena ‘‘byañjanabuddhī’’ti samāsapadassa antare dasadhāsaddassa lopaṃ dasseti ‘‘kammajaṃ evā’’tiādīsu (visuddhi. 2.450; visuddhi. mahāṭī. 2.450) viya. Ettha hi evasaddena kammena eva jātaṃ **kammaja**nti samāsaṃ katvā samāsamajjhe evasaddalopaṃ dasseti. **Pabhedo**ti viseso. Ayaṃ panettha yojanā – sithilañca dhanitañca dīghañca rassañca garukañca lahukañca niggahitañca sambandhañca vavatthitañca vimuttañcāti dasadhā byañjanabuddhiyāva pabhedo viseso ñātabboti. ‘‘Sithila’’nti ādīni dasa padāni ‘‘akkharaṃ padaṃ byañjana’’nti napuṃsakaliṅgavasena vuttapāṭhaṃnissāya vuttānīti daṭṭhabbaṃ.

Gāthāya vitthāraṃ dassento āha ‘‘ettha hī’’tiādi. Agāḷhena vacīpayogena vattabbaṃ akkharaṃ

sithilaṃ. Gāḷhena vacīpayogena vattabbaṃ akkharaṃ **dhanitaṃ. Tesvevā**ti pañcasu eva vaggesu. Na kevalaṃ dīghameva garukaṃ nāma, atha kho saṃyogaparampīti āha ‘‘yaṃ vā’’tiādi. Yaṃ akkharaṃ saṃyogaparaṃ katvā vuccati, tampi **garukaṃ** nāmāti yojanā. Saṃyogo paro yassa akkharassāti **saṃyogaparaṃ**. ‘‘Saṃyogapada’’ntipi pāṭho. Yaṃ asaṃyogaparaṃ katvā vuccati, tampi **lahukaṃ** nāmāti yojanā. Yaṃ sānunāsikaṃ katvā vattabbaṃ, taṃ **niggahitaṃ** nāmāti yojanā. **Niggahetvā**ti **niggahitaṃ** nāma atthato ṭhānakaraṇānaṃ avissajjanaṃ amuñcananti āha ‘‘avissajjetvā’’ti. Yaṃ sambandhitvā vuccati, taṃ **sambandhaṃ** nāmāti yojanā. Yaṃ asambandhaṃ katvā vuccati, taṃ **vavatthitaṃ** nāmāti yojanā. Yaṃ aniggahetvā vuccati, taṃ **vimuttaṃ** nāmāti yojanā. **Aniggahetvā**ti aniggahaṃ nāma atthato vissajjananti āha ‘‘vissajjetvā’’ti.

Evaṃ byañjanabuddhivisesaṃ dassetvā idāni kammavācāya uccāraṇavisesaṃ vitthārena dassento āha ‘‘tatthā’’tiādi. Tattha **tatthā**ti tāsu dasasu byañjanabuddhīsu. Tathāsaddena takārassa thakārakaraṇañca sithilassa dhanitakaraṇañca atidisati, tathā ‘‘pattakallaṃ esā ñattī’’tiādivacanañca sithilassa dhanitakaraṇaṃ nāmāti yojanā.

Itīti evaṃ. Sithile kattabbe dhanitaṃ karotīti sambandho. **Cattāri byañjanānī**ti cattāri akkharāni. Byañjanasaddo hi idha akkharavācako. Catassannaṃ byañjanabuddhīnaṃ kammadūsanaṃ dassetvā itarāsaṃ adūsanaṃ dassento āha ‘‘itaresu panā’’tiādi. **Anukkamāgata**nti ariyehi otaritvā anukkamena āgataṃ. **Paveṇi**nti santatiṃ. Vināsetvā vutte kiṃ kammavācākopo hotīti āha ‘‘sace panā’’tiādi. **Na kuppatī**ti na nassati. Kasmā pana kammavācā na kuppati, nanu kammaṃ kopentī kammavācā kuppatīti āha ‘‘imāni hī’’tiādi. Hi yasmā na kopenti, tasmā kammavācā na kuppatīti yojanā.

Yaṃ pana vacanaṃ suttantikattherā vadantīti sambandho. Kaccāyanādisuttantaṃ karontīti **suttantikā,** kaccāyanādayo, suttantikā ca te therā ceti **suttantikattherā. Na vaṭṭatī**ti akkharavikāro na vaṭṭati. Vinayadharena kammavācā kātabbāti sambandho. **Yathāpāḷiyā**ti bhagavatā yathāvuttāya pāḷiyā. **Byañjananiruttiyā**ti byañjananiruttiyaṃ. **Itarathā**ti vuttadosapariharaṇato aññena pakārena.

Akāle vā sāvetīti ettha **akālo** nāma anokāsoti āha ‘‘anokāse’’ti. Anokāso nāma ñattianussāvanānaṃ pubbāparavitathanti āha ‘‘ñattiṃ aṭṭhapetvā’’tiādi. Paṭhamaṃyeva ñattiṃ aṭṭhapetvā paṭhamaṃyeva anussāvanakammaṃ katvāti yojanā. ‘‘Paṭhamaṃyevā’’ti hi padaṃ pubbāparāpekkhaṃ. **Itī**tiādi nigamanaṃ.

486. Yā ekavīsati bhikkhū na gaṇhāti, ayaṃ **atikhuddakasīmā** nāmāti yojanā. **Ekavīsati bhikkhū**ti abbhānakamme kammārahena saddhiṃ ekavīsati bhikkhū. Yattha sīmāyaṃ nisīdituṃ na sakkonti, ayaṃ **atikhuddakasīmā** nāmāti yojanā. **Nisīditu**nti aññamaññassa hatthapāsaṃ avijahitvā parimaṇḍalākārena nisīdituṃ. **Tatthā**ti atikhuddake. **Etthā**ti sesasīmāsu. Yā sammatā hoti, ayaṃ **atimahatī** nāmāti yojanā. **Kesaggamattenāpī**ti pisaddo tato atirekena pana pagevāti dasseti. Aghaṭitaṃ asambandhaṃ nimittaṃ imissāti **aghaṭitanimittā**. Khaṇḍanimittabhāvaṃ akhaṇḍanimittadassanena pākaṭaṃ karonto āha ‘‘puratthimāyā’’tiādi. **Pubbakittita**nti paṭhamakittitaṃ. **Tatthevā**ti uttarāya eva disāya. **Aparāpī**ti pisaddo dutiyatthasampiṇḍanattho. Yā sammatā hoti, **khaṇḍanimittā** nāmāti yojanā. **Animittupaga**nti yathābhūtakathanavisesanameva, na byavacchedavisesanaṃ tacasārādiggahaṇena animittupagabhāvassa pākaṭattā. **Antarā**ti majjhe. Yā sammatā hoti, sā **chāyānimittā** nāma, animittā nāmāti yojanā.

Bahi ṭhito hutvā sammannatīti yojanā. Nimittāni pana bahi ṭhatvāpi kittetuṃ vaṭṭati. **Evaṃ sammatāpī**ti pisaddo asammatā pana pagevāti dasseti. **Sīmāya sīma**nti padānaṃ sambandhāpekkhattā, tassa ca asamānabhāvato tesaṃ visuṃ visuṃ sambandhaṃ dassento āha ‘‘attano sīmāya paresaṃ sīma’’nti. **Sambhindatī**ti sambandhaṃ karoti. Ettha hi bhididhātu dvidhākaraṇatthavācako, dhātvatthabādhakena saṃtyūpasaggena sambandhavācako hotīti daṭṭhabbaṃ. **Tatthā**ti tāsu dvīsu sīmāsu. **Itī**ti evaṃ. **Tāsū**ti sīmāsu.

487-8. Yampi kammappattachandārahalakkhaṇanti yojanā. **Tatthā**ti tassaṃ parisato kammavipattiyaṃ. **Tampī**ti kammappattachandārahalakkhaṇampi, vuttamevāti sambandho. **Tatthā**ti ‘‘cattāro bhikkhū pakatattā kammappattā’’ti pāṭhe. **Anukkhittā**ti saṅghena ukkhepanīyakammassa akatattā anukkhittā. **Parisuddhasīlā**ti pārājikaṃ anajjhāpannattā parisuddhasīlā. Imehi padehi pakati attā sabhāvo etesanti **pakatattā**ti atthaṃ dasseti. ‘‘Kammassa arahā’’ti iminā **‘‘kammappattā’’**ti padassa chaṭṭhīsamāsañca pattasaddassa arahaanucchavikatthabhāvañca dasseti. **Tehī**ti catūhi pakatattehi. **Etī**ti āgacchati. **Avasesā**ti catūhi pakatattehi avasesā. **Yassa panā**ti puggalassa pana. **Kammāraho**ti kammassa araho.

489. **Etthā**ti paṇḍakādīnaṃ avatthubhāvadassanaṭṭhāne.

Apalokanakammakathā

495-6. **Tatthā**ti catūsu kammesu. **Etthā**ti osāraṇādipāṭhe. **Padasiliṭṭhatāyā**ti loke padānaṃ siliṭṭhabhāvato. **Tatthā**ti osāraṇādīsu pañcasu. Kaṇṭakasāmaṇerassa yā sā daṇḍakammanāsanā atthi, sā nissāraṇāti yojanā. ‘‘Micchādiṭṭhiko hotī’’ti vatvā tamevatthaṃ dassetuṃ ‘‘antaggāhikāya diṭṭhiyā samannāgato’’ti vuttaṃ. Micchādiṭṭhi hi liṅganāsanāya kāraṇaṃ hoti. **So**ti sāmaṇero, ‘‘nissajjāpetabbo’’ti pade kāritakammaṃ, vuttakammaṃ vā. **Taṃ laddhi**nti dhātukammaṃ, avuttakammaṃ vā. Kinti kātabbanti āha ‘‘evañca pana kammaṃ kātabba’’nti.

Kātabbākāraṃ dassento āha ‘‘saṅghaṃ bhante’’tiādi. Yaṃ sahaseyyaṃ labhantīti yojanā. **Tassā**ti sahaseyyassa. **Alābhāyā**ti alābhatthāya. ‘‘Cara pire vinassā’’ti iminā nissāraṇākāraṃ dasseti. Attho panassa heṭṭhā vuttoyeva.

Soti samaṇero, osāretabboti sambandho.

Svāyanti so ayaṃ sāmaṇero, accayaṃ desetīti sambandho. **Sorato**ti sundaraladdhiyaṃ rato, duladdhito vā suṭṭhu orato. **Yathā pure**ti yathā pubbe ruccati, tathāti yojanā. **Kāyasambhogasāmaggidāna**nti kāyena ca sambhogena ca sāmaggiyā dānaṃ.

Evantiādi nigamanaṃ. Yasmā pana brahmadaṇḍo pañcasatikakkhandhake (cūḷava. 445) channasseva paññatto, tasmā tasseva dātabboti āha ‘‘na kevala’’ntiādi. **Esā**ti brahmadaṇḍo, aññopi yo bhikkhu viharati, tassapi dātabboti sambandho. Kinti dātabboti āha ‘‘evañca pana dātabbo’’ti. Dātabbākāraṃ dassento āha ‘‘saṅghamajjhe’’tiādi.

Yaṃ vacanaṃ iccheyya, taṃ vacananti yojanā. **Khamāpentassā**ti saṅghaṃ khamāpentassa tassa bhikkhussāti yojanā.

Paṭisaṅkhāti paṭisaṅkhāya, ñāṇena paccavekkhitvāti attho.

Yanti avandiyakammaṃ, anuññātanti sambandho. Kena anuññātanti āha ‘‘bhagavatā’’ti. Kismiṃ khandhake anuññātanti āha ‘‘bhikkhunikkhandhake’’ti. Kesu vatthūsu anuññātanti āha ‘‘tena kho pana…pe… imesu vatthūsū’’ti (cūḷava. 411). Kiṃ katvā anuññātanti āha ‘‘dukkaṭaṃ paññapetvā’’ti. Kinti anuññātanti āha ‘‘anujānāmi…pe… kātabbo’’ti. **Tassā**ti avandiyassa. ‘‘Na osāraṇādīnī’’ti iminā evasaddassa chaḍḍetabbatthaṃ dasseti. **Tassā**ti kammalakkhaṇabhūtassa avandiyassa. **Tatthevā**ti bhikkhunikkhandhakeyeva. Nanti kammalakkhaṇaṃ. **Idhāpī**ti parivāre kammavaggepi.

Apāsādikanti apasādāvahaṃ, apasādajanakaṃ vā.

Tatoti avandiyakaraṇato. **Ima**nti bhikkhuṃ. **Vandiya**nti vanditabbaṃ, vandanaṃ vā.

Etthāti apalokanakamme, bhikkhunisaṅghamūlakaṃ katvā paññattanti yojanā. **Bhikkhusaṅghassāpī**ti pisaddo na bhikkhunisaṅghassevāti dasseti. **Pana**saddo sambhāvanattho, tathā bhikkhunisaṅghamūlakaṃ paññattampīti attho, labhitabbabhāvaṃ vitthārena dassento āha ‘‘yaṃ hī’’tiādi. Yaṃ apalokanakammaṃ karotīti yojanā. Appamattakavissajjakena pana dātabbānīti sambandho. **Tesa**nti sūciādīnaṃ. **Soyevā**ti appamattakavissajjakoyeva. **Tato**ti appamattakato. **Tatthā**ti senāsanakkhandhakavaṇṇanāyaṃ (cūḷava. aṭṭha. 321). Vuttappakāraṃ gilānabhesajjampīti sambandho. **Yopi cā**ti bhikkhupi ca hotīti sambandho. Tassa dātabbāti sambandho. **Tatruppādato**ti tasmiṃ mahāvāse uppādapaccayato, gahetvāti sambandho. ‘‘Pesalassā’’tiādinā dussīlādīnaṃ dātuṃ na vaṭṭatīti dasseti.

Jaggāpetuṃ vaṭṭatīti ettha apucchitvā jaggāpetuṃ vaṭṭatīti āha ‘‘ayaṃ bhikkhū’’tiādi. **Odissā**ti uddisitvā.

Āsanagharaṃ vāti paṭimāgharaṃ vā, kārako manussoti sambandho. Upanikkhepato gahetvāti sambandho. **Saṅghikenapī**ti pisaddo na kevalaṃ cetiyassa upanikkhepeneva, atha kho saṅghikenapīti dasseti.

Yāpanamattaṃ alabhantehi karontehīti yojanā, paribhuñjantehi hutvāti sambandho. ‘‘Vattaṃ karomā’’tiādinā ‘‘yāpanamatta’’nti padassa atthaṃ dasseti. Vihāre ropitā ye phalarukkhāti yojanā. **Yesa**nti rukkhānaṃ. **Tesū**ti rukkhesu. **Ye panā**ti rukkhā pana, apariggahitā hontīti sambandho. **Taṃ panā**ti apalokanakammaṃ pana. Salākaṃ gaṇhanti etthāti **salākaggaṃ,** ṭhānaṃ. **‘‘Yāgaggabhattagga’’**iti etthāpi eseva nayo. **Uposathagge**ti uposathassa gahaṇaṭṭhāne, uposathageheti attho. **Tatthā**ti uposathagge. **Ta**nti apalokanakammaṃ.

Yaṃ mūlatacapattaaṅkurapupphaphalakhādanīyādīti yojanā. **Antosīmāyā**ti anto upacārasīmāya.

Sukatamevāti saṅghena katameva. **Uposathadivase**ti nidassanamattaṃ yasmiṃ kasmiṃci divasepi katattā.

Phalavārenāti rukkhānaṃ phalagahaṇavārena. **Rukkhā dharantī**ti rukkhā tiṭṭhanti, saṃvijjanti vā. **Yehī**ti bhikkhūhi ropitā, hontīti sambandho. **Sā eva katikā**ti pubbe katā sā eva katikā, aññā katikā na kātabbāti adhippāyo.

Aññasmiṃ vihāreti rukkhānaṃ ṭhitavihārato aññasmiṃ vihāre. **Tesa**nti rukkhānaṃ, sāmīti sambandho. **Yepī**ti rukkhāpi, ropitāti sambandho. Aññato ṭhānatoti yojanā. **Tesū**ti rukkhesu. **Etthā**ti vihāre. **Tehi panā**ti pariveṇasāmikehi bhikkhūhi pana. **Dasabhāga**nti dasamabhāgaṃ. ‘‘Eseva nayo’’ti iminā dasabhāgaṃ datvāti atthaṃ atidisati.

Sambhāvanīyabhikkhunoti sīlasutādīhi sambhāvanīyassa bhikkhuno. **Tatthā**ti porāṇavihāre. **Mūle**ti pubbe, ādikāleti attho. **Nikkukkuccenā**ti ‘‘abhājitamida’’nti kukkuccavirahena. **Khiyyanamattameva ta**nti taṃ khiyyanaṃ khiyyanamattameva, na sāmaṇerānaṃ khiyyanaṃ ruhatīti attho.

Panasarukkhanti kaṇṭakīphalarukkhaṃ. **Ayaṃ sāmīcī**ti ayaṃ bhājetvā khādanaṃ anudhammatā. **Khāyita**nti khāditaṃ. Dvinnaṃ tiṇṇaṃ katikapaṭippassambhanaṃ nayena ñātuṃ sakkuṇeyyattā taṃ adassetvā ekasseva katikapaṭippassambhanaṃ dassento āha ‘‘ekabhikkhuke panā’’tiādi. **Purimakatikā**ti ‘‘yathāsukhaṃ paribhuñjituṃ ruccatī’’ti (pari. aṭṭha. 495-496) pure katā katikā. **Tesa**nti sāmaṇerānaṃ, phātikammanti sambandho. **Bhājetvā**ti sāmaṇerānaṃ bhājetvā. Iminā sāmaṇerānaṃ phātikammaṃ na dātabbampi bhāgaṃ bhājetabbanti dasseti.

Sāmantagāmehīti āsannagāmehi, āgantvāti sambandho. Ekaṃ ambaṃ ekaṃ labujanti yojanā. Adiyyamāne dose dassite diyyamāne ānisaṃsampi atthato ñātabbanti dassento āha ‘‘adiyyamāne hī’’tiādi.

Gaṇhantānaṃ manussānanti sambandho. **Tato**ti katikavattaṭṭhapanato. **Na vattabbā**ti phaladānakuladūsakattā na vattabbā. Kinti ācikkhitabbanti āha ‘‘nāḷikerādīnī’’tiādi. **Anuvicaritvā**ti padānamanukkamena vicaritvā. **Upaḍḍhabhāgo**ti bhikkhūnaṃ laddhabhāgato upaḍḍho bhāgo. **Apaloketvā**ti saṅghaṃ āpucchitvā.

Maggagamiyasatthavāhoti maggaṃ gamiko satthavāho. **So**ti balakkārena gahetvā khādanto. **Chāyādīna**ntiādisaddena ārāmavanāni saṅgahetabbāni. **Sace atthī**ti sace attho atthi. **Phalabharitā**ti phalena paripuṇṇā. ‘‘Phalabhāritā’’tipi pāṭho. Phalasaṅkhātena bhārena samannāgatāti attho. **Apaccāsīsantenā**ti tesaṃ santikā dānapaṭidānaṃ apaccāsīsantena. **Pubbe vuttamevā**ti pubbe saṅghikaṭṭhāne ‘‘kuddho hi so’’tiādinā vuttameva. **Etthā**ti puggalikaṭṭhāne.

Tanti phalārāmaṃ. **So**ti paṭibalo bhikkhu. **Bhāriyaṃ kamma**nti jagganakammaṃ bhāriyaṃ. **Ettakenā**ti tatiyabhāgaupaḍḍhabhāgamattena. Sabbaṃ phalārāmanti sambandho. **Mūlabhāga**nti paṭhamabhāgaṃ. ‘‘Dasabhāgamatta’’nti iminā tadatthaṃ dasseti. **Datvā**ti saṅghassa datvā. **So**ti bhikkhu. **Akatāvāsa**nti pubbe akataṃ navaṃ senāsanaṃ. **Ārāma**nti saṅghassa ārāmaṃ. **Tehipī**ti nissitakehipi. Pisaddo ācariyaṃ apekkhati. **Tesa**nti nissitakānaṃ. **Jaggitakāle**ti jaggitānaṃ rukkhānaṃ pupphaphalabharitakāle. **Jagganakāle**ti jagganamattakāle, jagganamattameva, na jagganakāraṇā kiñci pupphaṃ vā phalaṃ vā hoti, tasmiṃ kāleti attho. ‘‘Bahu’’ntiādinā vāretabbākāraṃ dasseti.

Phātikammena jagganto na atthīti yojanā. **Anāpucchitvāvā**ti saṅghaṃ anapaloketvāva. **Itī**ti evaṃ.

Ñattikammaṭṭhānabhede pana evaṃ vinicchayo veditabboti yojanā. Osāreti saṅghamajjhaṃ paveseti imāya ñattiyāti **osāraṇā**.

Nissāriyati saṅghato bahi kariyati imāyāti **nissāraṇā. Ñatti uposatho nāmā**ti idaṃ kāraṇūpacāravasena vuttaṃ. Tenāha ‘‘uposathakammavasena ṭhapitā’’ti. Eseva nayo **ñattipavāraṇā nāmā**ti etthāpi.

Anusāseyyātiādinā paṭhamapurisaeyyavibhattivasena ṭhapitā ñatti attanā paraṃ sammanituṃ ṭhapitā ñatti nāma. **Anusāseyya**ntiādinā uttamapurisaeyyaṃvibhattivasena ṭhapitā ñatti attanāva attānaṃ sammanituṃ ṭhapitā ñatti nāma. Attanāva attā vā paro vā sammaniyati imāya ñattiyāti **sammuti**. Nissaṭṭhapattacīvarādīni dīyanti anenāti **dānaṃ,** ñatti. Vaccaṃ anapekkhitvā vācakassa niyatanapuṃsakaliṅgattā napuṃsakaliṅgavasena vuttaṃ.

Āpatti paṭiggaṇhiyati anenāti **paṭiggaho**.

Paṭimukhaṃ upari kaḍḍhiyati imāyāti **paccukkaḍḍhanā**.

Kammamevāti lakkhiyati anenāti **kammalakkhaṇaṃ**.

‘‘Tathā’’ti padena ‘‘kammalakkhaṇaṃ nāmā’’ti padaṃ atidisati. **Tato**ti sabbasaṅgāhikañattito. Parā dve ñattiyo kammalakkhaṇaṃ nāmāti yojanā. **Itī**tiādi nigamanaṃ.

Ñattidutiyakammaṭṭhānabhede osāraṇādīnaṃ visesaṃ dassento āha ‘‘vaḍḍhassa licchavino’’tiādi. Sīmāsammuti cātiādinā yojanā kātabbā.

Yā pana dve ñattidutiyakammavācā vuttāti yojanā. **Itī**tiādi nigamanaṃ.

Ñatticatutthakammaṭṭhānabhede yojanānayo pākaṭoyeva.

497. **Catuvaggakaraṇe kamme**tiādikāya desanāya sambandhaṃ dassento āha ‘‘iti kammāni cā’’tiādi. Tattha **itī**ti evaṃ dassetvāti sambandho. **Tassattho**ti tassa ‘‘catuvaggakaraṇe kamme’’tiādivacanassa attho veditabboti sambandho.

Iti kammavaggavaṇṇanāya yojanā samattā.

Atthavasavaggādivaṇṇanā

498. Evaṃ kammavaggavaṇṇanaṃ dassetvā tassānantare vuttāya ‘‘dve atthavase paṭiccā’’tiādikāya desanāya anusandhiṃ dassento āha ‘‘idānī’’tiādi, idāni āraddhanti sambandho. Yāni tāni sikkhāpadānīti yojanā. **Diṭṭhadhammikaverāna**nti diṭṭhadhamme pavattattā ca viramitabbattā ca diṭṭhadhammikānaṃ verānaṃ. **Saṃvarāyā**ti ettha saṃpubbo varadhātu pidahanattho, āyasaddo ca tadatthoti āha ‘‘pidahanatthāyā’’ti. **Vipākadukkhasaṅkhātāna**nti pāṇātipātādīnaṃ vipākabhūtānaṃ dukkhasaṅkhātānaṃ. **Samparāyikāna**nti samparāye pavattānaṃ. **Idhā**ti imasmiṃ sikkhāpadapaññattānisaṃsaṭṭhāne. ‘‘Vajjanīyabhāvato’’ti iminā vajjetabbānīti **vajjānī**ti vacanatthaṃ dasseti. Bhāyanti etehīti **bhayāni. Akkhamaṭṭhenā**ti asahaṇīyaṭṭhena. ‘‘Akusalānīti vuccantī’’ti iminā vipākadukkhāni phalūpacārena akusalāni nāmāti dasseti. Gaṇabandhabhedanatthāya sikkhāpadaṃ paññattanti evameva pāṭho. Potthakesu pana ‘‘gaṇabhojanasikkhāpadaṃ paññatta’’nti pāṭho likhito. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ atthavasavagge. **Ya**nti vacanaṃ. **Etthā**ti imasmiṃ vagge.

Iti atthavasavaggavaṇṇanāya yojanā samattā.

499. Vattesu vattamāno puggalo osārīyati anenāti **osāraṇīyaṃ,** kammaṃ. Tena vuttaṃ ‘‘yena kammena osārīyati, taṃ kammaṃ paññatta’’nti. ‘‘Yena kammenā’’tiādinā bhaṇḍanakārakādayo nissārīyanti anena kammenāti **nissāraṇīya**nti vacanatthaṃ dasseti.

500. Sattāpattikkhandhā paññattaṃ nāmāti sambandho. **Antarā**ti kakusandhādīnaṃ tiṇṇaṃ buddhānañca amhākaṃ bhagavato ca antare. ‘‘Sikkhāpade’’ti iminā ‘‘apaññatte’’ti padassa atthaṃ dasseti. Makkaṭīvatthuādivinītakathā anupaññattaṃ nāmāti sambandho. ‘‘Sikkhāpade’’ti iminā ‘‘paññatte’’ti padassa atthaṃ dasseti. **Sabbatthā**ti sabbasmiṃ ānisaṃsavagge.

Iti ānisaṃsavaggavaṇṇanāya yojanā samattā.

501. Sabbasikkhāpadānaṃ saṅgahanti sambandho. **Tatthā**ti ‘‘nava saṅgahā’’tiādipāṭhe evamattho veditabboti yojanā. ‘‘Vatthunā saṅgaho’’ti iminā ‘‘vatthusmiṃ, vatthūnaṃ saṅgaho’’ti atthaṃ nivāreti. **Etthā**ti ‘‘vatthusaṅgaho’’tiādipāṭhe. **Hī**ti vitthāro. Yasmā natthīti sambandho. **Sabbānī**ti sikkhāpadāni. ‘‘Saṅgahitānī’’ti iminā saṅgahitabboti **saṅgaho**ti nibbacanaṃ dasseti. **Evaṃ tāvā**tiādi nigamanaṃ.

Yasmā pana saṅgahitāti sambandho.

Evametthātiādinā khandhasamuṭṭhānaadhikaraṇasamathe sampiṇḍetvā nigamanaṃ dasseti. **Etthā**ti saṅgahavagge.

Iti samantapāsādikāya vinayasaṃvaṇṇanāya

Navasaṅgahitavaṇṇanāya yojanā samattā.

Niṭṭhitāti niṭṭhaṃ nipphattiṃ itā gatāti niṭṭhitā, atha vā niṭṭhe nipphattiyaṃ itā ṭhitāti niṭṭhitā. **Ca**saddo avadhāraṇattho, niṭṭhitā evāti hi attho. **Anuttānatthapadavaṇṇanā**ti anuttānānaṃ atthavantapadānaṃ, atthānañca padānañca vaṇṇanā.

Iti parivāravaṇṇanāya yojanā samattā.

Niṭṭhitā ca pācityādivaṇṇanāya yojanāti.

Jādilañchitanāmenanekānaṃ vācito mayā;
Parivāravinayassa, samatto yojanānayo.

Nigamanakathāvaṇṇanā

Evaṃ vinayasaṃvaṇṇanaṃ katvā idāni taṃ nigamento āha ‘‘ettāvatā’’tiādi. Tattha **ettāvatā**ti ettakena ‘‘yo kappakoṭīhipi appameyya’’ntiādivacanato (pārā. aṭṭha. 1.ganthārambhakathā) paṭṭhāya ‘‘navasaṅgahitavaggavaṇṇanā niṭṭhitā’’ti vacanapariyosānānaṃ akkharapadabyañjanānaṃ samudāyabhūtena vacanakkamena, samattāti sambandho.

Ubhatovibhaṅgakhandhakaparivāravibhattidesananti ubhatovibhaṅgena ca khandhakena ca parivārena ca vibhajitabbadesanaṃ vinayapiṭakanti sambandho. **Nātho**ti bhikkhubhikkhunīnaṃ hitapaṭipattiṃ yācanaṭṭhena ca kilesānaṃ upatāpanaṭṭhena ca veneyyānaṃ hitasukhaṃ āsīsanaṭṭhena ca cittissariyaṭṭhena ca nātho. **Veneyya**nti vinetabbaṭṭhena veneyyaṃ. **Jino**ti pañcamārānaṃ jitaṭṭhena jino. Ayaṃ panettha yojanā – nātho veneyyaṃ vinento jino ubhatovibhaṅgakhandhakaparivāravibhattidesanaṃ yaṃ vinayapiṭakaṃ āhāti.

Samadhikasattavīsatisahassamattenāti saha adhikena sattasahassappamāṇena ca vīsatisahassappamāṇena ca ganthenāti sambandho. **Tassā**ti vinayapiṭakassa. **Samantapāsādikā**ti samantato pasādaṃ vahikā, janikā vā. Tatrāyaṃ yojanā – tassa samadhikasattavīsatisahassamattena ganthena samantapāsādikā nāma saṃvaṇṇanā samattāti.

Tatridanti tatra idaṃ. ‘‘Tatrā’’ti padaṃ purimavacanāpekkhaṃ. Tatra ‘‘samantapāsādikā nāmā’’ti vacaneti hi attho. **Samantapāsādikattasmi**nti paccattatthe cetaṃ bhummavacanaṃ hoti ‘‘idampi sīlasmi’’ntiādīsu (dī. ni. 1.194 ādayo) viya, samantapāsādikattanti attho. Ayaṃ panettha yojanātatra ‘‘samantapāsādikā nāmā’’ti vacane samantapāsādikāya idaṃ samantapāsādikattaṃ hotīti ayaṃ samantapāsādikabhāvoti attho.

Ācariyaparaṃparatotiādīsu gāthāsu vuttaṃ navavidhaṃ visesanapadaṃ ‘‘na dissatī’’ti padena sambandhitabbaṃ. **Sampassata**nti sammā passantānaṃ viññūnanti sambandho. **Yato**ti yasmā, na dissatīti sambandho. **Etthā**ti saṃvaṇṇanāyaṃ. **Samantapāsādikātvevā**ti samantapāsādikā iti eva nāma. **Vinayassā**ti vinayapiṭakassa. **Vineyyadamanakusalenā**ti vineyyānaṃ damane chekena. **Lokanāthenā**ti lokānaṃ nāthena. **Lokamanukampamānenā**ti lokaṃ anukampamānena. Ayañhettha yojanā – ācariyaparaṃparato…pe… vibhaṅganayabhedadassanato sampassataṃ viññūnaṃ ettha kiñci apāsādikaṃ yato na dissati, tasmā vineyyadamanakusalena lokanāthena lokamanukampamānena bhagavatā vuttassa vinayassa ayaṃ samantapāsādikātveva saṃvaṇṇanā pavattāti.

Tissopi imā sīhaḷaṭṭhakathāyo sutvāti sambandho. Kassa santike sutanti āha ‘‘buddhamitto…pe… santike’’ti. ‘‘Buddhamitto’’ti nāmena vissutassa yasassino vinayaññussa dhīrassa therassa santike sutvāti yojanā. ‘‘Sutvā’’ti padaṃ ‘‘āraddhā’’ti pade pubbakālakiriyāvisesanaṃ.

Mahāmeghavanuyyāne bhūmibhāge patiṭṭhito satthu mahābodhivibhūsito yo mahāvihāro atthīti yojanā.

Tassa mahāvihārassa dakkhiṇe disābhāge **padhānagharaṃ** padhānagharanāmakaṃ uttamaṃ sucicārittasīlena bhikkhusaṅghena sevitaṃ yaṃ pariveṇaṃ atthi, tattha kārayīti yojanā.

Konāmo kārayīti āha ‘‘uḷārakulasambhūto…pe… vissuto’’ti. Tattha uḷārakulasambhūto saṅghupaṭṭhāyako sadā anākulāya saddhāya ratanattaye pasanno ‘‘mahānigamasāmī’’ti vissuto upāsako kārayīti sambandho.

Kaṃ kārayīti āha ‘‘cāru…pe… sampannasalilāsaya’’nti. Tattha **cārupākārasaṃcitaṃ** sobhena pākārena suṭṭhu citaṃ cinitaṃ manoramaṃ **sītacchāyatarūpetaṃ** sītacchāyena rukkhena upetaṃ **sampannasalilāsayaṃ** madhurajalādhāraṃ yaṃ pāsādaṃ kārayīti yojanā. Mahānigamasāmino tatra pāsāde vasatāmayāti sambandho.

Kaṃ uddisitvā kīdisā kā āraddhāti āha ‘‘sucisīlasamācāraṃ…pe… vinayavaṇṇanā’’ti. Tattha sucisīlasamācāraṃ **buddhasiri**vhayaṃ theraṃ uddisitvā **iddhā** atthavinicchayādīhi paripuṇṇā yā vinayavaṇṇanā āraddhāti yojanā.

Kiṃnāmassa rañño katame saṃvacchare āraddhā, kismiṃ kāle pariniṭṭhitāti āha ‘‘pālayantassa…pe… pariniṭṭhitā’’ti. Tattha sakalaṃ laṅkādīpaṃ nirabbudaṃ katvāti sambandho. Pālayantassa sirinivāsassa **siripāla**yasassino rañño jayasaṃvacchareti sambandho. Samavīsatime kheme jayasaṃvacchare ayaṃ vinayasaṃvaṇṇanā āraddhā, **ekavīsamhi** rañño ekavīsatime saṃvacchare sampatte sati pariniṭṭhitāti yojanā.

Yathā attano saṃvaṇṇanā nirupaddavā sīghaṃ niṭṭhaṃ upagatā, evaṃ lokassa dhammūpasaṃhitā sīghaṃ gacchantūti āsīsaṃ dassento āha ‘‘upaddavākule’’tiādi. Tattha **upaddavākule** upaddavehi ākule **loke** sattaloke **nirupaddavato** upaddavavirahato yathā ayaṃ vinayasaṃvaṇṇanā ekasaṃvacchareneva niṭṭhaṃ upāgatā, evaṃ sabbassa lokassa āraddhā sabbepi dhammūpasaṃhitā atthā nirupaddavā sīghaṃ niṭṭhaṃ gacchantūti yojanā.

Attanā samācitassa puññassa icchitatthe pariṇāmanaṃ dassento āha ‘‘ciraṭṭhitatthaṃ dhammassā’’tiādi. Tattha dhammassa ciraṭṭhitatthaṃ imaṃ vinayasaṃvaṇṇanaṃ karontena saddhammabahumānena mayā yañca puññaṃ samācitaṃ, sabbassa tassa puññassa ānubhāvena sabbepi pāṇino dhammarājassa bhagavato saddhammarasasevino bhavantu.

Saddhammo ciraṃ tiṭṭhatu, devo kāle **vassaṃ** vassanto ciraṃ **pajaṃ** sattasamūhaṃ tappetu. Rājā dhammena medaniṃ rakkhatūti yojanā. **Iti**saddo parisamāpanattho. Iti pariniṭṭhaṃ suṭṭhu āpanaṃ daṭṭhabbantīti attho.

Saddhā ca buddhi ca vīriyañca **saddhābuddhivīriyāni,** visuddhāni ca tāni saddhābuddhivīriyāni ceti **visuddhasaddhābuddhivīriyāni,** paramāni ca tāni visuddhasaddhābuddhivīriyāni ceti **paramavisuddhasaddhābuddhivīriyāni,** tehi parimaṇḍito **paramavisuddhasaddhābuddhivīriyapaṭimaṇḍito,** tena, therenāti sambandho. Sīlañca ācāro ca ajjavañca maddavañca **sīlācārajjavamaddavāni,** tāni ādīni yesaṃ teti **sīlācārajjavamaddavādayo,** ādisaddena khantisoraccādayo saṅgaṇhāti, teyeva guṇāti **sīlācārajjavamaddavādiguṇā,** tesaṃ samudayoti **sīlācārajjavamaddavādiguṇasamudayo,** tena **samudito** suṭṭhu pākaṭoti **sīlācārajjavamaddavādiguṇasamudayasamudito,** tena therenāti sambandho.

Sakasamayo ca samayantaro ca **sakasamayasamayantarā,** teyeva pana gahanasadisattā gahananti **sakasamayasamayantaragahanaṃ,** tassa ajjhogāhaṇaṃ **sakasamayasamayantaragahanajjhogāhaṇaṃ,** tasmiṃ samattho **sakasamayasamayantaragahanajjhogāhaṇasamattho**. Tena therenāti sambandho. Visesena añjati pākaṭaṃ karotīti **viyatto,** puggalo, viyattassa idaṃ **veyyattiyaṃ,** sati. Paññā ca veyyattiyañca

paññāveyyattiyaṃ, tena samannāgatenāti sambandho. Samannāgatena therenāti yojanā.

Tīṇi piṭakānīti **tipiṭakaṃ,** tameva pariyāpuṇitabbattā **pariyattī**ti **tipiṭakapariyatti,** tassa pabhedo ettha satthusāsaneti **tipiṭakapariyattipabhedaṃ,** tasmiṃ. Saha aṭṭhakathāyāti **sāṭṭhakathaṃ,** satthu sāsanaṃ, tasmiṃ satthusāsaneti sambandho. Satthuno pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena tividhaṃ sāsanaṃ **satthusāsanaṃ,** byāsopi yujjateva, tasmiṃ satthusāsane ''appaṭihata''iti padena sambandhitabbaṃ. Appaṭihataṃ ñāṇaṃ **appaṭihatañāṇaṃ,** idaṃ tasmiṃ vinayasaṃvaṇṇanākāle therassa paṭivedhañāṇābhāvato sutamayacintāmayañāṇaṃ sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṃ. Appaṭihatañāṇassa pabhāvo etassāti **appaṭihatañāṇapabhāvo,** tena therenāti sambandho. Mahantaṃ veyyākaraṇametassāti **mahāveyyākaraṇo,** iminā sikkhāniruttiādīhi chaḷaṅge mahantaveyyākaraṇe therassa appaṭihatañāṇapabhāvataṃ dasseti, tena mahāveyyākaraṇena therenāti sambandho.

Karaṇaṃ vuccati ṭhānaṃ kariyati uccāriyati ettha, etenāti vā vacanatthena, karaṇassa sampatti **karaṇasampatti,** tāya janitaṃ **karaṇasampattijanitaṃ**. Sukhena theramukhato viniggataṃ **sukhaviniggataṃ,** karaṇasampattijanitena hetubhūtena sukhaviniggataṃ **karaṇasampattijanitasukhaviniggataṃ**. Madhuravacanañca udāravacanañca **madhurodāravacanaṃ,** pubbapade uttarapadalopo, iminā keṭubhapakaraṇe (subodhālaṃkāre 127-142 gāthāsu) vuttesu dasasu saddaguṇesu madhuratāguṇena ca udāratāguṇena ca samannāgatabhāvaṃ dasseti. Karaṇasampattijanitasukhaviniggatañca taṃ madhurodāravacanañceti **karaṇasampattijanitasukhaviniggatamadhurodāravacanaṃ**. Atha vā karaṇasampattijanitañca taṃ sukhaviniggatamadhurodāravacanañceti karaṇasampattijanitasukhaviniggatamadhurodāravacanaṃ. **Elaṃ** vuccati duruttadoso, natthi elametassāti **nelā,** soyeva vaṇṇo **nelavaṇṇo,** tena yuttaṃ **nelavaṇṇayuttaṃ,** karaṇasampattijanitasukhaviniggatamadhurodāravacanaṃ nelavaṇṇayuttametassāti **karaṇasampattijanitasukhaviniggatamadhurodāravacananelavaṇṇayutto,** thero. Visesanaparapadasamāso, nelavaṇṇayuttakaraṇasampatti janitasukhaviniggatamadhurodāravacanoti hi attho, tena therenāti sambandho. Yuttañca parisāya sotena anurūpattā, muttañca parisāya visāradattāti **yuttamuttaṃ,** vacanaṃ, taṃ vadati sīlenāti **yuttamuttavādī,** tena therenāti sambandho.

Kammasassatauccchedaissaranimmānādivasena nānā vādā etesanti **vādino,** nānāvādā janā, vādīnaṃ, vādīsu vā varo kammakiriyavādattāti **vādivaro,** tena therenāti sambandho. Pāḷiyā atthaṃ vaṇṇetuṃ samatthattā mahanto kavi **mahākavi,** tena therenāti sambandho.

Atthadhammaniruttipaṭibhānavasena pabhinnāya paṭisambhidāya parivāritoti **pabhinnapaṭisambhidāparivāro,** tasmiṃ uttarimanussadhammeti sambandho. Cha abhiññā ca paṭisambhidā ca **chaḷabhiññāpaṭisambhidā,** tā ādayo yesaṃ teti **chaḷabhiññāpaṭisambhidādayo,** ādisaddena tevijjādayo saṅgaṇhāti. Chaḷabhiññāpaṭisambhidādayo pabhedā etassāti **chaḷabhiññāpaṭisambhidādippabhedo,** soyeva guṇo chaḷabhiññāpaṭisambhidādippabhedaguṇo, tena paṭimaṇḍito **chaḷabhiññāpaṭisambhidādippabhedaguṇapaṭimaṇḍito,** tasmiṃ uttarimanussadhammeti sambandho. Uttarimanussānaṃ jhānalābhiādīnaṃ dhammo **uttarimanussadhammo,** atha vā manussānaṃ kusalakammapathasaṅkhātadhammato uttarīti **uttarimanussadhammo,** jhānādidhammo, tasmiṃ, ''suppatiṭṭhita'' iti padena sambandhitabbaṃ. Suppatiṭṭhitā buddhi etesanti **suppatiṭṭhitabuddhino,** tesaṃ therānanti sambandho. Therānaṃ vaṃse pakārena dippanti, padīpo viyāti vā **theravaṃsappadīpā,** tesaṃ. Thiro sīlasamādhipaññāsaṅkhāto guṇo etesamatthīti **therā,** tesaṃ, vaṃsālaṅkārabhūtenāti sambandho. Mahāvihāre vasanasīlā vasanadhammā, vasane sādhukārīti vā **mahāvihāravāsino,** tesaṃ, therānanti sambandho. Vaṃse alaṅkāro, vaṃsassa vāti **vaṃsālaṅkāro,** so hutvā bhūto, vaṃsālaṅkārabhāvaṃ vā pattoti **vaṃsālaṅkārabhūto,** tena therenāti sambandho.

Vipulā ca sā visuddhā ceti **vipulavisuddhā,** visesanobhayapado, vipulavisuddhā buddhi etassāti **vipulavisuddhabuddhi,** tena therenāti sambandho. Nāmameva **nāmadheyyaṃ,** gahitaṃ nāmadheyyametassāti **gahitanāmadheyyo**, tena therena katā samantapāsādikā nāma ayaṃ vinayasaṃvaṇṇanā tiṭṭhatūti sambandho.

Suddhacittassa tādino lokajeṭṭhassa mahesino ‘‘buddho’’ti nāmampi yāva lokamhi pavattati, tāva lokanittharaṇesīnaṃ kulaputtānaṃ sīlavisuddhāya nayaṃ dassentī lokasmiṃ tiṭṭhatūti yojanā.

Iti nigamanassa atthayojanā samattā.

Nigamanakathā

Ettāvatā ca –

Ratanapuṇṇanāmassa, purassa rājadhāniyā;
Dakkhiṇe munirūpassa, īsaṃpācīnanissite.

Yo vihāro sapāsādo, kārito rājadeviyā;
Yā vasatā mayā tatra, katā pācityādiyojanā.

Māpitaratnapuṇṇassa, sattaraseva rājino;
Jayavasseṭṭhārasamhi, sampatteyaṃ suniṭṭhitā.

‘‘Ratanapuṇṇā’’tivhayassa rājadhānīnagarassa dakkhiṇasmiṃ disābhāge pañcayojanappamāṇe ṭhāne dvīhi mahātaḷākehi susobhitassa midhilanāmanagarassa puratthimasmiṃ disābhāge diyaḍḍhagāvutappamāṇe ṭhāne anekatālapantīhi susobhito catunnaṃ kulānaṃ ramaṇīyabhūto **‘‘kaphrū’’** iti voharito yo so mahāgāmo patiṭṭhito, tattha paṭisandhiyā jātena sīlādiguṇehi pasaṃsitena **‘‘jāgaro’’**ti garūhi gahitanāmadheyyena tikkhattuṃ rājūhi rājamuddinā lañchitena me katāyaṃ pācityādivaṇṇanāya yojanā sampatte jinacakke terasādhikacatuvassasatādhikaṃ dvisahassaṃ, sakkarāje pana ekatiṃsādhikadvivassasatādhikaṃ sahassaṃ gimhāne jeṭṭhamāse juṇhapakkhassa pañcame sukkavāre niṭṭhaṃ pattā anāyāsenāti.

Yojanāya imissāhaṃ, racanassānubhāvato;
Bhaveyyānekajātīsu, piṭakattayadhārako.

Kusalo cubhayatthesu, parisāsu visārado;
Samijjhantu susaṅkappā, mayhañca sabbapāṇinaṃ.

Vappādimanatikkamma, sammā devo pavassatu;
Attajamiva rakkhantu, rājāno cāpi medininti.

Iti bhadantajāgarattherena katā

Pācityādivaṇṇanāya yojanā samattā.